

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAU

Volumul XXXII

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1994

vol. XXXII

Centrul de Informare
și Documentare Economică

București, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUȘTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FĂȚĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACȘU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIȚULESCU

Prezentare grafică, machetare și tehnoredactare: Luminița LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Institutului Național de Cercetări Economice
"Costin C. Kirițescu". Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-164-3

Apărut 2014

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE "COSTIN C. KIRIȚESCU"

TEZAUR

1994
vol. XXXII

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR volumul XXXII

PROBLEME ECONOMICE NR. 1/1994 _____ 1

DIMENSIUNEA IMPERATIVĂ A INTEGRĂRII ECONOMICE A REPUBLICII MOLDOVA CU ROMÂNIA

INTRODUCERE.....	7
1. INTEGRAREA ECONOMICĂ – NECESITATE MULTIDIMENSIONALĂ	8
1.1. Dimensiunea politică internațională	8
1.2. Dimensiunea economică	15
2. ROMÂNIA ȘI INTEGRAREA	17
3. INTEGRAREA ÎN VIZIUNEA CHIȘINĂULUI	20
4. OBIECTIVELE MAJORE ALE INTEGRĂRII	26
5. CONCEPTUL DEZIRABIL AL INTEGRĂRII	30

PROBLEME ECONOMICE NR. 2/1994 _____ 33

IMPACTUL STRATEGIEI DE DEZVOLTARE A ÎNTREPRINDERILOR ASUPRA ADAPTĂRII STRUCTURILOR ORGANIZATORICE LA CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ

1. ADAPTABILITATEA PERMANENTĂ A CADRULUI ORGANIZAȚIONAL AL ÎNTREPRINDERILOR LA FACTORII ȘI CONDIȚIILE ÎN CONTINUĂ SCHIMBARE.....	39
2. STRATEGIA DE DEZVOLTARE A ÎNTREPRINDERII ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ.....	43
2.1. Conținutul strategiei	44
2.2. Tipologia strategiilor	48
2.3. Cerințele și elementele strategiei.....	51
2.4. Etapele elaborării strategiei de dezvoltare	53
3. STRATEGIA DEZVOLTĂRII, FACTOR PRIMORDIAL AL ADAPTĂRII CADRULUI ORGANIZAȚIONAL AL ÎNTREPRINDERII LA NOILE CERINȚE	58

PROBLME ECONOMICE NR. 3/1994 **65***RESTRUCTURAREA CONDUCERII ACTIVITĂȚII ECONOMICE*

INTRODUCERE.....	71
1. PRINCIPIUL DESCENTRALIZĂRII CONDUCERII ACTIVITĂȚII ECONOMICE.....	74
2. PRINCIPIUL SPORIRII EFICIENȚEI ECONOMICO-SOCIALE	77
3. PRINCIPIUL DIVERSIFICĂRII FORMELOR DE PROPRIETATE	80
4. PRINCIPIUL REDUCERII TREPTATE A INTERVENȚIEI DIRECTE A STATULUI ÎN ACTIVITATEA AGENȚILOR ECONOMICI	82
5. PRINCIPIUL LIBERTĂȚII ECONOMICE DE ACȚIUNE	85
6. PRINCIPIUL RAȚIONALIZĂRII STRUCTURII DIMENSIONALE A UNITĂȚILOR ECONOMICE	87
7. PRINCIPIUL IMPORTANȚEI PRODUSELOR SAU SERVICIILOR PENTRU DESFĂȘURAREA NORMALĂ A ACTIVITĂȚII ECONOMICO-SOCIALE.....	90
8. PRINCIPIUL ADÂNCIRII SPECIALIZĂRII AGENȚILOR ECONOMICI	92

PROBLEME ECONOMICE NR. 4/1994 **95***INTERVENȚIA STATULUI ÎN ORIENTAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE ÎN UNELE ȚĂRI DEZVOLTATE - BELGIA*

1. STATUL ȘI DEZVOLTAREA ECONOMICĂ	101
2. COORDONATE ALE POLITICII DE INTERVENȚIE A STATULUI ÎN ECONOMIE	105
2.1. Politica monetară	105
2.2. Politica bugetară	107
2.3. Politica fiscală și sistemul de impozitare	111
2.4. Politica în domeniul prețurilor și concurenței	114
3. ALTE FORME DE INTERVENȚIE A STATULUI ÎN ECONOMIE	120

PROBLEME ECONOMICE NR. 5/1994 **123***TURCIA - UN EXEMPLU DE ECONOMIE DESCHISĂ*

1. INTRODUCERE.....	129
---------------------	-----

2. CONDIȚIILE ECONOMICE ÎN PERIOADA 1950-1980	133
3. PERIOADA DE DUPĂ 1980 ȘI POLITICA DE STABILIZARE	135
4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	140
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	141

PROBLME ECONOMICE NR. 6/1994 _____ 143

PROBLEME TEORETICO-METODOLOGICE ALE PROTECȚIEI COPILULUI

1. NECESITATEA PROTECȚIEI COPILULUI	149
2. RELAȚIA: INVESTIȚIA DEMOGRAFICĂ - COSTUL COPILULUI	153
3. PRECIZĂRI TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND COSTUL COPILULUI	155
4. EVALUAREA COSTULUI COPILULUI	159

PROBLEME ECONOMICE NR. 7/1994 _____ 169

*CONCEPȚIA ECONOMISTULUI MIHAIL MANOILESCU PRIVIND SCHIMBURILE
INTERNATIONALE ȘI PRODUCTIVITATEA MUNCII NAȚIONALE*

MIHAIL MANOILESCU - ORIENTAREA COMERȚULUI INTERNAȚIONAL ÎN FUNCȚIE DE PRODUCTIVITATEA MUNCII NAȚIONALE	175
O CONCEPȚIE ORIGINALĂ ASUPRA SCHIMBURILOR INTERNAȚIONALE ..	176
COMPETIȚIA CÂȘTIG INDIVIDUAL - CÂȘTIG NAȚIONAL	178
ECHILIBRUL INDUSTRIE-AGRICULTURĂ	180
CORELAȚIA INDUSTRIALIZARE-ECHILIBRU ECONOMIC	182
IMPLICAȚII ȘI CONCLUZII	185

PROBLME ECONOMICE NR. 8/1994 _____ 187

*VARIABLELE ECONOMICE ALE SECTORULUI FORESTIER
CU IMPACT ASUPRA POLITICII DE PROTECȚIE A MEDIULUI*

1. COSTURI PENTRU PROPRIETARII PĂDURII SAU PENTRU CEI CARE SUNT DIRECȚI INTERESAȚI	194
---	-----

2. COSTURI PENTRU COMUNITATEA UMANĂ.....	195
--	-----

PROBLEME ECONOMICE NR. 9/1994 _____ 203

*SCHIȚĂ TEMATICĂ PENTRU ELABORAREA STRATEGIEI DE DEZVOLTARE
SOCIAL-ECONOMICĂ A ROMÂNIEI*

NOTĂ PRELIMINARĂ.....	209
-----------------------	-----

I. INTERESUL NAȚIONAL ȘI OBIECTIVELE REPREZENTATIVE	211
---	-----

Obiective scop	211
----------------------	-----

Obiectiv mijloc.....	212
----------------------	-----

II. VECTORII TRANZIȚIEI ȘI ECONOMIEI DE PIAȚĂ.....	214
--	-----

Relații de proprietate și structuri de exploatare	214
---	-----

Mecanismele pieței	215
--------------------------	-----

Segmentele pieței	216
-------------------------	-----

III. EVOLUȚIA UNUI SECTOR CRITIC: PIAȚA MUNCII	218
--	-----

IV. DE LA STRUCTURILE IMPLICATE DE INDUSTRIALIZAREA CLASICĂ LA CELE POSTMODERNE	220
--	-----

V. INTERDEPENDENȚA DEZVOLTARE ECONOMICĂ - DEMOCRAȚIE	222
--	-----

VI. REFORMA ȘI STABILIZAREA SISTEMULUI PROTECȚIEI SOCIALE.....	223
--	-----

VII. EDUCAȚIE, CULTURĂ, TRADIȚIE	225
--	-----

VIII. INTEGRAREA COMUNITAR-EUROPEANĂ A ȚĂRII NOASTRE	226
--	-----

PROBLME ECONOMICE NR. 10/1994 _____ 227

*POSIBILITĂȚI DE ASIGURARE A ECONOMIEI NAȚIONALE CU ENERGIE
ȘI MATERII PRIME ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII ECONOMICE A ROMÂNIEI
CU REPUBLICA MOLDOVA*

INTRODUCERE.....	233
------------------	-----

Capitolul 1

POTENȚIALUL ACTUAL DE RESURSE MINERALE AL ROMÂNIEI ȘI CEL AL REPUBLICII MOLDOVA	234
--	-----

1.1. Metode și tehnici de evaluare a potențialului mineral al subsolului.....	234
---	-----

1.2. Rezervele și producția de resurse minerale	235
---	-----

 Capitolul 2

INFRASTRUCTURA SISTEMULUI ENERGETIC AL REPUBLICII MOLDOVA ..	241
2.1. Infrastructura energiei electrice	241
2.2. Infrastructura energiei termice	245

Capitolul 3

POSSIBILITĂȚI DE INTEGRARE A SISTEMULUI ENERGETIC NAȚIONAL AL ROMÂNIEI CU CEL AL REPUBLICII MOLDOVA.....	249
---	-----

Capitolul 4

POSSIBILITĂȚI DE ASIGURARE A INDUSTRIEI CU ENERGIE ȘI MATERII PRIME ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII ECONOMICE A ROMÂNIEI CU REPUBLICA MOLDOVA	254
--	-----

Anexa A.....	256
--------------	-----

Anexa B.....	258
--------------	-----

PROBLEME ECONOMICE NR. 11-12/1994 **259**

DOCUMENTAR EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST: CĂTRE O NOUĂ IALTĂ

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST: CĂTRE O NOUĂ IALTĂ.....	265
Europa de Est - netă rămânere în urmă	265
Perspective pentru anul 1994	267
Macrostabilizarea necesară	268
Bulgaria - datorii și embargou	269
Ungaria - miza finanțărilor	271
Polonia - pe calea cea bună	274
România - mari incertitudini	276
Republica Slovacă - un nou start	278
Slovenia - democrație și performanță	280
Republica Cehă - noi privatizări	282
Estonia - o evoluție calmă	284
Kazakhstan - desprindere dificilă	286
Letonia - datorii neînsemnate	287
Lituania - largă majoritate	289
Rusia - într-un context preocupant	290
Ucraina - bilanț sumbru	292

PROBLME ECONOMICE NR. 13/1994 _____ 295*TIPOLOGIA AGENȚILOR ECONOMICI ȘI A STRUCTURILOR ORGANIZATORICE*

1. DIVERSITATEA AGENȚILOR ECONOMICI	302
2. AVANTAJE ȘI DEZAVANTAJE ALE PRINCIPALELOR TIPURI DE AGENȚI ECONOMICI.....	305
3. TIPURI DE STRUCTURI ORGANIZATORICE	315
3.1. Structura ierarhică (piramidală, liniară).....	315
3.2. Structura funcțională	317
3.3. Structura ierarhică-funcțională.....	319
3.4. Structura pe produse	320
3.5. Structura geografică sau teritorială.....	321
3.6. Structura matriceală.....	322
3.7. Structura organizatorică de tip rețea (sistemică, cibernetică)	323
3.8. Alte tipuri de structuri	324

PROBLEME ECONOMICE NR. 14-15/1994 _____ 327*COMUNICAȚIILE ÎN ECONOMIA DE PIAȚĂ*

1. SCHIMBĂRILE INTERVENITE ÎN CIRCUITUL ECONOMIC ȘI EFECTELE ASUPRA SISTEMULUI DE COMUNICAȚII	334
1.1. Formularea problemei.....	334
1.2. Diversificarea surselor de venituri în sectorul comunicațiilor.....	337
1.3. Politica tarifară	345
2. PROCESUL DE PRIVATIZARE ÎN DOMENIUL COMUNICAȚIILOR	354
2.1. Monopolul în comunicații	354
2.2. Privatizarea în comunicații.....	361
2.3. Politici de liberalizare în comunicații.....	363
3. REFORMA COMUNICATIILOR IN ROMANIA	370

PROBLME ECONOMICE NR. 16-17-18/1994 _____ 375*DE CE INTEGRARE ȘI NU REINTEGRARE, ACUM*

1. REÎNTREGIREA - DREPT ISTORIC ȘI DE NEAM	382
1.1. Dreptul istoric - concept complex, multidimensional	382
1.2. Dreptul istoric contemporan - drept al forței sau forță a dreptului?	384

2. FACTORII FAVORIZANȚI AI REÎNTREGIRII.....	387
2.1. Entitatea comună - confruntări de idei	387
2.2. Dreptul teritorial-național – drept imprescriptibil	389
2.3. Viitorul inevitabil comun al românilor de pe ambele maluri ale Prutului ...	390
3. FACTORI CARE FRÂNEAZĂ PROCESUL REÎNTREGIRII.....	392
3.1. Starea de slăbiciune și instabilitate generală a României	392
3.2. Evoluțiile interne ale Republicii Moldova	394
4. FORȚELE POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIREA	410
4.1. Problema cheie - independență, nu unire, acum.....	410
4.2. Recunoașterea de către România a independenței Moldovei - 4 argumente	411
4.3. Reîntregirea în gândirea și acțiunea actualelor forțe politice din Republica Moldova	413
5. RUSIA ȘI UCRAINA ÎN FAȚA REÎNTREGIRII ROMÂNILOR	426
5.1. Rusia - istorie și actualitate față de problema Basarabiei	426
5.2. Ucraina - cheia reîntregirii noastre?	433
6. ÎN LOC DE CONCLUZII.....	437
ANEXE	439

PROBLEME ECONOMICE NR. 19-20/1994 _____ 455

CRIZA TRANZIȚIEI: CRIZĂ PREDOMINANT INSTITUȚIONALĂ

1. REZULTATELE APLICĂRII A DOUĂ TIPURI DE REFORME	462
2. DILEMA VITEZELOR REFORMEI.....	465
3. LOGICA POLITICILOR DE REFORMĂ EȘALONATE ÎN TIMP	468
4. SISTEMUL INSTITUȚIONAL ȘI PRINCIPALELE SALE TRĂSĂTURI.....	471
5. LOGICA INTERNĂ A SISTEMULUI INSTITUȚIONAL SOCIALIST ȘI URMĂRILE SPARGERII ACESTEIA	474
6. VIDUL INSTITUȚIONAL ȘI DISONANȚE ÎN TRANSFORMĂRILE INSTITUȚIONALE.....	477
6.1. Liberalizarea prețurilor, un pas necesar însă insuficient pentru umplerea vidului.....	477
6.2. Descentralizarea responsabilităților prin privatizare - cheia înlăturării vidului.....	478
6.3. O variantă pentru grăbirea clarificării dreptului de proprietate	480
6.4. Respectarea reglementărilor și vidul instituțional	483

7. STATUL ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE	486
7.1. Constructivism rațional și realitate	487
7.2. Necesitatea unei autorități statale sporite.....	488
7.3. Două modele de state puternice și semnificațiile lor	490
7.4. Competiția ca bază a democratismului liberal în economie și în politică.....	493
7.5. Forme de competiție și de strategii pentru autoritate	494
7.6. Cooperare: necesitate, limite și efecte secundare	499
8. CONCLUZII.....	502
ANEXE	503

PROBLME ECONOMICE NR. 21/1994 _____ 505

MARILE SISTEME CONTEMPORANE DE INTELIGENȚĂ ECONOMICĂ

1. JAPONIA.....	512
O practică ancestrală	512
Un sistem multiform	512
Rolul CIRO și MITI	513
2. SUA	516
Un dispozitiv "strălucitor"	516
Provocarea competitivității	519
3. GERMANIA	522
Un mecanism centralizat	522
Patriotismul economic.....	524
O practică în plină expansiune	525
Întrebările tip, pe care un șef de întreprindere trebuie să și le pună în raport cu concurența	525
INDEX DE AUTORI.....	527

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 1/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

**DIMENSIUNEA IMPERATIVĂ
A INTEGRĂRII ECONOMICE
A REPUBLICII MOLDOVA CU ROMÂNIA**

Prof. dr. Nicolae BELLI

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

INTRODUCERE.....	7
1. INTEGRAREA ECONOMICĂ – NECESITATE MULTIDIMENSIONALĂ	8
1.1. Dimensiunea politică internațională	8
1.2. Dimensiunea economică	15
2. ROMÂNIA ȘI INTEGRAREA	17
3. INTEGRAREA ÎN VIZIUNEA CHIȘINĂULUI	20
4. OBIECTIVELE MAJORE ALE INTEGRĂRII	26
5. CONCEPTUL DEZIRABIL AL INTEGRĂRII	30

INTRODUCERE

Astăzi, orice strategie de creștere economică este neviabilă dacă în structurile sale de pornire nu cuprinde și următoarele două premise: a) nici o economie națională nu se poate dezvolta durabil decât ca o economie deschisă tot mai larg spre exterior și b) organizarea acestei deschideri are loc pretutindeni sub anumite forme de integrare, concepute pe plan regional, continental sau chiar mondial. Ambele adevăruri, exprimând tendințe obiective, sunt indiscutabile. Discutabilă ar putea fi - și este efectiv - doar alegerea formelor tipologice de integrare și parteneri integratori.

România și Republica Moldova nu fac excepție de la aceste adevăruri. În cazul lor însă intervine un element distinct: ele sunt nu doar independente și vecine, ci totodată și țări frățești care au ieșit din aceeași urnă genetică și au făcut parte din aceeași vatră strămoșească. Această împrejurare, mai puternică decât orice independență a uneia față de cealaltă, îndreptățește concluzia că, dacă străinii - unii chiar cu vechi tradiții de adversitate reciprocă - se integrează spre binele reciproc, cu atât mai mult frații între ei, separați un timp prin pumnul grosolan al violenței, au nevoie să se integreze.

1. INTEGRAREA ECONOMICĂ – NECESITATE MULTIDIMENSIONALĂ

Opțiunea României și Republicii Moldova pentru integritatea lor poartă în sine forța unei multiple necesități: politice, economice și sociale. Fiecare dintre ele ridică probleme specifice de rezolvat.

1.1. Dimensiunea politică internațională

Prin motivațiile care o alimentează, ca și prin implicațiile pe care le presupune, această dimensiune reprezintă zona cea mai fierbinte a problematicei privind integritatea intraromână. Conținutul său, contradictoriu și din ce în ce mai neliniștitor în ultimul timp, este dat de fenomenele și procesele transformatoare care au lor, după 1989, pe continentul nostru, mai ales în estul său, precum și pe plan mondial. Explorarea lor din perspectiva integrării conturează tabloul unor reale posibilități, dar și a unor puternice dileme și piedici în calea acestui proces.

Estul european: destrămarea și refacerea imperiului rus. Estul european, în a cărui zonă geopolitică există ambele state românești, este dominat de destrămarea imperiului sovietic și a sistemului socialist european aflat sub influența sa. Au fost înlăturate, de asemenea, Tratatul de la Varșovia și CAER-ul, concepute a menține unitatea politico-militară și economică a țărilor din acest sistem. Ca urmare, fostele republicii unionale sovietice au devenit state independente, ștergându-și toate din emblemă vechile determinări de “socialist” și “sovietic”. Iar țările ex-socialiste de pe parcela europeană a zonei de influență sovietică, odată scăpate din strânsoarea fostului imperiu, se grăbesc, precipitate, să încheie noi alianțe economice, politice și chiar militare, cu Occidentul.

Toate aceste evoluții sunt reale. Însă, ar fi naiv să le percepem ca pe un marș triumfal, cumva și blagoslovit de Rusia imperială. Dimpotrivă, înfrângerea suferită, având dimensiuni istorice, îi provoacă nervozitate și reacții brutale. De altfel, Rusia continuă să creadă în steaua ei imperială. Căci din tot ce a fost ca putere până de curând, i-a rămas suficientă forță ca să revină pe scena politică a lumii, renăscută sub o altă înfățișare. Întreaga istorie a Rusiei imperiale ne confirmă faptul că, ori de câte ori a fost nevoie, ea și-a schimbat înfățișarea, dar nu și crezul în îndemnul testamentar expansionist, transmise de Petru cel Mare. De ce ar face excepție astăzi de la această tendință? În primul rând, este una din țările cele mai bogate în resurse naturale, mai ales de gaze și țiței, posedând astfel una din armele cele mai redutabile în lupta de expansiune și dominație. În al doilea rând, Rusia și-a destrămat multe structuri imperiale, dar și-a păstrat intactă imensa și tremurată ei mașină de război, articulată pe cei trei stâlpi de rezistență: o industrie de armament de prim rang, o enormă forță

atomică și cea mai numeroasă armată din lume, amplasată strategic până în inima Europei. În al treilea rând, ea se bucură de o inexplicabilă clemență din partea marilor puteri occidentale, în demersurile sale de a-și menține vechile sere de influență.

Invocăm aceste momente - și nu sunt singurele pentru că ne ajută să înțelegem sensul real al ultimelor inițiative și evoluții ale Moscovei. Dincolo de vorbăria zgomotoasă despre independența și suveranitatea noilor state, ele trădează clar o masivă recrudescență a veleităților imperiale ale Rusiei, cu impact puternic și asupra țărilor noastre, dar mai ales asupra Republicii Moldova. Este și motivul pentru care trebuie să le cunoaștem. Dau conținut acestei recrudescențe următoarele fapte și tendințe ale Rusiei de refacere a imperiului:

- Crearea (decembrie 1991) Comunităților Statelor Independente (CSI). Statutul ei prevede înființarea și a unor importante organisme comune: Consiliul șefilor de guvernare ale țărilor CSI, armata proprie, piața comună și zona tot comună a rublei, politica externă unică etc. Este clar că, prin toate acestea, se tinde la refacerea, în formă deghizată, a defunctei URSS.
- Crearea Uniunii Economice (septembrie 1993)¹. Aceasta își propune: formarea și dezvoltarea unui spațiu economic comun; coordonarea acțiunilor de realizare a reformelor economice; crearea uniunii vamale și valutare(monetare), a piețelor comune pentru mărfuri, servicii, capital și forță de muncă etc. De fapt, Uniunea Economică nu lasă nimic neordonat în politica economică internă și externă a statelor membre.
- Punerea în circulație a unei noi ideologii privind populația rusă din fostele republicii unionale, devenite state independente. Aceasta se bazează pe două idei fundamentale indivizibile: că “unde există un rus acolo este Rusia” și că “unde se află un cetățean rus acolo se va găsi și un soldat rus să-l apere pe primul”. Autoritatea acestei ideologii este asigurată nu atât de valurile făcute de mass-media în jurul ei, cât de afirmarea sa repetată chiar de către președintele Elțin.
- Cererea Rusiei adresată ONU ca, sub pretextul stingerii sau prevenirii conflictelor regionale, trupele sale din fostele republicii sovietice să fie considerate ca forțe de menținere a păcii și să fie finanțate în acest scop de organizația mondială.
- Tergiversarea deliberată a retragerii trupelor militare staționate pe teritoriul fostelor republici unionale², sub pretextul oficial al lipsei de locu-

¹ Acordul de creare a Uniunii Economice, parafat la 24 septembrie 1993 la Moscova, a fost semnat de: Rusia, Belarus, Armenia, Kazahstan, Azerbaidjan, Kirgîzstan, Republica Moldova, Tadjikistan, Uzbekistan - ca membrii deplin. Iar Turkmenistan și Ucraina intenționează să adere la Uniune în calitate de membri asociați.

² Până în prezent, Rusia și-a retras armatele din Lituania. În celelalte foste republici, ea păstrează, în continuare: câte 5000 soldați în Estonia și Letonia; 15000 în Gruzia, plus o divi-

ințe. Este adevărat cu locuințele lipsesc, și nu de astăzi și nici de ieri. Dar adevăratele motive vin din altă parte, anume din faptul că Rusia nu se împacă deloc cu destrămarea imperiului său și că ar face orice ca să-l refacă. În acest scop, ce-i poate fi mai util decât armata, aflată deja în fostele republici și pe care o poate folosi drept cal troian? Tocmai acest lucru îl întrezărim ca substrat în susținerile tot mai dese și mai clare din ultimul timp, care pledează pentru menținerea pe loc a armatelor respective, cu motivații în câteva alternative: fie pentru a deveni baze militare ale Rusiei, cum au și americanii în diferite țări; fie pentru prevenirea războaielor civile sau între state, declanșate mai ales din motive etnice și teritoriale; fie pentru apărarea populației rusofone de eventualele tentative de răfuială din partea celei autohtone, sătulă de atâta împilare și umilință din timpul ocupației coloniale.

- Folosirea instituției voluntariatului, sub a cărei mască, soldați ruși, tulburați, chipurile, de nedreptățile ce se fac în unele republici, se atașează unor forțe armate pentru a lupta contra unor adversari, de regulă cei pe care Rusia vrea să-i pedepsească pentru neascultare față de centru. Asemenea voluntari se găsesc cu miile în armatele armene angajate în lupta contra azerilor antiruși, pentru ocuparea enclavei Nagorno Karabah; în trupele Abhaziei - o enclavă în ograda Gruziei, colonizată intens cu rusofoni - strunite contra statului gruzin care a îndrăznit să se opună aderării la CSI; în trupele fantomaticului stat nistrean, angrenate în războiul separatist împotriva Republicii Moldova; în trupele ucrainiene, hălăduind amenințător în zona Cernăuțului și în restul așa-zisei Ucraine subcarpatice.
- Stimularea forțelor destabilizatoare din fostele republici sovietice constituie o altă manevră, tipic rusească, folosită pentru stârnirea de diverse conflicte, creând astfel prilej de intervenție armată, chipurile pentru liniștirea lucrurilor. În final, aceasta înseamnă tot o readucere sub ascultare a "rebelilor". Este cazul Azerbaidjanului, unde, în urma unei asemenea intervenții, a fost adus la putere fostul lider comunist Gaidar Aliev, prieten devotat Moscovei; cu Tadjikistan care, după lupte intense istovitoare, forțele democratice și islamice au fost înfrânte, tot în urma unei intervenții deghizate a armatei ruse, iar țara revine sub controlul foștilor comuniști. La fel este și cazul Gruziei. Ajunsă în prag de prăbușire națională, datorită atacului simultan din partea trupelor abhaze, alimentate cu armament și voluntari din Rusia, ca și din partea partizanilor fostului președinte antirus, Gamsahurdia, ajutați cu

zie de parașutiști și sprijin de elicoptere în Abhazia; 30000 în Republica Moldova plus o divizie de 6000 soldați folosiți pentru menținerea păcii; 2000 voluntari luptă în trupele armene contra azerilor; un regiment de pușcași monitorizați plus unuol de grăniceri în Tadjikistan etc.

arme tot de abhazi, ea cere ajutor militar deschis Rusiei. Aceasta i-l dă cu plăcere, imediat după ce conducătorii grunzini au anunțat că acceptă să adere la CSI. Cu ajutorul primit, ei reușesc să refacă unitatea statală a Gruziei, în regim de vasalitate față de Rusia suzerană.

- În refacerea imperiului său, Rusia se folosește nu numai de armată, voluntari, forțe interne destabilizatoare etc., ci și de un eficient război comercial, în care **arma gazelor și a țițeiului** se dovedește cea mai dură. Rusia livrează resursele respective numai dacă se acceptă aderarea la CSI. Se știe că, datorită legăturilor organice de tip colonial, stabilite în cadrul fostei URSS, ca și a faptului că Rusia deținea un adevărat monopol asupra unor resurse naturale, tinerele state independente sunt foarte dependente, uneori aproape absolut, atât de livrările rusești de resurse, mai ales energetice, cât și de piața Rusiei pentru exporturile lor. Ca urmare, aceste state pot fi pur și simplu blocate în activitatea lor economică, dacă legăturile lor cu Rusia se întrerup brusc, așa cum s-a întâmplat, de altfel, cu livrările de gaze și țiței din țările baltice, Republica Moldova, Ucraina și chiar Finlanda.
- Armata rusă, rămasă intactă, dar împinsă pe un plan secundar după revoluțiile din 1989 și destrămarea Uniunii Sovietice, revine în forță pe scena politică a țării, influențând hotărâtor structurile puterii, inclusiv președinția. Dovezile în acest sens sunt multiple. Amintim, între altele, contribuția decisivă a armatei în lupta cu puciștii din octombrie 1993; ajutorul armat direct dat flotei din Marea Neagră sub controlul Rusiei; declararea unilaterală a orașului ucrainean Sevastopol ca teritoriu rusesc; obligarea Ucrainei de a transfera Rusiei arsenalul nuclear și, mai recent, **adoptarea unei noi doctrine militare care, spre deosebire de trecut, prevede posibilitatea primei lovituri nucleare**, chiar și împotriva unui stat nenuclear.
- Rusia, însă, nu se mulțumește să-și refacă puterea imperială numai în cadrul intern al fostei Uniuni Sovietice. Ea dorește acest lucru și în exterior, în zonele de influență consfințite de mai marii lumii la conferința de la Yalta și, poate, reconființite la o altă vestită conferință, cea de la Malta. Din acest unghi de vedere, două momente ni se par deosebit de grăitoare.
- Primul constă în avertismentul Moscovei dat occidentalilor ca să nu se grăbească a primi în structurile NATO pe est-europeni, fiindcă orice securitate în zona acestora nu este posibilă fără participarea Rusiei. Deși avertismentul a fost ambiguizat în termeni diplomatici¹, el ră-

¹ În vizita sa la Varșovia, din vara anului 1993, președintele Elțin declara că este de acord cu integrarea est-europenilor în structurile NATO. N-am apucat să apreciem "generozitatea" acestei teze, căci, după puciul din octombrie, președintele Elțin revine asupra problemei și, prin scrisoarea trimisă cancelariilor occidentale, afirmă că extinderea NATO în Europa

mâne clar și ferm în termenii intențiilor reale: Rusia amintește celor dispuși să uite că această zonă ex-socialistă a continentului nostru este fief-ul ei de influență, recunoscut prin tratate internaționale și că ea nu are de gând să renunțe la hegemonie, nici astăzi. Mai mult decât atât, ea consideră că orice demersuri de extindere a alianțelor NATO în estul european, fără acordul său, sunt considerate ca acțiuni împotriva Rusiei.

- Al doilea moment constă în chemările pentru refacerea zonei CAER. Înscrise în aceeași tendință, ele sunt strigate de premierul ucrainean, probabil din proprie inițiativă, sau la sugestia Moscovei. Este de presupus că a acceptat această sugestie în schimbul promisiunii de sprijin în problemele teritoriale pe care Ucraina le are cu Republica Moldova și România, cu Polonia, Ungaria și Slovacia. Pentru refacerea zonei CAER, căzută pradă euforiei revoluțiilor din 1989 și destrămării Uniunii Sovietice, premierul ucrainean invocă drept argument faptul că, "în lume, toate piețele au fost de mult împărțite și reîmpărțite și că statele, atât din estul Europei, cât și din CSI, nu sunt așteptate". Argumentul este, fără îndoială, credibil, el fiind confirmat și de actualele divergențe din cadrul GATT, Runda Uruguay. Dar este greu de apreciat dacă refacerea necesară a legăturilor dintre fostele țări membre ale CAER cere ca soluție un nou CAER sau altă formă instituțională. Oricare ar fi această soluție, ea nu poate împiedica Rusia să-și folosească puterea economică și militară sau chiar numai gazele naturale și petrolul drept arme pentru a-și exercita hegemonia, la care râvnește atât de mult.

Iată, așadar, de ce nu putem limita înțelegerea fenomenelor din estul Europei doar la destrămarea sistemului socialist european și a fostei URSS. **De fapt, pentru viitorul țărilor din zonă, ca și pentru așezarea noilor structuri de echilibru între marile puteri pe plan european și mondial, este mai important ceea ce se întâmplă cu Rusia astăzi, decât rupturile ca atare produse de revoluțiile din 1989.** Avem în vedere tendința ei, în curs de reușită, de a reface imperiul, atât în interiorul fostei Uniuni Sovietice cât și în afara ei. Faptul, de importanță europeană și mondială, pune probleme complexe și statelor românești, dar mai ales Republicii Moldova, considerată de generalul Lebed, cheia spre poarta Dunării și a Balcanilor.

Vestul Europei: paneuropenizarea CEE. Spre deosebire de antipolul său atât de zgomotos și profund fracturat de revoluții, războaie civile și interstatale, ca și de numeroase alte conflicte, vestul continentului nostru ne oferă un alt tablou. Deși incomparabil mai stabil și realmente prosper, cunoaște și el

de Est va fi considerată o amenințare la adresa Moscovei. Și, ca să evite această temere, puterile occidentale au inventat o nouă formulă prin care invită probabil în lipsă de mai mult -, dar este sever criticată de Polonia!

mutații de importanță istorică. **Cea mai caracteristică constă în tendința de paneuropenizare a Comunității Economice Europene.** Concret, este vorba de înlăturarea vechii parcelări a vestului european între CEE și AELS, în sensul că CEE, după ce și-a sporit continuu membrii săi (de la 6 la 12), din 1993 se unește cu AELS într-o imensă zonă (18 țări) a liberului schimb și tinde să cuprindă întreaga Europă. Acest cadru nou prefigurează, la orizontul tangibil, o uniune economică și politică paneuropeană, poate chiar Statele Unite ale Europei, având ca nucleu actuala CEE. În acest context, două implicații par evidente: a) nici un stat european, chiar neintegrat până acum, nu poate rămâne în afara procesului de paneuropenizare a CEE, cum, tot astfel, o Europă Unită nu poate discrimina, în principiu, nici unul dintre statele care o compun; b) **România și Republica Moldova trebuie să-și conceapă propria strategie de dezvoltare, inclusiv integrarea dintre ele, prin prisma adeziunii lor la structurile europene.**

Economia mondială: independență prin interdependență. Economia mondială, în ansamblul ei, traversează o perioadă de mari prefaceri politice, cu puternice urmări asupra țărilor, deci și asupra României și Republicii Moldova. Analiza acestor prefaceri ne îngăduie să evidențiem trei grupe mari de tendințe: a) spre independența națională a numeroase alte națiuni; b) spre adâncirea interdependențelor dintre țări și c) spre schimbarea ierarhiilor prin noi structuri de echilibru pe plan mondial.

Tendința spre independență, continuând-o pe cea declanșată în anii 1950, a îmbogățit clubul statelor independente cu 31 de noi entități statale, din care 22 în est (5 în Iugoslavia, 2 în Cehoslovacia și 15 în fosta URSS). Nicio dată, ca în ultimul deceniu, lumea nu s-a schimbat atât de profund și alert. Nici un viitorolog nu a anticipat aceste schimbări uluitoare. Căci este, într-adevăr, uluitor faptul că L' din statele lumii și-au schimbat structurile social-economice și politice și că sistemul social-economic și politic din prima țară socialistă, ocupând o cincime din suprafața Terrei, s-a prăbușit după 74 de ani de existență, în care a propulsat statul sovietic pornit practic de la zero în 1917, printre primele puteri economice, științifice și militare din lume.

Tendința spre independență, opusă oricărei izolări a statelor între ele, presupune apropierea lor reciprocă pe plan economic, științific, politic, cultural etc. Nu este deloc un paradox - poate doar în aparență - binomul: interdependența internațională a țărilor prin interdependența lor națională. Astăzi, diversele țări ale lumii încearcă să se încadreze în aceste noi tendințe istorice, apelând tot mai hotărât la formele integrării reciproce: regionale, continentale și chiar mondiale.

Schimbarea ierarhiilor între marile puteri ale lumii. Dominată de tendința de remodelare a ordinii economice și politice mondiale, această schimbare mutantă, este pusă în mișcare de SUA, secundată, însă, foarte strâns de Japonia și Germania. Fiecare din ele se bazează pe forțe proprii, multiplicare, însă, atât de puterea aranjamentelor integraționiste, din care fac

parte și pe care le domină cu autoritatea celui mai puternic, cât și de pozițiile pe care ele le dețin în comerțul mondial, în NATO, în Banca Mondială și Fondul Monetar Internațional, în GATT, în organismele ONU etc. Importante sunt și schimbările în structurile ierarhice "micromondiale"¹.

Aceasta este cadrul politic internațional est-european, vest-european și mondial - în care Republica Moldova și-a cucerit independența. Este neîndoielnic, o mare cucerire istorică, în stare să-i condiționeze favorabil întreaga evoluție viitoare. Pe noul drum, însă, ea întâmpină încă mari dificultăți; în păstrarea integrității teritoriale naționale etc.

Situația noului stat românesc este mult complicată și de alte cauze: faptul că el încă nu și-a putut tăia, definitiv, ombilicul prin care era legat de Moscova: că are teritoriul său cea mai puternică armată sovietică, armata a 14-a; că aproape 40% din capacitățile sale industriale și 88% din producția de energie electrică sunt concentrate peste Nistru, pe un spațiu de numai 15% din teritoriul republicii; că tot pe aici trec și conductele de gaze și țiței, care oricând pot fi închise, cum s-a și întâmplat deja.

Este clar că în aceste condiții Republica Moldova are nevoie de sprijin pentru a-și întări autoritatea statală și suveranitatea națională, ca și pentru relansarea economiei. De unde poate primi acest sprijin? În orice caz, nu din partea Rusiei și CSI, căci ajutorul nu poate fi decât tot ca în trecut, care a dus la actuala criză. Ea poate primi ceva sprijin mai ales din partea forțelor internaționale: ONU, CSCE, CEE etc. Din păcate, însă, acestea nu se grăbesc să vină în întâmpinarea nevoilor republicii. Iar FMI și BIRD, acceptând să acorde credite Republicii Moldova, n-au ezitat să sfătuiască pe conducătorii săi să adere la CSI.

Dintre toate forțele din afara Republicii Moldova, cea mai interesantă în întărirea independenței sale nu poate fi decât România, datorită calității sale de țară-mamă. Interesul ei este atât de vital, încât nu poate fi egalat de nimeni altcineva. Din păcate, însă, și România traversează o perioadă de mari restructurări și instabilitate economică, ceea ce îi diminuează mult prin posibilitățile materiale de ajutor. Pe de altă parte nici chiar cele existente nu sunt explorate și folosite cum se cuvine. De abia în 1993, mai ales după ce parlamentul de la Chișinău a respins propunerea de aderare la CSI, România a trecut la câteva demersuri mai consistente, alimentate de crearea "Fondului la dispoziția guvernului României pentru relațiile cu Republica Moldova".

Indiferent de greutatea prin care trec, cele două state românești au nevoie acută să se integreze. Situația politică internațională din Estul Europei sporește acuitatea acestei necesități. Împreună, cu forțele unite, ele își pot rezolva mai bine marile probleme pe care le ridică atât apărarea independenței și suveranității, cât și reconstrucția social-economică și politică.

¹ De exemplu, primii producători de anumite produse pe plan mondial sunt: Malayesia la aparatele de radio, China la televizoare, Japonia la automobile (produce de două ori mai mult decât SUA) și computere etc.

Suntem siguri însă că și Rusia - susținută în acest caz și de Ucraina - manifestă preocupare față de o eventuală integrare a celor două state românești. În primul rând, pentru că dorește ca Republica Moldova să fie atrasă și menținută în CSI, prin intermediul căreia poate exercita influență asupra gurilor Dunării și întregii Peninsule Balcanice. În al doilea rând, pentru că o eventuală integrare cu România va fi nu o simplă afacere economică între parteneri, mânați cumva doar de avantajul reciproc sau amabilitatea pe care o implică vecinătatea lor imediată, ci un demers cu bătaie mai lungă, care se poate încheia, ca în 1918, prin unire.

Nici ceilalți vecini nu pot vedea cu ochi buni integrarea intraromână, căci ar face ca, vecina lor să fie mai mare și mai puternică, restructurând și echilibrul de forțe în Balcani, unde, după fărâmițarea Iugoslaviei, România a rămas cea mai importantă putere politică. Reprodus la altă scară, mult mai mică, este, în fond, același motiv, care i-a dat atâtea dureri de cap dnei Thatcher - și nu numai ei în Occident - când a aflat că Gorbaciov i-a dat semnal verde lui H. Kohl ca să treacă la unificarea celor două Germanii. Aceasta, însă, nu ne împiedică nici pe noi, românii din ambele țări, să ducem o politică proprie, văzând în integritatea economică reciprocă un demers necesar, capabil să contribuie nu numai la consolidarea celor două state și la favorizarea integrării Republicii Moldova în structurile europene și mondiale, ci și o premisă a viitoarei reintegrări.

1.2. Dimensiunea economică

Necesitatea integrării găsește în motivația economică factorul său hotărâtor. Este evident că nici o țară nu aderă la vreo formă de integrare, dacă aceasta nu se justifică economic. O asemenea justificare poartă în sine puterea avantajelor, mai ales relative, pe care demersul integrator îl oferă creșterii economice. Există cel puțin trei domenii mari în care pot apărea aceste avantaje: a) lărgirea piețelor interne; b) liberalizarea circulației factorilor de producție și c) extinderea schimburilor economice reciproce. Fiecare domeniu are un conținut distinct.

Lărgirea pieței interne la întregul spațiu economic românesc, format din peste 271 mii kmp și peste 27 milioane locuitori, semnifică, între altele: un cadru geografic natural mai favorabil vieții economice, dispunând de resurse naturale mai multe și mai variate; amplificarea ofertei prin creșterea și diversificarea producției de bunuri și servicii; sporirea gradului de specializare și de complementaritate a ramurilor și subramurilor acesteia; mărirea cererii de consum a populației și a economiei, precum și a posibilităților sale de acoperire din oferta internă; sporirea eficienței și competitivității pe seama dimensiunilor mai mari a producției etc.

Liberalizarea circulației factorilor de producție între cele două țări contribuie la o mai bună folosire a acestora și creșterea eficienței lor; armoni-

zarea raportului dintre producție și consum prin folosirea forțelor fundamentale ale pieței: cerere, ofertă, preț; o mai mare elasticitate în ajustarea unui surplus destinat exportului către terți etc.

Prin integrare, sporesc mijloacele de a se asigura nu numai o creștere economică durabilă, eficientă și competitivă, ci, pe această temelie, și o solidă **dimensiune socială**. Este clar că numai o economie prosperă - de regulă, cea care cunoaște o creștere de cel puțin 4% anual - asigură noi locuri de muncă și creșterea gradului de ocupare a populației, o productivitate și competitivitate crescânde, venituri suplimentare populației și amplificarea accesului său la bunurile publice (educație, ocrotirea sănătății, cultură etc.), posibilități sporite pentru sprijinirea șomerilor și a categoriilor defavorizate.

2. ROMÂNIA ȘI INTEGRAREA

O analiză sintetică la nivelul faptelor ne arată clar că, până în vara anului 1993, integrarea nu s-a bucurat de suficienți stimuli materiali din partea României, în calitate ei de țară-mamă. Declarațiile publice de simpatie și fraternitate n-au putut depăși pragul vorbelor goale. Nevoile sunt concrete și cer fapte și acțiuni tot concrete. Am învățat, în sfârșit, că mai mult valorează un pom sădit împreună, decât o mie de vorbe frumoase! Am mai înțeles că relațiile dintre frați nu pot fi reduse la principiul: "frate, frate, dar brânza-i pe bani". Este bine de știut că frații din Moldova de Răsărit n-au cerut "brânză fără bani". Nici aici, între noi, aceasta nu este gratuită. Aici, însă, este vorba de altceva, mai tare decât orice legătură materială. Este legătura de suflet pe care ți-o dă nevoia launtrică de a fi împreună cu ai tăi, cu frații, și la bine și la rău, nevoia de a te ști sub aripa ocrotitoare a țării tale, căreia îi aparții prin dreptul istoric și de neam. Acestea nu sunt sentimentalisme lacrimogene; ele constituie probleme reale de conștiință, pe care, cel care n-a trăit umilința ocupației străine le poate înțelege mai greu.

Revenind la integrare și la rolul României, se cuvine să subliniem că astăzi ea poate fi țară-mamă pentru toți fiii săi. Iar pentru cei de peste Prut, ea are o datorie dublă: a) de recuperare istorică, făcând astăzi ceea ce în trecut n-a putut să facă și b) de recunoștință. Le datorăm recunoștință pentru că lor le-a revenit cea mai mare parte din toate suferințele abătute asupra neamului și că, în pofida marilor presiuni de rusificare, timp de peste 170 de ani, ei și-au păstrat entitatea națională, limba și pământul străbun. Republica Moldova, chiar independentă, rămâne pământ românesc, parte din vatra strămoșească. Merită recunoștința noastră și pentru un alt fapt, de mare moralitate civică și patriotice: este conștiința lor că și românii din afara țării trebuie să aibă grijă de Țară. "Noi - spunea dl Alexandru Moșanu - am fi vrut, și acum vrem, ca toată lumea să se uite la noi și toți să ne sară în ajutor. Mai ales Țara. Dar așa nu se poate, din păcate. Grijă de țară întotdeauna trebuie s-o avem în vedere. De ce depinde ce se va întâmpla și cu noi"¹. De ea depinde și integrarea, cea mai importantă problemă națională a României contemporane.

Integrarea nu s-a bucurat de suficienți stimuli din cauza evoluțiilor precare ale situației social-economice și politice din România post revoluționară. Marcate puternic de căderea generală a economiei, anarhia cu tentă de debandadă din economie și societate, corupția și delapidările, șomajul și inflația virulentă, răfuielile politice etc., toate aceste evoluții au provocat îngrijorarea fraților noștri de peste Prut. Și, în loc să-i ajute sufletește în sentimentele lor față de țara-mamă, ele au ajutat, dimpotrivă, pe adversarii românismului.

¹ Interviu acordat ziaristului Constantin Lupu, Adevărul, 25 august 1993.

Lucrurile au început să se schimbe favorabil, mai ales din a doua jumătate a lui 1993, când România a adăugat la miile de burse de studiu acordate tinerilor români de peste graniță și un program special, adoptat operativ, pentru a ajuta Republica Moldova, mai ales cu resurse de energie și combustibil. În acest scop, a fost adoptată Legea nr. 36/24 iulie 1993, în baza căreia s-a constituit "Fondul la dispoziția Guvernului României pentru relațiile cu Republica Moldova". "Fondul" are două capite: ajutoare guvernamentale și credite.

Pentru anul 1993 s-a prevăzut, în regim de urgență, un ajutor guvernamental în valoare de 6 miliarde lei (cca 6 milioane dolari SUA la data respectivă), din care se finanțează următoarele acțiuni:

- a) livrări de combustibili (30 000 tone de benzină și motorină) și uleiuri8 minerale (2 500 milioane vechi);
- b) livrări de utilaje necesare primei linii de fabricație a țevilor sudate pentru Uzina de salubritate Făleşti (1 600 milioane lei);
- c) repararea celor două nave maritime: Sovata și Ștefănești și asigurarea pieselor de schimb necesare acestora, transmise de "Navrom" - Constanța, în cadrul unui contract de închiriere, întreprinderii de navigație a Republicii Moldova (385,1 milioane lei);
- d) echiparea a 65 autotrenuri oferite Republicii Moldova și asigurarea pieselor de schimb necesare (246,1 milioane lei);
- e) finanțarea, prin Ministerul Cercetării și Tehnologiei al României a 60 teme de cercetare-dezvoltare, realizate în comun pe bază de contract cu unitățile de profil din Republica Moldova (350 milioane lei);
- f) executarea de cercetări geologice și exploatarea zăcămintelor de gaze naturale și țiței de la Enichioi și Victorovca (valoare în curs de stabilire);
- g) repararea podului DN 29A peste Prut în zona Rădăuți - Lipani (4 milioane lei);
- h) finanțarea unor acțiuni culturale ca: dotarea prin donații cu carte valoroasă tipărită în limba română, a Bibliotecii Naționale și a rețelei de biblioteci publice din Republica Moldova (15 milioane lei); contractarea și trimiterea de publicații și materiale didactice (87 milioane lei); tipărirea și expedierea de manuale pentru învățământul preuniversitar (360 milioane lei); crearea unui muzeu al satului (25 milioane lei).

În baza aceleiași legi, Guvernul României a deschis Republicii Moldova un credit în valoare de 20 miliarde lei (cca 20 milioane dolari SUA), cu dobândă avantajoasă, rambursabil în 8 ani, cu o perioadă de grație de 2 ani, care se va concretiza în bunuri solicitate de Guvernul de la Chișinău. Între livrări un loc aparte va reveni combustibililor și uleiurilor minerale.

Mulțumind pentru acest demers, președintele Mircea Snegur nu s-a sfiit de nimeni să declare public că "sprijinul din partea României va contribui esențial atât la consolidarea independenței economice, cât și a celei politice a Re-

publicii Moldova”¹. Nu sunt vorbe aruncate în vânt, ci idei de temelie privind raporturile dintre cele două state românești. Din păcate însă acest ajutor, când a început să se deruleze practic, s-a împotmolit în ceața deasă a greutăților tehnice, a obstrucțiilor vamale, nerespectării termenelor etc. Din această cauză, n-au putut fi respectate angajamentele asumate de România². Altă apă la moară antiromânismului din republică. Cu asemenea “disciplină”, indiferent de unde provine - din proverbiala noastră indolență, din depășirea doleanțelor de către realități, sau din greșeală de calcul - nu servim cauza integrării!

¹ Scrisoarea președintelui Mircea Snegur către președintele Ion Iliescu, Adevărul, 16 august 1993.

² În luna septembrie 1993, au fost livrate doar 7000 tone combustibil (din cele 10000 t benzină și 20000 t motorină), reprezentând doar 23% din angajamentele prevăzute pentru luna respectivă.

3. INTEGRAREA ÎN VIZIUNEA CHIȘINĂULUI

Integrarea intraromână întâmpină multe și complicate greutăți în Republica Moldova. Se știe că, pretutindeni în lume, integrarea țărilor este o problemă de sat și că ea nu este posibilă fără manifestarea, în acest sens, a voinței politice guvernante. Din acest punct de vedere, oficial, această voință este deja exprimată la toate eşaloanele puterii centrale: președinție, guvern și parlament. Că, în anumite perioade, preocupările oficiale în această direcție au cunoscut o intensitate diferită, poate chiar și o anumită răceală, faptul, chiar dacă ar fi adevărat, nu trebuie considerat o tragedie. "Esențial - spunea președintele Mircea Snegur - este că între Republica Moldova și România au fost deja puse bazele unei integrări spirituale și economice, a unei colaborări pe multiple planuri, ceea ce deschide vaste posibilități pentru prosperarea reciprocă a țărilor noastre"¹.

În același sens se înscrie și concepția dlui Petru Lucinschi, actualul președinte al parlamentului Republicii Moldova. Chiar la câteva minute după alegerea sa în fruntea legislativului, găsea de cuviință să precizeze în legătură cu viitorul relațiilor cu România: "Noi suntem frați pe vecie⁴, oricare politică s-ar duce. Unii ar putea ca relațiile acestea să le intensifice, alții să le mai întârzie întrucâtva. Însă, viața nu poate fi împiedicată. Noi suntem alături, suntem frați, avem o istorie bogată comună și ne vom integra... Obstacole nu sunt, nu trebuie să fie. Cred că este necesar să continuăm ce se face în cultură, dar să intensificăm neapărat în sectorul economic"².

Invocăm părerea despre integrare a celor mai autorizate voci oficiale din Republica Moldova pentru cunoașterea lor în țara noastră, inclusiv de către aceia care, în necunoaștință de cauză, susțin că, oficial, Chișinăul nu dorește integrarea cu România. Ca dovadă în acest sens, se apelează și la demersurile președintelui Mircea Snegur de a adera la CSI, la Uniunea Economică și la alte organisme coordonatoare ale CSI-ului. Problema este mai complexă și nu poate fi expediată, apelând la o eventuală incompatibilitate între cele două integrări simultane ale Republicii Moldova: cu România și cu CSI. În orice caz, adeziunea la CSI nu a impietat, cel puțin până acum, asupra relațiilor republicii cu România" Ceea ce a impietat asupra acestor relații a fost căderea economică din ambele țări.

Însă, poziția oficială a Republicii Moldova, în problema integrării cu România, întâmpină mari presiuni din partea forțelor antiromânești, atât din interiorul țării, cât și din afara ei. În afara ei, purtătorii acestor forțe sunt populațiile alogene, mai ales rușii, ucrainenii și găgăuzii. Sprijinite puternic din afară și

¹ Mircea Snegur - scrisoare citată.

² Petru Lucinschi: "Suntem frați pe vecie, oricare politică s-ar duce". Interviu acordat ziarului "Adevărul", din 8 decembrie 1993.

dispunând de o mașinărie de propagandă foarte bine pusă la punct, ele acționează permanent pentru a sugruma, încă, din fașă orice încercare de trezire a conștiinței naționale românești, mergând până la forța armată, pentru dezmembrarea teritorială a tânărului stat românesc, așa cum este cazul cu cele două republici fantomă: nistreană și găgăuză. Totodată, Rusia, în tendința ei de refacere a imperiului, impune Republicii Moldova aderarea la CSI, folosindu-se în acest scop, de pârghii economice de dependență colonială. Sub acest aspect sunt cunoscute, pe de o parte, hotărârile parlamentului (din 4 august 1993) de respingere a aderării Republicii Moldova la CSI, iar pe de altă parte demersurile pentru aderare la această comunitate ale președinției și executivului.

Odată ajunși la aceste demersuri de importanță capitală pentru viitorul Republicii Moldova ca și pentru relațiile sale cu România, se cuvine să încercăm a descifra mai îndeaproape concepția oficială a Chișinăului privind relațiile sale cu Estul.

27 august 1991: în fața a 500 mii de români basarabeni veniți din toate colțurile țării se proclamă independența națională a noului stat român. Declarația de Independență este semnată de toți deputații parlamentului așa ca fost soviet suprem cu era el. Adresându-se maselor din Piața Adunării Naționale, președintele Mircea Snegur își încheie cuvântul în stilul marilor eroi din antichitate: "Jurăm că ne vom apăra independența până la ultima suflare".

21 decembrie 1991: după numai 4 luni de la pateticul jurământ, președintele acceptă aderarea la CSI, cu gândul de a participa doar la componența economică, zona cea mai fierbinte a nevoilor țării. Își lăsase prins doar un deget! Va urma cumva întreaga mână?

8 decembrie 1992: aniversând un an de la alegerea sa în fruntea țării, președintele, referindu-se la legăturile republicii cu CSI, declară molcom, dar cu reverberații naționale profunde: "Credem la început că CSI poate deveni un organ colectiv de coordonare a acestor legături... Însă, pe zi ce trece, de la o ședință la alta, se conturează intențiile liderilor unor state de a ne apropia de o formulă similară fostei Uniuni Sovietice... Noi nu sprijinim un asemenea punct de vedere. Însăși noțiunea de Statut al Comunității de State Independente ar însemna crearea unei noi statalități. Moldova nu poate avea nimic comun cu astfel de teorii, de aceea nu va semna nici Statutul, chiar dacă acest lucru va comporta consecințe grele pentru economia sa".¹

4 august 1993: după alți aproape doi ani, președintele cere parlamentului să ratifice acordul de aderare la CSI, dar același hulit parlament respinge surprinzător această cerere.

24 septembrie 1993: în pofida declarațiilor despre independență și despre tendința unor lideri de a apropia CSI de o formulă similară Uniunii Sovietice, în pofida și a votului ani-COI-ist al parlamentului, președintele Mircea Sne-

¹ Mircea Snegur: "Rămân ferm pe poziția menținerii independenței", interviu acordat Radiodifuziunii Naționale, Moldova Suverană, 9 decembrie 1992.

gur, folosindu-și prerogativele constituționale, a semnat aderarea republicii la Uniunea Economică¹. Reacțiile critice la acest demers sunt uneori atât de dure, încât împing acuzele până la trădare națională. Dacă, însă, o asemenea orientare este impusă de realități sau nu, aceasta poate fi înțeleasă numai analizând argumentele președintelui invocate în sprijinul ei.

În primul rând, se invocă "Aprofundarea în continuare a crizei economice, tensionarea situației sociale, trăgănarea soluționării problemelor din raioanele de est și cele de sud ale republicii", care "amenință grav perspectiva consolidării tinerei noastre statalități"². În al doilea rând, "este lipsa acută de materie primă, carburanți, de alte resurse energetice, dereglarea sistemului de decontări, pierderea piețelor de desfacere a produselor noastre, în special a celor agricole". În al treilea rând, situația actuală a republicii "presupune existența a două căi posibile de soluționare a acestor probleme: menținerea pozițiilor și legăturilor noastre pe piețele tradiționale din est sau pătrunderea pe piețele noi din Vest"³.

Analizând comparativ cele două alternative, președintele apreciază că, spre deosebire de piața din Vest, a cărei penetrare cere timp îndelungat, sporirea competitivității produselor și implică numeroase restricții (contingentări, impozite vamale etc.) piață estică ar fi tradițional accesibilă. Pe această piață Republica Moldova realizează circa 82% din export și 75% din import. Federația Rusă absoarbe aproape 50% din comerțul exterior al republicii și este principalul furnizor de resurse energetice, carburanți etc.

Se pune întrebarea: ce va face Republica Moldova dacă pe piața CSI va trebui să înfrunte concurența produselor similare - mai ieftine, mai de calitate și cu un design mai atrăgător - ale producătorilor vest-europeni? Este o concepție curentă la Chișinău că piața CSI, mai ales a celei ruse, ar fi un sac fără fund și care ar înghiți orice. Însă, nu se ține seama că, în condițiile economiei de piață, la acest "sac fără fund" pot accede și alții. Experiența din 1992-1993 cu vinurile portugheze, superioare concurențial altor vinuri, este grăitoare.

Răspunzând criticilor care susțin că o alternativă în asigurarea republicii cu resurse minerale, inclusiv energetice necesare, ar putea fi România, președintele Mircea Snegur spune: "Apreciem mult disponibilitatea României de a ne acorda asistență pentru ameliorarea întrucâtva a situației. În luna curentă (este vorba de septembrie 1993) au fost livrate, în contul creditului, circa 7 mii tone de combustibil sau 23 procente din cantitatea prevăzută, ceea ce constituie doar 2 procente din necesarul lunar al republicii. Dar și conducerea României, după cum știți, este nevoită să caute resurse energetice și materii prime în Ru-

¹ Acordul privind crearea Uniunii Economice a CSI a fost semnat, în calitate de membrii, de 9 state (Azerbaidjan, Armenia, Belarus, Kazahstan, Kîrkîstan, Moldova, Rusia, Tadjikistan și Uzbekistan) și în calitate de membrii asociați - de 2 state: Ucraina și Turkmenistan.

² Mircea Snegur - Argumente în favoarea semnării Acordului cu privire la crearea Uniunii Economice a CSI, Moldova Suverană, 2 octombrie 1993.

³ Ibidem.

sia și în alte țări ale comunității”. Așadar, deocamdată - nimeni nu știe cât va dura acest “deocamdată” -, România nu poate prelua sarcina asigurării Republicii Moldova cu resursele energetice necesare.

Doctrina oficială a Chișinăului ar fi incompletă dacă n-am adăuga și următoarele elemente, cu caracter de premisă:

- că CSI nu trebuie identificată cu fosta Uniune Sovietică și că aderarea la Uniunea Economică “nu va afecta suveranitatea, reformele deja lansate, precum și relațiile noastre cu alte state, în special cu cele vecine”;
- că legăturile bilaterale sunt - în opinia președintelui - cea mai bună modalitate de integrare a Republicii Moldova cu celelalte republici din fosta URSS;
- că adeziunea republicii la Uniunea Economică a CSI a fost anticipată de experții de la Fondul Monetar Internațional și Banca Mondială, ca și din țările donatoare și că “anume în aceste condiții organizațiile în cauză și-au manifestat disponibilitatea de a ne acorda o importantă susținere financiară;
- că “O opțiune de alternativă, cât de cât rezonabilă aderării la Uniunea Economică a CSI, nimeni dintre criticii conducerii republicii n-a propus. La ora actuală, ea pur și simplu nu există, numai dacă nu dorim să fim sortiți autoizolării, cu ulterioara catastrofă economică și explozie socială inevitabilă”¹.

Se pune întrebarea: oferă, oare, istoria argumente pentru a crede în steaua independenței Republicii Moldova, dacă aceasta nu este așezată sub ascultare rusească? Răspunsul este categoric, nu! De ce astăzi Rusia ar face excepție? Și, pentru a nu pluti în generalități, să introspectăm argumentele.

Teza conform căreia CSI nu trebuie confundată cu Rusia sau URSS nu corespunde faptelor. Mai întâi, pentru că CSI, fiind inițiată de Rusia, va urmări realizarea anumitor avantaje ale inițiatorului. În al doilea rând, pentru că, istoria Rusiei nu trădează nici un exemplu în care ea să se simtă jenată în jugularea suveranității naționale a statelor mai mici, atunci când interesele sale o cer. Și, ca ceea ce spunem să nu fie vorbe fără acoperire, să apelăm la aprecierile vicepremierului rus, Aleksandr Sohin. “Uniunea economică a țărilor membre ale Comunității Statelor Independente (CSI) trebuie formată de o asemenea manieră, încât să fie avantajoasă pentru Rusia”. De asemenea, spune el, partea rusă “încearcă de pe acum să explice tuturor statelor din CSI că Uniunea Economică presupune o pierdere parțială a suveranității, nu numai a suveranității economice, ci și a suveranității politice”. Așadar, pe cine să credem: pe președintele republicii care vrea, într-adevăr, ca Uniunea Economică să nu afecteze suveranitatea Republicii Moldova, sau pe vicepremierul rus care ne-o spune deschis că statele aderente la Uniune vor trebui să-și piardă o parte din suveranitate?

¹ Op. cit.

În confruntare cu realitățile, nu rezistă nici teza “că legăturile bilaterale sunt cea mai bună modalitate de integrare a Republicii Moldova cu celelalte republici din fosta URSS”. Este fapt notoriu că orice integrare internațională, indiferent de adâncimea ei, este mai mult decât o simplă legătură bilaterală, deoarece presupune și anumite adaptări structurale reciproce. Este și cazul Uniunii Economice, care prevede “crearea unui spațiu economic unic, regimuri vamale unificate, politică monetară, bugetară, fiscală și valutară coordonată etc.”. De fapt, Uniunea nu lasă nimic necoordonat și neunificat din tot ce reprezintă politică economică internă și externă a statelor membre.

Teza că aderarea republicii la Uniunea Economică a CSI a fost anticipată, recomandată și chiar condiționată de către specialiștii FMI și BIRD poate fi adevărată, însă motivele reale aici sunt circumscrise unei alte sfere de interese decât cele ale micuței republici moldovenești. Conducătorii politici occidentali și reprezentanții marelui capital nu vor să-l supere pe președintele Elțîn, grovarul PCUS și a Uniunii Sovietice. Mai mult decât atât, vor chiar să-l sprijine, pentru a-i spori prestigiul și eficiența în lupta conștientă contra conservatorilor. Dacă aceștia îl înving pe Elțîn și recuceresc puterea, este clar că întregul occident n-ar mai avea zilele liniștite, căci se va restructura întregul echilibru de forțe european și mondial. Am putea spune următoarea întrebare: cât ar fi plătit occidentalii înainte de 1989 pentru distrugerea PCUS și a URSS? Evident, foarte mult. Atunci, dacă pot obține același lucru pe altă cale, de ce să n-o facă? În această schemă de gândire intra și strategia Occidentului de sprijinire a președintelui Elțîn, inclusiv pentru constituirea CSI și a Uniunii Economice. În acest joc al forțelor intră și Republica Moldova cu îndemnul de a adera la CSI.

Teza că, aderând la CSI, Moscova își va înmuia inima în clemență și va favoriza rezolvarea problemei Transnistriei, iarăși nu găsește sprijin în istorie. Nici chiar imprudența smirnoviștilor de a sprijini cu arme și ostași pe puciști, deci contra lui Elțîn, nu este favorabilă Republicii Moldova. De ce? Pentru că smirnoviștii rămân mai departe ruși, iar moldovenii străini. Și cum însuși Elțîn declara că “oriunde există un rus, acolo este și pământ rusesc și că, tot acolo, se va afla și un soldat să-l apere pe primul”, înseamnă că problema Transnistriei nu poate ieși din această doctrină. De altfel, mai recent, Andrei Kozârev, ministrul de externe al Moscovei, declara sentențios că “în anii ce urmează, Rusia își va aroga un rol foarte activ în fostele republici sovietice cu importante minorități naționale ruse”. Așadar, după ce ce-au înghesuit în țarcul CSI, acum urmează rolul foarte activ al Rusiei în apărarea rusofonilor. În cazul Transnistriei, acest “rol mai activ” ar putea însemna, așa cum nu întâmplător generalul Lebed a spus-o deja, o rezolvare după modelul Finlandei în componența Rusiei țariste¹. Să ne fie clar, însă, că Rusia nu se mulțumește numai cu Transnistria. Ea își dorește ca întreaga Republică Moldova să-i fie subordonată, iar dacă ne luăm după Jirinovski - să fie transformată în gubernie rusească.

¹ În acest model, Finlanda avea autonomie deplină: parlament, armată etc. proprii, cu excepția monedei și transparenței frontierelor.

În fine, nu în ultimul rând, trebuie amintită prezența armatei a 14-a a Rusiei pe teritoriul Republicii Moldova, care sprijină militar întreaga mișcare românofobă și separatistă din această țară. Conducătorul acestei armate, generalul Lebed, își face chiar un titlu de prestigiu să-și afirme deschis rosturile anti-românești ale armatei sale. Într-un interviu acordat ziarului "Rosiiskaia Gazeta" (ianuarie 1993), referindu-se la cererea Republicii Moldova de retragere a armatei a 14-a, el spune textual: "Armata mea va rămâne acolo unde se află în prezent... Vă asigur că Moscova nu-mi va ordona niciodată să mă mișc de aici. Destul cât ne-am strămutat din Europa... Noi suntem cheia cu care Rusia a deschis mereu poarta balcanică și trebuie să fiu nebun să mă urnesc de aici". Pe temeiul acestor convingeri, care descind direct din testamentul lui Petru cel Mare, generalul Lebed declară sentențios că, în Republica Moldova, "Parada delirantă a suveranității se poate solda cu noi conflicte militare". Cu o altă ocazie, a amenințat chiar România că, în câteva ore, poate ocupa însuși Bucureștiul. Categorie, Lebed nu este nebun. Iar ideile lui sunt doctrina Rusiei față de Republica Moldova și România, nu idei personale. Culmea ironiei este că occidentul se face că nu aude aceste amenințări războinice, condamându-ne, în schimb, că nu am liberalizat homosexualitatea!

Dincolo de aceste situații - și ele nu sunt singurele - România și Republica Moldova au datoriat ca, împreună, apelând la puterea inteligenței și folosind-o cu înțelepciune, să respingă pumnul grosolan al forței, așa cum au făcut de atâtea ori înaintașii noștri, în marile momente de cotitură istorică a neamului. Acum, momentul cere integrarea, pe care o putem înfăptui, în pofida forțelor care se opun.

4. OBIECTIVELE MAJORE ALE INTEGRĂRII

Integrarea nu este un scop în sine, ea urmărește anumite obiective care, de regulă, răsar din nevoi. Ca și acestea, obiectivele pot fi unele pe termen scurt, mediu sau lung, iar altele au caracter permanent. Indiferent însă de acestea, îndeplinirea lor presupune pentru fiecare, strategii și politici distincte.

Dorim integrarea pentru a realiza un trai mai bun la care să aibă acces toate categoriile populației. În acest scop însă este necesar, în prealabil, să se producă bunuri și servicii mai multe și mai calitative. În general, așadar, obiectivele integrării exprimă scopul și mijloacele de atingere a acestuia. În același timp, însă, integrarea se caracterizează și printr-o serie de obiective specifice.

În expresia sa cea mai generală, obiectivul strategic al integrării este crearea unui spațiu economic unic pe întregul areal de existență al românilor din cele două state. Un asemenea spațiu este de neconceput fără a crea condiții pentru a se ajunge, în final, la: a) circulația liberă a mărfurilor și factorilor de producție, mai ales a forței de muncă și a capitalului; b) crearea unei uniuni vamale și valutare; c) legislație economică armonizată sau chiar similară; d) coordonarea politicilor economice și sociale; e) disponibilizarea unui fond comun pentru sprijinirea programului de integrare etc.

În cadrul acestui spațiu economic comun, un obiectiv prioritar este asigurarea resurselor de materii prime - în general, a celor energetice - în special. Problema are mai multe fațete. De la început, se impune a se proceda la o inventariere generală a resurselor naturale ale celor două țări - este vorba de resursele aflate în exploatare și cele exploatabile - pentru a se cunoaște gradul în care ele pot să le asigure necesarul de consum. Faptul că aceste resurse sunt tot mai rare și mai scumpe impune, pe de o parte, sporirea gradului de asigurare a nevoilor de resurse naturale din sursele proprii și diminuarea dependenței țărilor de import, iar pe de altă parte, apelul la modele și strategii de creștere și integrare economică, bazate pe o dependență cât mai redusă a procesului economic de resursele naturale. Evident, o asemenea orientare presupune, în primul rând, încurajarea ramurilor industriale de vârf, capabile să valorifice superior energia și materia primă disponibile, să ridice productivitatea socială a muncii - motorul întregului proces social-economic. În al doilea rând, presupune redimensionarea și limitarea la strictul necesar al ramurilor mari consumatoare de resurse naturale, energetice și materiale, simultan cu modernizarea lor tehnologică.

Se apreciază deseori că, sub aspectul "zestrei naturale", România și Republica Moldova sunt țări bogate. Analiza acestei "zestre" nu confirmă aprecierea amintită decât doar pentru câteva din resursele naturale: terenul agricol, depozitele de sare și de lignit, materialele de construcție. În rest, ele sunt țări bogate în resurse sărace. Mai ales la resursele strategice: țiței, gaze, cărbune superior, minereuri feroase și neferoase, ele sunt tributare în mare măsură

surselor externe de aprovizionare. Situația este mai precară în Republica Moldova. Se mai știe, de asemenea, că în ambele țări "zestrea naturală" are încă importante zone mai slab cunoscute. Este necesar, de aceea, să se organizeze explorări geologice comune, pentru descoperirea de noi zăcămintele utile exploatabile și atragerea lor în circuitul economic.

O atenție deosebită cer resursele primare de energie, în care cele două țări sunt puternic tributare exteriorului. Situația este cu deosebire critică în Republica Moldova, fiindcă dependența ei de Est, în această privință este aproape totală. În plus, la energia electrică, ea depinde de Transnistria¹ Și, ori de câte ori "Estul" apreciază o înclinare prea mare spre românism în Republica Moldova, el închide robinetele instalate peste Nistru, creând adevărată panică în rândul întreprinderilor și populației.

Resursele energetice reprezintă o condiție restrictivă fundamentală în orice model al creșterii economice. În expresie valorică, o unitate de energie lipsă antrenează după sine pagube de 10 ori mai mari decât costul ei. La nivelul lor de dezvoltare din 1989, nevoia de energie în ambele state românești ar fi de cel puțin 4 tone c.c./locuitor, din care, cca o tonă sub formă de petrol 1000 mc de gaze naturale și 2 tone sub formă de cărbune. Aceasta înseamnă un necesar anual de cel puțin 27-28 mil. tone țiței, 27-28 mld. mc de gaze și 50-55 mil. tone cărbune, din care 4,5 mil. tone, 4-5 mld mc și respectiv 8-10 mil. tone pentru Republica Moldova.

În aceste condiții, este necesar ca România, deși ea însăși importatoare pentru cca 30% din necesar, să se implice în rezolvarea problemei energiei și combustibilului, așa cum a început, de altfel, s-o facă din a doua jumătate a anului 1993, odată cu aprobarea ajutoarelor și creditelor de 26 mld. lei de către parlament. În acest sens se impune ca, pe lângă sporirea producției naționale de țiței, gaze și cărbune și pentru nevoile Republicii Moldova, România să găsească posibilități pentru: a) ajutor tehnic și financiar în grăbirea punerii în funcțiune a sondelor de exploatare a zăcămintelor de țiței și gaze din sudul republicii; b) atragerea ei la programele energetice românești legate de centrala atomoelectrică de la Cernavodă, ca și cele privind explorarea și exploatarea resurselor de țiței și gaze de pe platforma Mării Negre; c) înlesnirea pătrunderii Republicii Moldova pe piața țărilor arabe care dispun de hidrocarburi explorabile și de posibilități de import de produse agroalimentare.

Un alt obiectiv major exprimă necesitatea punerii în valoare a capacităților tehnice de producție disponibile. Astăzi, în ambele țări, coeficientul de utilizare a acestor capacități a coborât sub 50%. Unele din acestea sunt depășite și trebuie înlocuite, altele sunt modernizabile, iar o a treia categorie sunt capacități corespunzătoare, dar incomplet și nerațional folosite. Capacitățile tehnice de producție existente creează o mare paletă a complementarității, angajând,

¹ În 1991, de exemplu, Transnistria a produs 11,2 mld. kwh energie electrică, reprezentând 85% din întreaga producție de energie electrică a Republicii Moldova. restul de 15% s-a produs la Chișinău și Bălți.

de fapt, întreaga structură industrială și agricolă a celor două țări. Integrarea poate folosi potențele acestei complementarități, fiind chemată să contribuie, între altele, la înlăturarea ineficienței capacităților de producție folosite sun parametri tehnico-economici proiectați. Experiența arată că ridicarea producției întreprinderilor la parametri amintiți necesită costuri investiționale de 4 ori mai mici decât construirea unui obiectiv nou.

Al treilea obiectiv major are în vedere necesitatea unor eforturi comune - financiare și organizatorice - nu numai pentru a folosi ceea ce există și este folosibil, mai ales prin modernizări, dar și pentru investiții în crearea de noi capacități de producție. Aliniate la standardele occidentale de modernitate, calitate și eficiență, noile capacități sunt chemate cu prioritate în crearea infrastructurii energetice, inclusiv în transporturi și comunicații, ca și în domeniul prelucrării materiei prime agricole, relativ abundente în ambele țări, dar mai ales în Republica Moldova.

Integrarea poate înmulți posibilitățile investiționale prin liberalizarea circulației capitalului între țări și stimularea agenților economici, mai ales prin facilități fiscale, pentru a-și orienta eforturile financiare spre sectoarele productive de interes major. Tot integrarea poate crea condiții mai stimulative pentru atragerea capitalului străin, atât de necesar în ambele țări. Evident că încurajarea acestuia nu trebuie să ducă la descurajarea capitalului autohton și la slăbirea protecției intereselor naționale.

Capitalul, indiferent de proveniența sa, internă sau externă, devine util dacă este investit nu în domenii speculative, ci în cele de real interes economic. De asemenea, în vederea extinderii relațiilor integratoare dintre România și Republica Moldova, este necesară antamarea unor de mai mare anvergură, ca: amenajarea unui port la Dunăre, la Giurgiulești; regularizarea Prutului și extinderea în amonte a sectorului său navigabil; construirea căilor ferate cu ecartament european în zonele: Botoșani-Bălți, Iași-Chișinău; conectarea sistemelor naționale energetice, de transport și comunicații; proiectarea și construirea în comun a conductei de gaze naturale Bălți-Ungheni-Iași; amenajarea de instalații portuare la Constanța pentru flota maritimă în formare a Republicii Moldova (4 vase îi sunt puse la dispoziție de România) etc.

Armonizarea raporturilor dintre producție și consum, dintre cerere și ofertă constituie un alt mare obiectiv. Este un obiectiv colectiv, deoarece înglobează o suită de subobiective, cu acțiune simultană sau succesivă. Realizarea lui cere eforturi financiare comune pentru: a) stoparea căderii producției și relansarea creșterii sale; b) continuarea reformei economice și, în cadrul ei, a privatizării - pivotul întregii restructurări, consolidarea sectorului privat și creșterea contribuției sale la obținerea PIB; c) stabilirea unor programe comune la produse de importanță strategică pentru nevoile economiilor naționale și ale consumului populației, dar și pentru necesitățile exportului în terțe țări; d) politici comune de restructurare și adaptare reciprocă a economiilor naționale.

Extinderea schimburilor economice între ele două țări, atât prin facilitățile convenite în comun la nivel vamal, cât și prin așezarea lor pe temeliile unor forme moderne și durabile de cooperare și specializare în producție, crearea de agenți economici comuni, organizarea de activități în terțe țări, constituie, de asemenea, un obiectiv major al integrării. Menit să crească gradul de satisfacere a nevoilor de consum și productive din producția autohtonă, acest obiectiv cere lărgirea deschiderii economice externe a țărilor și așezarea acesteia pe regulile avantajelor relative, atât în raporturile reciproce, cât și față de piețele terților.

5. CONCEPTUL DEZIRABIL AL INTEGRĂRII

Orice fundamentare a deciziei de aderare la integrarea economică reciprocă presupune clarificarea prealabilă a unor probleme de principiu privind conceptul de integrare dorit, mecanismele folosibile pentru realizarea lui în practică, perioadele succesive necesare.

Prima și cea mai importantă constă în necesitatea definirii conceptului de integrare dezirabil și posibil. Conceptul depinde de voința politică a celor două state, singurele care pot hotărî gradul de integrare a economiilor naționale. Apreciată după amploarea și profunzimea cuprinderii sale, integrarea poate fi de mai multe feluri. Astfel, ea poate fi concepută ca o simplă zonă economică a liberului schimb, de tipul EFTA, în care se decide ridicarea reciprocă a frontierelor vamale, participanții rămânând independenți în dezvoltarea economică internă și în relațiile comerciale cu țările terțe. Dacă acestei forme i se adaugă o politică vamală de tipul celei create de Piața Comună vest-europeană, gradul de integrare devine mai adânc și mai cuprinzător. Ea, însă, poate merge și mai departe, dacă se prevăd politici comune de adaptări structurale reciproce ale economiilor naționale, formând astfel o uniune economică, de tipul CEE înainte de Maastricht sau, ca să luăm gradul cel mai înalt de integrare - Uniunea economică, politică și monetară - cum va arăta CEE după Maastricht.

Ținând seama de această paletă largă a tipurilor de integrare, ca și de situația internă și internațională a celor două state românești, credem că se justifică, pentru început, conceptul de zonă economică a liberului schimb, în care libera circulație a mărfurilor și serviciilor să fie completată cu libera circulație a mărfurilor și serviciilor să fie completată cu libera circulație și a factorilor de producție: capital și forță de muncă. În cadrul acestui concept urmează ca statele să-și păstreze autonomia în deciziile economice și politice interne și externe. Într-o etapă următoare, învățând din experiență, s-ar putea trece la o adâncire a integrării, creând o uniune economică vamală și monetară comună.

România și Republica Moldova își concep integrarea economică reciprocă nu izolându-se de restul economiei mondiale, ci în cadrul acesteia, ca un demers deschis atât spre vecini, cât și spre zonele economice din Europa sau mai îndepărtate, cu care ele au deja relații comerciale tradiționale. Participarea lor la formarea viitoarei zone de Cooperare Economică a Mării Negre (ZCEN), la colaborarea cu Piața comună și în cadrul GATT reflectă această concepție.

Indiferent de modul în care este concepută, integrarea economică intraromână, ca oricare alta pe plan internațional, este un demers național-statal. De aceea, decizia pentru proiectarea și înfăptuirea ei revine în responsabilitatea exclusivă a statelor implicate. Din păcate, însă, până acum s-a vorbit mult de integrare la nivel guvernamental, dar nu s-a semnat încă nici un acord în acest sens. În ceea ce o privește, România, în calitate de țară-mamă, este hotărâtă să-și afirme voința politică și responsabilitatea materială pentru

integrare în orice moment. Lucrurile sunt, însă, mai complicate în Republica Moldova atât la nivelul conducerii statale, cât și la cel al populației de rând. Acordul nu este un mof. Toate statele se integrează în baza unor înțelegeri reciproce, prevăzute într-un document oficial. Pentru orice român cu inima curată apare de neînțeles de ce președintele Mircea Snegur, șeful statului, a semnat Acordul de constituire a Uniunii Economice din cadrul CSI, dar nu semnează un acord similar cu frații lui, cu țara-mamă - România.

Chiar în forma ei de început, ca zonă economică a liberului schimb, integrarea intraromână presupune un mecanism de creare și funcționare a ei. pe lângă o seamă de principii, acest mecanism urmează să cuprindă:

- a) crearea cadrului tehnic și instituțional necesar liberei circulații a produselor, serviciilor, capitalului și forței de muncă;
- b) organizarea unor piețe comune la principalele produse industriale și agricole, stabilirea unui sistem de prețuri adecvat, aliniat, în general, la cele mondiale;
- c) crearea de organisme economico-financiare (bănci, burse, camere de comerț etc.) care să gestioneze piețele în interior și să stabilească, după caz, reguli comune față de exterior;
- d) crearea unui organ cu caracter interguvernamental, și nu supranațional, pentru coordonarea activităților comune;
- e) apropierea și, la nevoie, chiar unificarea legislațiilor naționale.

Organizarea piețelor comune pe produse constituie una din temeliile întregului proces de integrare. Ea urmează să se sprijine pe cel puțin trei principii: a) unicitatea piețelor, care presupune: înlăturarea barierelor vamale (taxe, contingentări etc.), libera circulație a mărfurilor și factorilor de producție, prețuri comune convenite, parități monetare relativ stabile, reguli uniforme - la nevoie - pentru exterior; b) preferința aprovizionării fiecărei țări din producția comună; c) solidaritatea financiară în promovarea politicilor și programelor integraționiste, prin crearea, în acest scop, a unui fond comun alimentat din sursele bugetare ale țărilor, precum și din alte surse.

*

* *

România și Republica Moldova, integrându-se economic, se supun astfel unor cerințe obiective cu caracter de legitate care guvernează astăzi interdependențele economice internaționale. Integrarea lor reciprocă, însă, adaugă la aceste cerințe generale, cum spuneam la început, două dimensiuni specifice, cu caracter fundamental. În primul rând, integrarea lor angajează două țări frățesti, conferindu-i astfel caracterul de integrare intraromână; în al doilea rând, ele nu sunt numai țări frățesti, ci totodată țări care, în trecutul lor, au făcut parte din aceeași vatră strămoșească și din același trunchi comun - România. De

aceea, integrarea lor capătă inevitabil caracterul unui imperativ nu numai european, ci, în același timp, și unul național și istoric.

Privind integrarea din această perspectivă, rezultă că actualele generații de români din stânga și dreapta Prutului au șansa unică de a-și regăsi identitatea națională și spirituală în granițele tradiționale. Un asemenea deziderat, astăzi, îl poate satisface integrarea. Chiar dacă nu egalează reintegrarea, această integrare rămâne o "mare carte" a istoriei, pe care va trebui să știm s-o jucăm fără să greșim, respingând, în egală măsură, încetineala, dar și pripeala și hazardul. Dacă pierdem această nouă șansă, s-ar putea să fie și ultima ofertă de istorie. Căci un nou val de rusificare ar fi realmente fatal, iar România, în calitate de țară-mamă, nu-și va mai putea apropia fiica - una din provinciile țării ele mai frumoase și, la origine, cum observa și Titulescu, cea mai curat românească.

Angajând teritorii naționale din aceeași vatră strămoșească și din același trunchi comun - România, credem că integrarea intraromână ar trebui să se bucure, în viziunea ambelor state, de o prioritate categorică față de alte demersuri integraționiste ale acestora. Din aceleași motive, integrarea amintită poate, în principiu, să fie înfăptuită mai ușor, dacă nu cumva greutățile prin care trecem, ca și dihotomia dezbinării care ne caracterizează de ambele părți ale Prutului, nu o vor îngreuna și mai mult. În orice caz, încărcătura ei de românism este suficientă pentru a o legitima printre problemele naționale cele mai importante ale românilor.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 2/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**IMPACTUL STRATEGIEI DE DEZVOLTARE
A ÎNTREPRINDERILOR ASUPRA
ADAPTĂRII STRUCTURILOR
ORGANIZATORICE LA CONDIȚIILE
ECONOMIEI DE PIAȚĂ**

Mihai ION

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. ADAPTABILITATEA PERMANENTĂ A CADRULUI ORGANIZAȚIONAL AL ÎNTREPRINDERILOR LA FACTORII ȘI CONDIȚIILE ÎN CONTINUĂ SCHIMBARE.....	39
2. STRATEGIA DE DEZVOLTARE A ÎNTREPRINDERII ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ.....	43
2.1. Conținutul strategiei	44
2.2. Tipologia strategiilor.....	48
2.3. Cerințele și elementele strategiei.....	51
2.4. Etapele elaborării strategiei de dezvoltare	53
3. STRATEGIA DEZVOLTĂRII, FACTOR PRIMORDIAL AL ADAPTĂRII CADRULUI ORGANIZAȚIONAL AL ÎNTREPRINDERII LA NOILE CERINȚE	58

1. ADAPTABILITATEA PERMANENTĂ A CADRULUI ORGANIZAȚIONAL AL ÎNȚEPRINDERILOR LA FACTORII ȘI CONDIȚIILE ÎN CONTINUĂ SCHIMBARE

Analiza efectuată demonstrează că în ansamblul elementelor organizatoare și de conducere, cadrul organizațional ocupă un loc de mare importanță, de calitate acestuia depinzând în bună măsură rezultatele activității desfășurate de întreprindere. El este determinat de o multitudine de factori de influență¹, care își pun amprenta asupra structurii și formelor concrete pe care acestea le capătă. Referitor la cadrul organizațional avem deci în vedere factorii cauzali care îl modelează atât constructiv cât și funcțional.

Factorii care influențează structurile sunt de o etiologie foarte variată. Astfel sub o formă generală, sintetică, se deosebesc trei categorii de factori: nivelul forțelor de producție, natura relațiilor de producție, nivelul de cultură și civilizație.²

Într-o formă mai detaliată se evidențiază următorii factori: strategia dezvoltării întreprinderii, timpul și complexitatea producției, dimensiunea întreprinderii, calitatea factorului uman din întreprindere, mediul exterior al acesteia, cadrul legislativ-normativ etc.³)

Gama factorilor diferă și în funcție de concepția privind organizarea. Astfel concepția care a prevalat până nu de mult, în țările Europei de Est, trata organizarea ca mijloc de raționalizare a activității industriale formată în principal din organizarea conducerii, a producției și a muncii. Spre deosebire de aceasta, concepția predominantă în țările occidentale, având originea în teoria lui Fayol, are la bază problematica de ansamblu a organizării întreprinderii. Considerăm că tocmai în această concepție trebuie luate deciziile și măsurile privind organizarea, ea fiind proprie întreprinderilor competitive pe plan internațional, deși numărul factorilor ce trebuie luați în considerație este mai mare, iar evaluarea fiecăruia dintre ei, în strânsa lor intercondiționare, mai dificilă.

În literatura de specialitate factorii sunt împărțiți în diferite categorii pe baza anumitor criterii. Se pot distinge factori obiectivi și subiectivi, interni și externi, generali și specifici, permanenți și conjuncturali, principali și secundari etc. Abordarea organizării însăși s-a schimbat în funcție de evoluția opticii existente în acest domeniu. Astfel, spre deosebire de optica de tip mecanicist, ca-

¹ Atribuim noțiunii de factor accepțiunea sa clasică de cauză, forța motrice, motorul unui proces, sau una din condițiile principale ale producerii lui, cu alte cuvinte, ceea ce face să ia naștere un proces sau o acțiune.

² Ovidiu Nicolescu, *Funcția de organizare în întreprinderea modernă*, Editura Politică, București, 1975, p. 12.

³ Cornelia Russu, *Cadrul organizațional al întreprinderii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 56.

racteristică perioadei de după 1929, până la cel de al doilea război mondial, care aborda organizarea static, nu ca un proces continuu, în cadrul căreia nu se utilizau programe previzionale și nici abordări multidimensionale, în optica de tip organic, organizarea își extinde aria la toate activitățile implicate în atingerea obiectivelor întreprinderii, considerând-o ca un sistem deschis, dinamic, acordându-se o deosebită atenție studierii interacțiunii sale cu mediul economico-social și creării condițiilor pentru asigurarea creativității și promovării inovației. De altfel, din teoria sistemelor se știe că orice ansamblu organizat nu poate rămâne într-o stare de echilibru absolut, deoarece în interiorul său are loc un proces de mișcare, de transformare, ceea ce conduce la o stabilitate relativă a acestuia.

Echilibrul absolut ar însemna absența oricărui factor de perturbare sau schimbare internă ori externă, ceea ce conduce la o viziune statică asupra sistemelor considerate¹.

Or, este evident că nu pot fi concepute structuri date odată pentru totdeauna.

Dinamismul schimbărilor din lumea actuală, creșterea sarcinilor de natură calitativă care stau în fața întreprinderilor impun structurilor o mobilitate tot mai mare. Astfel, în anul 1900 se putea estima că o structură avea o viață de 15-20 ani, în 1950 aceasta era de ordinul a 10 ani, în 1960 nu era decât de 5 ani și nu este exclusă posibilitatea reducerii sale în continuare².

Scurtarea duratei de viață a structurilor se înscrie, pe cât se pare, pe o curbă apropiată de cea a produselor, ea fiind generată de aceeași cauză - progresul tehnico-științific tot mai accelerat.

Întreprinderea reprezintă un complex alcătuit din diverse resurse umane, materiale, financiare care se reflectă într-o multitudine de factori de natură diferită, ce trebuie avuți în vedere: tehnică, economică, umană. Prin aceasta, organizarea întreprinderii moderne capătă un caracter multidisciplinar, care duce la însăși modificarea opticii abordării în acest domeniu, ea trebuind să devină multidimensională, adică să ia în considerație nu numai aspecte economice ci și sociologie, psihologice, fiziologice, juridică etc. Stabilindu-și ierarhia și dimensiunile subdiviziunilor organizatorice, asigurând concentrarea principalelor resurse umane în sectoarele cele mai importante, întreprinderea își axează activitatea sa de conducere și execuție pe realizarea obiectivelor stabilite.

Caracteristică pentru întreprinderea modernă este abordarea tot mai frecventă a organizării prin prisma factorilor cauzali care o determină³.

Aceasta este o schimbare de esență, deoarece, conceperea și fundamentarea unor soluții organizatorice se face nu numai pe baza unor principii și criterii de raționalizare, așa cum se făcea în trecut, ci și prin studierea influenței

¹ Pavel Apostol, *Cibernetică, cunoaștere, acțiune*, București, Editura Politică, 1969, p. 72.

² Henri Migeon, *Structures et concentrations*, Editions d'Organisation, Paris, 1969, p. 24.

³ Ovidiu Nicolescu, *op. cit.*, p. 41.

factorilor actuali și de perspectivă, urmărind nu numai adaptarea structurilor la modificările produse ci, mai mult, anticipând și pregătind reacțiile față de schimbările viitoare.

Realizarea principalei funcții a structurii organizatorice a întreprinderii și anume, de creare a cadrului menit să asigure combinarea optimă a factorilor de producție și implicit de eficientizare a activității este posibilă numai în măsura în care ea reflectă obiectivele unității, starea resurselor și condițiile de mediu în continuă schimbare. Prin urmare este necesară o continuă adaptare la realitățile existente și la cerințele previzionale, la evoluția caracteristicilor unității, la transformările produse în contextul său socio-economic.

În principiu, orice modificare importantă care se produce într-o întreprindere, de orice natură ar fi aceasta, se impune a fi reflectată prin anumite schimbări organizatorice. Caracterul permanent al organizării, fundamentarea ei pe principiul flexibilității asigură întreprinderea împotriva apariției unor așa-numite crize organizaționale, care până în momentul înlăturării lor conduce la reducerea eficienței activității. Dar această adaptabilitate permanentă a structurilor nu este sinonimă cu instabilitatea organizatorică, care are implicații negative atât asupra funcționalității cât și asupra eficienței unității economice¹.

Se cuvine să remarcăm aici sincronismul a două fenomene: pe de o parte tendința de mobilitate sporită, iar pe de altă parte stabilitatea relativă a structurilor. Aceasta nu înseamnă desigur că schimbările structurale trebuie să se încadreze în anumite urne de timp, ci exprimă numai tendința generală a fenomenului.

În contextul celor menționate mai sus apar cerințele oportunității schimbării. Este evident că orice modificări de proporții trebuie însă judecate cu seriozitate și profunzime, evitându-se reorganizările inutile. Totodată, trebuie ținut seama că factorii care generează modificări de structură nu au aceeași amploare și dinamică în toate ramurile economiei naționale și în toate sectoarele.

Ca urmare, oportunitatea acestor schimbări nu apare simultan în toate unitățile, iar în cadrul acestora nu au aceeași intensitate și frecvență în toate subdiviziunile organizatorice.

Abordarea sistemică presupune ca în conceperea și fundamentarea unor soluții de organizare să se analizeze fiecare factor în parte, însă, ținând seama de faptul că ei nu acționează izolat trebuie luat în considerație și ansamblul factorilor de influență aflați în strânsă intercondiționare. Totodată, având în vedere caracterul previzional al organizării moderne este necesară analiza factorilor în dinamică, căutând a le descifra parametri pentru perioadele viitoare, aceasta permițând proiectarea anticipată a celor mai adecvate forme de organizare.

Influența factorilor se manifestă sub forma unor presiuni asupra cadrului organizațional, determinate de mutațiile care au loc în condițiile interne și ex-

¹ *Enciclopedia conducerii*, Editura Didactică și Enciclopedică, 1981, p. 168.

terne ale întreprinderii. Printre modelele reprezentative ale schimbărilor în acest domeniu figurează cel al lui Greiner, care atribuie o importanță deosebită atât redistribuirii competențelor decizionale în cadrul întreprinderii, cât și modului de implementare a acestor schimbări, care după părerea sa trebuie să fie gradat, progresiv¹.

Potrivit modelului menționat, schimbările se produc etapizat².

În conformitate cu alte concepții, schimbările de natură organizațională au loc, desigur cu interferențele de rigoare, pe planul structurilor organizatorice, vizând compartimentarea întreprinderii, nivelurile ierarhice, distribuirea autorității, relațiile între funcții și compartimente; pe planul tehnologiilor vizând mașinile, utilajele, procesele și fluxurile tehnologice, pregătirea fabricației din punct de vedere constructiv și organizatoric; pe planul personalului vizând metodele de recrutare și selecție, de formare-perfecționare ș.a.

¹ Greiner L, *Patterns of Organisation Change*, în: Harvard Business Review, May-June 1967, p. 119-130. Citat în: Comeliu Russu, *op. cit.*, p.58-61.

² Astfel, într-o primă etapă, presiunile exercitate de factori sunt percepute și conduc la implicarea conducem. În etapa a doua se impune intervenția unui agent de schimbare care, de regulă, este un consultant din afara întreprinderii, obiectiv, specializat în metodele și tehnicile de restructurare. Etapa a treia este consacrată analizei diagnostic pe baza colaborării conducerii cu consultantul și cu subordonații În cea de a patra etapă se identifică noile soluții În fine, în a cincea etapă se face experimentarea la scară redusă a noilor soluții, iar în cea de a șasea etapă are loc consolidarea și acceptarea noilor soluții probate de îmbunătățirea performanțelor organizației.

2. STRATEGIA DE DEZVOLTARE A ÎNTREPRINDERII ÎN CONDIȚIILE ECONOMIEI DE PIAȚĂ

Asupra configurației și funcționalității structurilor de organizare își pun amprenta așa cum s-a arătat - o multitudine de factori și condiții - fapt care explică în bună măsură dinamismul structurilor. Din această multitudine de factori, așa cum va rezulta și din aspectele analizate în continuare, un rol de primă importanță are strategia de dezvoltare a întreprinderii.

Tranziția la economia de piață implică un amplu proces atât de reînnoire a formelor organizatorice, a metodelor și instrumentelor de conducere, cât și restructurarea și re tehnologizarea producției. Elaborarea programelor de tranziție, de restructurare și re tehnologizare se cere precedată de conceperea strategiei de dezvoltare și a obiectivelor urmărite de către fiecare întreprindere. Acest lucru a devenit absolut necesar în noile condiții când întreprinderea ca agent economic este singura îndreptățită și totodată, responsabilă pentru luarea tuturor deciziilor, în conformitate cu țelul urmărit și totodată, autonomă în modul de utilizare sau investire a părții de profit rămasă după îndeplinirea obligațiilor față de societate.

În pofida celor susmenționate, examinarea situației concrete dintr-un număr de întreprinderi ne-ă permis unele constatări, nu dintre cele mai favorabile. Astfel, potrivit reglementărilor legale în vigoare, întreprinderile sunt obligate să întocmească studii de fezabilitate, care să diagnosticheze starea potențialului tehnico-economic al întreprinderii și să servească ca bază și punct de pornire pentru elaborarea strategiei proprii de dezvoltare a unității, fundamentarea obiectivelor și luarea deciziilor implicate de o astfel de strategie. Din păcate dintr-un număr de 27 cadre de conducere investigate, numai 17 (reprezentând 63%) afirmă că la nivelul întreprinderilor respective s-au efectuat asemenea studii.

Multe din unitățile care nu au efectuat încă studii de fezabilitate, motivează că nu au priceperea și personalul necesar pentru a întreprinde asemenea lucrări și nici nu știu cui să se adreseze în acest scop.

Dintre subiecții intervievați, 67% afirmă că întreprinderea respectivă dispune de o strategie proprie de dezvoltare. Situația ar putea părea relativ bună, dar în realitate nu este așa, deoarece, din enumerarea obiectivelor strategice stabilite, rezultă că, cele mai multe dintre acestea reprezintă practic fie activități specifice diferitelor funcțiuni ale întreprinderii, fie probleme curente generate de situația actuală a întreprinderii.

Cele menționate mai sus ne-au condus la concluzia că, în foarte multe cazuri, nu se înțelege cu claritate ce reprezintă strategia de dezvoltare, ce fel de strategie este necesară în fiecare caz concret și modul de elaborare al acesteia. Desigur, această situație este accentuată atât de starea actuală de

criză a economiei românești, dar și de calitatea și circulația inadecvată a informațiilor, care au ca urmare o percepție diferită a perspectivelor de dezvoltare.

Pe planul organizării structurale a întreprinderilor, față de situația anterioară revoluției numai în puține cazuri s-au realizat unele îmbunătățiri, în cele mai multe însă, situația s-a menținut neschimbată, sau chiar s-a înrăutățit, conducând la scăderea performanțelor sistemului de organizare (vezi capitolul 1 - Restructurarea organizării și conducerii activității economice). Constituirea consiliilor de administrație și a unor compartimente specializate de marketing, având adesea un personal insuficient pregătit sunt departe de a răspunde cerințelor în acest domeniu, care impun proiectarea și reproiectarea structurilor organizatorice pentru a face față noilor condiții. La aceasta a contribuit după părerea noastră, printre altele, fie inexistența unor strategii elaborate, fie existența unor strategii inadecvate structural și funcțional, dar și insuficienta cunoaștere teoretică și practică a influenței strategiilor de dezvoltare asupra structurilor organizaționale ale întreprinderii.

În activitatea practică nu există o ordine de prioritate în soluționarea decizională a numeroaselor probleme de care întreprinderile se lovesc și, din această cauză, destul de frecvent, întreaga activitate de conducere se limitează la supraviețuirea de azi pe mâine. Se constată, de asemenea că, numai sporadic se apelează la metode și tehnici de organizare și conducere, iar atunci când acestea se folosesc sunt fie în număr redus, fie nu se respectă condițiile metodologice concepute, testate și validate în practica unor unități economice din alte țări¹.

În sfârșit, așa cum a rezultat din constatările noastre, în practică se observă o insuficiență a datelor și informațiilor tehnice și economice privind tendințele, resursele și mediul concurențial, necesare fundamentării corespunzătoare a deciziilor strategice, fapt ce nu permite stabilirea locului și perspectivei fiecărei întreprinderi în diviziunea internă și internațională a muncii.

Din considerentele menționate mai sus, vom încerca în continuare, să aducem unele clarificări teoretice și metodologice privind strategia de dezvoltare, precum și influența acesteia asupra structurilor organizatorice ale întreprinderii.

2.1. Conținutul strategiei

Întreprinderea modernă își desfășoară activitatea într-un mediu în continuă transformare, ca urmare a influenței revoluției tehnico-științifice, a schimbărilor în preferințele și cererea de consum a populației, a modificării politicilor economice ale partenerilor externi etc. Pentru a desfășura o activitate eficientă și a supraviețui în lupta de concurență, întreprinderea trebuie să țină seama de

¹ Bratu Ioan, "Probleme generale ale adaptării structurilor organizatorice ale agenților economici la cerințele mecanismului de piață", referat, IEN, 1991.

toate schimbările din mediu și să se adapteze acestora, în acest scop se impune a se elabora o strategie proprie de dezvoltare.

Întreprinderile trebuie să devină tot mai conștiente că aceasta reprezintă o condiție hotărâtoare a eficacității și competitivității activității desfășurate de ele.

În cadrul sistemului supracentralizat existent anterior, planul cincinal nu putea fi considerat ca o strategie proprie de dezvoltare a întreprinderii, datorită intervenției și impunerii orientărilor organelor superioare de conducere, neefectuării unor studii complexe de piață, a unor prognoze tehnice și tehnologice temeinice, a imposibilității adaptării structurii organizatorice la noile obiective.

Elaborarea unor strategii de dezvoltare presupune examinarea atentă, multilaterală a situației economice interne din întreprindere, a mediului exterior al acesteia, a oportunităților și restricțiilor prezente, dar și viitoare care pot influența în anumit sens, evoluția activității. De aceea, printre calitățile foarte apreciate ale conducătorilor din întreprinderile occidentale, de care depinde succesul în afaceri, figurează capacitatea de previziune, priceperea de a lua hotărâri asupra problemelor ce privesc viitorul, de care depinde în mare măsură calitatea strategiei elaborate și realizate.

Elaborarea strategiei de dezvoltare aduce în prim plan necesitatea precizării conceptelor, etapelor și instrumentelor cu care să se poată răspunde în mod concret și realist la întrebările ridicate de această acțiune.

Referitor la conceptul de strategie de dezvoltare a întreprinderii se întâlnesc mai multe accepțiuni. Astfel, unii autori consideră strategia drept știința sau arta de a declanșa toate resursele întreprinderii pentru atingerea cu succes a obiectivelor și scopurilor fixate, sau reduc strategia la capacitatea conducerii întreprinderii de a repartiza forțele între obiectivele unității¹.

Asemenea viziuni reduc strategia numai la deciziile de alocare, repartizare și punere în operă a resurselor întreprinderii, făcând abstracție de deciziile privind stabilirea obiectivelor de atins.

H.I. Ansoff consideră strategia drept "o responsabilitate a conducerii de vârf care implică o confruntare permanentă a posibilităților interne ale firmei cu mediul extern, astfel încât să se poată asigura succesul deplin în afaceri"² După părerea unui grup de economiști americani, strategia constituie un proces de decizie în activitatea de gestiune a resurselor organizaționale ale firmei, care ține seama de influența mediului socio-economic pe tot parcursul desfășurării misiunii sale declarate³.

¹ C. Bijou, *La responsabilité du développement dans les entreprises*, în "Hommes et techniques", nr. 315/1971, p. 16-19; Richard Caves, *American Industry: Structure, Conduct, Performance*, Prentice Hall Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1971.

² H. Igor Ansoff, *Implanting Strategic Management*, Prentice Hall Inc. Englewood Cliffs, New Jersey, 1984.

³ Robert T. Justis, Richard J. Jude, David B. Stephens, *Strategie Management and Policy*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1985.

Mulți autori înțeleg strategia ca o sumă de obiective pe care conducerea întreprinderii le stabilește pentru a fi atinse într-o anumită perioadă¹.

Anumiți autori consideră egale strategia de dezvoltare cu conducerea strategică, aceasta din urmă fiind considerată ca o altă denumire a conducerii superioare a întreprinderii, în scopul deosebirii sale de conducerea operativă, curentă².

În realitate, conducerea strategică înseamnă conducerea, dirijarea și administrarea tuturor resurselor întreprinderii, respectiv a întregii sale activități. Ea cuprinde activitatea de formulare a strategiei și de implementare a acesteia respectiv organizarea (stabilirea structurii de organizare, a relațiilor de autoritate și a comunicațiilor dintre sectoare și activitate), conducerea, evaluarea și controlul îndeplinirii sarcinilor.

De altfel, fiecare din activitățile menționate sunt considerate funcții ale conducerii de ansamblu, în sensul că, formularea strategiei corespunde funcției de planificare sau planificare strategică, aplicarea strategiei corespunde funcției de organizare, iar coordonarea personalului celei de conducere³.

Elaborarea strategiei este o activitate conștientă și în același timp riguroasă de fundamentare pe baza unor informații de bilanț, din dări de seamă și analize privind desfășurarea activității anterioare, situația resurselor și a rezervelor interne ale întreprinderii a oportunităților și presiunilor mediului economico-social extern.

Formularea strategiilor presupune punerea în evidență a direcțiilor de orientare a activității întreprinderii pe o perioadă determinată de timp, stabilirea obiectivelor și mijloacelor de realizare.

În cadrul activității de elaborare a strategiei se urmărește atât stabilirea unui obiectiv general, cât și a principalelor direcții de acțiune și orientări, se întocmesc proiecte și planuri de acțiune, se stabilesc sarcini și obiective detaliate pe fiecare subdiviziune organizatorică și pe persoane. În concluzie, fiind un concept complex, strategia de dezvoltare a întreprinderii prefigurează atât efortul decizional al conducerii acesteia, privind stabilirea obiectivelor de bază pe termen mediu și lung, precum și direcțiile, mijloacele, resursele și metodele de implementare a acestora. Pe drept cuvânt, așa cum arată unii autori, strategia este știința sau arta de a declanșa toate resursele unității economice pentru atingerea cu succes a obiectivelor și scopurilor fixate⁴.

Strategia unei întreprinderi vizează îndeosebi următoarele: sfera de produse și piețe în care unitatea respectivă este angajată, ceea ce permite concentrarea atenției asupra unor domenii complet conturate, atât în domeniul

¹ Philippe de Woot, *Strategie et management*, Dunodeconomie, Paris, 1970.

² George A. Steiner, John B. Miner, *Management Policy and Strategy*, Mac Millan Publishing Co. Inc., New York, 1977, p. 2.

³ Mariana Rudăreanu, *Strategia și organizarea firmei capitaliste - abordări occidentale*, IEN, 1991, p. 55.

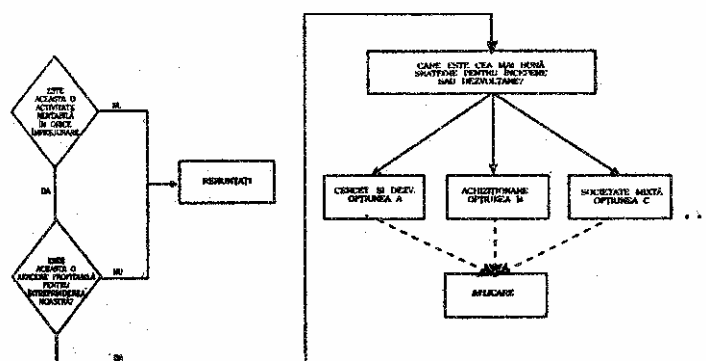
⁴ Ion Petrescu, *Management*, Editura Holing Reporter, București, 1991, p.128.

aprovizionării cât și al desfacerii, direcția în care se dezvoltă întreprinderea, adică orientarea concretă a schimbării strategice, avantajul competitiv, reliefat de proprietățile specifice ale piețelor și produselor care vor asigura întreprinderii o poziție competitivă solidă, sinergia care concretizează și măsoară capacitatea întreprinderii de a face eficiente intrările de produse pe piețe, mai ales în domeniile noi de creștere¹.

Schimbarea unei strategii presupune timp și costuri importante și în consecință, managerii din întreprindere trebuie să se convingă de eficiența ideilor sau acțiunilor preconizate. De aceea, înainte de a începe un program costisitor de dezvoltare, care poate presupune adesea și cercetarea pe o perioadă relativ îndelungată este recomandabil a se face analiza arborelui de decizie al activității respective potrivit modelului următor:

Figura 1

Modelul general de analiză a deciziilor

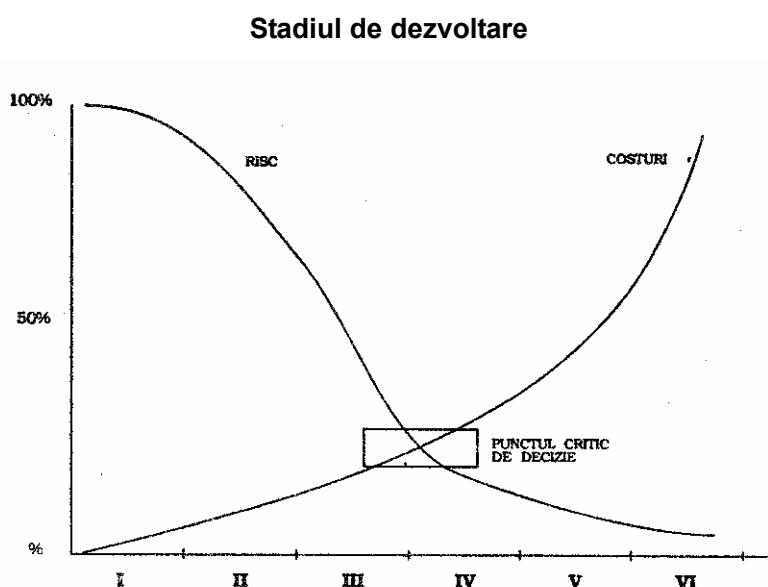
Stabilirea profitabilității unei acțiuni implică examinarea mai multor variante selectate pe baza experienței dobândite în domeniul respectiv. Este deosebit de important să se stabilească probabilitatea succesului comercial la început, adică înainte de a cheltui fonduri însemnate pentru cercetare, dezvoltare, re tehnologizare etc.: Această analiză permite determinarea mai precisă a raportului costuri/performanță pentru ca noul produs sau acțiune să fie o reușită comercială. După evaluarea probabilității succesului comercial și al condițiilor cost/performanță se poate evalua în mod realist și probabilitatea reușitei tehnice.

În figura următoare se poate observa că, pe măsura evoluției dezvoltării pe traiectul cercetării de la faza de concepție (I) 1% faza comercială (VI) are

¹ Ansoff I., *Corporate Strategy*, Penguin Book, Bungay, Suffolk, 1970, p.148.

loc o creștere exponențială a costului și o descreștere rapidă a riscului. Punctul critic al deciziei apare la mijloc unde costurile nu sunt încă semnificative iar la nevoie proiectul poate fi abandonat. Dacă există semne ale unei reușite economice și foarte posibil și a unei reușite tehnice, analiza va trebui să releve prioritățile, strategiile pieței, să se aloce fondurile necesare și să se facă schimbările cerute în organizare și conducere¹.

Figura 2

Conform unor date statistice, se apreciază că rezultatele cercetării și dezvoltării nu sunt în general suficient de bune, deoarece numai un program din 20 inițiate are drept rezultat o reușită comercială semnificativă, iar pentru unele dezvoltări importante timpul mediu scurs de la conceperea inițială până la obținerea de venituri poate atinge 7-10 ani².

2.2. Tipologia strategiilor

Autonomia decizională reală a agenților economici presupune elaborarea și implementarea unor strategii proprii corespunzătoare de dezvoltare, care să asigure desfășurarea unei activități eficiente.

¹ D. Bruce Merfield, *Strategic Analysis, Selection and Management of R.D.* AMACOM, New York, 1977, p. 6-8

² D. Bruce Merfield, *op. cit.*, p. 5.

De aceea cunoașterea tipologiei strategiilor întreprinderilor nu reprezintă un exercițiu formal, ci o incursiune cu profunde semnificații pragmatice. Fiecare întreprindere, în funcție de specificul său, pe baza analizei aprofundate a situației interne, a mediului în care își desfășoară activitatea și a posibilităților de care dispune, cunoscând avantajele diferitelor tipuri de strategii, poate alege în deplină cunoaștere de cauză, strategia cea mai adecvată, care să îi asigure eficiența scontată, pe diferite orizonturi de timp.

Există o mare varietate de tipuri de strategii potrivit unor situații concrete, determinate de o multitudine de variabile, ce iau valori diferite, în cadrul unei întreprinderi sau alteia. Astfel, în literatura economică sunt analizate diferite tipuri de strategii ale întreprinderii¹:

- a) strategia de tip "ofensiv" denumită de creștere sau de dezvoltare, care are ca scop mărirea volumului de vânzări și încasări în condițiile unei cereri ridicate pe piață și a unei perioade de avânt economic, având ca variante, concentrarea (pe baza integrării orizontale), integrarea verticală și diversificarea. Ca mod de realizare, strategiile de creștere pot avea loc prin dezvoltare internă a activității firmei, prin achiziție, fuziune, contopire sau societăți mixte;
- b) strategia de stabilitate este orientată spre menținerea aceleiași situații, considerată ca satisfăcătoare. Utilizarea acestei strategii nu înseamnă absența oricărei măsuri, ci presupune efectuarea unor schimbări, chiar dacă mai puțin ample, în ce privește înnoirea produselor, metodelor de producție și a piețelor;
- c) strategia defensivă este strategia care se aplică în cazul în care întreprinderea are intenția, sau este obligată să-și diminueze volumul de activitate. Ea se aplică pentru redirectionarea unei tendințe negative, depășirea unei situații de criză, sau care ridică probleme. Ca forme de strategii defensive în literatura economică s-au reliefat: strategia reorientării radicale, urmărind schimbarea unei tendințe negative și revenirea întreprinderii la rentabilitate; deposedarea parțială sau pierderea unor drepturi, prin care întreprinderea își cedează o parte din avuție sau din active; lichidarea - când întreaga întreprindere sau companie este vândută sau dizolvată; înregistrarea pentru faliment - formă de protejare a întreprinderii sau companiei față de creditori sau de contractele de executare silită (multe din aceste firme își reiau activitatea sub altă formă, în aceleași domenii sau alte domenii cu nume diferit); situația de captiv presupune renunțarea de către o firmă la unele decizii în domeniile vânzărilor, marketingului etc., în favoarea altei firme;
- d) strategiile combinate implică utilizarea a diferite strategii dintre cele descrise mai sus.

¹ Gheorghe Zaman, *Opțiunile strategice între reușită și risc*, Tribuna economică, nr. 25 și 26/1991; Mariana Rudăreanu, *Strategia și organizarea firmei capitaliste*, IEN, 1990; Viorel Comescu, Mihaela Șerb, *Strategia dezvoltării socialiste*, Editura Politică, București, 1989.

În funcție de situațiile concrete și de criteriul de grupare adoptat se poate întocmai o clasificare generală a tipurilor de strategii. Redăm mai jos o astfel de clasificare:

Tabel nr. 1

Tipologia strategiei întreprinderii

Nr . crt.	Criterii de clasificare	Tipuri de strategii
1.	Prioritatea obiectivelor	- economice - tehnice și tehnologice - de conducere - de dezvoltare umană - comerciale
2.	Tipul obiectivelor	- de piață - financiare - de produs - de cercetare - de organizare - informaționale
3.	Dinamica obiectivelor	- de menținere - de creștere, bazate pe: - acumulare - acumulare și inovare
4.	Receptivitatea la schimbare (nou)	- de consolidare - imitative - inovatoare
5.	Natura abordării obiectivelor (alternativelor)	- ofensive - de stabilitate - defensive - combinate
6.	Sfera de cuprindere	- globale - parțiale
7.	Nivelul la care se elaborează	- orientative, la nivelul consiliului de administrație; - ale conducerii executive pentru stabilirea obiectivelor economico-sociale pe termen lung; - ale unor sectoare sau unități de afaceri; - operaționale sau pe obiective la nivel funcțional

Analiza atentă a diferitelor tipuri de strategii pe baza comparării avantajelor și dezavantajelor fiecărui tip constituie o premisă indispensabilă pentru desfășurarea unei activități eficiente. Desigur, așa cum arată unii autori, pentru numeroase întreprinderi românești, trecerea la economia de piață poate apărea, mai înainte de toate, ca o problemă de supraviețuire, dar aceasta nu poate reprezenta decât o modalitate de amânare și nu de împiedicare a falimentului economic și, în nici un caz, de stimulare a progresului¹.

¹Ileana Farmache, *Investițiile în restructurarea capacităților de producție*, Tribuna economică nr. 21/1991, p. 9

De aceea, considerăm că, în condițiile actuale, pentru majoritatea întreprinderilor este recomandabilă o strategie ofensivă, inclusiv prin apelul la investiții interne sau externe, menită să scoată întreprinderile din starea de criză, să contribuie la creșterea producției, vânzărilor și veniturilor¹.

Caracteristicile acestei strategii sunt: a) orientarea întreprinderii către progres tehnologic, cercetare și dezvoltare; b) adaptarea rapidă a întreprinderii în întregime sau a unora din sectoarele și atelierele sale la cerințele actuale de progres prin inovație și înnoirea produselor; c) asigurarea flexibilității organizării și calității conducerii; d) perfecționarea factorului uman, a capacității sale de acțiune în procesul inovațional. Pentru strategia de diversificare, ca variantă a strategiei ofensive sunt caracteristice patru etape de decizie (strategia orientării, strategia de atac, programul de acțiune și bugetul) și patru criterii calitativ-orientative (sistemul de legături, cercetarea și evaluarea acțiunilor posibile, precizia dorită și confirmarea sau alegerea). În acest proces se operează cu termeni ca: interval strategic, proiect strategic, plan de acțiune spre succes, cercetarea oportunității, marketing de lansare, vectorii utilizabili (licență, acmziție, inovație), operații de condus după cercetare, segmente de învins, plan de acțiune tactică, semnal de lansare etc².

Pentru implementarea unei anumite strategii sunt cunoscute în principal două modalități: tip "cutremur" constând din introducerea dintr-o dată și integrală a strategiei prevăzute și tip "eșalonat", în care introducerea se realizează treptat, adoptând succesiv unele strategii parțiale, în cadrul strategiei generale.

2.3. Cerințele și elementele strategiei

Elaborarea unei strategii, indiferent de tipul său» reprezintă un proces complex și deosebit de dificil care trebuie să răspundă anumitor cerințe.

Cerințele obiective care trebuie luate în considerație în elaborarea unor strategii de dezvoltare a ramurilor industriale pot fi cu caracter general sau specific³. Printre cerințele generale este de menționat realismul, care implică stabilirea obiectivelor pe baza condițiilor concrete interne și externe, selectivitatea în stabilirea direcțiilor de restructurare, asigurarea echilibrului om-mediucresștere economică, convergența obiectivelor strategice macro, mezo și micro-economice, mobilitatea strategiilor ținând seama de dinamismul transformărilor mediului economic. Totodată, elaborarea strategiei de tranziție presupune luarea în considerație a unor cerințe specifice unor ramuri, cerințe ce decurg din dezvoltarea anterioară a acestor ramuri și din caracteristicile fundamentale ale acestora în prezent.

¹ Gh. Zaman, *Opțiunile strategice ale agenților economici între reușită și risc*, Tribuna economică nr. 26/1991, p.39.

² Bijou C., *La responsabilité du développement*, Paris, Seuil, 1968.

³ Elena Pelinescu, *Cerințe privind continuarea unor strategii de dezvoltare*, Tribuna economică nr. 7/1991; *Cerințe specifice față de conținutul unor strategii de dezvoltare a întreprinderilor*, Tribuna economică nr. 14/1991.

Printre cerințele actuale importante figurează și aceea, ca la elaborarea strategiei de dezvoltare a întreprinderii să se aibă în vedere satisfacerea cantitativă; calitativă și la termen a cerințelor clientului subordonând funcțiunile întreprinderii în totalitate acestui scop. Totodată se impune realizarea unei flexibilități sporite, fapt ce are implicații asupra structurii aparatului de producție, sistemului de organizare și dimensiunii întreprinderii. De asemenea nu poate lipsi respectarea unei alte cerințe, și anume, luarea în considerație a potențialului de absorbție al pieței pentru produsele din profilul de fabricație al întreprinderii, ceea ce presupune definirea pieței produselor, a structurii cererilor, identificarea liderilor fiecărui segment de piață, cunoașterea forței acestora, evaluarea riscurilor în adoptarea unei strategii sau alteia. În mai mare măsură vor trebui luate în considerație prețurile, tarifele, cursurile de schimb și evoluția acestora - cerință importantă pentru elaborarea și realizarea strategiilor stabilite ale întreprinderilor.

Una din cerințele importante ale strategiei întreprinderii trebuie să o constituie fundamentarea științifică a acesteia. De aceea, în cursul elaborării sale se impune a se lua în considerație toți factorii de influență interni și externi, să se analizeze modul în care fiecare factor își pune amprenta asupra strategiei întreprinderii, presiunea ce exercită și sensul acțiunii.

Printre cei mai importanți factori, care nu pot lipsi din asemenea analize avem în vedere:

- a) revoluția tehnico-științifică. Luarea în considerație a acestui factor, presupune urmărirea modului și direcțiilor de evoluție a cercetării științifice naționale și internaționale și introducerea noutăților în activitatea întreprinderii;
- b) situația resurselor energetice și de materii prime urmărindu-se resursele din țară și cele posibile a se aduce din import, ținând seama și de posibilitățile desfacerii propriilor produse pe piața internă;
- c) situația resurselor de forță de muncă existente sub aspect cantitativ și calitativ, determinarea necesarului în viitor, modul de recrutare, selecție, pregătire profesională și încadrare a personalului;
- d) piața și evoluția acesteia care implică studierea temeinică a cererii și ofertei, supravegherea lor permanentă pentru a putea adopta decizii corecte referitoare la producția întreprinderii;
- e) ciclul de viață al produselor și schimbarea atitudinii consumatorilor de care să se țină seama la reînnoirea produselor;
- f) politica partenerilor interni și externi;
- g) protecția mediului ambiant;
- h) legislația economică în vigoare.

Pentru asigurarea caracterului științific al strategiei nu trebuie luați în considerare numai factorii ca atare, ci și interdependențele care se creează între aceștia, care pot avea influențe multiplicatoare pentru acțiunea unora dintre ei și reductoare pentru alții. În funcție de specificul întreprinderii și anumite

situații concrete vor trebui luați în considerație și alți factori importanți, inclusiv cei conjuncturali, care după ordonare și stabilirea interdependențelor să permită relevarea intensității acțiunii lor, în vederea proiectării strategiei viitoare de dezvoltare.

Elaborarea strategiei de dezvoltare a întreprinderii presupune stabilirea următoarelor elemente¹:

- a) obiectivele strategiei de dezvoltare cuprind sarcini efective, concrete care se referă la ansamblul activităților sistemului productiv sau la componentele principale ale acestuia și care urmează să se realizeze de către întreprindere în cadrul unui orizont de timp. În vederea conturării obiectivelor strategice se determină cu ajutorul diagnozei situația existentă a întreprinderii în momentul respectiv, apoi se face prospec-tarea desfășurării evenimentelor viitoare, prin utilizarea prognozei necesităților și posibilităților întreprinderii. Pe baza diagnozei și prognozei se conturează cu anumită aproximație condițiile viitoare în care va funcționa întreprinderea. Pentru a se asigura realismul necesar obiectivelor trebuie să se țină seama atât de tendințele progresului tehnico-științific, cât și de evoluția cererii, și, pe cât posibil de evaluarea conjuncturii economiei mondiale.
- b) metodele și acțiunile practice de organizare și conducere sau mai concret, direcțiile de urmat de către întreprindere pentru realizarea obiectivelor. Printre astfel de metode și acțiuni menționăm specializarea producției inovarea tehnologică, cucerirea de noi piețe de desfacere, creșterea dimensiunii întreprinderii, perfecționarea profesională a cadrelor etc.;
- c) resursele (umane, financiare, materiale) ca bază pe care se construiește strategia prin care se asigură condițiile necesare realizării acesteia, în analiza resurselor, trebuie să se țină seama de limitele reale ale resurselor, să se coreleze posibilitățile proprii cu realitățile din economia națională, cu tendințele care se manifestă pentru diferite elemente ale resurselor,
- d) planuri și programe cu termene de implementare a strategiei.

2.4. Etapele elaborării strategiei de dezvoltare

Elaborarea strategiei de dezvoltare a întreprinderii presupune de asemenea parcurgerea unor anumite etape și anume²

- a) evaluarea stării în care se află întreprinderea relevându-se punctele tari și cele slabe ale acesteia în raport cu concurența (marketing, tehnologie, finanțe, costuri, organizare, conducere, reputație etc.);

¹ Dr. Bratu Ioan, *Conducerea strategică a întreprinderii* (I și II), Tribuna economică nr. 37,38/1991, Muncă și progres social nr. 2-3/1991.

² R.R Lamb, *Competitive Strategic Management*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1984; KT. Justis s.a., *Strategic Management and Policy Concepts and Cases*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1985

- b) previziunea principalelor schimbări ale mediului în următorii ani (piețe, tehnologii, comportament concurențial etc.);
- c) conceperea mai multor variante strategice ținând seama de eventualele riscuri și răspunsul concurenței; evaluarea diferențelor dintre alternativele strategice ale întreprinderii și cele ale întreprinderilor concurente urmărindu-se obținerea unor rezultate minime acceptabile;
- d) alegerea celei mai bune variante și concretizarea ei în planuri și programe.

În prima etapă se urmărește stabilirea cât mai exactă a locului și rolului întreprinderii în mediul economic și social în care își desfășoară activitatea.

Înainte de toate se impune evaluarea precisă cantitativă și calitativă a factorilor interni de influență a activității viitoare a întreprinderii, adică a resurselor umane, materiale și financiare.

Se impune concentrarea analizei pe evaluarea potențialităților economice în care scop este necesară evaluarea principalelor resurse umane (potențialul creativ al personalului, competența cadrelor de conducere și de execuție), resurse materiale (clădiri, utilaje, laboratoare, depozite, stocuri de materii prime, materiale, semifabricate, produse finite, posibilități de asigurare cu combustibil și energie) și financiare (proprie, împrumutate, subvenții etc.).

Este necesară apoi analiza influenței mediului exterior din multiple puncte de vedere și anume: tehnologic (nivelul tehnic și tehnologic, nivelul creativității și posibilitățile de aplicare rapidă în producție a rezultatelor cercetării științifice), economic (situația furnizorilor și beneficiarilor, investitorilor, concurenților) socio-cultural (situația și caracteristicile forței de muncă, nivelul de viață, comportamente, obiceiuri, opinii, gradul de cultură și civilizație) politic (acțiunile și politicile economice ale guvernului, legislații etc.).

O atenție specială se impune a se acorda analizei aprofundate și multilaterale a nivelului calitativ al produselor, comparativ cu performanțele de vârf atinse pe plan mondial, al tehnicilor și tehnologiilor din domeniul respectiv, a tendințelor manifestate pe piața internă și internațională, a nivelului productivității muncii, costurilor de producție, rentabilității etc.

La baza strategiilor de dezvoltare trebuie să stea studii de prognoză temeinice și detaliate, care să ia în considerație dinamica absorbției pieței, tendințele tehnologice previzibile, îmbunătățirile care apar la firmele concurente, evoluția probabilă a prețurilor.

Atunci când se fac comparații internaționale trebuie luate în considerație acele firme care reprezintă realizări de vârf pe plan mondial, care orientează cerințele și prețurile pieței și sunt tipice pentru evoluția produselor sau grupelor de produse urmărite.

În luarea deciziilor privind dezvoltarea sunt hotărâtoare comparațiile cu unitățile similare din țară și mai ales de peste hotare, referitor la soluțiile tehnologice și constructive, parametrii tehnico-funcționali, consumurile, costurile, productivitatea și eficiența.

Cunoașterea noutăților care apar în știința mondială și în practica de producție, a exigențelor pieței și a tendințelor previzibile, a cauzelor reale ale unor decalaje și a mijloacelor prin care acestea pot fi înlăturate reprezintă tot atâtea condiții ale elaborării unei strategii corespunzătoare.

Numai pe calea unei analize structurale și funcționale multilaterale și profunde a fiecărei întreprinderi se pot elabora mai multe alternative de acțiune, evidenția avantajele și dezavantajele fiecărei variante și alege strategia de acțiune, respectiv obiectivele globale și pe domenii de activitate, căile și mijloacele de realizare a acestora. Asemenea elemente ce urmează a fi oferite de studiile de marketing, de prognozele tehnice și tehnologice permit fundamentarea de către conducerea întreprinderii a deciziilor privind dezvoltarea, îmbunătățirea produselor și tehnologiilor existente precum și asimilarea de noi produse și tehnologii, în scopul atingerii celor mai bune performanțe. Astfel de analize permit punerea în evidență a posibilităților interne de dezvoltare ale întreprinderii dar și a punctelor slabe ale acesteia relevând totodată elementele din mediul extern care facilitează sau restricționează dezvoltarea. Pe baza acestora se pot elabora mai multe variante de soluții referitoare la dezvoltarea în perspectivă a întreprinderii iar apoi, pe baza unui sistem de indicatori se pot releva avantajele și dezavantajele fiecăreia dintre ele și alege în final varianta considerată optimă (opțiunea strategică).

În baza datelor analizei - diagnostic, a informațiilor studiilor previzionale, a scenariilor privind soluțiile posibile de dezvoltare - se trece la etapa a doua - de formulare a obiectivelor strategice, tactice și curente.

Obiectivele trebuie să îndeplinească cumulativ o serie de calități și anume: să fie reale (accesibile), clare, comensurabile, mobilizatoare, stimulatoare, acceptabile și acceptate.

În cadrul acestei etape se formulează obiectivul general și obiectivele specifice anumitor domenii de activitate.

Obiectivele strategice pe termen lung sunt multiple: creșterea producției, asimilarea de noi tipuri de produse, lărgirea pieței, introducerea tehnicii și tehnologiilor avansate, creșterea productivității muncii, reducerea costurilor, îmbunătățirea condițiilor de muncă și de viață a salariaților etc., însă toate urmăresc în final sporirea profitului.

În etapa finală elementele componente ale strategiei sunt cuprinse în planuri și programe de dezvoltare pe termen lung, mediu și scurt, care după dezbateri, perfecționare și aprobare de către organele de conducere ale întreprinderii urmează a fi realizate. În aceste planuri și programe trebuie precizate termenele de declanșare, termenele intermediare și finale sincronizându-se potențialul economico-financiar al întreprinderii cu aceste termene. Totodată, planurile și programele vor detalia obiectivele respective pe subunitățile componente: secții, sectoare, compartimente și oameni.

Rolul strategiei este de a orienta eforturile și resursele întreprinderii într-o concepție ofensivă, de a evita adaptarea cu întârziere la modificările cerințelor

beneficiarilor, situații frecvent întâlnite în practică, de a înlocui adaptarea cu anticiparea, exprimată în obiective strategice și de a transpune în planuri de perspectivă și curente.

Prin elaborarea strategiei, respectiv a obiectivelor pe termen lung, mediu sau scurt s-ar putea asigura continuitatea programelor de restructurare și re-tehnologizare, evitându-se concentrarea eforturilor asupra unor acțiuni cu caracter conjunctural cu eficiență redusă. Remarcăm de asemenea, necesitatea ca formularea și implementarea strategiei să constituie un proces continuu.

Implementarea strategiei implică și stabilirea unui sistem de măsurare, evaluare și evidență a rezultatelor obținute, capabil să exprime toate laturile procesului de dezvoltare.

Dintre numeroasele avantaje ale elaborării și implementării strategiei de dezvoltare a întreprinderii, relevante în literatura economică menționăm¹.

- creșterea capacității organelor de conducere de a sesiza și utiliza profitabil pentru întreprindere fenomenele care se produc în mediul economico-social;
- preîntâmpinarea, diminuarea sau chiar eliminarea efectelor nefavorabile ale uzurii morale a produselor, tehnologiilor, cunoștințelor prin adaptarea de decizii care țin seama de evoluția elementelor respective;
- cunoașterea profundă și multilaterală a situației economice interne a întreprinderii; a forțelor și slăbiciunilor sale, a oportunităților și restricțiilor existente în prezent și în viitor, care pot influența într-un sens sau altul evoluția unității;
- realizarea unui cadru favorabil pentru executarea corespunzătoare a tuturor funcțiilor de conducere;
- folosirea unor metode și tehnici moderne de organizare și conducere;
- formularea unor obiective clare, comensurabile, accesibile, conforme cu capacitatea și posibilitățile reale de a le realiza;
- corelarea mai bună a obiectivelor cu mijloacele și resursele disponibile;
- combinarea optimă a ansamblului mijloacelor necesare funcționării întreprinderii și realizarea obiectivelor cu eforturi minime;
- crearea de premise superioare pentru elaborarea și implementarea programelor de tranziție și de re-tehnologizare a activității productive.

Strategia întreprinderii prin obiectivele stabilite poate constitui o puternică motivație pentru salariații săi, în condițiile în care se respectă unele condiții importante și anume:

- transparența strategiei întreprinderii față de salariații săi, cel puțin în ce privește obiectivele ce îi interesează direct;

¹ Dr. Bratu Ioan, *Conducerea strategică a întreprinderii*, Muncă și progres social, nr. 2-3/1991.

- defalcarea obiectivelor și delimitarea sarcinilor fiecărui salariat și punerea la dispoziție a mijloacelor necesare realizării acestora;
- urmărirea realizării fiecărui obiectiv,
- utilizarea unei palete de recompense pentru cei ce manifestă atașament față de activitatea firmei, și, în același timp, aplicarea de sancțiuni față de cei ce au abateri față de muncă și disciplină.

3. STRATEGIA DEZVOLTĂRII, FACTOR PRIMORDIAL AL ADAPTĂRII CADRULUI ORGANIZAȚIONAL AL ÎNTRINDERII LA NOILE CERINȚE

Definind direcțiile evoluției viitoare și principalele obiective urmărite, strategia dezvoltării are implicații asupra tuturor activităților întreprinderii, inclusiv asupra construcției și funcționalității cadrului organizațional.

Așa cum a rezultat și din cele de mai sus, în prezent, soluționarea multiplelor aspecte ale tranziției și funcționării întreprinderilor pe principiile economiei de piață impune, înainte de toate, ca fiecare întreprindere, indiferent de mărimea pe care o are, să conceapă și să implementeze în practică o strategie de dezvoltare adecvată specificului propriei unități.

Experiența țărilor dezvoltate din punct de vedere economic arată un interes crescând în acest domeniu, elaborându-se strategii ce au la bază complexe de piață, temeinice prognoze tehnice și tehnologice; se utilizează metode și tehnici cu caracter previzional; există un sistem informațional care asigură datele necesare prefigurării evoluției viitoare a întreprinderii; se urmărește dezvoltarea aptitudinii cadrelor de conducere de a soluționa problemele prin prisma evoluției mediului economico-social.

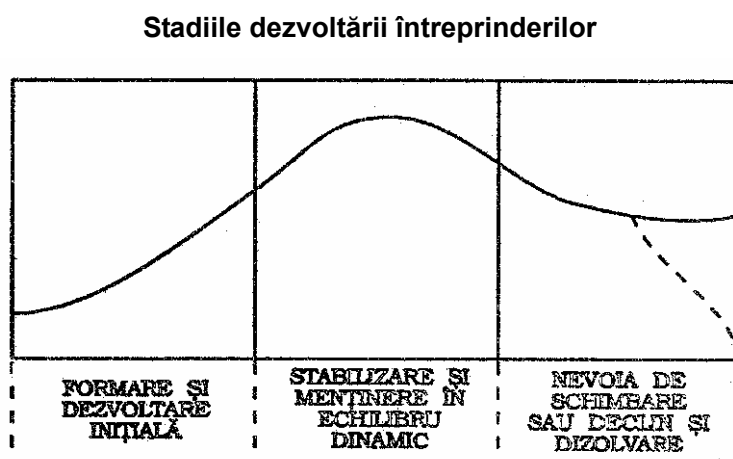
Strategia de dezvoltare desemnează, așa cum s-a arătat, o concepție globală, de ansamblu, potrivit căreia conducerea întreprinderii stabilește pe baza unor studii aprofundate obiectivele principale pe termen lung, acțiunile ce urmează să fie desfășurate, precum și alocarea resurselor necesare realizării lor. Stabilirea strategiei trebuie să fie o activitate dinamică, care ține seama permanent de modificările din mediul exterior întreprinderii, reevaluează și reformulează elementele strategiei, având în vedere rezultatele obținute, noile tehnologii apărute, noii concurenți, noul mediu economico-social, financiar și politic. Toate informațiile se concretizează în adoptarea deciziilor care angajează viitorul întreprinderii. Dinamismul strategiei impune totodată modernizarea organizării și conducerii. În același timp, progresul în organizare și conducere influențează strategia, mărindu-i orizontul de timp și făcând-o mai ofensivă: în acest, fel se prefigurează mai bine viitorul întreprinderii, se ameliorează calitatea deciziilor pe termen lung și se introduce mai multă coerență în dezvoltare. Invers, în absența unei strategii dinamice se încetinește considerabil trecerea de la organizarea și conducerea tradițională la conducerea modernă, științifică.

Evoluția organizațională a întreprinderii sub influența diferitelor strategii de dezvoltare s-a concretizat în literatura economică, în diferite modele, bazate pe analogii cu legitățile biologice ale dezvoltării organismelor vii. Astfel, conform aprecierii unor specialiști¹ întreprinderea cunoaște mai multe stadii de

¹ R.E. Coffey, A.G. Athos și E.A. Reynolds, *Behavior in organisations*, Prentice Hall Inc., Englewood Cliffs, Prentice Hall, New Jersey, 1975.

dezvoltare care exprimă transformările interne ce au loc în întreprindere, interferența sa cu mediul ambiant și corelația cu rezultatele obținute, așa cum se poate observa în figura 3.

Figura 3

Potrivit părerii altor specialiști¹, întreprinderea parcurge stadiile de naștere, tinerețe, maturitate, fiecare caracterizat prin anumite acțiuni și rezultate, corelând laturile evoluției cantitative și cele calitative.

Aceste modele sunt mai simple, cum este cel redat în Figura 3, ele punând cu precădere accentul pe rezultatele cantitative ale activității întreprinderii, sau mai sofisticate, luând în considerație și unele laturi calitative ale etapelor de evoluție și de "revoluție" din viața întreprinderii, precum și dimensiunea întreprinderii. Asemenea modele prezintă importanță sub aspectul preocupărilor diferite ale conducerii întreprinderii, de la un stadiu la altul, de integrare a unității respective în mediul socio-economic respectiv, de câștigare și eventual de consolidare a prestigiului întreprinderii.

Studierea relației strategie-structuri organizatorice aduce în primul plan al analizei două aspecte principale și anume: a) organizarea elaborării strategiei de dezvoltare a întreprinderii și b) organizarea implementării strategiei adoptate. În primul caz este necesară constituirea în fiecare întreprindere a unor grupe de studii (formate din cei mai buni specialiști din întreprindere, dar și din alte unități de cercetare, proiectare, învățământ superior), la care să participe efectiv și cadrele de conducere, având drept scop evaluarea stării actuale a întreprinderii și prefigurarea posibilităților sale de dezvoltare în viitor. În cel de al

¹ Viorel Comescu, Mihaela Șerb, *Strategia dezvoltării întreprinderii socialiste*, Editura Politică, București, 1989.

doilea caz se impune punerea în evidență a impactului strategiei asupra configurației și funcționalității cadrului organizațional al întreprinderii. Importanța acestui factor rezidă în aceea că el focalizează toți ceilalți factori, care condiționează dezvoltarea întreprinderii, în evoluția lor. Astfel, nu se poate stabili o strategie a dezvoltării întreprinderii și defini deci direcțiile evoluției viitoare a acesteia, fără a lua în considerație: tipul și complexitatea producției, dimensiunea întreprinderii, dispersia teritorială a subunităților, factorul uman, mediul exterior al întreprinderii, cadrul legislativ-normativ ș.a. Totodată, întrucât definește direcțiile în care întreprinderea va evolua în viitor și obiectivele ce urmează a fi realizate, strategia prefigurează și elementele organizaționale a căror componentă principală o constituie cadrul organizațional.

Analizele efectuate de A.D. Chandler jr., asupra unui număr de aproximativ o mie de întreprinderi industriale și comerciale din SUA l-au condus pe autor la concluzia că, o nouă strategie reclamă întotdeauna o modificare a sistemului de organizare a structurii activităților, a autorității și a relațiilor de coordonare. Stabilind structura optimă a activităților, atributele fiecărui grup de muncă și individ, investind fiecare grup cu un organ de conducere care reprezintă autoritatea, creând un sistem de relații și aplicând mecanisme de coordonare adecvate, organizarea reprezintă de fapt, mijlocul principal de realizare a obiectivelor strategiei¹.

În condițiile în care întreprinderile acționează într-un mediu în care mișcarea a devenit o caracteristică principală, funcțiunile întreprinderii se ordonează după o nouă ierarhie. Astfel, dacă înainte funcțiunea de producție ocupa un loc central, în prezent capătă o importanță decisivă funcțiuni care permit să se orienteze resursele întreprinderii și să se creeze noi resurse care joacă un rol strategic sporit. Este vorba de astfel de funcțiuni ca marketingul, cercetarea tehnologică și relațiile exterioare. Marketingul este prin excelență funcția care deschide întreprinderea către mediu, care conduce adaptarea sa față de evoluția acestuia. Mutația fundamentală care s-a produs în acest domeniu constă în acordarea unui avans al acestei funcțiuni față de alte activități ale întreprinderii. Întreprinderea este orientată către piață mai degrabă decât către producție. Este o schimbare de optică care tinde a orienta toate activitățile întreprinderii. În loc de a vinde ceea ce s-a produs, trebuie să se producă ceea ce știe că se poate vinde.

Constituind punctul de joncțiune între lumea exterioară și resursele întreprinderii, marketingul devine un adevărat pivot al strategiei, transformându-se în funcțiune strategică, într-o lume în care ritmul inovațiilor se accelerează, iar curba de viață a produselor se scurtează. În lipsa dezvoltării activității de marketing, întreprinderea nu va fi în măsură decât să imite concurența, riscând să dobândească o întârziere cumulativă față de evoluție și de a se vedea re-

¹ A.D. Chandler, *Strategy and Structure*, MIT Press, Cambridge, Mass 1962. Citat din Mariana Rudăreanu, *Strategia și organizarea firmei capitaliste - abordări occidentale*, IEN, 1990.

pede depășită¹. O funcțiune permanentă a întreprinderii și un instrument major al strategiei sale urmează să devină cercetarea și dezvoltarea tehnologică. Întreprinderea trebuie să devină conștientă de potențialul de creștere și de profitul ce îl reprezintă pentru ea stăpânirea progresului tehnic. Scopul este de a pune întreprinderea pe cât posibil pe o bază tehnologică polivalentă. Nu mai este vorba doar de a crea sau îmbunătăți produsele ci de a dezvolta și stăpâni asemenea tehnologii, care să permită a se răspunde rapid la cererile cele mai diverse ale pieței.

Într-o lume în continuă schimbare, cadrul organizațional imuabil de altă dată este înlocuit cu forme de organizare flexibile mai adaptate strategiei întreprinderii. Se tinde a se crea o veritabilă funcțiune de organizare care permite înlocuirea rigidității și empirismului, prin opțiuni rațional studiate și reînnoite permanent. Acest efort de adaptare nu se limitează la un anumit departament sau anumită funcțiune. Însăși structura de ansamblu este sistematic examinată, transformată și adaptată schimbărilor care se produc în strategie.

Scopul așa numitei strategii de progres constă în stăpânirea schimbărilor. Ea urmărește să plaseze și să mențină întreprinderea într-o situație de "leader". O astfel de întreprindere este cea a cărei capacitate de inovare îi conferă un avantaj concurențial decisiv și o situează într-un pluton fruntaș în domeniul respectiv. Pentru aceasta este necesară nu numai adaptarea rapidă la evoluție, prin orientarea dinamică a resurselor în funcție de posibilitățile și schimbările pieței, adaptarea produselor la aceste schimbări, dezvoltarea spiritului de cercetare și creație al personalului, reducerea timpului consacrat de conducători activităților curente în favoarea celor privind creșterea și creativitatea, dar și asigurarea flexibilității structurilor, adică alegerea acelor structuri, care favorizează progresul și reduc rezistența la schimbare, în principiu este vorba de a stabili structuri adecvate scopului urmărit și de a defini legăturile conform imperativelor schimbării, pentru a spori inițiativele și a ușura combinarea resurselor celor mai dinamice.

Pe baza strategiilor urmate și a atitudinii față de inovație și de risc, în afara întreprinderii "leader" menționate mai deosebim: întreprinderea de înaltă reputație care, fără a se afla pe primul loc printre întreprinderile dintr-un anumit domeniu se situează în "plutonul fruntaș", participă activ la inovații și își asumă din riscurile strategiei de progres; întreprinderea adaptată - cea care prin mijloace proprii schimbă cu regularitate și rapiditate produsele și tehnicile sale în raport cu progresul perceput din mediu, fără a prelua o parte din riscurile ce le comportă: întreprinderea imitatoare - reprezintă o unitate care adaptează produsele sale evoluției mediului dar cu o anumită întârziere, sau eventual, prin achiziția de licențe și fără a suporta vreun risc științific sau comercial; întreprinderea depășită - adică întreprinderea care a neglijat înnoirea tehnicilor și produsele, care a rămas în urmă față de cerințele pieței sau în planul competențe-

¹ Philippe de Woot, *Strategie et management*, Dunod Economie, Paris, 1970.

lor personalului și care pe termen lung nu poate supraviețui decât printr-o reconversiune^{1.1)} în etapa de tranziție la economia de piață desfășurarea de către întreprinderi a unei activități eficiente nu este posibilă decât pe baza unei organizări raționale bazate pe principii și tehnici fundamentate științific. Numai astfel se poate asigura rigurozitatea cadrului organizațional ca sursă unică de coerență acționată, de disciplină și ordine funcțională, care fac posibilă adaptarea întreprinderii la schimbările ce se produc permanent în mediul intern și extern. Aceasta deoarece, prin definiție, organizarea nu reprezintă altceva decât ansamblul acțiunilor întreprinse în vederea utilizării cu maximă eficiență a resurselor întreprinderii. Tocmai pentru a asigura eficiența sunt necesare raporturi și proporții adecvate între diferitele categorii de resurse, utilizarea de structuri organizatorice judicioase și un sistem informațional bine pus la punct.

Deschisă progresului și adaptându-se fără încetare la mediul în continuă schimbare, întreprinderea trebuie să adopte structuri de organizare mult mai flexibile decât în trecut, structuri dinamice, adaptate continuu obiectivelor întreprinderii și oamenilor care le realizează. Față de accelerarea schimbărilor necesare și a riscurilor pe care le comportă, întreprinderea tinde să își multiplice centrele de decizie și să se descentralizeze. Timpul de reacție trebuie să se reducă, responsabilitățile să se apropie de acțiuni, iar rezistența față de schimbări trebuie atenuată. Pentru o strategie inovativă, sistemele de organizare birocratice, în care totul este prevăzut cu anticipație devin inadecvate. Funcția întreprinderii se înscrie din ce în ce mai mult în termeni de creativitate și de mișcare și ea nu poate fi realizată printr-o organizare prea rigidă. Pe măsura accelerării progresului tehnic și tehnologizarea concurenței²⁾ apare necesitatea flexibilității structurilor de organizare. Atunci când axele fundamentale ale strategiei devin cercetarea, inovația și reînnoirea produselor și tehnologiilor, nu mai este posibil ca totul să se prevadă și să se reglementeze cu anticipație. Se impune o concepție nouă a organizării, conform căreia, aceasta încetează treptat de a fi un sistem rigid și închis asupra reglementărilor și procedurilor sale interne, pentru a se transforma într-un sistem deschis față de mediu, care se adaptează constant și face loc mai mare inițiativei, responsabilității și imaginației membrilor săi.

Într-o încercare de a sintetiza influența strategiei de dezvoltare putem afirma că aceasta are loc față de organizare în toate accepțiunile sale și anume asupra:

- organizării[proceselor care implică stabilirea principalelor categorii de muncă, a proceselor necesare realizării obiectivelor întreprinderii și care au ca rezultat precizarea funcțiunilor, activităților, atribuțiilor și sarcinilor;

¹ Philippe de Woot, *op. cit.*, p. 46.

² Avem în vedere modificarea formei concurenței, ea nemailimitându-se doar la prețuri sau promovarea comercială a produselor, ci se situează tot mai mult în domeniul tehnologic, în care principalele arme sunt reprezentate de cercetare, inovație, avansul tehnic.

- organizării structurale, care constă în gruparea funcțiunilor, atribuțiilor și sarcinilor în funcție de anumite criterii și repartizarea acestora în scopul realizării lor, pe grupuri de lucru și salariați în vederea concretizării condițiilor care să asigure posibilitatea realizării obiectivelor strategice; rezultatul acesteia se concretizează în crearea de servicii, secții, birouri - etc., pe scurt a structurii organizatorice;
- organizării formale cu ajutorul căreia se orientează, se modelează și dirijează resursele umane spre realizarea obiectivelor întreprinderii; potențialul de acțiune al acestei organizări este dat de structura organizatorică având drept componente: postul, funcția, compartimentul, nivelul ierarhic și relațiile organizatorice.

Strategia de dezvoltare influențează asupra componentei formale și cadrului organizațional în sensul că determină înscrierea structurilor de organizare pe o linie de evoluție diferită; conceperea și implementarea acesteia conduc la crearea de noi compartimente, de noi funcții și posturi corespunzătoare și la modificarea unor relații structurale. Aceasta rezultă de altfel din însăși definirea structurii de organizare care în fond nu este altceva decât rezultatul modului de constituire și grupare a diverselor funcții, organisme și a relațiilor dintre acestea, în scopul realizării în condiții optime a obiectivelor propuse. Strategia dezvoltării are o serie de efecte și asupra componentei Mărmărie a cadrului organizațional, prin crearea unei stări de siguranță a personalului întreprinderii, determinată de conștiința unei perspective clare de dezvoltare, precum și prin imprimarea unui mod de gândire previzibilă personalului de conducere și specialiștilor întreprinderii.

Dacă stabilirea strategiei de dezvoltare a întreprinderii constituie, așa cum s-a putut observa o activitate dificilă și complexă, modificarea concomitentă atât a strategiei cât și a structurilor organizatorice reprezintă o adevărată revoluție în viața unei întreprinderi, un traumatism sever, care se dorește a fi benefic asemeni unei operații chirurgicale, dar care nu este scutită de riscuri și complicații noi. De aceea, în fiecare caz concret, managerii pentru a nu dauna asigurării continuității întregii activități, trebuie să aprecieze foarte judicios amploarea schimbărilor și să stabilească cu deosebită grijă cât din vechile structuri urmează a se păstra și cât din acestea urmează a se remodela potrivit noilor cerințe.

Pe baza investigațiilor teoretice și practice efectuate am formulat următoarele propuneri:

- a) se impune elaborarea de către toate societățile comerciale a studiilor de fezabilitate, care să permită diagnosticarea stării și potențialului tehnico-economic al întreprinderii, să servească ca bază și punct de

- pornire pentru elaborarea strategiei, contribuind și la realizarea privatizării;
- b) deosebit de important este ca înainte de a întreprinde programe costisitoare, care presupun costuri mari pentru cercetare, dezvoltare, modernizare sau re tehnologizare întreprinderile să stabilească probabilitatea succesului comercial, a profitabilității acțiunii întreprinse;
 - c) considerăm necesară elaborarea de către întreprinderi a unor strategii de dezvoltare adevărate, întocmite conform unor cerințe teoretice și metodologice determinate și nu de pseudostrategii (așa cum se întâmplă adesea în practică) având obiective realmente strategice, stabilite pe bază, de diagnoze și prognoze bine fundamentate, care să asigure tranziția și funcționarea întreprinderilor pe principiile economiei de piață;
 - d) un imperativ actual este constituirea în fiecare întreprindere a unor nuclee de analiză și gândire strategică (formate din cei mai buni specialiști din producție, cercetare și învățământ), având drept scop evaluarea stării actuale a întreprinderilor și conturarea dezvoltării lor în viitor;
 - e) alegerea tipului cel mai adecvat de strategie, care să asigure eficiența scontată, urmează a se face de către fiecare întreprindere în funcție de specificul său, pe baza analizei aprofundate a situației interne, a mediului exterior în care își desfășoară activitatea, a posibilităților de care dispune și a studierii avantajelor și dezavantajelor fiecărui gen de strategie;
 - f) adaptarea strategiilor și obiectivelor strategice la factorii și condițiile în continuă schimbare trebuie să devină o preocupare cu caracter permanent a cadrelor de conducere;
 - g) pe baza strategiilor de dezvoltare elaborate se impune proiectarea și reproiectarea structurilor organizatorice, adoptarea de structuri flexibile, deschise față de mediu, care să reducă timpii de reacție, să atenueze rezistența față de schimbări, să facă loc inițiativei, responsabilității și imaginației personalului întreprinderii;
 - h) la stabilirea oportunității, momentului și amplexării modificărilor structurale se recomandă a se ține seama de unele cerințe importante și anume: schimbările respective să fie făcute la momentul potrivit; asigurarea funcționalității sistemului pe durata efectuării schimbărilor; modificările de proporție să fie făcute pe baza unei analize serioase și profunde a tuturor factorilor de influență, a unor calcule de eficiență, evitându-se reorganizările inutile.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 3/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

RESTRUCTURAREA CONDUCERII ACTIVITĂȚII ECONOMICE

Dr. Ioan BRATU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

INTRODUCERE.....	71
1. PRINCIPIUL DESCENTRALIZĂRII CONDUCERII ACTIVITĂȚII ECONOMICE.....	74
2. PRINCIPIUL SPORIRII EFICIENȚEI ECONOMICO-SOCIALE	77
3. PRINCIPIUL DIVERSIFICĂRII FORMELOR DE PROPRIETATE	80
4. PRINCIPIUL REDUCERII TREPTATE A INTERVENȚIEI DIRECTE A STATULUI ÎN ACTIVITATEA AGENȚILOR ECONOMICI	82
5. PRINCIPIUL LIBERTĂȚII ECONOMICE DE ACȚIUNE	85
6. PRINCIPIUL RAȚIONALIZĂRII STRUCTURII DIMENSIONALE A UNITĂȚILOR ECONOMICE.....	87
7. PRINCIPIUL IMPORTANȚEI PRODUSELOR SAU SERVICIILOR PENTRU DESFĂȘURAREA NORMALĂ A ACTIVITĂȚII ECONOMICO-SOCIALE.....	90
8. PRINCIPIUL ADÂNCIRII SPECIALIZĂRII AGENȚILOR ECONOMICI	92

INTRODUCERE

Trecerea de la economia centralizată la economia de piață implică transformări profunde pe toate planurile societății românești: politic, economic, organizatoric și social.

În acest sens, o deosebită importanță o are restructurarea organizării întregii economii naționale, eliminarea metodelor administrative de conducere centralizată și promovarea liberei inițiative și a competenței în dirijarea tuturor sectoarelor economice și sociale.

Restructurarea organizării și conducerii economiei este un proces complex și de amploare care are o mare însemnătate pentru sporirea capacității sale de performanță, de adaptare la condițiile interne și internaționale în continuă schimbare.

Realizarea unor performanțe economice superioare față de cele din trecut presupune un cadru organizatoric adecvat, de natură să genereze noi modalități de acțiune, în strânsă concordanță cu cerințele și exigențele economiei moderne.

Procesul de restructurare solicită parcurgerea unei perioade în care se pot distinge două direcții principale de acțiune care sunt strict legate între ele: reorganizarea conducerii activității economice și schimbarea mecanismului economic.

În ansamblul acestui proces un rol important revine reorganizării sistemului de conducere a economiei. Aceasta necesită schimbarea concepției cu privire la organizare și conducere, abandonarea vechilor principii, metode vechi și instrumente de conducere și implementarea altora corespunzătoare economiei de piață.

Înscrierea activității economice pe coordonatele economiei de piață impune ca organizarea și conducerea acesteia să se facă pe baza unui nou sistem de principii, care să stea la baza constituirii și funcționării sistemului de management macro și micro economic.

Stabilirea sistemului principiilor se poate realiza numai prin îmbinarea teoriei cu practica economică, el fiind subordonat nemijlocit acesteia din urmă. Evident, orice sistem de principii se constituie treptat pe măsura implementării și consolidării unei noi concepții de organizare și conducere a economiei naționale.

Scopul acestui studiu este acela de a căuta și pune în evidență principiile care ar trebui să stea la baza reorganizării conducerii economiei. În elaborarea lui s-a pornit de la analiza informațiilor oferite de ancheta întreprinsă în mai multe unități economice și de examinarea literaturii de specialitate.

Din răspunsurile primite din partea a 27 de cadre de conducere, din 22 de unități economice, privind ordinea de importanță a principiilor și criteriilor avute în vedere la reorganizarea unității, pe primul lor plan se situează, în mod

firesc, principiul eficienței economice, urmat de principiul descentralizării sau autonomiei, al specializării, al integrării fabricației pe profile etc.

Multe din răspunsuri vizează însă principii și criterii interne de organizare a activității fiecărui agent economic, cum ar fi: unitatea de comandă, delegarea autorității, corespondența autoritate-responsabilitate, flexibilitate, cointeresare, îmbunătățirea relațiilor de muncă, asigurarea unui flux informațional corespunzător.

Principiile au grade diferite de generalitate. Unele cum ar fi: principiile descentralizării conducerii, sporirii eficienței activității economico-sociale, deversificării formelor de proprietate, reducerii treptate a intervenției directe a statului în activitatea agenților economici, libertății economice de acțiune, raționalizării structurii dimensionale a unităților economice sunt generale. Altele sunt specifice anumitor ramuri sau domenii de activitate, cum ar fi: importanța produselor sau serviciilor pentru desfășurarea normală a activității economice, adâncirea specializării agenților economici etc.

Examinarea principiilor de restructurare a conducerii economiei este deosebit de importantă pentru surprinderea ansamblului acțiunilor ce se cer întreprinse și înțelegerea complexității legăturilor reale ce se formulează în acțiunea de reorganizare.

Datorită adâncirii diviziunii sociale a muncii, desfășurarea activității economice are loc în cadrul unor structuri, forme și metode de organizare și conducere obiectiv condiționate. Interacțiunea dintre structura economică și cea organizatorică nu se stabilește în abstract, ci își croiește drum prin sistemul principiilor, al exigențelor obiective în domeniul formelor și metodelor de organizare și conducere a proceselor economice.

Dirijarea eficientă a activității economice impune formarea mai multor niveluri de decizie și execuție. Aceste niveluri, datorită cerinței obiective de a desfășura activitatea economică în cadrul unor structuri de conducere juridice delimitate: (ministere, departamente, asociații de diferite tipuri, regii autonome și societăți comerciale etc.) nu pot fi stabilite arbitrar, ci pe baza luării în considerare a unor principii.

În societate, relațiile dintre oameni și dintre aceștia și mediul natural de existență sunt reglementate prin intermediul unor structuri organizatorice care mijlocesc o distribuție eficientă a rolurilor, potrivit poziției pe care o au în diviziunea socială și profesională a muncii, sau în ierarhia organizatorică a economiei¹. În acest context, fiecăruia îi revin anumite drepturi și obligații.

Create de oameni pentru a le obiectiva eficient interesele, a reglementa raporturile dintre ei potrivit normelor de conviețuire sociale, structurile organizatorice capătă o relativă autonomie și constituie atât un stimulat, cât și un factor coercitiv în raport cu nevoile și aspirațiile membrilor societății.

¹ *Structuri organizaționale și eficiența acțiunii*, Editura Academiei, R.S. România, 1978, p. 11-12.

Varietatea activităților desfășurate în cadrul economiei naționale determină o mare diversitate de structuri organizatorice. Sporirea volumului și diversității acestor activități, ca rezultat al adâncirii diviziunii sociale a muncii, conferă organizării economiei naționale un caracter foarte dinamic, concretizat în modificarea permanentă a structurilor organizatorice.

În vederea constituirii sistemului de organizare și conducere se cer inventariate toate principiile, metodele și instrumentele economice și folosirea – fără resentimente sau idei preconcepute – a acelor care satisfac cerințele pieței, ale competiției interne și externe.

Organizarea și conducerea economiei naționale trebuie să satisfacă, simultan, două cerințe majore: asigurarea dezvoltării armonioase a complexului macroeconomic și maximizarea libertății de acțiune a agenților microeconomici.

Cercetările întreprinse au relevat că la baza reorganizării conducerii economiei ar trebui să stea câteva principii călăuzitoare, asupra cărora ne vom opri în continuare.

1. PRINCIPIUL DESCENTRALIZĂRII CONDUCERII ACTIVITĂȚII ECONOMICE

Acest principiu exprimă necesitatea transferării unor atribuții, competențe decizionale și răspunderi de la organele centrale la cele intermediare și primare, astfel încât acestea din urmă să aibă toate prerogativele necesare desfășurării eficiente a activității lor economice și sociale¹.

Descentralizarea conducerii activității economice și investirea întreprinderilor cu o autentică autonomie reprezintă un principiu de bază al tranziției la economia de piață. Prin aplicarea acestui principiu asigură raționalizarea activității verigilor centrale, intermediare și primare, luarea deciziilor cât mai aproape de locul și momentul acțiunii, fapt ce conferă acestora realism și operativitate, dezvoltă simțul de responsabilitate al conducerii pentru propriile decizii, stimulează spiritul întreprinzător de creativitate și inovare în rândul personalului, oferă agentului economic respectiv posibilitatea de adaptare rapidă la schimbările produse în mediul în care își desfășoară activitatea. Descentralizarea oferă posibilitatea ca toate unitățile să-și stabilească relații directe, reciproce prin contracte economice, iar coordonarea în vederea realizării unor obiecte globale și a asigurării echilibrului economic și social să se facă indirect prin sistemul de planificare orientativă și prin pârghii economico-financiare, ceea ce crează premise favorabile unei conduceri flexibile și eficiente a economiei. În acest fel, descentralizarea devine un proces de transformare a întreprinderilor din simple celule executante a unor dispoziții primite de la organele ierarhice superioare, în centre decizionale autonome, răspunzătoare pentru întreaga desfășurare a activității economice și sociale.

Autonomia întreprinderii este o premisă fundamentală a esenței și funcționării pieței, iar aceasta, la rândul ei creează condițiile necesare pentru manifestarea autonomiei sale reale și a sporirii eficienței activității economico-sociale.

Procesul descentralizării conducerii activității economice a început cu reorganizarea ministerelor și abandonarea imixtiunii lor directe în gestiunea întreprinderilor. Au fost desființate ministerele economice care conduceau diferite ramuri ale industriei și chiar Ministerul Economiei Naționale, care putea polariza informații din toate sferile economice le putea corela și elabora pe baza lor, previziuni plauzibile. Aceste măsuri au anihilat practic din start ideia de planificare și derulare controlată a tranziției la economia de piață.

Prin legile nr. 15 și 31/1990 au fost desființate centralele industriale și alte unități similare și transformate unitățile economice de stat în regii autonome și

¹ Corneliu Russu, *Puncte de vedere privind descentralizarea economiei și autonomia unităților*, Studii și cercetări economice, nr. 8/1990, INCE, p. 99.

societăți comerciale. Ori, se știe că în toate țările cu economie modernă unitățile de producție nu funcționează decât rareori ca unități de sine stătătoare.

Reglementările legislative marchează doar începutul procesului de reorganizare al agenților economici. Ele nu asigură automat, de la sine, în tratarea acestora în economia de piață. În fond, funcționarea acestora este în bună măsură restricționată de diverse procese și fenomene economice care acționează diferit ca sens și intensitate.

În urma aplicării legilor menționate precum și a fărmității unor întreprinderi, economia românească este structură, în afara regiilor autonome, pe un număr mare de societăți comerciale slabe prin puncte de vedere economic.

Menționăm că structurile organizatorice statornice în țările cu o economie de piață dezvoltată au evoluat de la simplu la complex, de la unitatea de producție industrială la mici societăți și apoi la structuri industrial-comerciale și financiare de grup mai complexe, mai mari și mai puternice. În aceste structuri de grup sunt concentrate uriașe capitaluri și capacități de decizie din domeniul producției, tehnologiei și pieței, având o mare capacitate de concurență. Ordona-te pe obiective și interese, pe profiluri și forme din ce în ce mai complexe, aceste grupuri denumite concern, trust, companie, holding, corporație etc., îndeplinesc funcțiuni utile determinate de necesități obiective¹.

Descentralizarea trebuie înțeleasă nu ca o acțiune ce vizează desființarea pur și simplu a structurilor organizatorice de grup de timpurile centralei, ci crearea unor structuri intermediare de diverse forme și investirea lor cu atribuții competente și răspunderii impuse de o economie modernă de piață capabile să asigure orientarea și optimizarea activității economice a unităților din cadrul lor².

În condițiile sporirii complexității și instabilității mediului exterior al agenților economici, concentrarea producției îmbracă forme noi de combinare organizatorică a unităților de producție. Combinările organizatorice se pot realiza prin diverse forme de asociere a întreprinderilor, în scopul realizării anumitor obiective, organizării și coordonării unor activități comune. Prin asociere, unitățile de producție își păstrează personalitatea juridică, asigurându-se unitatea puterii financiare pe baza centralizării capitalurilor concomitent cu descentralizarea la nivelul fiecărei unități componente a atribuțiilor privind cercetarea-dezvoltare, producția, desfacerea etc. Asociațiile pot cuprinde unități cu diferite forme de proprietate aparținând unor ramuri diverse și desfășurând activități variate. Gradul de autonomie al unităților, care constituie asociația se stabilește prin acordul încheiat pe baza opțiunii libere a părților interesate.

¹ Corneliu Russu, Vasile Dan, Ruxandra Isaic-Maniu, Daniel Mărguș, *Organizarea și funcționarea întreprinderii și asociației de întreprinderi în condițiile trecerii la economia de piață*, Studii și cercetări economice, nr. 8/1990, INCE, p. 121-138;

² Ioan Bratu, *Principii și trăsături ale economiei „optimale”. Mecanism de funcționare*, Caiet de lucru 3.II/1990, INCE, p.55.

În condițiile înființării de asociații de tip holding este firească restrângerea treptată a prerogativelor departamentelor de ramură, în perioada de tranziție la economia de piață în principală: informarea asociațiilor, regiilor autonome și societăților comerciale asupra mutațiilor care se conturează pe termen scurt, mediu și lung; fundamentarea unor strategii și politici orientative de dezvoltare a unor ramuri și subramuri; utilizarea exclusivă a pârghiilor economico-financiare pentru cointeresarea asociațiilor, regiilor autonome și societăților comerciale; atribuirea comenzilor de stat asociațiilor regiilor autonome și societăților comerciale pe baza scoaterii acestora la licitații; acordarea de subvenții și de înlesniri fiscale, în limita prevederilor legale, pentru asimilarea de produse noi, încurajarea anumitor exporturi, recalificarea forței de muncă; efectuarea unor investiții care să conducă la crearea de noi locuri de muncă etc.

2. PRINCIPIUL SPORIRII EFICIENȚEI ECONOMICO-SOCIALE

Este principiul cu cea mai amplă rezonanță în restructurarea conducerii activității economice, care exprimă cerința ca la baza reorganizării conducerii economiei să stea sporirea eficienței economico-sociale a acesteia.

El reprezintă atât impulsul, cât și scopul final al acțiunii de reorganizare.

Eficiența este o categorie complexă nu numai de ordin economic, ci și de ordin social și se referă la performanțele globale ale societății. Întrepătrunderea dintre economic și social nu înseamnă o disipare a activităților economice în cele sociale, ci este expresia complexității societății contemporane.

Caracteristic pentru societatea modernă este cerința abordării eficienței sub ambele laturi. Fără o ameliorare a eficienței economice, nu se poate promova o politică sănătoasă de îmbunătățire a condițiilor de viață ale populației.

În acest context, considerăm anacronică orice măsură economică, oricât de profitabilă ar fi, dacă lovește în nivelul de trai al populației, nu asigură protecția socială și generează amplificarea numărului șomerilor pe termen mediu și lung. Aceasta deoarece dezvoltarea economică trebuie să fie în folosul celor mulți, nu numai a celor care se îmbogățesc pe căi necinstite.

Între sistemul economic și cel social există o strânsă interdependență.

Astfel, dezvoltarea economică este puternic subordonată bunei funcționări a sistemului social și dezvoltării sociale, care depind de buna funcționare a sistemului economic și de dezvoltarea acestuia. Prin urmare, trebuie să acceptăm realitatea complexă, să depășim dualitatea economică și socială.

Evident că evaluarea eficienței globale (economice și sociale) ridică numeroase dificultăți, nu numai datorită complexității problematicii, ci și faptului că, o serie de factori de natură social-economică sunt necuantificabili.

Restructurarea organizării conducerii activității economice are ca scop să asigure condițiile necesare creșterii producției, a calității produselor și serviciilor, a productivității muncii, a rentabilității, precum și a combaterii șomajului, a îmbunătățirii condițiilor de muncă și a nivelului de viață al populației.

Pe baza afirmării acestui principiu au fost create noile societăți comerciale, precum și regiile autonome.

Analiza rezultatelor obținute de la declanșarea acțiunilor de restructurare a organizării activității economice și până în prezent relevă că organizarea efectuată nu a creat efectiv condițiile manifestării acestui principiu. Rezultatele nesatisfăcătoare se datoresc, în esență faptului că organele guvernamentale nu au acordat un sprijin prompt și eficient, inclusiv asistența tehnică-economică de specialitate, întreprinderilor până în momentul în care acesta să capete experiența necesară funcționării lor într-o piață liberă și până când tot angrenajul specific unei economii de piață este creat și funcționează normal. În acest

sens, ministerele și departamentele ar fi fost necesar să colaboreze strâns cu conducerile întreprinderilor și băncilor comerciale, și pentru derularea corespunzătoare a procesului de aprovizionare și desfacere și prevenirea blocajelor financiare. De asemenea, nu s-a elaborat și introdus concomitent cu reorganizarea unităților economice de stat, un sistem adevărat de pârghii economico-financiare (impozite, taxe facilități financiar-valutare etc.) care să asigure orientarea, stimularea și controlul activității desfășurate de întreprinderi.

În consecință, în industrie, ramura care deține o pondere importantă în produsul intern brut și concentrează mari resurse materiale și umane are loc un fenomen de subutilizare cronică a aparatului productiv. Astfel, venitul național realizat în anul 1990 în industrie a fost cu 18,5% mai mic decât în 1989, producția marfă cu 19,7%, productivitatea muncii cu 21%, investițiile cu 37,4%. Reducerea considerabilă a volumului investițiilor realizate a determinat îngustarea posibilităților de restructurare și re tehnologizare a producției și de luptă împotriva șomajului.

În anul 1991, comparativ cu perioada corespunzătoare din anul precedent, producția industrială a scăzut în continuare cu 20,4%, iar productivitatea muncii în industria republicană s-a redus cu 13,5%. Principalele capacități de producție în industria prelucrătoare au fost utilizate numai în proporție de cca 60% datorită, îndeosebi, deficitului de materii prime și de energie.

Între cauzele principale care au contribuit la diminuarea producției industriale și a eficienței economice se înscrie și criza de autoritate a conducerilor de unități neconcordanța în timp, pe de o parte între sfârșirea vechilor structuri organizatorice și de conducere a unităților economice și formarea noilor structuri cerute de piață, iar pe de altă parte dintre acestea și constituirea noilor mecanisme economice, fapt ce a generat deteriorarea raporturilor economice dintre întreprinderi. Fiecare întreprindere este legată concomitent de foarte mulți agenți economici care alcătuiesc mecanismul complicat al economiei naționale. Criza, sub multitudinea aspectelor în care se manifestă, a rupt aceste legături. Contractele, ca suport legal și garanție a temeiniciei legăturilor au devenit fără nicio valoare. Astfel, furnizorii de materii prime sau semifabricate nu mai respectă contractele încheiate cu beneficiarii interni, fie datorită faptului că și-au redus producția, fie că le vând pe valută lăsându-i pe aceștia din urmă fără resurse materiale pe care nu le pot procura nici din import din lipsă de valută. Legăturile economice care mai funcționează au ca suport tradiția de continuitate furnizori-beneficiari și raporturile personale existente între cadrele de conducere în acest context guvernul ar fi trebuit să intervină în sensul ca nici un agent de stat să nu i se permită să exporte materii prime și semifabricate atât timp cât ele sunt necesare pentru realizarea de produse finite în țară.

Cât a avut de câștigat industria de pe urma acestor măsuri o dovedește regresul ei neînterupt pe toate planurile.

Asigurarea eficienței activității economico-sociale presupune efectuarea de urgență de către departamente, instituții de cercetare și proiectare, împreună

nă cu conducerile întreprinderilor și băncilor a unor analize aprofundate privind situația concretă a fiecărei întreprinderi, greutățile și lipsurile cu care se confruntă și care frânează folosirea rațională a potențialului productiv existent și stabilirea unui program concret de măsuri și de redresare și dezvoltare, de încetare parțială sau totală de conversiune, sau de trecere în conservare a unor capacități de producție, pentru a se evita risipa de resurse.

3. PRINCIPIUL DIVERSIFICĂRII FORMELOR DE PROPRIETATE

Acest principiu relevă cerința creării de condiții de dezvoltare, cu șanse egale, pentru toate formele de proprietate. Poziția egală față de diferitele forme de proprietate condiționează practic, opțiunile în materie de organizare și conducere a economiei.

Diversificarea formelor de proprietate se înscrie în rândul principiilor de bază ale reorganizării conducerii economiei naționale.

Într-o societate modernă, economia se întemeiază pe mai multe forme de proprietate: privată, publică și mixtă. În țările dezvoltate economia se sprijină pe proprietatea privată, chiar dacă proprietatea publică deține o pondere destul de mare. Astfel, în țările Europei Occidentale există numeroase unități economice publice, care se constituie în forțe dinamice ale progresului științifico-tehnic și ale dezvoltării economico-sociale.

Fetishizarea proprietății, obsesia privatizării, poate împing înapoi anumite ramuri și domenii de activitate (agricultură, industrie etc.).

Pluralismul formelor de proprietate asupra mijloacelor de producție și împletirea armonioasă a acestor forme poate să asigure competiția între toți agenții economici, flexibilitatea față de cererea pieței și față de cerințele schimbărilor tehnologice, înlăturarea birocratismului și a monopolului de stat¹.

Proprietatea publică aparține administrației centrale sau locale (județ, municipiu, comună) și este formată, mai ales, din unități care produc bunuri și servicii cu destinație social-culturală și de consum personal. Unitățile proprietate publică își exercită atributele proprietății, în limitele reglementărilor legale, ca și cele care se întemeiază pe alte forme de proprietate.

În cadrul proprietății private individuale, administrarea bunurilor se face fie de către proprietar, fie de către altă persoană stabilită de proprietar.

În cazul proprietății private, în asociație, unitățile economice se deosebesc între ele, nu numai prin modul de constituire a patrimoniului și de conducere, ci și prin modul de asumare a riscurilor și de împărțire a profiturilor rezultate din activitatea desfășurată.

Proprietatea mixtă, în asociație, ia naștere atât prin participarea cu capital a persoanelor fizice și juridice autohtone cât și străine.

Pe lângă forma de proprietate, contează deosebit de mult calitatea managementului, respectiv a administrării proprietății.

Exercitarea deplină a atributelor proprietății de a poseda bunuri, de a le utiliza, de a dispune de ele și uzufructul lor, reprezintă fundamentul libertății agenților economici. Libertatea acțiunilor economice se concretizează în iniția-

¹ Gheorghe Zaman, *Proprietatea – forme și tendințe*, Studii și cercetări economice nr. 3/1990, INCE, p. 21-30.

tiva agenților economici de a dezvolta, de a menține sau de a restrânge acțiunile lor, de a se manifesta ca întreprinzători, folosind cum consideră că le este mai favorabil bunurile de care dispun, sau angajându-se în mod liber în acte de schimb, în asociații cu caracter economic etc.

Proprietatea este o sursă profundă de motivații pentru orice agent economic, concretizându-se în inițiativă, stimulare, responsabilitate și competență. Pe baza acesteia se creează acel comportament economic care conduce la realizarea unei activități economice eficiente, atât pentru proprietari, cât și pentru societate.

Căile principale de diversificare a formelor de proprietate sunt:

- a) crearea de întreprinderi proprietate privată, proces început cu aplicarea Decretului-Lege nr. 54/1990;
- b) înființarea de societăți mixte în care o parte din capital se află în proprietatea privată autohtonă sau străină și o altă parte în proprietatea statului autohton sau străin;
- c) privatizarea societăților comerciale cu capital de stat;
- d) concesiunea sau arendarea sub diferite forme a unor unități de stat cu posibilitatea cumpărării lor ulterioare de către întreprinzători;
- e) restabilirea autonomiei sistemelor cooperatiste, constituite pe baza voinței libere a membrilor cooperatori, precum și a unor raporturi juridice între membrii cooperatori și asociațiilor cooperatiste.

Privatizarea întreprinderilor de stat ocupă un loc prioritar în cadrul tranziției la economia de piață. Accelerarea privatizării prezintă pe lângă unele avantaje cum ar fi: asigurarea restructurării, a dinamismului, a flexibilității, a competitivității producției, a creșterii numărului de întreprinderi mici și mijlocii, a sporirii veniturilor întreprinzătorilor, conducătorilor și salariaților etc. și numeroase riscuri: creșterea exagerată, mai ales la începutul acestui proces, a șomajului, posibilitatea transferării proprietății la prețuri foarte scăzute, dezagregarea nejustificată a marilor întreprinderi, scăderea producției etc.

Privatizarea asigură autonomia autentică a agenților economici, rentabilitatea și viabilitatea întreprinderilor.

În economia noastră funcționează deja, nu numai sectorul public, ci și cel privat. Primul sector urmează să se restrângă treptat, concomitent cu introducerea unor forme mai eficiente de gestiune a întreprinderilor. Al doilea sector se va dezvolta atât prin privatizarea societăților comerciale, cât și prin înființarea de noi întreprinderi private.

Pe măsură ce formele de proprietate se vor diversifica va apărea o nouă configurație de agenți economici care se vor confrunta pe piață.

Efectele pozitive ale multiplicării formelor de proprietate se concretizează în apariția concurenței între producătorii aceleiași mărfi, în realizarea unei piețe interne libere și în creșterea participării economiei noastre la schimbul mondial de valori în condiții de eficiență economică.

4. PRINCIPIUL REDUCERII TREPTATE A INTERVENȚIEI DIRECTE A STATULUI ÎN ACTIVITATEA AGENȚILOR ECONOMICI

Tranziția de la economia excesiv centralizată la cea de piață impune o politică economică programatică ce implică intervenția directă a statului, respectiv a guvernului în organizarea și conducerea activității economice și sociale.

Acest principiu exprimă necesitatea ca în perioada de tranziție să aibă loc reducerea treptată, nu bruscă, mai ales în situația unei crize profunde cum este cazul în România, a intervenției directe a statului, pentru asigurarea de către acesta a condițiilor indispensabile întreprinderilor publice și private, în scopul dezvoltării producției, înnoirii structurilor economice și organizatorice și a mecanismelor economice.

Experiența arată că, în perioadele de criză și de accentuare dramatică a acțiunii factorilor restrictivi, statul trebuie să se implice într-o măsură mai mare în desfășurarea activității economico-sociale.

În perioada de trecere la economia de piață este necesar deci ca activitatea guvernului să nu fie separată brusc de cea a unităților economice proprietate de stat, ci desprinderea ar trebui să aibă loc, pe măsura creării unei autonomii reale a agenților economici.

Experiența celor doi ani demonstrează că, retragerea grăbită a statului din conducerea activității economice, trecerea bruscă de la centralism la autonomie, fără a se asigura condițiile minime de funcționare a agenților economici, cum ar fi: materiile prime și energia necesare menținerii producției, o asistență tehnico-economică eficientă pentru ca aceștia să se poată integra în economia de piață, un sistem adecvat de pârghii economico-financiare etc., a generat o dezarticulare generală a relațiilor economice pe verticală și pe orizontală și adâncirea crizei.

În loc să pregătească, chiar prin mijloacele centralismului, terenul propice economiei de piață cele două guverne s-au limitat la crearea cadrului legislativ și la introducerea unora din mecanismele pieței, fără să ajute la redresarea și eficientizarea întreprinderilor publice.

În condițiile obiective ale unui cadru legislativ încă incomplet și ale ruperii legăturilor funcționale cu centrele superioare de decizie, ale dereglării raporturilor economice dintre întreprinderi, a avut loc o scădere continuă a producției.

Economia României se confruntă cu greutăți extrem de mari, din cauza faptului că în mare măsură, sistemul centralizat a fost distrus, în timp ce mecanismele de piață abia încep să se dezvolte.

În condițiile în care întreprinderile sunt încă proprietatea statului, guvernul ca reprezentant principal al acestuia nu trebuie și nu poate să rămână, doar ca observator al proceselor economice.

În această perioadă tulbure și confuză din toate punctele de vedere, un dirijism controlat în sfera economiei, credem că poate să dea rezultate mai bune decât un liberalism excesiv.

În prezent, se observă o implicare mai mare a guvernului în promovarea restructurării economico-financiare, ceea ce semnifică o îndepărtare de spiritul dezetatizant, neangajant și descentralizator al programului de reformă.

Nu milităm pentru întoarcerea la conducerea centralizată din trecut, dar se cer utilizate pârgurile economice pe care autoritatea statală le are la dispoziție și pentru a asigura trecerea la economia de piață, într-un termen cât mai scurt și cu cheltuieli minime.

Imperativul intervenției statului în dirijarea activității economice este cu atât mai acut, cu cât amploarea dificultăților, anvergura obiectivelor dezvoltării sunt mai ample, mai complexe, resursele sunt mai precare, iar structura economică nu satisface cerințele actuale.

În perioada de tranziție la economia de piață se manifestă atât vechile mecanisme, cât și cele noi. Atât timp cât statul este proprietar, el trebuie să-și mențină până la privatizare rolul de gestionar al economiei, de asigurare a resurselor necesare redresării și dezvoltării producției, de creare a noului cadru organizatoric, de instituire a mecanismelor de piață, de dirijare a procesului de privatizare a societăților comerciale etc. Statul trebuie să rămână un centru de decizie pentru realizarea unor obiective de interes general, un agent major de reorganizare tehnică și tehnologică a regiilor autonome și a societăților comerciale cu capital de stat, un factor de depășire a unor fenomene negative ce se vor manifesta atât în perioada de tranziție, cât și după aceasta. El intervine pentru a pregăti și adopta deciziile macroeconomice cu orizont îndepărtat de acțiune, piața neputând prezenta suficiente garanții în această privință.

Potrivit Constituției, statul trebuie să asigure:¹

- a) libertatea comerțului, protecția concurenței reale, crearea cadrului favorabil pentru valorificarea tuturor factorilor de producție;
- b) protejarea intereselor naționale în activitatea economică, financiară și valutară;
- c) stimularea cercetării științifice naționale;
- d) exploatarea resurselor naturale în concordanță cu interesele naționale;
- e) refacerea și ocrotirea mediului înconjurător, precum și menținerea echilibrului ecologic;
- f) crearea condițiilor necesare pentru creșterea calității vieții.

Guvernul, prin programul elaborat, trebuie să asigure realizarea politicii interne și externe a țării și să exercite conducerea generală a administrației publice.

În acest context planificarea reprezintă o formă orientativă de intervenție a statului la scara întregii economii. Ea este un mijloc de căutare a echilibrului

¹ Constituția României, art. 134, al. 2, p. 52.

general al dezvoltării economice, de detectare a problemelor ce pot apărea în perioada respectivă și de a formula soluțiile corespunzătoare, de a obține o imagine mai clară asupra măsurilor ce se pot întreprinde și a efectelor posibile ale acestora.

În economia de piață, statul acționează în vederea reglării economiei îndeosebi prin mijloace indirecte, pentru a orienta activitatea agenților economici spre realizarea anumitor obiective privind producția, investițiile, cercetarea științifică, ocuparea forței de muncă etc., rolul său fiind redus la supravegherea și asigurarea desfășurării în condiții normale a activității economico-sociale².

Acțiunea indirectă a statului poate fi nu numai globală, ci și selectivă.

Acțiunea globală are în vedere crearea condițiilor necesare orientării într-un anumit sens a activității tuturor agenților economici, prin politica fiscală, a impozitelor, a investițiilor, politica de finanțare și creditare etc.

Acțiunea selectivă, vizând numai anumite categorii, bine delimitate, de agenți economici pentru a-i orienta să realizeze unele obiective prin acordarea de avantaje economico-financiare cum ar fi: împrumuturi, subvenții pentru achiziționarea de echipamente și pentru realizarea unor obiective de cercetare-dezvoltare, reduceri fiscale, credite pe termen mediu și lung, garanții pentru emisiunea acțiunilor suplimentare și pentru împrumuturile contractate, perfectarea unor contracte prin care statul se angajează să faciliteze operațiunile financiare necesare obiectivelor și să asigure unele avantaje bănești. În schimb, agenții economici se angajează să realizeze obiectivele de investiții, de cercetare și de producție definite de comun acord.

În reglarea economiei, statul are un rol activ atât prin utilizarea pârgurilor economico-financiare, cât și în calitate de agent economic în cazul întreprinderilor aflate în proprietate publică.

² Sorica Sava, *Funcțiile economice ale statului, Planificarea în țările capitaliste*, în *Tratat de economie contemporană*, Editura Politică, București, 1987, p. 679.

5. PRINCIPIUL LIBERTĂȚII ECONOMICE DE ACȚIUNE

Dezvoltarea economică este însoțită permanent de dihotomia între libertatea individuală și colectivă de acțiune și constrângerile pe care le exercită societatea în ansamblul său.

Principiul libertății de acțiune a agenților economici constă, în esență, în minimizarea intervenției statului în economie. Libertatea economică reclamă redarea unei largi marje de acțiune tuturor agenților economici. Aceasta nu presupune însă, că fiecare agent economic nu este liber să facă în întregime ceea ce dorește. Libertatea de acțiune a agenților economici trebuie astfel concepută, încât ei să țină seama de constrângerea¹ exercitate de diferite piețe (a capitalului, a bunurilor și serviciilor, a muncii, valutare, etc.), care îi influențează și pe care la rândul lor, le influențează presiunile diferitelor organizații (patronale, sindicale, ale consumatorilor etc.), precum și de politica economică și socială a statului, după cum se ține activitatea economică are ca obiect satisfacerea necesităților practic nelimitate ale oamenilor în cadrul resurselor limitate de care dispune concretizate în muncă, bogății naturale, echipamente produse anterior, precum și în condiții cunoștințelor științifico-tehnice limitate existente.

Este de reținut că membrii societății au interese diferite, ceea ce implică căutarea și acceptarea unor compromisuri pentru desfășurarea vieții economice. În aceste condiții exercitarea unor libertăți fără limite pentru toți membrii societății și respectiv agenții economici nu ar putea conduce decât la haos, iar suprimarea oricărei libertăți ar duce la o situație intolerabilă.

Între aceste două extreme trebuie deci găsit un echilibru, astfel încât libertatea de acțiune a unor agenți economici să nu o compromită pe a altora.

Maximizarea libertăților economice pentru factorii de decizie, fie ei producători sau cumpărători, indiferent de forma de proprietate, constituie unul din principiile majore ale reorganizării conducerii activității economice.

În condițiile economiei moderne, interacțiunea dintre proprietate și libertate se realizează printr-o reglare complexă întemeiată pe piață liberă, reglementări legal democratice, tradiție și ridicarea gradului de cultură al oamenilor.

Centralizarea excesivă a conducerii activității economice a sugrumat în chingile ei inițiativa și acțiunile libere ale agenților economici.

În economia de piață, liberei inițiative, individuale și de grup a oamenilor, îi revine un rol hotărâtor asigurând dinamismul și determinând eficiența demersului economic². Libera inițiativă sintetizează împuternicirea proprietarului de a

¹ Maurice Allais, *Impozitul pe capital și reforma monetară*, Editura Hermann, Paris, 1989.

² N.N. Constantinescu, *Democratizarea și inițiativa în economie*, Adevărul, nr. 66/13.03.1990.

adopta decizii în orice problemă care privește acțiunile sale economice și bunurile care formează obiectul proprietății lui.

În acest context se înscrie asigurarea cadrului juridic necesar desfășurării liberei inițiative, încurajarea întemeierii de societăți private și a celor mai diverse forme de cooperare, liberalizarea asocierii unităților economice.

Prin Decretul-Lege nr. 54/1999 privind organizarea și desfășurarea unor activități economice pe baza liberei inițiative s-au stabilit coordonatele apariției și funcționării întreprinderilor particulare. Pe această bază până la 25 iunie 1992, era înregistrat un număr de 180.861 întreprinzători particulari sub formă de asociații familiale (62.596) și persoane independente (118.625). Dar acesta nefiind sincronizat cu acel set de măsuri care să confere suport economic liberalizării inițiativei particulare cum ar fi: formarea pieței factorilor de producție, cererea noului sistem bancar și fiscal, convertibilitatea leului etc. Nu a permis manifestarea deplină a atribuțiilor libertății economice în activitatea productivă, prin care să se asigure sporirea ofertei de bunuri pe piață.

Promovarea libertății de acțiune, ca principiu esențial al economiei de piață, nu poate și nu trebuie să fie redusă la simpla adoptare a cadrului legislativ necesar formării unor întreprinderi particulare, ci procesul este mult mai complex vizând întregul mecanism de organizare și funcționare a economiei naționale. Se conturează deci ca o primă direcție de acțiune, necesitatea regândirii acestui proces pe un plan mult mai general, incluzând și transformarea întreprinderilor de stat în unități cu adevărat autonome, care își desfășoară activitatea pe baza mecanismelor pieței.

Relațiile între oameni, între aceștia și unitățile în care își desfășoară activitatea, ca și între unitățile economice, se cer stabilite pe astfel de baze, încât drepturile și obligațiile ce decurg din raporturile contractuale să nu afecteze principiul libertății de acțiune individuală sau de grup.

6. PRINCIPIUL RAȚIONALIZĂRII STRUCTURII DIMENSIONALE A UNITĂȚILOR ECONOMICE

Acest principiu urmărește asigurarea unui raport echilibrat și a unei îmbinări armonioase între întreprinderile mici și mijlocii cu cele mari și foarte mari, prin creșterea ponderii și rolului unităților mici și mijlocii.

Sporirea capacității de adaptare a sistemului productiv la cerințele pieței este condiționată de constituirea unor agenți economici a căror structură dimensională să se apropie de cea existentă în țările cu o economie de piață dezvoltată, în vederea utilizării optime a resurselor. În aceste țări structura dimensională a agenților economici se caracterizează prin ponderea însemnată a unităților mici și mijlocii în totalul întreprinderilor, și asigurarea unei îmbinări organice între acestea și întreprinderile mari și foarte mari.

Între dezvoltarea și diversificarea economiei naționale, pe de o parte și structura dimensională a unităților productive, pe de altă parte, există o strânsă relație în sensul că între numărul întreprinderilor mari, mijlocii și mici trebuie să se asigure proporții determinate de natura activității productive, de avantajele oferite de fiecare din grupele dimensionale menționate, de cerințele specializării și cooperării internaționale, ponderea covârșitoare deținând-o, în general, întreprinderile mici și mijlocii. Coexistența tuturor acestor forme se explică prin avantajele pe care le au în funcție de diverși factori.

În nici o țară avansată nu există numai întreprinderi mici și mijlocii. În condițiile actualei concurențe internaționale, economia unei țări nu-și poate permite să funcționeze numai pe baza întreprinderilor mici și mijlocii. Economia modernă este încă o economie a producției de masă, de mare serie, chiar în condițiile tendințelor mondiale de diversificare și personalizare a cererii.

Milioanele de cumpărători, cu venituri mici și mijlocii, au ca piață de aprovizionare producția de masă, nu cea de unicate sau de serie mică, incapabilă să satisfacă prin volumul ei cererea solvabilă a populației¹. Or, fără producția marilor întreprinderi industriale care fabrică mărfuri în mii de exemplare, standardizate calitativ și la prețurile producției de masă, această parte precumpănitoare a pieței nu poate fi acoperită. Așadar, marea întreprindere nu și-a pierdut rolul pe care trebuie să-l aibă în satisfacerea cererii solvabile de masă de pe piața internă. Rolul întreprinderilor mari este apreciabil, mai ales, într-o economie deficitară de mărfuri și cu o putere de cumpărare redusă ca a noastră. Întreprinderile mari au un rol hotărâtor în politica de investiții, în promovarea tehnicilor de vârf și a competitivității internaționale.

Principalele dezavantaje ale întreprinderilor mari sunt:

- viteza scăzută de reacție la evoluția pieței;

¹ W. Sengenberger, *Perspectives économiques et sociales des petites entreprises*, Travail et Société, nr. 3/1988, Franța.

- adaptarea greoaie la ritmul rapid al progresului tehnic și tehnologic;
- lungirea în mod artificial a lanțurilor informaționale prin care circulă dispozițiile conducerii întreprinderii, cât și datele obținute în tot procesul de fabricație și desfacere, ceea ce provoacă numeroase disrorsiuni alterând deciziile adoptate;
- conducerea unei mari întreprinderi necesită un management de calitate și capacități manageriale deosebite.

În acest context se cuvine subliniat că marea întreprindere industrială agricolă, comercială etc. stă la baza economiei de piață modernă, în țările avansate. Dacă marile întreprinderi sunt eliberate de sub controlul birocratic al statului, acordându-li-se o completă autonomie decizională, problema formei de proprietate devine mai puțin importantă. În țările occidentale și în Japonia există întreprinderi atât private cât și publice, care funcționează la fel de bine¹.

În țara noastră întreprinderile au fost supradimensionate în sensul concentrării lor orizontale și verticale.

În țările dezvoltate economic, se manifestă în prezent tendința de intensificare a preocupărilor întreprinderilor mici și mijlocii în vederea adoptării tehnicilor moderne, participării la schimbările economice internaționale, diversificării profilului de fabricație, depășirii rolului de furnizor de componente prin, preluarea în execuție într-o tot mai mare măsură a operațiilor de montaj.

Existența întreprinderilor mici și mijlocii este indispensabilă într-o economie de piață.

Importanța deosebită a întreprinderilor mici și mijlocii în economia de piață rezultă din avantajele prezentate de acestea și anume:

- au o mobilitate deosebită de a se adapta la cerințele pieței;
- permit o mai bună folosire a forței de muncă;
- dotate cu utilaje moderne asigură o serie de activități de prelucrare, de înaltă precizie, pentru marile întreprinderi;
- dezvoltarea redusă a structurilor ierarhice facilitează accelerarea proceselor decizionale;
- posibilitatea sporită de orientare spre satisfacerea nevoilor conjuncturale ale pieței;
- se pot amplasa cât mai aproape de clienții lor și de sursele de materii prime;
- acoperirea rapidă a unor segmente de piață, a cerințelor de consum nesatisfăcute;
- înființarea acestor unități se poate face cu cheltuieli investiționale relativ mici și cu termene scurte de punere în funcțiune;

¹ J.K. Galbrath, *Goana spre capitalism*, Economistul, nr. 67/22-25 februarie 1991.

-
- însușirea unei psihologii specifice reușitei, delimitarea strictă a responsabilității, relații de muncă directe, atașament și efort considerabil al întregului personal pentru prosperitatea întreprinderii;
 - dezvoltarea acestor întreprinderi este o condiție esențială pentru ieftinirea prețului și îmbunătățirea calității unor produse industriale care încorporează un mare număr de componente achiziționate de la diferiți furnizori;
 - situarea la cote foarte ridicate a spiritului de creativitate, de inovație;
 - reducerea costurilor de producție și creșterea eficienței.

Întreprinderile mici și mijlocii trebuie să coopereze cu întreprinderile mari care dispun de utilaje și echipamente tehnologice neutilizate la întreaga lor capacitate.

Constituirea unor structuri raționale din punct de vedere al gradului de concentrare a producției, prin asigurarea unui raport echilibrat, a unei complementarități între întreprinderile foarte mari și mari și cele mijlocii și mici reprezintă o premisă a dezvoltării producției.

În concluzie, crearea unei economii de piață bazată, în esență, pe eficiență și competitivitate presupune raționalizarea structurii dimensionale a unităților economice. În acest sens, o deosebită importanță pentru economia românească o constituie apariția și amplificarea întreprinderilor mici și mijlocii proprietate privată.

7. PRINCIPIUL IMPORTANȚEI PRODUSELOR SAU SERVICIILOR PENTRU DESFĂȘURAREA NORMALĂ A ACTIVITĂȚII ECONOMICO-SOCIALE

În reorganizarea unităților economice de stat se cere avut în vedere și principiul importanței produselor sau serviciilor pentru progresul economico-social al țării, precum și condițiile tehnico-economice din diferite ramuri și subramuri, asigurării monopolului de stat în anumite domenii, pentru obținerea veniturilor necesare bugetului de stat și a valutei pentru realizarea obiectivelor generale ale statului.

Principiul importanței produselor sau serviciilor a stat la baza creării regiilor autonome în domeniile de însemnătate strategică, vitale pentru funcționarea de ansamblu a economiei naționale.

Potrivit legii regiile autonome se organizează și funcționează în ramurile strategice ale economiei naționale; industria de armament, energetică, exploatarea minelor și gazelor, poșta și transporturi feroviare, precum și în unele domenii aparținând altor ramuri stabilite de guvern. Ele pot prezenta interes național sau local. Chiar și în aceste sectoare guvernul își rezervă dreptul de a permite ca o parte a industriei să devină proprietate particulară a unor firme private din țară sau străinătate. Cu timpul, guvernul preconizează să reducă numărul regiilor autonome la minimum necesar pentru menținerea serviciilor vitale.

Până la finele lunii iunie 1992, au fost create 758 regii autonome (inclusiv sucursale și filiale) în domeniile energiei electrice, cărbunelui, petrolului, gazelor, exploatarea și prelucrării primare a lemnului, agriculturii, construcțiilor, producției de armament, căilor ferate, poștei și telecomunicațiilor, administrării porturilor și drumurilor naționale, producției și prelucrării plantelor medicinale și arome, organizării și administrării loteriilor și pronosticurilor sportive, transportului comun local etc.

Este de neînțeles, faptul că, în unele subramuri ale industriei cu o mare capacitate de antrenare a dezvoltării întregii economii cum ar fi: industria aeronautică, industria electronică ș.a. nu s-au constituit regii autonome.

În industria aeronautică, de exemplu, domeniu al apărării naționale, nu s-a format, așa cum era firesc, o regie autonomă, lăsându-se astfel să se prăbușească o subramură a industriei în care avem o bogată și frumoasă tradiție, o bună dotare tehnică, specialiști bine pregătiți profesional, fiind recunoscuți pe plan internațional. Prin modernizare, aceasta poate deveni una din subramurile de vârf ale economiei naționale¹.

¹ Ștefan Ispas, *Industria aeronautică în picaj*, Adevărul, nr. 523, 5.11.1991.

În toată lumea, industria aeronautică se creează pentru nevoile de apărare, nevoile interne civile și pentru export, cu cheltuieli mari de cercetare, dotare și producție pe care nu le suportă nici în țările occidentale o singură unitate economică, oricât ar fi de puternică. Ori, la noi, industria aeronautică a fost tratată la fel ca toate celelalte ramuri industriale, fără să se țină seama de trăsăturile ei specifice: cheltuieli de cercetare și producție mari, ciclu de proiectare și fabricație foarte lung necesar pentru finalizarea unui aparat de zbor, renunțându-se la sprijinul și controlul statului, așa cum se procedează, de regulă, în toate țările care au industrii aeronautice puternice.

Reorganizarea întreprinderilor aeronautice în societăți comerciale este dăunătoare asigurării capacității de apărare a țării, obligând la importuri din ce în ce mai costisitoare, în timp ce capacitățile de producție existente nu se folosesc, iar șomajul capătă o amploare îngrijorătoare.

Menționăm că unele unități au început să fabrice produse nespecifice profilului lor și să realizeze în condiții ineficiente, pe utilaje de mare complexitate, produse cu un grad redus de tehnicitate. De pildă, la întreprinderea de avioane din Bacău s-a elaborat un program special de fabricație a unor bunuri de consum: mașini de spălat, aragaze, frigidere, butelii, sobe, piese de schimb pentru autoturisme etc.

Lipsite de coordonare și de sprijinul financiar al statului, toate întreprinderile aeronautice au ajuns să contracteze credite cu dobândă ridicată și să nu dispună de valuta necesare nici pentru continuarea fabricației, nici pentru modernizarea produselor realizate anterior.

Considerăm necesară crearea unor regii autonome și în ramurile industriei prelucrătoare, îndeosebi în ramurile de vârf cu caracter strategic, cum ar fi: industria electronică și industria aeronautică care pot avea un efect de antrenare asupra dezvoltării întregii economii naționale.

În Legea nr.15/1990 se precizează că regiile autonome se organizează și funcționează pe bază de gestiune economică și autonomie financiară. Ele sunt proprietare ale bunurilor din patrimoniul lor, pe care le pot folosi și de care dispun în mod autonom, cu excepția celor a căror valoare depășește 10 milioane lei, care nu pot fi înstrăinate decât cu aprobarea ministerului de resort.

Cedarea de către stat a proprietății asupra bunurilor din patrimoniul lui, fără stabilirea clară a statutului (respectiv a atribuțiilor, competențelor și răspunderilor) cadrelor de conducere ale regiilor autonome poate a favorizat înstrăinarea unor bunuri subevaluate în favoarea lor sau a altora, la abuzuri și corupție etc.

În consecință, considerăm că regiile autonome ar trebui să primească bunurile numai în gestiune, proprietar rămânând statul². Aceasta cu atât mai mult cu cât vine în contradicție cu măsurile de restrângere a acestui drept.

² L. Turdeanu, *Transformarea întreprinderilor de stat*, Tribuna economică, nr. 39 și 41/1990.

8. PRINCIPIUL ADÂNCIRII SPECIALIZĂRII AGENȚILOR ECONOMICI

Adâncirea diviziunii sociale a muncii, caracteristică esențială a unei economii moderne, complexe și diversificate, determină profunzimea specializării în cadrul fiecărei ramuri, a subramurilor și activităților. Acest principiu evidențiază cerința adâncirii specializării și amplificării cooperării agenților economici. Ea trebuie să fie precedată de elaborarea unei politici industriale care să stabilească direcțiile principale de dezvoltare a acestora pe termen lung, mediu și scurt. Aplicarea acestui principiu la reorganizarea unităților economice de stat are ca scop constituirea unor întreprinderi moderne și suple, capabile să se adapteze “din mers” la multiplele variații ale mediului economic și social.

Specializarea agenților economici implică, orientarea fiecăruia către realizarea unei game restrânse de produse sau servicii, faze tehnologice sau activități productive. Specializarea este un proces de descompunere și concentrare a fabricației diferitelor produse, părți de produse sau faze tehnologice de execuție în unități de producție autonome. Ca urmare a adâncirii specializării agenților economici se intensifică și relațiile de cooperare dintre unitățile specializate în scopul realizării unor produse complexe.

Specializarea – care presupune serii mari de produse, subansambluri, repere sau parcurgerea mai multor stadii tehnologice și, ca atare, productivitate și competitivitate ridicate – trebuie, la rândul său, să fie susținută de piață, în sensul ca produsele respective să-și găsească un larg dezechet în interior și exterior. Ea trebuie să se bazeze deci pe o evaluare cât mai exactă a cererii și a tendințelor ei în viitor.

Perfecționarea echipamentelor și metodelor de producție, diversificarea bazei de materii prime, creșterea complexității și volumului produselor necesare societății fac ca tendința de specializare să se realizeze simultan în două direcții, pe orizontală, având ca obiect fabricarea de produse finale și pe verticală, având ca obiect fabricarea anumitor componente sau realizarea anumitor stadii tehnologice necesare de obținerea produsului final.

Specializarea tipologică a agenților economici creează posibilități tehnice și organizatorice de concentrare a eforturilor de cercetare, de creație, de perfecționare a parametrilor calitativi, de execuție a unor produse apropiate prin construcție, utilitate și destinație. Pe această cale specializarea producției concură în mod direct la creșterea vitezei de asimilare a produselor, la mărirea elasticității producției agenților economici.

Specializarea agenților economici contribuie la vitalizarea tuturor factorilor care concură la creșterea eficienței economice și a competitivității produselor, la ridicarea productivității muncii și reducerea costurilor de producție.

Specializarea și cooperarea agenților economici permite:

- asimilarea într-un termen scurt a progresului tehnic, a noi tipuri de mașini, utilaje și instalații complexe de înaltă tehnicitate; prin cooperare se realizează o asimilare mult mai rapidă pentru că diferitele părți ale unui produs complex se execută concomitent în mai multe unități specializate;
- introducerea de către întreprinderile specializate de mașini, utilaje și instalații perfecționate de mare randament tehnico-economic și utilizarea lor eficientă;
- perfecționarea continuă a organizării producției și a muncii pe baza fluxului tehnologic, asigurând o înaltă productivitate a muncii;
- reducerea considerabilă a consumurilor materiale și energetice;
- asigurarea flexibilității fabricației, respectiv creșterea gradului de adaptare la noile situații conjuncturale ale pieței;
- îmbunătățirea calității produselor finale atât în ansamblu, cât și pe părți componente, situarea parametrilor acestora la nivelul celor mai bune produse realizate pe plan mondial;
- reducerea costurilor de fabricație și sporirea eficienței și competitivității producției.

Remarcăm influența directă pe care o are specializarea și cooperarea asupra creșterii gradului de competitivitate a produselor, problemă esențială a oricărui agent economic care, se confruntă pe piața internă și, mai ales, externă cu cele mai bune realizări din alte țări.

Dacă în trecut, creșterea competitivității se urmărea și realiza îndeosebi prin intermediul produselor, în prezent aceasta presupune, în același timp, mari schimbări tehnologice și organizatorice.

Competitivitatea depinde, în esență, de calitatea procesului de fabricație, care trebuie să fie apt de a răspunde, în condiții de eficiență, la schimbările tot mai rapide care se manifestă pe piață.

Am subliniat numai principalele argumente în sprijinul ideii că, specializarea agenților economici se afirmă ca un principiu de stringentă actualitate, în reorganizarea conducerii activității economice.

Analizele efectuate ne oferă posibilitatea să avansăm următoarele propuneri:

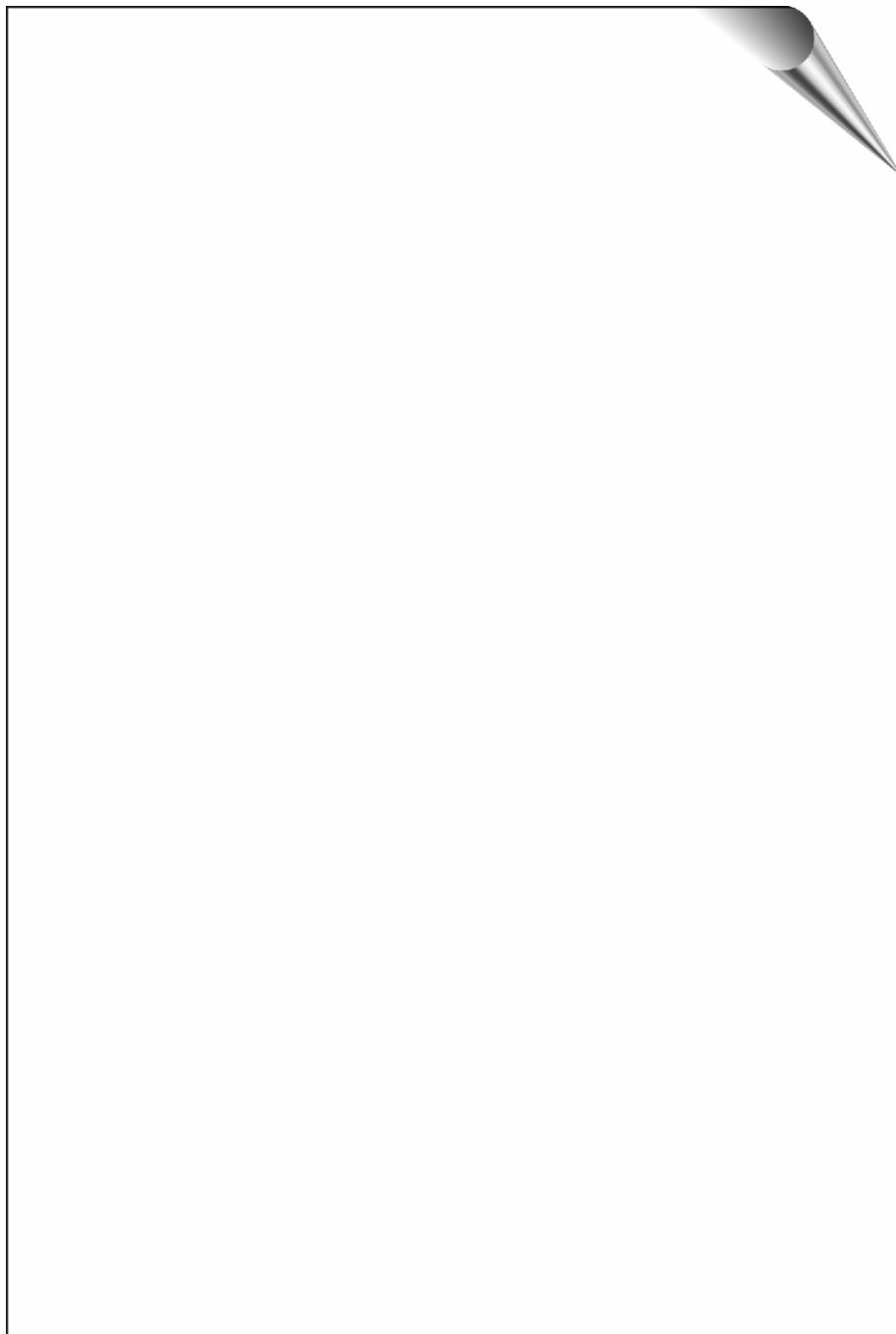
- perfecționarea configurației structurale a agenților economici prin luarea în considerare a ansamblului de principii prezentate;
- crearea unor regii autonome și în ramurile industriei prelucrătoare îndeosebi în subramurile de vârf cu caracter strategic ale acesteia, cum ar fi: industria aeronautică etc., care au efect de antrenare asupra dezvoltării întregii economii naționale;
- asigurarea mijloacelor financiare (inclusiv valutare) pentru regiile autonome din industria extractivă a cărbunelui, petrolului și gazelor etc.

Pentru ca acestea să poată furniza economiei naționale energia necesară în toate anotimpurile anului:

- regiile autonome nu ar trebui să fie proprietarele bunurilor, ci să le primească numai în gestiune, statul rămânând în continuare proprietar; astfel, se poate evita autoprivatizarea cadrelor de conducere și reduce răspunderea acestora pentru gestionarea eficientă a tuturor bunurilor;
- crearea tuturor condițiilor necesare pentru ca privatizarea societăților comerciale să se facă fără subevaluarea patrimoniului, scăderea producției și sporirea masivă a șomajului;
- stabilirea clară a statutului, respectiv a atribuțiilor competențelor și răspunderilor ce revin cadrelor de conducere ale regiilor autonome și societăților comerciale cu capital de stat, pentru a se asigura gestionarea eficientă a acestor unități, preîntâmpinându-se autoprivatizarea, corupția etc.;
- să se facă de către departamente, institute de cercetare și proiectare, bănci comerciale o analiză temeinică a agenților economici din industrie, pentru a se cunoaște cauzele reale ale ineficienței, și în funcție de ele, să se treacă la adoptarea celor mai bune măsuri de redresare economică;
- promovarea unei conduceri manageriale profesionale, care să aibă o autoritate recunoscută la toate nivelurile organizatorice; pregătirea actualilor și viitorilor manageri pentru administrarea întreprinderilor în condițiile economiei de piață.

Transpunerea în practică a principiilor expuse depinde de coerența acțiunilor concrete întreprinse, de capacitatea și voința de implicare a cadrelor de conducere și a specialiștilor de la nivel macro și microeconomic, în amplul proces de restructurare a conducerii economiei naționale.

În concluzie, restructurarea organizării conducerii economiei românești nu se poate realiza peste noapte, ci cere timp, gândire lucidă, un mare efort de creație, de imaginație. Ea obligă la prudență, moderație și mult discernământ, mai ales când ne lipsesc experiența, mijloacele și oamenii în stare s-o facă într-un termen foarte scurt.

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**INTERVENȚIA STATULUI ÎN
ORIENTAREA ACTIVITĂȚII ECONOMICE
ÎN UNELE ȚĂRI DEZVOLTATE
- BELGIA -**

Romeo CONSTANTIN

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. STATUL ȘI DEZVOLTAREA ECONOMICĂ	101
2. COORDONATE ALE POLITICII DE INTERVENȚIE A STATULUI ÎN ECONOMIE	105
2.1. Politica monetară	105
2.2. Politica bugetară	107
2.3. Politica fiscală și sistemul de impozitare	111
2.4. Politica în domeniul prețurilor și concurenței	114
2.4.1. Politica de intervenție în domeniul prețurilor	114
2.4.2. Politica de protecție a concurenței	117
3. ALTE FORME DE INTERVENȚIE A STATULUI ÎN ECONOMIE	120

1. STATUL ȘI DEZVOLTAREA ECONOMICĂ

Dezvoltarea economică a Belgiei s-a datorat unei bune funcționări a mecanismelor pieței, unei politici economice coerente și realiste prestate de către guvern, precum și unui mediu internațional favorabil, care împreună au condus la realizarea unui ritm mediu anual de creștere de 2,8% în perioada 1985-1990 și de 4% în anii 1989 și 1990.

Factorii principali endogeni care au contribuit direct la amplificarea activității economice și la obținerea unor rezultate deosebite au fost amplificarea cererii interne de produse, creșterea însemnată a investițiilor agenților privați și sporirea competitivității lor.

Concentrându-se asupra folosirii eficiente a resurselor, Belgia a reușit să-și sporească considerabil coeficientul de investiții, eliminând decalajul ce o despărțea, din acest punct de vedere, de unele țări occidentale. Numai în anii 1988 și 1989, eforturile de investiții pentru capital fix brut au depășit pe cele făcute în cei zece ani anteriori, aceasta măbind posibilitățile de ocupare a forței de muncă și de ridicare a nivelului de trai. Aceste eforturi, coroborate cu acțiunile de modernizare a producției, au mărit potențialul competitiv al firmelor belgiene care și-au extins activitatea pe noi piețe, cu profituri apreciabile.

Ritmurile de creștere a economiei și corelarea corespunzătoare a salariilor cu prețurile, au condus la o ridicare a veniturilor populației concomitent cu o mai bună ocupare a forței de muncă, efecte ce au stimulat intensificarea consumului privat care a ajuns în 1989 la peste 8500\$ pe locuitor.

În contextul dezvoltării economice interne și internaționale inflația a rămas relativ moderată și în orice caz, mai scăzută decât la partenerii comerciali ai Belgiei, ceea ce a favorizat schimbările sale externe ca și prețurile interne. Deci, în 1989, inflația s-a mărit cu numai 1,9 puncte, diferența față de creșterea medie a prețurilor datorându-se, în cea mai mare parte, costurilor ridicate ale materiilor prime, energiei și semifabricatelor importate. În același timp, începând cu a doua jumătate a deceniului șapte, guvernul a practicat o politică deflaționistă, principala metodă folosită fiind preluarea de către buget a unor efecte ale șocului petrolier și ale creșterii prețurilor energiei și ale materiilor prime, scopul principal fiind protejarea veniturilor populației și ale agenților economici, ceea ce a avut ca efect majorarea deficitului bugetar al țării.

Ca urmare a politicii economice adoptate de stat, începând cu anul 1983, Belgia a reușit să stopeze și apoi să reducă rata șomajului, mai mult decât alte țări membre ale OECD, o scădere semnificativă a ratei șomajului fiind obținută în anul 1987, când aceasta s-a redus cu 3,6 puncte (dublu față de media OECD) iar pe primele opt luni din anul 1990 numărul șomerilor diminuându-se cu 7,8%.

Dezvoltarea în ritm rapid a economiei a solicitat, începând cu anul 1984, o cerere suplimentară de forțe de muncă rezolvată de către stat prin măsuri

legislative de prelungire a vârstei apte de muncă a populației și renunțarea la programele guvernamentale de încurajare a pensionării.

Efectul global al intervenției puterii publice și al ridicării forței economice a agenților privați a fost reducerea, în perioada 1984-1990, cu 37% a numărului șomerilor, ceea ce în cifre absolute a însemnat peste 190 mii persoane, rata șomajului diminuându-se de la 11% în anul 1987, la 8,0% în anul 1989.

Eforturile de creștere a producției, însoțite de măsurile de creare a unor rezerve de forță de muncă, au avut drept consecințe creșterea veniturilor populației și ale agenților economici, care au contribuit la majorarea resurselor de investiții pentru impulsivizarea dezvoltării economice.

Pe plan general, politica economică a guvernului s-a materializat, în perioada 1985-1990, printr-o serie de rezultate pozitive dintre care menționăm:

- creșterea producției industriale și de construcții cu 16,4% și respectiv 36,4%, ceea ce a exercitat o influență favorabilă asupra ritmului dezvoltării economice și ocupării forței de muncă;
- majorarea profiturilor agenților economici reflectată de sporirea produsului intern brut în medie cu 2,8% în prețuri curente și cu 1,8% în prețuri constante;
- ridicarea cu 16% a nivelului veniturilor personalului salariat;
- intensificarea cererii de produse cu peste 13%.

Politica economică practică de guvernul belgian a facilitat și a stimulat deci activitatea agenților economici, eliminând disfuncționalitățile din economie și diminuând efectele negative generate de acestea.

Evoluția favorabilă a economiei, datorită poziției sale privilegiate în cadrul competenței europene, a permis extinderea rapidă a activității firmelor atât pe piața internă, dar mai ales pe cea externă. În ciuda incertitudinilor privind evoluția prețurilor, exporturile au înregistrat creșteri importante, soldurile realizate față de importuri menținându-se la un nivel moderat ceea ce a contribuit la acoperirea unor efecte negative asupra balanței de plăți datorite șocului petrolier. Sintetizând cauzele care au stat la baza evoluției economiei putem spune că ea se datorește unui complex de factori dintre care menționăm: amplificarea cererilor interne și externe; eforturile sporite de investiții; perspectivele create de înființarea „pieței unice” și poziția centrală a Belgiei în CEE; utilizarea mai bună a capacităților și resurselor; o majorare moderată a salariilor etc.

Evantaiul acțiunilor și măsurilor guvernamentale, cantonate în principal la nivel microeconomic, s-a bazat mai ales pe o poziție fermă în plan legislativ și decizional fără să ocolească însă practica de sprijinire efectivă și de orientarea directă a activității agenților economici.

Asemenea celorlalte țări occidentale, economia belgiană funcționează potrivit mecanismelor economiei de piață. În același timp însă intervențiile tot mai frecvente ale statului în activitatea economică și de o manieră care depășește uneori limitele economicului, o caracterizează ca pe o economie de tip

mixt¹ în care mecanismele, concurențiale se împletesc cu intervenția directă, a puterii publice pentru modelarea fenomenelor economice.

Una din principalele forme de intervenție și orientare a activității agenților economici o constituie menținerea unui număr de întreprinderi publice în anumite sectoare ale economiei, a căror producție în produsul național brut al Belgiei reprezenta în anul 1990 o pondere de peste 11% sub nivelul celui din Germania (12,6%), Anglia (12,7%), Franța (15%) etc.

Intervenția autorităților publice belgiene în economie prin intermediul întreprinderilor publice are la bază considerente legate de interesul general al țării. Astfel, aceste întreprinderi asigură un anumit număr de produse sau prestații de servicii pe care sectorul privat nu este interesat să le asigure, din lipsa perspectivei unor beneficii suficiente. Prin intermedierea întreprinderilor publice autoritățile pot asigura, de asemenea, o anumită supraveghere a activităților de bază din economie și menținerea acestora la nivelul nevoilor.

Printre aceste intervenții se înscriu în primul rând transporturile și telecomunicațiile care sunt asigurate în mare parte de către întreprinderile publice: căile ferate transporturile urbane, poșta și telecomunicațiile activitatea portuară etc.

În ceea ce privește energia, producerea, transportul și distribuția acesteia, este în majoritate asigurată de către întreprinderi private (cu excepția importurilor și a transporturilor de gaz natural, realizat de către o întreprindere mixtă). Controlul în acest sector este efectuat însă de către un organism cu o structură tripartită în care își găsesc loc reprezentanți ai guvernului, sindicatelor și patronat.

În domeniul financiar notăm existența unui important sector de credit public: Societatea Națională de Credit a Industriei; Casa Generală de Economii și Pensii, Creditul Comunal, Casa Națională de Credit Profesional etc. Acești agenți economici cu capital de stat colectează economiile și acordă credite în domenii relativ specializate. Crearea recentă a Societății Naționale de Investiții și a Societăților Regionale de Investiții împreună cu alte organe publice, au ca obiect de activitate furnizarea de capital de risc întreprinderilor de stat.

Prin organele sale statul supune controlului și activitatea băncilor private cu scopul de a proteja economiile populației și ale agenților economici.

Toate organismele financiare amintite sunt supuse unui sistem de control tripartit similar celui în vigoare pentru energie.

În ceea ce privește investițiile, o serie de legi, așa-zise de expansiune economică, au fost votate începând cu anul 1959, prin ele stimulându-se activitatea agenților economici pentru investiții. Formele concrete utilizate au fost bonificațiile de dobândă, subvențiile de capital, garanții pentru împrumuturi, avantaje fiscale etc. care influențează promovarea și reorientarea investițiilor în

¹ Jan Herremans, director adjunct al Federației Economice Belgiene, *L'Economie Belge*, no. 2/1990, p. 16.

plan regional și sectorial etc. Instabilitatea economică a determinat o masivă intervenție directă a statului în favoarea unor sectoare și întreprinderi aflate în dificultate.

Unul din domeniile de intervenție directă a statului l-au constituit prețuri care, prin regimul declarației prealabile de creștere a prețurilor, a instituit începând cu anul 1982, un sistem sever de control al creșterii acestora prin care a fost asigurată stabilitatea economiei menținerea inflației în anumite limite. Începând cu anul 1987 statul consimte la o anumită stabilire a controlului prețurilor acordând dispense în acest sens unor sectoare ale economiei.

Statul și-a asumat, de asemenea, prerogative și în direcția intervenției privind repartitia veniturilor, operată prin intermediul unor facilități oferite de sistemul fiscal și de securitatea socială, care împreună cumulează aproximativ 45% din produsul național brut al țării.

Contrar situației din domeniul reglementării prețurilor și al repartitiei veniturilor, intervenția puterii publice în domeniul producției de mărfuri și de servicii este relativ, mai limitată decât în cea mai mare parte a țărilor occidentale. Ca și în alte țări occidentale există în acest sens o anumită tendință de privatizare, al cărei scop esențial îl constituie creșterea eficacității sectoarelor în care operează întreprinderile publice și mixte, precum și în ideea de a ușura bugetul prin degrevarea de subvenții pentru acoperirea pierderilor din exploatarea întreprinderilor publice, sau alte forme de transferuri către aceste întreprinderi, care erau suportate de la buget.

2. COORDONATE ALE POLITICII DE INTERVENȚIE A STATULUI ÎN ECONOMIE

În contextul actualelor evoluții europene conceptul fundamental al politicii economice îl constituie, conform declarațiilor oficiale, „stabilizarea dezvoltării economiei și orientarea ei în direcția unei încadrări profitabile” în Comunitatea Economică Europeană.

Realizarea acestui obiectiv esențial al dezvoltării economice a Belgiei se face potrivit unei strategii unitare pe baza căreia sunt coordonate politicile specifice diferitelor sectoare ale economiei, în vederea orientării eforturilor pentru îndeplinirea scopurilor propuse.

Sintetizând coordonatele esențiale ale intervenției statului în economie, putem spune că ea urmărește două finalități și anume:

- a) asigurarea unei competitivități generale a economiei, reflectată pe plan macro și microeconomic prin mai buna funcționare a piețelor, care să favorizeze prosperitatea și eficiența activității agenților economici, evitarea și înlăturarea fenomenelor inflaționiste;
- b) reducerea deficitului bugetar printr-un control riguros al cheltuielilor publice, în vederea diminuării datoriei sectorului public și scăderea ponderii acestor cheltuieli în PIB.

2.1. Politica monetară

Un obiectiv major al politicii economice a guvernului l-a constituit activitatea în domeniul monetar unde acțiunile sale au fost orientate în direcția frânării tendințelor inflaționiste și a creșterii competitivității agenților economici, pusă în pericol de sporirea costurilor. În această privință, decizia de modificare a politicii monetare prin menținerea cursului francului belgian la un nivel cât mai ridicat, în raport cu marca vest germană, a contribuit la o reducere semnificativă a riscului unei evoluții a inflației, măsură care a favorizat și buna desfășurare a procesului de formare a Uniunii Economice și Monetare Europene.

Dat fiind nivelul relativ mare de dependență al economiei față de piața externă și corelarea salariilor cu creșterea prețurilor interne, obiectivul politicii monetare poate contribui la diminuarea și chiar contracaraarea tendinței inflaționiste, cauzată de creșterea ratei de schimb a francului belgian, în raport cu celelalte monede, întrucât creșterile prețurilor la import se reflectă direct și rapid în prețurile produselor interne. Efectul acestei tendințe îl constituie scăderea puterii de cumpărare, reducerea vânzărilor și diminuarea veniturilor și profiturilor firmelor. De aceea, măsurile întreprinse de guvern în direcția stabilității monetare au un rol deosebit în asigurarea dezvoltării economice și implicit în protecția socială a populației. Mai mult, politica ratei înalte de schimb poate contribui la o limitare a diferențelor dintre rata dobânzii din Germania și cea din Bel-

gia care, după o perioadă de declin, între anii 1984 și 1989, s-a oprit la nivelul rezultatelor de la sfârșitul anului 1989.

Această politică înlesnește totodată o reducere a ratei dobânzii într-un mod diferit decât în celelalte țări ale Sistemului Monetar European, înregistrând cele mai scăzute rate de inflație, concomitent cu o consolidare fiscală prilejuită de reflectarea clară a ponderii dobânzilor în credite acordate. Unele mutații efective ce au avut loc în ultimii ani în această privință, par să confirme credibilitatea sporită a tendințelor politicii economice adoptate de autorități.

Politica monetară a fost influențată de asemenea, de o serie de reforme ce au fost aplicate în practică începând cu anul 1989, scopul lor fiind crearea unor noi condiții de reducere a ratelor dobânzii pentru bonurile de tezaur precum și creșterea eficacității intervenției monetare a băncii centrale și corelarea mai bună a acțiunilor acesteia cu cele ale partenerilor externi, în vederea pregătirii Uniunii Monetare și Economice.

Reformele avute în vedere de către autoritățile belgiene la începutul anului 1991, urmăresc crearea condițiilor pentru o mai bună funcționare a pieței monetare, prin asigurarea unei manifestări libere a cererii și ofertei. Principalele schimbări ce vor avea loc sunt: modificarea procedurii de emisiune a bonurilor de tezaur, inițierea unor licitații publice și disponibilizarea cumpărării acestor bonuri și de către agenții publice și disponibilizarea cumpărării acestor bonuri și de către agenții străini. Consecința acestor măsuri va fi nu numai scăderea ratei dobânzii ci și mai buna desfășurare a competiției între agenții pieței monetare.

În aceste condiții, modul de operare al Băncii Naționale pe piața financiară devine mai flexibil, iar influența sa asupra ratelor pe termen scurt va putea fi făcută prin adoptarea cantitativă a ofertei.

Limitele strânse de acțiune pe piața financiară vor impune accesul direct al autorităților publice la creditele Băncii Naționale, care va garanta funcționarea pieței în condiții de competitivitate. Intervenția autorității financiar-monetare își va îmbunătăți eficiența, valuta împrumutată de Ministerul de Finanțe trebuind să țină seama de politica ratei de schimb și financiare.

În afara numeroaselor măsuri de reformă au fost introduse și unele schimbări ce au influențat piața valutară și financiară. Printre acestea remarcăm:

- a) reducerea impozitului pe veniturile din certificatele de valoare, de la 25% la 10% pentru bonuri și certificate emise de Bancă, după 1 martie 1990 și dobânda la câștigurile din conturile băncii după 1 ianuarie 1990, măsuri care vor exercita o atracție pentru investițiile belgiene și în special pentru rezidenți;
- b) desființarea pieței valutare duble la 5 martie 1990 cu aproape 3 ani mai înainte de termenul final cerut de CEE.

2.2. Politica bugetară

Politica de echilibrare a veniturilor și cheltuielilor statului prin îmbinarea rațională a intereselor macro și microeconomice bazată pe un raport rațional între veniturile bugetare și cele ale agenților economici și stimularea unităților și sectoarelor care contribuie la realizarea obiectivelor strategice, joacă un rol deosebit de important în asigurarea funcționării eficiente și echilibrate a economiei și prosperitatea firmelor.

Acțiunea de intervenție a statului pentru consolidarea activității bugetare este deosebit de dificilă, însă indispensabilă pentru crearea unui mediu favorabil de funcționare a economiei de piață, stabilitatea bugetară constituind unui din instrumente ce aparțin mecanismelor de piață.

Măsurile de consolidare bugetară privesc atât capitolul de venituri, cât și cel de cheltuieli, fiecare din intervențiile statului fiind de natură să contribuie la îmbunătățirea situației economice.

Politica bugetară a guvernului este ilustrată de evoluția indicatorilor bugetari pe ultimul deceniu, ea reflectând și modalitățile de intervenție a statului în economie.

Evoluția indicatorilor bugetari ai Belgiei în perioada 1980-1989

% din PIB

	1980	1985	1989
A) Indicatorii bugetari: conturile guvernului	-	-	-
- Încasări primare (minus dobândă)	42,1	45,1	41,9
- Cheltuieli primare (minus dobândă)	44,5	43,1	38,3
- Balanța bugetară primară	-2,4	2,0	3,6
- Dobândă netă (inclusiv transf. de capital net)	-6,8	-10,8	-10,1
- Balanța bugetară a guvernului	-9,2	-8,8	-6,5
B) Structura cheltuielilor și taxelor	-	-	-
1) Cheltuielile guvernului din care:	47,3	51,7	47,5
- transferuri	21,5	22,3	21,0
- subvenții	1,4	1,4	1,1
- cheltuieli generale din care:	18,3	17,5	15,0
- educație	43,5	46,5	43,1
2) Încasări de taxe din care:			
- taxe pe venituri personale	15,3	15,9	13,2
- taxe pe corporații	2,5	3,0	2,9
- contribuții asigurări sociale	13,2	15,4	14,8
- taxe pe consum din care:	11,4	11,4	11,0
- taxe pe valoarea adăugată	7,3	7,3	7,2

Sursa: Bureau de Plan; OECD, Annual National Accounts and Revenue Statistics of OECD Member Countries.

Din analiza indicatorilor bugetari se desprinde o tendință generală de reducere a încasărilor și mai ales a cheltuielilor bugetare primare, cu efecte asupra soldului balanței primare care încă din anul 1985 devine pozitivă.

La o examinare sumară constatăm preocuparea puterii publice pentru reducerea încasărilor la buget, așa cum rezultă și din capitolul încasării de taxe unde se remarcă descreșterea semnificativă la taxele pe venituri personale, la taxele pe veniturile corporațiilor și taxele pe consum. Elasticitatea taxei pe venit a scăzut de la 1% în anul de vârf 1985 la numai 0,1% în anul 1989. În același timp ponderea taxei pe venit în totalul taxelor a scăzut de la 35,2% în anul 1980 la 30,6% în anul 1989. Această atenuare a poverii impozitelor și taxelor către stat în comparație cu veniturile în creștere realizate de agenții economici urmărește creerea de noi posibilități pentru realizarea de investiții și în general pentru progresul economic și social. Concomitent cu reducerea încasărilor la buget, guvernul manifestă și un interes deosebit pentru reducerea cheltuielilor generale (subvențiile și transferurile).

În ceea ce privește cheltuielile, merită subliniat efortul guvernului de reducere a acestora, în condițiile amplificării nevoilor publice, astfel că diminuarea lor, față de 1985 și menținerea la nivelul celor de acum 10 ani, poate fi socotită ca o performanță. Ceea ce se diminuează în mod efectiv sunt cheltuielile generale ale guvernului și odată cu ele și cele pentru educație, ceea ce nu pare prea încurajator pentru nivelul general de instruire și pregătire a personalului.

Trecând la o analiză mai amănunțită, putem spune că procesul de integrare europeană limitează cadrul de acțiune al autorităților belgiene privind veniturile bugetare, anumite acțiuni de modificare fiind totuși necesare în special cele referitoare la impozitarea indirectă.

Datoriile mari ale guvernului impun constrângeri importante autorităților cheltuielile principale reale ale statului ca și deficitul nominal trebuind să se mențină sau să aibă tendință de reducere. Realizarea practică a strategiei pentru care s-a optat a solicitat din partea autorităților o serie de reduceri în scopul atingerii obiectivelor bugetare impuse de strategie.

Până la integrarea europeană, guvernul era nevoit să procedeze la reducerea veniturilor și a cheltuielilor, în raport cu ratele de dobândă mai ridicate decât cele anticipate, precum și creșterea impozitului pe venituri care s-a situat, în general, la un nivel mai coborât decât cel anticipat. Informațiile ulterioare au arătat însă că deși economia belgiană s-a dovedit a fi puternică, veniturile bugetare au fost, totuși nefavorabile datorită, în principal a deficiențelor în domeniul stabilirii și încasării impozitelor.

Evaluarea politicii bugetare și a veniturilor guvernului este prematură, având în vedere perioada scurtă de aplicare a unor reforme (constituțională din 1988-1989 și diversele reforme de impozitare) precum și posibilitatea de cuantificare exactă a influențelor acestora asupra sistemului bugetar și a rezultatelor economice.

Poate fi amintit totuși faptul că deficitul fiscal al guvernului a avut în ultima perioadă o tendință de scădere.

Astfel, media deficitului bugetar al Belgiei în perioada 1987-1989 a fost cu 16% mai mică decât cea din perioada 1991-1996, iar deficitul din anul 1989 a fost cu aproape 19% mai scăzut decât cel din anul de vârf 1981. Urmare ponderea deficitului bugetar în produsul național brut a scăzut de la 13% în anul 1981 la numai 6,3% în anul 1989. Acest rezultat deosebit se datorește însă nu numai diminuării deficitului bugetar ci și unei majorări însemnate a PNB (cca 60%).

O contribuție însemnată la reducerea deficitului bugetar al Belgiei a avut o descreștere a cheltuielilor primare care erau mai ridicate decât în orice altă țară din OECD.

Poate fi subliniat, de asemenea, că scăderea ratei dobânzii, cunoscută până la recenta decizie de aliniere a francului belgian la marca germană, nu va putea fi suficientă pentru a determina o reducere semnificativă a ratei anuale de creștere a datoriei publice, creșterea care în ultima perioadă a fost de peste 6%. Pentru realizarea acestui obiectiv specialiștii apreciază că este util ca guvernul să aibă în vedere următoarele:

- a) luarea unor măsuri suplimentare care să mențină rata anuală de creștere a datoriei sub cea de creștere a producției și a inflației, și la un nivel apropiat de cel al Germaniei (după aprecierile Băncii Germaniei de circa 2%);
- b) deși ponderea cheltuielilor totale ale guvernului a scăzut substanțial în PNB, o parte considerabilă a acestei reduceri (peste 2 procente) este rezultatul scăderii cheltuielilor de investiții, situație ce nu va putea fi susținută pe o perioadă mai îndelungată, fără a se confrunța cu o serie de efecte negative privind evoluție economică;
- c) începând cu 1984 și mai mult după 1987, raportul dintre încasări și PIB s-a redus într-o proporție însemnată. Deși această reducere este legată de proiectarea și punerea în practică a politicii de impozitare, presiunile legate de armonizarea cu obiectivele Comunității Europene vor exercita în viitor o influență negativă asupra sistemului conturilor naționale.

În concluzie, cererea împrumutului net al guvernului general deși s-a înjumătățit ca pondere în PIB totuși unele tendințe de alunecare spre trecut sunt posibile. În plus, o parte din economiile incluse în reducerile cheltuielilor guvernamentale presupun anticipări de venituri, amânări de cheltuieli, vânzări de active și altele care se cer serios analizate și rezolvate întrucât ele pot avea efect de bumerang.

Impozitele scăzute aplicate se reflectă în rezultatele bugetului pe anul 1989, când, deși guvernul a făcut unele estimări asupra resurselor nete pe acest an (56 miliarde FB, în condițiile unei creșteri reale producției de 1,8%) rezultatul fiscal a fost totuși necorespunzător, ca urmare a subaprecierii dezvoltării.

tării economiei, (creșterea producției fiind de 2½ mai rapidă), astfel că ameliorarea deficitului bugetar a fost insuficientă comparativ cu posibilitățile reale. Anul 1989 a fost de asemenea, caracterizat, la nivelul guvernamental, de micșorarea încasărilor, apreciate din declinul 1,3% al impozitelor în PNB și printr-o ridicare a cheltuielilor ca urmare a creșterii dobânzilor la datoria publică acumulată, creșterea compensată numai parțial prin reducerea reală a cheltuielilor pentru gospodărie.

A doua direcție de echilibrare a bugetului a constat în reducerile unor cheltuieli din care circa 2/3 le-au reprezentat reducerile pentru plata dobânzilor ca urmare a operațiunilor de reeșalonare a datoriei publice, restul economiilor scontate fiind obținute prin îmbunătățirea tehnicilor financiare.

Politica statului în domeniul bugetar se manifestă prin preluarea la buget a cotelor de impozite stabilite legal, prevenirea evitării plății acestora, a evaziunii fiscale, concomitent cu reducerea impozitului pe veniturile unor firme, cu scopul de a încuraja unele acțiuni ale agenților economici în direcția creșterii economice.

Dintre acțiunile guvernamentale cu caracter de reformă pentru realizarea politicii bugetare în anul 1991, menționăm următoarele:

- a) creșterea zero a cheltuielilor ce se va institui la nivelul unui număr de cinci departamente, această soluție aducând o reducere a presiunii cheltuielilor;
- b) renunțarea la constituirea unor fonduri care formau conturi în afara bugetului și o reproiectare a serviciilor publice printr-o distribuție mai rațională și eficientă a personalului.

În cadrul politicii bugetare, reducerea datoriei publice constituie o problemă deosebit de dificilă dată fiind tendința continuă de amplificare a ei.

Măsurile de consolidare bugetară aplicate nu au putut stopa majorarea datoriilor publice, antrenate în cea mai mare parte de dobânzile la datoria publică acumulată anterior, care contribuie la sporirea cheltuielilor bugetare prin majorarea "efectului bulgărelui de zăpadă".

Povara creșterii dobânzilor asupra datoriei publice este ilustrată de ponderea pe care acestea o au în totalul creditului bugetar care a fost, în medie, în anii '80 de circa 56% față de 36% în anii '70, diminuând posibilitățile de achitare a datoriilor, care se acumulează an de an, îngreunând execuția bugetară.

Stoparea și eliminarea deficitului în continuă creștere este posibilă prin acțiunea conjugată a autorităților, atât în direcția ridicării veniturilor, cât și a diminuării cheltuielilor, astfel încât volumul datoriilor înregistrate să aibă o pondere cât mai scăzută în PNB.

Analizând situația economică, Consiliul Superior de Finanțe considera în 1990 că Belgia poate reduce ponderea datoriei sale publice în PNB cu 45%, în următorii 15 ani, recomandând ca efortul în domeniul fiscal să atingă punctul maxim după următorii 5 ani.

Această propunere a consiliului are la bază următoarele probleme de care trebuie să se țină seama:

- posibilitatea apariției unui revers puternic al “efectului bulgărelui de zăpadă”;
- anticiparea majorării cheltuielilor în domeniul social prin creșterea volumului pensiilor ca urmare a ridicării gradului de îmbătrânire a populației;
- aprecierea unei dezvoltări economice reale și sănătoase, în anii următori, care să poată da posibilitatea unei absorbții mai facile a datoriilor bugetare.

Având în vedere condițiile și factorii care vor acționa în perioada următoare, obiectivul provizoriu pentru împrumutul net al guvernului, în anul 1995, este stabilit la 2-3,5% din PNB în condițiile unei variații de creștere a elasticității veniturilor de la 0,8% la 1,0% iar a mediei anuale a cheltuielilor primare reale de la zero la 15%. O serie de schimbări ce vor fi operate au avut în vedere ipoteza de majorare a venitului național cu o rată de 6% pe an.

Analizând rezultatele schimbărilor propuse, vom observa că elasticitatea de 0,8 a încasărilor și creșterea zero a cheltuielilor primare reale nu vor fi totuși suficiente pentru a realiza obiectivul de reducere a ponderii datoriilor publice la 2-3,5% din PNB, propus de consiliu, decât dacă există condiții macroeconomice favorabile. În cazul unei elasticități de 0,9 a încasărilor și a unei creșteri a cheltuielilor primare cu 0,7% pe an, ambele posibile în economie, pot reduce orice șansă de realizare a acestui obiectiv.

Măsurile recente privind lărgirea bazei de impozitare pe corporație, reducerea posibilităților de evaziune fiscală și îngustarea sferei unor cheltuieli privind impozitele, vor contribui la o ridicare a elasticității încasărilor. Deși asemenea măsuri ar putea înlesni rezolvarea problemei randamentului scăzut al impozitelor, este totuși puțin probabil ca acestea să contribuie la atingerea obiectivului de reducere a datoriilor. La aceasta se adaugă faptul că volumul cheltuielilor de investiții a fost redus drastic, nivelul lor actual putând avea un efect dăunător asupra calității infrastructurii țării.

2.3. Politica fiscală și sistemul de impozitare

Evoluția finanțelor publice, în funcție de starea economiei, a generat manifestări specifice fiecărei situații în parte, în cadrul cărora se pot distinge trei etape cu caracteristici specifice.

Prima etapă, localizată la începutul anilor 80, este definită de analizele economice printr-o lipsă evidentă de competitivitate a firmelor belgiene pe piața mondială, fenomen însoțit de o devalorizare importantă a francului belgian: eforturile politicii fiscale în această etapă au fost concentrate în direcția reducerii investițiilor în sectorul public.

Cea de a doua etapă a politicii fiscale are ca obiectiv principal reducerea datoriilor publice în continuă creștere și a dobânzilor cuvenite acestora. Prioritatea în această etapă o constituie stoparea și eliminarea așa-numitului efect al „bulgărelui de zăpadă” la aceste datorii, prin oprirea creșterii în spirală a ratei datoriilor în PNB.

Cea de a treia etapă, începută în anul 1990, are ca obiectiv „reducerea drastică a deficitului public” la un nivel care să diminueze ponderea sa în produsul național brut sub 3,5%.

Acordul de constituire a actualei coaliții guvernamentale are la bază, în afară de politica de stopare a efectului „bulgărelui de zăpadă”, și înțelegerea de continuare a consolidării bugetare prin aplicarea strategiei de menținere a nivelului cheltuielilor primare reale și a deficitului numerar nominal.

Aceste obiective, susținute prin dezvoltarea economiei, sunt totuși dificil de menținut un timp îndelungat pentru a se obține revirimentul scontat prin efectul măsurilor introduse și aceasta în special ca urmare a declinului din ultimii ani a impozitelor și a presiunii cheltuielilor publice.

Datorită unui nivel înalt al impozitelor, necesar pentru finanțarea asigurărilor sociale, precum și pentru numeroasele cheltuieli indirecte legate de datoria publică, sistemul de impozitare a constituit o preocupare permanentă a factorilor de decizie din ultimul deceniu.

O serie de reforme aplicate în această perioadă au vizat reducerea ratelor marginale ale impozitelor directe în funcție de evoluția inflației, unele reduceri în beneficiul cuplurilor familiare, a impozitului pentru persoanele necăsătorite (cu 30%) precum și o indexare generală a reducerilor în funcție de inflație (cu cca 13%).

În același timp, pentru a obține un anumit echilibru bugetar circa 91 miliarde FB au fost obținuți suplimentar prin creșterea impozitelor indirecte, generalizarea impozitului pe persoană și a impozitului pe corporație, prin eliminarea diferitelor reduceri etc.

Întrucât impozitele constituie unul din instrumentele principale de intervenție a statului, procesul de reformă fiscală continuă și în prezent, o importanță deosebită având-o impozitul pe corporație. Legea din 22 decembrie 1989, reduce rata de impozit de la 43% în anul 1989, la 41% în 1990 și 39% în 1991. Ca urmare a nevoilor bugetare, au fost operate și alte schimbări generale importante care, în anul 1990, au acționat în direcția unei contribuții pozitive la veniturile bugetare nete cu cca 10 milioane franci.

Costurile schimbărilor respective pentru buget au fost compensate aproape complet prin acele modificări în domeniul impozitului pe corporație.

Guvernul studiază în prezent o serie de măsuri menite să ducă la o creștere a impozitului direct și a competitivității întreprinderilor, cele mai importante măsuri fiind: o reducere a ratei impozitului pe venitul corporației de la 39% la 35% combinată cu o eliminare a reducerii investițiilor efectuate de stat; introducerea în legea impozitului a conceptului de „companie holding”; un impozit mi-

nim pe corporație; impozitarea fuziunilor și câștigurilor de capital; modalități privind dezvoltarea bazei de afaceri etc. Examinarea acestor măsuri relevă că schimbările avute în vedere, urmăresc pe de o parte reducerea impozitului asupra veniturilor firmelor, cu scopul degrevării bugetului de obligația efectuării unor investiții, cât și stabilirea rațională a impozitului pe corporații în funcție de anumite criterii, extinderea impozitului asupra unor forme noi de activitate, care măresc volumul veniturilor, precum și împiedicarea constituirii unor noi unități cu rol de monopol etc.

Principalele caracteristici ale sistemului de impozitare sunt ratele marginale relativ ridicate (asociate cu niveluri importante ale „Costurilor indirecte în exces”), având baze relativ limitate, ca urmare a cheltuielilor numeroase ce determină mari variații ale ratelor respective și anumite dezechilibre. În ciuda reducerii mari a dezechilibrelor din perioada 1985-1989, ca urmare a cărora ponderea acestora a ajuns să reprezinte numai 3,7% din PNB, sarcinile fiscale totale, inclusiv contribuția asigurărilor sociale, continuă să fie mai mare decât în alte țări ale Comunității Europene.

Cea mai mare pondere în PIB (20,5%) o au impozitele pe venituri din gospodărie care reprezintă cca 45,8% din veniturile din impozite, procent care situează Belgia peste media Comunității Europene și OECD, o situație similară întâlnindu-se și la impozitele asupra costului muncii (9,2% în PIB și 20,6% în veniturile din impozite). Pe locul doi se situează impozitele pe bunuri și servicii care au o pondere în PIB de 11,1% și circa 24,9% în veniturile din impozite.

O pondere relativ modestă în PIB (3,1%) o au impozitele pe veniturile corporațiilor care, deși au un nivel asemănător cu media din CE și OECD, sunt sub valoarea pe care acestea o au în totalul veniturilor din impozite (6,9%).

Alături de impozitele indirecte, care au avut ponderea cea mai mică în PIB (0,8%) în comparație cu celelalte categorii de obligații către stat și care s-au situat sub nivelul celor din țările Comunității Europene, o contribuție modestă la crearea veniturilor o are impozitul asupra capitalului, cele mai ridicate contribuții la formarea veniturilor bugetare avându-l impozitul pe veniturile personale și contribuțiile la asigurările sociale.

Avantajele impozitelor pe venituri și rata ridicată a celor care se referă la contribuția pentru asigurări sociale, concomitent cu o taxă minimă a impozitelor pe capital pot provoca o înlocuire a forței de muncă prin capital fix, cu posibile consecințe majore în plan macroeconomic.

Spre deosebire de alte țări, sistemul de impozitare belgian și costurile ridicate de administrarea lui, datorită complexității și lipsei sale de transparență, mai ales în ceea ce privește impozitul pe corporații, nu asigură o eficiență corespunzătoare. Buna funcționare și aplicare a impozitelor presupune buna organizare și salarizare corespunzătoare a personalului din domeniul fiscal, aspecte care se apreciază că încă lipsesc.

Randamentul slab al sistemului de impozite relevă că veniturile guvernului din impozite nu țin pasul cu creșterea veniturilor agenților economici. Acesta

pare să nu fie rezultatul sistemului de impozitare, ci a altor cauze cum sunt evaziunea fiscală practică pe scară mare și care este încurajată de ratele marginale înalte ale unor impozite, de numeroasele cheltuieli solicitate de aplicarea și administrarea impozitelor etc. Declinul elasticității impozitelor se datorează unor necorelări ale acestora cu schimbările ce au avut loc în veniturile personale, pe corporații etc. Astfel, specialiștii apreciază că deși impozitele indirecte nu ridică probleme deosebite în ceea ce privește impozitul pe afaceri există o mare diferență datorită unei necorelări cu profiturile înregistrate de agenții economici, măsurile luate în ultimii ani putând contribui la compensarea diferențelor.

Trebuie subliniat însă că structura și compoziția veniturilor și cheltuielilor au o mare influență asupra stabilității și eficienței sistemului de impozitare ca urmare a următoarelor aspecte:

- a) veniturile din salarii sunt în mod inerent mai puțin subiectul evaziunii fiscale decât este venitul nemijlocit;
- b) creșterea cererii de consum (mai mult decât cererea de investiții) va genera temporar venituri mai mari din impozite întrucât numai consumatorii suportă în final costurile indirecte ale taxei pe valoarea adăugată;
- c) creșterea cererii externe poate fi mai puțin generoasă în ceea ce privește veniturile, deoarece creșterile de prețuri pe piața mondială pot fi mai mici, precum și ca urmare a restituirii taxei pe valoarea adăugată din vânzările la export.

Se poate spune deci că declinul privind randamentul impozitelor este atât rezultatul caracteristicilor sistemului de impozitare cât și a modului de administrare și al comportamentului contribuabililor.

2.4. Politica în domeniul prețurilor și concurenței

2.4.1. Politica de intervenție în domeniul prețurilor

Politica în domeniul prețurilor și mecanismul de intervenție a autorităților publice în procesul de reglementare a prețurilor, constituie un exemplu tipic de economie mixtă, cu incidente majore asupra politicii de venituri și a indexării salariilor.

În sistemul de reglementare a prețurilor se disting câteva perioade cu caracteristici aparte și anume:

Prima perioadă a început odată cu legea de reglementare a prețurilor din 22 ianuarie 1945 prin care se urmărea aprovizionarea țării la „prețuri normale” într-o perioadă de penurie, ce a urmat după al doilea război mondial.

Obligația de a se ține seama de un preț normal la toate bunurile și serviciile a rămas de atunci elementul de bază al reglementării prețurilor. Determinarea prețului normal a fost lăsată însă la aprecierea instanțelor judecătorești,

iar jurisdicția în materie a făcut ca „prețul normal” să fie considerat prețul cel mai uzual, practicat de majoritatea producătorilor sau comercianților, fără să existe însă garanția că acest preț este rezultatul unei concurențe suficiente.

Din 1945 și până la mijlocul anilor 60 intervenția autorităților publice belgiene, în domeniul prețurilor, a vizat, în mod deosebit, apărarea puterii de cumpărare și ca urmare, politica de prețuri a recurs în acea perioadă la prețuri sau marje maxime pentru produsele care dețineau o pondere însemnată în bugetul familial.

Anul 1966 marchează începutul unei noi perioade în politica de reglementare a prețurilor, perioadă în care accentul a fost mutat pe combaterea inflației. În acest an, ca urmare a condițiilor economice existente, se recurge pentru prima dată la „înghețarea” generală a prețurilor, măsură care intră în competența Ministerului Afacerilor Economice, prin stabilirea de prețuri maxime, plafon. Această situație s-a repetat apoi în anii 1975 și 1982.

După devalorizarea francului belgian, din februarie 1982, blocajul general al prețurilor a fost însoțit de „suspendarea indexării salariilor” în scopul de a se preveni efectele inflaționiste.

Odată cu a doua jumătate a anilor '80 asistăm la o nouă schimbare majoră în politica de prețuri, în sensul că aplicarea ei începe să devină selectivă, prin acordarea unor derogări pentru sectoare, iar începând din anul 1988 se revine la așa-numitul sistem de „declanșare a majorării prețurilor” care au constituit instrumentul esențial al politicii guvernamentale în materie de prețuri. În ultima perioadă, acest sistem al declarării anticipate a majorării prețurilor constă în anunțarea cu cel puțin două luni de zile înainte, la serviciul de prețuri din Ministerul Afacerilor Economice – în nume individual sau colectiv – prin organizațiile profesionale – a elementelor justificative care stau la baza cererii de majorare a prețurilor.

Solicitarea cererilor de majorare a prețurilor însoțite de actele justificative erau examinate de către experții serviciului de prețuri, dosarul rămânând a fi supus unei Comisii pentru Reglementarea Prețurilor care își va formula și adresa propunerile ministerului. Acesta poate aproba, amâna total sau parțial aplicarea majorării solicitate, pe o perioadă de până la 6 luni, sau respinge solicitarea chiar dacă ea este colectivă, în situația că ea afectează concurența. În același timp, a fost prevăzut un tratament mai flexibil care să încurajeze activitatea întreprinderilor mici și mijlocii, ajungându-se până la exceptarea lor de la orice fel de control de prețuri, în sectoarele în care se apreciază că există un grad suficient de concurență.

La finele anului 1990, de astfel de exonerări beneficiau întreprinderile mici și mijlocii, cu sferă de afaceri de până la 50 milioane de franci belgieni, pentru circa 150 grupe de produse și tipuri de servicii.

Obligația de declarare a majorării prețurilor nu se aplică, de asemenea, în sectoarele de activitate care sunt supuse regimului de prețuri speciale. Este cazul, mai ales, al întreprinderilor și sectoarelor care au încheiat „contracte-

program” cu Ministerul Afacerilor Economice, unde evoluția prețurilor este legată de variația anumitor elemente de costuri.

Există de asemenea un regim distinct în această privință a declansării majorării prețurilor, pentru produsele farmaceutice, asigurările și prestațiile pentru liberei profesioniști. În alte sectoare, cum ar fi agricultura și transportul de mărfuri, se aplică reglementările comunitare, cu caracter supranațional.

În actuala conjunctură economică internațională și, îndeosebi în contextul preocupărilor privind apropiata confruntare directă a competitivității întreprinderilor din cele 12 țări membre ale CEE, în perspectiva realizării pieței unice europene, se pune problema renunțării la intervenția autorităților publice în favoarea unei politici efective de concurență.

În comparație cu Franța, Olanda și Germania, unde se aplică o politică de stabilizare a prețurilor pe piață, în Belgia continuă și în prezent să existe un întreg arsenal de forme administrative de control al acestora, care efectuează libera concurență. După mai mulți ani de confruntări de poziții, a fost elaborată legea protejării concurenței economice, care afectează în mare parte dreptul concurenței europene și are ca obiectiv trecerea economiei într-o manieră selectivă și progresivă, de la o politică de reglementare a prețurilor la o politică de liberă concurență.

Reprezentanții patronatului și ai unor federații profesionale apreciază că sistemul de reglementare a prețurilor prin intervenția puterii publice are următoarele efecte:

- Un preț majorat este, în general, consecința unei situații de penurie, ce poate fi cauzată de factori temporari sau de excepție cum ar fi seceta sau o stare de război. În împrejurări de acest gen prețurile maxime pot împiedica producătorii să practice prețuri abuzive, dar nu conduc la eliminarea penuriei și necesită recurgerea la măsuri de raționalizare.

Penuria poate fi rezultatul unei structuri necorespunzătoare a investițiilor care în situația stabilirii unor plafoane de prețuri protejează puterea de cumpărare dar cu efectul de a descuraja în mai mare măsură investițiile.

Soluția viabilă considerată de către reprezentanții patronatului este acordarea de subvenții de către autoritățile publice, efectele acestei măsuri fiind atât protejarea consumatorului de prețuri prohibite, cât și încurajarea investițiilor agenților economici.

Penuria poate fi însă creată în mod artificial de către producători sau să fie menținută prin carteluri de preț sau abuz de poziții economice dominante. Controlul prețului se referă în acest caz la niveluri foarte ridicate, rezultate din lipsa de concurență. Formarea corectă a prețurilor se poate realiza mai ușor printr-o politică care să vizeze direct eliminarea practicilor restrictive în domeniul concurenței (poziții dominante, înțelegeri etc.).

În timp ce controlul prețurilor presupune numai o limitare superioară a acestora, o politică de protecție a concurenței încurajează și reducerile de pre-

țuri, stimulând în mod permanent producătorii să acționeze cu o eficacitate maximă.

În ceea ce privește reglementarea prețurilor ca instrument de combatere a inflației, aceasta deține posibilități limitate. Într-o economie de mică dimensiune, ca cea a Belgiei, dar deschisă comerțului internațional, prețurile la importuri constituie o componentă importantă a costurilor, astfel încât inflația poate să se datoreze aproape în exclusivitate celei existente pe plan internațional și cursurilor de schimb valutar.

În aceste condiții reglementarea prețurilor nu reușește, în practică, să elimine, pe termen lung, această relație, cel mult conduce la o protejare a consumatorilor dar și o reducere a importurilor, ceea ce poate da naștere unei penurii.

- Atâta timp cât intervenția directă a autorităților publice nu vizează cauzele creșterii prețurilor, ea nu poate fi decât un paleativ temporar. Există însă, păreri că această intervenție poate să susțină efectele unor măsuri radicale, care să aibă în vedere cauzele creșterii prețurilor.

Se consideră însă că reglementarea prețurilor constituie un element pozitiv care crează o dependență între creșterea prețurilor și o anumită conciliere a pozițiilor autorităților publice și partenerilor sociali. În corelație cu indexarea salariilor înseamnă că în Belgia nu se negociază adaptarea salariilor la creșterile de prețuri, ci mai curând obiectul îl formează însăși creșterile de prețuri. Reglementarea prețurilor apare astfel ca fiind complementară indexării salariilor, ea poate frâna creșterea salariilor nominale sau să le eșaloneze în timp, iar o „înghețare” generală a prețurilor, fie și numai la unele produse, poate să fie „moneda de schimb” la compensația pentru suspendarea indexării salariilor.

Există și unele păreri că ar trebui menținută o reglementare generală a prețurilor sub forma unei politici mai liberale în sectoarele suficient de concurențiale și o supraveghere mai atentă a concurenței în domeniile în care se aplică controlul prețurilor.

2.4.2. Politica de protecție a concurenței

Una din problemele majore ale politicii economice o constituie protecția concurenței al cărei obiectiv principal este „crearea condițiilor obiective cele mai adecvate pentru funcționarea eficientă a pieței”. Concurența este deci, în accepțiunea autorităților belgiene, un instrument eficient al politicii economice care acționează în domeniile investițiilor, producției, serviciilor, distribuției, prețurilor și calității.

Principalele elemente caracteristice ce stau la baza politicii liberei concurențe sunt:

- accesul liber pe piață (refuzul de a vinde anumite bunuri este considerat ca o practică anti-concurențială);

- necompartimentarea pieței în sensul că protecția conferită printr-un brevet de invenție sau o marcă nu poate servi, la rândul său, pentru compartimentarea pieței;
- transparența prețului prin declararea adaosului comercial;
- libertatea de fixare a prețului și a condițiilor de vânzare-cumpărare în condițiile stabilite de legislație. Acest element, deși considerat indispensabil, constituie încă un deziderat care se cere realizat;
- aplicarea unor condiții de vânzare-cumpărare egale pentru prestații echivalente;
- suprimarea unor prestații complementare ce nu sunt strict indispensabile în raporturile dintre parteneri etc.

Întreprinderile existente, ca și cele nou apărute, caută să domine piața, făcând apel la toate mijloacele care să le asigure realizarea acestui obiectiv. Noile întreprinderi pot răspunde pe piață numai oficial, iar cele slabe, sub aspect concurențial, sunt obilate să abandoneze, eșecul lor nefiind datorat lipsei de rentabilitate sau proastei gestiuni. În această situație orice concurență, chiar și potențial dispare.

În momentul în care echilibrul dintre forțele economice este zdruncinat de o manieră ilicită se consideră necesar ca autoritățile să intervină; politica lor trebuind să urmărească trei probleme principale și anume:

- a) o repartitie a puterii economice private, ca urmare a unei neîncrederi manifestată față de agenții economici și mai ales față de marile întreprinderi, întrucât acestea dispun de o putere economică care poate dăuna concurenței și interesului general;
- b) o protecție a libertății economice individuale a concurenților pe piață, cu referire la protecția întreprinderilor mici și mijlocii împotriva unor poziții dominante;
- c) o folosire eficientă a surselor de aprovizionare.

Absența unui astfel de cod, de reglementări de ansamblu, a protecției concurenței în Belgia a determinat unele măsuri de legiferare încă din 1975.

În anul 1991 a fost elaborată și aprobată Legea privind concurența economică (5 august 1991) care va începe să se aplice după 18 luni de la data publicării, aspect care merită să fie reținut. Principalele linii de forță ale acestei legi sunt următoarele:

- câmpul de aplicare al legii vizează atât sectorul privat cât și sectorul public, extinzându-se nu numai asupra investițiilor, producției, serviciilor și distribuției ci și asupra băncilor și asigurărilor;
- practicile concurențiale sunt stabilite potrivit regulilor concurenței stipulate în Tratatul de la Roma, din care menționăm:
 - a) înțelegerile restrictive de concurență sunt interzise, cu excepții individuale sau pe categorii, fiind admise numai înțelegerile la care participă numai întreprinderi mici și mijlocii. Excepțiile sunt acorda-

te cu condiția notificării înțelegerii și a unor carteluri speciale cum este cercetarea în comun;

b) exploatarea de o manieră abuzivă a poziției dominante;

c) concentrarea care dăunează concurenței prin poziții dominante.

Concentrările sunt supuse în prealabil unei aprobări, ele trebuind să fie notificate. Sunt exceptate de la controlul prealabil unei aprobări, ele trebuind să fie notificate. Sunt exceptate de la controlul prealabil cele a căror cifră de afaceri este inferioară sumei de 1 miliard FB iar controlul asupra pieței sub 20%, aceste limite putând fi schimbate.

Se consideră că această lege are unele puncte nevralgice.

În primul rând nu modifică legea prețurilor cu care este în conflict, astfel că este necesară abolirea reglementării prețurilor sub rezerva intervenției executivului în circumstanțe excepționale, motivate.

Dacă legea prețurilor vizează exercitarea unui efect regulator asupra prețurilor practicate, legea asupra concurenței realizează acest obiectiv prin salvagardarea competiției între întreprinderi, bazându-se pe dinamismul celor mai performante. Reglementările din legea prețurilor acționează în același scop dar în mod artificial, prin intervenții autoritare. Efectul se manifestă în frânarea reducerii prețurilor întrucât ele sunt diminuate de teamă că nu pot fi restabilite, existând obligația alinierii la prețul stabilit de minister.

O altă deficiență a legii constă în faptul că pune în aplicare un control al concentrărilor, la un program de amplificare fixat la un nivel foarte redus în comparație cu prevederile celorlalte țări comunitare. Ori, în momentul în care s-a pus deja problema unor dimensiuni reduse a întreprinderilor, o asemenea prevedere riscă să descurajeze funcționările și grupările indispensabile pe plan intern și mai ales în competițiile internaționale.

3. ALTE FORME DE INTERVENȚIE A STATULUI ÎN ECONOMIE

Una din modalitățile de intervenție a statului în economie o constituie perfecționarea legislației prin elaborarea de noi acte normative și adaptarea celor existente la condițiile noi apărute în economie. În acest sens semnalăm că în perioada 1989-1991 în Belgia au fost inițiate și elaborate o serie de acte legislative menite să corijeze și să perfecționeze desfășurarea activității economice. Printre acestea menționăm inițiativa guvernului privind elaborarea „Legii reformei pieței financiare” din Bruxelles, în lumina integrării în piețe financiare europene.

Reactivarea pieței financiare din Bruxelles urmărește intensificarea tranzacțiilor financiare, atragerea de capitaluri străine, stimularea investițiilor, cu consecințe atât asupra producției, cât și a ratei dobânzii și a ratei de schimb.

O altă măsură luată de către guvern în domeniul financiar se referă la restructurarea instituțiilor de credit, prin gruparea acestora în două grupe distincte care creează condiții de creștere a competiției în sectorul serviciilor financiare, rolul statului în acest domeniu rămânând însă neclar.

Rezultatele obținute în ultima perioadă de către societățile de asigurare au solicitat, de asemenea, intervenția statului, pentru găsirea unor soluții de îmbunătățire a activității în acest domeniu.

O direcție importantă avută în vedere de către guvern este îmbunătățirea legii privind competiția și protecția consumatorului, căroro li se va asigura o protecție suplimentară privind publicitatea amăgitoare și practici comerciale abuzive, iar sectorul vânzărilor cu amănuntul va fi ocrotit prin măsuri suplimentare de protecție cum este hotărârea guvernului de interzicere a modificărilor de prețuri cu 2-3 săptămâni anterior perioadelor desemnate oficial pentru vânzările semestriale. Se prevăd, de asemenea, măsuri de a limita creditul consumatorului precum și reglarea ratelor de dobândă maximă, rambursabile anticipate, secretele financiare etc.

Un domeniu de intervenție a statului în economia Belgiei îl constituie activitatea întreprinderilor publice. În această direcție guvernul a propus, începând cu anul 1990, introducerea unor schimbări de fond, legate de acordarea autonomiei economice acestor unități și mai buna lor gestionare.

Perfecționarea cadrului legislativ privind întreprinderile publice prin legea privind reforma întreprinderilor economice publice, din martie 1991, răspunde unor exigențe privind ameliorarea eficienței prin responsabilizarea lor.

Problemele interne cu care se confruntă întreprinderile publice belgiene sunt, în general, legate de rentabilitatea scăzută și o structură necorespunzătoare a capitalului. Subcapitalizarea lor a dus la acumulări de datorii care, la

rândul lor, au provocat ipotecarea utilizării mijloacelor acestora la care se adaugă faptul că gestionarea lor nu a răspuns comandamentelor economice.

Există și alte rațiuni care impun introducerea acestor schimbări în modul de funcționare și desfășurare a activității întreprinderilor publice printre care amintim:

- explozia sectorului de servicii care a șters frontierele dintre domeniul activităților autorităților publice și cele private, astfel că posibilitatea de a oferi în exclusivitate anumite comenzi întreprinderilor publice este tot mai limitată;
- concurența acerbă dintre sectorul public și cel privat ca și între sectoarele publice din diverse țări, implică măsuri de consolidare economică a întreprinderilor publice;
- definirea mai clară a raportului dintre stat și întreprinderile publice și asigurarea instrumentelor juridice pentru creșterea autonomiei acestora; introducerea contractului de gestiune dintre stat și conducerile întreprinderilor publice;
- punerea în aplicare a sistemului de control guvernamental și stabilirea unor distincții între atribuțiile serviciului public și alte activități ale întreprinderilor publice.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 5/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**TURCIA
UN EXEMPLU DE ECONOMIE
DESCHISĂ**

Prof. dr. Tayfun TURGAY

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Acest articol a fost pregătit pe baza unor aspecte generale ale aplicațiilor practice și pragmatice de-a lungul transformării unei economii închise și mixte într-o economie de piață deschisă în Turcia. Articolul va reprezenta un ghid pentru cei care încearcă să realizeze o activitate similară pentru transformarea economiilor de stat în economii de piață liberă și deschisă. Autorul a fost unul dintre membrii care a ocupat o poziție de răspundere în stat și a experimentat această aplicație.

Această operație economică în Turcia poartă numele de „Programul de stabilizare economică. Decretul din 24 ianuarie, 1980”.

Punctele de vedere exprimate în numărul de față al săptămânalului nostru aparțin autorului. Ele nu angajează în nici un fel Institutul Național de Cercetări Economice, care face și prin publicarea lor dovada deschiderii spre dezbateră a diferitelor opinii și probleme ale tranziției.

Evident, informații și lămuriri suplimentare asupra temei puse în discuție vor fi solicitate autorului la adresa: Faculty of Economics and Business Eastern, Mediterranean University, G. MAGOSA, Mersin 10, Turcia.

SUMAR

1. INTRODUCERE.....	129
2. CONDIȚIILE ECONOMICE ÎN PERIOADA 1950-1980.....	133
3. PERIOADA DE DUPĂ 1980 ȘI POLITICA DE STABILIZARE	135
4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI	140
REFERINȚE BIBLIOGRAFICE	141

1. INTRODUCERE

În privința cadrului teoretic al politicilor de stabilizare există mai multe abordări. Totuși, modelele lui Keynes și Friedman sunt cele tradiționale.

Thomas F. Dernburg (1986) argumentează că problema politică este administrarea masei monetare într-un mod ce poate asigura protecția împotriva inflației și forțe competitive care să împiedice perturbarea piețelor.

După marea recesiune din 1929, J.M. Keynes a propus ca bugetul de stat să fie folosit pentru echilibrarea exceselor și deficiențelor cheltuielilor private în asemenea manieră încât bugetul să joace rolul de factor de echilibru. În ideea de politică fiscală a fost introdusă în contrast cu aceia că politicile de venituri și cheltuieli sunt în general probleme de finanțare și alocare a resurselor între sectoarele privat și public în diverse scopuri. De asemenea, Keynes credea că forțele pieței nu puteau fi eficiente în condițiile unor angajări complete, problema rămânând în continuare aceea a cheltuielilor globale inadecvate. Politica monetară nu este suficientă pentru activarea cheltuielilor, fiind necesară suplimentarea din alte surse.

După cel de al doilea război mondial, s-au impus viziuni monetare mai puternice pentru economiile în recesiune, sub conducerea lui M. Friedman.

M. Friedman credea că aplicarea politicilor fiscale nu ar trebui să reprezinte un instrument util de stabilizare. În principal, el a propus ca principiul economic guvernamental pentru stabilizare să se concentreze asupra extinderii sistematice a masei monetare, în acord cu reguli predeterminate.

În modul de aplicare a argumentațiilor lui Keynes sau Friedman acestea pot fi un remediu pentru o politică de stabilizare intervenționistă pentru termen scurt. Chiar și regula lui Friedman privind masa monetară fixă pentru soluționarea imediată a inflației excesive ar constitui o preferință. Fără a identifica correct natura dereglărilor pe termen scurt și fără implementarea eficientă a măsurilor corespunzătoare, această aplicare strictă poate cauza economiei, pe termen lung, deoarece, după un timp, sectoarele comerciale și industriale pot ajunge într-un impas nemaiaivând posibilitatea să asigure capitalul necesar pentru tranziții. De asemenea, rata mare a dobânzii, ca parte a politicii masei monetare fixă ar trebui să aibă impact asupra creșterilor interioare a prețurilor pe piață. Dincolo de reducerile de personal ce influențează rata șomajului, capacitățile de producție se vor reduce treptat.

La început, poate că tendința de economisire ar trebui să crească odată cu o rată a dobânzii atractivă, dar mai târziu, creșterea prețurilor va afecta negativ circuitul banilor economisiți, către consumul de bunuri.

Percepția populației privind siguranța socială ar trebui să reprezinte un impact asupra investițiilor neproductive, cum sunt bunurile imobiliare, valuta, aurul etc. pentru retragerea investițiilor rentabile. Această fluctuație economică va impulsiona cererea globală și va stimula din nou inflația. Totuși, pentru

depășirea acestei situații economice, guvernul așa cum a propus Keynes, va solicita ajutor financiar din surse externe. Aceste infuzii bănești din exterior vor avea ca scop nu numai activarea investițiilor și capacităților neproductive, dar, și compensarea lipsei de capital.

Cu siguranță că această operație monetară ar trebui să realizeze o anumită relaxare și un impact pozitiv asupra economiei. Dacă guvernele nu iau măsurile necesare pentru încurajarea exporturilor și a investițiilor orientate către export pentru rambursarea împrumuturilor și a dobânzilor aferente, se va ajunge la prețuri absolute pe structurile economice și politice.

Chiar și în cazul unui succes, în condițiile tratamentului aspru propus de FMI, fluctuațiile sociale vor afecta negativ guvernul și vor reduce eficiența administrației publice.

În privința tratamentelor relevante, inclusive cel propus de FMI, toate hotărârile sunt orientate către un scop unic: închiderea deficitului balanței de plăți. De fapt, pentru depășirea acestei probleme, au fost create multe modele și teorii care au rămas limitate la anumite constrângeri.

De exemplu, numeroase teorii și argumentații privind aplicarea devalorizării au rămas la stadiul unei logici lineare. În general, impactul devalorizării asupra dinamicii sociale este ignorat.

Trebuie remarcat că în țările democratice, ca o consecință a creșterii prețurilor, orice guvern ales nu poate să oprească presiunea socială privind salariile și dorința de consum. De aici rezultă că pentru refacerea structurii economice, trebuie să se realizeze consensul social. Altfel, după un timp rezistența socială neutralizează efectul anticipat al devalorizării privind operațiile efectuate la deficitul balanței de plăți.

Pe de altă parte, examinând modelul Fleming-Mundell privind balanța de plăți ar trebui observat că modelul este stabilit în prețuri fixe la intern, cu venituri reale și angajări în funcție de cerere, dar, permițând fluctuarea prețurilor relative internaționale (Stevenson, A. 1988, 244). În fond, acest model statistic și global ar putea fi logic și consecvent în limitele impuse de el însuși. Dar există și alți factori imprevizibili care afectează direct deficitul balanței de plăți, cum ar fi mișcarea capitalului străin, activități bancare internaționale și alte nemateriale (turismul). Acești factori, în special mișcarea capitalului străin, sunt foarte dificil de lansat fără o analiză profundă a tendințelor și concepțiilor din trecut, prezent și viitor în privința condițiilor economice și politice. Potrivit modelului chiar dacă indicatorii sunt favorabili (B.O.T) aceasta trebuie să reflecte condițiile și activitățile economice într-un interval de timp mișcarea capitalului străin din cauza dinamicii sale, nu se bazează pe fapte și condiții limitate în timp. Riscul minim și continuitatea de-a lungul ciclurilor trecute și viitoare ale stabilizării economice și politice ar reprezenta esența relansării. Astfel multe din modelele statice ar trebui revăzute și adaptate unei dinamici noi.

Pe scurt, capitalurile străine trebuie atrase sub formă de transfer de tehnologie în noi proiecte de investiție sau să activeze capacitățile neproductive.

Această activitate poate fi realizată ca modele de Build-Operate-Transfer (BOT) și/sau Modify-Operate-Transfer (MOT). Aceste modele micșorează riscurile monetare ale capitalurilor străine, dând activității de lansare posibilitatea să adopte și să adapteze informațiile necesare în funcție de condiții.

Intrarea capitalurilor străine ar fi importantă pentru economiile cu inflație. De fapt, aceasta ar avea impact în mai multe direcții:

1. compensarea deficitului balanței de plăți;
2. impulsionează mișcării de capital național; acumularea de capital;
3. transferal de noi tehnologii, know-how și inovații;
4. stimularea ofertei globale și activarea capacităților neproductive.

Tratamentul impus de FMI se referă la aceste reguli de masă monetară fixă. În principal, regulile clasice impuse de FMI economiilor regresive, pot fi clasificate după cum urmează:

1. devalorizarea monedei naționale;
2. creșteri de prețuri la produsele întreprinderilor de stat;
3. creșterea și intensificarea impozitelor;
4. micșorarea cheltuielilor publice;
5. creșterea ratei dobânzii;
6. menținerea nivelului general de creștere a salariilor sub rata inflației.

Scopul acestor reguli impuse de FMI este micșorarea cererii globale și direcționarea ofertei globale spre export, prin devalorizare.

Ca o consecință, produsele interne vor fi mai ieftine pe piețele externe dar relative scumpe pe piețele interne. Cu alte cuvinte, țările în suferință îi vor alina pe alții în special țările dezvoltate contra unui nivel de salarizare minim. Scopul unic al F.M.I. nu este doar închiderea deficitului balanței de plăți ci și recuperarea împrumuturilor și a dobânzilor aferente. Această aplicare fixă ca și ignorarea dezvoltării viitoare necesare stabilizării constituie preocupările FMI. Dacă FMI ar dori într-adevăr să contribuie la stabilizarea economică și dezvoltarea țărilor în suferință, acesta ar trebui să încurajeze siguranța socială și imaginea unui sprijin continuu. Aplicarea efectivă a regulilor monetare de către FMI modifică, în general, structura politică și socială a țărilor. În special, unele dintre țările cu o democrație în formare se confruntă cu un haos social sau cu o "lovitură de stat", imediat după aplicarea acestor reguli.

O privire asupra cazului Turcia ar fi profitabilă și pentru cei care se află în faza transformării economiei proprii în sisteme de piață liberă și deschisă.

Cazul este cu atât mai interesant cu cât Turcia este, în opinia Băncii Mondiale, o țară bogată, Mosley, Harrigan și Tøye, autorii cărții "Aid and power" – Ajutor și putere (IRAE, 1992, 224) au ajuns la concluzia că "în țări

bogate ca Thailanda și Turcia, proiectul de liberalizare oferă mai multe șanse decât în țările sărace...”.

Mai mult decât atât, DMA Green (IRAE 1992, V6N2, 245) argumentează: “atunci când împrumuturile acordate ca urmare a unei politici conduc la rezultate bune, ca în Turcia, Banca și guvernul țării beneficiare au fost ca niște aliați”... și “condițiile politice care conduc la împrumuturi acordate de FMI și Banca Mondială sunt diferite”.

Aceasta ar putea fi adevărat și logic în privința activităților lor aparente. Ar fi foarte interesant de văzut cum a devenit Turcia “bogată” și “modul în care a realizat un succes remarcabil”.

Cazul se va sintetiza în două părți importante: un scurt istoric al perioadei 1950-1980 și programul de stabilizare.

2. CONDIȚIILE ECONOMICE ÎN PERIOADA 1950-1980

Anul 1950 reprezintă o piatră de hotar în viața economică și politică a țării. Acesta a fost anul tranziției structurilor economice și politice de la un regim totalitar la democrație; de la economia de stat la un sistem mixt. Guvernul din acea perioadă a încercat să ofere sprijinul financiar necesar sectorului privat pentru acumularea de capital. Activitățile de investiții în infrastructură au reprezentat baza pentru lansarea industrială. Câteva legi adoptate la acea vreme, cum ar fi Legea pentru încurajarea investițiilor străine, Legea zonelor de liber schimb etc. au fost date de Parlament.

Dar intervențiile bruște și operațiile de șoc asupra economiei au condus la o devalorizare puternică, de aproximativ 350% în 1958. Bineînțeles că acest fapt a intensificat tensiunile sociale și lovitura de stat a avut loc ulterior, în 1960.

În 1962, noua Constituție – orientată mai mult spre aspectele sociale – a fost aprobată de popor. Multe asociații și organizații democratice, cum ar fi sindicatele, au putut să intre în viața economică. În 1963, s-a înființat Organizația de planificare de stat de pe lângă Primul Ministru și țara a depășit sistemul de planificare economică centralizată.

Au fost pregătite planuri de dezvoltare pentru fiecare cinci ani.

După alegerile democratice din 1965, noul guvern a creat oportunități și a încurajat sectorul privat în vederea consolidării industriale. Ca și în cazul unei revoluții industriale, au fost inițiate și realizate investiții masive. S-a acordat prioritate agriculturii și intermediarilor în domeniul industrial. Scopul era să se atragă participarea a 50% atât din sectorul privat cât și de stat. Dar în anul 1969 a avut loc o altă devalorizare puternică, de aproximativ 66%. În perioada aceea, 60% din populație era ocupată în sectorul agricol și 40% în alte sectoare. Acestea au reprezentat un indicator al nivelului de sărăcie și venituri mici. Ținta guvernului a fost să transforme majoritatea populației active în industrie și servicii. Tot atunci a început și transferul populației către orașe. Desigur, că această mare mobilitate a creat alte crize sociale în următorii ani.

Obiectivul principal urmărit de guvern a fost înlocuirea importurilor prin încurajarea investițiilor, în scopul economisirii resurselor valutare. După devalorizare, datoria externă a crescut la aproximativ 6 miliarde dolari. În 1970, indicatorii economici erau favorabili. Rata creșterii era de 13%, rata inflației era de 3%, dezvoltarea avea o rată de 7%, la o populație de 35-40 milioane locuitori. Având la dispoziție resurse restrânse, guvernul finanța investițiile contractând datorii externe.

Până în anul 1975, criza din Cipru, embargoul economic impus și prima criză petrolieră au avut un rol copleșitor asupra economiei, reprezentând

începutul unei perioade de mari dificultăți. La vremea respectivă, populația era de aproximativ 40-50 milioane, rata creșterii de 10%, rata de dezvoltare 7% și inflația crescuse la 25-30%. Dar investițiile în industrie și infrastructură continuau să existe, sectorul privat având o pondere de 40%. Venitul pe locuitor se cifra în linii mari la 1000 dolari. Din păcate, urbanizarea rapidă și liberalizarea excesivă a drepturilor salariale au încurajat crizele sociale și au stimulat anarhia.

Spre sfârșitul anului 1979, crizele petroliere embargourile, contingentarea exportului - fără ca FMI și sateliții săi să intervină, au creat un defect considerabil în balanța de plăți. Acesta a fost motivul unui puternic impas în care a ajuns țara. Toate transferurile de valută au încetat complet.

Anarhia socială și grevele au atins un punct maxim. Din cauza politicii de înlocuire a importurilor, nivelul exportului se situa la limita inferioară. În acest timp, guvernul a procedat la devalorizări succesive care au accelerat rata inflației la 100%.

Venitul pe locuitor se menținea la aproximativ 1000 de dolari. Creșterea și dezvoltarea au fost aproape blocate. Datoria externă și dobânzile aferente erau de aproximativ 16 miliarde dolari și venitul național se menținea la aproape 50 miliarde dolari. Pe scurt exportul se situa la 2,5 miliarde dolari și importul la 7 miliarde dolari, iar economia era aproape scăpată de sub control.

3. PERIOADA DE DUPĂ 1980 ȘI POLITICA DE STABILIZARE

La sfârșitul anului 1979, după alegerile parțiale, noul guvern a trebuit să preia această dificilă sarcină. Perioada era caracterizată de crize în multe sectoare, cum au fost: criza energetică și petrolieră, lipsa valutei; trezoreria goală, și cu multe datorii, hiperinflația (peste 100%), greve și anarhie socială. Pe scurt, țara era într-o situație catastrofală.

Prima sarcină a noului guvern era să furnizeze cantitatea de țigări pentru cerințele imediate. Totul a fost posibil ca urmare a unor împrumuturi externe pentru care FMI și-a dat acordul. Aceasta a însemnat abordarea globală a problemelor economice. La începutul anului 1980, "Programul de stabilizare economică, Decretul din 24 ianuarie" inițiat de guvern a început să fie executat imediat. În acest program, au fost planificate intervenții pe termen scurt, ca măsuri de precauție la acțiunea de stabilizare.

Într-adevăr, scopul major al decretului a fost acela de a aplica primul ajutor cu medicamente pentru o comă mortală. De fapt, după elaborarea programului de stabilizare, noul guvern a putut să supraviețuiască numai șapte luni, după care s-a produs lovitura de stat de la 12 septembrie 1980. Acesta a fost rezultatul firesc al aplicării regulilor masei monetare fixe la economiile în recesiune care sunt dominate de propunerile FMI.

Totuși, implicarea generală a guvernului în cele șapte luni s-a concentrat asupra următoarelor:

1. moneda națională a fost devalorizată cu aproximativ 45%;
2. creșterile mari de prețuri s-au aplicat produselor întreprinderilor de stat;
3. controlul prețurilor produselor a fost eliminat în mare măsură;
4. s-a procedat la o întrerupere a emisiunii monetare, iar suma de bani în exces a fost retrasă de pe piață;
5. sprijinul și subvențiile bănești pentru produsele agricole și alte produse au fost reduse treptat;
6. au fost luate anumite măsuri privind salariile în cadrul negocierilor obișnuite cu sindicatele.

Desigur, îndeplinirea măsurilor de mai sus înseamnă mai mult decât ceruse FMI așa că s-a dat cale liberă. În timp scurt, s-au făcut importuri pentru necesarul imediat de țigări și alte produse industriale intermediare prin asigurarea de credite externe limitate; s-au putut asigura bunurile pe piață. Aplicarea mecanismului prețurilor libere a constituit, cu adevărat, un impact asupra creșterii rapide a prețurilor. Această operațiune a produs un anumit șoc asupra cererii globale și a împins consumul în jos. Pe de altă parte, politica masei mone-

tare fixe a dus și la oprirea creșterii artificiale a prețurilor pentru bunuri și a redus creșterea excesivă a inflației, în termen de cinci luni. De fapt, influența cererii a fost cauza și caracteristica inflației.

După lovitura de stat militară pe 12 septembrie 1980 situația generală a țării s-a schimbat brusc:

1. haosul social și politica a fost eliminat rapid dând posibilitatea aparatului birocratic să ia măsurile necesare;
2. anarhia a fost stopată aproape în întregime oferind un răgaz pentru a realiza siguranța populației;
3. impunerea regimului autoritar a eliminat concurența politică, precum și pretențiile absurde ale partidelor;
4. grevele și activitățile sindicatelor au fost amânate un timp pentru a asigura o pace sindicală și o politică a prețurilor controlate.

Până la urmă, cea mai mare parte a factorilor perturbatori și influențele negative asupra programului de stabilizare au fost eliminate și s-a stabilit numai „ceteris paribus”.

De fapt, pe termen scurt, acestea păreau favorabile prin natura regulilor privind masa monetară fixă. Dar lipsa democrației, dinamismului social și consensului social, chiar omise de teoriile contemporane, ar fi creat un mare handicap pentru reușita oricărei politici economice. Dacă economia există pentru binele poporului, atunci satisfacția publică datorată unei politici economice, fie una sau alta, este de preferat și trebuie obținută în condițiile independenței și democrației.

Până la alegerile democratice din 1983, timp de trei ani, aparatul birocratic a aplicat programul de stabilizare. În această perioadă s-au realizat următoarele:

1. liberalizarea monedei naționale față de cursul monedelor străine;
2. continuarea politicii masei monetare fixe;
3. liberalizarea ratei dobânzilor;
4. încurajarea investițiilor de capital străin precum și activități bancare ale străinilor;
5. încurajarea exporturilor pentru activarea capacităților neproductive;
6. liberalizarea prețurilor de pe piață;
7. aplicarea unor creșteri periodice de prețuri la produsele întreprinderilor de stat și creșterea taxelor pentru compensarea deficitului bugetar;
8. ținerea sub control a sindicatelor și salariilor.

Acțiunea care părea corectă pe termen scurt a fost pusă în aplicare fără compromisuri. În scurt timp, întreaga economie a început să se dezvolte. În

cursul a opt luni, a fost eliminat vârful inflației, acesta ajungând la aproximativ 60%, apoi după 1,5 ani a mai fost eliminată o parte ajungându-se la aproximativ 40%. În final, în cursul a 2,5 ani, inflația a ajuns la 25%.

Practic, obiectivele majore ale Decretului din 24 ianuarie, adică "Programul de stabilizare economică", depindeau de următoarele:

1. politica valutară realistă, pentru a atrage valuta străină la Banca Centrală și nu pe piața valutară ilegală;
2. sporirea stimulentele orientate către export atât pentru a active capacitățile neproductive, cât și pentru oprirea deficitului balanței de plăți;
3. politicile de menținere a masei monetare fixe și de sporire a impozitelor pentru a reduce cererea globală;
4. politica de dobânzi liberă pentru a proteja valoarea banilor în timp și a stimula economisirea;
5. aplicarea creșterilor de prețuri la bunurile întreprinderilor de stat și reducerii protecției de către stat pentru a stăvili deficitul bugetar;
6. realizarea sistemului de prețuri de piață liberă pentru a elimina piața neagră și prețurile duble;
7. încurajarea capitalurilor străine pentru a sprijini acumularea de capital pentru investiții și necesarul de producție precum și creșterea ofertei globale. De asemenea, asigurarea influxului de capital pentru compensarea deficitului balanței de plăți.

Pe scurt, reducerea ratei inflației, mărirea credibilității și asigurarea necesităților imediate constituiau ultimile scopuri de atins.

Cu alte cuvinte, din punct de vedere pragmatic, măsurile respective se-mănau mai mult cu aplicarea de gheață în cazul unei febre mari. Totuși, dacă acele măsuri ar fi continuat pe termen lung, boala ar fi revenit sub formă mortală, de la febră mare, la degerare.

După alegerile din 1983, noul guvern a insistat asupra aplicării politicii pe termen scurt dar, în scurt timp, rata inflației a început să crească din nou sub impactul costurilor. De asemenea, controlul sever al salariilor a dus la o anumită reducere a puterii de cumpărare.

La mijlocul anului 1984, indicatorii economici păreau favorabili, iar oamenii erau bucuroși să găsească pe piață o gamă largă de bunuri importate și turcești. Regimul exporturilor și mai ales cel al importurilor a devenit mai puțin rigid datorită existenței de suficiente surse de valută străină în rezervele Băncii Centrale. Într-adevăr, au crescut exporturile.

Controlul sever al monedei naționale care s-a realizat prin TPKK (faimoasa lege pentru protecția valorii monedei turcești) a fost înlăturat și s-a încercat o convertibilitate parțială. Brusc tendința consumului către produse de lux importate a explodat pur și simplu. Preferințele statului pentru investiții au fost orientate mai ales spre locuințe, urbanism și alte infrastructuri.

În investițiile neproductive au fost compensate prin împrumuturi externe. Un proces similar a fost aplicat și importurilor de bunuri de lux.

Pe de altă parte, plata unor dobânzi mari a încurajat tendințele de consum măbind cererea globală. În compensație, ratele mari ale dobânzilor percepute pentru credite au sporit cheltuielile la intrări și au dus la creșterea prețurilor bunurilor.

Mai târziu, în 1987, plățile la termen pentru împrumuturile externe și dobânzile mărite au creat o presiune considerabilă asupra guvernului pentru a reface politica economică actuală.

Totuși, problema deficitului balanței de plăți a rapidei scăderi a valorii monedei naționale, precum și puterea de cumpărare au determinat guvernul să declare alegeri anticipate în 1987.

Efectul de mărire a costurilor asupra nivelului general al prețurilor va încuraja în mod cert tendința spre consum din cauza temerii că nu se va putea face față ulterior necesităților. Dar, dimpotrivă, a apărut o anume stagnare a consumului, ca urmare a unei puteri de cumpărare necorespunzătoare.

Desigur, aceasta a constituit caracteristica tipică a stagflației. Într-adevăr, abundența de bunuri pe piață, dar la prețuri mari și imposibilitatea de a le procura au constituit o dilemă pentru oameni. Prin urmare, efectele acestei situații au determinat un impact asupra crizei sociale și morale.

Desigur, situația respectivă a reprezentat și o amenințare a capacităților de producție și a investițiilor care tindeau spre rata de creștere, necesară, deoarece rata de creștere a populației a fost de 2% pe an.

După alegerile anticipate din 1987, noul guvern, care era o prelungire a celui anterior, a oprit aplicarea politicilor de stabilizare pe termen scurt, iar programul economic a fost revizuit și modificat pentru a fi adoptat ca program pe termen lung.

Practic, acțiunile principale ale guvernului pot fi clasificate astfel:

1. emisiunea monetară a crescut ușor, iar banii au fost folosiți treptat pentru stimularea consumului și pentru investiții;
2. pe lângă aplicarea semiconvertibilității activitățile de export au primit stimulente suplimentare;
3. cheltuielile municipale și de urbanizare au fost reduse;
4. subvențiile de la stat au fost reduse, iar prețurile produselor de la stat au fost complet liberalizate;
5. pentru a elimina o mare parte din cheltuielile statului a început privatizarea întreprinderilor de stat;
6. s-a încercat reducerea birocrăției în orice domeniu de activitate economică;
7. ca o îmbunătățire a politicii fiscale extinse, s-au aplicat cele mai noi tehnici fiscale contemporane pentru perceperea taxelor cum ar fi controlul centralizat computerizat și încasările de taxe individuale. De asemenea, au fost eliminate multe taxe care au fost înlocuite de TVA;

8. rularea capitalului străin a fost intensificată prin stimulente suplimentare;
9. în general, investițiile în sectorul de stat au crescut pentru comunicații, electrificare și transport;
10. pentru compensarea necesarului de investiții în domeniul social sau al infrastructurii s-au folosit mai multe tipuri de fonduri pentru bunuri de consum opționale, dar în cantități mari;
11. pentru a stimula tranzacțiile și a compensa deficitul balanței de plăți, au fost încurajate activitățile bancare ale străinilor și cele de turism;
12. în ceea ce privește politica salarială generală, s-a încercat să se negocieze cu sindicatele și să se ajungă la salarii apropiate de nivelul inflației.

Aplicarea acțiunilor de mai sus după 1987 a fost mai concretă și substanțială. Totuși, pentru a le menține trebuie să se recurgă la reglări și modificări suplimentare. În ciuda tuturor problemelor, s-a obținut o anume creștere economică.

Dar acumulările datorate efectelor costului asupra inflației au ajuns la aproximativ 70% în 1991. Desigur, acesta a fost costul experimentelor în economie, dar asigurându-ne că economia se va echilibra, iar indicatorii vor fi favorabili după un anume timp.

4. CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

O scurtă privire asupra experienței economice a Turciei ar putea fi un exemplu interesant pentru alții.

...

În general, elementele pragmatice și practice care trebuie avute în vedere de economiile în curs de transformare constau în:

1. toate investițiile în domeniul militar și al infrastructurilor și cheltuielile aferente trebuie amânate sau temporizate o anumită perioadă, în schimb cerințele de ordin social nu trebuie omise;
2. birocrația trebuie redusă sub toate aspectele activității economice;
3. privatizarea întreprinderilor de stat este una dintre cele mai dificile activități. Astfel, încurajarea capitalului de stat sau a sectorului privat autohton s-ar putea realiza prin transferuri de tehnologie. Pentru început cea mai bună soluție este aplicarea modelelor Construieste – Exploatează – Transferă sau Modifică – Exploatează – Transferă. Dar, indulgența economică constituie esența realizării modelelor respective;
4. exporturile trebuie încurajate foarte mult. Chiar și în cazul în care se declară și se face cunoscută o mobilizare pentru export;
5. valuta națională trebuie lăsată să floteze. De asemenea, volumul și utilizarea la intern și extern a valutei naționale trebuie corect prognozate, calculate și echilibrate;
6. în loc să se aplice noi taxe, se va pune accentul pe intensificarea și perceperea sistematică a taxelor actuale;
7. în loc de declararea lor oficială, ratele dobânzilor trebuie indexate prin sisteme de reglare automată, în raport cu ratele inflației;
8. operațiile bancare trebuie încurajate, iar responsabilitățile financiare ale băncilor centrale trebuie împărțite cu ceilalți. Aceasta se poate realiza prin organizarea liberă a asociațiilor de bănci;
9. împrumuturile externe trebuie utilizate cu scopul încurajării investițiilor în sectorul privat, iar exporturile pentru a mări oferta globală. De asemenea, rulajele de capital trebuie stimulate mult pentru a contribui la acumularea de capital;
10. regimul exporturilor și mai ales cel al importurilor trebuie atenuat și liberalizat pentru a realiza concurența de piață;
11. sarcina fundamentală a guvernelor va consta în grija deosebită pentru problemele sociale și elementele de securitate din domeniul public.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Baumol W. J., 1965:** "Economic Theory and Operational Analysis" (Teoria economică și analiză funcțională). Prentice Hall, E. Cliffs, N.J.
- Begg, D., Fishcher, S., Dornbushch, R., 1984:** "Economics" (Științe economice). Mc Graw Hill, Eng., ediția a doua.
- Champernowne, D.G., 1969:** "Uncertainty and Estimation in Economics" (Incertitudine și estimare în științele economice). Vol. 1,2,3, Oliver and Boyd.
- Copeland, L.S., 1990:** "Exchange Rates and International Finance" (Ratele de schimb și finanțele internaționale). Addison Wesley.
- Dernburg, T.F., 1986:** "Macro economics; Concepts, Theories and Policies" (Macroeconomie; concepte, teorii și politici). Mc Graw Hill, ed. int.
- Edminister, R.O., 1987:** "Financial Institutions" (Instituții financiare). Mc Graw Hill, ed. int., ediția a doua.
- Green, D.M.A., 1992:** "Book Review Articles: Aid and Power" (Articole din revista cărților: ajutor și putere). International Review of Applied Economics, V6N2, 242-248.
- Robinson, R.I., Wrightsman, D., 1981:** "Financial Markets" (Piețe financiare). Mc Graw Hill, ed. int., ediția a doua.
- State Planning Organisation (Organizația de Stat pentru Planificare) diverși ani: "Five year Development Plans" (Planuri cincinale de dezvoltare). Editura de pe lângă Primul Ministru, Ankara, Turcia.
- Stevenson, A., Muscatelli, V., Gregory, M, 1988:** "Macro-economic Theory and Stabilisation Policy" (Teoria macroeconomică și politica de stabilizare). Philip Allan, Eng.
- Vandermculen, D.C., 1971:** "Linear Economic Theory". (Teoria economică liniară). Prentice Hall, E. Cliffs, N.J.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 6/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

PROBLEME
TEORETICO-METODOLOGICE
ALE PROTECȚIEI COPILULUI

Georgeta DUMITRESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. NECESITATEA PROTECȚIEI COPILULUI	149
2. RELAȚIA: INVESTIȚIA DEMOGRAFICĂ - COSTUL COPILULUI	153
3. PRECIZĂRI TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND COSTUL COPILULUI	155
4. EVALUAREA COSTULUI COPILULUI	159

1. NECESITATEA PROTECȚIEI COPILULUI

Evoluțiile demografice recente, caracterizate prin declinul natalității și creșterea mortalității generale, ajungându-se ca în anul 1992 rata sporului natural al populației să fie de - 0,2 l de locuitori față de 5,3 l în anul 1989, sunt o consecință atât a declinului economic, cât și a insuficienței preocupări a factorilor decizionali pentru realizarea funcției principale a familiei, funcția biologică (tabelul nr. 1).

Tabelul nr. 1

Mișcarea naturală a populației în perioada 1989 -1992

Indicatori	U/M	Anii			
		1989	1990	1991	1992
Populația totală	mii pers.	23152	23207	22760	22750
Născuți vii	mii pers.	369,5	314,7	275,3	260,
Rata natalității	născuți vii/1000 loc.	16,0	13,6	11,9	11,4
Decedați	mii pers.	247,3	247,0	251,8	263,9
Rata mortalității	decedați/1000 loc.	10,7	10,6	10,9	11,6
Spor natural	mii pers.	122,2	67,7	23,5	-3,5
Rata sporului natural	spor/1000 loc.	5,3	3,0	1,0	-0,2
Număr emigranți	mii pers.	...	96	44	35

Notă: Datele pentru anul 1992 sunt provizorii.

Sursa: *Anuarul statistic al României*, CNS, 1991,1992; *Informații statistice operative*, seria Populație nr. I/aprilie 1993.

Rata scăzută a natalității (11,4 l) înregistrată în anul 1992, care situează România în rândul țărilor europene cu natalitate scăzută¹ s-a datorat în primul rând atitudinii de reținere a cuplurilor de a-și modifica dimensiunea familiei ca urmare a dificultăților economice.

Totodată se remarcă o anumită reținere de formare de noi familii, rata nupțialității scăzând ușor începând din 1990 (7,7 l locuitori în anul 1992).

Alături de scăderea natalității, menținerea ratei înalte a mortalității infantile (26,9 l în anul 1989 și 23,9 l în anul 1992) conduce nemijlocit la accentuarea

¹ În anul 1990, România se includea în țările europene cu o natalitate ridicată. Aceasta oscila între 9,8-14,5 născuți vii la 1000 locuitori, în articolul "Evoluția natalității și fertilității", Constanța Prisăcaru, D. Bucse, F. Garcea, C. Prisăcaru în *Revista română de statistică* nr. 12/1992, p. 18.

fenomenului de îmbătrânire demografică, la crearea unor dezechilibre mari între generații. Aceste procese vor avea consecințe deosebit de grave atât asupra creșterii populației apte de muncă, cât și asupra bugetelor de asigurări sociale, care, pentru a putea fi solvabile, vor trebui tot mai des să apeleze la soluția reactualizării nivelului cotizațiilor sociale pentru a face față cheltuielilor, sporind astfel prelevările asupra veniturilor populației active.

Ameliorarea realizării funcției biologice a familiei, în contextul politicii familiale¹ exercită, după părerea noastră, presiuni sporite asupra cererii adresate bugetului statului, în primul rând pentru susținerea veniturilor familiilor care au în componența lor copii. Astfel, în anul 1991 prestațiile în bani acordate familiilor cu copii — sub forma alocațiilor de stat pentru copii, ajutoarelor acordate mamelor care au în îngrijire cel puțin trei copii, indemnizațiilor acordate soțiilor militarilor în termen — au totalizat 31,5 mild. lei și au reprezentat aproximativ 6% din cheltuielile bugetului de stat și 1,5% din produsul intern brut față de 1989 când au totalizat 22,4 mild. lei și au reprezentat 10% din cheltuielile bugetului de stat și 2,8% din PIB².

Pe fondul general al scăderii natalității (în anul 1989, 369,5 mii și în 1991 275,3 mii născuți vii) se constată modificarea distribuției născuților vii după rangul copilului. Astfel, în anul 1991, mai mult de jumătate din copii născuți sunt de rangul I și un sfert de rangul II (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2

Evoluția născuților vii și rangul născuților vii în anul 1989 și 1991

	U/M	1989	1991	Diferența 1991-1990
Născuți vii	mii	369,5	275,3	-94,2
Rangul născuților vii				
I	%	39	52	+13
II	%	28	27	-1
III	%	14	9	-5
IV	%	7	4	-3
V și peste	%	12	8	-4

Comparativ cu anul 1989, în 1991 se constată creșterea doar a născuților vii de rangul I cu 13 puncte procentuale, iar la celelalte ranguri, scăderi. Aceste evoluții se datorează în primul rând tendinței cuplului familial de a-și limita numărul de copii ca urmare, pe de o parte, a recesiunii economice care

¹ G. Vâlceanu, C-tin Grigorescu, V. Iordache, G. Dumitrescu, I. Chisăgiu, *Probleme actuale ale populației și politicii familiale*, CIDE, București, 1992.

² *România în cifre, Breviar statistic*, Comisia Națională pentru Statistică, 1992; *Starea socială și economia României în anul 1991*, CNS, 1992, p. 130, *Anuarul statistic al României*, CNS, 1990.

conduce la înrăutățirea condițiilor de viață, oferind familiei tot mai multe incertitudini în ceea ce privește prezentul, cât și viitorul și, pe de altă parte, a lipsei de stimulare materială sau protecție socială specială a cuplurilor care au doi și mai mulți copii.

Fenomenele demografice înregistrate în România anilor '90 sunt fenomene reale, cu consecințe de durată. Nivelul mai ridicat al ratei natalității, înregistrat până în anul 1989, era artificial creat prin măsurile coercitive și nu prin măsuri economice și sociale întreprinse în cadrul populației.

De aceea considerăm că declinul natalității, corelat cu creșterea mortalității generale (11,6‰ în 1992, 10,7‰ în 1989), la care se adaugă creșterea numărului emigranților începută în 1990, va contribui la scăderea populației României, aceasta constituind o tendință de durată. Modificarea mărimii populației în anul 1992, față de 1989, este în sens negativ, însemnând o scădere a populației cu 402 mii persoane.

Un alt element care a stat la originea demersului nostru îl constituie tranziția la economia de piață care nu a început să-și arate virtuțile, dar în schimb a avut o multitudine de consecințe negative în planul nivelului de trai ai familiei, în special al celor cu doi, trei sau mai mulți copii. Admițând că venitul pe o persoană din familie este indicatorul cel mai elocvent al nivelului de trai, datele statistice disponibile pentru anul 1991 arată scăderea considerabilă a venitului pe persoană în familiile care au mai mulți copii în îngrijire (tabelul nr. 3).

Tabelul nr. 3

**Venituri totale pe o persoană în anul 1991
în funcție de numărul copiilor în vârstă de până la 16 ani**

- medii lunare/pers. - lei -

Grupe de familii	Venituri totale nominale
Familii de salariați	
- fără copii și persoane singure	7.393
- cu copii sub 16 ani -total	4.972
-1 copil	5.834
2 copii	4.931
3 copii și mai mulți	3.469
Familii de țărani	
- cu copii sub 16 ani	
-1 copil	4.227
2 copii	3.681
3 copii și peste	2.469

Sursa: *Bugetele de familie pe anul 1991*, CNS, 1992.

Evoluțiile demografice înregistrate precum și necesitatea promovării unei politici demografice care să asigure reproducția normală a populației României¹ și să frâneze diminuarea considerabilă a nivelului de trai al familiilor cu copii fac deosebit de actuală implicarea mai amplă a statului în sprijinirea familiilor. Această intervenție a statului trebuie făcută, după părerea noastră, prin preluarea de către societate a unei părți din costul creșterii copiilor pentru ca apariția unui copil în familie să nu prezinte un "risc" major pentru aceasta. Prin risc al apariției copilului înțelegem pe de o parte deteriorarea nivelului de trai al familiei, nivel avut anterior apariției copilului, precum și pierderea ocupării femeii, careva trebui să rămână în cămin pentru îngrijirea copilului.

De aceea, considerăm de o stringentă necesitate conceperea unui sistem coerent de protecție a copilului, sistem integrat în domeniul "securitatea socială". Sigur, în prezent în România, există o serie de acte normative ce au ca obiectiv și finalitate protecția copilului și a mamei, dar care, după părerea noastră, nu rezolvă decât parțial problema.

Conceperea și aplicarea unui sistem unitar de protecție al copiilor trebuie să mărească accesibilitatea copiilor și a familiilor cu copii la un standard de viață cât mai apropiat de cel al familiilor fără copii din aceeași categorie de familii, din aceeași grupă de venit, cu mediul de reședință în același tip de localitate.

Calitatea de instrument de politică economică, pe care trebuie să o aibă acest sistem de protecție socială a copilului, este generată de unul din scopurile finale ale creșterii și educării copilului, respectiv creșterea unei forțe de muncă superior calificată, educată, cu un fond genetic nealterat de sărăcia în care se zbat unele familii.

Conceperea unui sistem de protecție al copilului trebuie să pornească, după părerea noastră, de la evaluarea costului copilului.

¹ Indicele de fertilitate ca indicator ce caracterizează comportamentul de reproducere al populației feminine, era în 1990 de 2,19 copii – în medie – născuți de o femeie, în România; în 1990 acesta a scăzut la 1,83, iar în 1991, la 1,56. Valorile acestui indice se situau în țările europene în 1989 între 1,43 (Grecia) și 2,19 (România iar în 1990 între 1,45 (Austria) și 2,14 (Suedia). În art. citat, Revista română de statistică, p. 19.

2. RELAȚIA: INVESTIȚIA DEMOGRAFICĂ - COSTUL COPILULUI

Literatura economică și demo-economică a anilor '60 și '70 a acordat spații largi cercetării și definirii conceptului de investiție demografică precum și evaluării acesteia¹.

În sensul cel mai general, investiția demografică reprezintă totalitatea cheltuielilor ce se efectuează din produsul intern brut, cheltuieli cerute de sporul populației, astfel încât să se asigure, pentru populația suplimentară, același nivel de trai cu al populației de dinainte.

După părerea acad. Vladimir Trebici, investiția demografică "vizează, pe de o parte, sporul populației ca urmare a excedentului natural... implicând întreaga problemă a costului formării unui om, iar pe de altă parte efectul schimbării structurii pe vârste, adică al îmbătrânirii sau al întineririi demografice a populației"².

Ca parte a investiției demografice deci, "costul formării unui om" include, după părerea mai multor autori, totalitatea cheltuielilor suportate de familie și societate până la "lansarea unui om în viață"³.

"Costul formării unui om" ar include cheltuielile aferente nașterii, întreținerii și educării populației, inclusiv cele legate de pregătirea și calificarea resurselor de muncă.

Deși investițiile demografice sunt legate de creșterea populației conform definiției sus-menționate, incluzând investițiile necesare obținerii unei producții sporite de bunuri pentru sporul de populație și investițiile în locuințe, școli, spitale etc. pentru excedentul de populație, menținerea numărului populației și chiar scăderea sa nu înseamnă inexistența investițiilor demografice. Fenomenele de creștere ale populației, care afectează toate grupele de vârste și, mai ales, cele de la 0 la 18 ani, generează, după părerea noastră, investiții demografice, de genul "costul copilului".

¹ Sauvy A. - *Theorie generale de la population*, vol. I. Economie et croissance, ed. 1, Presses Universitaires de France, Paris, 1952 (ed. a III-a 1963); Trebici V. - *Populația României și creșterea economică*, Ed. Politică, București, 1971; Sempe H. - *Expansion demographique et investissement*, Paris, 1964; Grigorescu C. și Moineagu C. - *Metodologia de calcul a investiției demografice*, Caiet de studiu nr. 47. IES, București, 1977; Băloiu C. - *Evoluția demografică și creșterea economică*, Ed. Academiei RSR, București, 1981, ș.a.

² Trebici V., *Populația României și creșterea economică*, Ed. Politică, București, 1971, p. 310.

³ Cercetările inițiale privind costul formării unui om au fost efectuate în SUA de L. Dublin și A. Lotka. Ei au inclus în calcul cheltuielile pentru hrana și îmbrăcăminte inclusiv pe cele de educație, îngrijiri medicale, distracții etc. (vezi: Grigorescu C, *op. cit.*, p. 7).

În concluzie, o populație staționară, care trece de la o vârstă la alta, necesită investiții demografice. În segmentul populației tinere, trecerea copiilor de la o vârstă la alta necesită costuri suplimentare, generate de modificarea nevoilor de consum, atât alimentare și nealimentare, cât și de servicii (de învățământ, sănătate, educație). Modificarea acestor nevoi, în sensul creșterii lor, necesită eforturi suplimentare concretizate în cheltuieli efectuate de familie și societate, generând astfel investiții demografice.

3. PRECIZĂRI TEORETICO-METODOLOGICE PRIVIND COSTUL COPILULUI

Costul copilului nu depinde în mod unic de evenimentul în sine, cheltuielile pentru creșterea și îngrijirea copilului, ci în mod egal și de ceea ce se întâmplă înainte de nașterea sau după nașterea sa (respectiv cu femeia gravidă și cu femeia-mamă).

Pentru a răspunde întrebării "care este costul copilului", trebuie să definim în prealabil cadrul analizei, variabilele pertinente și relațiile existente între - aceste variabile, care vor permite elaborarea unui model susceptibil de a ține cont de toate aceste elemente.

Teoretic, sunt posibile mai multe modele și interpretări. Alegerea finală va fi determinată de obiectivul final propus să fie atins prin evaluarea costului copilului: cât costă societatea, cât costă familia, care sunt cheltuielile minime sau medii necesare pentru creșterea unui copil, instituirea unor programe de protecție socială, orientarea sistemelor fiscale.

Definirea costului copilului este ambiguă. Această ambiguitate este determinată de definirea costului ca o măsură a diferențelor, respectiv a cheltuielilor suplimentare în raport cu o situație de referință, aceasta fiind familia fără copii.

Practic, diferențe în ceea ce privește costul copilului apar și în funcție de tipul de familie considerat, de salariați sau de țărani, diferențe ce sunt generate de modelele specifice de consum ale fiecărei categorii de familie, modele ce diferă în funcție de mărimea veniturilor, nivelul cultural, mărimea și structura familiei, mediul de reședință, urban sau rural.

Costul copilului poate fi variabil, în funcție de consecințele pe care le poate avea pe planul ocupării femeii: mama își poate întrerupe serviciul pentru creșterea copilului, familia diminuându-și venitul cu remunerația ce ar fi primit-o femeia; agentul economic înregistrează o pierdere de producție echivalentă cu producția pe care o realiza femeia care-și întrerupe activitatea. Costul copilului este înregistrat în două maniere diferite, atât la nivelul familiei, cât și la nivelul agentului economic

Deci costul copilului poate fi și altceva decât o cheltuială în bani a familiei: 1) o pierdere de producție la nivelul agentului și prin efectele sale conexe, la nivelul întregii economii naționale; 2) un prejudiciu material adus familiei prin pierderea venitului femeii-mame; 3) un prejudiciu psihologic al femeii datorită faptului că este marginalizată în producția socială și se dedică exclusiv creșterii copilului.

Se naște problema: cum se pot evalua diferitele costuri și cum se pot aduna pentru a se obține costul total?

Suntem de părere că evaluarea costului copilului presupune pe de o parte evaluarea "costului direct", respectiv a cheltuielilor familiei ocazionate de creșterea copilului, cheltuieli alimentare, nealimentare, de educație, sănătate, petrecere a timpului liber etc., efectuate din veniturile familiei în care se includ și cheltuielile statului cu alocațiile de stat pentru copii și alte ajutoare și, pe de altă parte, evaluarea "costurilor indirecte".

În continuare, ne vom opri doar la determinarea sferei de cuprindere a costurilor indirecte, întrucât nu dispunem de elemente pentru evaluarea costului indirect.

a. Costuri conexe - însumează cheltuielile ce se referă la: concediul de maternitate plătit din fondul asigurărilor sociale; indemnizația plătită mamei în cazul în care își întrerupe serviciul pentru creșterea copilului până la împlinirea vârstei de un an; indemnizația plătită mamei pentru îngrijirea copilului bolnav până când acesta împlinește 3 ani; indemnizația de naștere; indemnizația plătită mamei pentru alăptare pentru 2 ore zilnic, până când copilul împlinește 7 luni (sau 12 luni în cazul copiilor prematuri, distrofici), precum și program redus pentru mame în ultimele 3 luni de sarcină, până când gravida are dreptul la concediul prenatal (52 zile înainte de naștere); ajutoarele pentru soțiile militariilor în termen. Se includ în această categorie și impozitul negativ pe venit al persoanelor cu copii.

b. Costuri legate de pierderea de producție. Este dificil de evaluat pierderea agentului economic ca urmare a faptului că mama își întrerupe serviciul. Aceasta poate fi aproximată prin volumul mediu al producției pe o persoană, pe perioada când mama rămâne în cămin.

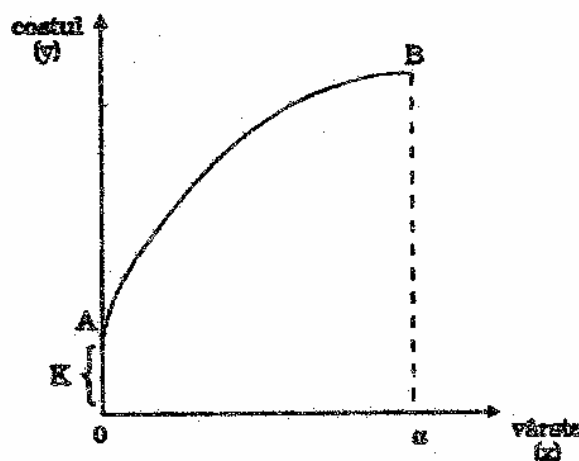
c. Costuri anticipate, care includ, după părerea noastră, cheltuielile ocazionate de măsurile speciale privind îngrijirea sănătății, a igienei, alimentației viitoarei mame, femeia gravidă, cheltuieli efectuate atât din veniturile familiilor, cât și din bugetele de asigurări sociale pentru eventualele concedii medicale și din bugetul statului prin intermediul cheltuielilor pentru sănătate. Tot în această categorie de costuri se includ și cheltuielile cu medicația specială administrată femeii pe perioada sarcinii, costurile pentru tratarea sterilității, educarea și înformarea viitoarei mame etc.

Trebuie subliniată importanța deosebită ce trebuie acordată costurilor "anticipate" întrucât acestea determină, în bună măsură, nașterea unui copil sănătos care nu va antrena cu sine unele costuri suplimentare pentru înlăturarea sau îngrijirea unor deficiențe sau handicapuri ale copiilor.

d. Alte costuri. În această categorie a costurilor copilului putem include, după părerea noastră, costul generat de mortalitatea infantilă. Practic, în costul unei generații, până când aceasta intră în activitatea productivă, se includ și acele cheltuieli care au fost efectuate cu copiii ce au decedat înainte de a împlini această vârstă. Deci, costul unui copil include și o parte din cheltuielile ce s-au efectuat cu copiii decedați.

Costul copilului poate fi reprezentat grafic astfel:

Graficul nr. 1

Într-un sistem de coordonate XOY, pe axa absciselor este înscrisă vârsta, iar pe axa ordonatelor, costul (graficul 1). Alura curbei costului este convexă crescătoare, costul crescând în funcție de vârstă. Costul OA, efectuat până în momentul nașterii, reprezintă costul anticipat (k), respectiv "zestrea" de cheltuială cu care s-a născut copilul.

Deși vârsta de intrare în activitate poate varia de la individ la individ, se consideră de obicei că vârsta α medie este de 18 ani când copilul se presupune că este deja crescut, educat și format profesional (exceptând studenții) pentru a putea intra în activitatea productivă, acesta fiind și momentul când iese de sub incidența măsurilor legislative speciale destinate protecției copilului.

În realitate, în zona punctului B este o suprafață datorită faptului că trecerea în activitate nu este bruscă pentru o întreagă generație, acestea putându-se face în intervalul $(\alpha \pm \varepsilon)$.

Vârsta α nu poate fi deplasată după voință întrucât performanțele ulterioare ale individului sunt legate de investițiile făcute cu creșterea, educarea și formarea sa. În ceea ce privește educația, aceasta își are legile sale proprii și scăderea acestei vârste determină consecințe negative asupra calității educației. Prelungirea școlarizării și a educației, deci deplasarea spre dreapta a punctului α o considerăm dezirabilă, întrucât contribuie, pe lângă formarea dimensiunii culturale a omului, la creșterea nivelului de pregătire profesională care-i măresc accesibilitatea la tehnica modernă și randamente superioare în producția ulterioară.

Deplasarea vârstei α spre stânga, în sensul scăderii sale, se poate face, dar într-un mod total eronat, din rațiuni bugetare, pentru a diminua costurile suportate de la bugetul statului cu creșterea și educarea copilului.

Deci, la vârsta α costul copilului este suprafața delimitată OAB. Presupunând că la vârsta " α ", costul este $C(a)$ costul total al copilului este determinat prin relația:

$$C = K + \int_0^{\alpha} C(a)$$

Trebuie menționat că relația de mai sus nu ia în considerare rata dobânzii și mortalitatea infantilă care ar influența în sensul creșterii costului supraviețuitorilor.

Din analiza graficului putem concluziona că an de an crește costul copilului, atingând maximum în punctul α

Deplasarea punctului α spre dreapta sau stânga are drept consecință mărirea respectiv micșorarea suprafeței delimitate OAB și deci creșterea sau scăderea costului creșterii copilului.

4. EVALUAREA COSTULUI COPILULUI

Deși definirea și evaluarea costului creșterii unui copil nu au constituit decât tangențial un subiect al cercetării științifice din țara noastră, elemente ale determinării acestuia se regăsesc în bugetele de familie. Astfel, la stabilirea eșantionului de bugete de familie se selecționează și familii cu copii putându-se evidenția cheltuielile familiilor în funcție de sarcinile familiale.

Întrucât datele statistice disponibile pentru țara noastră¹ furnizează informații referitoare la copiii până la 16 ani, ne-am permis deplasarea vârstei α spre stânga. De aici, consecința firească: subevaluarea costului copilului.

Se cuvine făcută, de asemenea, precizarea că evaluările noastre reprezintă "cifre medii" care includ în ele influențele venitului familiei, a mediului de reședință, sursele de satisfacere a nevoilor (producție proprie sau cumpărări). Totodată cifrele disponibile nu permit o evaluare a costului copilului pe grupe de vârstă, știut fiind faptul că evoluția cheltuielilor este diferită în funcție de vârsta copilului.

Evaluarea costului copilului s-a făcut prin compararea cheltuielilor familiilor cu copii cu al celor fără copii, pornind de la definirea costului ca o "cheltuială suplimentară care trebuie efectuată de familie pentru a beneficia de același nivel de viață ca și cuplul fără copii"².

Deși prima tentativă de determinare a costului copilului este metoda analitică prin recenzarea tuturor cheltuielilor efectuate pentru creșterea copilului, metodă folosită parțial în determinarea minimului de trai³, considerăm că această metodă nu este indicată. Aceasta deoarece apariția unui copil în familie antrenează o serie de modificări în modul de viață al întregii familii: organizarea vieții cotidiene, folosirea timpului, petrecerea vacanțelor, activitatea femeii în gospodărie, accesul femeii la munca salariată. Pe de altă parte, nivelul costului copilului este o categorie strâns legată de nivelul de trai general atins, de condițiile economice și sociale naționale.

Bugetul unei familii cu copii nu este, deci, simpla sumă a bugetului familiei fără copii plus cheltuielile determinate analitic pentru copil.

Metoda comparativă va surprinde atât sumele consacrate copilului, cât și modificările survenite în structura cheltuielilor cuplului ca urmare a apariției copilului.

Evaluările noastre privind costul copilului s-au făcut la familia de salariați.

¹ Veniturile, cheltuielile și consumul familiilor de salariați/țărani cercetate prin bugetele de familie, pe grupe, după mărimea familiei, numărul persoanelor adulte, numărul copiilor și vârsta capului de familie, în anul 1991.

² Bloch Laurence, Claude Mielul, *Une approche du coût de l'enfant*, în *Economie et statistique* nr. 155/1983.

³ Molnar M., Poenaru M., în *Minimul de trai (pragul de sărăcie) în România*, CIDE, București, 1992.

Tabelul nr. 4

**Veniturile și cheltuielile familiilor și costul primului
și celui de al doilea copil la familia de salariați în anul 1991**

- lei lunar -

Total familie formată din:			Costul copilului			
2 adulți		2 adulți și 1 copil sub 16 ani	2 adulți și 2 copii sub 16 ani	primului	primului și celui de-al doilea	celui de-al doilea
0	1	2	3	4(2-1)	5(3-1)	6(5-4)
Venituri totale din care:	16627	18996	20554	2367	3925	1556
- venituri bănești	14036	17369	18965	3333	4929	1595
- alocații de stat	3	385	868	382	865	483
Venituri nete	13504	15436	16710	1932	3206	1274
Cheltuieli totale	15469	18502	20261	3033	4792	1759
I. Cheltuieli de consum	11389	13827	15119	2438	3730	1292
1/consum alimentar	6194	6777	7426	582	1231	649
- autoconsum	2056	1451	1412	-604	-643	-39
2/consum nealimentar	3934	5579	6147	1645	2213	568
3/plata serviciilor	1260	1471	1547	211	287	75
- chirie	73	110	107	37	35	-2
- energie electrică	60	67	76	7	56	9
- gaze, încălzire centrală	170	270	341	101	171	70
construcții și reparații	84	HI	95	28	11	-17
- transport și telecomunicații	339	347	342	9	3	-5
- abonamente radio-TV	58	72	45	14	-13	-27
II. Cumpărări de locuințe	449	778	984	328	535	207

Sursa: Calculat pe baza datelor din bugetele de familie, CNS, 1991.

Datele din tabelul nr. 4 arată că, prin metoda comparativă, s-a obținut nivelul costului lunar al primului copil, (cheltuieli de consum și cumpărări de locuințe), de 2766 lei în anul 1991, acestea reprezentând aproximativ 15% din cheltuielile și veniturile totale ale familiei cu un copil. Totodată, costul copilului reprezintă 47% din cheltuielile corespunzătoare unui adult din familia fără copii, luată ca referință. Trebuie remarcat faptul că, în ceea ce privește sursele de asigurare a acestor cheltuieli, un rol deosebit îl au veniturile părinților și nu alocațiile de stat pentru copii. Deci, în susținerea acestor cheltuieli, statul participă în proporție de 14% prin alocație, restul suportându-l părinții. În totalul costurilor, cheltuielile de consum reprezintă 88%, iar în cadrul acestora 67% cheltuielile pentru consumul nealimentar. Pondere foarte ridicată a cheltuielilor consumului nealimentar în costul copilului este o rezultată a liberalizării prețurilor mărfurilor nealimentare ce a generat creșterea deosebită a prețurilor. Subven-

ționarea în anul 1991 a produselor destinate consumului alimentar face ca aceste cheltuieli în costul copilului să aibă o pondere redusă (21%).

Structura "aberrantă" a costului copilului arătată mai sus contrazice structura cheltuielilor totale de consum ale familiilor de salariați cu copii și fără copii (tabelul nr. 5). De aceea considerăm că este necesară adaptarea nivelului costului copilului la structura realizată de familia formată din 2 adulți și un copil.

Tabelul nr. 5

Structura cheltuielilor de consum la familiile de salariați în anul 1991

- % -

	Familia formată din		
	2 adulți	2 adulți si 1 copil	2 adulți și 2 copii
Cheltuieli de consum	100	100	100
- consum alimentar	54,4	49,1	49,1
- consum nealimentar	34,5	40,3	40,6
- plata serviciilor	11,1	10,6	10,3

Sursa: Calculat pe baza datilor din bugetele de familie pe anul 1991, CNS, 1991.

În aceste condiții, menținând nivelul absolut al cheltuielilor consumului nealimentar realizat în anul 1991 pentru un copil, de 1645 lei și considerând că acesta reprezintă 40,3% din totalul cheltuielilor de consum, rezultă, prin extrapolarea structurii familiei cu un copil, că nivelul consumului alimentar ar trebui să fie de 2004 lei (tabelul nr. 6).

Tabelul nr. 6

Structura și nivelul cheltuielilor de consum recalculat ale primului copil în anul 1991

	Structura existentă	Suma recalculată	Suma absolută
Cheltuieli de consum	100	100	4082
- consum alimentar	24	49,1	2004
- consum nealimentar	67	40,3	1645
- plata serviciilor	9	10,6	433

În aceste condiții, nivelul recalculat al costului copilului, în ipoteza menținerii constante a cheltuielilor pentru cumpărările de locuințe de 328 lei/lunar, ar trebui să se cifreze la suma de 4410 lei lunar (4082 lei cheltuieli de consum).

Nevoia de "actualizare" a consumului alimentar s-a născut și din compararea nivelului consumului principalelor produse alimentare la adulți și la primul

copii, rezultat din calcule, cu nivelul consumului minim¹ și a consumului rațional² (tabelul nr. 7).

Observarea datelor arată că la aproape toate sortimentele de produse alimentare consumul primului copil realizat este sub consumul rațional, excepție făcând doar consumul de legume și conserve de legume. Compararea cu cantitățile consumului minim arată creșteri în consumul realizat doar la legume.

Tabelul nr. 7

**Consumul minim, consumul rațional și consumul realizat
în anul 1991, la unele produse alimentare
- familia de salariați -**

- cantitate lunară/persoană -

	U/M	Consum minim		Consum rațional		Consum realizat	
		băiat 10-15 ani	bărbat 26-45 ani	băiat 10-12 ani	bărbat 26-45 ani	primul copil	adult
Pâine și produse de panificație	kg	13,0	13,0	9,0	12,3	6,1	12,1
Carne proaspătă și slănină	kg	5,1	5,1	4,9	7,4	0,4	6,4
Grăsimi și unt	kg	2,0	1,6	1,6	1,8	0,4	1,6
Lapte	litri	20,4 ¹⁾	12,0 ³⁾	15,0	7,5	5,3	11,3
Brânzeturi și smântână	kg	...	...	1,2	0,9	0,6	1,9
Ouă	buc.	16,2	30,0	18,0	18,0	7,0	25,0
Zahăr	kg	1,6	2,0	1,6	1,8	0,4	1,0
Cartofi	kg	8,1	9,3	6,9	8,6	1,8	6,0
Legume și conserve din legume	kg	9,2	11,4	10,4	16,5	12,3	13,4
Fructe proaspete și pepeni	kg	4,6	4,6	9,0	10,5	1,6	5,5

Sursa: Calculat pe baza datelor din bugetele de familie în anul 1991; *Minimul de trai în România*, CIDE, 1992; *Tratat de dietetică*, Mincu Iulian, 1974.

Includerea în tabel a datelor referitoare la consumul adulților, respectiv bărbat între 26 și 45 ani, s-a făcut din nevoia de a argumenta că, de fapt, nivelul veniturilor nu permite satisfacerea nevoilor minime de consum nici la familiile de adulți. Nivelul consumului realizat depășește nivelul consumului minim doar la categoria "carne proaspătă și slănină" datorită creșterii consumului de slănină și la "legume și conserve de legume" și "fructe proaspete și pepeni". Totodată, cantitățile realizate sunt net inferioare consumului rațional, cu excepția sortimentului "lapte".

¹ Molnar M., Poenaru M., *op. cit.*, p.42.

² Mincu Iulian, *Tratat de dietetică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1974.

³ Inclusiv brânzeturi și smântână în echivalent lapte.

În concluzie, având în vedere cele menționate anterior, considerăm că nivelul calculat al costului copilului se ridică la 4410 lei lunar, acest nivel permițând, după părerea noastră, ridicarea gradului de satisfacere a nevoilor de consum alimentar.

Luând în discuție, de această dată, nivelul de 4410 lei lunar, compararea acestui nivel cu cheltuielile medii pentru alocațiile de stat pentru copii din tabelul nr. 4 rezultă că alocațiile contribuie doar cu 9% la acoperirea acestui cost.

Nu trebuie omis faptul că statul mai afectează o serie de cheltuieli peste acest cost al copilului, atribuit exclusiv familiei. Acestea constau în: subvenționarea unor produse alimentare, reducerea cu 20% a impozitului aferent salariului brut al părinților salariați, cheltuieli cu învățământul, sănătatea, întrucât evaluarea acestora este mai dificilă, ne-am fixat-o drept obiectiv de corectare pentru o etapă ulterioară.

Întrucât valoarea obținută reprezintă un cost "mediu" și pentru că acest cost evoluează în funcție de vârstă, rezultă că acest cost se referă la o vârstă "medie". Deoarece, așa cum am mai arătat, datele statistice disponibile nu reflectă aceste cheltuieli pe diferite vârste ale copilului, am considerat că nu este lipsită de interes compararea cu evoluția costului copilului din Franța, care a avut baza informațională necesară calculării acestui cost pe vârste, de la 0 la 18 ani¹.

În comparația noastră nu am apelat la cifre absolute. În funcție de costul copilului între 0 și 1 an, pe care l-am considerat egal cu 100, am determinat evoluția costului pentru celelalte intervale de vârstă (tabelul nr. 8).

Tabelul nr. 8

Evoluția costului pe vârste

	Interval	Cost
1	1	100,000
2	2	137,400
3	3	164,900
4	4	187,500
5	5	207,600
6	6	224,900
7	7	242,500
8	8	262,300
9	9	275,600

¹ Sauvy A., *Cont et valeur de la vie humaine*, Paris, Hermann, 1978, p. 49. Calculele au fost efectuate după vârsta copilului până la 18 ani pentru anul 1975. Autorul a pornit de la nevoile alimentare, care sunt cel mai bine cunoscute, la care s-au adăugat celelalte cheltuieli legate de vârstă. Calculele s-au efectuat numai pentru cheltuielile familiei, lăsând în afară cheltuielile publice. S-au luat în considerare normele de consum și prețurile anului 1975.

	Interval	Cost
10	10	287,800
11	11	300,200
12	12	312,200
13	13	324,200
14	14	335,100
15	15	347,300
16	16	357,500
17	17	366,400
18	18	374,000

În tabelul nr. 8, primul interval, notat 1, reprezintă vârsta 0-1 an, al doilea interval, 1-2 ani ș.a.m.d.

Valoarea medie a costului copilului, respectiv 267,2, este realizată între 8 și 9 ani.

Alura curbei pare a fi o dreaptă, dacă avem în vedere coeficientul de regresie ($r = 0,9644$) obținut prin ajustarea valorilor reale. Modelul "dreapta" nu este concludent; cu toate acestea, având în vedere că majorarea costului copilului este limitată în timp de finalizarea pregătirii profesionale, a creșterii în jurul vârstei de 18 ani.

De aceea am considerat că modelul cel mai fidel, care să reprezinte evoluția costurilor copilului, ce atinge un punct maxim în intervalul 17-18 ani, este parabola și anume latura sa ascendentă. Coeficientul de corelație și în acest caz este suficient de bun: 0,9888.

Curba de ajustare este: $ax^2 + bx + c$.

Datele din tabelul nr. 9 permit calcularea coeficienților a, b, c și au rezultat: $a = 0,8691877$; $b = 31,2907602$; $c = 71,7220569$.

Tabelul nr. 9

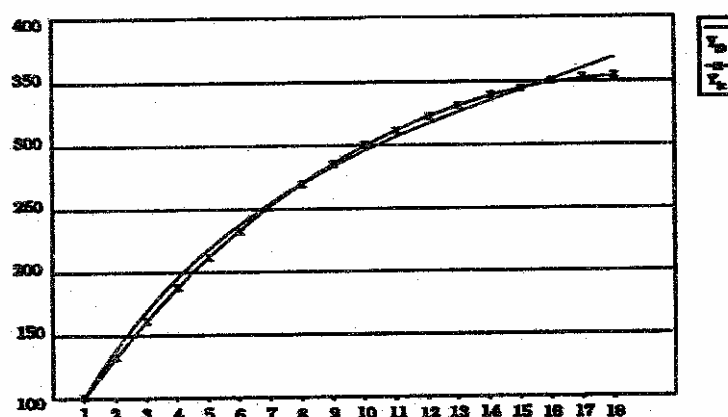
Anul Yio	Yic	(Yic-Yio)100/Yio
1	100	2,1436294
2	137,4	-4,783969
3	164,9	-4,322834
4	187,5	-2,411684
5	207,6	-0,555798
6	224,9	1,4565843
7	242,5	2,3369802
8	263,4	1,1465909
9	275,6	2,6613528
10	287,8	3,4436695
11	300,3	3,4794197
12	312,2	3,1544326

	Anul Yio	Yic	(Yic-Yio)100/Yio
13	324,2	331,6092042808	2,2853807
14	335,1	339,4318943346	1,2927169
15	347,3	345,5162088208	-0,513617
16	357,5	349,8621477396	-2,136462
17	366,4	352,4697110908	-3,801935
18	374	353,3388988746	-5,524359

Agendă: Yio-valorile observate, Yic-valorile calculate.

Variabila dependentă fiind y-costul copilului, iar variabila independentă, vârsta copilului, evoluția costului copilului are loc după curba: $y = -0,8691877x^2 + 31,2907602x + 71,7220569$ (1) Abaterea datelor calculate de la cele observate (tabelul nr. 6) sunt foarte mici (-5%, +3%), ceea ce ne permite să concluzionăm că alegerea curbei de gradul doi este cea mai potrivită (graficul nr. 2).

Graficul 2

Admițând că și în cazul României costul copilului respectiv cheltuielile familiei cu creșterea copilului evoluează după aceeași curbă, translatarea funcției (1), pornind de la valoarea medie a costului copilului unei familii de salariați de 2766 sau 4410 lei lunar, vom obține datele din tabelul ar. 10, privind costul copilului în funcție de vârstă, în două variante pentru anul 1991. În varianta "optimistă", în care costul mediu este de 2766 lei lunar, costul copilului în vârstă de 0-1 an va fi de 1035 lei, iar pentru cel în vârstă de 17-18 ani de 2852 lei. Mai precis, costul ar fi trebuit să se situeze la aceste niveluri în anul 1991.

În varianta "pesimistă", dacă costul mediu a fost de 4410 lei, costul între 0-1 an ar fi fost de 1650 lei lunar, iar pentru un copil de 17-18 ani, 6173 lei.

Având în vedere evoluția prețurilor în anul 1992, și anume indicele prețurilor în luna octombrie 1992 față de media anului 1991, a fost de 377,2¹, valorile estimate pentru luna octombrie 1992, notate $V_1(1992)$ și $V_2(1992)$ sunt redactate tot în tabelul nr. 10.

Tabelul nr. 10

Valorile estimate ale costului copilului în România pentru anii 1991, 1992

Anul	$V_1(1991)$ Yir(2766)	$V_2(1991)$ Yir(4410)	$V_1(1992)$ Yir(10433)	$V_2(1992)$ Yir (16635)
1	1035	1650	3905	6225
2	1422	2268	5365	8554
3	1707	2722	6439	10266
4	1941	3095	7321	11673
5	2149	3426	8106	12924
6	2328	3712	8782	14001
7	2510	4002	9469	15097
8	2727	4347	10285	16398
9	2853	4549	10761	17157
10	2979	4750	11238	17917
11	3109	4956	11726	18695
12	3232	5153	12190	19436
13	3359	5351	12659	20183
14	3469	5531	13085	20862
15	3595	5732	13561	21621
16	3701	5900	13959	22256
17	3793	6047	14307	22810
18	3872	6173	14604	23283

Astfel, pentru anul 1992, valoarea medie "optimistă", pentru vârsta de 8,5 ani, este de 11433 lei lunar, iar valoarea medie "pesimistă" este de 16635 lei. Valorile extreme, respectiv costul copilului de la 0 la 1 an și de la 17 la 18 ani sunt în varianta "optimistă" 3905 lei și 14604 lei, iar în cea "pesimistă" 6225 lei și 23283 lei.

Cu tot caracterul lor aproximativ, nivelul costului copilului este suficient de mare pentru a ne atenționa că sistemul de protecție al copilului, existent în țara noastră, nu poate îndeplini rolul și funcțiile care i-au fost atribuite.

Nivelul relativ scăzut al alocațiilor de stat pentru copii, aproximativ 1400 lei/copil, în anul 1992, acordat copiilor până în vârstă de 16 ani, reprezintă, în

¹ Buletin statistic de informare publică, nr. 10/1992, CNS, p. 2.

varianta "optimistă", 36% din costul copilului de la 0-1 ani, 10% din cel al copilului de 15-16 ani și 13% din costul mediu.

În ceea ce privește varianta "pesimistă", costul copilului de 0-1 an este de 4,44 ori mai mare decât nivelul alocației de stat pentru copii, iar la copilul de 15-16 ani este de aproximativ 16 ori mai mare decât nivelul alocației și de 12 ori la nivelul mediu.

Datele prezentate în tabelul nr. 10 arată evoluția continuă ascendentă a costului copilului în funcție de vârstă, raportul dintre costul copilului de 17-18 ani și cel al copilului de 0-1 an este de 3,74 ori mai mare.

Continuarea și aprofundarea cercetării și pentru alte tipuri de familii, precum și alte elemente ale costului ne va permite avansarea unor concluzii și propuneri, privind atât evaluarea costului copilului și a costului protecției sociale a copilului, cât și a posibilelor variante de finanțare a protecției copilului.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 7/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

CONCEȚIA ECONOMISTULUI
MIHAIL MANOILESCU
PRIVIND SCHIMBURILE INTERNAȚIONALE
ȘI PRODUCTIVITATEA MUNCII NAȚIONALE

dr. Victor STOICA

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

MIHAIL MANOILESCU - ORIENTAREA COMERȚULUI INTERNAȚIONAL ÎN FUNCȚIE DE PRODUCTIVITATEA MUNCII NAȚIONALE	175
O CONCEPȚIE ORIGINALĂ ASUPRA SCHIMBURILOR INTERNAȚIONALE ..	176
COMPETIȚIA CÂȘTIG INDIVIDUAL - CÂȘTIG NAȚIONAL	178
ECHILIBRUL INDUSTRIE-AGRICULTURĂ	180
CORELAȚIA INDUSTRIALIZARE-ECHILIBRU ECONOMIC	182
IMPLICAȚII ȘI CONCLUZII	185

MIHAIL MANOILESCU - ORIENTAREA COMERȚULUI INTERNAȚIONAL ÎN FUNCȚIE DE PRODUCTIVITATEA MUNCII NAȚIONALE

Opera fundamentală a lui Mihail Manoilescu intitulată "Forțele naționale productive și comerțul exterior. Teoria protecționismului și a schimbului internațional", retipărită prin îngrijirea profesorului Mihai Todosia în Editura Științifică și Enciclopedică, în anul 1986, reprezintă o contribuție românească meritorie la dezvoltarea teoriei echilibrului economic, în general și a echilibrului în comerțul internațional, în special. Ea constă, înainte de toate, în demonstrarea, pentru prima dată în lume, a schimbului inegal din comerțul internațional, situarea acestuia în sfera producției și, apoi, în formularea soluțiilor pentru depășirea lui; în afirmarea și argumentarea rolului esențial al industrializării în realizarea structurii pe ramuri a economiilor naționale, în speță, a importanței realizării practice a proporției juste dintre contribuția industriei, în raport cu contribuția celorlaltor ramuri, la dezvoltarea țărilor rămase în urmă din punct de vedere economic și, mai departe, pe această bază, la realizarea echilibrului mondial al dezvoltării prin reducerea, până la eliminare, a decalajelor existente între diferite țări și grupuri de țări; în sfârșit, în promovarea industrializării ca mijloc accesibil de înfăptuire a unui nou tip de repartitie la scara societății mondiale, instaurând un echilibru moral, astfel încât oamenii să poată beneficia de rezultatele muncii lor, indiferent de țara în care trăiesc.

O CONCEPȚIE ORIGINALĂ ASUPRA SCHIMBURILOR INTERNAȚIONALE

Două secole și jumătate au trecut de când Pierre de Boisguillebert a introdus în știința economică termenii de interdependență, circuit economic și echilibru general și de când Francois Quesnay a sesizat coerența, unitatea corpului economic; aproape un secol de când K. Marx făcea abstracție de comerțul exterior. Era nevoie ca schimbările pe care le-a cunoscut viața economică să fie mai bine descrise, explicate și, dacă se putea, într-o anumită măsură, provocate.

În acest scop, unu economiști s-au întors cu fața spre noua realitate - legăturile economice tot mai strânse dintre țări -, constatând influența pe care aceasta o are asupra echilibrului general. Pentru o seamă de economiști situații pe poziția intereselor economiilor lor naționale a devenit vizibil că prosperitatea și declinul unei țări, destinul ei istoric, depind de natura noilor dependențe și, uneori, chiar de mobilul lor. S-a ajuns, astfel, la noțiuni noi ca locul pe care națiunea îl ocupă în diviziunea internațională a muncii - în funcție de care s-a observat ordinea existentă: "Diviziunea internațională a muncii constă în faptul că unele țări se specializează în a câștiga, iar altele în a pierde"¹.

Cercetările moderne nu au plecat de la zero. Precursorul lor este, fără îndoială, David Ricardo. Dar, în aprecierile ce se fac asupra concepțiilor ce privesc echilibrul global, trebuie avute în vedere și contribuțiile diverșilor economiști la descrierea sistemului economic mondial - o problemă de sine stătătoare, de al cărui mod de rezolvare depinde calitatea ideilor formulate.

Dar, de ce preocupările în domeniul echilibrului global sunt de dată relativ recentă? Pentru a răspunde la această întrebare trebuie, mai întâi, să arătăm că era nevoie ca însăși economia mondială să ia naștere, să se constituie deci prin articularea economiilor naționale și a grupurilor de țări, mai înainte destul de izolate.

În cadrul acestui proces istoric, destrămarea pieței regionale a țărilor din estul Europei ca urmare a revoluțiilor anticomuniste recente reprezintă o anomalie artificială și temporară în aspirațiile popoarelor din această zonă geografică spre integrarea mondială.

Or, mobilitatea internațională a mărfurilor și, mai apoi, a capitalurilor și a forței de muncă au fost și sunt premisele acestui proces. Nu este exclus ca fenomenul de mobilitate a forței de muncă să capete pondere în lumea de mâine, influențând, și el, legăturile care se formează la scară mondială. Deși, după opinia noastră, mobilitatea actuală a capitalului și condițiile efective ale economiei mondiale, ar putea suplini, într-o anumită măsură, și din anumite interese, imobilitatea încă relativă a forței de muncă. Această măsură este, din păcate,

¹ Galenco, E. - *Venele deschise ale Americii Latine*, București, 1983. p. 5.

numai jumătatea care face ca să se mențină mai ridicată rata profitului în unele regiuni ale globului față de altele și să se manifeste schimbul inegal.

În această interdependență a faptelor, istoria gândirii economice îl înregistrează pe Mihail Manoilescu cu contribuții substanțiale în teoria comerțului (și a echilibrului) internațional, cu largi rezonanțe în prezent. Astfel, de la superioritatea absolută externă a lui Adam Smith, trecând prin superioritatea comparativă externă a lui David Ricardo, s-a ajuns la superioritatea intrinsecă internă a lui Mihail Manoilescu: "Schimbând unitatea de măsură se schimbă și concluziile", afirmă acesta din urmă.

Anticipând puțin asupra contribuției esențiale a lui Manoilescu în acest domeniu, expresia ei cea mai sintetică o vedem din formularea și promovarea principiului descentralizării industriei pe plan mondial ca mijloc de eliminare a asimetriilor nivelurilor dezvoltării economice a statelor lumii și de realizare pe o nouă cale a prosperității generale, în coordonatele unui echilibru global (planetar).

Să urmărim demersul economistului român în încercarea de a contura elementele de substanță ce privesc, cu precădere, contribuția acestuia în domeniul echilibrului economic și comercial. Vom porni, așadar, de la relevarea celor două idei-cadru, idei-forță fundamentale pe care se sprijină întreaga lui concepție din domeniul comerțului internațional:

1. munca industrială este mai productivă decât cea agricolă;
2. în diviziunea internațională a muncii: țările trebuie să se specializeze în producția acelor produse care au cea mai mare productivitate internă a muncii.

COMPETIȚIA CÂȘTIG INDIVIDUAL - CÂȘTIG NAȚIONAL

Deosebit de clasicii, care identificau câștigul individual cu cel național, Manoilescu le delimitează, primul fund considerat profitul realizat de către întreprinzătorul capitalist, al doilea - valoarea nou-creată într-o ramură de producție. Această distincție este relevantă pentru întreaga concepție manoilesciană asupra schimbului internațional: pentru individ, schimbul este un simplu comerț de pe urma căruia el urmărește să obțină un câștig cât mai mare; pentru o națiune, schimbul este o problemă de producție, deoarece el este menit să satisfacă o parte din nevoile sociale, cealaltă parte rămânând în seama producției.

Dar, o parte din mărfuri trebuie produse în vederea schimbului, pentru a se putea crea capacitatea de plată necesară achitării produselor obținute din import. Aici este miezul întregii probleme: să se importe o marfă (calea indirectă comercială) sau să se producă în țară o altă marfă din vânzarea căreia în străinătate să se obțină venitul necesar achitării mărfii procurate prin import (calea producției directe)? Soluția este dată de nivelul absolut al productivității muncii sociale: mărfurile ale căror productivități se situează peste media națională trebuie produse în țară, iar cele situate sub medie pot fi importate. În consecință afirmă Manoilescu, specializarea țărilor trebuie să se desfășoare după "Legea concentrării economiei naționale în direcția productivității maxime".

Cu această afirmație, Manoilescu se află la antipod față de predecesorii săi care recomandau specializarea țărilor chiar și în domeniile în care productivitatea muncii este redusă.

Să mai amintim și faptul că, în soluționarea problemei schimbului, Manoilescu ridică și problema calității muncii prestate la realizarea produselor: "Deci - afirmă el - departe de a se schimba între ele numai după cantitatea de muncă pe care o încorporează, mărfurile se schimbă, chiar în interiorul aceleiași țări, după cantitățile și după productivitățile respective ale muncii".

Astfel, productivității muncii, care exprimă calitatea acesteia, i se rezervă primatul în conferirea unui caracter rațional schimbului de mărfuri: „Tot ceea ce era esențial și (...) frumos în această lege (a superiorității comparative a unei mărfi, n.n.) dispare. Nimic nu mai rămâne afară de productivitatea muncii. Ea singură este hotărâtoare, ea este punctul solid și firul care ne dă posibilitatea să ne regăsim în labirintul relațiilor schimbului".

În concluzie, Manoilescu recomandă să se compare productivitatea muncii sau costurile din diferite ramuri, adică cele pentru produse diferite, cu MEDIA pe întreaga economie a unei țări și nu costurile la același produs în condițiile de producție ale diferitelor țări (ca la Ricardo, de exemplu).

Pe această cale, logica eficienței economice este așezată pe baze noi și se răstoarnă, cu argumente științifice, raționamentele școlilor clasice și neoclasiche: "Acesta este motivul pentru care înlocuim teoria lui Ricardo prin teoria noastră, formulată astfel: Dacă într-o țară se produc două mărfuri cu productivități ale

muncii diferite, atunci pentru această țară este avantajos să se renunțe la producția unei mărfi care prezintă o mică productivitate aferentă și să se îndrepte exclusiv spre producția mărfii cu productivitate aferentă mai mare, chiar dacă prima marfă ar prezenta în producerea ei o superioritate relativă sau chiar absolută față cu străinătatea. Această idee este exact contrară celei a lui Ricardo".

Considerăm că din ideile-cadru fundamentale, Manoilescu permite deducerea următoarelor implicații-postulate relevante pentru teoria sa:

1. diviziunea muncii, începând cu aceea prestată într-un atelier și până la specializarea în producție a țărilor, determină variația productivității și, în consecință, a remunerării muncii;
2. decalajul dintre productivitatea muncii din industrie și cea din agricultură este mai mare în țările agrare nedezvoltate, comparativ cu cele industriale dezvoltate;
3. același produs net se obține în țările agrare nedezvoltate prin imobilizarea unui capital mai mare decât în țările industriale dezvoltate;
4. dezvoltarea industrială a unei țări agrare determină creșterea productivității muncii sociale, dar creează condiții și pentru creșterea productivității muncii în agricultură;
5. populația ocupată în economie este repartizată astfel încât, în țările agricole nedezvoltate, majoritatea populației lucrează în agricultură, cu o productivitate a muncii redusă, iar o mică parte lucrează în industrie, cu o productivitate a muncii ridicată, în timp ce în țările industriale dezvoltate situația este inversă.

Aceste implicații scot în prim-planul analizei corelația dintre diviziunea internațională a muncii, eficiența comerțului exterior și progresul economiilor naționale: "La o cooperare internațională în cadrul unui continent, sau cuprinzând întreaga lume - și anume pe baza diviziunii muncii dominante între diferite țări - se va petrece același fenomen ca într-un proces de producție și într-o economie națională bazată pe diviziunea muncii. După cum acolo specializarea duce la o diferențiere a veniturilor, tot așa și în cooperarea internațională va interveni o diferențiere a veniturilor naționale, care va fi cu atât mai mare cu cât productivitatea variază mai intens de la o țară la alta".

Concluzie care nu trebuie luată grosso modo, deoarece ea ar conduce, în mod inevitabil, la implicația că diviziunea internațională a muncii este întotdeauna cauza schimbului inegal, ceea ce ar justifica măsura de stopare a procesului de diviziune, revenirea la dezvoltarea endogenă, autarhică a economiilor țărilor lumii. Această consecință, logic posibilă, abia dacă se întrezărește aici la Manoilescu, dar ea este clar exprimată în altă parte: "Dacă această diferență de calitate (între productivitatea medie aferentă mărfurilor de import și cea a mărfurilor de export, n.n.) nu poate fi redusă, nu rămâne nimic altceva decât să se comprime cifra absolută a comerțului exterior (importul și exportul în aceeași timp și în aceeași măsură), deoarece cu fiecare reducere a exportului și importului se reduce și diferența, care înseamnă pierdere (sau, mai precis, dezavantajul național)".

ECHILIBRUL INDUSTRIE-AGRICULTURĂ

Subordonarea cerințelor comerțului exterior față de nevoile interne de dezvoltare echilibrată a economiilor naționale impune participarea la un proces rațional de diviziune internațională. În concepția lui Manoilescu, 'Tendința concentrării asupra anumitor mărfuri de mare productivitate a muncii conduce mai degrabă către sistemul unei producții specializate și, ca atare, incomplete în raport cu ansamblul nevoilor unei țări. În acest mod, se creează și se menține între toate popoarele o dependență reciprocă, ca urmare a realizării acestei tendințe (...). Concepția noastră conduce deci la o dependență reciprocă și la o sprijinire a popoarelor, nu însă la autarhie.'

Deoarece industria are o superioritate intrinsecă față de agricultură, ca urmare a diferențelor de productivitate a muncii, în favoarea industriei, rezultă că, întrucât economiile naționale se compun în mod indiscutabil din mai mult de două ramuri economice - chiar și în țările subdezvoltate -, aceste ramuri sau, mai exact, produsele acestor ramuri pot fi ierarhizate după criteriul mărimii productivității muncii, "calculată după prețul exterior, deoarece acesta reflectă exact interesul economic pe care îl prezintă producția fiecărei mărfi naționale". Desigur, nu se va putea vorbi de o superioritate intrinsecă categorică a anumitor ramuri și produse asupra altora, valabilă în orice țară, ca în cazul industriei față de agricultură. Totuși, stabilirea acestei ierarhii va fi de folos pentru alegerea produselor ce trebuie importate, respectiv produse în țară, fie pentru consumul intern, fie pentru export.

De aici rezultă două concluzii semnificative:

1) Toate țările lumii industriale-dezvoltate, în curs de dezvoltare, agrare-subdezvoltate - trebuie să se implice în cursa mondială a productivității muncii, desfășurată în domeniul industrializării: "Dar această tendință, care s-ar putea numi legea concentrării economiei naționale în direcția productivității maxime, conduce înainte de toate la încurajarea activității industriale, iar nu, așa cum pare să rezulte din exemplul absurd al lui Ricardo, la acela al încurajării activității agricole". Dacă însă țările agrare nedezvoltate vor aplica principiul lui Manoilescu de a plăti o marfă de import "cu o alta a cărei producere indică un grad de productivitate mai ridicat decât eventuala producție internă a acestei mărfi de import", atunci ele nu vor putea cumpăra niciodată din străinătate produse industriale care sunt obținute întotdeauna cu o productivitate a muncii mai ridicată decât produsele lor agricole, cu excepția cazului "Când superioritatea comparativă a agriculturii într-un stat agricol va fi mai mare decât superioritatea intrinsecă a industriei în același stat".

În această optică, pentru multe țări, (re)industrializarea înseamnă repetarea istoriei primei țări industriale, Anglia, în condiții mult mai grele însă, în timp ce dezechilibrul dezvoltării mondiale se va menține sau chiar se va accentua;

2) Schimburile de produse industriale contra produse agricole dezavantajează țara ce le exportă pe ultimele. Manoilescu oferă strategia industrializării drept soluție a depășirii schimbului inegal, deși nu formulează nici o condiție asupra echilibrului industrie-agricultură la nivel național (chiar dacă se menține în cadrul condițiilor pur economice) și nici asupra proporției mondiale juste țări industriale - țări agrare: "Aserțiunea că în consecință raționamentul nostru ar duce la concluzia paradoxală după care agricultura n-are drept de existență într-o țară agricolă, este din punct de vedere pur teoretic inexactă. Dacă o țară agricolă ar fi în stare să producă atâtea mărfuri industriale încât să poată plăti cu ele importul tuturor mărfurilor agricole de care are nevoie, atunci - cu respectarea considerațiilor pur economice - nu ar fi deloc absurd ca ea să renunțe la întreaga ei agricultură. Căci la urma urmei ce a făcut oare altceva Anglia, care era și ea la început o țară agricolă?"

Atenția ce trebuie acordată și acum (re)industrializării trebuie mereu întărită. Argumentul lui Manoilescu este cât se poate de actual: "Ceea ce apare cu totul remarcabil, și constituie punctul vital al concluziilor noastre, este faptul că, datorită rolului decisiv al superiorității intrinsece a industriei asupra agriculturii, pentru ca aceasta să aibă dreptul de a se impune din punct de vedere strict economic, îi trebuie o superioritate enormă față cu străinătatea, în timp ce pentru ca industria să se impună ca avantajoasă din punct de vedere național, nu numai că nu are nevoie de o superioritate, dar i se poate tolera o inferioritate foarte mare față cu străinătatea."

CORELAȚIA INDUSTRIALIZARE-ECHILIBRU ECONOMIC

În acest riguros context de principii și recomandări este legitimă întrebarea: Cum ar putea supraviețui economia și chiar societatea mondială complet industrializată și care ar renunța treptat la agricultură, ce-i drept, necesară, dar de mai mică productivitate? Deci, care este, totuși, valoarea reală a producției agricole și nivelul necesar al echilibrului industrie-agricultură? Care este valoarea reală a celorlaltor bunuri și servicii ce se situează din punctul de vedere al productivității muncii între produsele industriale și cele agricole? Nu se va crea, în mod inevitabil și poate chiar mai repede decât se va industrializa omenirea, această "superioritate enormă" a agriculturii evocată de Manoilescu?

Previzibilă, noua situație este sugerată chiar de Manoilescu prin analiza pe care o efectuează cu privire la evoluția prețurilor produselor agricole, pe baza legii King, potrivit căreia "valoarea totală a unei cantități micșorate de cereale este mult mai mare decât valoarea normală a cantității inițiale de cereale". (Desigur că această micșorare a cantității poate fi privită și relativ.) În plus, evoluția pe piața mondială a raportului dintre cererea și oferta de produse industriale, mai precis, micșorarea acestui raport, va determina reșezarea tuturor prețurilor, perturbându-se echilibrul existent la fiecare nouă modificare semnificativă a raportului respectiv: „În momentul în care, grație politicii protecționiste a noilor state, industriile acestora și mai ales industriile de mare productivitate a muncii (...) vor inunda lumea cu o imensă cantitate de produse industriale, în ziua aceea prețurile produselor industriale vor scădea considerabil în raport cu prețul produselor agricole și al materiilor prime”.

Mai mult, Manoilescu apreciază că o astfel de schimbare previzibilă este chiar de dorit: "această analiză cantitativă ar fi fost cu atât mai interesantă, cu cât ar fi putut da indicații utile privitoare la fenomenul invers, pe care sperăm să-l vedem producându-se într-o zi și anume: creșterea prețului produselor agricole și al materiilor prime".

În acest fel, avantajele industrializării, preconizate până acum, sunt puse în umbră de perspectiva penuriei viitoare a produselor agricole care își vor disputa întâietatea pe piața mondială cu produsele industriale (fapt ce s-a și întâmplat, în anumite circumstanțe). În acest caz, cine va beneficia de avantajele sporirii prețurilor agricole dacă nu marii producători agricoli care, în prezent, sunt aceeași mari producători de bunuri manufacturate?

Împlinirea perspectivelor favorabile ale industrializării pentru țările subdezvoltate și în curs de dezvoltare se relevă aici în întreaga ei complexitate.

Mai departe: cum se realizează, pe plan mondial, echilibrul dintre nevoile de consum, în enorma lor diversitate, și producție? Răspunsul lui Manoilescu este: în mod automat, prin mecanismul prețurilor internaționale: "în ceea ce

privește satisfacerea nevoilor, adică aprovizionarea omenirii, nu este nimic de temut, căci nu se va întâmpla niciodată ca umanitatea, producând supracantități de bunuri mai valoroase (de mare productivitate a muncii), să uite pe cele necesare și indispensabile vieții. Reglarea cantităților de bunuri necesare omenirii se va face în chip automat cu ajutorul mecanismului constant al prețurilor." Simplificare salvatoare, în care accentul este pus pe forțele reglatoare interne ale economiei mondiale, capabile să o mențină în echilibru perpetuu, dar observarea realităților contemporane dezvăluie o criză reală a alimentației pentru o parte a țărilor lumii, cu tendința de a deveni, dacă nu a și devenit, cronică. De altfel, ideea realizării unui echilibru automat global, înțeles sub forma egalizării nivelurilor de dezvoltare ale tuturor țărilor, nu este explicită - în concepția lui Manoilescu. Este prezentă, însă, viziunea depășirii, pe plan mondial, a stării de sărăcie, deși într-un mod care lasă să se întrevadă remanenta disparităților stării de bogăție dintre statele lumii: "Dacă țările agricole ar fi progresat normal, într-o perioadă de pace neîntreruptă, ele ar fi putut să-și creeze treptat o industrie proprie, sporindu-și în aceeași măsură puterea lor de cumpărare și devenind cumpărători din ce în ce mai buni ai mărfurilor industriale ale marilor popoare. Echilibrul n-ar fi fost atunci niciodată tulburat, iar marile țări industriale n-ar fi cunoscut niciodată criza actuală."; "Adevărata solidaritate nu constă în a lăsa să trăiască țările bogate din sărăcia țărilor sărace, ci în a îmbogăți aceste țări sărace și odată cu ele - cu atât mai mult - pe cele bogate."

De asemenea, este de necontestat faptul că raportul dintre dezvoltarea industriei și a agriculturii, de fapt, corelațiile dintre gradul de dezvoltare a tuturor ramurilor, capătă valențele unor proporții esențiale, de a căror justete depind, în lanț, echilibrele economice, sociale, politice și chiar militare ale omenirii: "Nu trebuie să se uite **niciodată** că persistența ideii războiului este datorată în mare parte faptului că războiul este singurul instrument juridic care permite adaptări la situațiile noi create de evoluția popoarelor."

O altă problemă strâns legată de echilibrul producție-consum este prezentă la Manoilescu sub forma unei duble interogații: 1) Poate orice țară să-și asigure pe plan intern toate produsele de care are nevoie, renunțând la comerțul internațional? Și, corelativ: Este acest lucru necesar? și 2) Cum poate fructifica cel mai bine o țară avantajele comerțului internațional?

Acestor probleme care, de altfel, nu sunt deloc lipsite de importanță, deși clar formulate, Manoilescu nu le circumscrie nici un fel de soluție: "Noi nu am intenționat niciodată să cercetăm cum se realizează aprovizionarea unei țări cu toate mărfurile care-i sunt necesare". Și, în alt loc: "Într-adevăr, după teoria noastră, fiecare țară se îndreaptă de preferință către ramurile cele mai productive de activitate fără să se preocupe în ce mod își va satisface toate nevoile sale. Scopul său este ridicarea nivelului general al țării. În ceea ce privește aprovizionarea cu mărfurile cele mai necesare pentru viața poporului, face fie prin producția internă, fie prin import, fără nici un fel de preferință pentru o cale sau cealaltă."

Și, totuși, spre aceste probleme te conduce în mod inevitabil orice încercare de generalizare a teoriei comerțului internațional a lui Mihail Manoilescu. La această autolimitare, recunoscută de autor însuși, se adaugă și o alta: „Ipotezele noastre nu sunt simple abstracții, ele reprezintă mai degrabă situația tuturor țărilor mici și mijlocii față de restul lumii. Concluziile pe care le-am tras din aceste ipoteze sunt pe deplin juste pentru această categorie de țări.”

Să mai observăm că marile state industrializate ale lumii se numără și printre marii producători și exportatori de produse agricole – SUA, Canada, Europa Occidentală -, o situație reală care se abate de la principiul ricardian care le-ar "favoriza", practic, ele dezvoltându-se după alte principii, deși la fel de avantajoase: „Liberul schimb cere, ca o concluzie strict teoretică rezultată din principiul diviziunii muncii, ca fiecare țară să se limiteze la două sau trei ramuri de producție, în care prezintă cea mai mare superioritate asupra străinătății, sau cel mult cea mai mică inferioritate față cu străinătatea. După această concluzie - o spune de altfel și Patten - ar trebui ca Statele Unite să se limiteze numai la producția de bumbac, tutun și cereale!”

Vedem, dimpotrivă, că țările amintite mai înainte nu numai că nu s-au limitat la agricultură, cum a făcut, de pildă, Anglia, declanșând prima revoluție industrială (excepția întărind, încă o dată, regula, dar că au transformat această ramură într-un domeniu forte al economiilor lor - tot mai diversificate - în care productivitatea muncii - deși mai mică în mărime absolută decât cea din industrie - crește mai rapid în mărime relativă.

IMPLICAȚII ȘI CONCLUZII

Un alt specific al concepției lui Mihail Manoilescu față de teoria comerțului internațional a lui Ricardo mai constă din faptul că ea nu se bazează pe o anumită teorie a valorii: "Metoda noastră oferă marele avantaj de a ne pune în situația să evităm capcanele teoriei valorii fără a ne constrânge să construim sistemul nostru pe o anumită definiție a valorii. Dimpotrivă, metoda noastră ne permite să evităm acest punct, totdeauna critic, al științei economice, fără a ne încurca în contradicții." Fapt ce nu îl împiedică pe Manoilescu să dezvăluie, cu argumente științifice, caracterul eronat al tezei ricardiene privind avantajul reciproc al țărilor în comerțul internațional, pe baza căruia se putea susține principiul armoniei de interese. El oferă astfel țărilor mai puțin dezvoltate dovezile științifice ale existenței schimbului inegal, defavorabil lor "Ceea ce pierde țara agricolă câștigă țara industrială", va afirma el - și, pornind de aici, ale imanenței contradicțiilor de interese dintre țările coschimbiste cu niveluri inegale de dezvoltare economică: "Armonia intereselor între ambii parteneri ai comerțului internațional trebuie să cedeze locul unui antagonism al intereselor"; "După concepția clasică, legea mondială era armonia naturală; după concepția noastră, destinul economiei este să creeze un antagonism între anumite domenii privilegiate ale producției."

Pe fondul unui antagonism demonstrat real, care alimentează profunde dezechilibre mondiale, cu caracter complex, în primul rând economico-sociale, țările lumii sunt implicate, spuneam, în escaladarea cursei productivității muncii. Manoilescu vorbește de un nivel mediu al productivității fiecărei țări "care constituie un element capital al structurii sale economice" și de un nivel general al productivității muncii omenești, la scara economiei mondiale. Acestea sunt coordonatele din perspectiva cărora sunt examinate, prin comparație, liberul schimb și protecționismul - ca mijloace virtuale de a găsi soluția optimă a strategiilor dezvoltării.

Pornind de la analiza schimburilor internaționale, Manoilescu evocă un optim și conturează o zonă de echilibru al dezvoltării economiei mondiale în afara acestor schimburi. Reluând exemplul ricardian, el demonstrează că soluția oferită de liberul schimb nu este ideală pentru amândouă țările pentru că nu determină ridicarea nivelului mediu al productivității muncii pentru fiecare țară, ci numai pentru Anglia. Dimpotrivă, analizând efectele protecționismului din punct de vedere al economiei de munca se constată, pentru Portugalia, creșterea nivelului mediu al productivității muncii, iar pentru Anglia o modificare a nivelului mediu al productivității muncii, favorabilă sau defavorabilă, în funcție de nivelul productivității muncii, al activității în care se reprofilează muncitorii rămași liberi prin scăderea producției de postav care se exporta înainte în Portugalia.

În orice caz, se poate vedea că Manoilescu argumentează și promovează teza potrivit căreia protecționismul poate oferi o soluție mai bună - optimă chiar - pentru ambele țări, în pofida restrângerii debușeelor și a stopării procesului de diviziune internațională a muncii până la, adăugăm noi, reluarea lui după deziderate noi: „După o evoluție mai lungă, după ce toate țările din lume vor fi făcut progrese mari pe calea industrializării și după ce se va fi realizat în lume o nivelare relativă între productivitatea muncii industriale și aceea a materiilor prime, atunci se va crea pretutindeni un echilibru mai bun între consumul de forțe și câștigul oamenilor. Numai atunci colaborarea economică a lumii nu va mai fi o vorbă goală, menită să acopere exploatarea unora de către alții, ci o realitate, în care fiecare își va găsi o satisfacție.

De altfel, corelația în nuce dintre optim și noi principii de orientare a relațiilor din comerțul internațional este încadrată de Manoilescu în tiparul echilibrului economic menit să facă posibilă realizarea unei repartiții juste, echitabile, la scara societății mondiale.

Originalitatea acestei abordări cu puternice accente filozofice ar face necesară prezentarea ei mai detaliată. Ne limităm aici doar la a sublinia încrederea cu care Manoilescu scrutează viitorul, în perimetrul unei morale noi: "Mai ales națiunile mari industriale trebuie să-și dea seama că ele nu-și pot clădi la infinit poziția lor mondială pe o situație de monopol. Monopolul nu este niciodată durabil."; "Lumea nu trebuie să fie dominată de năzuința spre exclusivitate, iar vechile popoare nu pot să terorizeze la nesfârșit pe cele tinere."

În concluzie, în teoria sa privind comerțul internațional, Manoilescu face din industrializare o punte de legătură între echilibrul intern al economiilor naționale (privit în structura sa complexă) și echilibrul mondial. În acest mod, aplicarea criteriului productivității muncii la selecția produselor destinate exportului și importului unei țări dezvăluie o nouă perspectivă asupra funcției echilibrului balanței comerciale în procesul dezvoltării. Din această perspectivă originală Manoilescu conferă productivității muncii valențele unei monede naționale cu ajutorul căreia se poate aprecia dacă mărfurile sunt scumpe sau ieftine: "Cu alte cuvinte adevărata monedă națională este productivitatea muncii mărfurilor de export. Cu această productivitate a muncii se măsoară în mod corect avantajul relativ cu care o marfă se produce în țară sau se cumpără din străinătate."

Originalitatea și valoarea concepției lui Manoilescu asupra echilibrului balanței comerciale, clădită pe indicatorul-pivot productivitatea muncii constă, așadar, din găsirea unui nou mod, mai bun, de apreciere a valorii reale a exportului și importului și a diferenței dintre ele.

Să mai subliniem și valoarea deosebită a observațiilor lui Manoilescu cu privire la echilibrul global dintre producție și consum, respectiv acela care se stabilește la scară mondială și care trebuie controlat de toate statele lumii.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 8/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**VARIABILELE ECONOMICE
ALE SECTORULUI FORESTIER
CU IMPACT ASUPRA POLITICII
DE PROTECȚIE A MEDIULUI**

Rodica MIROIU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. COSTURI PENTRU PROPRIETARII PĂDURII SAU PENTRU CEI CARE SUNT DIRECTȚI INTERESAȚI	194
2. COSTURI PENTRU COMUNITATEA UMANĂ.....	195

Deteriorarea ecosistemului forestier presupune examinarea unei game de consecințe, care trebuie să constituie obiective majore ale politicii naționale forestiere. Pentru realizarea practică a acestor măsuri de politică este necesar ca instituțiile abilitate să dispună de o varietate de instrumente care să fie adaptate atât perioadei de dezvoltare economică, cât și tradițiilor resurselor forestiere ale țării noastre. În această privință, se impune să fie examinate unele probleme majore privind implicațiile de ordin economic, juridic, social, cum sunt: costurile de protecție a mediului, prețul masei lemnoase, forma de proprietate asupra pădurii, fiscalitatea etc.

Evaluarea costurilor deteriorării pădurii are o importanță deosebită deoarece poate servi ca bază de comparație pentru determinarea costurilor de reducere a poluării.

Această problemă prezintă un interes major mai ales în țările în care se percep sume importante de la agenții economici, drept compensație pentru daunele produse pădurii.

În practică, în timp ce costurile de reducere a poluării sunt relative ușor de localizat și cuantificat, costurile implicate de afectarea pădurii ridică o serie de probleme metodologice dificile. Totuși se poate constitui o schemă de principiu a acestor costuri.

1. COSTURI PENTRU PROPRIETARII PĂDURII SAU PENTRU CEI CARE SUNT DIRECTȚI INTERESAȚI

1.1. Pierderea din valoarea pădurii și a terenurilor forestiere, ca și din cea a altor proprietăți din zona afectată.

1.2. Reducerea venitului adus de recolte datorită diminuării prețului lemnului rotund și a majorării costurilor de recoltare.

1.3. Pierderi ale faunei și florei, având drept rezultat reducerea câștigurilor din vânătoare, cultivarea ciupercilor și a fructelor de pădure etc.

1.4. Pierderi de venituri din activitatea de recreere și facilități recreaționale, inclusive hoteluri, restaurante, turism în zonele afectate.

2. COSTURI PENTRU COMUNITATEA UMANĂ

2.1. Costurile subvenționării (dacă guvernul este de accord să le plătească):

- pentru proprietarii forestieri;
- pentru întreprinderile industriale.

2.2. Ocuparea forței de muncă: la început nu se va înregistra nici reducerea și nici creșterea numărului personalului, din cauza tăierilor și prelucrării arboretelor deteriorate, dar este de așteptat o scădere a numărului de lucrători și a capacității întreprinderilor industriale, contrabalansată parțial, de majorarea suprafețelor împădurite.

2.3. Pierdei din afectarea mediului prin deteriorarea solului, avalanșe, pierderea capacității de retenție a apei, pericol de inundații etc.

2.4. Peisaj și valori spirituale: în afară de cele menționate, mai pot exista o serie de cazuri care constituie daune pentru unii, dar beneficii pentru alții, de exemplu când un agent economic privat, din sectorul de prelucrare a lemnului, beneficiind de un aport sporit de materie primă (doborâturi provocate de avalanșe) câștigă un segment mai mare de piață, în dauna concurenților din alte zone ale țării. Dar, pentru prezervarea factorilor de mediu alături de estimarea costurilor de poluare, apare ca deosebit de importantă problema determinării prețului lemnului pe picior. Astfel, determinarea unui preț al masei lemnoase echitabil constituie o premisă esențială, atât a utilizării cât mai bune a ei, cât și a conservării acestui potențial, în scopul satisfacerii necesarului de lemn și a condițiilor mai bune de viață a generațiilor viitoare. În același timp, aceasta va constitui un stimulant pentru dezvoltarea rațională a industriilor de prelucrare a lemnului și a comerțului cu produse din lemn. În România prețul lemnului pe picior s-a majorat, în perioada 1989-1993, de la 76 la 2850 lei/mc, dar este considerat, cel puțin în domeniul silviculturii, drept necorespunzător, în condițiile inflației. Altfel, acest preț, corectat prin luarea în considerare a cursului de revenire, a scăzut de fapt, de la 4,3 \$/mc la 2,2 \$/mc la sfârșitul anului 1992, față de 45-50\$/mc cât este pe plan mondial.

Acest aspect este reflectat și prin dinamica descrescătoare a valorii producției silvice (fenomen provocat și de reducerea cantitativă a recoltelor de lemn), cât și prin ponderea ridicată în cadrul acestei valori a realizărilor din alte produse ale pădurii, respective 37% la nivelul anului 1992 (tabelul nr.1).

Tabelul nr.1

Valoarea producției silvice, în perioada 1989-1992

	1989	1990	1991	1992
TOTAL – dinamică (%)	56,8	45	38,1	26,8
din care:	100,0	79,2	67,1	47,2

	1989	1990	1991	1992
- masă lemnoasă	31,2	26,7	24,2	16,9
- alte produse nelemnoase ^{x)}	25,6	18,3	13,9	9,9

^{x)} Răchită și împletituri, fructe și ciuperci, activitate de vânatoare.

Sursa: Date de la Departamentul Pădurilor.

În acest sens, este recomandabil să se examineze experiența pe plan mondial care reflectă atât punctul de vedere al vânzătorului, respectiv al proprietarului pădurii, cât și cel al cumpărătorului.

Din punctul de vedere al vânzătorului, valoarea lemnului pe picior cuprinde două categorii de costuri: costuri administrative și costuri adiționale. Dacă în ceea ce privește prima categorie, problemele sunt cunoscute, în ceea ce privește cea de a doua, trebuie menționată structura sa, și anume:

- a) valoarea viitoare a masei lemnoase, dacă recoltarea este amânată;
- b) valoarea economică, în ipoteza altor utilizări, dacă nu se execută tăieri;
- c) valoarea economică a beneficiilor din recoltarea masei lemnoase;
- d) costurile de regenerare a arboretelor.

În primul caz, se setimează că valoarea masei lemnoase va crește datorită unei cereri substanțiale de produse din lemn.

În cel de-al doilea caz, se apreciază că unele utilizări ale lemnului (drept combustibil, de exemplu) sau altele care nu intră sub incidența pieței sunt mai importante (pădurea are valoare economică în controlul eroziunii solului, în protecția apelor etc.).

Beneficiile obținute din recoltarea lemnului sunt cele din regenerarea pădurilor prin tăierea speciilor mai puțin valoroase și cele din utilizarea mai bună a acestora din urmă, de obicei, cu diametru mai mic și esențe mai slabe, care nu pot fi folosite pentru produse cu grad avansat de prelucrare.

Costurile de regenerare includ costurile activităților silvice, de supraveghere, de producție și de întreținere a pădurii.

Din punctul de vedere al cumpărătorului, estimarea valorii lemnului pe picior este o operațiune destul de complexă care presupune: determinarea prețurilor reprezentative ale buștenilor sau ale produselor prelucrate, care valorifică cel mai bine lemnul; estimarea costurilor de obținere a buștenilor, precum și a costurilor de transport și de prelucrare; determinarea unei cote de profit (beneficiu).

Rezultă că valoarea estimată a lemnului pe picior este reziduală, bazându-se pe cererea derivată de lemn pe picior pentru diferite utilizări alternative.

Punctul de plecare pentru estimarea valorii lemnului pe picior este prețul de export al buștenilor. Din acest preț sunt scăzute costurile de manufacturare,

mergând înapoi până la lemnul pe picior, costurile de stivuire, cheltuielile de tracțiune, de încărcare și de transport (prin alunecare prin șocuri) și costurile de tăiere (doborâte) a arborilor.

Diminuarea prețurilor buștenilor cu costurile de exploatare conduce la obținerea prețului de producție al lemnului pe picior (cost de producție, respectiv, valoarea estimată a lemnului pe picior și profitul).

Se determină, deci, următoarele relații:

$$R=C+M+S$$

$$R-C=M+S$$

$$S=R-C-M$$

unde:

R - prețul de vânzare al unui mc de buștean;

C - costul de exploatare, inclusiv amortizarea fondurilor fixe/mc;

M - cota de profit/mc;

S - valoarea lemnului pe picior/mc.

Quantumul cotei de profit are un impact direct asupra valorii estimate a lemnului pe picior. Dacă această cotă este prea generoasă, valoarea lemnului pe picior va fi prea scăzută și, în caz contrar, când valoarea masei lemnoase este prea mare, s-ar putea întâmpina rezistență la plata acesteia, din partea întreprinderilor de prelucrare a lemnului.

Pentru determinarea acestei cote de profit se utilizează, în general, două metode: **metoda indirectă** (Overturn Method) și **metoda investițiilor**.

Prin **metoda indirectă**, cota de profit este determinată ca un procent din prețul de producție sau ca un coeficient.

În primul caz, o împărțire a prețului de producție între cotele de profit și valoarea lemnului pe picior este simplu de efectuat. De obicei, se utilizează o împărțire într-o proporție de 50%-50%.

În al doilea caz, cota de profit se poate determina în următoarele trei variante: proporție din volumul profitului, proporție din valoarea vânzărilor, proporție din costurile de exploatare.

Metoda indirectă, în cele trei variante, este recomandată atunci când costurile de exploatare reprezintă un element major al costului total și, prin urmare, oferă o bază adecvată pentru determinarea cotei de profit.

Metoda investițiilor este utilizată mai ales în evaluările lemnului pe picior, atunci când se fac investiții considerabile în sectoarele de exploatare și prelucrare a lemnului, reprezentând, atât mașini și echipamente, cât și capital (fond de rulment).

Investiția medie anuală este calculată pe baza investiției inițiale și a valorii deșeurilor ce rezultă, plus volumul mediu de capital (fond de rulment) necesar. Pentru a determina cota de profit se aplică o rată de recuperare adecvată la investiția medie anuală. Această rată de recuperare trebuie să fie compara-

bilă cu cele ale unor investiții similare și să reflecte riscurile implicate de activitatea din sectorul forestier, pentru care se face această evaluare.

Metoda directă a evaluării lemnului pe picior

Această metodă se bazează pe evidența tranzacțiilor de vânzare a acestei materii prime. Ea este, bineînțeles mai simplă, dar, necesită existența unor piețe competitive în cadrul cărora lemnul pe picior să fie vândut unor firme independente, foarte active. În consecință, această metodă se poate aplica, mai ales, în țările dezvoltate, cu o piață a lemnului reprezentativă.

Astfel, se analizează un eșantion mare de vânzări, de exemplu, prin metoda regresiei sau prin alte tehnici statistice pentru a identifica efectul diferiților factori care acționează asupra prețurilor și magnitudinea acestor efecte. Sunt evaluați factori ca: specie, mărime, calitate, densitate, distanță, utilizare finală etc. Și sunt identificate, astfel variabile importante. Aceste variabile și magnitudinea influenței lor asupra prețurilor sunt utilizate pentru aprecierea valorii lemnului pe picior în ale alte analize similare.

Pentru țările dezvoltate, se apreciază că cel mai cunoscut și mai dezvoltat sistem de estimare a valorii lemnului pe picior este cel practicat în SUA, de exemplu, de către Serviciul Forestier al SUA, aplicat în cazul vânzării de lemn în pădurile naționale. Astfel, metoda indirectă (Overtun Method) este cea mai uzitată. Aprecierile se bazează pe vânzările estimate de bunuri manufacturate (placaj, furnir și produse secundare, cum sunt așchiile de lemn).

Metoda investițiilor este utilizată numai într-un număr limitat de cazuri, cum este de exemplu construcția unei întreprinderi noi de prelucrare a lemnului.

Metoda directă, bazată pe documente de evidență a tranzacțiilor, este utilizată în sudul și estul SUA, unde există suprafețe întinse de păduri private și o piață privată viabilă, pentru lemnul pe picior.

Estimarea valorii lemnului pe picior în țările în curs de dezvoltare nu este atât de detaliată și nici atât de complexă ca în SUA și Canada, de exemplu, deoarece ele se confruntă cu probleme și restricții diferite și au, deci, obiective diferite.

Determinarea cât mai corectă a prețului lemnului pe picior este deosebit de importantă în condițiile avansării reformei în țara noastră, a extinderii și intensificării relațiilor de piață. Astfel, pe de o parte, se prevede ca întreprinderile din sectorul de exploatare (prelucrare primară) a lemnului să se transforme din regii autonome, în societăți comerciale, iar, pe de altă parte, numărul proprietarilor de păduri se va majora, prin apariția proprietarilor privați, ceea ce va schimba structura actuală a pieței; mai mulți vânzători, respective mai mulți cumpărători. În consecință, prețul masei lemnoase va deveni negociabil.

Totodată, în condițiile apariției proprietarilor privați, care în prezent dețin aproximativ 320 mii hectare (peste 5% din fondul forestier) și a presiunilor de reconstituire a proprietăților mănăstirești și comunale, considerăm că este utilă

examinarea particularităților formelor de proprietate existente pe plan mondial în silvicultură.

În țările cu economie mixtă sau de piață, în perioada recentă, există păduri în proprietatea statului, de exemplu, aproape 5% în Portugalia și Spania, 98% în Israel, 85% în Irlanda. Aceste țări au și păduri care sunt în proprietatea persoanelor particulare, în acest caz, influența statului este mult diminuată sau, chiar, inexistentă.

Din punct de vedere al formei de proprietate asupra pădurilor se poate face următoarea clasificare:

- proprietatea de stat, existentă în fiecare țară. În unele țări se face distincția între guvernul central și guvernele regionale, cum este cazul Germaniei, Italiei, Spaniei, Elveției, fostei Iugoslavii;
- proprietatea unor organisme publice, cum sunt cele comunale, ca în Belgia, Cipru, Franța, Luxemburg, Elveția;
- proprietatea unor instituții eclesiastice, academice, financiare etc.
- proprietatea unor cooperative ale lucrătorilor, cum este cazul Portugaliei;
- proprietatea unor organizații de conservare a fondului forestier, neguvernamentale, ca în Olanda, Marea Britanie;
- proprietatea unor întreprinderi din industria lemnului, în Suedia (24% din fondul forestier), Finlanda (8%), Portugalia (4%);
- proprietatea privată, în toate țările cu economie de piață sau mixtă.

Particularitățile principalelor forme de proprietate asupra pădurilor menționate anterior sunt următoarele:

Proprietatea de stat. Fiind sub controlul direct al statului, aplicarea principalelor măsuri de politică forestieră este ușor de realizat, deoarece aceste păduri sunt, de obicei, destul de întinse pentru a permite gestionarea lor rațională de către un personal cu o calificare adecvată; mai mult, întrucât toate costurile și beneficiile aferente se răsfrâng asupra întregii populații, conflictele de interese între deținătorii de păduri și societate sunt minime.

Totuși, trebuie remarcat faptul că din cauza birocrăției existente, managerii din întreprinderile forestiere nu își pot exercita inițiativa la nivelul cerut pentru un bun management. Se apreciază că această dificultate este atenuată în unele țări prin acordarea unui anumit grad de autonomie acestor întreprinderi.

Organismele comunale. În acest caz, se combină unele avantaje ale proprietății de stat cu avantajele unei implicări mai mari a comunităților rurale. În țările unde această formă de proprietate este generalizată, managementul este realizat de către autoritățile de stat forestiere sau, cel puțin, supravegheat îndeaproape de acestea. Aceleași considerații se pot aplica și pentru pădurile care aparțin fermelor cooperatiste.

Întreprinderile forestiere. Managementul pădurilor, practicat de întreprinderile forestiere este, în general, de un nivel înalt și permite armonizarea inte-

reselor întreprinderilor de prelucrare a lemnului și a unităților silvice. Totuși, trebuie remarcat faptul că Suedia și Finlanda, două țări în care această formă de proprietate este semnificativă și în care se recunosc avantajele acestei forme de proprietate, au decis să limiteze expansiunea acesteia. Un motiv este acela, că deținerea în proprietate pe scară mare, a pădurilor de către industriile forestiere poate să accentueze dezechilibrul de putere pe piața lemnului, atunci când un număr restrâns de întreprinderi, mari și puternice, achiziționează această materie primă de la numeroși mici proprietari de suprafețe împădurite. În Finlanda, transferul de pământ din proprietatea privată în cea de grup (societăți), a dat naștere, de asemenea, unor probleme sociale.

Proprietatea privată. Această categorie de proprietate este ea însăși extrem de variată, de la câteva latifundii, cu mii de hectare de pădure, până la milioane de proprietăți cu mai puțin de 5 hectare. Cu toate acestea, aproape toți proprietarii au o caracteristică de bază comună: pădurile nu sunt sursa lor principală de venit și interesele lor pot să nu coincidă întotdeauna cu interesele la nivel național. Micii proprietari, mai ales, tind să-și fructifice în timp mai scurt capitalul investit, în comparație cu întreaga societate, și puțini sunt interesați în a primi publicul pe suprafețele lor de pădure, fără o recompensă bănească. Nivelul managementului aplicat în posesiunile mari este, în general, înalt, în acest scop fiind utilizat un personal cu o înaltă calificare sau înșiși proprietarii, care își administrează aceste terenuri, având diverse motivații: siguranța investițiilor, plăcerea de a avea în proprietate aceste păduri, prestigiul, conștiința socială, dorința de a fi cel mai bun etc.

Diferențele dintre cele două categorii de proprietari derivă din următoarele considerente:

- cei mai mulți dintre micii proprietari de suprafețe împădurite nu au suficiente stimulente și o pregătire forestieră adecvată;
- cel mai mare obstacol în calea unui management eficient rezidă în faptul că o mică proprietate forestieră nu poate fi gospodărită economic, în mod izolat;
- planificarea, construcția și menținerea drumurilor forestiere poate fi realizată eficient, din punct de vedere al costului, numai în cazul suprafețelor mari, mai ales pe termen muntos, și chiar operațiunile individuale forestiere care necesită tehnologie modernă nu pot fi îndeplinite în mod eficient din punct de vedere economic, pe suprafețe foarte mici. Din această cauză, multe țări au adoptat o serie de măsuri de politică forestieră pentru a contracara problemele menționate anterior, după cum urmează:
- scheme pentru a promova grupări sau alte forme de cooperare între proprietarii terenurilor forestiere;
- asistență în ceea ce privește marketingul;
- facilități de formare a personalului de specialitate;

- stimulente financiare;
- măsuri pentru promovarea consolidării terenurilor;
- contracte de management cu întreprinderi de management forestier sau întreprinderi productive din sectorul forestier.

Una dintre cele mai eficiente măsuri a fost managementul și supravegherea foarte atentă și directă de către organismele guvernamentale de profil forestier, ca în cazul Elveției și fostei Iugoslavii, dar care a impus și unele restricții pentru proprietari neacceptate în alte țări.

O problemă care merită o atenție mai mare decât i s-a acordat este cea a terenurilor forestiere neglijate care îndeplinesc o funcție de protecție a mediului, ca în cazul habitatului și refugiului pentru fauna și flora puse în pericol. În acest caz, absența unui management adecvat poate constitui un factor de salvare a unor specii de la dispariție. Este încurajator, deci că unele țări și-au propus sau au acordat deja recompense pecuniare proprietarilor de terenuri forestiere care au rezervat suprafețe corespunzătoare pentru conservarea vegetației existente.

Diversificarea formelor de proprietate impune adoptarea unui sistem fiscal forestier adecvat, care se află, totodată, în strânsă legătură cu nivelul prețurilor produselor forestiere. În acest sens, experiența pe plan mondial arată că, date fiind condițiile și obiectivele diferite existente în fiecare țară care își propune constituirea unui nou sistem de taxe și impozite în sectorul forestier, este dificil a determina un sistem universal valabil.

Totuși, se apreciază că se poate elabora un sistem fiscal de bază, la care se pot aduce unele modificări (variante) sau completări, și care constă din următoarele:

- rente (arende) anuale financiare pe concesiuni, percepute în cazul tuturor concesiunilor și altor contracte de utilizare a pădurii pe termen scurt sau lung;
- taxe stabilite în funcție de volumul de lemn tăiat, percepute pentru toată masa lemnoasă tăiată, atât pentru consum intern, cât și pentru export;
- taxe de export și stimulente pentru prelucrarea lemnului în țara de origine, prin care se urmărește să se încurajeze prelucrarea în țară a buștenilor, percepându-se o taxă de export pe metrul cub de bușteni exportati, peste taxa stabilită în funcție de volumul de lemn tăiat.

Taxa de rentă (arendă) anuală funciară

Acest quantum al rentei (arenda) anuale funciară poate servi pentru reflectarea valorii pe concesiune, generată de asigurarea aprovizionării cu lemn și de taxele forestiere pe masa lemnoasă tăiată, care se situează sub nivelul valorii lemnului pe picior. Aceste arende, calculate în funcție de suprafețele concesionate, sunt ușor de reglementat. Ele pot servi atât pentru descurajarea achiziționării și deținerii de suprafețe mari de concesiuni, peste necesitățile in-

dustriei de prelucrare a lemnului, cât și pentru încurajarea unei utilizări mai eficiente a suprafețelor deținute.

Trebuie stabilite niveluri minime ale acestor rente anuale funciare, care să reflecte costurile administrative de supraveghere a concesiunilor, și costurile de oportunitate în alocarea drepturilor de masă lemnoasă. Costul de oportunitate reflectă: valoarea potențială viitoare a concesiunii pentru guvern; utilizările alternative pentru obținerea lemnului necesar prelucrărilor superioare, combustibilului, medicamentelor; efectele benefice de protecție a mediului, cum sunt: controlul eroziunii solului sau al viiturilor de ape etc.

În concluzie, aceste taxe au un rol deosebit în sistemul fiscal forestier și, în cele mai multe țări, se emit opinii de majorare a nivelurilor lor.

Taxe stabilite în funcție de volumul de masă lemnoasă tăiată. Aceste taxe trebuie să reflecte valoarea masei lemnoase recoltate. Ele fiind cele mai importante taxe în cadrul sistemului fiscal forestier.

Ele pot fi fundamentate prin măsurarea volumului lemnului rotund din pădure, la un punct central de transport, dacă lemnul este folosit la intern, sau în portul de unde se exportă.

Taxe de export pe bușteni și stimulente de prelucrare la intern. Taxele de export pe bușteni, ca adaus la taxele pe volumul de lemn tăiat sunt recomandate:

- a) pentru a reflecta valori ale lemnului pe picior mai mari pe piețele unde se exportă;
- b) pentru a stimula prelucrarea lemnului la intern. În lipsa acestor taxe, buștenii ar fi exportati pe piața cea mai profitabilă, din punct de vedere financiar, fără a obține un venit adițional forestier și fără a genera efecte pozitive asupra industriei de prelucrare naționale. Astfel, o taxă de export va constitui un supliment la taxele bazate pe volumul de lemn tăiat, atunci când buștenii destinați exportului sunt mai valoroși (valoarea lemnului pe picior este mai mare). Când valoarea lemnului pe picior, din care sunt obținuți buștenii prelucrați la intern, este mai mare decât cea aferentă buștenilor pentru export, nu se aplică taxe de export.

Aspectele prezentate anterior pot constitui elemente de reflecție în realizarea unor judecăți de valoare care să conducă la formularea și operaționalizarea unei politici viabile de protecție a mediului, atât în silvicultură, cât și în sectoarele primară și secundară a lemnului.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 9/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**SCHIȚĂ TEMATICĂ PENTRU ELABORAREA
STRATEGIEI DE DEZVOLTARE
SOCIAL-ECONOMICĂ A ROMÂNIEI**

• Proiect supus dezbaterilor Grupului Consultativ •

Prof. univ. Constantin IONETE,
membru de onoare al Academiei Române

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

NOTĂ PRELIMINARĂ.....	209
I. INTERESUL NAȚIONAL ȘI OBIECTIVELE REPREZENTATIVE	211
Obiective scop	211
Obiectiv mijloc	212
II. VECTORII TRANZIȚIEI ȘI ECONOMIEI DE PIAȚĂ.....	214
Relații de proprietate și structuri de exploatare	214
Mecanismele pieței	215
Segmentele pieței	216
III. EVOLUȚIA UNUI SECTOR CRITIC: PIAȚA MUNCII	218
IV. DE LA STRUCTURILE IMPLICATE DE INDUSTRIALIZAREA CLASICĂ LA CELE POSTMODERNE	220
V. INTERDEPENDENȚA DEZVOLTARE ECONOMICĂ - DEMOCRAȚIE	222
VI. REFORMA ȘI STABILIZAREA SISTEMULUI PROTECȚIEI SOCIALE.....	223
VII. EDUCAȚIE, CULTURĂ, TRADIȚIE	225
VIII. INTEGRAREA COMUNITAR-EUROPEANĂ A ȚĂRII NOASTRE	226

NOTĂ PRELIMINARĂ

Conținutul lucrării, potrivit tematicii supuse dezbaterilor, îl constituie pachetul de opțiuni care se identifică cu interesul național pe termen lung, derivate din valorile universale ale democrației politice și economice și în interdependență cu obiectivele comunitar-europene în perspectiva aderării, precum și cu cele internaționale.

Interesul național nu se identifică cu obiectivele sectorului public, dominat de proprietate de stat în curs de privatizare și nici cu interesul public în general, care este numai o parte a celui național.

El izvorăște din aspirațiile pe termen lung ale poporului susținute de inițiativa și interesele individuale.

De asemenea, interesul național nu se reduce la expresii simplificatoare, artificial unice. Nucleul său este structurat, pluralist, format din obiective coerente, dar diferențiate în obiective-scop și obiective mijloc, susținute în timp de obiective intermediare.

Obiectivele intermediare sunt generate în principal de cele trei etape specifice intervalului strategiei noastre și anume: tranziția; maturizarea structurilor și mecanismelor pieței; pregătirea societății postmoderne sau postindustriale, toate în interdependență și continuitate.

Proiecția strategică se deosebește de programele politice și guvernamentale, concepute pe orizonturi medii de timp, cărora le oferă deschideri, punți de trecere și continuitate în acțiuni, prin prisma interesului național pe termen lung.

Distanțarea obiectivelor strategice de ideal și utopie, de ideologii sau modele calificat exogene. Opțiunile reprezentative pentru interesul național izvorăsc din realitățile tranziției și ale depășirii lor și se transformă în fapte social-economice prin participare liberă, cu sprijinul teoretic și practic al experienței dobândite la noi și în alte țări.

Orizontul de timp al strategiei este delimitat de perioada formării integrale a generației postrevoluționare, pregătită să preia începuturile tradiției pluralismului politic și democrației economice și să opereze schimbări potrivit aspirațiilor sale.

Acesta cuprinde intervalul de timp 1995-2015.

Abordarea obiectivelor strategice este concepută diacronic, în etape, de la enunțarea și fundamentarea lor, la instituții, cadru juridic, mecanisme și acțiuni macro și microeconomice de promovare, motivate pe îmbinarea: interes personal-interes general.

Spre deosebire de programele pe termen scurt și mediu, ele au o rezistență la exprimarea cantitativă.

Enunțurile obiectivelor și celorlalte elemente structurale ale strategiei, reduse la afirmații, sunt propuse analizei ulterioare în alternative și variante opționale.

Termenul promovare folosit în text implică în general antrenare prin mecanisme sau acțiuni indirecte, nu prin măsuri administrative.

I. INTERESUL NAȚIONAL ȘI OBIECTIVELE REPREZENTATIVE

Obiective scop

- Adâncirea organizării politice fondată pe drepturile omului și democrația pluralistă, cu componenta lor în plan economic și anume libera întreprindere și inițiativă. Într-o formă concretă și privit în perspectiva orizontului de timp al strategiei, acest obiectiv tinde spre valorile universale ale democrației liberale vestice, realizate în societatea postindustrială din țările dezvoltate pe baze capitaliste, verificate prin desfășurarea schimbărilor sociale ce duc la democrație stabilă fără șocuri și violență, precum și la prosperitate.
- Descentralizarea nivelului decizional în toate domeniile și în mod deosebit trecerea de la organizarea administrativă verticală la cea orizontală, reprezentată de orașe și comune.
- Dezvoltarea potențialului demografic și reînnoirea biologică a generațiilor.
- Dezvoltarea susținută a economiei prin creșterea produsului intern brut pe locuitor, ca expresie a valorificării resurselor în interes național.
- Formarea instructiv-educativă a întregii generații tinere și permanentizarea adaptării profesionale a adulților la progresul științei și tehnologiei, precum și la transformările structurale din economie.
- Apropierea de ocuparea deplină a populației apte de muncă, susținută prin stimularea creării de locuri de muncă, mobilitatea forței de muncă și adaptarea pregătirii profesionale la cerere. Asigurarea egalității de șanse prin intrarea în producție a fiecărui contingent din tânăra generație aptă de muncă.
- Traversarea fără șocuri a normalizării raportului dintre populația urbană și populația rurală, dominat încă de ponderea ridicată a acesteia din urmă (peste 40% din total), precum și a populației ocupate în agricultură.
- Extinderea și consolidarea relațiilor de proprietate în economie până la limita de jos a monopolurilor naturale.
- Integrarea în procesul dezvoltării a protecției mediului natural și în primul rând asigurarea aerului și apei curate.
- Conservarea unicităților naturale ale țării noastre și anume Carpații cu flora și fauna lor, zona cursului Dunării, Delta Dunării și Marea Neagră.

- Formarea receptării și dezvoltarea inițiativelor participative la integrarea în structurile comunitar-europene ca element de referință, în care se vor încadra și următoarele elemente specifice țării noastre: integrarea româno-moldovenească; solidaritatea economică regională cu țările vecine asociate Comunității Europene (Cehia, Slovacia, Ungaria, Polonia, Serbia și Bulgaria), cooperarea în zona Mării Negre; cooperarea în zona Dunăre-Rin și continuarea deschiderii spre piața mondială.
- Trecerea de la protecția socială defensivă, implicată de costurile tranziției, la un sistem multidimensional, bazat pe tradiția țărilor europene și pe înlocuirea redistribuirii veniturilor (aplicabilă numai defavorizaților), cu asigurarea participativă și responsabilă a persoanelor.
- Cimentarea valorilor culturale, morale și de civilizație ale societății civile libere prin tradiție și transformarea acestora în voință națională de progres și valorificare a potențialului creator al poporului, precum și de afirmare a particularităților acestuia în valorile internaționale.
- Promovarea securității României, prin parteneriat de pace și participare la alianțe în cadrul Organizației pentru Securitate Europeană (CSCE) și al organizației NATO, în condițiile conservării relațiilor de bună vecinătate în zonă.

Obiectiv mijloc

- Motivarea activității economice și progresului prin profit pentru întreprinzători, acționari, fermieri, prin salarii în funcție de rezultate pentru manageri și participanți la producție, precum și prin apărarea proprietății intelectuale în domeniul creației.
- Competitivitatea produselor ca formă dominantă de promovare a avantajului comparativ pe piața internațională și internă, precum și a progresului economic și a ofensivei în relațiile economice.
- Asigurarea funcționării nestânjenite a concurenței loiale, ca mediu al progresului economic și ca descurajare a înclinației spre monopol, verificată prin interesele consumatorului.
- Permanentizarea cercetării științifice în avangarda tehnologiei și a inovării tehnice și economice în creșterea productivității muncii, precum și în ajustarea și elasticizarea structurilor producției prin reînnoirea produselor.
- Susținerea stării de anticipare a afacerilor pe termen lung ca formă atractivă pentru fluxurile de capital, economisire (acumulare) și investiții, prin menținerea variabilelor macroeconomice în echilibru dinamic relativ stabil (rata dobânzii și profitului, raportul venituri-cheltuieli bugetare, cursul leului, prețurile etc.).

-
- Dezvoltarea logistică și funcțională a sistemului informațional și de comunicații la nivelul cerințelor științei, tehnologiei și complexității economiei de piață.
 - Funcționarea nestânjenită a transparenței în toate sectoarele activității social-economice și în mod deosebit în segmentele pieței.

II. VECTORII TRANZIȚIEI ȘI ECONOMIEI DE PIAȚĂ

Intrarea în acțiune și maturizarea liniilor de forță ale economiei de piață și anume relațiile de proprietate și structurile de exploatare, mecanismele (prețuri, comerț) și segmentele pieței (piața produselor și serviciilor, cea monetar-financiară și a muncii).

Relații de proprietate și structuri de exploatare

În industrie: generalizarea privatizării în industrie prin structuri de proprietate elastice, dominant mici și mijlocii, corespunzătoare adaptabilității producției la cerere, la specificul resurselor interne și posibil obținabile prin import, precum și atractive pentru investitorii străini prin randament și competitivitate.

- Îmbinarea privatizării cu restructurarea activității societăților comerciale, pentru depășirea efectuării acesteia în două faze: în funcție de interesele statului acționar și apoi ale proprietarului privat.
- Recurgerea la metode de privatizare și atragerea de resurse, specifice marii privatizări pentru accelerarea procesului în acest sector.
- Funcționarea optimă a sistemului de evaluare a activelor, diagnoză-prognoză și expertiză a ansamblului societăților comerciale supuse privatizării și restructurării.
- Consolidarea funcționării pe baze comerciale a instituțiilor privatizării, potrivit legislației în vigoare, în cadrul controlului parlamentar și al cooperării cu agențiile guvernamentale de privatizare și restructurare.
- Profesionalizarea managementului în societățile comerciale din industrie și servicii, printr-un sistem care să ia în calcul depășirea dificultăților privatizării și restructurării.
- Încheierea transferului proprietății de stat către sectorul particular până la sfârșitul secolului.

În agricultură: traversarea stării de atomizare și posesie incertă asupra terenurilor din agricultură, precum și a vidului de exploatare de piață, rentabile, din acest sector prin următoarele acțiuni principale:

- Încheierea investiției cu titluri de proprietate a celor în drept, potrivit Legii 18/1991 și funcționarea cadastrului agricol, până în 1996.
- Crearea cadrului juridic și funcțional (legiferarea arendării, circulației libere a proprietății funciare, a creditului agricol etc.) pentru constituirea exploatărilor agricole sub forma fermelor rentabile, dominant familiale, bazate pe proprietate de muncă și/sau pe arendare în care activitatea tehnică, mecanică, economică să aparțină fermierului, cu recurs la munci salariate în perioada de vârf și domenii de strictă specialitate.

- Operaționalizarea la scară a relațiilor contractuale stabile între producătorii agricoli și rețeaua (în formare) specializată în: construcții și reparații în mediul rural, aprovizionarea cu materiale industriale, achiziții cu ridicata și transporturi de produse agricole sau depozitarea acestora. Promovarea în același mod a activității agenților economici cu potențial integrator al proceselor economice din agricultură începând de la angajarea și sprijinirea producției și continuând cu circulația și prelucrarea acesteia, până la desfacerea cu amănuntul.

Lichidarea monopolurilor de achiziții, operațiuni de integrare, export-import și alte activități din agricultură și blocarea reconstituirii lor.

Restructurarea rețelei de mașini și utilaje agricole, în funcție de următoarele obiective:

- sprijinirea autodotării cu mașini și utilaje agricole a fermierilor;
- facilitarea constituirii de firme private specializate în executarea mecanizată de lucrări pentru micile gospodării agricole;
- facilitarea constituirii de unități private specializate în reparații de mașini și utilaje agricole;
- lichidarea stațiunilor de mașini și tractoare proprietate de stat.
- Privatizarea treptată a societăților comerciale de stat cu obiect producția agricolă vegetală, urmărind în același timp reorganizarea lor pe principiul fermelor bazate pe proprietatea de muncă, precum și asigurarea lor cu mașini și utilaje agricole. Menținerea selectivă în sectorul agricol vegetal a societăților comerciale de mari dimensiuni, în cazurile în care constituirea lor este cerută de deținătorii privați ai principalului pachet de acțiuni.
- Privatizarea marilor societăți comerciale de stat de producție animalieră, concomitent cu reorganizarea lor în unități mici și mijlocii. În limita posibilităților de dotare prin închiriere sau construcții cu clădiri adecvate, efectivele de animale și păsări vor fi realocate pe teritoriu după criteriul asigurării zonale a bazei furajere din resurse interne.

Mecanismele pieței

Extinderea, consolidarea și aplicarea consecventă a liberalizării prețurilor la toate produsele și serviciile și asigurarea condițiilor pentru:

- alocarea resurselor în economie în funcție de preț ca măsură a trecerii de la planificarea centralizată la economia de piață. Formarea prețurilor relative în economie, cu putere de exprimare a eficienței producției și competitivității produselor;
- afirmarea raporturilor reale între prețurile interne și internaționale, prin mijlocirea cursului de piață al leului, cu funcții de anticipare și stimulare a schimburilor externe competitive;

- consolidarea mediului concurențial necesar funcționării prețurilor libere și schimburilor echivalente, prin promovarea și aplicarea legii concurenței, constituirea organelor de interes public, neguvernamentale, pentru prevenirea concurenței neloiale și a finalizării tendințelor de monopol din economie și în final pentru protecția consumatorului.
- Promovarea consecventă a circulației libere a produselor pe piața internă și internațională și extinderea acestui mecanism, prin mijloace adecvate, în domeniul serviciilor, inclusiv în sectoarele cu tendințe monopoliste (servicii bancare, de asigurări, unele sectoare ale energiei și transporturilor etc.), precum și în domeniul imobiliar (inclusiv circulației terenurilor agricole) și mobilier (titluri de valoare).
- Folosirea acțiunii economice a comerțului și prețurilor libere, pentru echilibrarea cererii și ofertei și eliminarea cozilor la cumpărături, a bursei negre și a aprovizionărilor preferențiale.

Segmentele pieței

- Extinderea instituțiilor pieței de mărfuri, ca societăți private de interes public, sub forma burselor de mărfuri, a agențiilor de licitație periodică sau ocazională sau sub alte forme.
- Promovarea comerțului cu produse agricole vegetale și animale, beneficiare de avantajul comparativ (cereale, produse de carne etc.), prin agenții specializate, pe bază de licitație, formate în jurul silozurilor, abatoarelor, morilor sau altor baze de comerț cu ridicata existente deja.
- Pregătirea și organizarea în perspectivă a unei burse de mărfuri de cotații pentru produsele agricole tangibile (cereale etc.), cu deschidere pentru acces internațional.
- Modernizarea formei tradiționale de comerț și anume a pieței țărănești și artizanale, ca bază de aprovizionare a orașelor.
- Constituirea și transformarea în centre de circulație a capitalului, a bursei de valori imobiliare. Valorificarea pe această cale a condițiilor de atragere a capitalului străin prin investiții de portofoliu.
- Extinderea organizatorică și funcțională a pieței monetare prin:
 - consolidarea organizării pe două niveluri a sistemului bancar și anume: Banca Centrală autonomă și sistemul băncilor comerciale cu activitate universală;
 - separarea deficitului bugetar și a datoriei publice de sistemul de refinanțare al Băncii Naționale;
 - adâncirea și funcționarea completă a celor trei paliere ale pieței monetare: în băncile comerciale, pe piața interbancară și pe piața creditării în ultimă instanță de către Banca Centrală;

-
- operaționalizarea activității "open market" pe piața monetară;
 - formarea liberă a ratei dobânzii active (pentru creditele acordate) și a cursului de schimb pe piața monetară. Promovarea concurenței în formarea ratei dobânzii pasive, la disponibilitățile clienților din conturile bancare;
 - formarea și funcționarea grupei de investitori stabili prin plasamente constituite din soldurile asigurărilor de bunuri și persoane, fondurile instituțiilor mutuale, ale caselor de pensii etc.

III. EVOLUȚIA UNUI SECTOR CRITIC: PIAȚA MUNCII

- Detensionarea prin acțiuni complexe și de durată a pieței muncii, ținând seama de următorii factori de încordare:
 - starea de spirit a tineretului apt de muncă în căutarea de locuri de muncă în condițiile presiunii șomajului ridicat;
 - șomajul structural în creștere și de durată în condițiile volumului redus al economiilor pentru investiții;
 - reducerea considerabilă, la mai mult de jumătate, în următorii zece-cincisprezece ani a ocupării forței de muncă în agricultură, pe măsura formării exploatărilor agricole de piață sub forma fermelor;
 - rigiditatea calificării profesionale în industria grea, în curs de restructurare, precum și starea unei părți importante din întreprinderile de pe actualele platforme industriale cu unități supradimensionate de profil îngust, forță de muncă îngust specializată și efective mari de femei. La acestea se adaugă și nivelul comparativ ridicat al salariilor din industria grea;
 - atracția migrației destabilizatoare pentru economie, a forței de muncă formată preponderent din tineret și specialiști, orientată către țările dezvoltate, cu precădere din spațiul european vestic; intensificarea fenomenului odată cu apropierea liberei circulații a forței de muncă în acest spațiu;
 - gradul scăzut și ineficient de dezvoltare a rețelei de evidență, control și îndrumare a forței de muncă disponibile și mai ales recalificare sistematică a șomerilor.
- Unele acțiuni în domeniul creșterii gradului de ocupare a forței de muncă:
 - aplicarea consecventă a principiului "șanse egale la intrarea în societatea activă", prin concentrarea eforturilor pentru crearea anuală de noi locuri de muncă, pentru fiecare contingent de tineri, format din 150 mii - 200.000 persoane;
 - formarea profesională permanentă și recalificarea în unități de învățământ specializate, a forței de muncă disponibile și a șomerilor, în cooperare și concordanță cu cererea utilizatorilor;
 - asigurarea accesului produselor industriale, agricole și a serviciilor românești în spațiul Comunității Europene, prin deschiderea piețelor în această zonă încă din faza de asociere a țării noastre; folosirea în negociere a argumentului dublului avantaj: prevenirea migrației forței de muncă spre vest - asigurarea de locuri de muncă în țară prin promovarea exportului. Ridicarea în acest scop a competitivității produselor;

-
- declanșarea și întreținerea unui volum ridicat de lucrări, în sectorul subdezvoltat al infrastructurii și în mod deosebit în transporturi;
 - asigurarea condițiilor în măsură să contribuie la ridicarea gradului de mobilitate a forței de muncă disponibilizate sau în căutare de lucru;
 - prevenirea, prin amenajare teritorială, a apariției sau adâncirii diferențelor de nivel de dezvoltare în zonele Nord-Sud și Est-Vest ale țării.

IV. DE LA STRUCTURILE IMPLICATE DE INDUSTRIALIZAREA CLASICĂ LA CELE POSTMODERNE

- Transformarea structurilor economice cantitative, specifice creșterii industriei în ritmuri înalte, în cele calitative, exprimate prin preponderența serviciilor față de celelalte două sectoare (industrie, agricultură).
- Trecerea de la industrializarea clasică, bazată pe siderurgie, chimie de bază, petrochimie și mașini și echipamente cu valoare adăugată slabă, la structurile postindustriale și anume:
 - ramuri cu tehnică de vârf, automatizate, consumuri energetice reduse și grad de prelucrare și finalizare potrivit cererii de consum final și exportului;
 - structuri adaptive la schimbările tehnice și ale cererii.
- Asigurarea condițiilor pentru trecerea ritmurilor înalte de creștere de la industrie la sectorul terțiar, în sensul larg al acestuia care cuprinde servicii propriu-zise, distribuția mărfurilor și turism.
- Depășirea stadiului de subdezvoltare la întreaga gamă de prestații din sector, începând cu serviciile tradiționale (artizanale, personale, de igienă), continuând cu serviciile de masă sau industriale și cu cele de gospodărie comunală și locativă și încheind cu sectorul modern al serviciilor de creație-inovație (cercetare, proiectare, programare, informatică, modelare etc.).
- Trecerea de la producția agricolă de penurie și supraviețuire, la folosirea avantajului comparativ din sector și asigurarea abundenței de produse agroalimentare, diversificate și cu un grad ridicat de prelucrare. Dezvoltarea producției animale de mare productivitate specifică zonei montane și sub-montane.
- Trecerea la ceea ce se numește economia superioară în toate cele trei structuri (industrie, agricultură și servicii), caracterizată prin ponderea ridicată a exportului și prin competitivitatea internațională a produselor, folosind în principal următoarele condiții:
 - maturizarea sistemului și fluxurilor informaționale;
 - ritm înalt de inovare tehnologică și trecerea de la utilizarea tehnicii la conceperea acesteia;
 - dezvoltarea cercetării fundamentale, formarea elitelor intelectuale și profesionale și extinderea centrelor de excelență în învățământ și cercetare;
 - descentralizarea și operaționalizarea deciziilor.

-
- Reducerea sferei economiei inferioare, caracterizată de producția destinată pieței interne, pe baze tehnice scăzute și slabă calificare profesională.

V. INTERDEPENDENȚA DEZVOLTARE ECONOMICĂ - DEMOCRAȚIE

- Consolidarea relației dezvoltare economică de durată - democrație stabilă, pentru trecerea la economia de piață post-modernă, relație confirmată empiric de progresele țărilor vestice dezvoltate.

Unele acțiuni în acest scop:

- extinderea economiei de piață capitalistă, dovedită ca adecvată pentru realizarea prosperității economice drept bază a democrației pluraliste și obstacol în calea concentrării puterii economice și politice;
- asigurarea reprezentativității numerice și sociale a grupelor de populație mijlocie, purtătoare ale valorilor umane ale democrației și deschiderilor spre dezvoltare și progres prin: afirmarea prin inițiativă liberă și antreprenariat în economie și celelalte activități sociale, ca persoane cu pregătire și profesionalism dobândite prin ele însele, fără moșteniri și privilegii, cu preocupări și mijloace de participare la viața socială și politică; introducerea în fenomenul cultural a opțiunii pentru gândire proprie și individualism ca cerințe ale afirmării personalității și depășirii opiniilor imitative de grup; prin poziția social-economică și numerică, aceste grupuri diminuează diferențele mari de clasă din societate și asigură legitimitatea democrației; deschid prin activitatea lor economică perspective ocupării forței de muncă și adaptării structurilor la schimbări;
- integrarea prin recunoașterea aspirațiilor și a mesajului lor, a marilor grupe sociale ale societății postmoderne, ce nu se încadrează în criteriile clasice profesionale sau de proprietate și anume: tinerețul, femeile și consumatorul;
- depășirea antagonismelor dintre manageriat și proprietari.

VI. REFORMA ȘI STABILIZAREA SISTEMULUI PROTECȚIEI SOCIALE

- Atingerea obiectivului de interes național al protecției sociale prin asigurare participativă și responsabilă a persoanelor și asistență de la buget pentru grupe bine stabilite de beneficiari, în funcție de relația nevoi-posibilități de finanțare, prin acțiuni succesive conjugate cu stadiile de dezvoltare social-economică, urmărindu-se în principal:
 - dezuniversalizarea sistemului de protecție și limitarea treptată a lui la starea (nevoia) asigurată sau asistată și grupele umane pe care le cuprind, precum și la fondurile folosite în acest scop, supuse transparenței formării și folosirii, în perspectiva alocării simple, reducerii costurilor sociale și administrării operative a sistemului;
 - diferențierea sistemului în:
 - a) asigurări sociale pentru bătrânețe, invaliditate, șomaj, finanțate prin cotizații în funcție de salariu, plătite de salariați, agenți economici și instituții care angajează, în mărime și proporții variabile în timp, după gradul de dezvoltare economică;
 - b) asistență socială pentru sănătate, îngrijire medicală, lupta contra sărăciei în diverse forme, precum și alte acțiuni de aceeași natură, finanțată prin redistribuire de venituri bugetare.
- În evoluție, sistemul va consacra treptat funcționarea sa eficientă și echitabilă prin:
 - asigurarea echilibrului cotizații-prestații pe termen lung pentru garantarea echității între generații și evitarea stărilor critice;
 - adaptarea relației cotizații-prestații la fenomenele demografice de reducere a natalității, creștere a speranței de viață etc.;
 - adaptarea sistemului protecției la evoluția în perspectivă a pieței muncii;
 - blocarea intervențiilor periodice în funcționarea sistemului, din oportunism politic, însoțite de șocuri în funcționare și de inechități;
 - eliminarea asigurărilor sociale paralele, în afara sistemului, practicate prin: subvenționarea activităților economice sau direct a produselor prin preț; menținerea șomajului latent pe seama creșterii costurilor și prețurilor etc.
 - eliminarea extinderii nejustificate a gemului de protecție prin: vârstă redusă de pensionare Pensionări anticipate; universalizarea asistenței medicale sau a ajutoarelor pentru copii etc.;
 - plasarea pe piața capitalului a rezervelor de fonduri ale sistemului de asigurări.

- Pătrunderea în formația culturală a cetățeanului a obligației de a se desprinde de dependența totală de stat și de a-și asuma răspundere pentru propriul destin.

VII. EDUCAȚIE, CULTURĂ, TRADIȚIE

- Cimentarea valorilor educaționale, culturale și morale ale societății dezvoltate și democratic-stabile, spre care tindem și pătrunderea lor în tradiție prin familie, școală, mediul spiritual și opinia publică.

Realizarea obiectivului implică:

- formarea personalității și a identității personale ce se recunoaște ea însăși în pregătirea științifică, profesională și culturală, în aspirații și participare la acțiuni pentru autorealizare și de interes general;
- depășirea formației de slujbași prin dezvoltarea capacităților individuale de manifestare a liberei inițiative, în condițiile atingerii egalității cu ceilalți prin competiție;
- acceptarea dreptului la diferențiere al celorlalți și la dialog, ca garanție a propriei autonomii;
- pregătirea conștiinței de cetățean european prin respectul pentru valorile acestui continent, cunoașterea obiectivelor, organismelor și instituțiilor din spațiul comunitar și dobândirea accesului la acestea prin comunicare directă, folosind în acest scop și trilingvismul;
- formarea deprinderilor și comportamentelor compatibile cu valorile și practica economiei de piață în domeniul: relațiilor de negociere și parteneriat, asumării riscurilor dar și a răspunderilor, manifestările ofensive prin inițiativă și eforturi;
- participarea la formarea opiniei publice active, deschise atitudinilor umaniste și responsabile și moral și străină indiferenței față de mentalități și comportamente reprobabile;
- promovarea consecventă a eticii profesionale în domeniul ingineriei genetice, teraputicii medicale și chirurgiei transplantului.

VIII. INTEGRAREA COMUNITAR-EUROPEANĂ A ȚĂRII NOASTRE

Între obiectivele devenite puncte fixe pentru urcătoarele decenii, cel ce exprimă sintetic schimbări viitoare de amploare în România privește trecerea de la statul național la sistemul social-economic multicultural internațional, în spațiul european dezvoltat, în condițiile conservării și continuării valorilor spirituale românești cu vocație europeană.

- Din acțiunile în acest scop, cu grad de dificultate ridicat, a căror pregătire începe în perioada de tranziție la economia de piață, fac parte:
 - atingerea, pentru aderare la CE, a unui potențial economic cu o pondere de cel puțin 80%, față de nivelul țării membre celei mai sărace, în speță Portugalia, care la rândul lui este în creștere;
 - liberalizarea în timp a comerțului, circulației capitalului, a serviciilor și a forței de muncă, cu praguri greu de trecut, mai ales pe termen lung în domeniul: circulației libere a probelor agricole în condiții de nesubvenționare; liberalizării prestațiilor de servicii, circulației libere a forței de muncă, ce se poate aborda cel mult prin sprijin economic pentru blocarea migrației;
 - subordonarea sistemului monetar Băncii Centrale a Comunității Europene și adoptarea ca monedă de referință apoi efectivă pentru funcțiile banilor, a monedei comunitare (ECU);
 - atingerea stabilității economice și politice de durată drept condiție a aderării la CE.
- Pregătirea integrării și a pătrunderii interesului pe»; acest proces în fenomenul cultural românesc prin: cunoașterea motivației sub forma avantajelor multiple de care putem beneficia ca: accesul la o piață de mari dimensiuni și la tehnologie avansată, acces la dezvoltare și reducerea diferențelor venituri prin transferuri pe calea sistemului fondurilor comunitare (fondul structural, fondul regional și cel de solidaritate) etc.

ianuarie 1994

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 10/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

**POSIBILITĂȚI DE ASIGURARE
A ECONOMIEI NAȚIONALE CU ENERGIE
ȘI MATERII PRIME ÎN CONDIȚIILE
INTEGRĂRII ECONOMICE A ROMÂNIEI
CU REPUBLICA MOLDOVA**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

DIRECTOR: dr. ing. Corneliu Russu – cercetător principal gradul I
DIRECTOR ADJ. ȘTIINȚIFIC: dr. Aurel Iancu – cercetător principal gradul I
DIRECTOR ADJ. ȘTIINȚIFIC: drd. Dan Vasile - cercetător principal gradul II
SECRETAR ȘTIINȚIFIC: drd. Lucian Croitoru - cercetător principal gradul II
ȘEF SECTOR: dr. Viorica Răducanu - cercetător principal gradul I

COLECTIV ELABORATOR:

dr. Viorica Răducanu - coordonator de program
drd. Marius Bulearcă – cercetător științific pr. III
Marina Bădileanu - cercetător științific pr. III
OPERATOR: Luminița Georgescu

SUMAR

INTRODUCERE.....	233
Capitolul 1	
POTENȚIALUL ACTUAL DE RESURSE MINERALE AL ROMÂNIEI ȘI CEL AL REPUBLICII MOLDOVA	234
1.1. Metode și tehnici de evaluare a potențialului mineral al subsolului.....	234
1.2. Rezervele și producția de resurse minerale	235
Capitolul 2	
INFRASTRUCTURA SISTEMULUI ENERGETIC AL REPUBLICII MOLDOVA ..	241
2.1. Infrastructura energiei electrice	241
2.2. Infrastructura energiei termice	245
Capitolul 3	
POSSIBILITĂȚI DE INTEGRARE A SISTEMULUI ENERGETIC NAȚIONAL AL ROMÂNIEI CU CEL AL REPUBLICII MOLDOVA.....	249
Capitolul 4	
POSSIBILITĂȚI DE ASIGURARE A INDUSTRIEI CU ENERGIE ȘI MATERII PRIME ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII ECONOMICE A ROMÂNIEI CU REPUBLICA MOLDOVA	254
Anexa A.....	256
Anexa B.....	258

INTRODUCERE

Lumea economică și politică contemporană traversează era reconstrucției europene, a edificării unei noi lumi, global-pacificatoare, expresie a speranței de dialog între națiuni. Procesul de „europenizare” sau, mai corect spus, de „integrare europeană” este lung și dificil, antrenează imense valori materiale și spirituale, desfășurându-se în mai multe etape, de la „nucleul de rezistență” a celor 12 țări din Piața Comună până în prezent, când s-au creat premisele integrări succesive și a țărilor din Centrul și Estul Europei.

În contextul general al integrării europene se înscrie și procesul de integrare economică a României cu Republica Moldova, doua state românești independente, membre ale O.N.U. și ale altor organisme internaționale. Procesul integrării economice al României cu Republica Moldova vizează astfel, obiective pe termen scurt (modificări rapide în gândirea economică și în comportamentul agenților economici) și pe termen lung (re tehnologizarea și modernizarea capacităților de producție industrială, elaborarea legislației economice sincronizate cu cea a unor țări din Comunitatea Economică Europeană, accelerarea procesului privatizării, stabilizarea și relansarea economiei etc.). Conjugarea disponibilităților de integrare a celor două economii, presupune, în primul rând cunoașterea patrimoniului de resurse naturale de care dispun, a volumului și calității acestora iar, în al doilea rând, schimbări ale infrastructurilor tehnico-economice existente în ambele țări. Ca atare, obiectivul prezentului studiu îl constituie prezentarea potențialului de resurse naturale ca și a infrastructurii energetice existente în ambele țări în scopul evidențierii posibilităților de compensare a deficitului de energie și materii prime.

Fără a avea pretenția ca s-au tratat toate aspectele implicate de problematica integrării energetice și a bazei de materii prime, considerăm ca bună colaborare cu institutul Național de Cercetări Economice și Financiare din Chișinău și Institutul de Cercetări Economice al Academiei Republicii Moldova, vor contribui la rezolvarea unor aspecte ce nu au putut fi elucidate prin acest studiu.

dr. Viorica Răducanu

Capitolul 1

POTENȚIALUL ACTUAL DE RESURSE MINERALE AL ROMÂNIEI ȘI CEL AL REPUBLICII MOLDOVA

1.1. Metode și tehnici de evaluare a potențialului mineral al subsolului

Evaluarea patrimoniului mineral al subsolului a constituit obiectul multor dispute teoretice referitoare la extinderea sau restrângerea sferei de cuprindere a resurselor minerale în cadrul avuției naționale. Ținând seama de faptul că disponibilul de resurse minerale este dinamic (pe de o parte, ca urmare a extinderii activităților de cercetare geologică și a influenței progresului tehnic asupra nivelului cererii de materii prime și energie, iar pe de altă parte, datorită dimensiunii rezervelor exploatabile pe seama consumului), problema rezolvării modului și ariei de cuprindere a acestora în cadrul avuției naționale s-a complicat.

Includerea patrimoniului mineral al subsolului printre elementele avuției naționale a impus gruparea resurselor minerale, în funcție de posibilitățile de atragere a acestora în circuitul economic în trei trepte:

- I. substanțe minerale utile existente în zăcăminte;
- II. substanțe minerale utile recuperabile din zăcăminte;
- III. substanțe minerale utile valorificabile ca materii prime brute. Această clasificare este deosebit de necesară deoarece poate evidenția ponderea potențialului național exploatabil și totalul patrimoniului mineral al subsolului. De fapt, cunoașterea și evaluarea potențialului mineral oferă posibilitatea cuantificării aportului producției interne la acoperirea necesarului de resurse energetice și de minereuri.

În ceea ce privește încadrarea rezervelor geologice pe grupe și categorii de zăcăminte, în literatura de specialitate se apreciază ca este necesară luarea în considerare a unor criterii de clasificare, dintre care cele mai importante se referă la:

- gradul de cunoaștere a rezervelor din punct de vedere cantitativ, calitativ și al condițiilor de zăcământ;
- posibilitățile tehnice și economice de exploatare la scara industrială a zăcămintelor respective;
- conținutul mediu sau minim de substanțe utile în masa minieră brută, extractibilă;
- existența energiei naturale în cazul zăcămintelor de hidrocarburi etc.

Adoptarea acestor principii a condus la elaborarea de către diferite țări, printre care și România, a unor clasificări similare, ceea ce a facilitat comparabilitatea datelor.

În ultimul timp s-au intensificat preocupările pentru elaborarea unei noi metodologii care să permită echivalarea în rezerve valorificabile a resurselor aparținând diferitelor categorii și grupe în vederea obținerii unei imagini unitare asupra întregului patrimoniu național. O asemenea activitate este deosebit de importantă deoarece evaluarea resurselor minerale ale subsolului în unități natural - convenționale (echivalente) permite cunoașterea potențialului diferitelor substanțe minerale sub (arma unor unități echivalente (de exemplu, tcc., tep., kcal., Joules pentru resursele energetice).

În prezent, în România se utilizează o metodologie unitară de evaluare cantitativă a potențialul național de resurse minerale care constă, în esență, în însumarea volumului valorilor de perspectivă echivalentă în raport cu gradul de cunoaștere a acestora. O asemenea metodologie se bazează pe clasificarea rezervelor în funcție fie de gradul de cunoaștere, exprimat prin coeficientul de încredere, fie de posibilitățile de exploatare din punct de vedere tehnico-economic (rezerve de bilanț, rezerve în afară de bilanț și rezerve potențiale de prognoză).

1.2. Rezervele și producția de resurse minerale

România dispune de rezerve geologice de resurse minerale care conferă condiții favorabile pentru producerea unei părți apreciabile din necesarul de materii prime ca și a unei părți din necesarul energetic (Tabelul 1.1). Exploatarea acestor resurse prezintă totuși dificultăți tehnice, ecologice și economice deosebite, datorate condițiilor geominiere ale zăcămintelor existente, ceea ce impune ca în politica de restructurare a industriei să se ia ca alternativă posibilitatea subvenționării industriei extractive, în special a celei minere. Aflată sub influența puternică a doi factori (factorul geologic și factorul tehnico-economic), activitatea economică din industria extractivă din România prezintă particularități în funcție de tipul resurselor exploatare, astfel:

- Producția de resurse energetice, în România, în perioada 1989-1992 a avut o evoluție descrescătoare, cele mai mari reduceri înregistrându-se la producția de cărbuni (Tabelul 1.2), în special celei de huiă ca urmare a faptului că, în perioada 1980-1989 realizarea unor producții mari la aceste resurse a fost forțate;
- Începând cu anul 1992 ca urmare a realizării ritmice a volumului de lucrări de deschidere și pregătiri miniere, în subteran, a unei mai bune discipline tehnologice și a înlocuirii unor utilaje învechite, producția de cărbune a început să înregistreze evoluții pozitive (Tabelul 1.3).
- Producția industriei extractive a substanțelor minerale metalifere (Tabelul 1.4) a avut, de asemenea, o evoluție descrescătoare, astfel că

în anul 1992 aceasta reprezintă 60% față de cea realizată în 1989 la zinc în concentrate, 54% la cupru în concentrate etc.

- Evoluția producției de substanțe minerale nemetalifere și de roci utile este crescătoare, în condițiile în care, în prezent, se valorifică peste 30 de substanțe. Ca atare, această subramură este singura din cadrul industriei extractive românești care oferă produse pentru export (sare, creta, ipsos, bentonită etc.).

Potențialul natural de resurse minerale al Republicii Moldova este mult mai redus, atât ca volum, cât și ca diversitate. Lucrările de explorare geologică însumând un volum apreciabil de resurse financiare și umane (Tabelul 1.5) care au pus în evidență existența unor zăcăminte de minerale nemetalifere, petrol, gaze, cărbune brun, semne de grafit, fluorit, minereu de fier.

Volumul cel mai important de rezerve îl reprezintă substanțele minerale nemetalifere și rocile utile (Tabelul 1.6), prin a căror exploatare se asigură materiile prime de bază pentru industria materialelor de construcții, una din ramurile de bază ale industriei moldovenești.

Tabelul 1.1

Volumul rezervelor geologice și gradul de asigurare din producția internă, la unele resurse de bază, în România, la 01.01.1991

Resursa	Volumul rezervelor geologice, în mil. t	Producția medie anuală, în mil. t/an	Gradul de asigurare din rezerve a producției pe an
Antracit	0,050	0,010	5
Huică	790	7500	110
Lignit și cărbune brun	2750	42,800	64
Minereu de fier	16	1,700	9
Minereu de mangan	1,80	0.250	7
Minereu polimetalic	100	6,400	16
Minereu de cupru	125	6,600	19
Bauxită	2,750	0,320	8,5
Țiței	145	6,600	22
Gaze naturale	490000 ¹	22000 ²	22

Notă: 1 – în mil. mc.

2 - în mil. mc/an.

Sursa: Date prelucrate după „Previziuni referitoare la evoluția activității economice sociale în anul 1992”, Ministerul Economiei și Finanțelor, Departamentul de previziune și orientare economică, 28 nov. 1991.

Tabelul 1.2

**Producția de resurse de energie primară, în România,
în perioada 1989 -1992**

- mil. tcc. -

Resursa	1989	1990	1991	1992	1992/1989 - %
Gaze naturale	37807	32634	28250	25153	66,5
Cărbune	17747	10741	9127	10627	59,9
Țitei	12723	10997	9420	9173	72,1

Sursa: Calculat pe baza datelor de la C.N.S., 1993.

Tabelul 1.3

**Evoluția producției de cărbune, pe principalele produse miniere,
în România, în perioada 1989-1992**

- mil. tone -

Produsul minier	1989	1990	1991	1992	1992/1989, %
Cărbune extras, total, din care:	66462	40840	35513	40732	61,3
- huilă și antracit	11683	5940	5090	5610	50,2
- lignit și cărbune brun	54879	34908	30453	34922	63,6
Cărbune net, total, din care:	61343	38173	33317	30662	64,5
- huilă și antracit	8300	4436	3875	5688	68,5
- lignit și cărbune brun	53043	35737	29442	3)874	«3,8

Sursa: Calculat pe baza datelor de la C.N.S., 1993.

Tabelul 1.4

**Evoluția producției la principalele produse miniere,
altele decât cele energetice, în România, în perioada 1989-1992**

Produsul minier	1989	1990	1991	1992	1992/1989, %
Plumb în concentrate	37,7	24,7	15,9	15,9	42,2
Zinc în concentrate	54,5	35,6	26,4	22,1	40,6
Cupru în concentrate	46,8	31,7	26,8	21,8	46,6

Sursa: Calculat pe baza datelor de la C.N.S., 1993.

Tabelul 1.5

**Volumul lucrărilor de explorări geologice în Republica Moldova
în perioada 1989 -1992**

- mil. ruble, prețuri comparabile -

Specificația	1980	1985	1990	1991
Volumul total de lucrări, din care:	5,4	5,7	5,3	6,4
Asociația de producție a lucrărilor de explorări geologice	4,9	4,8	4,3	5,4

Sursa: *Anuarul statistic al Republicii Moldova*, Chișinău, 1992.

Tabelul 1.6

**Rezervele de bilanț și producția de minereuri nemetalifere
în Republica Moldova, la 01.01.1991**

Tipul de resurse	Rezerve de bilanț		din care, în ex-ploatare		Extracție (pro-ducție) în anul 1990
	A+B+C₁*	C₂**	A+B+C₁*	C₂**	
Materie prima pentru ciment					
- calcar	245534	235873	216173	235873	2662
- argila	47347	70283	31239	70283	666
- ghips	51159	-	26145	-	526
Materie primă pentru sticlă (nisip)	17899	8698	2198	-	40
Pietre naturale de făture:					
- gresie (mii m.c.)	2577	-	1994	-	-
- calcar (mii m.c.)	2248	-	2248	-	-
Calcar de silice	1995	-	1995	-	-
Materiale de formare:					
- nisip	10635	3362	3372	3362	1
- argila	1638	-	-	-	-
Materie primă de carbonat pentru industria de zahăr (mii tone)	39564	-	18056	-	1369
Nisip pentru beton și obiecte de silicat	52228	-	-	-	-
Materie primă de cheramzit:					
- argilă	41129	5129	7156	-	28
- argilă	17413	-	6948	-	-
Materie prima de silica	9981	8647	-	-	-
Calcar de tăiere	47486	27523	230370	17686	1931
Piatra de construcție:					
- calcar	478496	17902	271573	2217	120
- gresie	7037	-	2056	-	1

Tipul de resurse	Rezerve de bilanț		din care, în ex- ploatare		Extracție (pro- ducție) în anul 1990
	A+B+C ₁ *	C ₂ **	A+B+C ₁ *	C ₂ **	
- granit	25258	-	25258	-	1
- rocile de gresie și pietriș	389832	65669	142920	-	289

* Rezerve de bogății minerale pregătite în întregime pentru exploatarea industrială.

** Rezerve de bogății minerale în prealabil apreciate și au nevoie de studiere (adăugator suplimentar) pentru exploatarea industrială.

Sursa: *Anuarul statistic al Republicii Moldova*, Chișinău, 1992.

Potențialul total de substanțe minerale nemetalifere și roci utile al Republicii Moldova este format din 80,79% rezerve de bilanț exploatabile industrial, restul de 19,21% fiind constituit din rezerve în pregătire.

Trebuie remarcat faptul ca, din totalul rezervelor de bilanț, numai 53,11% îl reprezintă zăcămintele în exploatare, restul fiind în afara de bilanț. De asemenea, la nivelul producțiilor realizate în anul 1990, zăcămintele existente în subsolul Republicii Moldova pot asigura producția cu rezerve interne pentru perioade mari între 100 și 200 de ani.

Acest potențial productiv, după opinia noastră, ar trebui să fie pus în valoare într-un grad cât mai mare, pentru a asigura în proporție cât mai mare necesarul de materie primă pentru unele ramuri industriale, cum ar fi: industria materialelor de construcții (cca. 4,5% din totalul industriei), industria de sticlă (cca. 1% din totalul industriei), metalurgie feroasă (cca. 1% din totalul industriei) etc.

Evoluția volumului rezervelor de apă a fost aleatorie în ultimii 10 ani, în special în consumul de apă din sistemele cu circuit închis, care au înregistrat o dinamică permanent ascendentă (Tabelul 1.7).

Tabelul 1.7

**Volumul rezervelor de apă și protecția mediului ambiant,
în Republica Moldova, în perioada 1980-1991**

- mii m.c. -

Specificația	1980	1985	1990	1991
Volumul apei captate din sursele de apă	3290	3745	3918	3103
Consumul apei	3176	3647	3827	2981
Consumul de apă în sistemele cu circuit închis și consecutiv	521	766	977	947
Volumul evacuării apelor reziduale poluate, din care:	114	41	90	69
- în Nistru	-	35	81	61

Sursa: *Anuarul statistic al Republicii Moldova*, Chișinău, 1992.

*
* *

Potențialul existent de resurse naturale al României ca și cel al Republicii Moldova oferă posibilitatea complementarității asigurării necesarului industrial de materii prime în concordanță cu transformările structurale din economia ambelor țări. Eforturile comune vor minimaliza pierderile legate de acest proces, prin investiții comune în toate ramurile, în special în cele industriale, greu accesibile pentru fiecare țară în parte. Argumentăm cele spuse mai sus prin enumerarea domeniilor de activitate cu interes comun: producerea energiei electrice, prelucrarea țițeiului, valorificarea rezervelor de gaze naturale, procurarea de materie primă pentru industria metalurgică și de materiale de construcții etc. Numai în acest fel necesarul Republicii Moldova de anumite produse industriale poate fi asigurat ritmic și, în același timp, se pot dezvolta și unele ramuri industriale existente în ambele țări (porțelan și faianță, sticlă, materiale de construcție, metalurgie feroasă etc.).

Capitolul 2

INFRASTRUCTURA SISTEMULUI ENERGETIC AL REPUBLICII MOLDOVA

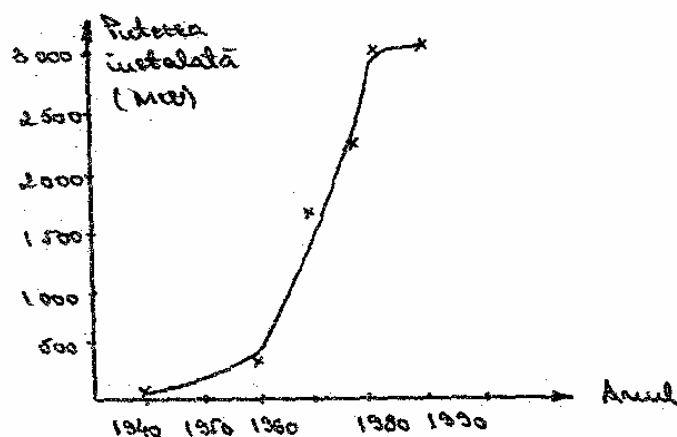
Parte integrantă a economiei naționale, macrosistemul energetic înglobează totalitatea subsistemelor energetice specializate¹ interconectate funcțional și informațional pe suprafețe geografice întinse. Ansamblul instalațiilor de extracție, prelucrare, conversie, transport, stocare și distribuție, diferențiate din punct de vedere tehnologic și dimensional, extinse pe teritoriul unei țări formează subsistemele și sistemul național de energie sau macrosistemul energetic.

2.1. Infrastructura energiei electrice

Evoluția infrastructurii energiei electrice din Republica Moldova a parcurs, în perioada 1940-1992, trei etape distincte, caracterizate prin ritmuri diferite de creștere a capacităților de producție (Figura 2.1.)

Figura 2.1

Evoluția capacităților de producție din sistemul
electroenergetic al Republicii Moldova

¹ Subsistemul cărbune, subsistemul petrol, subsistemul gaze naturale, subsistemul electroe-nergetic și termoelectric etc.

Astfel, perioada 1940-1960 este cea de creștere lentă a puterii instalate în sistemul energetic (de la 12,5 MW în anul 1940 la 244,2 MW în anul 1960), urmând apoi etapa anilor 1960-1980, de avânt, în care capacitatea blocurilor energetice a crescut de la 1681,7 MW în anul 1970, la 2313,6 MW în anul 1975, ajungând în anul 1980 la 3040,9 MW. În ultimii ani, însă, are loc declinul infrastructurii sistemului energetic al Republicii Moldova, datorat, pe de o parte, renunțării la investiții în noi capacități de producție și, pe de altă parte, lipsei activităților de întreținere și reparații la utilajele care și-au depășit durata de viață normată. Astfel, dacă în anul 1990 puterea instalată în sistemul energetic moldovenesc se ridică la 3093,1 MW, în anul 1991 aceasta a scăzut la 3085,8 MW.

La începutul anului 1992 infrastructura electroenergetică din Republica Moldova avea o putere instalată de 2998 MW, având ca principale capacități de producție, centrale termoelectrice (CTE) de la Cuciurgan situată lângă orașul Tiraspol (2520 MW), centrala electrică de termoficare (CET) nr. 1 Chișinău (46 MW), CET nr. 2 Chișinău (240 MW), CET Bălți (28,4 MW), centrala hidroelectrică (CHE) Dubasari (48 MW) și CHE Costești (16 MW); la aceste capacități se mai adaugă și cele 11 unități energetice aflate în dotarea fabricilor de zahăr, care însumează 99,5 MW.

Descrierea detaliată a celor mai importante utilaje energetice care intra în componenta centralelor electrice (Anexa A) releva principalele caracteristici ale sistemului electroenergetic al Republicii Moldova. Astfel, majoritatea agregatelor energetice (de proveniență rusească) sunt construite și puse în funcțiune înainte de anul 1970, necesitând ample acțiuni de re tehnologizare sau de reparații capitale.

În ceea ce privește combustibilul utilizat, se poate constata ca cele 14 blocuri energetice¹ ale CTE Cuciurgan care reprezintă 84% din capacitatea instalată a Republicii Moldova, funcționează pe cărbune provenit din regiunea Donețului, a cărui calitate nesatisfăcătoare a determinat îmbătrânirea prematură a utilajelor; centralele electrice de termoficare, având o pondere de 13,8% în infrastructura energetică utilizează în principal, păcura. Restul de 2,2 % din producția internă de electricitate este asigurat pe baza energiei hidroelectrice.

Producția de energie electrică a Republicii Moldova marchează o evoluție asemănătoare cu cea a puterii instalate în sistemul energetic, înregistrând un punct de maxim în anul 1985 (Tabelul 2.1) cu o producție de 16,7 mld. KWh, ajungând în anul 1991 la 13,1 mld. KWh. Importul de energie electrică deținea, în anul 1985, o pondere de 62,5 % din consumul Republicii Moldova, iar în anul 1991 de 53,9 %, determinând astfel un grad foarte ridicat de dependență energetică față de fosta URSS. În același timp, consumul de energie electrică înregistrează o creștere continuă până în anul 1990, după care, noile

¹ 8 blocuri de câte 200 MW, 4 blocuri de câte 210 MW și 2 blocuri de câte 40 MW.

condiții geopolitice determina atât diminuarea semnificativă a producției interne, cât și a consumului de electricitate.

În ceea ce privește structura consumului de electricitate pe ramuri ale economiei (Tabelul 2.2), remarcăm o ușoară diminuare a ponderii principalilor consumatori - industria și agricultura -, în favoarea altor ramuri, ca serviciile și consumul populației.

Tabelul 2.1

Balanța energiei electrice a Republicii Moldova*

- mii KWh -

Anul	Producția de energie	Consumul de energie	Pierderi în rețele
1960	676,7	624,7	65,7
1970	7606,7	3321,6	478,8
1975	13732,7	5667,5	896,2
1980	15585,0	7280,1	1167,6
1990	15690,3	11435,9	1211,3
1991	13154,3	1-839	1171,7

* Diferența o reprezintă balansarea între energia electrică primită și livrată din și către Ucraina.

Sursa: *Economia Națională a Republicii Moldova*, Anuar statistic, Departamentul de Stat pentru Statistică al Republicii Moldova, 1991.

Evoluția continuă a puterii instalate și necesitatea interconectării cu sistemele electroenergetice vecine au impus realizarea unor rețele electrice puternice pentru transportul și distribuția energiei produse în Republica Moldova (Tabelul 2.3).

Paralel cu creșterea lungimii rețelelor electrice, s-a înregistrat creșterea puterii instalate în stațiile electrice și posturile de transformare (în anul 1991 existau 6 stații cu puterea de 2825 MVA la tensiunile cuprinse între 330...400 KV, 422 stații cu puterea de 12307 MVA la 110KV, 185 stații cu puterea de 1125 MVA la 35 KV și 17956 stații cu puterea de 5172 MVA la 6...10 KV), numărul acestora ridicându-se la 18569, totalizând o putere de 21429 MVA.

Tabelul 2.2

Structura consumului de electricitate pe principalele ramuri ale economiei Republicii Moldova în perioada 1960 - 1991

Anul	Cosum	Total	Industrie		Agricultură		Transporturi		Alte ramuri	
	mil. Kwh	%	mil. Kwh	%	mil. Kwh	%	mil. Kwh	%	mil. Kwh	%
1960	624,7	100,0	291,0	46,6	131,3	21,0	29,1	4,7	173,3	27,7
1970	3321,6	100,0	1602,8	48,2	933,0	28,1	82,6	2,5	703,2	212

Anul	Cosum	Total	Industrie		Agricultură		Transporturi		Alte ramuri	
	mil. Kwh	%	mil. Kwh	%	mil. Kwh	%	mil. Kwh	%	mil. Kwh	%
1975	5667,5	100,0	2805,9	49,5	1569,9	27,7	119,0	2,1	1172,7	20,7
1980	7280,1	100,0	3430,6	47,2	2004,7	27,5	287,3	3,9	1557,5	21,4
1985	9344,8	100,0	4347,9	46,5	2681,3	28,7	317,5	3,4	1998,1	21,4
1990	11435,9	100,0	5219,9	45,7	3372,6	29,5	256,8	2,3	2576,6	22,5
1991	10839	100,0	4991,7	46,1	3076,9	28,4	220,6	2,0	2549,8	23,5

Sursa: *Economia Națională a Republicii Moldova*, Anuar statistic, Departamentul de Stat pentru Statistica al Republicii Moldova, 1992.

Tabelul 2.3

Evoluția lungimii liniilor de transport și distribuție din Republica Moldova

Tensiune	1975	1980	1985	1990	1991
0,4 KV	28111	31030	36110	39429	39340,8
6...10KV	18522	22105	26559	29484	29434,9
35 KV	1798	2295,6	2493	2402,7	2370,3
110 KV	2270	3595,6	4339	3962,1	4058,2
220 KV	96	96,05	-	-	-
330 KV	327	374,75	527	530,2	530,2
440 KV	212,9	214,0	214,0	214,0	214,1
TOTAL	51336,9	59711	70242	76022	75948,5

Sursa: Date preluate de la Institutul de Energetică al Academiei de Științe a Republicii Moldova.

Interconectarea sistemelor naționale în condițiile generale ale tendințelor de autonomie energetică este una din principalele căi de creștere a eficienței și siguranței funcționării acestora.

Principalele tendințe manifestate în prezent în evoluția rețelelor de transport și distribuție (reducerea gamei de tensiuni utilizate, organizarea funcțională a rețelelor electrice în scopul limitării dezvoltării și a utilizării intensive a rețelelor existente), trebuie corelate cu necesitatea dezvoltării unor noi linii și stații în vederea interconectării cu sistemele energetice europene și cu dezvoltarea urbană a localităților tarii.

Element cheie pentru realizarea interconectării cu alte sisteme energetice, sistemul rețelelor de transport și distribuție a electricității din Republica Moldova prezintă dezavantajul unei insuficiente dezvoltări a liniilor de înaltă tensiune. Astfel, dacă în etapa actuală nu se justifică economic construirea unor linii de 750 KV pe teritoriul republicii se impune, totuși, evaluarea și punerea în aplicare a posibilităților de montare a unor linii de 220 KV (prin care se

poate face legătura directă cu sistemul energetic românesc) și revizuirea celor de 330 KV.

Sistemul electroenergetic al Republicii Moldova lucrează în paralel cu cel al Ucrainei (prin intermediul a 5 linii de 330 KV și 9 linii de 110 KV), cu cel al Bulgariei (o linie de 400 KV) și cu cel al României (2 linii de 110 KV).

Teritoriul Republicii Moldova este străbătut, de-a lungul traseului liniei de 400 KV, de linia electrică de 750 KV ce leagă centrala nuclearelectrică situată în sudul Ucrainei de Bulgaria. Aceasta linie electrică de 750 KV trece și prin România, prin stația electrică de transformare de 400 KV de la Isaccea (750/400 KV, cu o putere de 2x1250 MVA), din care pleacă 4 linii electrice de 400 KV către sistemul electroenergetic românesc (una către stația de la Tulcea, una către cea de la Brăila și două la Smârdan). Astfel, deși nu exista posibilitatea interconexiunii directe pe linia de 750 KV a Republicii Moldova cu România, totuși aceasta legătura se poate realiza prin intermediul liniilor de 330 KV aflate în sudul Ucrainei.

În ceea ce privește structura organizatorică a sistemului energetic al Republicii Moldova menționăm ca, prin Hotărârea Guvernului nr. 295/1990, conducerea sistemului revenea după o lungă perioadă de centralism, Ministerul Industriei și Energeticii din republica.

2.2. Infrastructura energiei termice

Infrastructura energiei termice a Republicii Moldova este un subiect a cărui problematică este, de cele mai multe ori, pusă în umbra de cea a infrastructurii energiei electrice. Faptul nu este pe deplin justificat dacă ținem seama de ponderea importantă pe care energia termică o are în consumul total de energie. În opinia noastră, aceasta stare de lucruri rezultă din specificul producției de energie termică, ce implică un grad relativ ridicat de descentralizare determinat de distanțele limitate de transport al căldurii. Cu alte cuvinte, în Republica Moldova ca și la noi în țară, gestionarea energiei termice a revenit, aproape în întregime, autorităților locale, informațiile specifice domeniului fiind accesibile cel mult la acest nivel.

După cum se știe, distribuția energiei termice (sub forma de abur tehnologic, apă fierbinte sau apă caldă) poate să aibă loc în mod centralizat¹, în cadrul unor sisteme de termoficare, sau descentralizat prin alimentarea consumatorilor din centrale termice proprii sau cazane individuale, neracordate la rețeaua de termoficare.

În Republica Moldova, energia termică este produsă și distribuită centralizat prin intermediul sistemelor de termoficare aparținând Asociației de producție "Moldenergo" și descentralizat prin centralele termice raionale și punctele

¹ Centralizarea în domeniul producției de energie termică trebuie privită la scară locală și nu națională ca în cazul energiei electrice.

termice ale Asociației republicane de producție Termocomenergo" precum și ale unor ministere și departamente (Tabelul 2.4).

Analiza comparativă a gradului de centralizare a producției și distribuției energiei termice indică o valoare mai scăzută a acestui indicator pentru Republica Moldova (41,8 %) față de cea înregistrată în România (57,8%). Astfel, o primă caracteristică a infrastructurii energiei termice din țara vecină este caracterul prioritar al producerii descentralizate a căldurii și, implicit dezvoltarea mai puțin accentuată a rețelelor de termoficare și numărul redus al capacităților specifice producției centralizate. De altfel, considerăm că structura economică actuală a Republicii Moldova, caracterizată printr-un aport relativ redus al industriei (ca principal consumator de energie termică) la crearea venitului național (38,2% din VN este creat în industrie față de 42,4% în agricultură) pe de o parte și numărul mic de locuitori din centrele urbane ale țării (Chișinău - 667,1 mii locuitori, Tiraspol - 182 6 mii locuitori, Bălți -159 mii locuitori etc.) pe de altă parte, nu justifică investiții de capital în CET de mare capacitate. Dintre cele trei centrale termoelectrice existente în Republica Moldova, CTE Cuciurgan are o capacitate instalată de 166 Gcal/h CET 1 Chișinău de 352 Gcal/h, iar CET 2 Chișinău de 1200 Gcal/h.

Tabelul 2.4

Structura producției de energie termică, pe principalele surse de livrare, în perioada 1970-1990

- mii Gcal -

Indicatorul	1970	1975	1980	1985	1990
Producția de energie termică,					
TOTAL	6957,3	10693,7	15813	19306	22212
- CTE	-	-	-	106,6	160,6
- CET, din care:					
- ale "MOLD-ENERGO"	1808,9	2524,6	3784	5663,5	5142,95
- ale fabricilor de zahăr	-	1547,1	1514,2	918,5	918,5
- CT industriale	3554,1	4834,6	7584	8654	7937,8
- CT raionale - ale "MOLD-ENERGO"	974,3	1210,6	2360,3	2408	1538,3
- ale TERMOCOMENERGO	5643	-	-	30,3	1104
- Alte CT	620	576,8	540	339,4	750,85
- Cazane individuale	-	-	-	49	120

Sursa: Date preluate de la Institutul de Energetică al Academiei de Științe a Republicii Moldova.

Ținând seama de aportul celor două ramuri la crearea venitului național, putem remarca ponderea ridicată a cererii industriale (49,8%) comparativ cu cea a agriculturii în structura consumului de energie termică (Tabelul 2.5).

Echipamentele specifice producerii de căldură depind din punct de vedere constructiv atât de tipul sursei de livrare (centrală electrică de termoficare - CET -, sau centrala termică - CT -), cât și de natura combustibilului utilizat. Astfel, o caracteristică a cazanelor din CET este capacitatea acestora de a folosi o gamă largă de combustibili. Spre deosebire de acestea, cazanele din dotarea CT utilizează prioritar combustibili superiori (gaze naturale, păcura). Valorile orientative ale randamentelor cazanelor și rețelelor termice din dotarea CET și CT (Anexa B) pot fi utile pentru descrierea calitativă a infrastructurii energiei termice din Republica Moldova.

Tabelul 2.5

**Structura consumului de energie termică pe principalele ramuri
ale economiei Republicii Moldova, în perioada 1970-1990**

TOTAL, din care:	6788,8	10352,6	15334	18506	20998
- industrie	5592,3	7262,8	9376	9606	10452
- agricultura	152,2	107,4	361	1400	1631
- consum casnic	433,5	2124,1	2605	4500	5828
- alte ramuri	610,8	658,3	2992	3000	3087

Sursa: Date preluate de la Institutul de Energetică al Academiei de Științe a Republicii Moldova.

În context, remarcăm faptul că randamentele cazanelor cresc pe măsura ce centralele sunt echipate cu instalații de capacitate mai ridicată, adică pe măsura ce crește gradul de centralizare a alimentării cu căldură. Totodată, constatăm că randamentele rețelelor termice variază invers proporțional cu gradul de centralizare (distanțele mai mari de transport sunt specifice alimentării centralizate cu căldură); CT aparținând Termocomenergo" însumează o capacitate instalată de 11,2 mii Gcal/h, iar cele aflate în gestiunea diferitelor ministere și departamente, de 11,7 mii Gcal/h. De asemenea, putem menționa că cele 7189 CT care aparțin ministerelor sunt echipate cu 2520 cazane de abur cu o capacitate termică totală de 5398 Gcal/h și 10325 cazane destinate încălzirii apei, cu o capacitate totală de 6308 Gcal/h; CT care deservește orașul Chișinău sunt dotate cu instalații a căror capacitate se ridică la 769 Gcal/h.

De aici rezultă o a doua caracteristică a infrastructurii energiei termice din Republica Moldova: disponibilitățile de aprovizionare cu hidrocarburi din fosta URSS au permis, până în anul 1990, utilizarea pe scară mai largă a instalațiilor de capacitate redusă, cu funcționare pe combustibili superiori. Noul context geopolitic impune, însă, reconsiderarea, în funcție de posibilitățile actuale de import de resurse energetice primare, a priorităților de rețehnologizare și dezvoltare a infrastructurii.

În prezent, ca rezultat al întreținerii și exploatării defectuoase a instalațiilor, infrastructura energiei termice a Republicii Moldova se caracterizează printr-un grad ridicat de uzură fizică și morală, consumuri specifice mari și disponibilitate redusă a capacităților de producție. Ineficiența acestora este însoțită de pierderi semnificative de căldură în rețelele de transport și distribuție (acestea pot ajunge la 15-20% din valoarea energiei termice transportate), peste un sfert din sistemul de conducte trebuind să fie înlocuit.

Capitolul 3

POSSIBILITĂȚI DE INTEGRARE A SISTEMULUI ENERGETIC NAȚIONAL AL ROMÂNIEI CU CEL AL REPUBLICII MOLDOVA

Identificarea și evaluarea din punct de vedere tehnico-economic, social și, nu în ultimul rând politic, a posibilităților de integrare a sistemelor energetice ale României și Republicii Moldova presupun cunoașterea aprofundată atât a condiției actuale dar, mai ales a evoluției în perspectiva a celor două sisteme energetice. În acest sens este necesară efectuarea unor prognoze realiste privind consumul de energie (funcție de structura previzibilă a PIB, creșterea populației și modificările în stilul de viață etc.) și dezvoltarea capacităților de producție destinate să acopere acest consum, resursele energetice și financiare disponibile etc.

Ținând seama de faptul că aspectele referitoare la dezvoltarea sistemului energetic românesc în contextul economic general, au fost tratate pe larg în lucrări anterioare¹; considerăm oportună accentuarea, în aceasta parte a lucrării, a problematicii evoluției în perspectiva a sistemului energetic al Republicii Moldova.

Analiza comparativă a celor două sisteme, în noul cadru geopolitic și economic, poate conduce la conturarea unor programe concrete de acțiuni menite să asigure un avantaj economic reciproc pentru România și Republica Moldova.

Prognoza indicatorilor ce descriu dezvoltarea sistemului energetic a fost efectuată de specialiștii moldoveni în două variante de scenarii care au la baza ipoteze privind evoluția venitului național (VN) și a populației; deși în ambele scenarii se prevede, pentru anul 2010, aceeași valoare pentru VN, ceea ce le deosebește este ritmul diferit de creștere a venitului în perioada 1995-2010 (Tabelul 3.1).

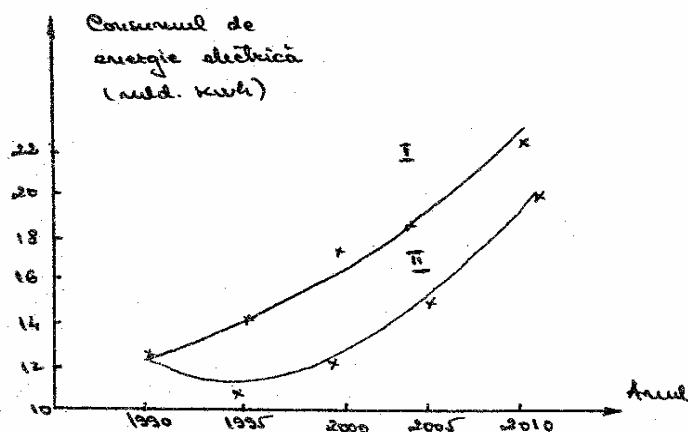
În ceea ce privește evoluția consumului de electricitate (Tabelul 3.1, Figura 3.1), se poate constata o sporire a acestuia de la 12,65 mld. KWh în anul 1990, la 21,0 mld. KWh (Scenariul I), respectiv la 19,15 mld. KWh (Scenariul II) în anul 2010, ca urmare a creșterii ponderii producției industriale la crearea VN, a modificărilor intervenite în stilul de viață al populației și, nu în ultimul rând, a substituției utilizării resurselor energetice primare cu electricitatea.

¹ *Alternative de asigurare a economiei naționale cu minereuri și energie electrică și termică. Studii de economie industrială, Institutul de Economie a Industriei, 1992. Gestiunea resurselor naturale și a energiei, Studii de economie Industrială, Institutul de Economie a Industriei, București, 1992.*

Diferența dintre nivelurile consumurilor de electricitate (din cele două scenarii) pentru anul 2010 este de 9,7%, decalajul cel mai pronunțat înregistrându-se la sfârșitul perioadei 1995-2000 (39,6%). Potrivit opiniei specialiștilor moldoveni, necesarul de electricitate prognozat în primul scenariu este cel maxim, fiind acoperitor pentru oricare altă variantă de dezvoltare a economiei Republicii Moldova.

Figura 3.1

**Evoluția consumului de energie electrică:
I – primul scenariu, II – al doilea scenariu**

În aceste condiții, ale creșterii accentuate ale necesarului de energie electrică, problema principală este lipsa capacităților de producție care să poată asigura noile cereri de energie. Având în vedere faptul că la începutul anului 1992 puterea instalată a sistemului energetic al Republicii Moldova era de 2298 MW, nu este greu de constatat (Tabelul 3.1, Figura 3.2) că încă din anul 1996 (Scenariul I), respectiv din anul 2004 (Scenariul II), capacitățile de producție existente nu vor mai putea face față cererii de energie; deficitul de putere va ajunge la 1153 MW, respectiv la 833 MW.

Se impune, deci, luarea, în cel mai scurt interval de timp, a unor decizii de alegere, pe baza unor calcule tehnico-economice și a unor studii conjuncturale riguroase, a modalităților optime de acoperire a necesarului de energie electrică din Republica Moldova. Una dintre variantele care vor putea fi adoptate este, pe lângă efectuarea lucrărilor de întreținere și reparații la grupurile energetice existente, retehnologizarea centralelor electrice care funcționează în prezent. O altă variantă de sporire a capacităților de producție este trecerea la construcția unor noi centrale electrice, punându-se deja problema construirii unei a doua CTE, cu puterea instalată de 1740 MW, care să fie amplasată în nordul republicii.

Tabelul 3.1

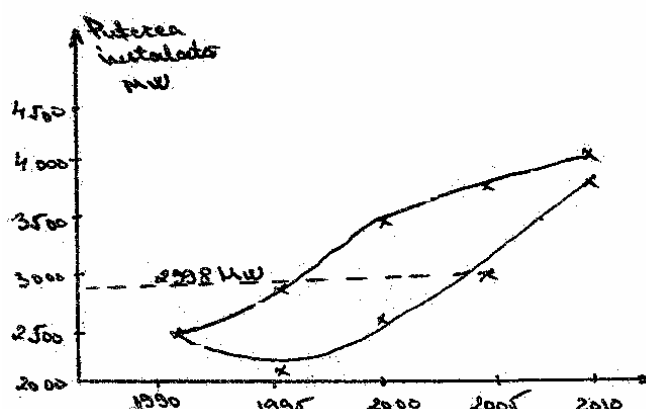
Prognoza, în perspectiva anului 2010 a unor indicatori macroeconomici ai Republicii Moldova, utilizați în modelarea sistemelor energetice

Indicatorul	1990	1995	2000	2005	2010
Populația (mil. loc.)	4,3	4,4	4,6	4,7	4,9
Venitul național (în prețuri 1989) (mld. ruble)	I	11,4	14,3	17,9	22,8
	II	8,15	11,4	16,3	22,8
Ritmul de creștere a venitului național (%)	I	1,4	1,76	2,2	2,8
	II	1	1,4	2,0	2,8
Consumul de energie electrică (inclusiv pierderile) (mld. KW/h)	I	14,1	17,5	19,5	21,0
	II	10,6	12,54	15,32	19,15
Consumul de energie termică (inclusiv pierderile) (mil. Gcal)	I	34,3	33,17	33,22	32,37
	II	23,06	24,96	26,89	28,72
Puterea instalată necesară pentru acoperirea consumului (MW)	I	2810	3440	3800	4150
	II	2087	2580	3114	3830

Sursa: Academia de Științe a Republicii Moldova, Institutul de Energetică; Programul de dezvoltare a energiei Republicii Moldova în perspectiva anului 2010, Editura Știința, Chișinău, 1992.

Figura 3.2

Evoluția puterii instalate necesare pentru acoperirea cererii de energie:
I – primul scenariu; II – al doilea scenariu

Aceste doua variante, însă, pe lângă avantajul asigurării unei mai mari autonomii energetice pentru Republica Moldova, prezintă și câteva dezavantaje majore:

1. alegerea combustibilului pentru noile centrale și asigurarea acestuia pentru cele aflate în funcțiune, vor rămâne probleme acute a căror rezolvare, în condițiile lipsei de resurse interne, va conduce, în final, la dependența față de import;
2. construcția unor termocentrale necesită investiții de capital enorme, cu durate de amortizare îndelungate, investiții care pot fi cu greu suportate de economiile în tranziție;
3. activitățile de rețehnologizare, de întreținere și reparații la centralele existente, deși absolut necesare, pot fi îngreunate de lipsa pieselor de schimb, a agregatelor care, după cum am mai menționat, provin în marea lor majoritate din fosta URSS, regiune în care situația economică instabilă determină lipsa de siguranță în afaceri

În aceste condiții, după părerea noastră, soluția cea mai viabilă rămâne intensificarea cooperării internaționale în domeniul schimburilor de energie electrică, dintre România și Republica Moldova, integrarea treptată, reciproc avantajoasă a sistemelor energetice.

Având în vedere surplusul de putere din sistemul energetic românesc, putem considera ca baza tehnică a cooperării și implicit a integrării cu Republica Moldova este parțial constituită. Mai sunt, desigur, probleme de rezolvat în privința rețelilor de transport și distribuție. Deși, în prezent, nu există linii electrice aeriene de 750 KV care să facă legătura dintre sistemul energetic din România și cel al Republicii Moldova, aceasta poate să primească energie din România pe următoarea cale: pe linia de 760 KV din țara noastră se transmite putere către Bulgaria; astfel, pe acest nivel de tensiune se diminuează cantitatea de energie livrată din Ucraina către Bulgaria, diferența transmițându-se pe liniile de 330 KV din Ucraina către Republica Moldova.

Această variantă de asigurare a necesarului de energie pentru Republica Moldova nu necesită investiții de capital suplimentare, ci doar urmărirea regimurilor de funcționare ale sistemelor energetice interconectate și evaluarea riguroasă a pierderilor din rețele. De aceea, una dintre direcțiile strategice ale dezvoltării, în perspectiva anului 2010, a sistemului energetic din Republica Moldova este intensificarea acțiunilor de realizare a liniilor electrice de 400 KV care să facă legătura cu sistemul energetic din România (Tabelul 3.2).

Prioritară în acest domeniu este executarea lucrărilor de conectare a liniei electrice de 400 KV (deja existentă) CTE Cuciurgan - Vulcănești - Bulgaria, la postul de transformare de 400 KV de la Isaccea. Se prevăd, de asemenea, echiparea liniei electrice de 400 KV Iași - Bălți - Chișinău - Vulcănești - Isaccea, cu stații electrice și posturi de transformare de 400 KV situate în orașele Bălți, Chișinău și Comrat și construcția unor linii electrice suplimentare de 110 KV menite să întărească rețeaua de transport și distribuție a electricității între România și Republica Moldova. În perspectiva dezvoltării legăturilor în domeniul energiei electrice dintre cele doua țări, prin intermediul liniilor de 400 KV,

va fi necesară revizuirea rețelei de 220 KV care este conectată la nodul de alimentare din orașul Iași și permutarea acesteia la tensiunea de 400 KV sau construirea unei noi rețele de 400 KV în această zonă a României.

O alta variantă de interconectare a sistemelor energetice ale Republicii Moldova și României este realizarea legăturii directe cu rețeaua electrică de 220 KV existentă în orașul Iași. În acest scop este suficientă construirea a cel mai mult două linii de 220 KV care să facă legătura dintre stația electrică de 220 KV din Iași cu nodul de alimentare din orașul Bălți și realizarea conectării (prin autotransformatoarele de 220/330 KV) la stația electrică de 330 KV din acest oraș.

Asigurarea energiei electrice pentru cele două țări este una din problemele economice prioritare fără de care nu se poate concepe modernizarea și re tehnologizarea economiilor naționale. Concertarea eforturilor în acest domeniu, a celor două țări, este o cerință atât de stringentă încât orice argumente suplimentare ar fi de prisos. Atenția trebuie îndreptată în direcția găsirii căilor și formelor celor mai adecvate de cooperare și integrare a celor două sisteme energetice. Este adevărat că integrarea" așa cum a fost ea înțeleasă multă vreme are conotații puțin stimulative. Dar privind experiența pozitivă a țărilor dezvoltate cu economie de piață, promovarea integrării, mai ales, pentru țările noastre, nu poate avea decât efecte benefice. Iar sistemul energetic oferă posibilități deosebite în aceasta direcție.

Tabelul 3.2

**Lucrări destinate realizării interconectării
dintre Republica Moldova și România**

Denumirea	Scopul lucrărilor	Costul Investițiilor (mld. rub.)
1. Realizarea interconectării liniei de 400 KV CTE Cuciurgan-Vulcanesti-Dobrogea cu stația de 400 KV de la Isaccea	Va asigura legătura pe linia de 400 KV dintre sistemul energetic al Republicii Moldova și al României. Lucrările se execută în colaborare.	3,9
2. Construcția liniei electrice de 400 KV Vulcanesti-Comrat	- " -	Datele sunt în curs de perfectare
3. Construcția postului de transformare de 400/ 110 KV în Comrat	- " -	Datele sunt în curs de perfectare
4. Construcția liniei electrice de 400 KV Comrat-Chișinău cu lungimea de 85 Km	- " -	9,0
5. Construcția postului de transformare 400/300/110 din Chișinău	- " -	Datele sunt în curs de perfectare
6 Construcția liniei electrice de 400 KV Iași – Bălți	Studiul variantelor se face în colaborare	Datele sunt în curs de perfectare
7 Construcția postului de transformare 400/300KV din Bălți	Studiul variantelor se face în colaborare	Datele sunt în curs de perfectare
8. Construcția liniei electrice 400 KV Bălți - Chișinău	Studiul variantelor se face în colaborare	Datele sunt în curs de perfectare

Capitolul 4

POSSIBILITĂȚI DE ASIGURARE A INDUSTRIEI CU ENERGIE ȘI MATERII PRIME ÎN CONDIȚIILE INTEGRĂRII ECONOMICE A ROMÂNIEI CU REPUBLICA MOLDOVA

Integrarea economică a României cu Republica Moldova, în scopul creării spațiului economic unic, presupune cunoașterea posibilităților de asigurare a industriei cu resursele naturale necesare, știut fiind faptul că ambele țări sunt importatoare de resurse energetice și de materii prime. Dacă Republica Moldova dispune de unele zăcăminte de resurse minerale (în principal substanțe minerale nemetalifere) și de resurse agrozootehnice, apreciabile față de necesarul intern, România este înzestrată cu un potențial natural diversificat care poate asigura o parte din cererea de energie și materii prime a ambelor țări române. Problemele care mai mari din necesarul de energie și materii prime al spațiului economic românesc vizează următoarele probleme mai importante:

a. Restructurarea și modernizarea industriei în sensul diminuării ponderii ramurilor energofage și material-intensive până la limita acoperirii cererii interne a ambelor state și a unei părți din cererea externă în condițiile comercializării eficiente pe piața mondială a produselor respective. Ramurile industriale vizate, în acest sens, sunt metalurgia (feroasă și neferoasă), chimia-petrochimia și industria cimentului care împreună dețin 61,6% din consumul energetic industrial în România în anul 1991 și respectiv 40% în Republica Moldova. România dispune de capacități de producție industriale suficiente, putând contribui la acoperirea, în condiții economice avantajoase, a cererii interne a Republicii Moldova, la unele produse manufacturate care în prezent se importă fie din țările Baltice, fie din alte țări ale CSI. De remarcat este faptul că, deoarece principalii furnizori de resurse energetice și materii prime, atât pentru România, cât și pentru Republica Moldova sunt Federația Rusă și Ucraina, plata importurilor respective se poate face printr-un schimb echivalent de produse manufacturate pe piața internă a acestor țări. Este vorba, în principal, de mobilă, ciment, produse agro-alimentare și ale industriei ușoare care pot fi oferite de industriei României și a Republicii Moldova;

b. Coordonarea rețehnologizării și modernizării producției industriale a ambelor state, în scopul creșterii competitivității produselor respective și penetrării acestora pe piața vestică și estică pentru obținerea valutei necesare importului de materii prime și resurse energetice. În acest sens, apreciem că

România poate deveni poarta vestică pentru produsele industriale ale Republicii Moldova cerute de piața occidentală (produse agro-alimentare ecologice, de exemplu) iar aceasta, la rândul ei, poarta estică a României pentru unele produse industriale care înainte de desființarea CAER-ului erau solicitate de piața actualelor țări ale CSI (produse ale industriei construcțiilor de mașini, prelucrării lemnului, cimentului, tricotajelor, încălțăminte, etc.);

c. Crearea în Republica Moldova, cu ajutorul de specialitate al României, a unor noi capacități de producție pentru care există asigurată baza de materii prime necesare. Totodată, România, prin transfer de tehnologie, specializare de personal tehnico-economic poate contribui la modernizarea și eficientizarea unor unități economice industriale sau complexe agro-industriale existente în Republica Moldova, astfel încât produsele respective să poată fi comercializate avantajos pe piețe externe. În principal, este cazul industriei cimentului și cel al sticlei, pentru care deși Republica Moldova are create suficiente capacități de producție, produsele respective nu sunt competitive, în special, pe piața occidentală;

d. Retehnologizarea și modernizarea capacităților energetice existente în Republica Moldova, ca și construirea a noi CTE cu ajutorul României, astfel încât să se poată realiza integrarea infrastructurii energetice a ambelor țări. De fapt, prin poziția sa geografică, România poate constitui nodul energetic al sistemului electroenergetic euroasiatic, teritoriul sau putând fi traversat de liniile de înaltă tensiune nord-sud și est-vest. Dispunând de mari capacități de producție, ca și de experiența tehnologică necesară, industria românească poate oferi gratuit, prin comanda guvernamentală, și în condițiile fondului de ajutor pentru Republica Moldova, CTE la cheie, contribuind astfel la realizarea independenței acestei țări față de CSI. De asemenea, Republica Moldova poate participa, la construirea și intrarea în funcțiune până la finele secolului XX al celui de-al doilea grup, de 750 MW, de la centrala atomoelectrică de la Cernavodă, compensarea eforturilor de investiții, făcându-se prin energia electrică livrată direct.

*

* *

În concluzie, apreciem că în condițiile integrării și creării spațiului economic unic românesc, problematica procurării energiei și materiilor prime cu care se confruntă ambele țări, prin adoptarea unei strategii adecvate pe termen scurt, mediu și lung poate fi rezolvată avantajos prin schimb echivalent de produse, transfer de tehnologie, cooperare pentru comercializarea pe piața externă a produselor etc.

Anexa A

Tabelul 1

**Principalele caracteristici ale turbinelor aflate în dotarea
centratelor electrice din Republica Moldova**

Centrala electrică	Numărul grupului	Tipul turbinei	Anul construcției/ punerii în funcțiune	Puterea - MW -	Presiunea aburului - atm -	Temperatura aburului - C° -
CET Cuciurgan	1	K-200-130	1963/1964	200	130	550
	2	- „ -	1964/1965	200	130	550
	3	- „ -	1965/1965	200	130	540
	4	- „ -	1966/1966	200	130	540
	5	- „ -	1966/1867	20P	130	540
	6	- „ -	1967/1967	200	130	540
	7	- „ -	1969/1970	200	130	556
	8	- „ -	1969/1971	200	130	550
	9	K-200-130-3	1972/1973	210	130	540
	10	- „ -	1974/1974	210	130	540
	11	- „ -	1978/1979	210	130	540
	12	- „ -	1979/1980	210	130	540
	13	GT-35-770-3	1979/1980	40	6,24	770
	14	- „ -	1982/1982	40	6,24	770
CET 1 Chișinău	1	P-4-35/10/1,2	1954/1954	4	35	435
	2	P-10-35/10/1.2	1957/1958	10	35	435
	3	P-27-90-1,2	1961/1961	27	90	535
CET 2 Chișinău	1	PT-80/100-130-3	1976/1976	80	130	555
	2	- „ -	1977/1978	80	130	555
	3	- „ -	1980/1980	80	130	555
CET Bălți	1	K -4-35	1954/1957	4	35	435
	2	- „ -	1956/1957	4	35	435
	3	PT-12-35	1960/1962	12	35	435
CHE Dubasari	1	PL-20-V-370	1954/1955	12	-	-
CHE Costești	1	AL-30-V-330	1975/1978	16	-	-

Tabelul 2

Principalele caracteristici ale cazanelor aflate în dotarea centralelor electrice din Republica Moldova

Denumirea centralei	Nr. agregatului	Tipul cazanului	Anul construcției/ punerii în funcț.	Puterea nominală reală (t/h)	Presiunea aburului, apei (atm)	Temperatura, C°	Tipul combustibilului
CET Cuciurgan	1	TP - 100	1963/1964	640/640	140	555	cărbune
	2	TP - 100	1964/1965	640/640	140	555	- " -
	3	TP - 100	1965/1985	640/640	140	545	- " -
	4	TP - 100	1966/1966	640/640	140	545	- " -
	5	TP - 100	1966/1967	640/640	140	545	- " -
	6	TP - 100	1967/1967	640/640	140	545	- " -
	7	TP - 100A	1968/1970	640/640	140	555	- " -
	8	TP - 100A	1969/1971	640/640	140	555	- " -
	9	TM - 104	1972/1973	670/670	140	555	- " -
	10	TM - 104	1973/1974	670/670	140	545	- " -
	11	TME-213	1978/1979	6670/670)	140	545	- " -
	12	TME-213	1979/1980	670/670	140	555	- " -
	13	PM-58	1979/1980	58/45	40	450	- " -
	14	PM-58	1982/1982	58/45	40	450	- " -
CET I Chișinău	1	PM-58	1950/1951	58/45	40	450	păcură/gaz
	2	PM-58	1950/1951	58/48	40	450	- " -
	3	PM-58	1954/1954	58/45	40	450	- " -
	4	PM-58	1953/1955	58/45	40	450	- " -
	5	PM-58	1958/1958	58/45	40	450	- " -
	6	PM-58	1958/1959	58/45	40	450	- " -
	7	PKZ-150-100M	1959/1961	150/120	100	540	- " -
	8	PKZ-150-100M	1960/1961	150/120	100	540	- " -
	9	PTVW-100	1967/1968	100/50	25	150	- " -
CET II Chișinău	1	TPM-968	1975/1975	480/430	140	580	- " -
	2	TPM-968	1977/1978	480/430	140	580	- " -
	3	TPM-968	1979/1980	480/430	140	580	- " -
	4	PTVM-968	1979/1980	480/430	140	580	- " -
	5	PTVM-100	1973/1974	100/75	25	150	- " -
	6	PTVM-100	1974/1975	100/75	25	150	- " -
	7	PTVM-100	1981/1982	100/75	25	150	- " -
	8	RVPM-180	1987/1980	180/120	25	150	- " -
	9	KVPM-180	1980/1991	180/120	25	150	- " -
CET Bălți	1	PM-40-39	1955/1956	40/35	40	450	păcură
	2	PKWO-39	1956/1956	40/35	40	450	- " -
	3	PfcMO-3©	1957/1957	4EV35	40	450	- " -
	4	BKZ-7S39C	1960/1960	75/75	40	440	- " -
	5	BKZ-75-39PM	1962/1962	75/75	40	440	- " -
	6	BKZ-75-39PM	1968/1968	75/75	40	440	- " -
	7	PTVM-103	1968/1970	100/75 Gcal 25	150	- " -	
	8	FTVN-100	1973/1973	100/75 Gcal	25	150	- " -
	9	KVPM-100	1986/1986	100/75Gcal 25	150	- " -	
		KVPM-100	1968/1968	100/75Gcal			

Anexa B

Valori orientative ale randamentelor cazanelor CET și CT și ale rețelei termice

Tipul instalațiilor	Randamente
Cazane din CET:	
- cu combustibil solid	0,82-0,88
- cu gaze sau păcură	0,88-0,82
Cazane din CT:	
a. CT raionale și CT industriale	
- cu combustibil solid	0,75-0,80
- cu gaze sau păcură	0,80-0,85
b. CT locale (cazane individuale)	0,50-0,55
- cu combustibil solid	0,50-0,55
- cu gaze sau păcură	0,50-0,70
Rețele termice:	
a. de la CET	0,90-0,95
b. de la CT raionale	0,92-0,98
c. de la CT locale	0,98-1,0

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 11-12/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**DOCUMENTAR
EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST:
CĂTRE O NOUĂ IALTĂ**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Tradus de Maria STANCIU
Prezentat și prelucrat de V. IOAN-FRANC din:
Le MOCI (Moniteur du Commerce International),
nr. 1110, 3 ian. 1994, CFCE, Paris

SUMAR

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST: CĂTRE O NOUĂ IALTĂ.....	265
Europa de Est - netă rămânere în urmă	265
Perspective pentru anul 1994	267
Macrostabilizarea necesară	268
Bulgaria - datorii și embargo	269
Perspective economice	270
Politica comercială	270
Politica industrială	271
Estimarea riscului	271
Ungaria - miza finanțărilor	271
Perspective economice	272
Politica comercială	273
Politica industrială	273
Evaluarea riscului	274
Polonia - pe calea cea bună	274
Perspective economice	274
Politica comercială	275
Politica industrială	275
Estimări privind riscul	276
România - mari incertitudini	276
Perspective economice	277
Politica comercială	277
Politica industrială	278
Evaluarea riscului	278
Republica Slovacă - un nou start	278
Perspective economice	279
Politica comercială	279
Politica industrială	279
Evaluarea riscului	280
Slovenia - democrație și performanță	280
Perspective economice	281
Politica comercială	281
Politica industrială	281
Evaluarea riscului	282
Republica Cehă - noi privatizări	282
Perspective economice	283
Politica comercială	283
Evaluarea riscului	284

Estonia - o evoluție calmă	284
Perspective economice	284
Politica comercială	285
Politica industrială	285
Evaluarea riscului	285
Kazakhstan - desprindere dificilă	286
Perspective economice	286
Politica comercială	286
Politica industrială	287
Evaluarea riscului	287
Letonia - datorii neînsemnate	287
Perspective economice	287
Politica comercială	288
Politica industrială	288
Evaluarea riscului	289
Lituania - largă majoritate	289
Perspective economice	289
Politica industrială	290
Evaluarea riscului	290
Rusia - într-un context preocupant	290
Perspective economice	290
Politica comercială	291
Politica industrială	291
Evaluarea riscului	292
Ucraina - bilanț sumbru	292
Perspective economice	292
Politica comercială	292
Politica industrială	293
Evaluarea riscului	293

EUROPA CENTRALĂ ȘI DE EST: CĂTRE O NOUĂ IALTĂ

Perioada de tranziție pe care o traversează țările est-europene serbează al patrulea an cu surprize mai mult sau mai puțin bune, chiar rele uneori. În Europa de Est creșterea economică ar trebui să se accelereze cu aproximativ 2-3%. În regiunea Balcani, cu excepția fostei Iugoslavii, relansarea este slab asigurată; în fosta U.R.S.S. încordarea autoritară și autarhică a Rusiei nu este de natură să asigure stabilitatea economică, influențând negativ și situația din celelalte țări ex-sovietice.

În primele rânduri se situează țările ce candidează la relansare; acestea au atins nivelul de stabilizare, avansând pe calea reformelor sistemice. Pe această linie se înscriu țările din Europa Centrală: Polonia, Cehia, Ungaria și Slovenia, Slovacia plătind scump separația de catifea.

Acest grup de țări, numărând 66 milioane de locuitori, a înregistrat o creștere medie ușor pozitivă a P.I.B. pe 1993 (+1%), cu un declin de 14% în raport cu nivelul atins la finele anilor '80.

Comun acestor țări este creșterea datorată îndeosebi componentelor cererii interne. Consumul privat a atins în medie 5%, cu 4% sub cel înregistrat în anul 1986. Volumul investițiilor atinsese în medie +2,5%, înregistrând încă 2% în 1993.

Dacă relansarea cererii interne, superioară ofertei interne, nu a exacerbât prea mult tensiunile inflaționiste, aceasta a condus, în schimb, la o deteriorare generală și foarte puternică a balanței comerciale și curente.

Eterogenitatea performanțelor la export dovedește acțiunea altor factori. Astfel, vânzările Cehiei au crescut cu 20% către C.E.E., în timp ce ale Poloniei au scăzut cu 5% și cele ale Ungariei cu 15%.

Europa de Est - netă rămânere în urmă

Anul 1993 a însemnat un recul pentru țările din Europa de Est. PIB-ul mediul realizat în Bulgaria, România și Albania a scăzut cu 6,5% sub efectul a două fenomene: războiul din fosta Iugoslavie, antrenând serioase dificultăți de stabilizare politică, precum și punerea rapidă în practică a marilor reforme sistemice în România și Bulgaria. Doar Albania a înregistrat o redresare ce surprinde pe observatori: în această țară PIB-ul ar putea crește cu 3% datorită unui ușor reviriment agricol și exploziei înregistrate în domeniul serviciilor. Moneda albaneză (leka) este pe cale de stabilizare, deși inflația a fost încă de 110%. Cazul Albaniei nu este totuși general căci asistența externă atinge 40% din PIB, iar nivelul emigrației aproximativ 20%.

În **România**, neconvertibilitatea leului alimentează o criză monetară ce se traduce printr-o inflație de 280% față de 210% în 1992. Totuși, unele semne

de progres se înregistrează în agricultură, în ciuda unei reforme agrare dezordonate. Dacă economia privată se dezvoltă într-un ritm rapid, caracterul instabil al programului de privatizare, precum și lipsa voinței politice în aplicarea acestuia, neutralizează restructurarea unei industrii clădite într-o manieră voluntaristă.

În **Bulgaria**, saltul către convertibilitate a început în 1991, în prezent existând mari speranțe de restabilizare. Din păcate, deficitul bugetar devine din ce în ce mai greu de controlat, acesta previzionându-se la 12% din PIB în 1993. În aceste condiții, Banca Centrală nu stăpânește politica monetară, iar inflația s-a accelerat (90% în 1993 față de 82% în 1992), existând teama unei desprinderi a levei și intrării într-o nouă criză hiperinflaționistă. Situația din țările ex-sovietice este foarte eterogenă datorită exploziei progresive produse în zona rublei. Lăsând la o parte țările din Asia Centrală, care constituie un mozaic de situații foarte speciale, se evidențiază trei cazuri:

- țările care au reușit sau sunt pe cale să reușească reforma monetară și stabilizarea financiară. Este vorba în primul rând de țările Baltice, în frunte cu Estonia. Un consens politic oricât de mic și o voință politică de compromis oricât de neînsemnată (Letonia) asupra necesității implementării rapide a marilor reforme-cum ar fi privatizarea - acumulările monetare par a se alimenta din reluarea creșterii economice. Totuși, 1993 a fost un an de puternică recesiune în țările Baltice, ca rezultat al desprinderii de fostul imperiu sovietic și ca preț plătit pentru succesul stabilizării monetare. La o altă extremă se află țările ce s-au desprins de zona rublei, dar incapabile de a stabili moneda și de a proceda la reformele instituționale vizând instituirea unui stat independent modern. Excepționând țările ce se află în război civil, este vorba în principal de Ucraina al cărei karbavanetz nu încetează a se devaloriza față de rublă, sub acțiunea unui deficit bugetar din ce în ce mai important (un sfert din P.I.B.) și unei nevoi absolute de devalua, pentru a putea face față necesarului de importuri elementare. Economia este în întregime dezorganizată.

În ceea ce privește Rusia, această țară părea a ieși cu bine dintr-o situație grea la începutul anului 1993. Din păcate, situația politică a continuat să se deterioreze, ceea ce frânează adoptarea de măsuri perseverente de stabilizare. Se estimează un PIB descrescător cu 10 până la 15 și o inflație atingând 1500% față de 1600% înregistrată în 1992, aceasta înregistrând un progres minim. Singurul semn pozitiv îl constituie balanța comercială ce pare să înregistreze un excedent record (21 miliarde de dolari), aceasta numai în raport cu celelalte foste republici sovietice, a căror solvabilitate este adesea nulă. Aceasta conduce la următoarea dilemă: acordarea de credite în ruble, alimentarea în acest mod a inflației sau a le ajuta să iasă din zona rublei?

Perspective pentru anul 1994

Până la sfârșitul secolului, pentru Europa Centrală se estimează o creștere de aproximativ 2%, cu o variație de 3 până la 4% în medie. Tensiunile inflaționiste ar trebui să scadă puțin, dar nu se poate încă avansa o cifră pentru anul 1994. Problema majoră rămâne compatibilitatea între relansarea creșterii și echilibrul extern, căci, după cum se estimează, balanțele vor fi deficitare cu 5,4 miliarde de dolari față de 4,5 miliarde dolari în 1993. Pe de altă parte, tensiunile bugetare ar urma să scadă odată cu relansarea, datorită unor mai bune acumulări fiscale. De asemenea, creșterea va favoriza măsuri de asanare și de privatizare ce vor trebui întreprinse, căci costul economic și social va părea mai puțin împovărător. Confirmarea relansării nu va veni de la sine din cauza acestor arbitraje delicate. Fiecare țară prezintă un caz aparte, inclusiv în acest grup:

- **Republica Cehă** pare a fi țara cu cea mai mare marjă de manevră: buget și balanță curentă excedentare, sub-evaluarea schimbului și a cotei de salariu, șomaj slab și neînsemnate tensiuni inflaționiste sunt tot atâtea atuuri pentru o creștere echilibrată. Excesul probabil de finanțare externă va fi utilizat în scopul convertibilității totale a coroanei în 1995-1996, în dorința de a deveni una din "piețele emergente", curțate de numeroase instituții financiare internaționale (fond de pensie etc.)

- **Slovenia** dispune de mai puține marje de manevră în accelerarea creșterii economice, dar nivelul său deja avansat face ca procentul de creștere de 1% (înregistrând un PIB între 6000-7000 dolari/locuitor) să echivaleze cu 3,5% din PIB-ul polonez (1830 dolari/locuitori în 1991). Creșterea va fi deci mai intensivă, mizându-se pe creșterea productivității și pe redesfășurarea industrială și geografică în scopul absorbției unui șomaj ridicat.

- **Polonia și Ungaria** se află de asemenea în situația de redresare mai dezechilibrată; orientarea acestor țări va depinde de alegerea ce o vor face noile guverne (recent ales în Polonia, urmează a fi desemnat în mai - iunie 1994 în Ungaria). Oricum, creșterea se impune cu acuitate din cauza șomajului care riscă să atingă în 1994 - 16-17% din populația activă.

Se estimează că Polonia va întrebuința instrumentul de politică comercială în scopul valorificării potențialului pieței sale interne și atragerii de investiții directe (de curând cu General Motors). În ceea ce privește **Ungaria**, această țară va continua să se deschidă, continuând cu privatizarea standard în beneficiul investițiilor străine, domeniu în care a deținut recordul absolut în zonă (6 miliarde dolari acumulați dintr-un total de 12 miliarde pentru Est). Aceste operațiuni își vor arăta rezultatele, în termeni de export, în următorii 2-3 ani, astfel încât această țară ar putea cunoaște o anumită fragilitate financiară în perspectiva anului 1995.

- **Republica Slovacă** va fi în continuare afectată de "separarea de catifea" datorită imperativului de stabilizare care se va menține încă cel puțin un an; structura sa industrială, foarte specializată pe produse intermediare, va re-

simți în continuare efectele recesiunii ce se manifestă în zona Vișegrad, dar și în Europa Occidentală. Totul va depinde de reacția colectivă a țării. Un consens mai susținut, un spirit de compromis ar putea să dea asigurări investitorilor străini care au proiecte serioase în această țară, dacă nu se va proceda la o desprindere de economia cehă. Redresarea slovacă în 1995 se va alinia celei din țările vecine din zona Vișegrad. În zona Balcani (cu excepția ex-Iugoslaviei) perspectivele de redresare sunt destul de nesigure, având în vedere evenimentele ce se desfășoară încă aici; se estimează că Albania ar avea, mai multe șanse de redresare.

Macrostabilizarea necesară

În **România** și **Bulgaria** se vor întreprinde în mod inevitabil măsuri de stabilizare, mai ales după deteriorarea înregistrată la sfârșitul anului 1993. Astfel de măsuri sunt prevăzute în mod explicit în programul semnat de guvernul român în 1993 cu F.M.I., vizând în special unificarea și liberalizarea pieței schimburilor prevăzute pentru începutul sezonului de primăvară. Aceste măsuri vor avea un cost evident pe termen scurt asupra creșterii economice și inflației. Problema ce se pune este de a ști care va fi rezistența guvernului minoritar față de presiunile politice și sociale ale lobiurilor. O etapă de fragilitate politică, socială și economică este deci previzibilă pentru 1994 în România. Se poate totuși aprecia că economia românească va putea să se redreseze în mod progresiv, să iasă din izolare (ce nu ține neapărat numai de ea) și din criza post-revoluționară.

În **Bulgaria**, încheierea acordului cu băncile creditoare ale Clubului de la Londra în decembrie 1993 este condiționată de confirmarea acordului parlamentului. Acest lucru este posibil căci nimeni nu ar fi sperat într-o reducere cu 50% a datoriei (lucru ce i s-a refuzat Poloniei). Aplicarea acestui acord va depinde de angajamentul hotărât de FMI și de Banca Mondială pentru a asigura finanțarea, începând cu 1994, reprezentând aproape 900 milioane de dolari, apoi acoperirea obligațiilor garantate care vor fi emise conform modelului Planului Brady. Acesta implică adoptarea de măsuri stricte de stabilizare, mai ales bugetară și accelerarea reformelor - cum ar fi privatizarea - al căror conținut politic este evident în contextul războiului deschis între opoziția U.D.F. și coaliția din jurul președintelui contestat de foștii săi prieteni. În **fosta U.R.S.S.**, pentru anul 1994 se estimează o diferențiere crescândă a pârghiilor economice și politice de natură a evita escaladarea evenimentelor din Rusia și extinderea lor în fostul imperiu, pentru a risipi incertitudinile, ceea ce este, din păcate, puțin probabil.

Țările Baltice sunt foarte sensibile la tot ce se întâmplă la Moscova. În prezent, o relansare rapidă se întrevade în Estonia datorită ancorării acesteia în economiile nordice, precum și consolidarea Letoniei cu ajutorul țărilor riverane ale Balticii care întrevăd resurgența unui centru de tranzit potențial cu Ru-

sia; se are, de asemenea, în vedere o stabilitate în Letonia după primele succese ale reformei monetare agitate. 1994 ar putea fi anul intensificării reformelor în cele trei țări, cu un accent prioritar asupra privatizării destul de avansate în Estonia și Lituania.

O redresare progresivă a legăturilor interbaltice se are în vedere, dar concurența va conduce mai degrabă către o cooperare într-o primă etapă.

În ceea ce privește **Ucraina**, se estimează că aceasta va reacționa nefavorabil la evenimentele din Rusia pe care le percepe ca pe o confirmare a temerilor privind independența sa. Nu este sigur că economia acestei țări nu va plăti un preț ridicat exacerbarii tensiunilor politice ce se suprapun unei economii în derivă

În **Asia Centrală**, fiecare nou stat este un "terra incognita", unde teritorii altădată virgine sunt în căutarea celor mai bune metode de a pune în valoare pe plan internațional bogății considerabile, căutând să iasă de sub tutela fostului imperiu. O republică precum Kazahstanul poate avea orgoliul de a deține proiecte de investiții străine reprezentând 9 miliarde de dolari în următorii ani. Turkmenistanul și Uzbekistanul prezintă la rândul lor unele oportunități.

În **Rusia** există o similitudine de păreri asupra previziunilor pentru anul 1994, care par mai degrabă scoase din bolul de cristal decât dintr-o judecată de expert. Înclinarea către o rigiditate autarhică, autoritară, mai mult sau mai puțin naționalistă, pare incontestabilă. Este mai puțin sigur că va fi o stabilitate economică după o perioadă de definire a echilibrului puterii între Președinție și Parlament. Cel mai grav este că situația din Rusia modifică iremediabil spațiul geopolitic al tranziției din Est. Teoria dominoului este încă actuală, dar puțin probabilă. Totuși, o întrebare se poate pune: O nouă laltă, comunistă de această dată, este pe cale să-și facă apariția?

Bulgaria - datorii și embargou

miliarde dolari	1990	1991	1992	1993	1994
Balanța comercială	-0,6	0,4	0,0	0,2	-0,4
Export	2,5	2,7	3,5	3,8	3,9
Import	3,1	2,3	3,5	3,6	4,3
Servicii și transferuri	-0,4	-0,8	-0,8	-1,0	-0,9
Din care, dobânzi nete	-0,8	-0,9	-1,1	-1,1	-1,1
Sold curent	-0,9	-0,4	-0,7	-0,8	-1,3
Mișcări nete de capitaluri	-2,4	-2,0	-1,6	-0,5	0,5
Balanța globală	-3,5	-2,4	-2,4	-1,3	-0,8
Rezerve (exclus aur)	0,1	0,4	1,4	-	-
Datoria brută	10,0	11,4	13,0	13,5	-
Datorie/PIB (%)	150,2	125,5	125,0	-	-
Datorie/export (%)	299,0	279,0	296,0	-	-
Creșterea PIB(%)	-9,1	-11,7	-5,6	-4	-1

Creșterea industrială (%)	-12,5	-18,6	-13,2	-8	-5
Rata inflației (%)	23,9	333,5	82	90	60
Rata șomajului (%)	1,7	11,1	15,2	16	<N> 16
Risc la export în Bulgaria: 2/3 (foarte ridicat/ridicat), din care: Riscuri financiare: în ciuda unui acord cu Clubul de la Londra, marile echilibre interne și externe vor fi supuse unei probe dure în aplicarea lui. Convertibilitatea le-vei ar putea pe termen scurt să sufere resurgența puternicilor tensiuni inflaționiste și puternicilor dezechilibre externe. Riscuri politice: guvernul minoritar al lui M. Berov rezistă mai mult prin lipsă de acțiune decât prin continuarea fermă a unei politici de stabilizare și accelerare a reformelor. Poziția Președintelui este în continuare ținta atacurilor vehemente ale forțelor din opoziție. Semnarea acordului cu Clubul de la Londra și degradarea situației economice par a deschide o nouă perioadă de criză socială și politică.					

Perspective economice

Condițiile dificile ale anului 1993 s-ar putea să se amelioreze ușor în 1994, ceea ce ar conduce la o rată de creștere zero, poate ușor pozitivă. Economia este total dependentă de finanțări multilaterale. F.M.I.-ul condiționează acordarea celui de-al treilea credit "stand-by" de realizarea a trei obiective fundamentale: limitarea deficitului bugetar la 6% din P.I.B., reducerea inflației la 40% și o rată a dobânzii de bază de 30%. Dacă există bune șanse pentru stoparea inflației în 1994, în ceea ce privește deficitul bugetar, reprezentând în prezent 10% din P.I.B., aceasta va fi mai greu de corectat. Creditele ce se așteaptă de la "Grupul celor 24"(G.24) și de la Banca Mondială se situează între 800 milioane și 1 miliard de dolari.

Negocierile cu instituțiile Bretton Woods se desfășoară pe fundalul embargoului asupra ex-Iugoslaviei. Conform estimărilor bulgare, pierderile suferite în perioada iulie 1992 - iunie 1993 se cifrează la 2,3 miliarde de dolari.

În 1992, Bulgaria a obținut o reeșalonare pe o durată de 10 ani a datoriei sale publice estimată în prezent la 2 miliarde de dolari. Însă, negocierile tre-nează cu creditorii privați ai Bulgariei, reuniți în Clubul de la Londra. În cel mai bun caz, Bulgaria speră la o reducere cu 48% a datoriei sale externe de 9 miliarde de dolari.

Rata inflației este în scădere, de la 80% în 1992 la 70% în 1993.

Procesul de privatizare este întârziat. Dintr-un număr de 144 întreprinderi selecționate, doar 3 au fost privatizate. 85% din populație trăiește sub pragul de subzistență, dar cifrele nu țin cont de veniturile suplimentare nedeclarate. Consumul de produse alimentare de către familiile bugetare reprezintă 50%.

Política comercială

În Bulgaria există 4 tarife vamale: un tarif normal pentru C.E.E., Statele Unite, Japonia, noile țări industrializate, AELS, Canada și țările vecine, între 5

și 40%; un tarif preferențial pentru țările în curs de dezvoltare; scutire de taxe pentru țările mai puțin avansate; lipsa barierelor netarifare.

Posibilitățile de acoperire a asigurărilor de credit sunt reduse, uneori inexistente. Ca urmare, operațiile se realizează prin scrisoarea de credit internațional confirmată sau în numerar. Dezvoltarea rețelei bancare permite o mai mare larghețe decât în trecut. A luat ființă o adevărată bancă centrală. Legea privind băncile comerciale definește, după modelul occidental, constrângerile statutare pe care aceste instituții trebuie să le respecte. A fost creată o companie de consolidare bancară, având drept scop gestionarea instituțiilor bancare.

Politica industrială

Rezultatele concrete ale legii investițiilor străine, intrată în vigoare în 1992, sunt evidente.

Impozitul impus societăților reprezintă 40% și 30% pentru societățile private care realizează un beneficiu de mai puțin de 1 milion de leva. Dividendele, dobânzile și redevențele plătite de nerezidenți sunt taxate cu 15%.

În ceea ce privește impozitele directe, sistemul actual este o taxă pe cifra de afaceri reprezentând 22%, exceptând produsele de primă necesitate. T.V.A.-ul va intra în vigoare în luna aprilie 1994, cu un procent unic de 18%.

Legea investițiilor străine permite libera repatriere a capitalului și nu s-au semnalat dificultăți majore în practică.

Anumite sectoare sunt încurajate, fiind în curs de dezvoltare: poștă și telecomunități (cu un vast program de numerotare a rețelei), agricultură, industrie agro-alimentară, energie, mediu înconjurător. Se dezvoltă, de asemenea, sectorul de distribuție. Mâna de lucru este puțin motivată, salariul minim fiind de 1350 leva (pentru funcționari) și de 15000 leva (pentru un director de întreprindere de stat).

Estimarea riscului

Eșecurile repetate ale guvernului la negocierile internaționale (cu FMI și mai ales cu Uniunea Europeană - U.E.) au condus la întârzierea acordării de finanțare necesare unei economii puternic afectată de embargoul impus de către Națiunile Unite contra Serbiei și Muntenegrului.

Situația financiară a Bulgariei este catastrofală, această țară deținând cea mai mare datorie pe cap de locuitor din țările ex-comuniste. De altfel Bulgaria a suspendat serviciul datoriei externe.

Pe termen mediu, se estimează un risc foarte ridicat, iar pe termen scurt acesta fiind ridicat.

Ungaria - miza finanțărilor

miliarde dolari	1990	1991	1992	1993	1994
-----------------	------	------	------	------	------

miliarde dolari	1990	1991	1992	1993	1994
Balanța comercială	0,3	0,2	0,0	-2,5	-0,2
Export	6,3	9,3	10,0	8,5	9,2
Import	6,0	9,1	10,1	11,0	11,2
Servicii și transferuri	-2,0	0,1	0,3	0,1	-0,5
Din care, dobânzi nete	-1,4	-1,3	-1,2	-1,4	-1,4
Sold curent	0,1	0,3	0,3	-2,4	-2,5
Mișcări nete de capital	-0,1	-0,3	0,3	1,6	1,3
Balanța globală	-0,4	1,8	0,8	-0,7	-1,2
Rezerve (exclus aur)	1,2	4,0	4,3	-	-
Datorie brută	21,3	22,7	21,4	23,5	-
Datorie/PIB (90)	3,998	4,566	4,693	4,557	
Datorie/export (%)	62,8	74,4	-	-	-
Creștere PIB (%)	-3,5	-11,9	4,4	-1	2
Creșterea industrială (%)	-5	-19,1	-9,8	-1	2
Rata inflației (%)	28,9	35	23	23	20
Rata șomajului (%)	1,7	7,5	12,3	14,5	15,5

Risc la export: 5 (de la moderat la slab), din care:
 Riscuri financiare: Ungaria reintră într-o zonă cu mai multe riscuri în următorii doi ani. Această țară a atins limitele strategiei sale de finanțare externă a tranziției, fără ca rezultatele să se facă simțite.
 Riscuri politice: se apreciază că alegerile din primăvara 1994 se vor desfășura într-o atmosferă posomorâtă, iar populația va ezita între a acorda încredere centrului, a miza pe Europa sau va încerca extremele care mizează pe naționalism. Guvernarea dau totuși dovadă de un mare simț al responsabilității, inclusiv foștii comuniști care ar putea fi marii câștigători.

Perspective economice

Se estimează că în 1994 guvernul ungar va acorda prioritate menținerii echilibrelor financiare externe, făcând eforturi de a menține nivelul datoriei externe nete care înregistra, la finele anului 1993, 14 miliarde de dolari. Bugetul a fost adoptat cu un deficit de 3,29 miliarde de dolari și va fi finanțat printr-o emisie de obligațiuni de Stat. Deficitul balanței comerciale a atins 2,5 miliarde de dolari în 1993. Nevoia de finanțare generată la nivelul balanței de bază ar trebui să fie asigurat de nivelul susținut al intervențiilor directe (1,3 miliarde de dolari pentru 1993). Fluxul total de investiții directe în Ungaria, începând din 1989, ar trebui să atingă 6,2 miliarde de dolari la sfârșitul anului 1993. În 1992, Ungaria primise 60% din investițiile realizate pe ansamblul Europei Centrale și de Est.

Se estimează o creștere cu 3% a producției și cu 20% a prețurilor la consum. Șomajul ar putea atinge 13% din populația activă. În ceea ce privește veniturile nominale se prevede o creștere cu 16-17%, ceea ce ar corespunde în termeni reali unei scăderi cu 1%.

Soldul conturilor curente s-ar putea să cunoască un deficit de 1,5 miliarde de dolari, în timp ce deficitul bugetar s-ar putea să se ridice la 350 miliarde de forinți.

Va fi continuat procesul de privatizare de orice tip (privatizare activă, spontană, etc...), avându-se în vedere 13% din activele societăților de stat. Investitorii străini au avut un rol determinant, estimându-se că 80% din încasările din privatizări în 1991 și 60% din cele pe anul 1992 au fost generate de capitalurile străine. În prezent, aproximativ 40% din PIB se realizează în sectorul privat. Numărul persoanelor ce trăiesc sub pragul sărăciei s-a dublat în perioada 1989-1992. S-ar părea, însă, că 50% din familiile ungare au reușit să-și amelioreze puterea de cumpărare prin executarea de lucrări ocazionale sau suplimentare.

Politica comercială

Semnarea de acorduri cu mai multe organisme comerciale ar putea să conducă la eliminarea completă a tarifelor vamale cel mai târziu la 1 ianuarie 2001.

În prezent taxele vamale variază foarte mult în funcție de produse (de la 0 la 70%). Procentul mediu al taxelor percepute la import este de aproximativ 8%. Acestor drepturi li se adaugă taxele următoare: pentru scoaterea din vamă (2% din valoarea în vamă), statistice (3% din valoare), taxa de consum pe anumite produse, TVA (10-15%). Licențele se păstrează pentru produse ca: mașini, materiale de telecomunicații, chimie, para-farmacie, textile). Cotele sunt fixate, ca volum și valoare, pentru un trimestru.

Problemele de plată sunt minore.

Politica industrială

Investițiile străine sunt stabilite de legea din 1988. Nu există restricții. Societățile din țările terțe pot deține 100% din capitalul societăților private. Investițiile străine beneficiază de două tipuri de garanții fundamentale: securitatea investițiilor și libertatea de a repatria produsele de investiții (dividendele).

Începând cu anul 1994, modificările intervenite în lege vor limita avantajele fiscale pentru întreprinderile străine.

Aceste avantaje depind de volumul beneficiilor investite în țară.

Sectoare încurajate: industrial (autoturisme, agro- alimentară); sectoare susținute de programe de finanțare internaționale (telecomunicații, transporturi urbane, energie, informatică).

Forța de muncă este relativ ieftină și cel mai adesea foarte calificată.

Evaluarea riscului

Performanțele economice ale Ungariei au fost mai puțin încurajatoare în 1993. Pentru 1994 se estimează o creștere economică și diminuarea inflației, deficitul bugetar rămânând în continuare preocupant.

Situația politică s-a deteriorat în 1993, consensul fiind din ce în ce mai fragil în cadrul coaliției aflate la putere. Perspectiva alegerilor legislative din primăvara lui 1994 limitează întrucâtva marja de manevră a guvernului. Pe termen mediu, riscul este moderat.

Pe termen scurt, riscul este relativ bun.

Polonia - pe calea cea bună

miliarde dolari	1990	1991	1992	1993	1994
Balanța comercială	2,2	0,1	0,5	-1,7	-1,9
Export	10,2	12,8	14,0	13,0	14,4
Import	8,6	12,7	13,5	14,7	16,3
Servicii și transferuri	-1,5	-1,4	-0,8	-0,9	-0,3
Din care, dobânzi nete	-3,3	-2,9	-1,7	-1,7	-1,8
Sold curent	0,7	-1,4	-0,3	-2,6	-2,2
Mișcări nete de capitaluri	-6,3	-7,0	-0,3	-0,7	-0,7
Balanța globală	0,0	0,1	0,3	0,4	0,5
Rezerve (exclus aur)	-	-	1,5	1,4	-
Datorie brută	48,9	48,3	48,3	49,7	-
Datorie/PIB (%)	76,2	62,2	55,2	-	-
Datorie/Export (%)	400,0	340,0	310,0	350,0	-
Creșterea PIB(%)	-11,6	-7,6	1	4	3
Creșterea industrială(%)	-24,2	-11,9	4,2	6	5
Rata inflației(%)	585,8	70,3	43	35	30
Rata șomajului(%)	6,3	11,8	13,6	15,5	17

Risc la export: 4 (destul de ridicat), din care:

Riscuri financiare: creșterea se relansează, dar cu prețul unui puternic deficit extern care dovedește o înclinație spre consum în detrimentul economisirii și al unui aparat industrial insuficient modernizat și restructurat. Puterea financiară a țării rămâne fragilă, posibilitățile de plată nu sunt întotdeauna sigure.

Riscuri politice: accederea la putere a unui guvern agrarian-comunist exprimă decepția populației care așteaptă de la acesta o politică de creștere economică și mai puțin dură. Noul regim electoral a suprimat instabilitatea parlamentului, transferând-o în sânul coaliției între un curent populist și gestionării responsabili.

Perspective economice

Se apreciază că PIB-ul polonez ar fi crescut cu aproximativ 4% în 1993, ar putea continua această curbă ascendentă, atingând 5% în 1994. În luna au-

gust 1993, producția industrială era în creștere cu aproape 8% față de 1992, producția agricolă crescând cu aproximativ 10% pe parcursul anului 1993. Inflația este în scădere constantă: 46% în 1992, maximum 36% în 1993, prevăzându-se o scădere până la 26% în 1994. Aplicarea programului de privatizare în masă începând din primăvara anului 1993 a permis accelerarea procesului de dezangajare a Statului. Din cele 600 de întreprinderi prevăzute în acest program, un număr de 375 sunt deja pe cale de a fi privatizate.

Guvernul de stânga, format în octombrie trecut din SLD (succesorul, păstrând proporțiile, al fostului partid comunist) și din PSL (partidul țărănesc) nu va modifica fundamental orientarea reformei. Totuși, s-ar putea înregistra o încetinire a ritmului privatizării în masă, o ușoară creștere a deficitului bugetar (de 0,5 la 1% din PIB), precum și o protecție mai accentuată.

Se apreciază că deficitul bugetar nu va depăși 5% din PIB în 1993, respectându-se astfel acordul cu FMI.

Situația economică a Poloniei înregistrează câteva puncte negre, cum ar fi: balanța de plăți este deficitară cu 2 miliarde de dolari în 1993; balanța comercială a înregistrat un deficit de 1,5 miliarde de dolari; rata șomajului depășește 15% din populația activă, 2,8 milioane de persoane neavând un loc de muncă; datoria externă este 47 miliarde de dolari. Serviciul datoriei publice va deține 17,5% din cheltuielile bugetare, față de 12,4% în 1993.

Ponderea sectorului privat (exceptând agricultura) ar putea depăși 50% din PIB în 1994. Acesta numără în prezent 1,6 milioane de întreprinderi individuale și peste 60.000 societăți (exceptând agricultura). După o creștere de 4,5% pe durata a 4 ani, se apreciază că investițiile vor crește până la 8% în 1994.

Politica comercială

Modificările tarifului vamal polonez sunt destul de frecvente. În prezent, taxa vamală medie ce se aplică produselor provenind din țările membre GATT reprezintă 11,6%. Țările în curs de dezvoltare, precum și cele care au semnat acorduri de liber-schimb (Uniunea Europeană, țările de la Vișegrad, AELS) beneficiază de taxe preferențiale.

Se prevede introducerea unei "taxe de egalizare" pentru produsele agro-alimentare subvenționate, în special pentru cele ce provin din țările occidentale. În afară de TVA (22% în medie), pentru anumite produse se percep și accize (tutun, alcool, blănuri, parfumuri și produse de înfrumusețare, autoturisme, echipamente audio video de înaltă performanță).

Politica industrială

Investițiile străine se ridică la 2,5 milioane de dolari (din 4,2 miliarde declarate). Societățile mixte poloneze și societățile 100% străine funcționează conform legii din 14 iunie 1991. După plata impozitului, repatrierea profitului

este liberă; investitorii francezi sunt în mod deosebit protejați, conform unui acord polono-francez.

Un decret al Ministerului de Finanțe din 18 iunie 1993 permite străinilor să cumpere obligații de la Trezorerie și repatrierea liberă a profitului provenit din revânzarea acestora.

Câteva sectoare sunt de supravegheat: carnea, hârtia, electricitatea, cablul, cauciucul, autoturismele, materialele de construcție, tutunul, sticla, telecomunicațiile.

Estimări privind riscul

Bizuindu-se în special pe un sector privat în plină expansiune, lansarea creșterii economice în Polonia constituie un succes incontestabil.

Se estimează că revenirea la putere a foștilor comuniști nu va antrena nici o tulburare majoră; totuși, o încetinire a ritmului reformelor și o agravare a deficitului bugetar sunt posibile.

Pe termen mediu riscul este relativ ridicat, iar pe termen scurt Polonia prezintă un bun risc.

România - mari incertitudini

miliarde dolari	1990	1991	1992	1993	1994
Balanța comercială	-1,8	-1,3	-1,1	-1,0	-1,2
Export	3,6	3,5	4,3	4,2	4,2
Import	5,4	4,9	5,4	5,2	5,2
Servicii și transferuri	0	-0,1	-0,3	-0,5	-0,6
Din care, dobânzi nete	0,1	0,0	-0,1	-	-
Sold curent	-1,8	-1,4	-1,5	-1,5	-1,8
Mișcări nete de capitaluri	0,2	0,2	1,4	1,0	1,0
Balanța globală	-1,6	-1,0	0	0	-0,8
Rezerve (exclus aur)	1,2	0,1	0,1	0,1	-0,7
Datorie brută	1,1	2,1	3,5	-	-
Datorie/PIB (%)	3,7	9,9	23,2	30,3	-
Datorie/Export (%)	-	-	-	-	-
Creșterea PIB(%)	-5,6	-15,1	15,4	-4	0
Creșterea industrială(%)	-13,5	-25,2	-22,5	-9	-4
Rata inflației(%)	5,1	165,5	210,4	280	95
Rata șomajului(%)	1,3	2,9	9,4	13	15
Risc la export: 2 (foarte ridicat)					
Riscuri financiare: România nu a reușit în procesul de convertibilitate internă a leului, neavând suficiente rezerve de schimb, tendința spre deficit fiind puternică.					
Introducerea convertibilității, prevăzută pentru aprilie 1994 (angajament față de FMI) va genera o puternică agitație pe piața schimburilor.					
Riscuri politice: Guvernul minoritar Văcăroiu se impune cu dificultate, opoziția ne-					

miliarde dolari	1990	1991	1992	1993	1994
reușind să facă pași importanți. Președintele ezită între blocuri, făcând să planeze o incertitudine permanentă asupra deciziilor importante. România nu reușește totuși să ajungă la un echilibru.					

Perspective economice

România nu pare a se îndrepta către stabilizare. Producția industrială reprezintă doar două treimi din nivelul anului 1990 și se estimează că aceasta ar fi înregistrat o nouă scădere de 7,5% în 1993. Perspectivele pentru 1994 nu sunt clare. Incertitudinile persistă în ceea ce privește inflația (apreciată la 250 până la 300% în 1993), dezechilibrele externe (deficit comercial de aproximativ 1 miliard dolari în 1993) și agravarea deficitului bugetar (peste 5% din PIB).

Incertitudinile planează și asupra conținutului reformelor, considerându-se că privatizarea avansează cu dificultate iar convertibilitatea internă a leului se dovedește a fi extrem de dificilă.

Lipsa de contracte de export lasă să se întrevadă că finanțarea externă va continua să marcheze viața economică a țării. Dezvoltarea unei economii private, a cărei activitate nu este redată decât parțial în statisticile oficiale, nu permite aprecierea exactă a indicatorilor macroeconomici.

Datoria externă de aproximativ 4,2 miliarde de dolari este considerată ca slabă, ritmul acumulării datoriei reprezentând 1 miliard și jumătate pe an, iar capacitatea de rambursare este aproape nulă.

Moneda națională este convertibilă teoretic. Restricțiile legate de conversie, precum și penuria de devize au favorizat dezvoltarea pieței negre, unde cursul de schimb este cu 30% superior celui oficial. Se estimează că pe piața neagră s-ar derula sume de aproximativ 10 miliarde de dolari pe zi, în timp ce piața oficială nu recuperează decât 2-4 miliarde dolari pe zi.

Politica comercială

La 1 mai 1993 tariful vamal s-a modificat esențial.

Noul cod format din 8 cifre folosește nomenclatura celui de la Bruxelles. Taxele vamale de import sunt cuprinse între 5-30%, în medie 20%. Acordul interimar, care a precedat ratificarea de către statele membre a acordului de asociere a României la CEE, prevede aplicarea unui anumit număr de concesi tarifare produselor originare din CEE. Principiul concesiilor nereziproce este aplicat în perioada tranziției. Un comision vamal de 0,5% se percepe suplimentar, precum și TVA-ul de 18%.

Barierile netarifare țin de carența serviciilor administrative.

În ceea ce privește plățile, acestea se fac în numerar sau prin credit documentar irevocabil și confirmat. Pentru obținerea garanțiilor COFACE este necesară garanția Băncii Române de Comerț Exterior sau chiar a statului.

Politica industrială

Investițiile străine în România sunt reglementate de Legea nr.35/1991, considerată ca cea mai liberală din țările din estul Europei. În practică, însă, apar dificultăți vamale, în obținerea de sedii (prețuri "pariziene" la București), ceea ce face din România o țară dificilă. În ceea ce privește mâna de lucru și în sectoare cu tehnologie modestă există avantaje comparabile (textile, mobilă). Sectoarele ce s-au dezvoltat irațional din punct de vedere economic sunt în lichidare (chimie, petrochimie, siderurgie).

Rata șomajului este de 9,5%. În general, mâna de lucru este bine calificată. Un întreprinzător plătește pentru un muncitor aproximativ 500F și între 800-1000F pentru cadrele de conducere.

Evaluarea riscului

Mersul reformelor a cunoscut o oarecare încetinire pe parcursul anului 1993, activitatea economică cunoscând uneori un recul datorat lipsei de devalize. Într-un context regional agitat (războiul din ex-Iugoslavia, tulburări în Republica Moldova...) guvernul român trebuie să facă față unei nemulțumiri sociale în creștere.

Republica Slovacă - un nou start

miliarde dolari		1992	1993	1994
Balanța comercială		-0,7	-0,4	-0,5
Export		6,5	5,7	6,1
Import		7,2	6,2	6,6
Servicii și transferuri		0,7	0,2	0,2
Din care, dobânzi nete		-	-	-
Sold curent		0	-0,3	0,3
Mișcări nete de capitaluri		-0,1	0,4	-
Balanța globală		-0,5	-0,1	-
Rezerve (exclusiv aur)		0,2	0,6	-
Creșterea PIB(%)		-6	-7	-2
Creșterea industrială(%)		-13,7	-13	-4
Rata inflației(%)		10,1	26	20
Rata șomajului(%)		10,4	15	19
Creșterea consumului privat(%)	3,3	3	1	
Creșterea investiției brute(%)	18,9	-20	-15	
Risc la export: 3/4 (ridicat/destul de ridicat), din care:				
Riscuri financiare: separarea a lăsat catifeaua în Vest. Slovacia traversează o etapă dificilă, caracterizată prin recesiune, puține rezerve de schimb și o monedă ezi-tând între a egala coroana cehă sau a se devaloriza.				
Riscuri politice: prestigiul primului-ministru Meciar este în scădere.				

Perspective economice

Conform estimărilor, în 1994 PIB-ul va regresa cu aproximativ 2-3% față de 4,5% în 1993 și 6,2% în 1992. Bugetul statului va fi și mai deficitar, dar guvernul va reuși probabil să obțină adoptarea unor legi sociale care să permită economisirea a cel puțin 8 miliarde de coroane.

Legea falimentului își va face simțit efectul în cursul acestui an. Șomajul care reprezintă deja 13,5% din populația activă ar putea ajunge la 20% în 1994.

După o oarecare stagnare în 1993, politica de privatizare va continua în 1994. Vor fi privatizate 600 de societăți valorând 200 miliarde de coroane. Metoda cupoanelor va fi menținută. Majoritatea capitalului va fi rezervat investițiilor private. Consumul familial a scăzut cu 30% în decurs de trei ani. Politica salarială restrictivă și principiul real al prețurilor vor face să scadă și mai mult consumul în 1994. Inflația înregistra 20% în 1993, aceasta putând atinge 14% în 1994.

Datoria externă a Slovaciei se menține în limite rezonabile: 2,4 miliarde de dolari, din care 428 milioane reprezintă datoria pe termen scurt. Serviciul datoriei externe s-a ridicat la 255 milioane de dolari în 1993, acesta fiind estimat la 455 milioane de dolari în 1994, ceea ce reprezintă 4% din exporturi.

Rezervele de devize reprezentau 570 milioane de dolari în 1993. Schimbul este liber. Moneda slovacă a fost devalorizată în iunie 1993 sub presiunea FMI-ului. În raport cu coroana cehă, deși se prevedea o devalorizare de aproximativ 5%, coroana slovacă a scăzut cu 10%.

Política comercială

Tariful valutar se situează la nivelul celui din Rep. Cehă, adică 6% în medie. Ca urmare a dificultăților bugetare, guvernul slovac a avut în vedere introducerea unei suprataxe, limitată în timp, de 20% la import pentru primele 6 luni și de 10% pentru semestrul al doilea. TVA-ul a variat între 23-25% și 5-6% în august trecut.

Comerțul exterior a fost echilibrat în primele 6 luni ale anului 1993. A priori, în 1994 nu există temeri în legătură cu restricțiile privind schimburile. Singurele limitări sunt legate de dificultățile financiare ale întreprinderilor slovace și de plafoanele pe care guvernul și banca VUB le pot garanta. Banca VUB este singura recunoscută de "COFACE".

Política industrială

Investițiile străine sunt încurajate de către guvernul slovac prin agenția sa de promovare a acestora, printr-o politică de deschidere. Sunt excluse de la privatizare întreprinderile de servicii publice ca: telefonul, gazele, electricitatea.

Fiscalitatea nu este atrăgătoare; totuși, în primul an de activitate, întreprinderilor private sunt scutite de taxa pe beneficiu. Transferul de capital este

liber teoretic, unele dificultăți fiind legate de identificarea de devize în sistemul bancar.

Unele sectoare se extind sau se modernizează: telecomunicațiile, electricitatea, mecanica, producția de aluminiu, industria chimică și alimentară.

Salariul mediu este de aproximativ 1000 F, iar mâna de lucru este catifelată. Se manifestă o oarecare lipsă de organizare și de gestionare a timpului de lucru. Climatul social este bun, dar ar putea să se deterioreze odată cu intrarea în vigoare a legii falimentului.

Evaluarea riscului

Ansamblul de factori indică o degradare sensibilă a situației economice și financiare a Slovaciei în perioada ce s-a scurs de la accesul la independență.

Situația politică a devenit, de asemenea, fragilă; creditul de care beneficia primul-ministrul Meciar se erodează pe măsură ce cresc deziluziile și nemulțumirea populației.

Pe termen scurt și mediu, riscul este destul de bun.

Slovenia - democrație și performanță

miliarde dolari (până în 1992 fără ex-Iugoslavia)	1990	1991	1992	1993	1994
Balanța comercială	-0,6	-0,3	0,5	-0,2	-0,4
Export	4,1	3,9	6,7	6,2	6,6
Import	4,7	4,1	6,1	6,5	7,0
Servicii și transferuri	0,1	0,1	0,4	0,3	0,4
Din care, dobânzi nete					
Sold curent	-0,5	-0,2	0,9	0,1	0
Mișcări nete de capitaluri	-0,1	0,2	0	-0,2	0,2
Balanța globală	-1,2	0,1	0,6	-0,1	0,2
Rezerve (exclusiv aur)	-0,1	0,8	0,7	0,9	
Creșterea PIB(%)	-4,7	-9,3	-6	-1	1
Creșterea industrială(%)	-10,5	-12,4	-13,2	-5	0
Rata inflației(%)	549,7	117,3	201,3	25	20
Rata șomajului(%)	4,7	8,2	11,6	16	18
Creșterea consumului privat(%)	-7,7	-14,9	-7,1	4,5	-1
Creșterea investiției brute(%)	-9	-14,8	-20	-4	8,2
Risc la export: 6 (foarte slab), din care:					
Riscuri financiare: Slovenia a reușit în mod remarcabil reforma monetară, politica sa economică fiind din cele mai prudente. Riscul este îndeosebi la nivel microeconomic.					
Riscurile politice: prestigiul președintelui și spiritul de compromis al partidelor se sprijină pe o populație dispusă la ideea de consens și care este conștientă de eforturile cerute de integrarea în Europa în anii ce vin. Guvernul este compus din buni					

tehnicieni și este stabil.

Perspective economice

Cu un PIB de 6000 de dolari pe locuitor, Slovenia beneficiază de un nivel de trai dintre cele mai ridicate în rândul țărilor din Europa Centrală și de Est. După o nouă scădere a PIB-ului în 1993 (-1% față de 6% în 1992), anul 1994 ar trebui să fie anul relansării, guvernul mizând pe o creștere de 1%. Consumul privat a crescut cu 28% în perioada iunie 1992-iunie 1993.

Marile proiecte de infrastructuri, finanțate de organisme internaționale - BRD, Banca Mondială și BEI vor demara în primăvara anului 1994.

Deficitul bugetar în 1993 s-a situat sub 2% cum era prevăzut inițial. Se estimează că în 1994 acesta nu va depăși 1%.

Modernizarea sistemului bancar este avansată, iar echilibrele externe au fost restabilite. Privatizarea a aproximativ 2500 de societăți "deținute socialmente" este pe cale de a se angaja. Aceste întreprinderi trebuie să obțină aprobarea planului de privatizare până în iunie'94.

În paralel, se acumulează crearea de noi întreprinderi particulare, de ordinul zecilor pe lună.

Inflația a scăzut spectaculos: de la 1306% în 1989, aceasta depășea 201% în 1992, pentru ca în 1993 să înregistreze doar 25%. Pentru 1994, guvernul mizează pe o inflație de 13%.

Moneda națională este liber-convertibilă pe plan intern.

Nu există curs de schimb paralel. În primele nouă luni ale anului 1993, cursul de schimb lunar nu s-a devalorizat cu mai mult de 12% față de francul francez.

Política comercială

Nu există tarif vamal mai mare de 25%, cel mediu aplicat fiind de 3,8%. "Taxa de egalizare" aplicată unor produse de import, considerate subvenționate în țara lor de origine, a fost redusă de la 8,5% la 1% în 1992.

Restricțiile cantitative la import și export au fost reduse și nu se aplică decât la un procent de 2% din mărfurile agro-alimentare și textile.

Există puține bariere netarifare. Anumite servicii necesită crearea unei entități legale în Slovenia. Sunt în curs de elaborare aproximativ 2000 de norme legate de securitate, armonizându-se cu normele europene.

Política industrială

În perioada 1985-1993, străinii au investit în Slovenia 1,6 miliarde de dolari, primele locuri fiind ocupate de Italia, Austria și Germania. Autoritățile slovene acordă același tratament investitorilor străini și societăților locale; nu se oferă ajutor special decât importului fără taxe de vehicule și echipament de birou.

Impozitul normal pe profit este de 3%. Un maximum de 20% din baza de impozit poate fi păstrat ca rezervă de investiții timp de 4 ani. Noile societăți pot sustrage 100% din impozitare în primul an, 66% în al doilea și 33% în cel de-al treilea. Dividendele suferă o prelevare liberatoare de 15% în cazul în care societatea plătește impozit pe profit. În fine, legea din 10 iunie/1993 precizează că în societățile pe acțiuni, directorul trebuie să fie de naționalitate slovenă.

Mâna de lucru este bine calificată. Climatul social este stabil în ciuda unei puternice presiuni a șomajului care atinge 15% din populația activă.

Evaluarea riscului

Situația economică se stabilizează în mod progresiv, în ciuda creșterii șomajului; trecerea de la capitalismul de tip muncitoresc la capitalismul privat suscită o oarecare agitație socială. Politica internă nu este scutită de tensiuni, nici de scandaluri; cu toate acestea, există dorința manifestă a unui front unit într-un context regional dificil. Beneficiind de o unitate etnică și de frontiere incontestabile, Slovenia se străduiește să se demarce de conflictul iugoslav. Pe termen mediu și scurt, riscul este destul de bun.

Republica Cehă - noi privatizări

miliarde dolari	1990	1991	1992	1993	1994
Balanța comercială	-0,3	0,3	-1,4	-0,5	-1,1
Export	4,7	5,8	7,9	9,2	10,1
Import	4,9	5,5	9,2	9,7	11,2
Servicii și transferuri	-0,1	0,8	1,4	1,0	1,1
Din care, dobânzi nete	-0,3	-0,1	-	-	-
Sold curent	-0,3	1,1	0,1	0,5	0
Mișcări nete de capitaluri	0,1	-0,5	0	2,3	2,4
Balanța globală	-0,9	0,6	-0,1	2,9	2,4
Rezerve (exclusiv aur)	0,2	0,7	0,8	3,5	5,9
Datorie brută	6,0	6,7	6,9	-	-
Datorie/PIB (%)	13	20	20	-	-
Datorie/export (%)	107,2	72,6	-	-	-
Creșterea PIB (%)	-1,2	-14,2	-7,1	-0,5	2
Creșterea industrială (%)	-3,3	-24,4	-10,6	-5	1
Rata inflației (%)	9,9	56,6	11,1	19	11
Rata șomajului(%)	0,7	4,1	2,6	4	5,5
Risc la export:6 (foarte slab), din care: Riscuri financiare: după "separarea de catifea", Republica Cehă a devenit răsfățata regiunii, dacă se are în vedere ușurința cu care-și asigură finanțarea externă. În Est, coroana cehă este cea mai stabilă și va continua să se întărească în 1994. Totuși, trebuie acordată atenție falimentelor într-o țară în care guvernul nu acordă decât puține garanții.					

miliarde dolari	1990	1991	1992	1993	1994
Riscuri politice: majoritatea central -conservatoare este bine instalată pentru încă 3 ani. Consensul existent este sprijinit de populația care are o mare încredere în viitorul țării și în prestigiul moral al președintelui.					

Perspective economice

Sectorul privat continuă să câștige teren, reprezentând 39% din PIB în trimestrul al III lea al anului 1993, față de 20% în 1992. Procesul de privatizare își urmează cursul, 770 de societăți figurează pe lista preliminară a celui de-al doilea val de privatizări, cu un total activ estimat la 145 miliarde de coroane. 60% din aceste societăți provin din sectoarele industrial, minier sau din serviciile publice. Primul tur de privatizări, permițând conversia cupoanelor în acțiuni, este programat pentru luna februarie 1994.

În 1993 s-a înregistrat o ușoară creștere cu 0,9% a PIB-ului. Pentru 1994, se estimează o creștere de 2-3% a acestuia. Ponderea cheltuielilor publice în PIB va scădea de la 46 la 45% în 1994. În primele 6 luni ale anului 1993, bugetul avea un excedent de 5,6 miliarde de coroane, prevăzându-se o echilibrare în 1994.

Previziunile cele mai optimiste pe întreg anul 1993 indicau o inflație de 17-18%. Pentru 1994, guvernul mizează pe o inflație de 10%.

Populația cehă se bucură de un nivel de trai destul de ridicat față de vecinii săi. PIB-ul pe locuitor se apropie de 2000 de dolari, ceea ce, exprimat în paritatea puterii de cumpărare, conferă consumatorului ceh o putere de cumpărare comparabilă cu cea din Grecia și Portugalia (8000 de dolari).

Solvabilitatea Cehiei este satisfăcătoare, datoria este nesemnificativă, nivelul rezervelor Băncii Centrale este satisfăcător (3 miliarde de dolari în august'93), asigurând importurile pentru mai mult 11 săptămâni.

Politica comercială

Membră GATT, Republica Cehă aplică un tarif vamal mediu de 5,6%.

Acordul de asociere la Comunitatea europeană (4 oct.1993) are în vedere diminuarea progresivă a taxelor vamale până la dispariția lor totală în perspectiva constituirii unei zone de liber-schimb până în anul 2001.

Acest acord a marcat o suplețe a poziției adoptate de CEE și stipulează: creșterea cu 30% a cotelor de import pentru unele produse industriale; suprimarea taxelor vamale pentru produsele textile pe termen de 5 ani; produse siderurgice scutite de taxe peste 4 ani; suprimarea cotelor agricole după ratificarea acordului de asociere, prevăzut către sfârșitul anului 1994. Tarifal vamal mediu cu țările din CEE este stabilit la 4,5%.

În octombrie 1993 a intrat în vigoare legea falimentului.

Întreprinderile străine, persoane fizice și juridice se supun de acum înainte aceluiași condiții de activitate și de impozitare pe teritoriul ceh, ca cele aplicate întreprinderilor locale.

Convenția de protejare a investițiilor și de scutire de dublă impozitare, semnată în septembrie 1990 între Franța și Republica Federativă Cehoslovacia a fost reînnoită.

Cadrul fiscal intrat în vigoare la 1 ian. 1993 se bazează pe zece taxe diferite. Taxa pe valoarea adăugată prezintă două procente: unul normal 23% și unul în regim de derogare de 5%. Exporturile sunt scutite de TVA.

Procentul unic de impozit pentru societăți este de 45%. Nu există politică industrială sectorială. Turismul, reparațiile și modernizarea, bunurile de consum se află într-o puternică expansiune.

Mâna de lucru cu înaltă calificare are un preț scăzut (salariul mediu industrial este de 200 dolari).

Rata șomajului este anormal de scăzută (3,2% din populația activă în septembrie'93).

Evaluarea riscului

După "separarea de catifea" dintre cele două țări, Cehia se bucură de o stabilitate socio-politică care-i permite să-și continue reformele cu succes. Astfel, această țară ar putea, încă din 1994, să înregistreze o creștere, ansamblul indicatorilor indicând, de altfel, o însănătoșire a economiei.

În acest context favorabil, investițiile străine se înmulțesc.

Pe termen mediu și scurt, există un risc scăzut.

Estonia - o evoluție calmă

Perspective economice

O strictă ortodoxie financiară a permis limitarea cheltuielilor și menținerea deficitului bugetar la 0,1% din PIB în 1993. Aceasta s-ar putea să nu depășească 1% în 1994. Scăderea producției industriale a fost stopată la mijlocul anului 1993. Pentru 1994 este prevăzută reluarea creșterii (+6).

Exporturile Estoniei către țările occidentale și-au dublat volumul în 1992 și 1993. Acestea reprezintă în prezent două treimi din vânzările acestei țări. Ponderea deținută de ex-URSS în importurile estoniene a scăzut de la 82% în 1990 la 41% în 1992.

Reușita cea mai spectaculoasă a Estoniei este, fără îndoială, reintroducerea coroanei estoniene în iunie 1992. Paritatea fixă a devizei de marca germană (1(DM = 8 EKK) a fost menținută. Pe parcursul unui an coroana estoniană s-a întărit față de principalii săi parteneri comerciali (Finlanda, Suedia și Rusia).

Estonia beneficiază de o importantă asistență financiară, atât bilaterală cât și multilaterală. În total, sumele atrase în 1994 se vor ridica la 80 milioane de dolari, din care peste jumătate vor proveni de la programul PHARE al Uniunii Europene. Japonia, Norvegia și Elveția au pus în funcțiune finanțări bilaterale.

În octombrie 1993, a fost lansată a treia tranșă de privatizare a întreprinderilor mijlocii. Peste 35.000 de întreprinderi mici au fost vândute dintr-un total de 61.000. Pentru 1994, guvernul are în vedere accelerarea privatizării întreprinderilor mijlocii.

Datoria externă a Estoniei era de 68 milioane de dolari la mijlocul anului 1993. Deficitul comercial se ridica, în aceeași perioadă, la 48 milioane de dolari, iar rezervele în devize erau de 275 milioane de dolari. Aceste perspective se vor menține probabil și în 1994 și 1995.

Politica comercială

Taxele vamale se aplică în rare cazuri: 16% la importul de blănuri și 10% pentru vehicule; la export, 100% pentru uleiul de rapiță, metale și fier vechi, bunuri culturale. TVA-ul este 18% aplicat tuturor produselor importate, plus o taxă de 0,5%, așa-zisa "Procedure Tax". Pentru importurile de tutun și țigări se aplică accize (40 la 70%) precum și pentru băuturi alcoolice și carburanți.

Nu există bariere netarifare.

Majoritatea tranzacțiilor curente se fac încă pe baza plății în numerar, înaintea livrării. În viitor, se are în vedere o mai mare suplețe în cadrul tranzacțiilor.

Politica industrială

Politica industrială estoniană are ca cheie de boltă privatizarea și apelarea la capital străin. Investițiile străine s-au ridicat la 4034 miliarde de coroane estoniene (EEK) în primul semestru al anului 1993. Primele locuri sunt ocupate de Suedia, Finlanda, CSI, SUA și Olanda.

Impozitul pe profit reprezintă 30% și 25% cel pe veniturile private.

Din septembrie 1991, investițiile străine beneficiază de protecție juridică și de avantaje fiscale, sub forma scutirii totale sau parțiale de impozit pe o perioadă de 2 până la 7 ani. Repatrierea capitalului este liberă. Programul de investiții (capital privat, străin și estonian, cheltuieli publice din finanțări internaționale) va trece de la 194 milioane de dolari în 1993 la 237 milioane în 1994.

Mâna de lucru ieftină, bine calificată și educată.

Evaluarea riscului

Rigoarea monetară și bugetară de care a dat dovadă guvernul estonian începe să-și arate roadele (inflația în scădere și deficit bugetar staționar). Se estimează o creștere a economiei în 1994.

Totuși, diferențele cu Rusia dau naștere la o oarecare instabilitate politică internă și împiedică, pe termen scurt, șansele unei redresări sensibile a Estoniei, în ciuda unei orientări vizibile a schimburilor sale către Occident. Pe termen mediu, riscul este foarte ridicat și doar ridicat pe termen scurt.

Kazakhstan - desprindere dificilă

Perspective economice

Moștenitor al sistemului sovietic, Kazakhstanul rămâne foarte independent de economia rusă, ieșind cu greu din enclava sa geografică naturală. Inflația și recesiunea sunt comparabile cu cele din Rusia. În 1992, volumul producției a scăzut cu aproape 20%, iar creșterea prețurilor s-a ridicat la 2000%.

Marile obiective ale politicii economice pentru anul 1994 sunt următoarele: ajustarea prețurilor la energie la cursurile mondiale; reducerea subvențiilor Statului în agricultură; accelerarea privatizării.

Privatizarea micilor întreprinderi (cu mai puțin de 200 salariați) trebuie să se finalizeze până în 1995. Privatizarea de masă se face prin varianta cupoanelor. 10% din capital este distribuit gratuit salariaților. Statul își păstrează controlul în majoritatea cazurilor.

În noiembrie 1993, Kazakhstanul a introdus moneda sa națională - tengul - punând astfel capăt circulației pe teritoriul său a rublei perimate în Rusia încă din iulie 1993.

Ieșirea din zona rublei a fost motivată și de refuzul grupului de la Alma-Ata de a se supune condițiilor fixate de Moscova. Ambiguitatea totuși continuă în problema menținerii în paralel a rublei, pentru o anumită perioadă.

Ca prim efect al introducerii tengului se evidențiază vânzările de bunuri de consum care au crescut de zece ori, populația asigurându-și stocuri de teama creșterii inflației. La cursul inițial, tengul se schimba pentru 550 ruble, adică 45 cenți SUA.

Kazakhstanul deține importante bogății de petrol (30 milioane de tone de petrol pe an); este al treilea bazin de ulei din fosta Uniune Sovietică; deține importante mine, plumb, zinc; Kazakhstanul își asigură necesarul alimentar, fiind un exportator net de carne și cereale.

Liberalizarea prețurilor se manifestă de un an. Este recunoscută proprietatea privată (excepție fac solul și subsolul țării). Recent, FMI-ul a acordat Kazakhstanului un credit de 160 milioane de dolari. Banca Mondială are în vedere un credit de 800 milioane de dolari destinat reformelor structurale, privatizării, transporturilor și industriei petroliere.

Politica comercială

Incertitudinile și vidul juridic sunt problematice. Tarifele vamale se situează între 10-30% la export. Funcționează un sistem de licențe și cote. La import se aplică tarife între 0 și 10%. Până în prezent, importatorii aveau o mare marjă de manevră, ceea ce ar putea să se schimbe în 1994. Statul își va întări controlul asupra circuitelor comerțului exterior. Se are în vedere instituirea unei taxe de 15% la import.

Politica industrială

Prioritățile economice sunt atât de numeroase, încât nu se poate prevedea care dintre acestea vor predomina (energie, mine, agro-alimentare, transporturi, ecologie, medicină).

Au demarat investițiile petroliere: aproximativ 10 companii petroliere au obținut contracte de prospectare sau de producție în Kazakhstan.

Presiunea fiscală este în continuare foarte mare pentru o economie care abia demarează. Crearea de societăți mixte este încurajată prin acordarea de avantaje fiscale. Transferul și repatrierea de capitaluri sunt permise, dar se ciocnesc de nereguli birocratice.

Salariul lunar este de 15000 ruble (50F). Majoritatea salariaților primesc un salariu ce-i situează sub pragul de sărăcie. Climatul social este, totuși, calm.

Evaluarea riscului

În pofida caracterului eterogen al populației, Kazakhstanul se numără în prezent printre țările cele mai stabile din fosta Uniune Sovietică. Bogățiile sale naturale, foarte puțin exploatate până în prezent, constituie un atu considerabil.

Totuși, activitatea economică regresează și rata inflației rămâne foarte ridicată. Condușă de fostul comunist Nazarbaev, țara este puțin angajată pe calea reformelor economice, fiind foarte dependentă de Rusia.

Pe termen mediu și scurt riscul este ridicat.

Letonia - datorii neînsemnate

Perspective economice

Anul 1993 a fost marcat de stabilitatea monetară și de controlul asupra inflației. În 1994, inflația ar putea să scadă la 20% (față de 25-30% în 1993), datorită unei politici stricte a Băncii Centrale. Latul, moneda locală, a devenit unic mijloc de plată începând din iunie 1993 și ar putea deveni stabil în 1994 (25% în raport cu dolarul).

Bugetul, deficitar în 1993, ar putea să se echilibreze în 1994, datorită taxelor introduse în 1993 (pe carburanți, pe vânzări), precum și întăririi controlului efectuat de garda financiară.

Rezervele de devize, inexistente în urmă cu un an, asigură, în prezent, importurile pentru trei luni.

După o scădere de 45% a producției industriale în 1992 și 1993, se estimează o relansare a activității.

Letonia este puțin îndatorată, datoria sa externă reprezentând 300-400 milioane de dolari la sfârșitul anului 1993.

Conform estimărilor FMI, Letonia este departe de a-și fi epuizat posibilitățile de obținere a împrumuturilor.

Toate instituțiile financiare internaționale intervin în Letonia: FMI-ul a acordat un împrumut de ajustare de 55 milioane DTS, Banca Mondială un împrumut de 45 milioane dolari, BERD - 41 milioane de ECU.

Grupul celor 24 a angajat 210 milioane de dolari ca ajutor pentru balanța de plăți.

Nivelul de trai a progresat anul trecut datorită majorării salariilor în întreprinderile publice precum și a creșterii valorii monedei naționale (latul).

În sectorul privat salariile se situează între 500-1000 de dolari, față de salariul mediu de 75 dolari în sectorul public.

Politica comercială

Taxele vamale reprezintă în medie 15%, urmând a fi introduse și altele noi în viitorul apropiat. Cele trei Țări Baltice au semnat acorduri de liber-schimb cu Finlanda, Suedia și Norvegia. Foarte curând vor începe negocierile și cu Uniunea Europeană (U.E.).

Nu există bariere netarifare. Totuși, produsele franțuzești întâmpină unele greutăți: produsele scandinave concurente beneficiază de acorduri de liber-schimb; unii exportatori folosesc rețele ilegale de import, sustrăgându-se de la plată taxelor vamale; guvernul a impus plata taxei pe CA la intrarea produselor în țară.

Piața letoniană este deschisă, dar grea. Comercianții nu cunosc încă destul de bine piața. Se cere multă răbdare, perseverență și contacte permanente.

Numeroase întreprinderi sunt foarte solvabile. Totuși o garanție bancară nu înseamnă mare lucru, cele mai mari bănci deținând un capital doar de 50 milioane de F. Este de preferat plata înainte de livrarea mărfurilor, sau vânzarea prin consignații.

Politica industrială

Legislația este foarte liberală față de investitorii străini. Este posibilă crearea de SARL până la 100% capitaluri străine.

Impozitul pe profit este în medie de 35%, estimându-se o scădere până la 25%. Taxa pe CA este de 12%, urmând a crește până la 18%.

Capitalurile și dividendele sunt transferabile. Latul este în întregime convertibil.

O societate străină nu poate deveni proprietară de terenuri, dar un contract de concesiune pentru 99 de ani este totuși negociabil.

Unele sectoare sunt încurajate, în special cele generatoare de venituri la export: telecomunicațiile, energia, echipamentele agricole, sectorul agro-alimentar, industria lemnului, textile, turism și servicii.

Mâna de lucru este de calitate, o reciclare fiind totuși necesară. Climatul social este calm în prezent.

Evaluarea riscului

Guvernul de coaliție, dispunând de o majoritate parlamentară, pare a beneficia de oarecare stabilitate, opoziția fiind foarte divizată.

Cu o populație rusofonă reprezentând aproape 50% din populația totală, Letonia se află într-o poziție foarte neconfortabilă față de Rusia, de care depinde foarte mult pe plan economic, tensiunea fiind puternică între cele două țări.

Politica monetară restrictivă a permis o scădere a inflației, penalizând în schimb industria și schimburile comerciale. Se estimează că recesiunea va continua și în 1994.

Pe termen mediu și scurt, riscul este foarte ridicat.

Lituania - largă majoritate

Perspective economice

Începând cu mijlocul anului 1993, Lituania a înregistrat o ameliorare sensibilă a principalilor indicatori macroeconomici. După o perioadă foarte grea dintre 1991-1993, caracterizată printr-o scădere a producției, a schimburilor, a nivelului de trai și o inflație ridicată - reculul a fost oprit. Măsurile energice întreprinse de echipa ajunsă la putere în 1993 par a conduce țara pe calea creșterii economice.

Inflația a fost de aproximativ 180% în 1993 și se estimează că nu va depăși 10% în 1994.

Toți observatorii confirmă slabul deficit bugetar (5% din PIB). În septembrie 1993, FMI-ul și-a dat acordul pentru demararea programului de susținere financiară. Datoria Lituaniei este neînsemnată, existând o prudență față de programul de asistență al creditorilor multilaterali.

Privatizarea continuă într-un ritm rapid în domeniul serviciilor și al întreprinderilor mijlocii. Piața financiară locală se află într-o fază de început, urmând a se dezvolta rapid, odată cu privatizarea. Bursa de valori din Vilnius a fost deschisă în septembrie 1993, fiind deja cotate 15 valori.

Moneda națională, litasul, a fost introdusă în iunie 1993. Guvernul speră ca litasul să ajungă la un curs de schimb oscilând între 4-5 litas pentru 1 dolar. Convertibilitatea este în general bună, în ciuda unei mari diferențe între cumpărarea și vânzarea de devize.

Taxe de import sunt variabile, între 5 și 30% (80% pentru băuturi alcoolice), media situându-se în jur de 15%. Există de asemenea taxe de export pentru unele produse de primă necesitate.

Barierile netarifare rezultă din sistemul necorespunzător de distribuție și din slaba calitate a serviciilor, precum și a personalului de gestiune. Piața este foarte deschisă și funcționează foarte dezorganizat, în absența unor reglementări și a controlului. Plățile se fac în general fără probleme. Clienții au adesea conturi în străinătate, fiind autorizați să dețină conturi locale în devize.

Politica industrială

În pofida declarațiilor de deschidere către capitalul străin, practica a dovedit că lituanienii preferă adesea soluția de tip național. Dacă legile prevăd o mare facilitate oferită investitorilor străini care-și pot repatria dividendele și capitalurile - Franța și Lituania au semnat o convenție de protejare mutuală a investițiilor - aceștia întâmpină adesea dificultăți și obstacole.

Anumite sectoare sunt încurajate: mediul înconjurător, energia, transporturile, asanarea apelor, turismul, acestea fiind considerate prioritare.

Mâna de lucru constituie principalul atu al Lituaniei, aceasta fiind bine calificativă, cu costuri salariale destul de reduse, în jur de 50 de dolari pe lună în sectorul industrial de stat.

Capacitatea de "absorbție" de către populația lituaniană a șocului economic prin care a trecut este surprinzătoare.

Nu se semnalează acțiuni sociale semnificative.

Evaluarea riscului

Guvernul aflat la putere din februarie 1993, beneficiază de o largă majoritate parlamentară care-i conferă o mare stabilitate.

Cu toate că relațiile cu Moscova se mențin la un nivel normal, situația economică rămâne preocupantă. Ritmul reformativ a fost sensibil încetinit, conform dorințelor populației al cărei nivel de trai a scăzut cu 80% din 1989 până în prezent.

Pe termen mediu și scurt, riscul este foarte ridicat.

Rusia - într-un context preocupant

Perspective economice

Disputa dintre parlament și președinte ce a durat pe tot parcursul anului trecut nu a favorizat accelerarea reformelor. Alegerile legislative și referendumul din decembrie 1993 confirmă proeminența executivului asupra Adunării federale (Duma și Consiliul Federației). Rămâne de văzut dacă aceasta va însemna o marjă de manevră pentru Boris Elțin față de opoziția și mai naționalistă.

Angajarea Rusiei spre liberalizarea și privatizarea unei părți a economiei s-a confirmat în 1993 (liberalizarea prețurilor, convertibilitatea internă a rublei, descentralizarea comerțului exterior). Însă, după deruta reformativă, guvernul

și-a pus întrebarea în legătură cu continuarea programului său de privatizare, care este totuși cheia de boltă a tranziției.

Principalii indicatori rămân negativi. În 1993, inflația a atins aproape 1300%. Deficitul bugetar reprezintă 10% din PIB. La finele anului 1993, un dolar se schimba pentru 1400 de ruble. Între 1-2% din populația activă se află în șomaj, rata reală a șomajului fiind estimată între 6 și 7%.

Salariul mediu (80.000 ruble) atingea 88% din nivelul său real din ianuarie 1992. Producția a scăzut cu 14-15% din ianuarie până în august 1993, în raport cu aceeași perioadă a anului precedent.

Balanța comercială este mult excedentară datorită menținerii exporturilor și a reducerii drastice, în 1993, a importurilor (- 49% în raport cu aceeași perioadă a anului 1992). Se estimează că excedentul s-ar ridica la 15 miliarde de ruble. Trebuie să se țină cont, însă, că doar o mică parte din încasări se întorc în Rusia; bunurile din străinătate și din băncile rusești, legale și ilegale, sunt estimate la zeci de miliarde de dolari. Insolvabilitatea globală a Rusiei nu este în mod necesar una la nivel microeconomic.

Rusia a preluat datoria externă a fostei Uniunii Sovietice, estimată la 80 miliarde de dolari.

Politica comercială

Rusia practică un sistem triplu de taxe: cele vamale variază între 0-15%, în funcție de produse: produse alimentare scutite de taxe sau cu taxe mici; accize între 10 și 90% care se adaugă la taxele vamale; TVA în procent normal de 20% (procent redus 10%). În total, taxele pe vehicule se ridică până la 80%.

Începând cu 1 ianuarie 1994, intră în vigoare sistemul certificatului de "conformare" la normele rusești pentru produsele importate, în special pentru bunurile de consum. Acest sistem va fi constrictiv.

Politica industrială

Textele de lege privind investițiile străine nu sunt discriminatorii. Totuși, avantajele din perioada lui Gorbaciov au dispărut. Străinii pot participa la procesul de privatizare. Președintele Elțin a hotărât, prin decret, să înăsprească legislația privind angajarea de muncitori străini.

Cadrul juridic global ascunde o realitate mai dificilă care face ca investițiile străine să fie problematice. Deschiderea unor filiale ale băncilor străine a înregistrat reacții ostile; investițiile străine din sectoarele energetice și de materii prime întâmpină mari greutăți. Mâna de lucru este total disponibilă. Salariul mediu se situează între 60-80 de dolari (+42 obligații sociale). Funcțiile administrative, financiare, de marketing și de management resimt foarte mult lipsa de personal. Firmele occidentale trebuie să-și formeze ex-nihilo personal, adesea cu costuri destul de ridicate.

Evaluarea riscului

Situația economică rămâne în continuare preocupantă. Scăderea prelungită a producției și nivelul tot mai ridicat al inflației nu pot conduce la o mișcare de restructurare.

Conturile externe se vor reduce, probabil, o oarecare ameliorare înregistrată în 1993 fiind doar rezultatul unor contracte de import, de aproape 50%.

Pe fondul pauperizării și a criminalității economice în creștere, situația politică pare a fi foarte tensionantă. Riscul de "explozare" a Federației Ruse nu trebuie neglijat. Pe termen mediu și scurt, riscul este foarte ridicat.

Ucraina - bilanț sumbru

Perspective economice

Efortul depus pentru a controla relativ strict bugetul în primul trimestru al anului 1993 a fost în parte anulat de explozia de credite acordate întreprinderilor (+21% în iunie și +61% în iulie). Mărirea masei monetare cu 50% în lunile iunie și iulie 1993 a condus la creșterea ritmului inflației lunare până la 40%. Deficitul bugetar a depășit 14 trilioane de karbovaneți (un dolar se schimbă pentru 25000 de karbovaneți), suma depășind nivelul bugetului.

Există mulți indicatori care nu sunt de bun augur pentru anul 1994, iar primele decizii politice anunțate de președintele Kravciuc par a prefigura o întoarcere la economia dirijată. Statul continuă să controleze prețurile, evoluția monedei naționale și utilizarea devizelor străine. Întreprinderile sunt obligate să cedeze jumătate din încasările lor în devize la un curs de schimb fix, mult inferior celui real.

Alegerile legislative din martie și cele prezidențiale din iunie amână orice program de reformă. În ultimul trimestru al anului 1993, se estimează că Ucraina ar fi avut nevoie de 2,2 miliarde de dolari pentru a-și regla importurile de energie (petrol și gaze), ceea ce ar echivala cu 80% din totalul încasărilor din export pe aceeași perioadă.

Politica comercială

Orice marfă importată în Ucraina de către o întreprindere cu participare externă este scutită de taxe vamale.

Importul de produse destinate vânzării pe piața ucrainiană și care nu beneficiază de scutire vamală este supus unei taxe în moneda națională.

Taxele vamale sunt fixate între 5 și 20% din valoarea în vamă a mărfurilor. "Tariful vamal unificat din Ucraina" se bazează pe vechiul sistem al fostei URSS. Taxele de import cuprind trei categorii, în funcție de țara de origine: preferențiale, reduse și tarif întreg.

Importul de materii prime este supus taxelor. În cazul în care produsele obținute din aceste materii prime sunt exportate, taxa de import va fi dedusă din taxele de export.

Exporturile de materii prime, produse finite și semifinite se fac cu obținerea licenței de export.

Politica industrială

Investițiile străine autorizate legal trebuie să reprezinte cel puțin 20% din capitalul inițial al unei întreprinderi cu un minimum de: 50.000 de dolari (sau 100.000 de dolari în cazul unei bănci sau al unei instituții financiare) pentru investițiile mobiliare sau imobiliare, sub forma proprietății intelectuale sau drepturi de activitate comercială; 500.000 de dolari (sau 1 milion de dolari pentru băncile și instituțiile financiare) dacă investiția este făcută în devize forte, monedă locală sau acțiuni și obligații.

Pentru o perioadă de la unul la 5 ani investiția este scutită de taxe fiscale.

Evaluarea riscului

Ucraina pare a se înfunda într-un marasm economic și financiar pe fondul unor crize politice. Imobilismul de care dă dovadă Parlamentul (format în majoritate din foști comuniști) împiedică implementarea oricărei reforme; pe de altă parte, guvernul se străduiește să micșoreze impactul recesiunii asupra populației, aceasta în detrimentul finanțelor publice. Situația politică pare blocată până la viitoarele alegeri legislative anticipate (martie 1994), președintele Kravciuk fiind, după toate probabilitățile, chemat să cumuleze funcția de șef de stat cu cea de șef de guvern până la alegeri.

Pe termen mediu și scurt, riscul este foarte ridicat.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 13/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

**TIPOLOGIA AGENȚILOR
ECONOMICI ȘI A STRUCTURILOR
ORGANIZATORICE**

dr. Ioan BRATU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. DIVERSITATEA AGENȚILOR ECONOMICI	302
2. AVANTAJE ȘI DEZAVANTAJE ALE PRINCIPALELOR TIPURI DE AGENȚI ECONOMICI.....	305
3. TIPURI DE STRUCTURI ORGANIZATORICE	315
3.1. Structura ierarhică (piramidală, liniară).....	315
3.2. Structura funcțională	317
3.3. Structura ierarhică-funcțională	319
3.4. Structura pe produse	320
3.5. Structura geografică sau teritorială.....	321
3.6. Structura matriceală	322
3.7. Structura organizatorică de tip rețea (sistemică, cibernetică)	323
3.8. Alte tipuri de structuri	324

Economia de piață reprezintă o formă modernă de organizare și funcționare a activității economice, în care își desfășoară activitatea, în mod liber, autonom și eficient o mare diversitate de agenți economici¹. Ea se caracterizează prin existența unor agenți economici specifici, atât prin funcțiile lor autonomizate, cât și prin relațiile determinate între aceștia.

Examinarea tipologiei agenților economici oferă posibilitatea alegerii celor mai potrivite forme de organizare a activității economice.

Agenții economici care se confruntă pe piață se pot delimita prin numeroase caracteristici între care menționăm: obiectul activității, funcția economică, domeniul de activitate, forma de constituire, organizare și funcționare, forma de proprietate.

¹ În genere, noțiunea de agent economic desemnează o persoană sau un grup de persoane fizice sau juridice, care exercită funcții specifice autonomizate în cadrul diviziunii sociale a muncii folosind în acest scop mijloace adecvate domeniului respectiv. În acest studiu avem în vedere cu deosebire regii autonome și societăți comerciale.

1. DIVERSITATEA AGENŢILOR ECONOMICI

În economia de piaţă modernă, nevoile variate ale societăţii sunt satisfăcute de o mare diversitate de tipuri de agenţi economici, între care există o strânsă interdependenţă.

În acest context, prezintă o deosebită importanţă, gruparea agenţilor economici în funcţie de o paletă cât mai largă de criterii, pentru a releva atât trăsăturile generale, cât şi cele specifice, particulare.

Creşterea interdependenţelor face ca dezvoltarea să fie condiţionată tot mai puternic de modul în care se constituie şi funcţionează agenţii economici, de lărgirea şi creşterea complexităţii legăturilor de conlucrare dintre ei. Toate acestea explică şi necesitatea de a se găsi noi instrumente organizatorice care să reglementeze relaţiile economice. Unul din aceste instrumente îl constituie tipologia agenţilor economici a căror examinare prezintă în condiţiile economiei de piaţă o deosebită însemnătate.

Tipologia agenţilor economici se concretizează în gruparea acestora după anumite criterii, care le definesc caracteristicile şi constituie baza organizării şi conducerii lor. Fără a avea pretenţia unei abordări exhaustive, se va prezenta în continuare sinteza criteriilor existente în literatura de specialitate¹.

Nr. crt.	Criteriul	Grupe de agenţi economici
1	Obiectul activităţii	a/ bunuri b/ servicii
2	Caracterul obiectului muncii	a/ de extracţie b/ de prelucrare
3	Funcţia economică	a/ de producţie b/ de distribuţie c/ de schimb d/ de consum
4	Ramura economică din care fac parte	a/ industrie b/ agricultură c/ construcţii d/ transporturi e/ telecomunicaţii f/ comerţ g/ finanţe h/ asigurări i/ administraţie etc.
5	Forma de constituire, organizare şi funcţionare	a/ regie autonomă b/ societate în nume colectiv c/ societate în comandită simplă d/ societate pe acţiuni e/ societate în comandită pe acţiuni

¹ *Enciclopedia conducerii întreprinderii*, Bucureşti, 1981, p.160.

Nr. crt.	Criteriul	Grupe de agenți economici
		f/ societate cu răspundere limitată
6	Forma de proprietate	a/ particulară b/ publică c/ mixtă
7	Numărul proprietarilor	a/ individuali b/ de grup
8	Proveniența capitalului	a/ autohton b/ străin c/ mixt
9	Natura societății	a/ de persoane b/ de capitaluri
10	Răspunderea acționarilor	a/ limitată b/ nelimitată
11	Mărimea (dimensiunea) activității	a/ mici b/ mijlocii c/ mari d/ foarte mari
12	Nivelul de specializare al activității desfășurate	a/ specializate b/ universale c/ mixte

Clasificarea este necesară pentru a identifica principalele probleme ale grupului respectiv, a le determina caracteristicile, relațiile și chiar influențele. Grupele se pot agrega oferind posibilități suplimentare de studiu, analiză și încadrare în unități specializate. Pornind de la clasificările enunțate și componentele activității, se poate realiza structurarea lor în unități corespunzătoare, a căror interpretare tipologică oferă posibilitatea elaborării unor soluții de organizare și conducere adecvate. În realizarea mecanismului respectiv de funcționare trebuie să se țină seama și de existența altor factori tipologici, precum și de domeniile lor de variație. Stabilirea unor astfel de tipologii ajută la fundamentarea judecăților de valoare și demersurilor de întreprins în privința structurii și conducerii agenților economici. Întocmirea unor tabele tipologice (complexe sau specializate) permite o mai bună orientare, abordare și soluționare a problemelor de organizare și conducere a organizațiilor economice. Astfel de tablouri pot fi deosebit de utile, în aprecierea comparativă a două sau mai multe organizații, cu condiții asemănătoare de lucru. Ele sunt, de asemenea, utile pentru proiectarea sistemelor de organizare și conducere ale noilor agenți economici.

Clasificarea tipologică este indispensabilă pentru cunoașterea particularităților semnificative, care reclamă forme de organizare și metode de conducere diferențiate pentru anumiți agenți economici. Fiecare tip de agenți economici prezintă anumite cerințe specifice referitoare la organizarea și conducerea activității: modul de constituire, segmentul de piață servit, nivelul de adâncire a diviziunii muncii și de cooperare între angajați, formele de stimulare a personalului folosite pentru realizarea obiectivelor stabilite, amplasarea sferei organiza-

ționale și decizionale, metodele de organizare și de conducere utilizate cu precădere etc.

Stabilirea unei tipologii corespunzătoare a agenților economici reprezintă o condiție de bază, nu numai pentru cunoașterea rolului fiecărui agent în satisfacerea nevoilor sociale, ci și pentru identificarea elementelor esențiale ale constituirii, organizării și funcționării lor eficiente.

În țările democratice ale lumii au fost dezvoltate forme de organizare și exercitare a drepturilor de proprietate privată și publică, care răspund cu succes cerințelor progresului tehnico-științific contemporan, în mod deosebit ale rentabilității și eficienței, păstrând intact caracterul proprietății. Astfel, în aceste țări există următoarele forme principale de agenți economici: întreprinderi sau firme individuale, asociații de diverse tipuri, societăți pe acțiuni, regii autonome sau întreprinderi publice etc.

2. AVANTAJE ȘI DEZAVANTAJE ALE PRINCIPALELOR TIPURI DE AGENȚI ECONOMICI

Întreprinderea personală în care proprietarul participă cu întregul capital, conduce direct și răspunde cu întreaga avere pentru obligațiile asumate. Această întreprindere este strâns legată de idealurile de libertate, inițiativă, încredere în sine, hărnicie, stimulare și răspundere. Atunci când o persoană decide să înființeze o astfel de întreprindere, ea trebuie să știe că poartă întreaga răspundere pentru succesul sau eșecul afacerii. Ei îi revin toate profiturile, dar tot ea suportă orice pierderi care apar. În cazul când pierderile sunt mai mari decât valoarea investiției, atunci cel în cauză trebuie să le suporte din bunurile sale personale.

Avantajele întreprinderii personale sunt multiple. Ele se concretizează în ușurința înființării, necesită formalități legale mai reduse și mai puțin costisitoare decât alte forme de organizare. Proprietarul individual este independent și are satisfacția de a lucra pentru sine, luând singur decizii, conferind astfel simplitate, calitate și rapiditate procesului. El vede rezultatele eforturilor sale și este scutit de senzația de a fi un mic angrenaj într-o organizație mai mare. Un alt mare avantaj al proprietarului individual este flexibilitatea în organizarea și conducerea afacerii. El poate menține un contact direct cu furnizorii și clienții și se poate adapta ușor la cererile acestora. Astfel, în anumite domenii prestarea unor servicii de calitate presupune o relație nemijlocită, de bună cunoaștere reciprocă între client și furnizor.

Adesea clientul preferă să intre în relații directe cu un întreprinzător individual pentru că el poate conta pe solitudinea acestuia. De asemenea, el poate decide câte ore să lucreze, pe cine să angajeze, ce prețuri să stabilească, dacă să extindă sau să restrângă afacerile. Dacă întreprinderea este suficient de mică poate să nu aibă de-a face cu sindicatele. Proprietarul individual poate lua deciziile fără să consulte pe cineva. Un alt avantaj îl constituie secretul afacerii. Proprietarul individual nu trebuie să dezvăluie planurile sau intențiile sale nimănui. Datele lui financiare pot rămâne, de asemenea, confidențiale cu excepția veniturilor. Întreprinderile individuale sunt mai puțin vulnerabile decât alte organizații de a fi spionate de concurenți. Micile unități individuale au avantajul că investițiile nu sunt mari și se pot recupera într-un termen relativ scurt. Ele pot face economii la impozite deoarece proprietarii plătesc numai pe venitul personal pe care îl obțin. Pe măsură ce afacerile cresc și întreprinderea devine mai profitabilă, proprietarul poate opta pentru incorporare, pentru a obține alte feluri de avantaje fără a preda proprietatea.

De asemenea, printre avantajele întreprinderii individuale merită relevat că aceasta poate constitui punctul de pornire în lansarea unui nou produs sau serviciu. De exemplu, întreprinzătorul are o idee, o pune în aplicare și are suc-

ces. O întreprindere individuală poate oferi proprietarului posibilitatea să câștige în afaceri, câștig pe care îl poate folosi ulterior într-o întreprindere mai mare. Totodată, întreprinderile mici prezintă avantaje față de cele mai mari atunci când se pune problema satisfacerii unor nevoi "locale, care nu ar putea fi satisfăcute eficient de o mare întreprindere. Relevăm, de asemenea, că mulți consumatori nu sunt satisfăcuți de produsele realizate în serii mari și preferă produsele de serie mică sau unicat realizate în întreprinderi individuale. Multe întreprinderi mici cresc și se transformă în întreprinderi mijlocii și mari, contribuind astfel la asigurarea vitalității economice. În ansamblul lor, întreprinderile individuale constituie un ferment, un catalizator al creativității și competiției care asigură creșterea economică.

În fine, proprietarilor de astfel de întreprinderi li se permite să stabilească așa-numitele conturi în care ei pot depune unele din câștigurile lor pentru pensii proprii și nu plătesc impozit pe venit până ce nu încep să retragă din acești bani - moment în care vor fi la un nivel mai redus al impozitului. În același timp dobânda obținută este compusă și liberă de impozit.

Printre dezavantaje figurează răspunderea nelimitată a proprietarului. Aceasta înseamnă că orice pagubă sau debit pot fi atribuite întreprinderii și proprietarului acesteia. La aceasta se adaugă potențialul limitat de profitabilitate, dimensiunea redusă a capitalului și, ca urmare, posibilitățile mici de creștere a acestuia, de modernizare și introducere a progresului tehnic, incapacitatea de a satisface un segment mai mare al cererii, prosperitatea întreprinderii depinde de talentul și priceperea managerială a persoanei respective. Dacă acestea sunt limitate, proprietarul individual este, în mod frecvent, prea emoțional implicat în afaceri, pentru a fi în stare să o admită și să caute ajutor. El poate fi refractar să recunoască că este necesar un ajutor calificat și poate astfel să fie refractar să plătească pentru aceasta. Iar chiar dacă este dispus și poate să-și permită să angajeze ajutor din afară, proprietarul adesea este împotrivă să împartă responsabilitatea managerială sau creativă. Or, o cauză importantă a falimentului, destul de frecvent printre întreprinzătorii individuali, este slăbiciunea managementului acestor afaceri. Întreprinderea individuală depinde din punct de vedere financiar de suma de bani pe care proprietarul a economisit-o sau pe care o poate împrumuta. Or, o întreprindere mică are adesea dificultăți în împrumutarea banilor de la bănci și frecvent trebuie să plătească o rată a dobânzii mai mare pentru a obține bani. De asemenea, proprietarul are o viață limitată și deci întreprinderea individuală încetează o dată cu moartea proprietarului său. Este dificil pentru proprietar să asigure să supraviețuiască întreprinderea sau ca aceasta să-și desfășoare activitatea, dacă el este temporar incapabil să facă să funcționeze afacerea singur. Desigur că activele pot fi moștenite de o altă persoană care poate continua afacerile, dar din punct de vedere legal acest tip de întreprindere dispare odată cu proprietarul ei. Întreprinderile individuale sunt totuși adaptabile la multe tipuri de activități și, desi-

gur, sunt indicate acelor persoane care prin temperamentul lor sunt pline de inițiativă și doresc să fie stăpâni pe propria soartă.

Asociația (partnership) este o organizație constituită legal din doi sau mai mulți proprietari individuali care își unesc capitalurile și participă, în general, nemijlocit la conducerea acesteia, răspunzând solidar cu întreaga lor avere pentru obligațiile asumate. Asociația - de diferite tipuri - combină priceperea mai multor persoane, fiecare din ele având un interes direct în succesul asociației. Ea poate da membrilor săi ceva din libertatea și flexibilitatea proprietarului individual și poate ajuta la eliminarea unora din inconvenientele întreprinderii personale. În țările avansate din punct de vedere economic există multe asociații mici și mijlocii. Atunci când un proprietar dorește să extindă o afacere el se poate asocia cu una sau mai multe persoane într-o organizație economică. Drepturile și obligațiile în cadrul asociației sunt reglementate de legile statului în care se constituie asociația, precum și de contractul încheiat legal de coproprietari. De regulă, în contract se specifică contribuția cu care participă fiecare parte, precum și obligațiile pe care și le asumă.

Asociația, ca și întreprinderea individuală, este ușor de constituit. Dar o asociație dispune de un disponibil mai mare de factori de producție care facilitează creșterea mai mare a veniturilor și ridicarea mai rapidă a bunăstării, decât o întreprindere individuală. Asociația are meritul de a reuni talente de conducere, un partener poate fi specializat în producție, altul în comercializare, altul în finanțe etc. Adâncirea diviziunii muncii și combinarea calificărilor poate ridica substanțial profitabilitatea. Se pot face mai multe afaceri și de înaltă performanță, dacă se pun la un loc mai multe talente, decât în cazul în care se lucra separat. În acest context și procesul decizional beneficiază de experiența mai multor parteneri, sporind calitatea și eficacitatea deciziilor adoptate. Impozitele pe venit nu sunt aplicate asupra cifrei totale a asociației, ci asupra părții ce ie revine fiecăruia din încasări. O asociație poate obține mai ușor banii de care are nevoie decât un proprietar individual, întrucât toți partenerii au responsabilitate personală nelimitată și creditele pot fi mai ușor recuperate.

O asociație mare are două categorii principale de personal-asociați și salariați, între care se dezvoltă o concurență intensă. Astfel, îndeosebi salariații mai tineri, cu o mare capacitatea de muncă intră în concurență cu asociații al căror număr este limitat de posibilitățile de asociere, lucrează mult timp și din greu pentru a convinge pe asociați de capacitatea lor superioară și chiar dacă devin parteneri ei continuă să concureze pentru a obține cele mai mari avantaje.

Dezavantajul major al asociației îl constituie responsabilitatea nelimitată, respectiv fiecare partener este răspunzător pentru toate datoriile organizației. Alte dezavantaje constau în posibilitatea apariției unor conflicte între parteneri, a complicării procesului decizional, măririi cheltuielilor neproductive, a instabilității componenței etc., care afectează eficiența economică.

Dacă mulți parteneri au un drept egal de a-și spune părerea în funcționarea asociației, managementul poate fi ușor inefficient, multe asociații mari

fiind nevoite să numească un partener conducător. Dar un singur conducător nu poate fi suficient pentru o asociație mare. O astfel de organizație poate funcționa mai bine ca societate.

În cadrul acestei forme de organizare o deosebită însemnătate are cooperativa. Ea este o organizație constituită prin asocierea unui grup de persoane (indivizi care devin cooperatori) angajați în activitatea economică, în baza unui statut, ale cărui prevederi sunt condiționate de nivelul de dezvoltare a economiei, membrii cooperatori convin să pună la un loc resurse materiale și financiare determinate, ca și volumul de muncă și capacitatea de organizare convenite, în vederea valorificării mai bune a tuturor resurselor și a obținerii unor avantaje.

Cooperativa se constituie pe baza voinței libere a membrilor ei (de intrare și de ieșire din această formă de asociere), precum și a unor raporturi juridice clare, din punct de vedere al proprietății între membri cooperatori. Cooperativele pot reduce costurile, ridicând veniturile membrilor sau eliminând profiturile intermediarilor.

În cadrul cooperativei, calitatea de cooperador, de coproprietar implică dreptul și obligația de a lucra în unitatea respectivă. El nu poate fi concediat fără hotărârea adunării generale a cooperadorilor.

În cooperativă repartizarea beneficiului se face în funcție de cantitatea muncii depuse efectiv de fiecare cooperador.

În teoria economică modernă cooperativa, nu înseamnă doar o formă de asociere, ci un adevărat sector social, care tinde la eliminarea treptată a oricărui venit obținut fără muncă. Pentru ca să se poată manifesta deplin, este necesar ca statul să se limiteze la rolul de factor de reglementare, respectându-i autonomia. În cadrul acestui sistem social sunt cuprinse toate acele unități economice a căror activitate se desfășoară pe baza liberei asocieri, satisfacerea unor nevoi comune, gestionare democratică și independență față de puterea publică. În mod concret în cadrul acestui sector sunt incluse mai multe tipuri de cooperative; de producție (agricole și meșteșugărești), de aprovizionare și desfacere, de credit, prestări de servicii etc.

Societatea pe acțiuni reprezintă o organizație legal constituită din mai multe persoane fizice (numite acționari) în scopul desfășurării unei anumite activități economice¹. Ea poate fi privată, publică sau mixtă.

Societatea este autorizată prin lege să acționeze ca o persoană privată înzestrată cu drepturi și îndatoriri variate.

Capitalul societății este împărțit pe acțiuni care sunt deținute de membrii săi, iar rezultatele obținute se împart între ei sub formă de dividende. Societatea pe acțiuni este o persoană juridică total separată de deținătorii de acțiuni individuale capabilă să acționeze în numele său.

¹ Societatea pe acțiuni poartă denumiri variate în diverse țări: corporation (SUA), limited company (Anglia), société anonyme (Franța) etc.

Patrimoniul real și indivizibil al societății există sub formă de clădiri, echipamente, fonduri bănești. Contravaloarea acestui patrimoniu este exprimată în bani și divizată în acțiuni, fiecare acțiune reprezintă o fracțiune din patrimoniul total. Societatea pe acțiuni permite concentrarea într-un singur tot a unei mari cantități de capital, adică de drepturi de proprietate asupra resurselor economice, proprietate care rămâne individuală. Concentrând resursele, societatea poate să-și asume o mare responsabilitate fiind mai deplin răspunzătoare decât fiecare din proprietarii individuali care dețin acțiunile sale.

Specific societății pe acțiuni este, în primul rând, faptul că prin intrarea în cadrul ei, prin cumpărarea de acțiuni se schimbă dreptul de proprietate asupra unei resurse economice specifice (bani, mașini, clădiri, pământ etc.) cu dreptul de proprietate asupra unei părți a întregului capital al acesteia. În al doilea rând, angajații acesteia pot deține acțiuni, pot fi coproprietarii unității în care lucrează, iar unii pot deține funcții de conducere. În al treilea rând, acționarii au dreptul de a alege consiliul de administrație și supraveghea mersul societății. Acest drept se exercită prin vot în cadrul adunărilor generale anuale. În al patrulea rând, se asigură separarea calității de proprietar de cea de angajat. Calitatea de acționar al unei societăți nu îi dă unui salariat al respectivei societăți nici un drept în plus față de un salariat care nu este acționar. Acționarul nu are dreptul să se amestece în conducere sau în relațiile de muncă. Astfel, acționarul salariat este încadrat și concediat, lucrează exact sub același regim de muncă ca oricare alt salariat. Pentru ca un astfel de acționar salariat să fie concediat nu este nevoie de hotărârea adunării generale a acționarilor, ci numai de hotărârea șefului direct.

Acest fapt reprezintă o importantă sursă de mobilitate și eficiență în organizarea muncii în interiorul societăților pe acțiuni. Asemănător stau lucrurile cu relația între calitatea de acționar și aceea de conducător, de membru al echipei de conducere a societății. Calitatea de acționar nu îi oferă nimic în plus față de cel ce nu este acționar, de a participa la organizarea și conducerea activității societății. În al cincilea rând, este separată proprietatea de conducere, care dezbracă competența managerială de corsetul proprietății, coroborată cu capacitatea nelimitată a societății de a concentra competențele de toate nivelurile și specialitățile și cu faptul că în cadrul societății cadrele de conducere răspund finalmente în fața acționarilor individuali., ale căror interese de proprietar, de păstrare și creșterea a proprietății sunt permanente, face din societate forma cea mai eficientă, cea mai adecvată tehnologiei moderne și structurilor sociale și politice democratice. În al șaptelea rând, forul suprem al societății este adunarea acționarilor, care alege consiliul de administrație. Alegerea sau numirea consiliului de administrație din cadrul acționarilor se face exclusiv pe baza calităților manageriale, a competențelor profesionale, a capacității lor de a lua decizii în consens cu interesele fundamentale ale acționarilor, altfel supraviețuirea societății în lupta de concurență ar fi pusă în discuție.

Avantajele societății pe acțiuni constau în faptul că:

- a) societatea este de departe cea mai eficientă formă de organizare pentru creșterea capitalului;
- b) are răspundere limitată, adică răspunderea acționarilor pentru pagube sau debite ale societății, respectiv în cazul falimentului, este limitată la cuantumul acțiunilor deținute de fiecare;
- c) oferă posibilitatea transferării proprietății fără să afecteze capitalul real;
- d) ca organizație juridică, societatea are viață perpetuă, independentă de proprietarii săi individuali, cu condiția să fie eficientă;
- e) datorită mărimii sale societatea poate asigura o conducere mai specializată și mai eficientă decât pot să facă întreprinderile individuale și asociațiile, poate alege și schimba cadrele de conducere necorespunzătoare;
- f) poate obține o eficiență economică ridicată datorită producției pe scară mare și deci o rată înaltă a profitului;
- g) deținerea de acțiuni oferă largi posibilități de sporire a capitalului societății;
- h) oferă garanții mai mari pentru creditori.

Printre dezavantajele acestei forme de organizare se pot aminti:

- a) este greu și costisitor de constituit datorită multiplelor formalități legale;
- b) operațiunile societății sunt limitate la cele prevăzute în aprobare, ceea ce face ca societatea să fie mai puțin flexibilă decât alte forme de organizare;
- c) proprietatea societății este larg dispersată între membrii săi;
- d) controlul real este posibil să rămână nu celor care au majoritatea capitalului, ci mai degrabă conducerii;
- e) veniturile societății plătite ca dividende acționarilor sunt supuse unei duble impuneri, o dată ca parte a profiturilor societății și încă o dată ca parte a veniturilor personale ale acționarilor;
- f) datorită dimensiunilor relativ mari societățile se adaptează mai greu la cerințele pieței;
- g) pot apărea contradicții între acționari și conducători, neînțelegeri și dezacorduri în procesul decizional.

Proporțiile ce se stabilesc între aceste forme organizatorice diferă de la o țară la alta. Astfel, în SUA, în anul 1988, din numărul total al întreprinderilor (circa 18 milioane) 70% erau firme individuale, 10% asociații și 20% corporații, cărora le corespundeau ponderi în volumul total al veniturilor realizate de respectiv 6%, 4% și 90%.

Societatea publică (regia autonomă sau întreprinderea publică) constituie un ansamblu de unități economice foarte variat. Capitalul lor aparține integral, sau parțial, în majoritate, statului sau administrației locale. În cadrul acestora se disting regiile autonome ca întreprinderi naționale. Ele grupează întreprinderile publice a căror activitate este determinantă pentru dezvoltarea sectorului în care se găsesc, au o talie mare și sunt dependente față de deciziile statului.

Regiile autonome funcționează pe bază de gestiune economică și autonomie financiară și sunt organizate în ramurile strategice, precum și în alte ramuri ale economiei naționale. Ele au dreptul de proprietate asupra bunurilor din patrimoniul lor și au gestiune separată de cea a statului, dar sunt legate de bugetul statului prin rezultatele financiare obținute. Regia poate fi numită directă când statul își păstrează dreptul de conducere și administrare a întreprinderii și indirectă dacă utilizarea proprietății este concesionată sau închiriată unor întreprinzători particulari. Asemenea concesionări temporare ale dreptului de proprietate a statului se fac pe bază de contracte încheiate în condițiile legii.

Întreprinderile publice prezintă unele avantaje: se constituie în sectoarele strategice ale țării sau în domenii de activitate în care se obține o eficiență economică mai redusă, dar sunt indispensabile pentru buna desfășurare a activității economice în ansamblu, se asigură continuitatea funcționării lor, oferă locuri de muncă relativ sigure, nivelul salariilor este relativ stabil, beneficiază de unele facilități acordate de stat etc.

În privința dezavantajelor acestea constau în faptul că, de regulă, sunt unități mari și complexe, dificil de condus, au o capacitate de adaptare mai redusă la cerințele pieței, nivelul câștigurilor obținute de salariat este relativ mai redus, sunt mai puțin stimulate inițiativa, responsabilitatea și competența profesională, cheltuielile de conducere sunt mai mari datorită birocratizării procesului decizional etc.

Societatea mixtă (joint venture) este o organizație constituită prin contract din capital autohton și străin în anumite proporții. În contract se prevede pe lângă cotele de participare cu capital și termenul de colaborare sau de funcționare a societății. Pentru o țară care nu dispune de suficiente resurse valutare, această formă s-a dovedit a fi cea mai bună pentru a asigura creșterea producției și introducerea rapidă a tehnologiilor, formelor de organizare și metodelor de conducere cele mai avansate. Aceste societăți contribuie la dotarea cu mașini și tehnologii moderne, la creșterea și diversificarea producției, crearea de noi locuri de muncă, la ridicarea salariilor lucrătorilor, la mărirea productivității muncii, la creșterea interesului oamenilor pentru pregătirea lor profesională (întrucât recrutarea se face pe bază de concurs cu teste teoretice și probe practice), la crearea de condiții mai lesnicioase de suportare a riscului, la asigurarea flexibilității și capacității de adaptare la cerințele pieței interne și externe.

Constituirea de societăți mixte implică elaborarea unei legislații care să ofere suficiente garanții și facilități pentru capitalul străin, crearea unei infrastructuri corespunzătoare desfășurării eficiente a activității productive și comerciale și determină exploatarea intensivă a resurselor materiale și umane.

Deși puține, societățile mixte care au existat în România înainte de revoluție, au avut rezultate economice și sistem de salarizare cu mult mai bune (25-30%) comparativ cu firmele românești. Este cazul societății mixte Reșița-Renk, care a realizat an de an produse atât pentru piața românească, cât și pentru piața străină.

Compania (holding) este constituită dintr-un grup de întreprinderi dintre care una deține o poziție dominantă, iar celelalte reprezintă filiale sau sucursale dispunând fiecare de personalitate juridică și gestiune economică proprie, dar având o independență decizională limitată. Unitatea economică care deține rolul de centru de putere în cadrul grupului mai este numită compania "mamă". Ea deține, de regulă, majoritatea fondurilor sau obligațiilor unităților operaționale în scopul de coordonare și control, putând astfel influența strategia și politica unităților din holding.

Rolul companiei este de a elabora și supraveghea strategia generală a întreprinderilor componente, de a acorda asistență financiară și împrumuturi, de a organiza cât mai eficient aparatul productiv și comercial, de a efectua controlul financiar.

Prin actul de constituire se stabilește gradul de participare cu capital, nivelul de integrare, modul de elaborare a strategiilor comune referitoare la piețe, tehnologii, producție etc.

În cadrul companiei se promovează, de regulă, o politică de optimizare a profitului global. Între unitățile componente ale companiei se poate realiza un transfer de resurse, creându-se o mare flexibilitate a relațiilor între ele. În general unitățile cooperează în vederea realizării unor obiective comune.

O companie care se ocupă numai de coordonare și control reprezintă un holding simplu, iar cea care face, de asemenea, și afaceri sau operații este un holding complex.

Compania poate achiziționa o filială fie cumpărând activele unei întreprinderi existente, fie formând una nouă reținând integral sau numai o parte din capitalul ei.

Controlul asupra altor întreprinderi se realizează prin deținerea unei cote de cel puțin 51% din stocul de acțiuni al acestora din urmă. Acolo unde există mai multe grupuri distincte de acționari, controlul poate fi exercitat cu o proporție mai redusă din stocul de acțiuni.

Compania se afirmă în prezent ca una din formele de cooperare în curs de consolidare în țările cu economie de piață avansată.

Avantajele acestei forme de organizare și conducere a producției rezidă din faptul că formarea companiei este o cale legală simplă și mai puțin costisitoare de a dobândi controlul asupra altor întreprinderi decât prin unire, fuziune sau cumpărarea activelor, compania păstrează reputația filialelor fără a deveni responsabilă direct pentru pasivele acestora, o companie poate obține un avantaj legal cumpărând sau formând o sucursală în țări în care există legi împotriva companiilor din alte state. Printre dezavantaje s-ar putea menționa că relațiile dintre companie și filialele sale pot deveni deosebit de complexe încât să afecteze eficiența obținută, datorită menținerii separate a sucursalelor impozitele sunt mai mari decât dacă unitățile sunt unite; compania poate întâmpina dificultăți datorită unor legi specifice care reglementează această formă de organizare și conducere a activității economice etc.

În teoria economică se apreciază că sub aspect tipologic întreprinderea viitorului va fi reprezentată prin mari companii industriale și alte tipuri organizaționale specifice întreprinderilor mici și mijlocii, care reprezintă unități satelit pe lângă societăți și companii de mari dimensiuni, unele asociate pe baza criteriului de complementaritate, iar altele cu caracter independent.

În țara noastră, în anul 1990 a fost creat un nou cadru legislativ de organizare și funcționare a agenților economici¹.

În mod concret, prin aceste legi s-au restituit agenților economici drepturile fundamentale. Acestea constau în: deosebi în libertatea alegerii strategiei de dezvoltare, a politicilor de realizare a acesteia; încheierii contractelor economice cu furnizorii și beneficiarii; stabilirii prețurilor și tarifelor în funcție de cerere și ofertă; constituirii și utilizării fondurilor proprii; alocării fondurilor destinate cercetării și introducerii progresului tehnic; elaborării și aprobării programului de investiții din resurse proprii; stabilirii de relații directe cu sistemul financiar și cu bugetul statului; determinării structurii organizatorice și a metodelor de conducere; stabilirii personalului necesar și a fondului de salarii; întocmirii bugetului de venituri și cheltuieli, de bilanț contabil și cont de profit și pierderi.

Societățile comerciale în funcție de forma juridică se constituie în: societate în nume colectiv, societate în comandita simplă, societate în comandită pe acțiuni, societate pe acțiuni și societate cu răspundere limitată.

Regiile autonome și societățile comerciale pot înființa în cadrul structurilor uzine, fabrici, secții, ateliere, laboratoare, servicii, sucursale etc, necesare realizării obiectivului lor de activitate.

Conducerea regiilor autonome și societăților comerciale revine consiliului de administrație. Numirea și înlocuirea membrilor consiliului de administrație se face pentru regiile autonome prin ordin al ministerelor de resort sau prin decizia conducătorului administrației locale, iar pentru societățile comerciale de către adunarea generală a acționarilor sau de către consiliul împuterniciților mandatați ai statului, atât timp cât statul este singurul titular al acțiunilor sau părților sociale. Pe baza acestor acte normative a apărut o nouă configurație - mult mai diversificată - a agenților economici.

Determinând o schimbare de fond, prin aceste legi se acordă tuturor agenților economici drepturi și răspunderi sporite pentru desfășurarea activității economice și sociale. În fapt, aceste legi nu fac nici o distincție legată de forma de proprietate, întreprinderea de stat, cea privată și cea mixtă rezultată din îmbinarea în orice proporție a acestora, fiind supuse acelorași reguli de organizare și funcționare. Potrivit datelor disponibile, în prezent își desfășoară activitatea un număr mare de societăți comerciale. Astfel, la sfârșitul lunii octombrie 1993, în economie existau 303.475 societăți comerciale, din care 8306 socie-

¹ Lege privind reorganizarea unităților economice de stat în regii autonome și societăți comerciale, nr. 15, Monitorul oficial al României anul II nr. 98, partea I din 8 august 1990; Lege privind societățile comerciale nr. 31, din 16 noiembrie 1990, Monitorul oficial al României anul II nr. 126-127, partea I din 17 noiembrie 1990.

tăți comerciale cu capital de stat, și 295.169 cu capital privat. Numărul total de societăți comerciale cu participare de capital străin s-a ridicat, la data de 15 noiembrie 1993 la 28,338, cu un capital subscris în valută 735,2 milioane dolari.

Relevăm, de asemenea, că unele întreprinderi din capitală au fost dezagregate în mai multe unități. Astfel, întreprinderea de mașini unelte și agregate a fost reorganizată în 19 societăți comerciale, întreprinderea de confecții în 13 societăți comerciale, întreprinderea de mașini grele în 7 societăți comerciale și întreprinderea de mecanică fină în 5 societăți comerciale, în acest fel s-a redus, practic, capacitatea de concurență cu parteneri externi, a sporit numărul personalului cu funcții de conducere, cheltuielile de administrație și prețul de cost al produselor fabricate, fără să se asigure ridicarea calității produselor și îmbunătățirea desfășurării activității economice și sociale.

Rezultatele practice obținute până în prezent relevă că noii agenți economici privați apăruiți au evitat în marea lor majoritate să se ocupe de producția bunurilor materiale. Or, pentru desfășurarea normală a circuitului economic este esențială exercitarea de către agenții economici a funcției de producție care să dezvolte, să diversifice și să îmbunătățească sub aspect cantitativ și calitativ oferta de bunuri, corespunzătoare cererii de piață. Este adevărat că, pe lângă această funcție, sistemul economic trebuie să asigure distribuirea, circulația și consumul de bunuri. Dar ocolirea funcției de producție are consecințe grave punând în imposibilitate exercitarea celorlalte funcții ale agenților economici.

Concentrarea agenților economici privați asupra funcției de producție presupune perfecționarea actualei legislații în direcția liberalizării aprovizionării cu materii prime și materiale și a cooperărilor, acordării de credite cu dobândă redusă, scutiri de impozite și taxe în primii 2-3 ani de activitate.

Aceste întreprinderi ar putea contribui într-o proporție mai mare la acoperirea nevoilor interne de bunuri de consum cât și a unor cerințe de export.

Pe măsura amplificării și diversificării agenților economici au apărut și s-au dezvoltat diferite tipuri de structuri organizatorice¹.

¹ Ion Tudosescu, *Structura organizațională a societății*, în "Structurile organizaționale și eficiența economică". Editura Academiei a R.S. România, 1978; Ioniță Olteanu, *Structuri organizatorice ale întreprinderii moderne*, Editura Politică, București, 1969; Mihai Dumitrescu, *Conducerea structurală a întreprinderii*, București, Editura Științifică, 1970; Comei Hidos, *Proiectarea structurilor organizatorice*, Editura Politică, București, 1974; Corneliu Russu, *Cadrul organizațional al întreprinderii*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983; Walter R. Mahler, *Structura organizatorică*, în "Conducerea activității economice", vol. I, Editură Tehnică, București, 1970; Harold Kooritz ș.a., *Management, Progressive Responsibility in Administration*, Mc Graw-Hill, Random House Business Division New York, 1983; Victor P. Buel, *Marketing Management. A Strategic Planning Approach*, Mc Graw-Hill Book Company, New York, 1984; Michel Kalika, *Structures d'Entreprises Realites, Detreminants, Performances*, Ed. Economica, Paris, 1988.

3. TIPURI DE STRUCTURI ORGANIZATORICE

Deși tipurile de structuri organizatorice sunt indisolubil legate de tipurile de agenți economici totuși teoria și practica au validat un număr relativ restrâns de tipuri de structuri organizatorice a căror configurație este prezentată fie în adâncime "pe verticală" fie prin combinarea acestora. Cunoașterea tipurilor principale de structuri organizatorice recomandate de literatura de specialitate și (sau) folosite în practica economică și, îndeosebi, a avantajelor și dezavantajelor fiecărui tip, poate contribui, în opinia noastră, la adoptarea unui cadru organizațional eficient.

Conducerea fiecărei întreprinderi reclamă un cadru organizatoric concretizat în structuri organizatorice, flexibile, dinamice, suple și eficiente. O astfel de structură organizatorică poate fi realizată numai dacă conducerea întreprinderii dispune de libertatea de a alege configurația structurală cea mai potrivită profilului, importanței și complexității activității desfășurate. O structură rațională presupune un număr minim de posturi, de funcții, de compartimente și de niveluri ierarhice; ponderi ierarhice optime pe toate funcțiile de conducere, relații organizatorice judicios proiectate între toate componentele cadrului organizatoric etc.

Alegerea celui mai potrivit tip de structură organizatorică este unul din mecanismele cheie prin care se pot realiza obiectivele întreprinderii. Trebuie reținut faptul că nu există o structură organizatorică foarte bună pentru orice întreprindere. Este incontestabil că tipurile de structuri organizatorice sunt indisolubil legate de tipurile de întreprinderi.

Pe măsura amplificării și diversificării agenților economici, au apărut și s-au dezvoltat diferite tipuri de structuri organizatorice.

Fiecare tip sau model de structură organizatorică are nu numai avantaje, ci și dezavantaje.

În continuare, ne vom opri succint asupra principalelor tipuri de structuri organizatorice utilizate în practică, relevându-se avantajele și dezavantajele fiecărui tip. Desigur, alegerea celui mai potrivit tip de structură organizatorică revine consiliului de administrație al fiecărei regii autonome sau societăți comerciale care trebuie să țină seama de obiectivele și particularitățile unității respective.

3.1. Structura ierarhică (piramidală, liniară)

Acest tip de structură este destul de simplu și clar, fiind obținut prin ierarhizarea, ordonarea componentelor structurale, începând cu vârful piramidei și terminând cu baza acesteia la care se află nivelurile elementare.

Structura ierarhică propune o succesiune în rang, o ierarhie, o supra și subordonare. Compartimentele de bază dispun de autoritate ierarhică și au un

grad de autonomie sporit, conferit de gama largă de activități pe care le desfășoară pentru realizarea obiectivelor fixate. Conducătorii acestor compartimente dispun de autoritatea și de responsabilitatea executării tuturor operațiunilor realizând un control eficient prin intermediul nivelurilor organizatorice subordonate.

În această formă de structură, se acordă prioritate elementelor ierarhice: principiul unității de comandă, relațiile ierarhice și respectiv comunicații exclusiv verticale, responsabilități bine precizate la fiecare nivel etc. sunt elemente considerate esențiale. Relația superior-subordonat reprezintă, în ultimă instanță, o linie de autoritate fundamentală la orice nivel din cadrul structurii organizatorice.

Structura ierarhică necesită conducători polivalenți, greu de găsit. În formă pură, se utilizează în întreprinderi mici care fabrică un singur produs sau o familie de produse simple. În fruntea ei se află un singur manager care poate fi director sau patron. În subordinea directă a acestuia sunt plasați mai mulți șefi, fiecare răspunzând de un anumit sector de activitate. În acest ultim caz, conducerea are un pronunțat caracter informal, patronul fiind nu numai manager, ci, deseori, și executant, volumul și complexitatea reduse ale muncii de coordonare, neridicând probleme deosebite. Se regăsește însă, în combinație cu structura funcțională, pe produs etc., în unități de dimensiuni medii, mari și foarte mari.

Specific acestui tip de structură este că fiecare șef este subordonat direct patronului sau directorului.

Autoritatea ierarhică implică autoritatea de a face să acționeze și de a acționa într-un anumit fel. În consecință, autoritatea ierarhică este o autoritate asupra acțiunii și metodei de acțiune. Aceasta este transmisă în jos, în linie directă de la patron sau director către diferiți conducători subordonați și de la aceștia la personalul de supraveghere - maiștri - care la rândul lor conduc pe muncitori.

Fiecare compartiment situat la același nivel de autoritate, reprezintă o unitate independentă, autonomă. Șeful este deplin răspunzător în domeniul său de activitate și răspunde doar față de conducătorul situat, din punct de vedere ierarhic, la nivel imediat superior. Contactele între diferite compartimente se stabilesc prin intermediul șefului de la nivelul superior.

Prin acest tip de structură se asigură unitatea de comandă și autonomia sporită a diviziunilor structurale, flexibilizarea activității compartimentelor în raport cu obiectivele stabilite, se poate delimita cu suficientă precizie autoritatea și responsabilitatea acordate și determina cu ușurință îndeplinirea sau neîndeplinirea atribuțiilor. Simplitatea sistemului de organizare ierarhică facilitează disciplina și controlul, la fiecare eșalon ierarhic, favorizează o pregătire de profil larg a conducătorului, face posibil să se acționeze prompt, fără birocrație. Printre dezavantaje relevăm: existența unor paralelisme în activitatea diferitelor subdiviziuni și realizarea dificilă a comunicațiilor în cadrul unității, lipsa de specializare duce la rezultate mai puțin eficiente (deoarece fiecare conducător este

răspunzător de o gamă largă de atribuții), stricta centralizare face sistemul rigid și greu adaptabil la schimbările intervenite în mediul economico-social; se înăbușe inițiativa individuală și creativitatea nivelurilor inferioare, se creează obișnuința de a acționa numai la ordine precise într-un mediu predictibil. De asemenea, importanța deciziilor descrește spre niveluri inferioare ale ierarhiei. Deciziile importante se iau în partea de sus a piramidei, bazându-se pe presupunerea (deseori neîntemeiată) că la nivelurile superioare, competența este mai mare și ca o consecință și privilegiile și responsabilitățile. Problemele nerezolvate sunt mereu înaintate nivelurilor superioare, având în vedere presupusa competență sporită a acestora.

Constituirea structurilor ierarhice a constat la vremea sa, în existența unei mari diferențe în pregătirea profesională între cadrele de conducere de la diferite niveluri și restul personalului ce justifică eșaloanele ierarhice ca punți de legătură. În prezent, întrucât acest ecart s-a diminuat, nu se mai justifică menținerea unui număr relativ mare de niveluri ierarhice.

În condițiile dinamismului tehnologic și economic al dezvoltării întreprinderilor, structurile piramidale bazate pe relații ierarhice, asigură prea puține condiții organizatorice favorabile fabricării unor produse competitive. Cea mai bună șansă pentru o întreprindere de a evolua armonios este de a repartiza răspunderea acestei evoluții la cât mai mulți din membrii săi în acest fel. Întreprinderea în ansamblu, va deveni mai puternică, eșaloanele superioare își vor întări puterea de a acționa, de a crea, de a inova, de a stăpâni fenomenele.

Se cere un efort de reorganizare, care să aplatizeze structura piramidală (ale cărei paliere de vârf cu cele mai largi responsabilități sunt ocupate de cadre mai în vârstă), să se multiplice celulele autonome, centrele decizionale, să se dea personalului satisfacția responsabilității individuale, într-un câmp de activități mai larg, mai variat și mai bine dotat cu informațiile necesare¹.

3.2. Structura funcțională

Caracteristic acestui tip de structură este faptul că fiecare compartiment asigură realizarea unei activități auxiliare sau grupe: de activități relativ omogene care rămân neschimbate o perioadă relativ mai îndelungată de timp și concomitent oferă îndrumarea specifică domeniului său pentru întreaga întreprindere. El este constituit din compartimente de cercetare, dezvoltare, marketing, finanțe, contabilitate, personal etc., conduse fiecare de un șef.

Dezvoltarea economică a întreprinderilor a generat necesitatea ca întreprinderile să angajeze și să pregătească profesioniști în anumite domenii: ingineri, economiști, psihologi, sociologi etc. Din acest motiv a apărut o altă formă de organizare-funcțională.

¹ Jacques Marin, *Calitatea noilor cadre și calitatea structurilor organizatorice*, Direction et gestion des entreprises, nr. 1/1986.

Expresia de "funcțional" caracterizează structurile constituite pe funcțiuni ale întreprinderii și funcții ale conducerii.

Structura funcțională implică specializarea pe orizontală a autorității. Aceasta poate avea toate caracteristicile autorității ierarhice, dar se exercită numai asupra membrilor compartimentului funcțional respectiv. Șeful acestuia nu dispune de autoritate directă asupra funcțiilor inferioare din alt domeniu de activitate. Relațiile de autoritate superior - subordonat există numai între el și superiorul lui.

Recomandările elaborate de șeful oricărui serviciu funcțional, pot fi transformate în acțiune, numai prin intermediul șefului ierarhic al acestuia.

Structura funcțională este o formă potrivită, atunci când numărul produselor și piețelor depășește capacitatea președintelui sau directorului de a coordona în mod efectiv întreaga activitatea întreprinderii.

Criteriul funcțional este indicat să fie aplicat în cazul în care:

- eficiența activității diviziunilor structurale este mai importantă decât flexibilitatea acestora;
- mediul în care își desfășoară activitatea întreprinderea (din care își procură factorii de producție și căruia îi furnizează produsele sau serviciile sale) este stabil și ușor previzibil;
- produsele și piețele nu sunt foarte diversificate etc.

În cadrul acestei forme de organizare, conducătorii departamentelor de marketing, tehnic, producție, finanțe raportează direct președintelui sau directorului.

Această formă asigură specializarea pe funcții și impune ca președintele sau directorul să fie personal implicat în conducerea fiecărui domeniu de activitate. Însă acesta nu poate consacra suficient timp fiecărui conducător funcțional. Președintele sau directorul poate însă delega conducătorilor funcționali autoritatea de care au nevoie pentru îndeplinirea atribuțiilor ce le revin. Aceasta este considerată cea mai simplă și cea mai logică formă de organizare, putându-se utiliza la o gamă foarte largă de activități economice.

Gruparea activităților în concordanță cu funcțiile întreprinderii și funcțiile conducerii este larg răspândită și acceptată în practică. Compartimente funcționale există în prezent aproape în fiecare întreprindere, la anumite niveluri organizatorice.

Structura funcțională este o reflectare logică a funcțiilor, transpune în practică principiul specializării profesionale, asigură pluralitatea conducerii, simplifică formarea și perfecționarea cadrelor, permite sporirea eficienței muncii cadrelor de conducere și execuție, justifică utilizarea unor echipamente speciale pentru realizarea diverselor funcții, înlătură sau diminuează paralelismele existente în activitatea diferitelor diviziuni organizatorice, facilitează îndrumarea și controlul activității de către șeful fiecărei diviziuni, personalul devine mai experimentat și își crește capacitatea de a-și rezolva propriile probleme de serviciu. Inconveniente principale ale acestui tip de structură constau în faptul că

organizarea pe funcțiuni duce la exagerarea importanței fiecărei funcțiuni în parte, în detrimentul intereselor generale ale întreprinderii, responsabilitatea pentru profit se concentrează la nivelul conducerii superioare, pot apărea frecvent conflicte între conducători, deoarece fiecare se concentrează asupra propriilor atribuții, face dificilă coordonarea dintre funcțiuni și limitează pregătirea generală a conducătorilor, implică o rețea densă de comunicații, este greu de stabilit contribuția fiecărei funcțiuni la succesul sau insuccesul întreprinderii, necesită reglementări precise deoarece între funcțiuni există o strânsă interdependență, preocupările privind produsele și piețele sunt trecute pe un plan secundar.

3.3. Structura ierarhică-funcțională

Acest tip de structură prezintă un interes deosebit, deoarece se formează din îmbinarea structurilor ierarhice și funcționale, asigurând creșterea funcționalității structurii rezultate.

Structura ierarhică-funcțională presupune existența unor conducători cu autoritate ierarhică și a unor conducători cu autoritate funcțională, care contribuie la pregătirea și luarea deciziilor. Ea se aplică în majoritatea întreprinderilor mari și foarte mari când mediul economico-social este foarte dinamic, flexibilitatea structurii este deosebit de importantă, produsele și piețele sunt extrem de diversificate, se urmărește instituirea unui sistem de control la nivelul conducerii, care să prevadă tendințele centrifuge care pot să apară la nivelul unor componente ale structurii organizatorice.

În cadrul acestei structuri compartimentele funcționale conlucrează cu compartimentele ierarhice acordându-le la cerere sau din proprie inițiativă asistență tehnică, economică, organizatorică etc., concretizate în avize, recomandări, studii, analize în domenii foarte diverse la nivelul diviziunilor productive, fabrica, secție, atelier, formație de lucru - ca o condiție esențială a valorificării întregului potențial productiv.

Persoanele cu funcții ierarhice, cu autoritate și responsabilitate pentru executarea operațiunilor, iar serviciile funcționale sau de stat major¹ acordă asistenței specializată și prestează o gamă largă de servicii. În mod obișnuit structura iniei nă a unui serviciu funcțional este elaborată pe bază ierarhică.

Structura ierarhică-funcțională cuprinde compartimente subordonate ierarhic, ceea ce corespunde principiului unității de comandă și compartimente funcționale, care intervin ori de câte ori se pun probleme ce vizează domeniul specializării lor.

¹ Statul major desemnează o parte, a muncii de conducere pe care conducătorul o atribuie unei persoane (consilier) sau unui compartiment funcțional situat în afara liniei ierarhice, care pregătește deciziile conducătorului pe lângă care este plasat, furnizându-i acestuia la cerere sau din proprie inițiativă toate informațiile necesare fundamentării deciziilor pe care le ia. Statul major se atașează îndeosebi nivelurilor superioare de conducere.

Principiul responsabilității individuale este menținut pe baza fluxului direct al autorității de sus până jos. Fiecare conducător funcțional, supraveghează și controlează direct oamenii subordonați lui și este răspunzător pentru activitățile respective.

El nu poate însă da ordine nivelurilor inferioare din alte domenii, decât prin intermediul șefului său ierarhic.

3.4. Structura pe produse

Această formă structurală se utilizează în întreprinderile ce fabrică mai multe familii sau grupe de produse. Activitățile întreprinderii sunt divizate pe grupe de produse sau produse complexe, conduse de un manager în subordinea căruia se află pe lângă compartimentele de producție și anumite compartimente funcționale specializate pe domenii.

La nivelul întreprinderii se află directorul general căruia îi sunt subordonați directorii pe produse. În funcție de gradul de descentralizare, directorul general poate să dispună de câteva compartimente centrale care-l ajută în dirijarea și controlul ansamblului activităților întreprinderii.

Structurile pe produse se formează în raport cu volumul și diversitatea programului de producție și desfacere, mai multe produse sau grupe de produse. Fiecare din aceste compartimente formează deci, o mică întreprindere relativ autonomă.

Este natural ca pentru fiecare produs complex să se aplice o structură pe funcțiuni sau subfuncțiuni (aprovizionare, producție, vânzare, financiar etc.).

Structura pe produse este cel mai des întâlnită în întreprinderile mari, în special, în acelea cu o mare diversitate de produse și de piețe de desfacere.

În structura pe produse, activitățile implicate în mod direct în realizarea unui anumit produs sunt grupate într-un compartiment relativ autonom, energia și entuziasmul sunt concentrate asupra realizării produsului respectiv, responsabilitatea pentru profituri revine managerilor de produs, coordonarea este făcută mult mai repede decât în cazul organizării funcționale, conducătorul unității poate lăsa ca problemele să fie rezolvate în mare măsură de șefii compartimentelor și să se dedice problemelor de perspectivă, organizarea pe produs determină o tendință de descentralizare, există posibilitatea să se întocmească pentru fiecare produs bilanțul și contul de profit și pierderi, permițând astfel relevarea contribuției fiecărui compartiment la beneficiul întreprinderii, asigură o pregătire generală a conducătorilor de produs, permite creșterea, diversificarea și îmbunătățirea calității produselor.

Dezavantajele acestei forme de organizare se concretizează în aceea că: necesită multe persoane cu capacități manageriale generale, implică sporirea cheltuielilor indirecte aferente activității a numeroase colective create pe produse, în dauna rentabilității unității în ansamblu, se prestează o muncă similară în mai multe compartimente organizate pe produse, deoarece fiecare din

acestea se ocupă de problemele de aprovizionare, producție, vânzare etc. specializarea pentru un anumit produs poate duce la pierderea din vedere a problemelor de ansamblu ale întreprinderii.

3.5. Structura geografică sau teritorială

Acest tip de structură prezintă multe asemănări cu cea pe produse. O astfel de grupare a activităților permite o specializare în funcție de condițiile locale, managerii preocupându-se de cerințele specifice zonei respective.

Structura geografică oferă posibilitatea unei mai bune coordonări în timp și un control mai eficient într-o regiune decât o mare întreprindere centrală. Realizarea produselor în apropierea piețelor geografice face necesară descentralizarea funcțiilor de marketing. Firmele urmăresc să localizeze fabricile lor producătoare în apropierea piețelor regionale, deoarece unele produse finite au cheltuielile de transport costisitoare (din cauza volumului, greutateii, perisabilității etc.).

Managerul diviziunii dintr-o regiune răspunde de funcțiile de producție, control și desfacere. Dacă fiecare uzină regională realizează aceleași produse, nu este necesară descentralizarea funcțiilor de marketing, de reclamă și de planificare a producției.

Personalul din zonele geografice se specializează și devine interesat în activitatea corespunzătoare regiunii respective, ignorând adesea interesul întreprinderii în ansamblu. Întregul efort este dirijat spre executarea activităților din zonă cu un succes maxim posibil. Avantajul principal al grupării pe principiul geografic constă în sensibilitatea ei la condițiile ce prezintă importanță pentru obținerea unui succes deplin pe plan local.

Creșterea și diversificarea firmelor poate determina și introducerea managerilor pe tipuri de piață. Acest tip de structură este potrivit atunci când piețele sunt diverse și sunt folosite canale de distribuție diferite.

Structura pe piețe este mai evidentă la unitățile economice care își extind activitatea pe mai multe piețe. Aceasta face posibilă concentrarea atenției și eforturilor pe piețe și pe canale de prospectare a pieței, însă creșterea producției și a profiturilor ar putea să rămână pe un plan secundar. Diversitatea produselor și a piețelor de desfacere obligă multe întreprinderi să adopte un astfel de tip de structură organizatorică.

Printre avantajele acestei forme menționăm faptul că: plasează responsabilitatea la un nivel inferior, pune accentul pe piețele și problemele locale, îmbunătățește coordonarea în zona respectivă, realizează o comunicare mai bună față în față cu interesele locale, furnizează informații valoroase pentru managerii generali. În rândul dezavantajelor remarcăm că: solicită un număr mai mare de persoane cu capacități manageriale generale, tinde să facă dificilă menținerea serviciilor centrale economice, sporește problema controlului conducerii superioare.

3.6. Structura matriceală

Datorită ritmurilor accelerate ale schimbărilor tehnologice au fost dezvoltate noi structuri organizatorice, numite structuri matriceale, pentru soluționarea problemelor cu care se confruntă unitățile economice.

Termenul de "matrice" a devenit tot mai frecvent utilizat în teoria și practica organizării unităților economice.

În esență structura matriceală constă din combinarea structurii funcționale cu structura pe proiecte cumulând avantajele și diminuând dezavantajele tipurilor respective.

În cadrul acestui tip de structură există atât diviziuni funcționale care formează osatura structurii "verticale", bazate pe autoritatea specializată asupra tuturor problemelor și acțiunilor din domeniul activităților respective cât și diviziuni "orizontale", constituite din echipe de proiect provenite din membri ai diviziunilor funcționale care sunt plasați în subordinea unor șefi de proiecte. Odată ce proiectul este realizat, echipa respectivă se dizolvă, membrii acesteia revenind în diviziunile lor, de unde vor fi redistribuiți pentru realizarea unor noi proiecte sau programe. Deci fiecare membru al echipei ce realizează proiectul este subordonat atât șefului de proiect cât și conducătorului său ierarhic din departamentul din care face parte.

Specific acestui tip de structură este că, în cadrul său, pe lângă compartimentele funcționale (specializate pe domenii), se organizează și compartimente pe proiecte, care se ocupă cu generarea de produse sau tehnologii noi de fabricație.

Structura matriceală asigură flexibilitatea necesară activităților creative și inovative.

Principiul de funcționare a structurii matriceale constă în stabilirea unor conducători pentru fiecare proiect în parte și pentru fiecare funcție în parte, manageri care dispun de deplină autoritate și responsabilitate impuse de îndeplinirea atributelor ce le revin.

În structura organizatorică după proiecte sunt cuprinse, în același compartiment, toate activitățile necesare pentru realizarea unui proiect, din faza inițială până la urmărirea comportării produselor în exploatare. Activitățile din cadrul fiecărui proiect pot să difere în funcție de necesități. Această structură se folosește în cazul proiectelor care trebuie să fie elaborate într-o perioadă relativ scurtă de timp, necesitând o atenție și o urmărire specială. Structura își menține viabilitatea doar până la completa realizare a proiectului respectiv. Fiecare proiect se poate organiza după criterii și nevoi specifice, fiind condus de un șef de proiect care dispune de o deplină autoritate asupra tuturor funcțiilor cerute de realizarea acestuia.

Această formă de structură permite ușurarea coordonării a două tipuri de activități, curente și de înnoire a produselor și tehnologiilor de fabricație, creșterea flexibilității structurii determinată de mobilitatea mare a echipelor de proiect,

un control rapid și eficient a întregii problematice legate de respectivul proiect, stabilirea unor relații mai bune cu furnizorii, colaboratorii, clienții, prin intermediul managerului de proiect care este punctul de contact cu aceștia, scurtarea duratei ciclului de cercetare-produție prin concentrarea tuturor resurselor și responsabilităților în cadrul rețelei de legături a fiecărui proiect în parte, creșterea calității și fiabilității noilor produse. Deciziile neputând a fi luate decât cu acordul ambelor categorii de manageri implicați în rezolvarea unei probleme, se stabilește astfel un echilibru general, neîntâlnit în cadrul celorlalte structuri. Din punctul de vedere al angajaților, această structură le permite câștigarea unei viziuni de ansamblu asupra problemelor, stabilirea unor relații sociale mai satisfăcătoare prin faptul că intră în relații diverse cu un număr mult mai mare de oameni, obținerea unei mobilități sporite a locurilor de muncă în cadrul aceleiași unități, evitând plictiseala, stagnarea și insatisfacțiile ce rezultă din repetarea zilnică și îndelungată a aceluiași gen de activitate.

Structura matriceală prezintă și unele dezavantaje determinate de: dubla subordonare a fiecărui compartiment și lucrător, existența paralelismelor în structura și activitatea diviziunilor funcționale, apariția de dificultăți pe planul comunicării și controlul datorită dublei subordonări, lucrătorii trebuie să posede abilitatea deosebită în stabilirea relațiilor de muncă în cadrul echipelor de proiect care se schimbă frecvent, utilizarea mai multor specialiști în același domeniu (câte unul pentru fiecare proiect) paralel cu utilizarea incompletă a timpului de muncă a fiecăruia, existența unui singur expert într-un domeniu pentru un proiect conduce la necesitatea comunicării între aceștia, a schimbului de experiență, a consultării asupra noutăților apărute.

Mulți oameni evită să se angajeze într-o astfel de structură mai ales în cadrul proiectelor considerate riscante, locurile de muncă aici sunt în general nesigure, temporare, iar posibilitățile de avansare pe scară ierarhică sunt practic inexistente pentru specialiști.

3.7. Structura organizatorică de tip rețea (sistemică, cibernetică)

Acest tip de structură s-a conturat recent și are perspective largi de dezvoltare în viitor, datorită stimulării inițiativei și creativității personalului, participării directe a colectivelor la elaborarea și implementarea deciziilor. Această formă s-a impus ca o structură nouă cu legăturile și interconexiunile pe orizontală între compartimente, cu elemente de autocontrol, de feedback, care se realizează în sistemele dinamice, cu o capacitate mare de adaptare la schimbările foarte rapide din viața economico-socială, impuse de dinamismul înnoirilor tehnologice și al elementelor noi care apar în cercetare, în creația tehnică, în gândirea managerială.

În țările avansate s-au elaborat astfel de structuri și sunt în continuă extindere.

Abordarea sistemică a întreprinderii are ca punct inițial conceperea componentelor sistemului, respectiv a subsistemelor, într-o astfel de variantă încât

să permită, cel mai ușor din punctul de vedere al stabilității și rentabilității întreprinderii, realizarea scopului propus.

Teoria actuală a organizării pune accentul, nu numai pe separarea activităților în subsisteme, ci și pe integrarea diverselor activități, în scopul realizării obiectivelor globale, fără a nega importanța funcționării echilibrate a subsistemelor. Astfel se asigură dinamismul tuturor subsistemelor și a sistemului în ansamblu în funcție de evoluția mediului economic și social.

Sistemul reprezintă un ansamblu de funcțiuni care se intercondiționează astfel încât o schimbare, intervenită într-una din părțile componente, produce modificări în celelalte și în relațiile dintre ele. Structura de tip. rețea este forma specifică a relației dintre funcții și părți. Atât funcțiile separate, cât și structura determină comportamentul sistemului în ansamblu.

În acest tip de structură se reduce considerabil numărul de niveluri ierarhice, concomitent cu creșterea responsabilităților și competențelor ce revin colectivelor ce formează rețeaua, sistemul devenind tot mai eficient.

Pentru ca o astfel de structură să dea rezultatele scontate este necesar ca obiectivele fundamentale și specifice să fie cunoscute de întregul personal pentru ca toți participanții să acționeze în același sens.

Caracterul deosebit de complex al acestei organizări face ca personalul să nu se poată edifica asupra nivelului la care se iau deciziile, asupra sarcinilor și a contribuțiilor pe care le aduce fiecare persoană etc.

3.8. Alte tipuri de structuri

Structura după clienți, respectiv după natura acestora, sau după tipul serviciilor prestate. Astfel o unitate producătoare de baterii auto poate constitui un sector pentru vânzările de acumulateoare către fabricanții de automobili' și altul pentru vânzările în unitățile comerciale cu amănuntul. De asemenea, o unitate din industria chimică poate constitui mai multe compartimente de vânzări la clienții din agricultură, la clienții pentru ambalaje industriale etc.

În acest mod de grupare, angajații se specializează îndeosebi după clienți. Ei devin cunosători ai particularităților clienților, ceea ce le oferă posibilitatea satisfacerii corespunzătoare a cerințelor acestora. Dar grupurile de clienți nu pot fi întotdeauna clar definite.

Structura după timp, se face atunci când se desfășoară activități identice în perioade diferite sau secvențiale, succesive cum ar fi: activitatea pregătitoare (planificare, pregătirea fabricației, aprovizionare), activitatea operațională (fabricație, întreținerea și repararea echipamentelor) activitatea de control etc.

Aceste situații se găsesc în întreprinderi industriale, organizații comerciale, de prestări de servicii. Scopul urmărit este de a utiliza eficient resursele de care dispune unitatea respectivă.

Structura după procese. În acest tip de structură, activitățile sunt grupate după succesiunea stadiilor prin care se acționează asupra materiilor prime în vederea obținerii produselor.

Structura după procese este similară cu cea pe produse. Astfel, o companie textilă integrantă poate fi structurată pe sectoare de filatură, țesătorie, finisaj. Companiile de petrol sunt structurate după activitățile de prospectare, extracție, rafinărie și distribuție.

În acest tip de structură obiectul supus prelucrării se transferă de la un proces la altul. Angajații se specializează într-un anumit proces. Astfel, energia și entuziasmul sunt concentrate asupra unui proces putându-se însă manifesta un minim de interes pentru procesul următor. De asemenea, deși la prima vedere acest tip de structură poate fi considerat logic și simplu, totuși în practică, între faze, poate exista un anumit grad de fuziune sau suprapunere, fiind greu de trasat o linie clară de demarcație între procese, dar mai ales între fazele procesului.

Acest tur de orizont efectuat cu privirea la tipurile de bază și derivate de configurații structurale, precum și la avantajele și dezavantajele unui tip său altul, în funcție de particularitățile și de cerințele funcționării unei varietăți impresionante de agenți economici, oferă posibilitatea alegerii de către conducerea întreprinderii respective a celei mai corespunzătoare structuri organizatorice.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 14-15/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

COMUNICAȚIILE
ÎN ECONOMIA DE PIAȚĂ

Radu ȘERBULESCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. SCHIMBĂRILE INTERVENITE ÎN CIRCUITUL ECONOMIC ȘI EFECTELE ASUPRA SISTEMULUI DE COMUNICAȚII	334
1.1. Formularea problemei.....	334
1.2. Diversificarea surselor de venituri în sectorul comunicațiilor.....	337
1.2.1. Telecomunicațiile	338
1.2.2. Poșta	341
1.2.3. Difuziunea radio-tv	341
1.3. Politica tarifară	345
1.3.1. Telecomunicațiile	346
1.3.2. Poșta	351
1.3.3. Difuziunea radio-tv	352
2. PROCESUL DE PRIVATIZARE ÎN DOMENIUL COMUNICAȚIILOR	354
2.1. Monopolul în comunicații	354
2.1.1. Limitele monopolului	355
2.1.2. Controlul monopolului	356
2.1.3. Politica de demonopolizare	359
2.2. Privatizarea în comunicații.....	361
2.3. Politici de liberalizare în comunicații	363
2.3.1. Telecomunicații	364
2.3.2. Poșta	366
2.3.3. Difuziunea radio-tv	367
3. REFORMA COMUNICATIILOR IN ROMANIA	370

În țările dezvoltate, începând cu anii '80, are loc un proces de modernizare a comunicațiilor de o profunzime și o amploare fără precedent. În principal, acesta este rezultatul integrării tehnologiilor informatice în economia sectorului: pe de o parte, din necesitatea de a transporta un volum mai mare de date la distanță, în condițiile unei creșteri a calității actului transmisiei; pe de alta, din necesitatea de a asigura o coordonare a proceselor din interiorul rețelei, sistemul încorporând direct tehnicile de tratare a informației mai ales în domeniul optimizării fluxurilor.

Ca peste tot unde a fost încorporată în procese economice, informatizarea a condus la descreșterea puternică a costurilor marginale; în cazul comunicațiilor, fenomenul este sesizabil cu deosebire în costurile transmisiei la distanță. Pe acest fond apare posibilitatea contestării monopolului natural în care sunt, în mod tradițional, administrate comunicațiile. Formele în care are loc contestarea sunt fie cele legate de diversificarea ofertei de servicii furnizate prin mijlocirea aceleiași infrastructuri - cum este cazul transmisiei de date prin rețeaua de telefonie vocală -, fie acelea care oferă servicii alternative, utilizând rețele diferite - cazul radiotelefoniei, poștei electronice ș.a. A apăra monopolul în aceste situații înseamnă, în bună măsură, a limita dinamica sectorului.

Ca o particularitate, modernizarea și restructurarea sectorului comunicațiilor nu pot fi desfășurate de către fiecare țară într-o manieră independentă, chiar dacă resursele sunt, în general, interne. Acest lucru este cerut de necesitatea compatibilizării echipamentelor și semnalelor, în condițiile în care volumul traficului internațional crește și își diversifică cerințele în mod continuu. Politicile naționale devin, în acest fel, subordonate țelului realizării unui sistem de comunicații cu vocație universală; autoritatea statului național începe acolo unde se termină aceea a organismelor internaționale recunoscute: Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor, Uniunea Poștală Universală, Oficiul Internațional de Radiocomunicații.

Reglementările adoptate de aceste instanțe, chiar dacă nu sunt decât indicative, au condus la o schimbare calitativă în administrarea sectoarelor naționale, sensul evoluției fiind de la un monopol exercitat asupra unui ansamblu nediferențiat de servicii (aspect datorat subvențiilor încrucișate între servicii de tipuri diferite) la o deschidere concurențială a ofertei de servicii.

1. SCHIMBĂRILE INTERVENITE ÎN CIRCUITUL ECONOMIC ȘI EFECTELE ASUPRA SISTEMULUI DE COMUNICAȚII

1.1. Formularea problemei

Așa cum poate fi cu ușurință remarcat, faptul dezvoltării abrupte a sectorului de comunicații este concomitent cu cel de explozie a informaticii; astfel, atragerea în circuitul economic a unor resurse noi, cum este tratarea informației, devine posibilă doar ca urmare a existenței unui trafic substanțial de date între clienții care utilizează în mod obișnuit tehnologie informatică. La rândul lor, serviciile de comunicații trebuie să țină seama de cerințele calității transmisiei (viteza de acces la rețea, nivelul de zgomot, siguranța transmisiei etc.), încorporând prin urmare progres tehnic și alimentând un efect de scară la nivelul ramurii.

Totuși, se poate spune că această condiționare reciprocă în crearea de economii de scară între ramura comunicațiilor și cea a tratării informației, se datorează în mai mică măsură adaptabilității tehnologice a utilajului specific fiecăreia, cât mai degrabă particularităților serviciilor de comunicații, acelea de: a) desfășurare a activităților în interiorul unei rețele și b) conectare a tuturor ramurilor economice, fără excepție, prin intermediul rețelei.

a) Activitatea desfășurată în rețea nu este specifică domeniului comunicațiilor: transporturile pe căile ferate sau șosele, distribuția energiei electrice, a gazelor naturale și apei etc. sunt tot atâtea exemple de servicii furnizate în rețea. Ceea ce este particular în cazul comunicațiilor este faptul că tehnica de comandă a acestora - sau "inteligenta rețelei" - este apropiată, uneori identică, cu aceea a ordinarilor. Dezvoltarea rețelei de comunicații vizează în primul rând tocmai inteligența rețelei, rețeaua de transport interurban și cea de distribuție locală menținându-se mai multă vreme nemodificate. Prin contrast, celorlalte rețele le este specific un progres mai rapid al rețelei interurbane sau locale, rețeaua de comandă fiind substituită fie prin decizie descentralizată (cazul transporturilor rutiere, de exemplu), fie prin înțelegeri bilaterale (rețele de apă și gaze, transporturi pe rute fixe etc.).

b) Faptul că activitatea de comunicații realizează o cuplare a tuturor ramurilor economice, din punctul de vedere al constituirii surselor de venituri și de destinație a cheltuielilor, este important atât pentru comunicații ca ramură distinctă cât și pentru ansamblul economic național. Într-adevăr, dacă considerăm că schimbul de mesaje între agenții economici din celelalte ramuri are loc independent de oferta de servicii de comunicații (ipoteza unicității și universalității serviciului), atunci putem pune în evidență o relație directă între mărimea

segmentului de piață ocupat de fiecare agent și volumul mesajelor emise (întrucât cererea de servicii de comunicații este autonomă - un apel nu implică și apelul la receptor). Rezultă că, într-o economie perfect concurențială, repartizarea fluxurilor economice pe ramuri și subramuri este corespunzătoare unor fluxuri de mesaje proporționale în mărimi absolute.

În același timp însă, faptul că toate ramurile economice (inclusiv toți agenții) sunt conectate prin intermediul ramurii comunicațiilor pune problema eficienței comunicării în termenii eficienței economice a agenților emițător și receptor. Această funcție de eficiență este dependentă nu numai de costurile efective generate de formularea mesajului, conectarea la rețea, transport etc., ci și de indici calitativi: viteza de acces, acuratețea mesajului etc. Aceștia din urmă sunt responsabili de "migrarea" clientelei speciale din zona serviciilor uzuale în cea a "serviciilor dedicate" - mai scumpe, dar mai eficiente. Cum însă cererea de servicii de comunicații este independentă, rezultă că dezvoltarea comunicațiilor - în sensul creșterii încasărilor în ramură - depinde de nivelul tehnic acceptat de către o clientelă care judecă în termenii eficienței proprii activități.

Particularitățile circuitului economic din sectorul comunicațiilor, ca și tendința manifestată pe plan mondial de a încorpora tehnologia tratării informației, fac ca schimbările structurale să afecteze comportamentul Administrațiilor¹ de comunicații. Astfel, dezvoltarea ofertei de servicii va ține seama de posibilitățile tehnice ale rețelei, dar și de cerința diversificării surselor de venituri; dimensionarea și direcționarea investițiilor va avea în vedere inovația tehnologică pe termen scurt în materie de "inteligenta rețelei" și pe termen lung în privința infrastructurii și a rețelei locale. Tendințele mondiale, recunoscute ca atare prin evoluția sectorului în economiile dezvoltate, pot fi concentrate astfel:

- tendința de scădere puternică a costului transportului la distanță, ca urmare a încorporării tehnologiei de comprimare a datelor și transmitere în pachete; aceasta face posibilă transmisia integrată a vocii, datelor și imaginilor animate prin aceeași rețea;
- tendința de creștere relativă (în condițiile generării unor economii de scară semnificative) a costurilor tratării informației în rețeaua de comandă; în mod practic, furnizarea serviciului de "comandă", înțelegând prin acesta atât dirijarea în rețea cât și optimizarea fluxului, a devenit activitate de sine stătătoare;
- tendința de a dezvolta rețele de comunicații sub forma unei arhitecturi deschise (ONA - Open Network Architecture, în SUA) care permite integrarea atât pe orizontală - când operatorii specializați își consolidează poziția de piață alocând resurse specifice - cât și pe verticală -

¹ Conform practicii CCITT (Comité Consultatif International Télégraphique et Téléphonique), termenul de "administrație" desemnează operatorii publici cât și exploatațiile private recunoscute oficial.

când o întreprindere dispune de o rețea proprie sofisticată, în măsură să poată oferi conectarea furnizorilor, clienților și concesionarilor săi la o bază de date comună.

Acestor tendințe le este consecutivă contestarea monopolului comunicațiilor, adică a modului consacrat de exploatare economică a sectorului. Integrarea mecanismelor de piață pune problema statutului operatorului de rețea, în termenii renunțării la monopolul absolut al comutației precum și în cei ai diversificării atribuțiilor tradiționale.

În țările foste socialiste, tranziția la economia de piață a adus în prim plan două grupe de probleme relative la restructurarea sistemului de comunicații:

a) Prima dintre acestea se referă la **condițiile tehnice ale transmiterii mesajelor**, datorită neglijării investițiilor în materie. România nu face excepție, încă mai mult, datorită unei politici de administrare a costurilor sectorul apărea în anul 1989 ca fiind rentabil, deși tehnologia utilizată se situa la nivelul anilor '60. Modernizarea comunicațiilor presupune, în acest context:

- modernizarea infrastructurii, adică, în principal, creșterea capacităților de transport, a siguranței transmisiei, a calității serviciului interurban. În mod concret, aceasta înseamnă trecerea de la transportul în tehnică coaxială la cel în tehnica fibrelor optice;
- modernizarea distribuției locale, atât în materie de rețele cât și de centrale locale; trecerea de la operarea manuală la cea automată;
- realizarea compatibilității internaționale în ceea ce privește tehnica de conectare și comutare: operarea cu centrale automate în locul celor manuale în relațiile internaționale;
- realizarea unei conduceri operative și optime a traficului de mesaje în rețea, utilizând tehnica digitală, compresarea semnalului etc.

b) Cel de-al doilea grup de probleme se referă la **administrarea propriu-zisă a sectorului de comunicații**:

- formularea politicii macroeconomice a comunicațiilor în limitele conceptului de universalitate a serviciului¹⁾ și, implicit, preluarea în gestiune publică a acelor sarcini care decurg de aici: întinderea monopolului, reglementarea pieței comunicațiilor, adoptarea indicatorilor de performanță ai operatorilor etc.;
- crearea condițiilor (mediu concurențial sau monopol reglementat) pentru ca baza acțiunii la nivel microeconomic să devină criteriul confidențialității comunicării. Această problemă, care are ca substrat tocmai criteriul funcțional al economiei de piață, dovedește cât de important este sectorul comunicațiilor pentru instalarea relațiilor noi în economie.

Dacă ar fi să observăm ritmul schimbărilor din sectorul comunicațiilor în economiile aflate în tranziție, în particular din România, putem remarca viteza punerii în operă a soluțiilor la cel de-al doilea grup de probleme - care, de altfel,

nici nu necesită investiții substanțiale - și relativa întârziere în rezolvarea primului grup - firesc, dacă avem în vedere faptul că acesta necesită punerea în funcțiune a unor instalații importante ca volum de investiții. Realizarea unei corelări între aceste ritmuri nu este însă lipsită de importanță, deoarece administrarea sectorului de comunicații are ca scop generarea cererii de servicii și, implicit, realizarea de venituri, în timp ce politica de dezvoltare tehnologică asigură condițiile furnizării efective de servicii adecvate cererii. Evident, nu poate fi pusă problema apariției cererii efective de servicii specifice unei infrastructuri incapabile să le și asigure, după cum nici crearea unei infrastructuri adecvate unei game de servicii ce nu pot apare în timp util nu poate fi admisă¹.

În mod practic, problema corelării ritmurilor se pune în termenii posibilităților de asigurare a unor resurse financiare noi, prin adoptarea unor măsuri de politică tarifară adecvate, precum și de dirijare a investițiilor în acele sectoare care să asigure o rentabilitate rapidă a ofertei de servicii.

1.2. Diversificarea surselor de venituri în sectorul comunicațiilor

În mod obișnuit, tarificarea serviciilor de comunicații are ca obiect fie asigurarea unui flux de venituri relativ constant în regim de abonament (telefonie, radiodifuziunea), fie remunerarea serviciului în regim de universalitate (francarea poștală) ori, în fine, asigurarea acoperirii costurilor unor servicii dedicate sau speciale, tarificate funcție de distanță (telex, telegraf, mesagerie). Dezvoltarea surselor de venituri este în strânsă legătură cu evoluția a două componente majore ale sistemului de comunicații:

a) *Natura serviciului*, după criteriul rețelei utilizate în furnizarea acestuia; în mod obișnuit, există trei categorii mari de servicii după această clasificare²:

¹ În Franța a fost pus la punct, începând cu anul 1982, un plan ambițios ("Plan - Câble") de înlocuire a rețelei de cabluri existente cu o distribuție în stea prin fibre optice, care ar fi permis comunicațiile punctuale (de exemplu videotelefon, televiziune interactivă etc.). Acest plan a fost înlocuit cu un proiect mai modest, de distribuție în arbore, în tehnică coaxială, adaptat difuziunii. În SUA, operatorii regionali pătrund pe piața distribuției televiziunii prin cablu, răscumpărând rețelele existente în tehnică coaxială înlocuindu-le cu rețele de fibre optice în zonele unde există cerere solvabilă; aceste rețele sunt utilizate pentru distribuția de canale TV de înaltă definiție, urmând să devină rețele punctuale pentru conectarea utilizatorilor profesionali și apoi cei rezidențiali. Aceste două exemple dovedesc faptul că strategia extinderii rețelelor de distribuție locală la servicii în bandă largă (în speță, videomatica) este costisitoare, cel puțin într-o etapă intermediară când se pot oferi numai servicii de distribuție de canale de televiziune, fără schimb de imagini interactive (Michael Gensollen, *Réseaux de télécommunications*, Encyclopédie Economique Française).

² De fapt, poșta face excepție, deoarece a cunoscut numai modificări calitative ale exploatarei rețelei; telecomunicațiile și difuziunea se deosebesc mai mult prin caracterul transmisiei realizate (punct - la - punct, sau punctuală și respectiv, difuziune de la un emițător unic la o masă nediferențiată și necontrolabilă de receptori) sau cel al conexiunii (interactivă, în telecomunicații și neinteractivă în difuziune) decât prin caracteristicile rețelei (se transmit,

telecomunicațiile (telefonie vocală, transmisiile de date, telefax-ul etc.), poșta (trimiterile poștale și mesageriile) și difuziunea radio-tv. De fapt, poșta face excepție, deoarece a cunoscut numai modificări calitative ale exploatarei rețelei; telecomunicațiile și difuziunea se deosebesc mai mult prin caracterul transmisiei realizate (punct - la - punct, sau punctuală și, respectiv, difuziune de la un emițător unic la o masă nediferențiată și necontrolabilă de receptori) sau cel al conexiunii (interactivă, în telecomunicații și neinteractivă în difuziune) decât prin caracteristicile rețelei (se transmit, de pildă, programe de televiziune și telefonie vocală prin aceleași medii - unde hertziene sau cabluri de fibre optice). Clasificarea în cele trei mari grupe este însă operațională prin aceea că administrarea serviciilor de comunicații este corespunzătoare administrării unor rețele adecvate și, într-o anumită măsură, integrate acestor servicii.

b) Modul de exploatare a rețelei, adică întinderea monopolului și, implicit, gradul de cuprindere al pieței serviciilor: în mod firesc, relațiile de piață corespund unei arii foarte largi de surse de venituri.

1.2.1. Telecomunicațiile

Sectorul telecomunicațiilor este, probabil, cel mai dinamic din toate sectoarele de comunicații; în intervalul 1974-1984 acesta a înregistrat cele mai înalte rate de creștere din întreaga sa istorie, net superioare ritmului creșterii ramurii serviciilor (tabelul 1).

Tabelul 1

Rate de creștere în perioada 1974/1984

- în procente -

Țara	Total telecomunicații față de total GDP	Valoarea adăugată în ramura servicii față de total GDP
Anglia	2,7	1,3
Canada	3,2	0,6
Franța	5,1	0,9
Germania	0,2	1,8
Italia	3,6	1,1
Japonia	2,9	1,2
Suedia	1,2	1,3
SUA	1,2	0,6

Sursa: ICCP nr. 14, OECD, 1988.

de pildă, programe de televiziune și telefonie vocală prin aceleași medii - unde hertziene sau cabluri de fibre optice). Clasificarea în cele trei mari grupe este însă operațională prin aceea că administrarea serviciilor de comunicații este corespunzătoare administrării unor rețele adecvate și într-o anumită măsură, integrate acestor servicii.

Din datele tabelului se poate remarca, totodată, efectul menținerii unui monopol foarte întins, din considerente de protecție socială (în Germania, Suedia), comparativ cu dinamismul sectorului în celelalte țări (în special în Franța, SUA și Anglia) în care s-a trecut masiv la dereglementare și la restrângerea monopolului.

Dereglementarea a făcut necesară, pentru motivul evidenței statistice, o redefinire a limitelor sectorului; în țările membre OECD, telecomunicațiile sunt considerate ca fiind, concomitent: a) activitate de prestări servicii și b) producție industrială (de echipamente), limitele sale fiind fixate strict la comunicații punctuale¹ (nu se consideră difuziunea ca fiind de natura comunicațiilor).

a) Prestarea serviciilor de telecomunicații poate fi tratată din punctul de vedere al rețelei-suport al ofertei și din cel al conținutului ofertei:

- Rețeaua de transport a mesajelor în telecomunicații a evoluat de la una singură, integral administrată în regim de monopol, la trei tipuri, care doar parțial mai sunt supuse monopolului, și anume:
 - rețelele publice de telefoane, asigurând, în principal, serviciile cu caracter universal;
 - rețelele publice de date;
 - rețelele private sau închiriate, asigurând marea masă a serviciilor de telecomunicații.

Administrarea rețelelor publice nu ia neapărat forma monopolului, ci poate fi făcută și sub forma întreprinderii publice sau a franchising-ului². Rețelele private, din ce în ce mai numeroase în țările dezvoltate, sunt fie alternative la rețelele deja existente (cum se întâmplă cu rețelele Mercury Corp. în Marea Britanie), fie rețele administrate diferențiat după funcțiune - rețele locale și rețele interurbane (cazul SUA - ATT administrează numai infrastructura transportului interurban de mesaje, distribuția locală fiind împărțită între șapte RHC - Regional Holding Companies -, fiecare având monopol asupra rețelei locale și interurbane învecinate, acestea fiind divizate, la nivel local, în BOC - Bell Operating Companies).

- Conținutul ofertei de servicii de telecomunicații se diversifică pe măsura creșterii disponibilităților tehnice și a cerințelor de calitate a serviciului propriu-zis. Se ajunge astfel la o dinamică condiționată de posibilitățile de prelucrare a informației (vezi tabelul 2) pe de o parte, iar pe de alta la una dependentă de măsura în care un anumit serviciu este adecvat unui anumit client (servicii dedicate - tabelul 3). Schimbările survenite în viteza de tratare a informației pot fi considerate ca fiind responsabile nu numai de creșterea calității serviciilor de telecomunicații, ci și de creșterea disponibilității rețelei de transport a

¹ The Telecommunications Industry. The Challenges of the Structural Change, OECD 1988.

² Vezi cap. 2.

mesajelor. Revoluția produsă de informatică are, aşadar, semnificație dublă pentru sectorul telecomunicațiilor: scăderea duratei și a costurilor tratării informației fac ca diversificarea structurii ofertei să devină posibilă atât prin rentabilizarea investițiilor în infrastructuri noi, cât și inteligența dirijării fluxurilor care permite creșterea adaptabilității serviciului la nevoile și dorințele clientelei.

Tabelul 2

**Schimbări în timpul și costul tratării a 1700 de operațiuni
corespunzând la 1 milion de instrucțiuni (după IBM)**

	1955	1965	1975	1985
Procesare informație	375 sec.	29 sec.	4 sec.	1 sec.
Cost	14,54 cenți	0,47 cenți	0,2 cenți	0,07 cenți

Sursa: ICCP, nr. 14, OECD 1988.

Tabelul 3

Generațiile de servicii de comunicații

servicii prezente	servicii noi	servicii viitoare
- telefonie - telex teletex - rețele de date lente - telemobil - facsimil	- telefonie digitală - textfax - videoconferință - transfer masiv de documente - înaltă disponibilitate pentru telemobil - poșta electronică - videotex de înaltă rezoluție	- videotelefon - facsimil rapid - rețele de date rapide - tipărire și publicare la distanță - videotex de înaltă calitate - transferuri punctuale în bandă largă

Sursa: ICCP, nr. 14, OECD 1988.

După cum se poate observa, tendința în telecomunicații este aceea de extindere a domeniului comunicațiilor interactive prin înglobarea într-un semnal complex a vocii, imaginilor animate, datelor etc. și transmiterea acestuia printr-o rețea integrată¹. Serviciul astfel furnizat crește în complexitate, fără însă ca și numărul destinatarilor să crească în mod implicit. Rezultă deci că diversificarea surselor de venituri, în țările dezvoltate, are la origine efortul de a oferi cât mai

¹ Acest obiectiv corespunde, la nivel european, standardului ISDN (Integrated Services Digital Network); integrarea europeană trece, în domeniul comunicațiilor, ca prioritară față de programele naționale (M.F. Brenton, *The Role of Standardisation in Telecommunications*, ICCP nr. 13, OECD 1987).

multe servicii, nu cel de a conecta noi solicitanți la rețea. Posibilitatea diversificării o constituie exploatarea în regim de piață a rețelelor de telecomunicații: în tabelul 3, aproape toată oferta de servicii este de tipul "cu valoare adăugată", practic numai telefonica și telexul fiind de natura serviciilor publice. Exemplul Marii Britanii este, în acest sens, concludent: după privatizarea British Telecom și apariția rețelelor private Mercury, oferta de servicii cu valoare adăugată depășea numărul de 160 de tipuri diferite.

În România, deși nu s-a înregistrat un salt atât de spectaculos ca în țările OECD, se poate vorbi totuși de o diversificare a ofertei de servicii de natura tipologiei ofertei și mai puțin de una în sensul atragerii de noi clienți în rețea; acest fenomen, deși aparent similar celui din țările dezvoltate, are totuși alte cauze, anume imposibilitatea tehnică de conectare. În ceea ce privește piața serviciilor cu valoare adăugată, dezvoltarea acesteia va depinde esențial de măsura în care va crește numărul de abonați, în speță de disponibilitatea veniturilor populației. Deocamdată însă, numărul de câteva mii de abonați la serviciul de telemobil și radiomobil nu este semnificativ pentru o analiză de piață.

1.2.2. Poșta

Concurența puternică a telecomunicațiilor face ca serviciile poștale să înregistreze un declin serios (în principal datorită serviciului de poștă electronică și facsimil). Domeniul în care se menține monopolul serviciilor poștale este mesageria.

Obiectul diversificării surselor de venituri din prestarea serviciilor poștale poate fi divizat în două:

- a) diversificarea serviciilor specifice poștei, ca volum al prestațiilor și calitate; în această categorie intră mesageria rapidă, serviciile de tip bancar specifice poștei, servicii de reclamă prin intermediul trimerilor poștale etc. Toate acestea sunt în măsură să stimuleze o eventuală cerere din partea clientelei obișnuite;
- b) atragerea unei clientele noi la serviciile poștale obișnuite, efort îndreptat mai ales în sensul menținerii la un nivel relativ constant a veniturilor provenite din abonamente.

Posibilitățile diversificării surselor de venituri în domeniul poștei sunt date, în primul rând, de faptul că poșta nu are, în sens propriu, o infrastructură, ci utilizează pentru transportul mesajelor infrastructuri existente: rețeaua de căi ferate, șosele, transport aerian etc. Din acest motiv, apare ca prim exemplu de serviciu cu valoare adăugată în materie serviciul de curier rapid, deschis concurenței: ceea ce se comercializează este în acest caz, numai "inteligenta rețelei", tipic pentru serviciile poștale.

1.2.3. Difuziunea radio-tv

Problema diversificării surselor de venituri a sectorului de difuziune radio-tv prezintă o particularitate de origine "istorică": dezvoltarea rețelelor și a infra-

structurilor corespunzătoare a avut loc într-o manieră specifică în lume, ceea ce a condus la deosebiri de conținut în serviciile de această natură. Devine astfel o întreprindere riscantă aceea de a încerca o sistematizare a tendințelor evoluției acestor servicii pe plan mondial.

Particularitatea este legată de modelul integrării rețelei de difuziune în structurile producătorilor de programe difuzate și este diferită pentru continentul nord-american și cel european:

- în America de Nord serviciul de televiziune și difuziune radio s-a dezvoltat exclusiv pe baza inițiativei private; în acest mediu, inevitabil concurențial, producătorii de programe au nevoie ca și rețeaua de distribuție să fie exploatată într-un regim cvasiexclusiv. Astfel, modelul american al difuziunii radio-tv este tipic pentru activitatea desfășurată în rețea. Concret, aceasta înseamnă că stațiile locale afiliate respectivelor rețele difuzează programe ce provin în cea mai mare parte (circa 65% din timpul de emisie) de la capul de rețea. Integrarea serviciilor¹ de difuziune locală (stația), de furnizare de programe (rețeaua) și de producere de programe, face ca o companie de televiziune americană să furnizeze un serviciu complex - de la crearea de emisiuni și până la oferirea directă a acestora telespectatorului;
- în Europa, prin tradiție rețeaua de distribuție este administrată de către stat fie prin intermediul unei companii publice, fie direct prin structuri asociate executivului. Deși există și pe continentul nostru rețele particulare, în stilul celor americane (cum este, de exemplu, rețeaua Berlusconi), majoritatea programelor este distribuită prin intermediul acestor rețele publice. Prin urmare, activitatea de difuziune radio-tv cunoaște o separare netă a funcțiilor de producere de programe, de transport și de distribuție locală. Ținând cont de aceste diferențe, putem remarca faptul că, a vorbi de "venituri" în cadrul subiectului difuziunii, înseamnă, înainte de orice, a face o referire strictă la modelul considerat:
- administrarea în rețea presupune obținerea de venituri din toate tipurile de servicii furnizate, fie integral (caz mai rar întâlnit, presupunând perceperea de taxe de abonament), fie pentru fiecare serviciu furnizat: vânzarea de programe, închirierea de echipamente de transmisie la distanță sau de distribuție locală (canale de difuziune prin satelit, stații terestre sau rețele de cabluri), drepturi de retransmisie etc.
- administrarea de tip european reduce sursele de venituri la cele provenite de la furnizorii de programe (companii de televiziune și radio publice și private), întrucât crearea de programe nu apare ca fiind de natura comunicațiilor.

¹ Se cuvine a fi apreciat faptul că integrarea nu este un proces absolut, deoarece stațiile au o independență substanțială în alcătuirea programelor, mai ales când este vorba de diferențe de fus orar între capul de rețea și stația locală.

Ținând cont de aceste diferențe și considerând că administrarea comunicațiilor prin difuziune radio-tv este strâns legată de existența unei oferte permanente de programe, putem identifica drept surse de venituri pentru transport și distribuție pe cele ale companiilor de producții radio-tv; aceste surse sunt directe pentru modelul american și indirecte pentru cel european (directe fiind pentru acesta numai taxele percepute de administrația telecomunicațiilor de la companiile de programe). Ca surse propriu-zise pot fi enumerate:

- a) finanțarea publică, specifică sistemelor europene, dar din ce în ce mai redusă ca pondere în bugetele companiilor de televiziune și radio. Această sursă, asigurată prin constrângere publică și luând forma unei redevențe lunare, trimestriale sau anuale, alimentează numai posturile publice.

Strategia de creștere a veniturilor din sursă publică este condiționată de disponibilitatea instanțelor de decizie de a majora cuantumul taxelor percepute, pe de o parte, iar pe de alta de posibilitățile de creștere a parcului de televizoare. În practică, însă, această strategie este aplicabilă numai în fazele de dezvoltare sau de reînnoire a tehnicii de difuziune, precum și în cazul monopolului absolut al difuzării programelor, administrat de către stat.

În țările occidentale această sursă se află într-un proces de degradare lentă. Ajustările parcului de televizoare se află pe sfârșite, iar difuzarea posturilor private face să existe o opoziție din partea receptorilor în a plăti programe pe care nu le-au ales. Această opoziție face ca publicul să plătească o taxă reprezentând un "procent de acoperire" pentru cheltuielile posturilor naționale; totodată, administrația posturilor tinde să renunțe la urmărirea încasării acestor taxe, ca și la eliminarea fraudei în domeniu, orientându-se către alte surse de venituri.

În România, ca și în celelalte țări est-europene foste socialiste, existența monopolului difuziunii precum și stadiul dezvoltării și schimbării parcului de televizoare face, ca strategia majorării taxelor de recepție să fie încă foarte eficiente. Totodată însă, datorită modelului de administrare a monopolului, există posibilitatea unor tensiuni între societatea de radio-televiziune, ca titular al încasării taxei, și administrația comunicațiilor, care are monopolul transmisiei și distribuției semnalului. Soluția aplicată momentan (perceperea a 10% din încasările abonamentelor radio-tv de către Regia Radiocomunicații) nu se bazează pe un raționament economic, fiind mai mult un paliativ pentru dezamorsarea acestor tensiuni;

- b) finanțarea din publicitate, este un mijloc complementar în țările europene, dar singura resursă a televiziunii comerciale și una semnificativă a companiilor de televiziune nord-americane. Aceasta resursă se dovedește însă extrem de interesantă din perspectiva selecției operate la nivelul producătorilor de programe, veniturile fiind direct proporționale cu gradul de audiență real al fiecărui post în parte¹.

¹ Măsurarea audienței este o operație destul de delicată, atât din punctul de vedere al definiției indicatorilor cât și al mijloacelor de măsurare. Sunt în general, acceptați ca indicatori du-

În țările europene, publicitatea este strict reglementată, în special cea transmisă prin posturile publice (Franța, Germania, Anglia). Trebuie însă notat faptul că, și în aceste condiții, există lungi liste de așteptare a cumpărătorilor de spații publicitare - ceea ce este o dovadă a caracterului de neînlocuit al acestui mijloc de comunicare în masă, chiar dacă posibilitățile de alegere nu sunt prea bogate¹.

Televiziunile est-europene au un regim privilegiat datorat poziției de monopol pe piața audio-vizualului; veniturile din publicitate ar trebui deci să fie nelimitate, cel puțin în teorie, cu atât mai mult cu cât nu există restricții juridice semnificative în ceea ce privește difuzarea reclamelor. Cu toate acestea, limitele temporale (prime-time, durata spoturilor comparativ cu cea a programelor) fac ca strategia veniturilor să fie preponderent orientată spre politica de tarife practicate pe unitatea de timp. Este, totodată, de așteptat ca posibilitățile de reclamă să fie reglementate după standardele occidentale. În ceea ce privește asigurarea resurselor pentru administrația comunicațiilor (în România, Regia autonomă Radiocomunicații), aceasta nu este afectată de schimbările în materie de publicitate;

- c) resursele marginale, cu pondere variabilă în totalul veniturilor televiziunilor, dependente de tradiție și de segmentul de piață ocupat:
 - vânzările de programe, oscilează între 5% în Europa continentală (care dezvoltă programe pe bază națională) și 8-10% în cazul BBC (care beneficiază de avantajul comunității lingvistice engleze). Un caz special, îl reprezintă realizarea de filme de televiziune (mai ales seriale), care sunt comercializate pe toate piețele din lume - fără restricția lingvistică - și care asigură venituri aproape constante pe o durată relativ mare;
 - publicarea unor reviste de televiziune, lucrări despre comunicare etc. Această sursă este din ce în ce mai importantă, concomitent cu creșterea interesului publicului pentru programele televizate;

rata de urmărire (măsurată pentru o zi obișnuită sau una anume), penetrația (numărul de telespectatori potențiali care au urmărit un program) și partea de piață (proporția de telespectatori efectivi care urmăresc în medie un post sau un program). Instrumentele utilizate în măsurarea audienței sunt rezumate la două: sondajele (prin telefon, direct sau prin corespondență) și audimetrele (aparate electronice atașate receptorului TV și care înregistrează orele de funcționare și programul). Chiar dacă nu sunt infailibile, aceste măsurători conduc la delimitarea unei perioade de maximă audiență (prime time) și a ierarhizării posturilor și programelor, care permite, în ultimă instanță, formularea politicii de tarificare a publicității transmise prin TV și radio (Nathalie Coste-Cerdan și Alain le Diberder, *Televiziunea*, Ed. Humanitas, București, 1991, p. 94-99).

¹ Cumpărătorii de spații pentru reclame nu au posibilitatea de a interveni în programe; tarifele sunt fixate, în general, de administrațiile financiare publice; durata zilnică a spoturilor și volumul finanțărilor este limitată; spoturile sunt inserate, în general, între programe etc. (Nathalie Coste-Cerdan, Alain le Diberder, *op.cit.*, p.88).

- servicii de tipul multimedia, difuzate nu numai în regim de difuziune, ci și interactiv (servicii de jocuri, informații - teletex -, "cutie poștală" etc.). Strategiei multimedia îi sunt corespunzătoare dezvoltările tehnologice așteptate care să transforme televiziunea într-un mijloc de comunicare interactiv;
- exploatarea drepturilor derivate, cum ar fi folosirea imaginilor eroilor de desene animate, a filmelor de succes, sponsorizarea unor emisiuni cu impact important la public etc;
- în fine, un mijloc de finanțare de mare viitor se pare a fi taxa de recepție - condiționată de cuplarea receptorului la o rețea de distribuție prin cablu și care este în creștere, mai ales datorită faptului că elimină din sursele de venituri ale companiei de televiziune pe cele provenite din reclamă.

Extinderea surselor de venituri din comunicații necesită transformări substanțiale, de natura integrării serviciilor și a administrării în regim concurențial a furnizării acestora. În ceea ce privește difuzarea radio-tv, în România, s-ar impune reconsiderarea statutului regiei Radiocomunicații, prin raportare la cerința integrării serviciilor: administrația rețelei infrastructurii de transport a semnalului și de distribuție locală trebuie remunerată în funcție de serviciul real furnizat pe piața programelor și nu în funcție de numărul de abonați ai postului de televiziune.

1.3. Politica tarifară

Elaborarea politicii de tarife a operatorului național de comunicații se sprijină pe două concepții majore¹ privind tariful:

- concepția "cost-of-service", bazată pe teoria alocării optime a resurselor care trebuie să apară într-o economie competitivă. În această variantă, tariful trebuie să acopere costurile de uzură și să asigure sursele investiționale și de cercetare-dezvoltare ale sectorului;
- concepția "value-of-service", bazată pe valoarea la consumator a utilității serviciului mai degrabă decât pe costurile implicate. Limita aplicării acestui principiu este aceea a serviciului universal, definit în termenii politicii social- economice a statului.

În ultima vreme, presiunea se îndreaptă către aplicarea principiului "cost-of-service" în politica de tarife, datorită, pe de o parte, progresului tehnic care face ca anumite servicii să fie substituite de altele (telefonie fixă față de cea mobilă, poșta electronică față de facsimil etc.), iar pe de altă parte datorită impactului reglementărilor serviciilor de operatori publici în materie de eliminare a subvențiilor încrucișate. Aceste două tendințe fac ca rolul costurilor în elaborarea politicii tarifare să crească, eliminând și anumite arbitrarii în materie de

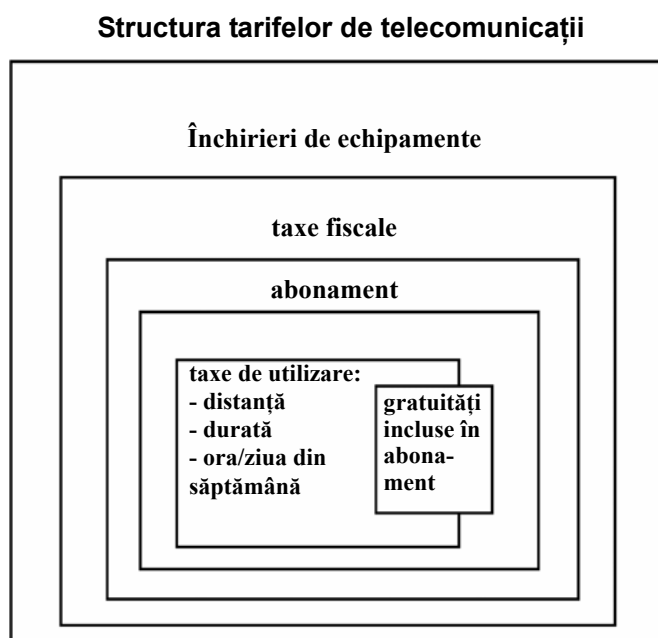
¹ Performance Indicators for Public Telecommunications Operators, ICCP nr. 22, OECD, p. 81.

apreciere a valorii la consumator a anumitor servicii. În practică însă, politica tarifară este dată de o compunere a celor două principii, astfel încât să mențină posibilitățile de control a pârgurilor economice a sectorului în limitele eficacității.

1.3.1. Telecomunicațiile

Structura tarifelor de telecomunicații, examinate prin perspectiva posibilităților inventariate de asigurare a unui flux de servicii distincte, arată ca în figura 1.

Figura 1

Combinarea acestor posibilități de taxare, în volum total, este baza politicii tarifare a fiecărei administrații naționale sau a furnizorilor de servicii cu valoare adăugată. În funcție de elementele concrete ale acestei politici, există diferențieri substanțiale de la țară la țară, sau de la perioadă la perioadă. Scopul modificărilor în ponderea relativă a diferitelor elemente de tarif este acela de a echilibra două tendințe contrare:

- a) pe de o parte, necesitatea de a asigura o creștere a veniturilor la bugetul administrațiilor sau, în condițiile economiei de scară, o constanță relativă a acestor venituri. Posibilitatea ca efectele să fie cele scontate este condiționată de:

- nivelul de accesibilitate al rețelei: se pot aplica tarife mari de instalare, mai ales pentru clienții profesionali, în cazul unei durate mari de așteptare la instalare;
 - existența unor diferențe mari între orele de vârf și de gol: practicarea unor reduceri de tarif care să uniformizeze cererea de servicii (în special cele care utilizează rețeaua telefoniei vocale), asigurând permanența fluxului de venituri;
 - nivelul de dezvoltare a pieței serviciilor cu valoare adăugată care utilizează rețeaua de telecomunicații: practicarea de abonamente diferențiate și a închirierii de echipamente și linii;
 - politica fiscală: practicarea unor taxe fiscale ridicate poate inhiba oferta de servicii, în special în domeniul celor cu valoare adăugată (în general mai scumpe); absența taxării nu este însă neapărat un stimulent;
- b) pe de altă parte, restricțiile rezultate din definirea universalității serviciului, ceea ce impune:
- practicarea unor tarife sub costurile de instalare sau/și exploatare pentru zonele izolate, realizată prin subvenții încrucișate;
 - acordarea de gratuități diverse sau facilități persoanelor dezavantajate (handicapați, bătrâni fără venituri sau cu venituri mici), organizațiilor de asistență socială etc., pentru ca serviciile de telecomunicații să devină accesibile; acoperirea cheltuielilor se realizează fie prin subvenționare, fie de la bugetul de stat;
 - taxarea la limită a unui anumit serviciu, de exemplu, telefonie vocală locală - care devine astfel serviciu universal în mod concret.

Realizarea unui echilibru între cererea de servicii și tariful practicat este diferită de relația pozitivă cunoscută pentru piața produselor (vezi fig.2 și 3).

Detaliile politicii tarifare, în speță calculul elasticităților în funcție de preț, pretind un studiu amănunțit, metodologia consacrată fiind aceea a "coșului de servicii" de telecomunicații furnizate de administrațiile naționale¹. Cu titlu ilustrativ, se prezintă în tabelul 4 rezultanta politicii tarifare în telecomunicații, structura veniturilor din serviciul telefonic, știut fiind că acesta se găsește la intersecția unor puternice contestări concurențiale din partea serviciilor alternative (telefonie mobilă, în principal) și, prin urmare reflectă fidel preferințele publicului.

¹ Performance Indicators for Public Telecommunications Operators, ICCP, nr. 22, OECD, p. 30 și urm.

Figura 2

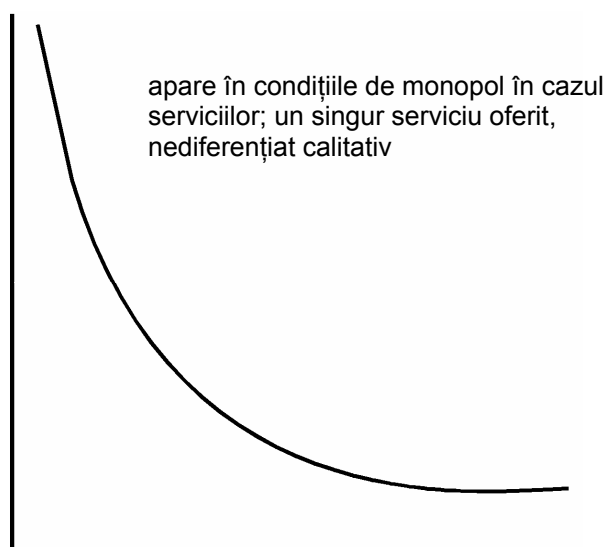
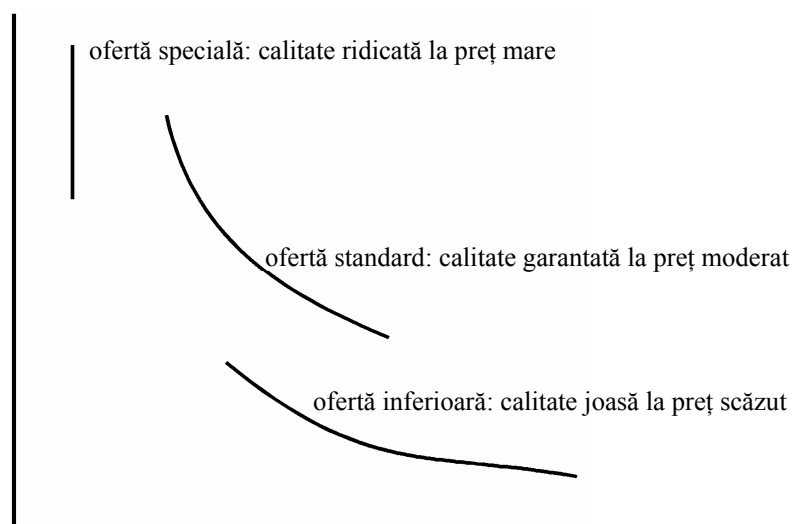
Relația pozitivă dintre cerere și preț

Figura 3

Relațiile dintre cerere și preț diferențiate după ofertă

Tabelul 4

Structura veniturilor din serviciul telefonic în unele țări membre OECD

Țara	Taxe de instalare	Venitul din abonament	Utilizare	Taxe fiscale
Anglia	37,87 ^(x)		62,13	15% TVA
Austria	2,41	22,21	75,38	nu
Franța	17,06 ^(x)		82,93	18,65% TV
Germania	0,86	30,14	69	12 % TVA
Italia	30,41	25,07	71,52	18 % TVA
Olanda	9,36	43,55	47,09	nu
Suedia	9,78	27,54	62,68	nu
Germania	3,99	44,28	51,73	3% acciza
Media OECD	3,6	28,69	67,7	

^(x) Inclusiv abonament.

Sursa: ICCP nr. 22, OECD 1990.

Țările din Europa răsăriteană se confruntă cu un alt gen de probleme, care fac inoperantă, cel puțin pe moment, o politică concertată în sensul obținerii conformității structurii tarifului cu preferințele publice:

- a) în primul rând, deosebirea dintre nivelul veniturilor medii în economia acestor țări și cel din economiile dezvoltate face ca, în monedă națională, tarifele percepute să fie sub cele medii mondiale, dar, ca pondere în totalul cheltuielilor în salariul mediu, să fie mult peste această medie. Astfel, în România, deși taxele de instalare reprezintă numai 11% din cele medii pentru Europa de Vest, taxele de abonament numai 4,8%, iar tariful pe impuls de 14%, suma cheltuielilor pentru comunicații reprezintă peste 4,4% din venitul mediu, față de numai 1,5% în Europa de Vest;
- b) pentru atenuarea efectelor costurilor ridicate ale serviciilor de telecomunicații, se păstrează o discriminare în tarifyare între clienții rezidențiali (menaje) și cei profesionali (agenți economici), atât în ceea ce privește tarifele de instalare, cât și cele de abonament și exploatare. În România, clienții rezidențiali plătesc mai puțin cu 28% la instalare și cu 67% la abonament decât agenții economici;
- c) evoluția tarifelor ține seama de creșterea generală a prețurilor din economie, dar nu au același grafic de evoluție (vezi figura 4). Acest fapt se datorează, în primul rând, condițiilor tehnice de percepere a taxelor de telecomunicații în special cele de abonament. Evoluția acestor taxe este diferențiată pe categorii de tarify, cea mai puternică creștere fiind cea înregistrată de cheltuielile de instalare a unui post telefonic nou (vezi figura 5).

Figura 4

Evoluția prețurilor de consum ale populației pe categorii de bunuri

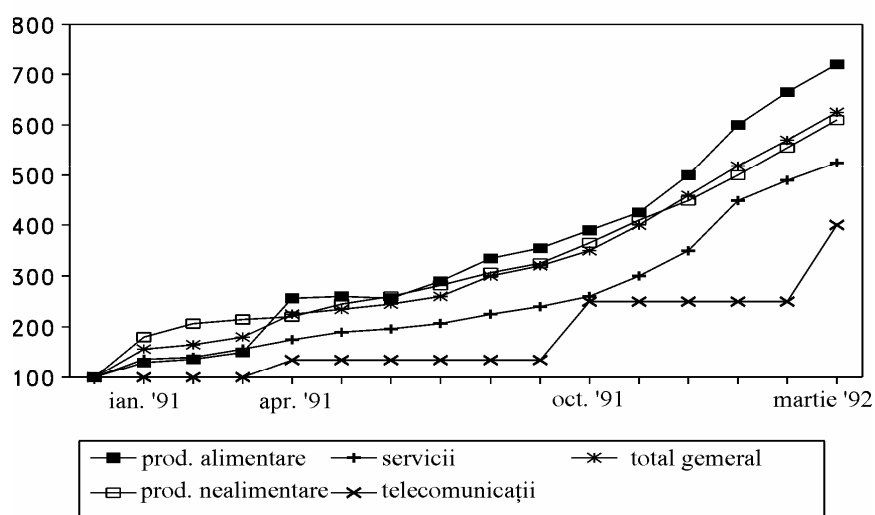
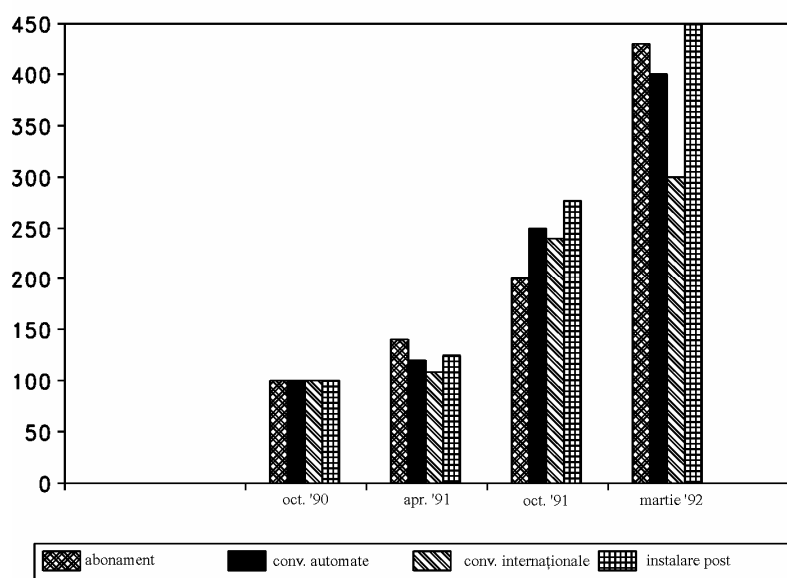

Figura 5

Evoluția tarifelor de telecomunicații

Deși creșterea este însemnată, există încă disproporții mari între tarife și costuri: astfel, după estimările Ministerului Comunicațiilor, la o investiție totală necesară pentru instalarea unui post telefonic nou de circa 1000 \$, se percepe de la populație numai echivalentul a 18 \$, iar de la agenții economici 25 \$. Totodată, nivelul tarifării convorbirilor internaționale rămâne mult mai mic decât cel din țările de destinație a apelurilor și apare, astfel, ca fenomen important, tendința de a spori cererea de servicii de telefonie vocală în rețeaua internațională cu apel din România. Acest lucru face să crească plata serviciilor telefonice către administrațiile țărilor de destinație efectuată de administrația română și, deși încasarea convorbirilor este tarifată în lei, plata se efectuează în valută.

1.3.2. Poșta

În materie de tarificare poștală, cea mai revoluționară inovație a fost timbrul poștal: principiul de funcționare a acestuia - abolirea distanței ca principiu de tarificare - a permis administrarea poștelor în regim de monopol.

Pe măsura creșterii tarifului de poștă, tarifierea a trebuit să țină însă seama de prețul de cost al fiecărei prestații, care are două componente de bază: costul transportului și cel al distribuției. Aplicarea principiului de tarificare "value-of-service" devine posibilă însă, odată cu apariția serviciilor substituibile celor poștale: electronic mail, facsimil etc. și, ceea ce este mai important, odată cu deschiderea serviciilor poștale către piață și administrarea acestei activități în regim concurențial.

În practică, delimitarea unei politici tarifare poștale ține cont de două aspecte:

- determinarea nivelului general al veniturilor, care să acopere costurile plus necesarul de finanțare a dezvoltării;
- determinarea nivelului tarifului funcție de un nivel general de tarife stabilit pe baza cererii și ofertei¹. Acest din urmă aspect se realizează prin metoda "coșului de servicii", amintită anterior.

Ca urmare a acestei politici, apare posibilitatea creșterii veniturilor prin:

- a) tarificare superioară acolo unde se menține statutul de monopol al serviciilor poștale (mesageria, corespondența recomandată, transferul de documente originale etc.) și
- b) acordarea de facilități de plată sau reduceri de tarife pentru depunerea unui număr mare de trimiteri, pentru ambalare standardizată etc., în scopul creșterii cererii de servicii poștale.

Cea mai importantă problemă a politicii tarifare în domeniul poștal este cea a subvențiilor încrucișate. În cazul când administrația comunicațiilor este unică pentru toate cele trei tipuri de servicii, aproape inevitabil apar subvențio-

¹ V. Șchiopârlan, *Organizarea și strategia dezvoltării activității de poștă și telecomunicații*, ASE, București, 1993.

nări încrucișate între servicii. La începuturile dezvoltării ofertei de servicii de telecomunicații, serviciile poștale erau acelea care asigurau subvenționarea, contribuind astfel la promovarea cererii de servicii alternative; ulterior, situația s-a schimbat radical, telecomunicațiile subvenționând poșta, mai ales în cele țări în care se utilizează masiv forță de muncă pentru activități rutiniere (cartarea, de pildă).

Desprinderea administrațiilor telecomunicațiilor și difuziunii de cea a poștei a făcut necesară reconsiderarea acestei activități din perspectiva rentabilității tarifării: eliminându-se subvenționarea încrucișată dinspre telecomunicații și/sau difuziune, poșta mai poate aplica doar politica de tarifare adecvată sporirii cererii de servicii proprii. Menținerea unei subvenționări încrucișate are sens numai în privința asigurării unui serviciu universal nerentabil din punctul de vedere al tarifării.

Poșta Română s-a aflat, în 1990 într-o situație similară: lipsa îndelungată a fondurilor de investiții a condus la întârzieri în mecanizarea operațiunilor, la cheltuieli din ce în ce mai mari cu transportul poștal - în absența unui parc auto propriu. Totodată, datorită concurenței serviciilor alternative, s-au înregistrat scăderi importante ale volumului prestărilor de servicii, în special la corespondență și mesagerii, compensate parțial de o creștere a volumului serviciului de mandate. Ca urmare a creșterilor de salarii și prețuri, cheltuielile poștale au înregistrat, în 1992 o creștere cu 974% față de nivelul anului 1989¹. În aceste condiții, administrația regiei a majorat tarifele la prestații, concomitent cu constituirea unui parc auto propriu și înființarea de servicii noi - Prioripost, Postrăspuns, EMS (Electronic Mail Service) - și de servicii publicitare - Postafiș, Poststamp. Ca urmare, activitatea a devenit rapid rentabilă, la finele anului înregistrându-se un nivel al cheltuielilor de 844 lei/1000 lei venituri.

1.3.3. Difuziunea radio-tv

Tarifarea serviciilor de comunicații difuzate în rețeaua de unde hertziene este diferită în Europa și SUA datorită, în primul rând, concepției privind aceste activități: în Europa - România inclusiv - se consideră a fi de această natură numai transmisia la distanță și (eventual) distribuția locală, în timp ce în SUA activitățile și serviciile de televiziune sunt integrate rețelei de transport și distribuție. Din această cauză, în Europa se tarifează, pe baza principiului "cost-of-service", transmisia de programe (costurile fiind cele implicate de întreținerea rețelei de posturi și de retransmisie, inclusiv cheltuielile de cercetare și dezvoltare implicate, precum cele decurgând din amortizarea echipamentelor spațiale - sateliți de comunicații). În aceeași categorie a tarifelor se includ și concesiunile de frecvențe radio-tv și de rețele de cabluri pentru distribuția de programe tv-video. În SUA, categoria de tarife de radio-comunicații include și

¹ Ministerul Comunicațiilor, *Analiza sectorială pentru programul global de restructurare și dezvoltare economică*, 1993.

serviciile care, în Europa sunt catalogate ca fiind de specificul audiovizualului: tarife publicitare, vânzările de programe tv și filme, taxe de recepție etc.

În România, după cum deja s-a menționat, se practică o tarifare la nivelul a 10% din valoarea abonamentelor radio-tv, care constituie venit al Regiei Radiocomunicații. Tot în această categorie de venituri se înscriu și cesiunea de licențe radio-tv, participarea la capitalul social al firmelor de servicii cu valoare adăugată - paging, telefonie celulară mobilă etc., însă cu ponderi mici. Ceea ce rămâne de menționat este faptul că practicarea acestei politici de tarifare conduce la un imobilism accentuat al regiei.

Tendința mondială este însă aceea de a apropia practica europeană de cea americană în materie de televiziune și comunicații radio. Deja sunt semne că această apropiere este efectivă, prin proliferarea companiilor private de radio și televiziune și acoperirea de către acestea a unui segment din ce în ce mai mare din piața audio-vizualului. Companiile private sunt însă rentabile numai exploatate în rețea integrată de servicii - ceea ce face ca investițiile acestor posturi să substituie rețelele de transmisie ale administrațiilor naționale (fenomenul de ocolire - bypass). Iată, de pildă, randamentele anuale pe familie a unor posturi de televiziune din care unul (TF1 - Franța) este post național (vezi tabelul 5).

Tabelul 5

Randamentul televiziunilor

	Partea de piață	Randament pe familie
CBS - SUA	25 %	1250 FF
ITV - Anglia	52 %	960 FF
TF1 - Franța	42 %	272 FF
TF3 - Franța	16 %	774 FF
Berlusconi - Italia	50 %	435 FF
Canal Plus	3 %	1440 FF

Sursa: N. Coste-Cerdan, A. Le Diberder, *op. cit.*, p. 107.

După cum se vede Canal Plus, deși deține cea mai mică parte din piață, are un randament superior multor posturi cu audiență mult mai mare; în Anglia, rețeaua de televiziune privată ITV demonstrează că este posibilă chiar obținerea celei mai mari părți din piață în condițiile integrării în rețea. Exploatarea difuzării în regim de piață concurențială se dovedește, deci, mai eficientă decât gestiunea rețelei de tip tradițional european.

2. PROCESUL DE PRIVATIZARE ÎN DOMENIUL COMUNICAȚIILOR

Vreme îndelungată, serviciile de comunicații au fost furnizate în regim de monopol, devenind chiar exemplul clasic de monopol natural: existența unei rețele unice a infrastructurii comunicațiilor (justificată de faptul că orice dublare a acesteia antrenează costuri excesive) pe de o parte, iar pe de altă parte serviciul universal furnizat de Administrația sectorului (justificat de dimensiunea socială a comunicării). Rațiunea de a fi a monopolului este însă insuficientă pentru a explica îndelungata sa istorie în domeniul comunicațiilor; posibilitatea aceasta vine însă din modul de finanțare a activităților - anume subvenționarea încrucișată -, care este un instrument economic eficient și social echitabil atât pentru administrarea infrastructurii cât și pentru atingerea scopului de "servicii universale".

Anii '80 au marcat însă o importantă schimbare de opinie în privința eficacității reglării proceselor prin intermediul monopolului, mergând până la a trece în exploatare de piață activități considerate "tabu" din perspectiva valorii sociale a serviciilor: telefonia publică vocală și poșta (în speță, British Telecom și British Mail). Mai mult chiar, o companie privată (Mercury Communication Ltd., Anglia) a fost autorizată să construiască o rețea alternativă de telecomunicații, contestând deci chiar baza fizică a monopolului natural.

Schimbarea concepției asupra locului și rolului sectorului de comunicații în contextul economic național concordă cu o tendință generală în economie; nici momentul nu este întâmplător, acesta corespunzând atât unui vârf al dezvoltării tehnologiei în comunicații, cât și punerii la punct a unor proceduri de trecere a exploatațiilor de stat în proprietate privată.

Două sunt, prin urmare, problemele legate de privatizare în comunicații: prima, cât de întins și cum trebuie organizat monopolul în comunicații, iar cea de-a doua, care sunt procedurile specifice trecerii la regimul de piață a sectorului.

2.1. Monopolul în comunicații

Rațiunea de a fi a monopolului, în general, este aceea de a putea fi asigurat un control direct asupra producției fizice, fie că aceasta se datorează statutului de "industrie strategică", fie că necesită anumite condiții speciale de finanțare. În țările OECD circa 10% din PIB este realizat în întreprinderi economice reglementate prin monopol, de regulă acestea aparținând unor sectoare capital intensive. Comunicațiile nu sunt, mai corect spus, au încetat să fie, capital-intensive odată cu descreșterea rapidă a costului marginal al transportului mesajelor - datorat încorporării tehnicilor de digitalizare a semnalului și de prelucrare informatizată a comutării. Rămâne, în schimb, într-o anumită măsură, ramură strategică: cât anume însă, care parte (din punct de vedere tehnic) și

cum anume urmează a fi exploatată, rămâne o problemă de politică economică și socială.

Din punct de vedere strict economic, exploatarea comunicațiilor în regim de monopol într-un mod eficient implică minimizarea costurilor, ceea ce ar însemna, din punctul de vedere al organizării:

- economie de scară substanțială în componentele individuale ale rețelei;
- economii de scară în arhitectura și managementul rețelei;
- economii de scop la intersecția ofertei de diverse tipuri de servicii¹.

O atare structură a producției de servicii face însă necesară spargerea monopolului în "monopoluri" subordonate unui scop comun, după criteriul componentelor activității principale (în difuziunea radio-tv, aceasta va echivala cu destructurarea ofertei de servicii audiovizuale în servicii de producție, transport, distribuție etc. fiecare conectate direct la un număr mare de utilizatori). Evident, este o utopie imaginarea unei asemenea posibilități, întrucât în cea mai mare parte activitățile desfășurate în rețea sunt strâns legate între ele. "Desfacerea" monopolului poate fi concepută numai în termenii deschiderii spre concurență.

Dar, chiar dacă este recunoscut ca inevitabil, monopolul în comunicații nu este suficient pentru a asigura că aceste servicii sunt oferite pe o bază eficientă: structurile monopoliste au puține stimulente de a deveni cost-eficiente și, în plus, se poate abuza ușor de poziția de monopol în profitul proprietarilor și/sau managementului întreprinderii. În practică s-a dovedit faptul că, în cadrul economic monopolist, costul reglării (ineficiente, în plus de aceasta) este mai mare decât acela cerut de introducerea competiției, cel puțin în acele locuri unde producția este posibilă sub monopol natural².

2.1.1. Limitele monopolului

În general, este considerat acceptabil monopolul în materie de comunicații doar în măsura în care acesta asigură un serviciu universal. Asupra acestui concept însă există numeroase opinii și obiecții, chiar dacă, în principiu, acestea se referă la același lucru.

"Serviciul universal" definește un acces la serviciile de comunicații, ca un drept de bază al tuturor cetățenilor, esențial pentru toți membrii societății, precum și ca un element de bază al dreptului la libertatea exprimării și comunicării³. Deci acesta nu este confundat nici cu noțiunea de serviciu public, nici cu cea de serviciu de bază:

¹ H. Ergas: *Regulation, Monopoly and Competition in the Telecommunication Infrastructure*, în *Trends of Change in Telecommunications Policy*, ICCP nr. 13, OECD 1987.

² H. Ergas, *op. cit.*

³ Universal service and Rate Restructuring in Telecommunications, ICCP nr. 24, OECD, 1991.

- serviciul public se referă la relațiile între creșterea ofertei de servicii și programarea scopurilor social politice;
- serviciul de bază cuprinde relațiile tehnice și economice între niveluri de servire.

Principiile pe care se sprijină conceptul de serviciu universal sunt cele disputate; în timp ce în "Cartea Verde" sunt cuprinse numai două (primele, în ordinea enumerării de mai jos), tot mai multe țări cer, iar altele au inclus deja din proprie inițiativă, și alte cerințe:

- a) disponibilitatea geografică universală: orice cetățean, aflat în limitele frontierelor unui stat, are dreptul la acces egal la serviciile statului;
- b) accesul nediscriminatoriu, impunând un tratament egal pentru toți utilizatorii în privința prețului sau a nivelului servirii;
- c) costurile serviciilor trebuie să fie rezonabile, permițând accesul tuturor cetățenilor;
- d) serviciul furnizat trebuie să fie supus unor standarde de calitate sub care nu are voie să scadă.

Ceea ce înseamnă însă în practică acest principiu, face ca diferențele să fie substanțiale de la o țară la alta. De exemplu, Italia a reglementat obligativitatea montării unei centrale telefonice în orice localitate din teritoriu unde au fost înregistrate 25 de cereri; Spania reglementează numărul de cereri la 50 și o distanță maximă de o centrală de 2 Km. Alte țări nu au o reglementare juridică propriu-zisă, principiul Universalității fiind cuprins în reglementările de funcționare ale administrațiilor (SUA, Olanda) sau este utilizată o prevedere mai largă în cadrul legilor care reglementează toate monopolurile (Germania). În România, în lipsa unei legi a comunicațiilor, principiul universalității este enunțat ca atare în Mandatul acordat Consiliului de Administrație al ROMTELECOM, în care se spune: "ROM-TELECOM va respecta principiile serviciului universal, furnizând servicii în aceiași termeni și condiții pe întreg teritoriul național".

2.1.2. Controlul monopolului

Chiar acolo unde este inevitabil, monopolul trebuie, în principiu, supus unor reguli și sancțiuni care să determine o administrare economică eficientă a activității. Trebuie precizat faptul că nu se confundă structura industrială în care are loc organizarea și desfășurarea propriu-zisă a proceselor economice (și care poate fi monopol, oligopol etc.) cu mecanismul organizator al pieței (o paletă foarte largă, de la planificare la concurență). În acest context, un monopol poate funcționa foarte bine și poate fi administrat fie cu ajutorul instrumentelor de planificare, fie în sistemul pieței - regim cvasiconcurențial¹ (vezi figura 6.).

¹ Michael Gensollen, *op. cit.*

Figura 6

Organizarea producției

	(Organizare) planificare	(Selectie) concurență
Monopol (o singură întreprindere)	Controlul monopolului	Cvasi-concurență
Piață (mai multe întreprinderi)	Planificare suplă	Protecția concurenței

Controlul monopolului presupune, prin urmare, consolidarea unui set de reglementări care să incite managementul monopolului să aloce eficient resursele. Aceste reglementări pot fi de cele mai diverse naturi; ceea ce numește, de pildă, M.Gensollen, cvasiconcurența se referă la: concurență potențială pe o piață contestabilă; concurență prealabilă; concurență simulată de o agenție de control; concurență internă. În ceea ce privește controlul monopolului, acesta poate fi realizat prin: proprietatea publică și/sau operarea în regim public, reglementarea formală și franchising.

1. **Controlul monopolului** are ca scop reducerea puterii monopolului, în absența posibilității de alegere din partea consumatorului:

a) Proprietatea publică (sau administrarea în regim public) încearcă protejarea consumatorului prin eliminarea problemelor pe care le pune maximizarea profitului. Dificultatea majoră a acestei forme de control constă în problema găsirii unui echilibru satisfăcător între necesitățile autonomiei managementului și cele ale contabilizării stricte a rezultatelor. Diferența între întreprinderea publică și cea privată constă în aceea că managementul acesteia din urmă are un grad înalt de libertate de operare; de aici și dificultatea menționată. Totodată, poate fi constatat faptul că, în foarte multe țări, criteriile politice determină decizia de politică economică, ceea ce conduce la restrângerea libertăților managementului întreprinderii publice;

b) Reglementarea formală implică supervizarea pieței într-un mod continuu printr-un "agent cumpărător" constituit explicit, distinct de ofertantul de servicii. Rolul acestui agent este jucat de un departament guvernamental sau o comisie regulatorie, acesta din urmă fiind tipic pentru administrația nord-americană.

Criticile la care a fost supusă această reglementare sunt poate mai numeroase decât cele adresate tuturor celorlalte tipuri de reglări. În primul rând, se constată că independența agenției este limitată atât prin cerințele generale ale proceselor planificate, cât și prin interacțiunea cu sistemul politic. Ca urmare a acestui fapt, costurile de producție sunt distorsionate atât prin "costuri de umplură" (salarii mari, standarde de muncă reduse) cât și prin ineficiența proceselor de producție. În acest fel, rata profitului nu reflectă relația dintre economia internă a întreprinderii reglementate și piață, implicând faptul că profitabilitatea nu este egală cu costul de oportunitate al capitalului. Totodată, deviația prețurilor de la costul marginal este datorată mai degrabă convențiilor de

contabilizare utilizate în alocarea costurilor decât celor folosite în reflectarea obiectivelor de echitate socială.

În altă ordine de idei, ineficiența indusă de reglementare este mult mai mare în situațiile de schimbări rapide (tehnologii noi sau șocuri exogene absorbite în costuri), din cauza faptului că procesele de reglare tind să ajusteze lent: pentru o decizie este nevoie de o medie anuală, iar restricțiile politice conduc agenția de reglementare la încetinirea ritmului schimbărilor, aruncând povara ajustării pe acele variabile ale deciziei care sunt cel mai puțin sensibile politic¹.

c) Franchising-ul semnifică acordarea dreptului de a furniza un serviciu de utilitate publică unui operator privat; în multe privințe această metodă este opusă întreprinderii publice, având avantajele (teoretice) ale păstrării stimulentele de eficiență asociate cu maximizarea profitului și cel al menținerii costurilor de administrare a monopolului la un nivel redus. În practică însă, este dificilă stabilirea cu precizie a condițiilor contractuale în care monopolul poate fi operat - în mod special prețul și gradul serviciului - decât dacă se ignoră modificările în prețurile de achiziție, inovația tehnologică și modificările în structura și dimensiunea cererii.

Aplicarea franchising-ului este mai eficientă atunci când oferta de servicii poate fi separată de responsabilitatea administrării unei infrastructuri, ori dacă există posibilitatea unor avantaje în a localiza operatorii, astfel încât pe un teritoriu să existe mai mulți operatori în același timp, facilitând compararea eficienței fiecăruia și creșterea concurenței.

2. Cvasiconcurența este un sistem de reglare care încearcă să introducă mecanismele concurențiale acolo unde reglarea obișnuită are loc în termenii rigizi ai dependențelor monopoliste.

a) Concurența potențială, constă în a nu proteja monopolul și a permite, chiar a încuraja, intrarea concurenților. Dacă monopolul este efectiv natural, aceștia nu se vor putea menține decât în acele nișe unde monopolul practică tarife superioare costurilor; în acest fel, monopolul va fi constrâns să gestioneze eficient resursele și să aplice o politică tarifară de rang secund. În materie de comunicații, această metodă este puțin aplicabilă, întrucât pretinde ca o condiție prealabilă, contestabilitatea pieței - or, în sectorul comunicațiilor, investițiile de intrare pe o piață sunt substanțiale.

b) Concurența prealabilă este asemănătoare franchising-ului, cu mențiunea că revizuirea concesiunilor are loc în condițiile avantajelor relative ale firmei deja concesionară (care păstrează pentru sine informații esențiale în legătură cu exploatarea).

c) Concurența simulată revine la compararea performanțelor diverselor firme care operează în sectoare similare sau zone geografice apropiate. Validarea performanței o face o agenție de reglementare, controlând prețul fiecărei întreprinderi în funcție de costul declarat al altora, care servesc astfel de refe-

¹ H. Ergas, *op. cit.*

rință. Ca și în cazul precedent, problema cea mai importantă este cea a informației private (întreprinderile nu vor furniza date despre costurile proprii - care permit deci identificarea și, implicit, scăderea puterii lor concurențiale) decât dacă au garanții suficiente că avantajul de care beneficiază momentan va fi conservat.

d) Concurența internă constă în introducerea mecanismelor de selecție chiar în organizarea internă a întreprinderii aflată în situație de monopol pe piață. Pentru ca această procedură să fie benefică trebuie ca echipele să fie realmente independente, iar arbitrajul să fie cel al pieței externe, nu al directorului general. Costurile pe care le implică însă această metodă o fac prohibitivă pentru majoritatea activităților cunoscute.

2.1.3. Politica de demonopolizare

Prima cerință a revizuirii mecanismelor de administrare a monopolurilor naturale, astfel încât orice consecință adversă a funcționării sale să fie minimizată, este aceea de a găsi căile prin care să se limiteze sarcinile mecanismului de control. Acest lucru va conduce imediat la reducerea vulnerabilității sistemului în fața deficiențelor proceselor de administrare și se realizează, în principal prin două mijloace¹:

- creșterea încrederii în competiție;
- sporirea simplității și transparenței reglării.

a) **Creșterea încrederii în competiție** este, în contextul industriei reglementate, consecventă cu apariția de produse sau/și servicii alternative, utilizând infrastructuri monopoliste sau cu acces liber. În practică sunt constatate trei tipuri de competiție semnificativă pentru acest tip de industrie:

- competiția "internă", se referă la competiția dintre părțile gamei de produse;
- competiția "intermodală", în care asigurarea serviciilor similare poate fi făcută utilizând diferite facilități: sateliți, fibre optice etc.;
- competiția "etalon", care are în vedere asigurarea serviciilor identice pe o bază monopolistă, dar în care fiecare zonă este deservită de alt producător.

În domeniul comunicațiilor, limitele monopolului natural au fost restrânse, liberalizându-se piața echipamentelor periferice și piața serviciilor cu valoare adăugată practic în toate țările unde acest lucru a fost posibil:

- liberalizarea pieței echipamentelor periferice (CPE - Customer Premise Equipment) a condus la trecerea unei părți importante a comutației la clienții privați (PABX - Private Automatic Branch Exchange, în S.U.A.). În S.U.A., acest proces a început în anii '70, cu mult timp înaintea pieței europene; în 1986, prețul de cost per linie era cu 20 până

¹ *Structural Adjustments and Economic Performance*, OECD nr.4, 1987.

la 30 de cenți mai mic pe piețele liberalizate - S.U.A., Franța, Anglia - decât în Germania - în care monopolul rămâne foarte puternic;

- piața serviciilor cu valoare adăugată (SVA; în engl. VANS - Value Added Network Service) este strâns legată de dereglementarea pieței; în general, în telecomunicații, piața SVA este strâns legată și de mecanismul regulator al ofertei de servicii de bază, adică de comutație și transportul public. Ca o exemplificare a acestor două dependențe stă faptul dezvoltării pieței SVA în Marea Britanie, unde oferta atinge peste 160 de servicii diferite.

b) **O reglementare mai transparentă și mai simplă** are ca scop, pe de o parte, protejarea consumatorului de abuzul puterii pieței, iar pe de altă parte, crearea unui mediu competitiv în condițiile reglementării (problema subvențiilor încrucișate):

- s-a observat, nu odată, că sistemul de reglare bazat pe mecanismul ratei profitului nu este infailibil, acesta cedând mai ales în fața politicilor de protecție socială. Condiția necesară pentru ca sistemul de protecție să fie eficient, este aceea ca procedurile de reglare să necesite un minimum de informații și să păstreze încă stimulentele pieței. În Anglia s-a aplicat, cu oarecare succes, formula RPI-X, care semnifică determinarea unui nivel al ratei de creștere a prețului pentru o firmă reglementată ca fiind egal cu indicele prețurilor cu amănuntul (retail price index) minus un nivel fixat (X în formulă). Dificultățile întâmpinate în aplicare se datorează insuficienței controlului nivelului tuturor prețurilor, în condițiile în care firma poate varia calitatea ofertei; totodată, aplicarea RPI-X este dificilă în ramuri vulnerabile la șocuri majore ale prețurilor - fapt care face necesară reexaminarea formulei atunci când schimbarea cumulată întrece un nivel prevăzut anterior;
- crearea unui mediu competitiv în condițiile reglementării se lovește de dificultatea majoră a subvențiilor încrucișate. Dacă, într-o primă etapă, au fost eliminate subvențiile între servicii de naturi diferite (poștă - telecomunicații) și într-o a doua subvențiile din interiorul gamei de servicii oferită de operatorul public, rămân încă de soluționat altele. Apar, astfel, subvenționări între mediul urban și cel rural, între traficul interurban și cel local, între grupe de clientelă etc. chiar și în țări cu sisteme de comunicații printre cele mai dezvoltate (vezi tabelul 6).

Tabelul 6

Gradul acoperirii costurilor în oferta de servicii

	Suedia	Australia	Franța	Anglia
rezidențiali	0,85-0,95	0,61	0,86	0,73
nerezidențiali	1,05-1,15	0,99	1,40	1,03

Deși prezintă o importanță socială deosebită, subvenționarea încrucișată împiedică manifestarea forțelor pieței; tarificarea, în acest caz, respectă principiul "value-of-service", dar împiedică formarea unei economii de scară, cu efecte semnificative pe termen lung.

Dacă înțelegem prin "privatizare", ca proces economic, integrarea inițiativei private în resursele economice ale întreprinderii proprietate de stat, implicit acceptăm că formele în care acesta poate avea loc sunt mai numeroase decât trecerea în patrimoniu privat a unităților productive. Ca formă, deci, privatizarea ar îmbrăca două aspecte relativ distincte: reforma întreprinderii și privatizarea patrimoniului.

2.2. Privatizarea în comunicații

a) **Reforma întreprinderii publice** privește crearea unor relații în care câștigul și pierderea să fie tipice ca pentru o întreprindere privată. Elementele implicate în acest proces sunt:

- autonomia managementului, prin separarea netă a operațiunilor managementului de cele ale departamentelor guvernamentale;
- clarificarea sarcinilor și responsabilităților întreprinderii, pe termen mediu, privitoare la: parametrii aplicabili la nivelul ramurii (cum a fost cazul sistemului de prețuri și cel al regulilor de investiții în Anglia și Finlanda); încheierea de înțelegeri asupra strategiei și obiectivelor corporației, între guvern și management (sistemul "contractelor de plan" în Franța); în fine, în legătură cu clauza de declin (sunset clauses) privitoare la întreprindere și specificarea responsabilităților;
- creșterea măsurabilității performanței manageriale în evoluția întreprinderii, prin aplicarea unor criterii la care performanța să poată fi raportată, verificarea periodică de către o comisie neutră și publicarea rezultatelor.

În acest mod, întreprinderea publică nu devine, evident, una privată; ceea ce se întâmplă însă în interiorul ei devine mai transparent și întreprinderea poate, astfel, să încorporeze informația pieței de valori. În ultimă analiză, ceea ce interesează în procesul de privatizare este tocmai această permeabilitate la informația de piață.

b) **Privatizarea patrimoniului** este forma ultimă și definitivă a acestui proces, creându-se astfel, o legătură extrem de strânsă cu piața de capital. Ca formă de monitorizare a eficienței, aceasta poate ea însăși să accentueze procesul de reglare, prin creșterea fluxului informațional spre cei care asigură reglarea și prin transferul unor responsabilități de reglare spre piață.

Piața însăși poate fi stimulată prin reforma reglementării (în particular, prin sistemul RPI-X). Însă, condițiile de control ale pieței de capital asupra eficienței pot opera numai dacă firma poate fi vândută la licitație, liber, sub condiția a trei implicații politice importante:

- restricțiile în vandabilitatea unei întreprinderi în utilități publice poate reduce nu numai valoarea patrimonială ce poate fi obținută din vânzarea sa, ci este împotriva raționalității transferului de active spre proprietatea privată (în special în cazul investitorilor străini);
- pot fi obținute rezultate asemănătoare beneficiului unei competiții pe piața capitalului fără transferul întreg al activelor spre proprietatea privată: chiar și numai cu o mică parte a activelor firmei vândute pe piață atât managerii cât și instanța care reglementează poate obține informațiile necesare de pe piață;
- vânzarea unei părți, chiar mici, din activele firmei, modifică relațiile între management și guvern: forțează guvernul să ia măsuri împotriva managementului ineficient și obligă managerii să obțină o anumită performanță, la care nu-i poate contrânge altfel nici guvernul, nici parlamentul.

Privite însă din afara pieței de capital, schimbările produse în mecanismul economic al producerii serviciilor de comunicații pot fi așezate într-o matrice (vezi figura 7):

Figura 7

**Matricea schimbărilor generate de privatizare
Instrumente de privatizare**

Localizări ale schimbării	Creșterea competitivității ofertei	Liberalizarea intrării pe piață	Reglementarea prețurilor	Reglementarea ratei profiturilor	Vânzarea de active către sectorul privat
- produse noi	X	a12	a13	X	a15
- structuri de prețuri	X	a22	a23	a24	a25
- eficiența costurilor constante și calitatea producției	a31	a32	a33	a34	a35
- eficiența costurilor variabile și calitatea producției	a41	a42	a43	a44	a45

Sursa: M. Waterson, *Privatisation and the British Post Office*, Review of Applied Economics, vol. 6, nr. 2/1992.

a₁₂ - echipament pentru telecomunicații (fax, roboți telefonici etc.); dificultatea constă în a decide rapiditatea schimbărilor față de ce s-ar putea produce oricum;

a₁₃ - grăbește dezvoltarea produselor nestandardizate, care pot beneficia de puterea monopolului;

a₁₅ - cea mai mare parte din exemple sunt tratate ca liberalizare a intrării pe piață (ex. poșta expres);

a₂₂ - restructurarea tarifelor este cerută de faptul că acestea tind să se reducă cu prioritate în acele domenii unde competiția este dezirabilă;

- a₂₃ - facilitând a₂₂;
- a₂₄ - descurajează experimentările în materie de prețuri, diferențiate după ora zilei, ziua săptămânii etc. (experiența SUA);
- a₂₅ - o companie privată poate avea imagini diferite între consumatori;
- a₃₃ - nu este neapărat o relație; punctul de plecare și metoda pot fi arbitrare;
- a₃₄ - dacă costurile sunt cunoscute sau verificabile, competiția poate avea loc;
- a_{41,42} - poate fi adversă - investițiile în active pe termen scurt sunt mai degrabă dezirabile decât cele în strategii pe termen lung;
- a₄₃ - permite firmei să rețină pe termen scurt beneficiile în schimbările costurilor, încurajând-o să continue politica de restructurare a acestora;
- a₄₄ - relativ slab, dacă beneficiul din reducerea costurilor nu este reținut;
- a₄₅ - poate genera restricții artificiale în investiții, cu efect asupra beneficiilor.

2.3. Politici de liberalizare în comunicații

Dezvoltarea comunicațiilor în lume este un proces complex supus restricțiilor a două tendințe contrare, bazate pe filosofii aparent ireconciliabile. Prima din aceste filosofii, aflate la baza politicii aplicate în materie în SUA, Japonia, Anglia ș.a., pleacă de la premisa că numai piața este în măsură să rezolve problemele cruciale ale telecomunicațiilor (încorporarea de noi tehnologii, noi servicii, creșterea calității prestațiilor etc). Cea de a doua, dimpotrivă, consideră că piața nu poate fi în măsură ca, singură, să regleze sectorul: apar ca insurmontabile pentru mecanismele pieței problemele standardizării, dezvoltării rețelelor, normarea calității, asigurarea și controlul universalității etc. Toate acestea trebuie considerate ca atribute ale guvernării în interes public, de unde și necesitatea de a păstra limite largi ale monopolului în comunicații (Germania, Spania, Elveția)¹. În țările foste socialiste, procesul de liberalizare a comunicațiilor se află încă la început; limitarea monopolului, comparată cu penetarea inițiativei private pe piața comunicațiilor, nu atinge însă o proporție suficient de mare pentru a putea formula o ipoteză în legătură cu orientarea politicii comunicațiilor, în termenii enumerați mai sus.

Oricare ar fi, însă, țara luată în considerare, ideea crucială a evoluției comunicațiilor este aceea de liberalizare: într-o măsură mai mare sau mai mică, mai repede sau mai lent, toate administrațiile naționale au luat măsuri pentru dereglementarea sectorului (după alte opinii, ar fi vorba de un proces de "re-reglementare"². Sumar, acest proces ar putea fi exprimat în "cele 4 lecții" ale experienței americane"³:

1. dereglementarea recunoaște oportunitatea inovării și asumării riscurilor - implică acceptarea falimentului alături de succes;

¹ M. Carpentier, *Trends of Change in Telecommunications Policy*, ICCP, nr. 13, OECD, 1987.

² M. Gensollen, op. cit.

³ Mark Fowler, *Trends of Change in Telecommunications Policy*, ICCP, nr. 13, OECD, 1987.

2. prețurile pentru serviciile de telecomunicații trebuie să se apropie de costuri;
3. intrarea pe piață trebuie să fie permisă la cea mai mare extindere posibilă, chiar și acolo unde apare ca puțin dezirabilă;
4. admiterea reducerii rolului guvernului în reglarea telecomunicațiilor înseamnă totodată și limitarea scopurilor noneconomice care erau, în mod tradițional, ținta politicii telecomunicațiilor.

În mod practic, aplicarea politicii telecomunicațiilor are două componente: una internă, a cărei tendință este creșterea exigenței și rigorii mecanismului de selecție și, implicit, reducerea ponderii proceselor reglate planificat, cealaltă externă, de natura coordonării la nivel mondo-economic (și/sau regional - în speță, european) a proceselor de autorizare, standar-dizare, normalizare etc. a inițiativei private în domeniu, cu scopul declarat al compatibilizării sistemelor de comunicații.

Un avans considerabil în materie de liberalizare și privatizare l-a luat administrația britanică, depășind, în anumite domenii, chiar S.U.A. (unde, prin tradiție, activitățile de comunicații sunt desfășurate de companii private, sub controlul unor organisme guvernamentale și/sau federale). Experiența engleză poate fi luată în considerare ca punct de reper pentru majoritatea proceselor care se desfășoară în cele trei sectoare ale comunicațiilor: prin comparație, putem măsura nu numai distanța care separă rezultatele înregistrate în liberalizare, ci și conformitatea cu o tendință ce poate fi considerată ca mondială.

2.3.1. Telecomunicații

În materie de telecomunicații, în Marea Britanie a fost lansat un program național de privatizare masivă, dublat de o inițiativă îndrăzneată și, fără îndoială, unică în lume: construirea primei infrastructuri alternative la infrastructura existentă. Scopurile declarate urmărite de guvern sunt rezumate în cele șapte puncte ale programului¹:

1. privatizarea masivă - totală - a British Telecom, în scopul orientării sale către piață, pentru a se adapta mai bine la schimbările tehnologice; în momentul de față, British Telecom este cea mai mare companie privată din Marea Britanie, având peste 2 milioane de acționari;
2. introducerea competiției în oferta de servicii de telecomunicații de bază; în acest sens, a fost autorizată compania Mercury Communications Ltd. să creeze o rețea de telecomunicații alternativă;
3. introducerea competiției între serviciile de bază și cele alternative: în telefonie mobilă, de exemplu, au fost licențiate două companii care concurează atât între ele cât și cu telefonie vocală standard;

¹ J. Butcher, *Trends of Change in Telecommunications Policy*, ICCP, nr.13, OECD, 1987.

4. deschiderea totală a pieței pentru serviciile cu valoare adăugată: după această dereglementare se înregistrează cea mai mare ofertă de servicii de comunicații din întreaga istorie a acestui sector - peste 160 de tipuri de servicii diferite, utilizând infrastructurile existente;
5. liberalizarea dezvoltării sistemelor de transmisie în bandă largă, cu o reglementare minimală: cu excepția serviciilor de bază, operatorii de rețea privați pot oferi toată gama de servicii;
6. liberalizarea completă a ofertei de echipamente terminale;
7. înființarea unui organism independent, cu rol reglementar - Oficiul de Telecomunicații (OFTEL) - care asigură funcționarea efectivă și echitabilă a politicii de telecomunicații.

Primele rezultate ale aplicării acestei politici au fost de-a dreptul surprinzătoare, aducând Marea Britanie în situația de a avea prioritate mondială în mai multe domenii:

- primul sistem de fibre optice "single mode" de 140 M.b./S;
- Trainphone, primul serviciu telefonic public cu apel în și din tren;
- serviciu național de telex și telefax distribuit prin cablu;
- servicii de videotex complexe (Prestel): Citiservice (oferă continuu date din centrele financiare); Homelink (date video din serviciile bancare); Prestel education, Travel Service etc.;
- "City Direct" - serviciu specializat de telefonie și date prin cablu, primul din lume care leagă direct Londra și New York;
- videoconferințe internaționale;
- primele circuite private digitale în bandă largă care asigură legături de mare rapiditate între computere și terminale pentru text și grafică, transmisii de date de foarte mare viteză, circuite de date și telefonie privată via satelit etc.;
- primul serviciu internațional privat (AmeriCall), conectând rețeaua privată Mercury Ltd. la cea a companiei Western Union din SUA;
- linie de serviciu digitală privată Londra-Hong Kong (Mercury);
- serviciul privat de legături de afaceri, telefonie vocală și date (Intelsat Business Service) între Londra și New York (Mercury);
- servicii telefonice sofisticate, cuprinzând: apel dispersat, apel în așteptare, 3 căi de apel, apel "în afară de", repetarea ultimului apel, apelul restului numerelor, avizarea sumelor de plată etc.; Blue Payphone, serviciul public cuprinzând: apel prin butonare, afișare tarif, alertare automată a serviciilor de poliție, pompieri, salvare etc.

O limitare la compararea nivelului ofertei de servicii de comunicații atins în Marea Britanie față de cel din România nu oferă decât o imagine deformată: în fond, trebuie luat în calcul nu numai aspectul de nivel ca țintă a comparației, ci și acela de sens al dezvoltării care să potențeze efortul intern. Chiar dacă oferta, pe piața românească este săracă în comparație cu cea engleză, trebuie

remarcată deschiderea sectorului, concomitent cu succesul relativ al serviciilor cu valoare adăugată¹.

Ceea ce deosebește procesul de liberalizare a comunicațiilor din România de cel din Marea Britanie este concepția privitoare la rolul monopolului: în România, se consideră ca fiind necesară, cel puțin pentru o perioadă medie, menținerea unui monopol în domeniul administrării infrastructurii, ca și în domeniul ofertei de servicii de bază. Ca urmare, procesul de privatizare în telecomunicații nu conține și latura patrimonială, nici sub aspectul privatizării rețelei existente, nici sub cel al admiterii construirii de rețele alternative. În schimb, este încurajată inițiativa privată în materie de servicii cu valoare adăugată - inclusiv pe calea suportului financiar (prin participarea regiilor autonome la societăți mixte de profil); piața terminalelor este liberalizată complet, singurul atribut al guvernului fiind cel al autorizării tipului de echipament.

2.3.2. Poșta

Până în anul 1969, British Post Office a fost un departament al guvernului Marii Britanii, după această dată devenind corporație publică. În 1981, aceasta s-a separat de serviciul telefonic - devenit British Telecom, companie care ulterior a fost privatizată integral. Separarea a fost concomitentă cu reorganizarea activității în patru divizii distincte:

- Royal Mail - serviciul de scrisori
- Parcelforce - mesagerie
- Post Office Counters - servicii de birotică pentru celelalte divizii și servicii financiare pentru departamentele guvernamentale;
- Griobank - societate bancară arondată Poștei.

Procesul de privatizare cuprinde două laturi: una de transmitere patrimonială și alta de limitare a inițiativei publice în folosul celei private. Prima, are ca obiect activele Griobank- vândute unei companii britanice de construcții (Alliance and Leicester) - și cele ale diviziei Post Office Counters - privatizate parțial prin vânzare către salariați. Cea de a doua se referă la oferirea unui serviciu public de bază (trimiterile poștale și mesageria obișnuite), și servicii dedicate operatorilor privați de servicii cu valoare adăugată (poșta expres, serviciile de reclamă etc.). Serviciile private care nu utilizează infrastructurile oferite de diviziile poștale britanice nici nu sunt reglementate în vreun fel.

De altfel, din toate serviciile de comunicații, cele poștale sunt cele care se pretează cel mai bine la privatizare, întrucât nu necesită costuri infrastructu-

¹ Limitarea succesului acestor servicii este datorată, pe de o parte, costurilor marginale ridicate și implicit, a tarifării superioare: capacitatea rețelei de transport nu permite utilizarea infrastructurii pentru o ofertă mare de SVA; pe de altă parte, datorită raportului specific între cererea și oferta de servicii de telecomunicații: în acest sector oferta precede cererea, aceasta din urmă fiind aproape impredictibilă, și determinată, ca volum, de posibilitățile tehnice de satisfacere.

rale substanțiale (poșta utilizează infrastructura altor sectoare cu activitate în rețea: transporturi aeriene, rutiere și feroviare, mai ales). Cu toate acestea, serviciile poștale sunt prea puțin atrăgătoare pentru investitorii privați datorită concurenței serviciilor alternative, în special facsimilul și electronic mail. În practică, se dovedesc mai rentabile serviciile poștale dedicate - de tipul curierului accelerat - care ocolesc rețeaua poștală obișnuită.

Aceleași trăsături le are și procesul de liberalizare a activităților de poștă din România; inițiativa privată însă nu apare interesată de acest domeniu, toate modernizările serviciilor poștale fiind operate prin intermediul investițiilor de stat.

2.3.3. Difuziunea radio-tv

Deși are originea în același tipar ca televiziunile europene, televiziunea engleză și-a modificat radical cartea de vizită. Modelul englez se deosebește esențial atât de cel european, cât și de cel american, conservând structurile publice de producție, transport și distribuție alimentate strict din redevențe (BBC - postul național nu poate difuza, prin statut, clipuri publicitare, dar este remunerat din abonamente), pe lângă cele private, exploatate după criterii comerciale. Corespunzător, există două instanțe de control a activității acestor structuri, care, pe de o parte, asigură o protecție împotriva unei eventuale intervenții abuzive din partea statului, iar pe de altă parte urmăresc conformitatea cu legislația în vigoare și calitatea transmisiilor de programe - în speță, respectarea plafoanelor publicitare.

Originalitatea sistemului englez constă în aceea că BBC, deși structură publică finanțată în proporție de 90% din redevențe, operează cu o structură integrată de servicii, asemănător companiilor americane; ITV, principalul pilon al structurii private, deși finanțată din publicitate și având organizată o rețea asemănătoare "networks" americane, se apropie de modelul european prin absența integrării serviciilor de transport și distribuție. Din acest motiv, modelul englez (corespunzător funcționării concomitente a două "monopoluri" - BBC și ITV - unul public, celălalt privat) are puține șanse de a găsi un corespondent pe continent.

O comparație utilă sesizării unor tendințe, probabil asemănătoare pentru actualul sistem al audiovizualului din România, o reprezintă restructurarea sectorului difuzării radio-tv în Italia, unde de la un monopol incontestabil al RAI s-a ajuns ca astăzi audiența acestui grup să reprezinte mai puțin de 50%; în ascensiune vizibilă este grupul privat Berlusconi, care exploatează stații locale de televiziune.

Procesul de liberalizare începe în 1974: sub presiunea concurențială a posturilor private de televiziune prin cablu, RAI a cerut punerea sa la adăpost prin acordarea unui monopol în materie de difuziune a programelor remunerate prin redevență. Deși, în mod practic, o asemenea decizie nu schimba cu nimic statutul RAI pe piața audiovizualului, monopolul era menit să descurajeze

eventualele inițiative private. Acest monopol însă, obținut ușor de RAI datorită subordonării față de guvern, a dovedit fragilitatea companiei publice pe o piață care, deși nu fusese testată, își dovedea un potențial exploziv la o confruntare cu o alternativă viabilă. În 1975 a fost votată reforma RAI care, deși consfințește monopolul, scoate compania de sub tutela guvernului; în fine, în 1976, sub presiunea aflului de posturi de radio și TV locale particulare, înființate de tineri sau de diferite asociații și susținute imediat de magnații publicității, Curtea Constituțională le legitimează existența autorizând televiziunile de "importanță locală". Totodată, pentru a preveni formarea de rețele naționale care ar fi periclitat monopolul RAI, este interzisă interconectarea lor.

Această decizie va marca o dezvoltare explozivă a pieței audiovizualului, pe care nu a ținut-o în frâu decât o legislație ambiguă: în 1982 funcționau 1200 de posturi locale. Acestea, chiar cu interdicția expresă a interconectării tehnice, se grupează formând cinci rețele aflate sub controlul principalelor grupuri de presă și edituri italiene (Mondadori-Rusconi-Rizzoli) sau a unor persoane din afara sistemului (Berlusconi). Acesta din urmă, aplicând strategii ofensive, bazate pe cumpărarea unor stocuri de programe americane și pe o politică de vânzare a spațiului de emisie, reușește ca, după numai câțiva ani (în 1985), să dețină trei rețele de televiziune și radio, care mobilizează jumătate din audiența totală italiană. Succesul grupului se datorează, în bună măsură, "în miza pe spectatori în detrimentul jurisdicției". Spre deosebire de modelul primordial al RAI care difuzează emisiuni pedagogice, programele Berlusconi au rădăcini locale, solicitând telespectatorul din care fac, prin jocuri, un actor al televiziunii, dar și oferind multe "Spots" publicitare care asigură "prosperitatea brutăriei din cartier". A existat inițiativa de a limita dezvoltarea grupului Berlusconi prin îngrădirea lui în sfera locală, dar el și-a făcut tocmai din această sferă una din pârgurile puterii. Programele americane, filmele care compun schema sa de programe nu servesc decât ca mască pentru această televiziune a proximității¹.

În acest moment, RAI mai deține încă 50% din audiență, însă cu prețul unor eforturi legislative menite a o pune la adăpost de ascensiunea concurenței. Limitarea la 5% a proporției veniturilor din reclamă pare să fie un handicap important pentru RAI în formularea unei politici mai adecvate momentului.

Similitudinea de situații între cea descrisă și cea din România anului 1993 nu mai trebuie subliniată; ceea ce rămâne de văzut este dacă evoluția va reedita istoria RAI din anul 1976 și imediat următorii.

Există un element suplimentar care pare să poată confirma ipoteza asemănării evoluției predictibile a pieței audio- vizualului din România cu cea din Italia ultimelor două decenii: separarea funcției de operator în infrastructura de transport a semnalului de aceea de transmisie a programelor. Câtă vreme redevența de 10% asupra veniturilor televiziunii încasată de Radiocomunicații

¹ N.Coste-Cerdan, A.le Diberder, op. cit., p.57-58.

acoperă costurile regiei, accesul la rețeaua națională va putea rămâne închisă accesului public; dacă însă se pune problema unor investiții masive în infrastructură, companiile private își vor putea crea drum către o difuziune națională a propriilor programe. Deocamdată însă asistăm la procesul de alocare a frecvențelor pentru posturi locale de radio și televiziune și deja există o concurență semnificativă; va urma să se confirme sau, dimpotrivă, să infirme atractivitatea pe piața audienței - dificil de estimat, întrucât posturile locale private funcționează de puțină vreme, la ore greu accesibile, ori sunt destinate unui public restrâns. Ca etapă următoare ar fi gruparea posturilor nerentabile sub tutela unor investitori puternici și exploatarea acestora în rețea: în Italia, aceasta etapă a durat doar cinci ani, în condițiile în care economia italiană era în ascensiune și existau resurse masive de capital.

3. REFORMA COMUNICATIILOR IN ROMANIA

În domeniul comunicațiilor, în țările europene foste socialiste se întâlnește o problemă asemănătoare, marcată de puține accente specifice. Pentru acestea, principalul aspect îl constituie latura calitativă a proceselor evolutive în sector: trecerea de la o administrare în care accentul cade pe controlul conținutului mesajelor la una bazată pe asigurarea confidențialității comunicării. În planul acțiunii practice acest lucru înseamnă, în primul rând, abandonarea monopolului prin separarea funcțiilor de reglementare și exploatare la nivelul administrațiilor naționale; în al doilea rând, asigurarea integrității infrastructurilor rețelei de comunicații, esențială păstrării misiunii de "serviciu public"; în fine, liberalizarea tuturor acelor servicii pentru care furnizarea în regim de piață concurențială este imediat posibilă. Principiile enunțate fac parte din cele "10 poziții" puse în discuție de "Cartea Verde" asupra dezvoltării unei piețe comune a serviciilor și echipamentelor de telecomunicații, elaborată de Comisia Comunităților Europene în 1987. Obiectivele formulate de Comisie sunt, corespunzător acestor mijloace, păstrarea autonomiei Administrațiilor naționale, concomitent cu creșterea importanței procedurilor de normalizare și armonizare la nivel regional. Aderarea țărilor est-europene la principiile "Cărții Verzi" este o necesitate care vine nu numai din apropierea geografică a țărilor, ci și din vocația universală a principiilor enunțate.

În România, liberalizarea sectorului comunicațiilor s-a declanșat pe baza Programului de dezvoltare a comunicațiilor, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 500 din anul 1991. În elaborarea acestui document s-a pornit de la două considerente majore:

- economia nu poate progresa fără infrastructură și în special fără un sistem de comunicații; de asemenea, nu se poate concepe prezența investitorilor străini fără posibilități de comunicare cu bazele lor;
- o economie nedezvoltată nu poate asigura demarajul politicii de dezvoltare a infrastructurilor, iar o componentă strict socială a sistemului de infrastructuri duce la un monopol și o lipsă de competitivitate chiar în sfera comunicațiilor de care este cea mai mare nevoie, respectiv a celor care se adresează cercurilor de afaceri.

Cele două aspecte dau naștere unui cerc vicios. Soluția care a fost adoptată pentru depășirea acestuia ia în calcul necesitatea ca statul să intervină nu numai cu reglementări care să catalizeze competiția, ci și direct, în prima fază, pentru a impulsiona dezvoltarea infrastructurii; cu alte cuvinte, atât prin voință politică cât și prin implicare economică. Direcțiile în care a acționat Ministerul Comunicațiilor, începând încă din momentul desprinderii din structurile fostului Minister al Transporturilor și Telecomunicațiilor, sunt două:

- începerea reformei instituționale și normative, în scopul compatibilizării legislației românești cu legislațiile internaționale și, în mod special, cu recomandările "Cărții Verzi";

- conceperea și demararea aplicării unui program de dezvoltare intensivă, simultan cu aplicarea unui program de stabilizare și de urgență pentru comunicațiile vitale din economie.

În realizarea acestor deziderate se înscriu măsurile legislative adoptate încă în anul 1990:

- a) restrângerea rolului Ministerului Comunicațiilor la sarcina reglementării sectorului, prin desprinderea structurilor de exploatare; pentru această ultimă funcțiune s-au înființat trei Regii autonome care gestionează în regim de monopol numai o gamă restrânsă de servicii (telefonie vocală, telex, controlul frecvenței radio pentru posturile naționale etc.);
- b) principiul exclusivității în furnizarea de servicii funcționează numai pentru cele administrate în regim de monopol de către regiile autonome, pentru toate celelalte servicii (denumite "cu valoare adăugată") fiind aplicate regulile pieței. Regiile autonome pot participa, în aceleași condiții cu ceilalți ofertanți, ca parteneri unici sau asociați la piața serviciilor cu valoare adăugată;
- c) liberalizarea totală a ofertei de echipamente terminale, supuse exclusiv unei reglementări care să asigure compatibilitatea (aprobări de tip, de competența unei instanțe autonome).

Astfel, Ministerul Comunicațiilor a devenit exclusiv organ de reglementare, de stabilire a strategiei naționale și de integrare europeană.

Administrațiile de poștă și telecomunicații s-au separat și s-au transformat în regii autonome care gestionează monopolul, dar participă și la piața liberă a serviciilor cu valoare adăugată. Operatorii naționali ROMTELECOM, POȘTA ROMANA, RADIOCOMUNICAȚII, Inspectoratul General Radio sunt organizați conform legii 15/1990; separarea poștei de telecomunicații este efectivă, eliminându-se subvenționarea încrucișată între acestea.

Serviciile cu valoare adăugată¹ s-au deschis concurenței și au apărut operatori privați, în special în domeniul serviciilor radio: paging (radio-mesagerie), telefonie mobilă (celulară sau trunking), televiziune, inclusiv cea difuzată prin cablu, comunicații prin satelit cu antene mici și transmisii de date. Monopolul nu mai este efectiv decât în serviciile de bază.

Piața terminalelor (aparate telefonice, fax, radiotelefonie, centrale telefonice și de interior, receptoare satelit etc.) s-a liberalizat complet, iar procesul de autorizare de tip a fost instituit în cadrul ministerului, conform practicilor europene.

Toate celelalte activități: proiectare, cercetare, producție de echipamente, service și reparații (care erau desfășurate anterior în cadrul Minis-terului) au fost organizate în societăți comerciale.

¹ O tratare detaliată a acestor servicii apărute pe piața românească a serviciilor cu valoare adăugată, vezi: Radu Șerbulescu, *Corelarea evoluției în perspectivă a infrastructurii comunicațiilor cu standardele europene*, INCE 1992.

Dezvoltarea viitoare a sectorului comunicațiilor constituie obiectul unei preocupări constante a Ministerului (în conformitate cu noile sale atribuții). Studiile efectuate până în prezent au permis conturarea unei strategii cu orizont de timp larg (până în anul 2005)¹.

a) Pentru serviciile de bază (telefon, telegraf, poștă), obiectivele sunt următoarele:

- creșterea siguranței și stabilității în funcționare a rețelei telefonice naționale - obiectiv realizat în principal prin refacerea infrastructurii rețelei interurbane și prin înlocuirea echipamentelor care funcționează sub limita acceptabilă de fiabilitate. Pentru refacerea infrastructurii este necesar să fie instalate echipamente menite, în principal, să optimizeze și să fiabilizeze scurgerea traficului interurban și internațional. Rețeaua națională va fi astfel zonată și ierarhizată în 8 centre digitale de tranzit interconectate prin magistrale puternice de transmisiuni (cabluri cu fibră optică și radiorelee digitale). Costul acestui obiectiv este estimat la circa 60 milioane dolari;
- un telefon pentru fiecare familie - obiectiv care corespunde unei creșteri a densității telefonice de la 10% în prezent la 25-30% în anul 2005. Trebuie instalate, prin urmare, aproximativ 7,2 milioane linii (inclusiv cele destinate înlocuirilor) și construirea de rețele aferente. În același sens, trebuie înlocuite echipamentele uzate - ceea ce corespunde, în linii mari, cu scoaterea din funcțiune până în anul 1995 a centralelor telefonice de tip rotativ (care au 30-50 de ani de serviciu) și instalarea de echipamente digitale de mare capacitate și performanță. Telefonizarea tuturor localităților țării presupune totodată și extinderea rețelei în cele circa 3000 de localități (sate și comune) care în prezent nu dispun de telefon. Eșalonarea până în anul 2005 a realizării acestui obiectiv face ca efortul valutar să se situeze la nivelul a 450 milioane de dolari anual (la un cost total de circa 6-7 miliarde dolari - estimare care ia în calcul procurarea din import a cablurilor și echipamentelor necesare);
- poșta în maximum 48 de ore, prin crearea unui parc auto propriu și prin asigurarea accesului direct, în fiecare localitate, la serviciile poștale.

b) Pentru serviciile cu un pronunțat caracter social (radio și televiziune):

- asigurarea recepționării programului II al postului național de televiziune pe întreg teritoriul țării, prin completarea rețelei existente de emițătoare și translatoare. Se estimează pentru acest proiect un cost total de 120 milioane dolari (sumă care include și cheltuielile legate de înlocuirea echipamentelor uzate din rețeaua programului I), ceea ce corespunde la o rată anuală de 8 milioane dolari;

¹ Ministerul Comunicațiilor, *Analiza sectorială pentru programul global de restructurare și dezvoltare economică*, 1993.

- trei canale de radio pe unde ultracurte, plus înlocuirea echipamentelor uzate care lucrează în gamele de unde medii și lungi - obiectiv care necesită un efort financiar de 95 milioane dolari.

c) Pentru serviciile deschise concurenței reglementate:

- rețeaua națională de transmisiuni de date cu comutare în pachete - obiectiv care vizează oferirea serviciului public de transport de date și ulterior a serviciilor cu valoare adăugată de tip poștă electronică, videotex, bănci de date etc. Construirea rețelei de date impune constituirea unei societăți mixte în care să fie atrase resurse tehnologice și de capital din exterior;
- serviciul celular radiomobil - care vizează crearea unei rețele de telecomunicații destinată în principal utilizatorilor aflați în vehicule, cu acoperirea progresivă a întregului teritoriu național - este, de asemenea, realizabilă prin cooperarea cu un partener extern.

După cum se poate observa, derularea acestui program presupune un efort valutar considerabil; acesta este cu atât mai mare cu cât competitivitatea producției autohtone de echipamente este la un nivel mai scăzut. Rezultă, de asemenea, că dezvoltarea sectorului de comunicații nu poate fi finanțată numai din resurse proprii, credite interne și externe, ci este necesară și participarea statului prin alocări bugetare. Această implicare a statului este determinată și de politica tarifară a sectorului, care trebuie să țină seama neapărat de caracterul social și de universalitate a serviciilor de bază, precum și de rata inflației.

Din aceste motive, pentru ca rezultatele urmărite să fie și realizate, se impun două condiții esențiale:

- producerea în țară a echipamentelor în tehnologie de vârf, adecvată condițiilor din țară, prin implicarea firmelor de prestigiu, care sunt în măsură să acorde și sprijin financiar. În acest moment sunt în derulare contracte de colaborare de această natură cu firmele Siemens și Alcatel (pentru producerea de centrale telefonice publice) sub formă de societăți mixte cu participarea ROM-TELECOM; au fost create societăți mixte de producție și pentru centrale private de capacitate mică (cu firmele Goldstar din Republica Coreea și Telrad din Israel), iar pentru producerea în țară de cabluri cu fibre optice sunt în curs tratative în care sunt implicate cel puțin două întreprinderi autohtone;
- găsirea de resurse financiare pentru asigurarea lucrărilor de telecomunicații și a procurării echipamentelor care nu sunt realizate în procese industriale interne. S-au obținut și sunt utilizate credite de la Banca Mondială pentru nevoi urgente în rețeaua actuală, în scopul menținerii în funcțiune a sistemului național de comunicații; credite importante au fost obținute de la BERD, în curs de derulare în momentul de față, pentru realizarea rețelei interne de cabluri cu fibră op-

tică și a punerii în funcțiune a centralelor telefonice digitale din rețeaua interurbană.

*

* *

În concluzie, sectorul comunicațiilor din România s-a adaptat rapid la cerințele economiei de piață din punct de vedere organizatoric și instituțional; în mod practic, reglementările în materie sunt compatibile cu toate normele internaționale ("Cartea Verde", hotărârile organismelor internaționale la care România este parte - UIT, UPU, CEPT, Intelsat, Eutelsat, Inmarsat).

Funcționarea sistemului corespunzător este însă încetinită de nivelul scăzut al dotării tehnice și al gradului ridicat de uzură al echipamentelor, care necesită un volum mare de resurse pentru a atinge un nivel acceptabil din punctul de vedere al standardelor internaționale.

Condițiile în care se desfășoară reforma telecomunicațiilor în țările est-europene, inclusiv în România, impune ca politica Administrațiilor să se concentreze pe realizarea unui echilibru între posibilitățile reale de reformă și cerințele de perspectivă ale restructurării sectorului. Etapizarea liberalizării trebuie astfel corelată cu strategia creării infrastructurilor adecvate evoluțiilor într-un orizont mare de timp. În acest fel nu se ajunge cu necesitate la relații de piață asemănătoare unui model prestabilit, dar în mod cert sectorul se transformă după regulile consacrate ale concurenței.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 16-17-18/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE AGRARĂ

**DE CE INTEGRARE
ȘI NU REINTEGRARE, ACUM**

Prof. dr. Nicolae BELLI

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. REÎNTREGIREA - DREPT ISTORIC ȘI DE NEAM	382
1.1. Dreptul istoric - concept complex, multidimensional	382
1.2. Dreptul istoric contemporan - drept al forței sau forță a dreptului?	384
2. FACTORII FAVORIZANȚI AI REÎNTREGIRII.....	387
2.1. Entitatea comună - confruntări de idei	387
2.2. Dreptul teritorial-național – drept imprescriptibil	389
2.3. Viitorul inevitabil comun al românilor de pe ambele maluri ale Prutului ...	390
3. FACTORI CARE FRÂNEAZĂ PROCESUL REÎNTREGIRII.....	392
3.1. Starea de slăbiciune și instabilitate generală a României	392
3.2. Evoluțiile interne ale Republicii Moldova	394
3.2.1. Structura etnică a populației-evoluția ei în perioada 1918-1929; amputări teritoriale, deportări.....	394
3.2.2. Propaganda antiunionistă și antiromânească.....	400
3.2.3. Atitudinea rusofonilor și rusofililor față de reîntregire.....	408
4. FORȚELE POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIREA	410
4.1. Problema cheie - independență, nu unire, acum.....	410
4.2. Recunoașterea de către România a independenței Moldovei - 4 argumente	411
4.3. Reîntregirea în gândirea și acțiunea actualelor forțe politice din Republica Moldova	413
4.3.1. Curentul independenților	414
4.3.2. Curentul unioniștilor	423
5. RUSIA ȘI UCRAINA ÎN FAȚA REÎNTREGIRII ROMÂNILOR	426
5.1. Rusia - istorie și actualitate față de problema Basarabiei	426
5.2. Ucraina - cheia reîntregirii noastre?	433
6. ÎN LOC DE CONCLUZII.....	437
ANEXE	439

Dacă basarabienii sunt frați de sânge cu noi? - și sunt; dacă Basarabia este vatră strămoșească? - și este; dacă Republica Moldova este independentă statal de Moscova și România și este cu adevărat Țara-Mamă, atunci ce ne împiedică să ne unim? Iată o întrebare, al cărui răspuns încărcat de incertitudini ne tulbură conștiințele ori de câte ori ne-o punem.

Nu cred că există cineva care să aibă în buzunar, gata elaborat, răspunsul. Probabil că el va fi dat de istorie. Și sperăm ca aceasta să-l dea, nu orbită de apăsarea forțelor sale absurde, ca în 1775, 1812, 1940 și 1944, ci luminată de legile ei firești, bazate pe dreptate și adevăr, ca în 1859 și 1918. Până atunci însă avem datoria să nu stăm pasivi, încremeniți în așteptare, crezând că viitorul ne va aduce de la sine ceea ce ni se cuvine, ci să acționăm pentru multiplicarea continuă a podurilor care leagă între ele cele două state românești. Vom birui vitregia vremurilor - spunea marele nostru învățat, Nicolae Iorga - nu cu vorbe goale și clevetire prostească, ce fac atâta rău neamului românesc, ci cu vrednicie și hotărâre.

1. REÎNTREGIREA - DREPT ISTORIC ȘI DE NEAM

De la început apare necesar să cunoaștem dacă ceea ce s-a întâmplat în Moldova de Răsărit după 1989 are legătură și cu reîntregirea. Se știe, că în noiembrie 1989, frații noștri basarabeni au "îndrăznit" să pună stavilă dominației coloniale a temutei Rusii sovietice. Declarându-se independenți, ei au înscris astfel o nouă filă în istoria neamului românesc, cu o dublă semnificație: pe de o parte, au consemnat victoria în dramatica și inegală luptă pentru eliberarea națională și socială, iar pe de altă parte, re-sădeau în sufletul nostru speranța reîntegrării. Independența este capătul de început și pentru reîntregire.

Suntem, oare îndreptățiți să nutrim o asemenea speranță? Noi credem că da! Și o vom nutri până o vom transforma în fapt național. Căci reîntregirea revine astăzi în viața națiunii noastre nu pe ușile din dos ale istoriei, ci pe calea revigorării dreptului istoric și de neam. Departate de a fi un joc al întâmplării, această revigorare apare inevitabilă, deoarece poartă în sine forța legitimității istorice. Având în substratul său causal această legitimitate, reîntregirea constituie un asemenea drept care, sub presiunea unor forțe ostile, poate să adoarmă un timp, dar nu moare niciodată. Aceeași legitimitate explică de ce nici Rusia imperială - țaristă și apoi sovietică - n-a reușit să distrugă acest drept, deși, în încercările ei foarte energice, de peste 170 de ani, a folosit cele mai dracoonice arme de rusificare.

Privit din perspectiva istoriei noastre, faptul că rușii, autorii celui mai crud și perfid imperiu, nu au reușit să ne destrame entitatea națională nu trebuie să ne surprindă, deoarece nu iese afară din logica trecutului nostru. În fond, de ce ar fi reușit rușii într-o tentativă în care n-au reușit înaintea lor, timp de peste o mie de ani, cel puțin alte 12 mari invazii și ocupații străine, unele chiar mai îndelungate decât a lor? Așezat în calea răutăților, cum spunea Grigore Ureche, neamul nostru a supraviețuit tuturor acestor năvăliri folosind arma răbdării și înțelepciunii. De fiecare dată când era nevoie, românul s-a retras din calea urgiei în codrii și munții săi ocrotitori, revenind după trecerea primejdiei. Ca să folosim o sugestivă metaforă a lui Lucian Blaga, românii s-au retras deseori din istorie pentru a rămâne în istorie. Și sperăm, ca ei să rămână mai departe în vatra etnogenezei lor bimilenare, chiar dacă în timp vor apărea noi amenințări, ca cele ale iresponsabilului Jirinovschi sau ale altora mai ascunși, care neagă poporul român, entitatea națională și dreptul său istoric asupra pământului strămoșesc

1.1. Dreptul istoric - concept complex, multidimensional

Venind din alte științe - istorie, drept, filozofie, morală, el poate fi mai puțin familiar economiștilor neistorici. Pe nedrept însă, deoarece fundamentul său

general este economicul. De aceea, cunoașterea acestui concept, chiar în formă lapidară, devine indispensabilă în cercetarea problematicii reîntregirii.

Reîntregirea este conținutul conceptului de drept istoric și de neam. În expresia sa cea mai simplă, dreptul istoric reprezintă necesitatea corectării unei nedreptăți naționale. Răpirea teritoriilor din proprietatea noastră națională (Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța și Insula Șerpilor), interdicția limbii române, deportările în masă ale populației autohtone, convertirea forțată a cultura străină, cea rusă - toate acestea - și nu sunt singurele - sunt doar câteva exemple de nedreptăți istorice care se cer îndreptate, fizic și moral.

Dreptul istoric și de neam are două componente definitorii: teritoriul și populația. Ele pot exista împreună sau separat. În cazul Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herța, sunt implicate ambele componente. Ca urmare, dreptul istoric devine și drept de neam. În acest caz, reîntregirea semnifică revenirea în matca lor firească atât a teritoriilor naționale ocupate de străini, cât și a populației respective. Această idee este clar precizată și de Rezoluția de Unire cu Țara, adoptată la 1 decembrie 1918 la Alba Iulia. Chiar în primul său articol, acest document istoric precizează că "Adunarea națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească ... decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România..."¹.

Dreptul de neam reflectă complexul frăției; el poate exista și fără probleme teritoriale, cum este cazul românilor din țările vecine sau mai depărtate și în raport de care România, ca Țară-Mamă, are anumite obligații morale și materiale, mai ales de ordin cultural. De exemplu, aromânii din sudul Dunării, din Peninsula Balcanică, s-au bucurat de un substanțial sprijin din partea statului Român, încă de pe timpul lui Cuza Vodă, constând în crearea și funcționarea de școli și biserici², reviste și ziare, societăți culturale etc. Toate acestea au fost oprite după 1945: Probleme deosebite însă ridică populația românească din teritoriile rupte din trupul țării în 1940 și 1944 de către ruși. Pe de o parte, această populație a fost supusă unor acțiuni de adevărat genocid de masă, cum au fost deportările și expulzările în Siberia și în alte zone din fosta URSS. Pe de altă parte, au fost aduse în aceste teritorii populații alogene, mai ales rusă și ucraineană. În pofida acestor acțiuni de mare amploare, populația românească din amintitele teritorii continuă să fie preponderentă. În aceste condiții, este firesc, ca în virtutea dreptului de neam, populația românească de peste Prut să tindă spre unire.

Dreptul istoric și de neam reflectă un sumum de echitate; el se întemeiază pe adevăr, a cărui recunoaștere și promovare justifică și apelul la drepta-

¹ *România Mare. Documentar istoric 1918*. Casa de Presă și Editură "Gutuul", Baia Mare, 1990, p. 13.

² În sudul Dunării, în Peninsula Balcanică, au fost create, în perioada 1864-1906, un număr de 91 școli primare, 7 unități liceale și gimnaziale și circa 40 biserici românești (vezi *Românii din Peninsula Balcanică*, de Vasile Diamandi-Aminceanul, București, 1938, p. 212-114).

te. Definindu-i conținutul etic¹, adevărul și dreptatea conferă acestui drept valoarea de principiu fundamental al dreptului internațional, și implicit, al relațiilor dintre state. Prin aceasta, dreptul istoric se integrează politicului, cerând deciziei sale - naționale sau internaționale - să se așeze pe temelia rațională a echității.

Dreptul istoric și de neam are o dimensiune profund națională. În realizarea lui sunt interesați în mod vital toți românii, iar cel care reprezintă în mod suprem acest interes este Țara, România, în calitatea ei de unică proprietară asupra întregii vetre strămoșești. Evident, România este reprezentată de statul său de drept - statul român. Acum însă, pe teritoriul României a apărut și un al doilea stat românesc, Republica Moldova. Ca urmare, o parte din teritoriile românești ocupate cu forța de Rusia Sovietică în 1944 sunt deja eliberate de sub ocupație străină, iar o altă parte (fostele județe Storojineț, Cernăuți, Hotin, Cetea Albă, Izmail, o parte din Cahul și Insula Șerpilor) continuă a fi ocupate de Ucraina și Rusia.

În aceste condiții, reîntregirea presupune, pe de o parte; unirea celor două state românești între ele, iar pe de altă parte, eliberarea teritoriilor românești de sub ocupație străină și aducerea la matcă, fie direct, fie, cel mai probabil, prin Republica Moldova, după ce în prealabil aceasta și-a reîntregit părțile sale din nord și din sud. În ambele ipostaze, dreptul istoric al reîntregirii rămâne un drept național al românilor din ambele state românești.

Dreptul istoric al reîntregirii personifică idealul național al românilor. El este un drept național, dar se deosebește radical de cele similare prin faptul că exprimă o aspirație supremă a neamului care angajează însăși ființa lui națională, Reamintim, nu fără condescendență și admirație, gândurile de înaltă simțire românească ale marelui nostru cărturar și luptător de neam, Constantin Stere: "Un popor - spunea el în Sfatul Țării, chiar în momentul când acesta decidea Unirea Basarabiei cu Patria Mamă - nu poate trăi fără ideal. Prin ideal, care rezumă toate aspirațiile lui cele mai înalte, el afirmă înainte de toate puterea lui vitală"². În 1918, românii și-au demonstrat această vitalitate, rămâne să și-o demonstreze și astăzi!

1.2. Dreptul istoric contemporan - drept al forței sau forță a dreptului?

În această calitate, el trebuie înțeles nu ca o sugestie de a consacra statu-quo-ul, lăsând nerezolvate marile probleme conflictuale dintre state, mai ales pe motive teritoriale și etnice, ci ca o invitație de a folosi mijloacele pașnice în rezolvarea acestor probleme. Este un mod nou de abordare a problemei,

¹ Victor Isac - *Dreptul istoric și pacea mondială*, Editura "Gândirea Românească" București, 1992, p. 3-6.

² Constantin Stere - *Idealul național și Basarabia*. În volumul *Basarabia și Basarabenii*; Chișinău, Uniunea Scriitorilor din Moldova, 1991, p. 227.

radical deosebit de cel anterior. Reamintim, că în trecut, în epocile așa-numite eroice, predominante de dreptul istoric; tradițional, acesta se impunea nu prin forța internă a adevărului, ci prin sabie, adică prin lupta armată a celui prejudiciat împotriva cuceritorilor uzurpatori. Astăzi însă, dreptul istoric modern nu se mai poate impune pe calea armelor, ci numai pe calea negocierilor pașnice, folosind forța de persuasiune a argumentelor logice. Cazul Germaniei este edificator în acest sens: pentru unificarea ei n-a bubuit nici un tun, dar s-a negociat cu inteligență și răbdare, până la rezultatul final; a bubuit de fapt, tunul mărcilor!

În acest context, este esențial de a ști dacă dreptul istoric al reîntregirii noastre se poate impune în relațiile cu statele vecine cu care avem conflicte teritoriale deschise doar prin puterea internă a adevărului și dacă ar fi suficient numai să fie cunoscut, ca să fie și acceptat. Nu ne facem iluzii că Moscova și Kievul se vor schimba peste noapte, așa, pur și simplu, de dragul adevărului istoric și că vor veni spășite în fața României pentru a-și dezavua răpirile repetate de teritorii și a-și exprima acordul cu reîntregirea națională a românilor. Suntem siguri că acest lucru nu se va întâmpla. Dar nici România nu poate renunța la pământurile sale strămoșești. În aceste condiții, altă alternativă la demersul negocierilor pașnice nu există. În orice caz, apelul la armele inteligenței și înțelepciunii pașnice nu scade deloc importanța națională, nici a reîntregirii, nici a preocupării României de a o înfăptui. Dimpotrivă, cere diplomației românești să se elibereze de proverbiala ei prudentă obedientă, adoptând o strategie ofensivă a negocierilor.

Poate unii cred că românii, prinși în vârtejul tranziției și confrunțați nemilos cu problemele mereu mai grave ale existenței zilnice, nu mai au disponibilitate sufletească și pentru idealul reîntregirii. Avem motive însă să credem că nu este așa. Căci în momente limită, când totul pare pierdut, cu alte cuvinte când istoria o cere, aceiași români devin uluitori prin rezervele de însuflețire față de ceea ce este problemă de demnitate națională, față de țară. Or, reîntregirea este o asemenea problemă. Mai mult decât atât, ea tinde să devină astăzi chiar prima problemă de demnitate națională, care polarizează, încă de pe acum, nu numai însuflețire, dar și hotărârea de luptă, pe căi adecvate neviolente, pentru înfăptuirea ei.

Pentru oricine încearcă o evaluare, chiar sumară, a evoluției ideii de reîntregire, este clară tendința spre generalizare și radicalizare la scară națională a conștiinței despre complexul frăției și necesitatea revenirii teritoriilor răpite, în matca lor firească. Aceeași evaluare ne arată - și sperăm să nu ne înșelăm - că independența națională cucerită de către Republica Moldova nu-și oprește importanța la granița constituirii ei statale și atât. Cu sau fără vrerea unora sau altora, independența amintită devine implicit și o premisă a reîntregirii. În fond, odată eliberați din strânsoarea colonială a Moscovei, ce-i poate opri pe frații basarabeni să opteze, dacă doresc, pentru unire? deocamdată nu vor și au motive serioase, chiar dacă în conștient sau subconștient își dau seama că

unirea este firească. Chestiunea este de timp- Acum însă lucrurile nu sunt deloc simple, iar demersuri nesăbuite le-ar putea complica și mai mult decât sunt. În orice caz, cucerirea independenței naționale aduce o speranță și pentru reîntregire, fiind capătul de început al drumului spre împlinire. Astăzi însă, în parcurgerea lui, nu poate fi repetat modelul unirii din 1918, cum nu poate fi imitat nici modelul german de unificare. Punându-se în alți termeni istorici, ideea reunirii naționale se va înfăptui, probabil, după un alt model, cel al așa-numitei "terapii graduale". Nu știm dacă pe parcurs nu vor apărea noi condiții care vor schimba datele problemei, cum s-a întâmplat, de altfel, și în 1918. Ceea ce știm până acum este faptul că idealul reîntregirii se află, ca să folosim o expresie a lui Camil Petrescu, printre "ideile în mers" și că drumul său este fără întoarcere. Mai știm, de asemenea, că acest drum, departe de a fi o șosea gata pietruită, este, dimpotrivă, presărat cu multe și mari greutăți, care ne pot abate sau întârzia mersul spre țelul final. Înlăturarea lor presupune luptă dâră nu numai cu adversitățile din afară, multiplicare în ultimul timp prin tendințele Rusiei de a-și reface imperiul, dar mai ales cu cele din și dintre noi înșine.

Primele bătălii ale acestei lupte au și fost câștigate, prin meritul exclusiv al fraților basarabeni. Avem în vedere bătălia pentru independență și suveranitate statală; pentru înscăunarea limbii române, îmbrăcată în grafie latină, ca limbă de stat în locul celei ruse; pentru tricolorul românesc și imnul de stat "Deșteaptă-te române". Sunt bătălii prin care românii basarabeni ne demonstrează că rămân neclintiți în arderile lor interne pentru libertate și regăsirea identității de sine. Prin aceleași bătălii, ei s-au delimitat - să sperăm definitiv - de trecutul colonial rusificator și totodată au pus primele pietre de hotar de la care începe noul viitor al Republicii Moldova.

2. FACTORII FAVORIZANȚI AI REÎNTREGIRII

Ca să aibă loc, reîntregirea trebuie să fie nu numai necesară, dar și posibilă, în principiu, cum remarca și Titulescu, necesitatea creează și posibilitatea. Aceasta din urmă însă în forma ei completă nu apare întotdeauna simultan cu prima; ea se creează în timp, odată cu condițiile care permit necesității să se transforme în realitate. Analiza faptelor ne arată, că dacă necesitatea dispune astăzi de un potențial deja constituit, posibilitatea, în schimb, este încă neconstituită integral. Cunoașterea lor presupune analiza premiselor și factorilor care le favorizează sau care le frânează.

Ridicăm problema reîntregirii neamului nu ca un deziderat nostalgic, înfăptuibil cândva, nu se știe când, ci ca o necesitate actuală a celor două state românești. Ne întemeiem această aserțiune pe existența a cel puțin două premise hotărâtoare: a) pe permanențele istorice care vin în prezent din trecutul nostru comun, încă de la nașterea ca popor și b) pe noile împrejurări, tot istorice, apărute după 1989, legate mai ales de prăbușirea imperiului sovietic. Din aceste premise decurg și factorii favorizanți ai reîntregirii

2.1. Entitatea comună - confruntări de idei

Un prim asemenea factor, cu caracter fundamental, constă în entitatea comună a românilor de pe ambele maluri ale Prutului. Ceea ce îi potențează însă favorabilitatea este, nu atât existența ei ca atare, cât conștiința despre această entitate. Conștiința însă nu se formează de șă sine, ci prin cunoaștere. Or, se știe că, până în 1989, această cunoaștere a fost interzisă și substituită prin fals istoric. Mai mult decât atât, colonizatorii ruși nu îngăduiau să fie pronunțată entitatea românească nici măcar în șoaptă, fără a fi aspru pedepsită, inclusiv cu deportarea și exterminarea fizică. Abia acum, după 1989, românii basarabeni (și bucovineni), mai ales tinerii, cărora li s-a ascuns adevărul despre ei jumătate de secol, află că nu sunt un popor aparte, numit moldovean, cu o limbă proprie moldavă, care, chipurile, aduce întâmplător și cu româna, ci sunt români adevărați, nepoți ai răzeșilor lui Ștefan cel Mare, ieșiți ca toți românii din aceeași matrice istorică și că au evoluat, până la raptul din 1812, pe aceleași traiectorii specifice românești. Pământul Basarabiei, spunea marele nostru poet Mihai Eminescu, mare de această dată și ca cercetător al istoriei acestei provincii, noi românii "nu l-am cucerit, n-am alungat pe nimeni de pe el, că este bucată din patria noastră, este zestrea împărțitului și nenorocitului pământ românesc"¹, Basarabia, așadar, constituind practic, jumătate din Țara Moldovei, a fost și este, nu un teritoriu oarecare, ci o bună parte din vatra

¹ Mihai Eminescu - *Opere*, vol. X, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1989, p. 70.

strămoșească, în care s-a zămislit neamul românesc. Nu întâmplător, domnitorii Moldovei au așezat cordonul de cetăți¹ pentru apărarea țării nu pe Prut, cum ar fi fost normai dacă Basarabia n-ar fi fost a lor, ci pe Nistru, căci până aici se întindea hotarul moșiei lor, începând de la intrarea lui în Moldova și până la vărsarea sa în mare.

Etnogeneza românească a Basarabiei este susținută nu numai de Eminescu, cea mai mare cupolă de simțire românească, neegalat poate nici în trăirile lui interne privind marile noastre tragedii naționale, ci și de numeroși alți cunoscători ai istoriei. Nu este locul să-i trecem aici în revistă. Pe unul dintre aceștia, Constantin Stere, îl invocăm totuși, și revenim asupra lui dintr-o îndoită nevoie lăuntrică: pe de o parte, pentru conținutul științific al ideilor sale, iar pe de altă parte, pentru expresivitatea românismului său de înaltă valoare morală și politică.

Crezul lui Constantin Stere despre Basarabia este alimentat de conștiința adevărului istoric, la care se adaugă și amintirea mocnită din sufletul lui a anilor grei de temniță - tribut plătit în tinerețe pentru curajul de a înfrunta țarismul. Acest crez își revărsa întreaga forță de strălucire chiar în ziua în care se decidea la Chișinău Unirea cu Țara-mamă. Stimulat de semnificația astrală a momentului, dar și îndârjit de amenințarea delegatului rus în Parlament, că în caz de unire "toată intelectualitatea rusă va pleca de aici", Constantin Stere punctează magistral printr-o simplă interogare. Oare, întreabă el pe deputați, "omul la care sentimentele de legătură cu această țară sunt atât de slabe și șubrede, poate să aibă același mod de judecată ca și populația băștinașă? Poporul românesc n-a venit în Basarabia din afară, el aici s-a născut, aici a fost acel cazan unde au fiert și s-au topit toate acele elemente din care s-a născut poporul român. Noi n-avem unde ne duce și pe noi nimeni nu ne poate alunga din casa noastră"².

Cunoscând aceste adevăruri, tinerii români de peste Prut - și probabil nu numai ei - află astfel că teritoriul pe care trăiesc este pământ neaoș românesc și că el nu a fost cucerit de țării ruși cu sabia de la sultanii turci și hanii tătari, cum li s-a spus în școli, ci dimpotrivă, a fost, pur și simplu, invadat și ocupat cu forța de Rusia țarilor, în 1812 și de Rusia comunistă, în 1940 și 1944. Astăzi, este vorba de frumoasele provincii istorice, flori rare ale pământului străbun, numite: Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța. Adăugăm la acestea și Insula Șerpilor, frumoasă prin așezarea ei strategică la Gurile Dunării.

În termeni statistici, pământurile cotate de Rusia în 1940 reprezentau 49,9 mii kmp, cu o populație de 3.786 mii locuitori sau 16,9% și respectiv 18,8% din teritoriul și populația României Mari (vezi anexa nr. I).

¹ Este vorba de cetățile: Hotin - reconstruită de Alexandru cel Bun; Soroca - ctitorită de Petru Rareș; Orhei, Tighina, Cetatea Albă și Chilia - construite sau reconstruite de Ștefan cel Mare, toate pe locul unor foste fortărețe, de regulă din lemn, ridicate anterior.

² Constantin Stere - *Cuvântare la ședința Sfatului Țării din 27 martie 1918*. În volumul: *Testament pentru urmași*, Chișinău, Editura Hyperion, 1991, p. 95.

Putem oare rămâne indiferenți în fața acestei mari nedreptăți istorice, dureroase atât prin dimensiune, cât și prin valoarea ei economico-strategică? În mod normal, nu! Căci dacă noi nu ne punem în mișcare, nici străinătatea nu va mișca un deget. Pentru îndreptarea acestei, mari și umilitoare nedreptăți istorice, nu dorim vărsare de sânge, deoarece crezul și speranța ne sunt mai puternic ancorate în forța inteligenței și înțelepciunii. Dar nici nu putem să nu tragem învățămintele cuvenite din înverșunarea cu care alții, unii chiar în imediata noastră vecinătate, se bat pentru fiecare palmă de pământ sau își apără conaționalii din alte țări. Iar noi, de-abia îndrăznim să zicem câte ceva, din când în când, și fără vlagă. Complexați de propria noastră slăbiciune, ca și de gândul de a nu comite cumva vreo imprudență și a-l supăra, astfel, pe Ivan, uităm prea ușor că el a fost aceia care, adulmecând Gurile Dunării, Balcanii și Bosforul, nu numai că ne-a invadat și ocupat cu forța întinse teritorii naționale, că a exploatat la sânge resursele și populația, dar a și exterminat fizic sute de mii de români, în cadrul celei mai mari acțiuni de purificare etnică, fără nici cel mai mic protest din partea României, ca Țară-Mamă, sau din partea Occidentului, atât de "devotat" drepturilor omului și democrației.

Odată ajunși la o asemenea discuție, nu putem evita unele paralelisme istorice, în care reflexiile pe teme similare sunt pilduitoare pentru generațiile de astăzi, prin îndemnuri de o mare și surprinzătoare actualitate. Avem în vedere poziția exprimată de renumitul unionist, cărturar și bărbat de stat, M. Kogălniceanu. În 1864, în expunerea proiectului de lege pentru reforma agrară, el atrăgea atenția Parlamentului și opiniei publice asupra necesității ca "înainte de a ne ocupa de moșiile cele mici, să ne ocupăm de moșia mare, România, cum făceau părinții noștri. Problema Orientului este plină de nouri și de fulgere; trebuie să ne ferim de trăznetul ce ne amenință; însă cu ce să ne ferim? Socotim poate, că și în viitor trebuie să ne mărginim a primi pe cuceritorii noștri cu capetele pe tipsie și la ducerea lor să-i întovărășim cu buchete de lăcrămioare? Socot că aceasta nu o mai voim"¹). Și noi astăzi ar trebui să ne ridicăm la cutezanța lui M. Kogălniceanu, zicând ca și ei, că "aceasta nu o mai voim".

2.2. Dreptul teritorial-național – drept imprescriptibil

Faptul că drepturile unui popor asupra teritoriilor sale naționale răpite nu se prescriu niciodată, constituie un alt factor major al unirii. El însă nu este numai un factor favorizant, ci totodată și o importantă legitate a istoriei. Înnobilat cu asemenea calitate, el face ca necesitatea revenirii provinciilor răpite la matca lor firească - Patria mamă - să poarte în sine, nu numai forța dorinței de uni-re, ci și forța ineluctabilă a legitimității sale istorice.

Motivând fundamental necesitatea reîntregirii, această legitimitate circumscrie în conținutul său ideatic conceptul de dreptate istorică a neamului.

¹ Se citează după Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu din *Istoria Românilor* (din cele mai vechi timpan până astăzi), Editura Albatros, ediția a II-a, p. 620.

Analiza acesteia ne trimite la două învățăminte inseparabile: a) că nimeni, nici chiar cea mai aprigă forță nu poate confisca legitimitatea istorică a reîntregirii și b) că doar simpla prezență a acestei legitimități nu poate aduce după sine, automat, reîntregirea dorită.

Dacă este adevărat că nimeni nu ne poate expropria de legitimitatea re-unirii, nu este mai puțin adevărat, că sub acțiunea agresivă a forței, această idee poate suferi grave deteriorări, făcând-o neputincioasă. Se știe doar că orice dreptate, fără forța necesară apărării și impunerii sale, devine neputincioasă. Este și cazul Moldovei în 1812 și al României în 1940 și 1944. Ele au cedat, umilitor, invaziei insolente a Rusiei, pentru că erau atât de slabe încât dreptatea lor era dezbrăcată de puterea de apărare.

Pe de altă parte, însă, prin această cedare forțată nu înseamnă că dreptatea lor - dreptul asupra teritoriilor rupte din trupul țării - și-ar fi pierdut legitimitatea istorică și că, deci, s-ar fi risipit pentru totdeauna. Nu, ea nu dispăre, ci continuă să existe, anume ascunsă în sânul viitorului, de unde va reapărea, când vremile îi vor fi prielnice, pentru a se materializa. Tocmai pe această logică se baza Nicolae Iorga când afirma că "dreptatea unui neam întotdeauna învinge". Invocăm în această discuție și ideile unei alte mari personalități ale istoriei românești, Nicolae Bălcescu, din aceleași motive: marea lor actualitate și valoare instructivă. Referindu-se chiar la problema unității românilor, prin prisma impactului generat de dramaticele suferințe prin care cele trei mari imperii înconjurătoare (Otoman, Țarist și austro-ungar, ne-au tiranizat, pe rând sau simultan, sute de ani, Bălcescu spunea: "Tiranii pot îndoi cruzimile, pot întrebunița puterea pentru a opri progresul. Nu vor izbuti niciodată. Ideea își face loc și străbate în inima poporului". Căci "e lege ca dreptatea și adevărul să triumfe asupra puterii și minciunii".

Istoria, judecătorul suprem al faptelor și ideilor noastre, confirmă integral cele spuse de Bălcescu, de Iorga și de alții. Ideea, cuprinzând inima poporului, înnobilează dreptatea cu forța adevărului triumfător prin puterea lui internă și prin acțiunea conștientă a poporului. În situația actuală, nimic nu poate servi mai bine cauzei românești decât adevărul, cunoașterea și acceptarea lui de către toți românii, în acțiunea lor practică.

2.3. Viitorul inevitabil comun al românilor de pe ambele maluri ale Prutului

Reprezintă și el un factor major favorabil unirii De unde vine credința în această aserțiune? Ea vine tot din dreptul istoric, dar de această dată prin forță pe care o creează unirea. Algoritmul acestei forțe este cunoscut: prin unire - punând laolaltă teritoriul și populația, sporind resursele și potențialul economic etc. - devenim mai puternici, ne sporim capacitatea de a rezolva numeroasele probleme ale existenței, complicate enorm de o tranziție bulversantă, al cărui capăt încă nu-l vedem clar. Cu forțele unite însă și tranziția o putem parcurge

mai ușor. În schimb, dezbinați ca până acum, rămânem slabi și ușor de învins; rămânem, în continuare la discreția marilor puteri, dornice să-și mențină zonele de influență. Este de neînțeles această ironie a sorții; cum înaintașii noștri au luptat cu atâta ardoare și împătımire pentru a-i uni pe toți românii în vatra lor strămoșească, în timp ce astăzi nu reușim să menținem nici măcar entuziasmul din zilele Podului de flori. Indiferent în-să de această situație, puterile pe care le oferă unirea în toate domeniile activității: economie", știință, cultură, viață politică etc. rămân un factor major favorizant reîntregirii.

Sperăm că dorințele nu ne sugrumă rațiunea, afirmând despre unire că este un lucru firesc, că încet și pe tăcute ea înaintează și că, fără să știm când anume, ea va învinge vitregia vremurilor și se va înfăptui, în pofida celor care se opun! Fără îndoială că mersul ei este obiectiv, dar își poate scurta drumul cu ajutorul acțiunii concepute anume în acest scop. În acest sens, un rol enorm, ca să nu spunem chiar hotărâtor, îl are România. Deocamdată din sărăcia ei nu poate elibera mai mult de 26 mld. lei ajutor guvernamental și credit fără dobândă pentru sprijinirea Republicii Moldova.

Deși este cât negrul sub unghie, cum se spune în popor, este totuși un început. Investim încrederea noastră în ziua de mâine!

3. FACTORI CARE FRÂNEAZĂ PROCESUL REÎNTREGIRII

Deși puternic însuflețită de dreptul istoric și de neam, de complexul frăției și apartenenței comune la aceeași vatră strămoșească, ca și de viitorul nostru inevitabil comun, speranța reîntregirii n-a putut să se înalțe peste entuziasmul euforic al Podurilor de flori și al primelor înflăcăări* despre un tratat al fraternității și integrării: ea n-a devenit, așadar, cel puțin până acum, fapt național. Să fie oare basarabenii de azi mai puțin neclintii în crezul unirii decât părinții lor din 1918? Sau România, ca Țară Mamă, își are prezentul atât de desfigurat, încât nu are energia necesară pentru a-și putea atrage, la sine, fiii de peste Prut? Sau poate condițiile internaționale ne sunt încă adverse?

Adversități există în toate domeniile menționate. Cercetându-le, unii analiști susțin că acum nu este momentul reîntregirii și că, cei care au susținut unirea acum au făcut mult rău cauzei românești în Republica Moldova. A propos de aprecierea oportunității momentului. În februarie 1918, anunțat de revoluționarii basarabeni că sunt gata pentru înfăptuirea unirii, generalul Averescu, prim-ministru al României (între 8 februarie și 18 martie) a dat înapoi, apreciind că încă nu a sosit momentul. Doar peste câteva zile, pentru Marghiloman, venit prim-ministru la 18 martie 1918, momentul unirii era deja sosit, unire care s-a și înfăptuit la 27 martie (9 aprilie) 1918! Se vede, așadar, din acest exemplu, că aprecierea oportunității unui moment revoluționar este extrem de dificilă și nu lipsită de subiectivism.

Unirea întâmpină efectiv mari dificultăți. Există cel puțin patru grupe mari de factori care îi subminează posibilitatea.

3.1. Starea de slăbiciune și instabilitate generală a României

Aceasta constituie, după părerea noastră, primul și cel mai important factor. Analiza evoluției societății românești în primii ani după 1989 arată că, în pofida deschiderilor generoase spre libertate și înnoire democratică ale revoluției, țara a ajuns într-o stare critică extrem de acută. Aceasta pentru că, peste criza moștenită, tranziția a suprapus o nouă criză, mai profundă și mai virulentă. În vârtejul greutăților zilnice tot mai multe și mai mari, entuziasmul și speranțele inițiale sunt practic spulberate și transformate în crunte dezamăgiri. Această nouă stare de lucruri, tensionată deseori până în prag de explozie socială, are la Bază căderea generală și rapidă a economiei. Fenomenele care îi dau conținut sunt vitale: declinul dramatic al producției, apariția și creșterea energică a șomajului, spirala amețitoare a prețurilor și cadența galopantă a inflației, devalorizarea uimitoare și continuă a leului, deficitele bugetare crescânde și creșterea datoriei interne și externe, criza managerială și stupida desconsiderare a industriei, degradarea nivelului de trai, de civilizație și cultură, urmate de extinderea sărăciei, creșterea corupției, violenței și criminalității sociale.

Toate aceste fenomene, aduse în viața României de dramaticul debut al tranziției la economia de piață, sunt profund șocante nu numai pentru noi cei care le trăim nemijlocit, dar și pentru frații noștri din Basarabia și Bucovina. Pe de o parte, pentru că prin evoluțiile sale interne precare, Țara-Mamă nu le oferă un model pilduitor de liniște, stabilitate și siguranță, de organizare și dezvoltare social-economică; din această cauză, în loc să le stimuleze ideea și lupta pentru reunire, stimulează, dimpotrivă, propaganda antiromânească și lupta antiunionistă, ambele foarte bine organizate și fără ajutorul nostru involutar. Pe de altă parte, pentru că datorită slăbiciunii sale, România este frânată în îndeplinirea rolului său firesc de Patrie Mamă și de lipsa posibilităților materiale de a sprijini Republica Moldova în rezolvarea complicatelor sale probleme, mai ales economice, apărute imediat după declararea suveranității sale naționale.

Ridicăm problema acestui sprijin cu gândul la cei care concep raporturile intraromâne doar pe baza popularei zicale: "frate, frate, dar brânza-i pe bani", ca și la cei care apreciază că orice alt efort, dincolo de principiu! acesta, înseamnă pentru România un capital aruncat în baltă. Înainte de a ne interoga în această chestiune, se cuvin două precizări: a) Republica Moldova, formată din oameni destoinici, buni gospodari și mândri, și cu indicatori ai bunăstării până în 1990 chiar superiori nouă, deși stoarsă nemilos de Rusia Sovietică, nu este deloc "o rudă săracă" a României și b) până acum ea n-a pretins niciodată "brânză fără bani". Dar una este să se recunoască valabilitatea acestui principiu - în fond al avantajului reciproc - și alta este să se reducă la el întregul suflet al relațiilor dintre frați. Este ca și cum aceste relații ar fi între noi la fel ca oricare altele, pe care România sau Republica Moldova le stabilesc cu străinii, din jurul lor sau de mai departe.

Nu știm dacă cei care concep astfel relațiile intraromâne au vreun licăr de românism în conștiința lor și dacă înțeleg ceva din faptul că Republica Moldova este pământ românesc, nu străin; că pentru păstrarea lui ca atare, frații de peste Prut și-au dat chiar viața, cu sutele de mii; că au rezistat rusificării, și-au păstrat limba, că sunt părți din "noi". Oare, pentru acest eroism ai suferințelor lor, România, ca Țară Mamă, nu datorează fiilor săi basarabeni o recunoștință mai presus decât valoarea oricărui sprijin material?

Să punem însă problema și în altă ipostază: că în zilele Podurilor de flori, românii basarabeni ar fi venit cu toți la graniță, la Prut, și ar fi hotărât să-l treacă, înlăturând pichetele de grăniceri, vămile, gardul de sârmă ghimpată etc., unindu-se cu frații lor de peste râu, așa cum au procedat și est-germanii cu zidul Berlinului. În acest caz, România ar fi refuzat unirea, acum? În mod normal, nu! Atunci, nu s-ar fi angajat la eforturi materiale pentru a desăvârși reîntregirea? Cu siguranță că s-ar fi angajat și n-ar fi precupețit nimic ca, împreună cu forțele disponibile de peste Prut, să asigure energia și combustibilul necesare, infrastructura transporturilor și comunicațiilor, aprovizionarea cu materii prime și materiale etc. Unită ori neunită, Republica Moldova independentă este pământ românesc, este țară românească și are nevoie de sprijin, iar România

este cea mai îndreptățită să-l ofere, indiferent de veștile care vin de la Chișinău. De acest sprijin are nevoie nu numai Republica Moldova - chiar dacă se poate descurca și fără el - dar și România însăși, înainte de toate din înalta moralitate pe care i-o dă calitatea de Țară Mamă, față de fiii săi cei mai năpăstuiți de istorie. Căci, să recunoaștem, dintre toate nenorocirile abătute peste români, cele mai multe și mai grele au căzut pe capul basarabenilor!

România face și acum asemenea eforturi, care sunt încă sărace, din cauza situației economice precare în care se află. Este clar că stoparea căderii economiei și relansarea creșterii acesteia vor spori mijloacele materiale și, în plus, va crește și forța ei de atracție pentru cauza românească. Are dreptate academicianul N.N. Constantinescu când afirmă că, dacă economia românească n-ar fi fost artificial dezorganizată și deteriorată, iar nivelul de trai nu ar fi fost redus alarmant, "Basarabia ar fi fost de mult unită cu România și până și rusofonii ar fi votat în acest sens"¹. Situația a început să se schimbe în a doua jumătate a anului 1993, când, la miile de burse acordate tinerilor moldoveni, s-a adăugat un ajutor guvernamental de 6 mld.lei nerambursabil și un credit de 20 miliarde pe termen de 8 ani, cu o grație de 2 ani și fără dobândă, pentru sprijinirea relațiilor României cu Republica Moldova. Creditul este refolosibil.

3.2. Evoluțiile interne ale Republicii Moldova

Un alt grup de factori opuși reîntregirii apare la nivelul evoluțiilor interne ale Republicii Moldova. Este vorba aici de factori legați de: structura etnică a populației, forțele politice reprezentative, propaganda antiromânească și antiunionistă, tendințele separatiste, prezența armatei a 14-a pe teritoriul Republicii Moldova.

3.2.1. Structura etnică a populației-evoluția ei în perioada 1918-1929; amputări teritoriale, deportări

Istoria a vrut ca în Moldova de Răsărit, ca de altfel în întregul areal al devenirii noastre naționale, să se așeze în timp, alături de români și o serie de etnii străine - minoritățile naționale de astăzi. Pe unele le-a adus valul năvălirilor cuceritoare, altele au fost aduse și colonizate fie de domnitorii moldoveni, fie de împărații care ocupaseră vremelnic o parte din vatra strămoșească. De aceea, indiferent de factorii care au determinat aceste procese istorice, astăzi trăiesc în Republica Moldova, alături de români, ucraineni și ruși, găgăuzi, bulgari, germani, evrei, polonezi etc.

Pentru Republica Moldova, structura etnică a populației, poate mai mult decât cea socială, constituie, astăzi, unul din fundamentele pe care se formează forțele politice și tendințele în orientarea lor. În 1992, populația Moldovei era

¹ Acad. N.N. Constantinescu - *Prioritatea intereselor economice naționale în cadrul relațiilor noastre internaționale contemporane*, în "Economistul", 17 decembrie 1993.

de 4359,1 mii locuitori. Conform recensământului din 1989, structura pe naționalități a populației (de 4335,4 mii locuitori) era formată din: 64,5% români (aproape 2,8 mil. locuitori), 13,8% ucraineni, 13% ruși, 3,5% găgăuzi, 2,0% bulgari, 1,5% evrei și restul (1,1%) alte naționalități¹.

Acest tablou demografic poartă în sine, cumulat, consecințele tendinței de rusificare a Basarabiei, începută imediat după 1812 și accentuată dramatic după 1940, sub Rusia Sovietică. În procesul de rusificare s-au folosit simultan două căi de acțiune: a) de eliminare a populației românești autohtone prin exterminare fizică și deportări în Siberia sau în alte părți îndepărtate ale imperiului și b) prin infuzie de populație alogenă, mai ales rusă și ucraineană.

Mai întâi să vedem care era structura populației înainte de ocupația rusă din 1812. Există un recensământ făcut de turci pentru întreaga Moldovă în 1808. El arată că populația totală a acestei provincii românești era atunci de 960.000 de persoane, din care: turci - 100.000, localizați în Buceag (80.000) și Hotin (20.000); armeni = 70.000, din care 30.000 în Buceag și 40.000 în restul Moldovei; evrei = 70.000 și creștini, de fapt, moldoveni = 720.000 persoane². Observăm că în aceste date nu apar rușii, ucrainenii sau alte naționalități, pentru că probabil nu existau în număr considerabil. Lucrurile însă se schimbă după 1812, așa după cum se poate vedea din datele de mai jos:

Tabelul nr. 1

**Deplasări în structura etnică a populației
din Basarabia în perioada 1812-1989**

	- în mii persoane -					
	1817 ¹⁾	1861 ²⁾	1897 ²⁾	1939 ²⁾	1959 ³⁾	1989 ³⁾
0	1	2	3	4	5	6
Populația totală,	483	907	1931	3191	2885	4335
din care:						
Români	419	600	921	1820	1887	2795
Ucraineni	30	126	382	346	421	600
Ruși	6	20	156	385	299	582
Găgăuzi	1	...	57	112	96	154
Bulgari	1	48	103	116	62	88
Evrei	19	79	228	230	95	66
Germani	-	24	60	89	4	7
Alții	7	10	24	93	41	43

¹ Departamentul de Stat pentru Statistică al Republicii Moldova - Republica Moldova în cifre, 1992, Editura "Logos", Chișinău, 1992, p. 23-24.

² Alexandru Boldur - Istoria Basarabei, Editura Victor Frunză, București, 1992, p. 493.

	0	1	2	3	4	5	6
- în % din total populație -							
Total populație, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Români	86,8	66,2	47,7	57,0	65,4	64,5	
Ucraineni	6,2	13,9	19,8	10,8	14,6	13,8	
Ruși	1,2	2,2	8,0	12,1	10,4	13,5	
Găgăuzi	0,2	...	3,0	3,5	3,4	3,5	
Bulgari	0,2	5,3	5,3	3,7	2,3	2,0	
Evrei	4,0	8,7	11,8	7,2	3,3	1,5	
Germani	-	2,6	3,1	2,8	0,2	0,2	
Alții	1,4	1,1	1,3	2,9	1,0	1,0	

1) Silviu Achim, Constantin Lupu, Peter Shrager - *Câte șanse are acum idealul reînțegririi?*, *Adevărul*, 20 martie, 1993, p.3.

2) Alexandru Boldur, *Op.cit.*, p.488.

3) Departamentul de Stat pentru Statistică al Republicii Moldova - *Economia națională a Republicii Moldova-1991. Anuar Statistic*, Chișinău, 1992, p.78

Analizând aceste date, putem constata că:

- În momentul anexării ei de către ruși în 1812, Basarabia, cu aproape 87% populație de origine română, era, după expresia lui Nicolae Titulescu "cea mai românească provincie istorică"¹;
- De-a lungul timpului, Basarabia a fost invadată de tot felul de străini, dintre care, unii au venit și apoi au plecat (turci și armeni la început, apoi evrei, polonezi, germani și parțial, bulgari), alții însă "culeși după nevoile timpului" au venit mereu și n-au mai plecat. Se vede că le-au plăcut plaiurile basarabene. Aceștia sunt mai ales rușii și ucrainenii, secundați de găgăuzi și parțial de bulgari. Și astfel, din punct de vedere etnic, Basarabia, din cea mai curată provincie românească a devenit, în ansamblu, dar mai ales, la extremitățile sale, în nord și în sud, ca și în orașe, cea mai împestrită. Din această cauză, împestrită și răvășită de contrarii îi este și viața social-politică;
- În mozaicul etnografic basarabean o importanță considerabilă au avut-o, înainte de 1812, tătarii, turcii și armenii. Tătarii, așezați în

¹ Nicolae Titulescu, *Basarabia - Pământ Românesc*, Editura RUU-IRINA, București, 1992, p. 57. Afectat profund de o scrisoare a lui Clemenceau care, în numele marilor puteri, îi scria generalului Kolceag "să-și continue lupta contra Sovietelor, căci partea rusă a Basarabiei îi va fi atribuită întotdeauna", marele nostru diplomat și om de știință respingea categoric, atât aprecierea că ar exista o Basarabie rusă, cât și promisiunea să i-o dea, definitiv, lui Kolceag. Oare, se întreba el, "există o provincie mai românească decât Basarabia care, după însăși statisticile rusești, cuprinde 72% din locuitorii României?"

Buceag înaintea turcilor (după 1240), au fost trecuți în Crimeea, între 1759-1806. Tot după 1806, odată cu ocuparea Principatelor de către Rusia, turcii încep să se retragă atât din județul Hotin, cât și din Buceag. Momentul este interesant nu atât prin trecutul său, cât mai ales prin ceea ce urmează în viitor. După plecare, pământurile turcilor au trecut în proprietatea statului, pe ele urmând a se face, în principal, marile colonizări de după 1812. Este și motivul pentru care în județul Hotin, ca și în județele din sud, Cetatea Albă și Izmail, populația alogenă are o pondere mai mare decât în celelalte județe, spre deosebire de mijlocul provinciei în care predomină populația română;

- d) După ocuparea Basarabiei, sudul ei a fost colonizat puternic cu diverse etnii: germani, bulgari, găgăuzi, români din sudul Dunării, ucraineni, ruși, evrei, greci etc. De exemplu, între 1814-1842 au fost întemiate, în câteva valuri, 18 colonii de nemți, aduși din Polonia și Germania. Numărul lor continuă să crească de aproape 4 ori între anii 1865-1939, și ca în urma războiului să ajungă la 0,2% din populația republicii. Bulgarii, găgăuzii și evreii afluează tot secolul al XIX-lea spre Basarabia. După al doilea război mondial doar găgăuzii își sporesc numărul, ceilalți, mai ales evreii, și-l micșorează considerabil.

Un capitol aparte îl reprezintă ucrainenii (sau rutenii). Primele colonizări ale acestora în Moldova, mai ales în Bucovina și Județul Hotin, le datorăm lui Ștefan cel Mare și fiului său Bogdan al III-lea¹. Dacă știau ei ce probleme ne lăsau moștenire prin aceste colonizări, probabil că n-ar fi admis picior de ruten pe pământul românesc. În 1817, datele statistice consemnează prezența a 30.000 de ruteni (6,2% din populația Basarabiei) și după un recul doar între 1918-1940, în restul anilor numărul lor crește continuu și energic. Rușii, care în 1817 nu depășeau 6.000 persoane, și-au sporit și ei continuu numărul, apropiindu-se numeric de ucraineni.

Perioada de după 1940 se înscrie în evoluția structurii etnice a populației din Basarabia, ca una deosebită atât prin amploare, cât mai ales prin dramatismul care a însoțit procesul de rusificare. Regimul socialist sovietic, venit pe lume în numele celor mai frumoase idealuri umaniste, s-a dovedit, în materie de rusificare, mai feroce și mai antiuman decât țarismul. În această perioadă, după 1940, mișcarea populației românești a variat sub presiunea a doi factori esențiali: amputarea teritoriului Basarabiei și purificarea etnică practică de sovietici, prin deportări și exterminări în masă a populației românești.

Amputarea teritorială. Prin Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, nr. 45 din 4 noiembrie 1940 "Cu privire la stabilirea frontierelor între RSS Ucraineană și RSS Moldovenească", teritoriul Republicii Moldova este puternic amputat în nord de județul Hotin și la sud de județele Izmail și Cetatea

¹ Năvălind în Galiția, Podolia și Pocuția, Ștefan cel Mare a luat prizonieri 100.000 de ruteni în 1498, pe care i-a adus ca pradă și i-a colonizat în nordul Moldovei; alte zeci de mii a adus cu ocazii similare în 1501. Ca fel procedează și fiul său Bogdan în 1509.

Albă, situate pe gurile Dunării și la mare. În ambele cazuri, teritoriul a fost trecut în mod discreționar în proprietatea Ucrainei care prinde, astfel, ca într-un clește, din trei laturi, întregul teritoriu al Republicii Moldova. Odată cu aceasta a trecut la Ucraina și populația aferentă, de 795.415 locuitori în 1940, din care, după surse rusești, peste o treime era populație românească¹. Trecerea acestor teritorii la Ucraina, cerută insistent de conducerea acesteia, a fost motivată de prezența predominantă a populației ucrainene în cadrul lor. Este adevărat că, de-a lungul istoriei aceste trei județe au fost mai puternic colonizate cu maloruși. Hotinul, de exemplu, colonizat încă de domnitorii moldoveni, avea o pondere a ucrainenilor de 37% în 1927, față de 48,3% români, 3,5% ruși, 11% evrei etc. în schimb, Buceagul a fost ucrainizat mai intens, între altele și prin evacuarea populației germane din județul Cetatea Albă în 1940 și aducerea pe pământurile lor a 9.700 gospodării ucrainene. În 1940 se apreciază că populația ucraineană reprezenta cea. 21% din populație în județul Cetatea Albă și cca 5% în județul Izmail, față de 19,6% și respectiv 32% români.

Conducerea de partid și de stat a RSS Moldovenești, într-o scrisoare către Stalin, cere Moscovei să reîntoarcă în componența republicii cele trei județe - Hotin, Akkerman și Izmail - cu următoarele motivații: ele "au constituit din punct de vedere istoric și economic parte integrantă a Basarabiei" și că "populația ucraineană din județele basarabene transmise Ucrainei este minoritară celei moldovenești". În susținerea afirmației se invocă datele statistice corespunzătoare: în Akkerman moldovenii reprezentau 18% și ucrainenii 20%, iar în Izmail - 31% și 4,7%. Luate împreună, rezultă că în cele două județe moldovenii reprezintă 28% și ucrainenii 25,4%. La aceste date se adaugă și alte argumente, de ordin istoric și economic, dar Moscova nu a vrut să-audă². Basarabia a continuat să fie fracturată, influențând nefavorabil populația în discuție.

Purificarea etnica prin deportări și exterminări fizice

Aceasta constituie pagina cea mai neagră din istoria Basarabiei sub dominația rusească. Purificarea etnică a fost practică de stat și urmărită cu perseverență de la început, din 1812, și până în ultimul moment, 1989. Ea capătă, cum spuneam, o dimensiune brutală după 1940, fiind concepută și înfăptuită pe două planuri simultane: fizic și spiritual.

Din punct de vedere fizic, purificarea etnică a urmărit un dublu obiectiv: pe de o parte, micșorarea continuă a populației românești autohtone prin deportări, expulzări forțate, silnicii inchiizitoriale, exproprieri de bunuri, masacre în masă și trimeri la muncă forțată în Siberia, jigniri grosolane aduse demnității umane și naționale; pe de altă parte, sporirea continuă a populației alogene,

¹ Din informarea lui M. Greciuha, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSS Ucrainene cu privire la proiectarea graniței de stat cu RSS Moldovenească în teritoriu limitrof cu RSS Ucraineană. In: *Pactul Molotov - Ribbentrop și consecințele lui*, Chișinău, Universitas, 1991, p. 86-91.

² Idem.

mai ales a celei ruse și slave în general. Ca urmare a acestor tendințe, structura etnică a populației din Basarabia s-a modificat continuu în defavoarea populației românești.

Ponderea populației românești s-a redus în perioada 1817-1897 de la 86,8% la 47,7%. Reîntregirea cu Țara din 1918 a revigorat sporul populației românești, ca după 1940 aceasta să treacă prin calvarul exterminărilor și deportărilor. Datorită acestora, după 1940 și până în 1959, populația românească a crescut doar cu 67 mii locuitori în 19 ani, revenind la o medie anuală de 3526 locuitori, față de 30.266 cât reprezintă același spor anual în perioada 1959-1989.

O hartă militară a SUA despre URSS indică sute de localități în afara Basarabiei, populate de basarabeni români deportați pe timpul lui Stalin și Brejnev¹. Deportarea însă era urmată de exterminarea fizică a populației românești. După 28 iunie 1940, un genocid de masă a fost provocat de puterea sovietică cu scopul de a grăbi și încheia procesul de rusificare.

Deportările s-au practicat în mai multe valuri, începând din 1940 și continuând până în deceniul al nouălea.

Primul val, în perioada 28 iunie 1940 - 22 iunie 1941, a cuprins 300.000 de oameni din Basarabia și Bucovina, care au fost duși în nordul Rusiei. Al doilea val, între 1944-1948, a ridicat 250.000 de oameni din Basarabia, o bună parte din ei provenind din foștii refugiați basarabeni în România și reîntorși acasă după război, sub presiunea forțelor politice românești. Al treilea val a avut loc în anii 1949-1959; au fost deportate 16.146 familii de foști chiaburi, moșieri și comercianți, duși tot în Siberia². Al patrulea val, demarat în 1965, a lovit intelectualitatea. Absolvenții români basarabeni, sub masca repartizării în producție, erau aruncați în celelalte republici, în timp ce absolvenții ruși și ucraineni erau trimiși în Basarabia.

În afara deportărilor clasice, s-au folosit și alte forme, numite strămutări interrepublicane și recrutări la muncă permanentă. O statistică pentru anii 1954-1964 înscrie 300.000 de oameni strămutați din Moldova în alte republici. De exemplu, în anul 1957, din Moldova basarabeană au fost strămutate 1.300 de familii de colhoznici, din care: 300 de familii la colhozurile din Rusia și 1.000 de familii la colhozurile din Kazahstan. În același an, alți 5.000 de tineri au fost recrutați la muncă pe marile șantiere ale Rusiei Răsăritene.

Din cei deportați mulți au pierit pe drum și alții, ca sclavi, în muncile exterminante din mine, păduri, construcții de drumuri; se apreciază că din cei rămași în viață, doar 5.000 au reușit să se întoarcă acasă; 5.500 de persoane au fost condamnate la moarte și executate; peste 20.000 oameni au fost privați de libertate sau internați în draconicele instituții psihiatrice ale KGB-ului; în fine, 200.000 de suflete au fost lăsate să fie secerate de foame în timpul secetei din

¹ Vasile Țepordei - *Amintiri din Gulag*, Editura ABEONA, București, 1992, p. 156.

² *Basarabia și basarabeni*, p.331-336.

1946-1947¹. Aproape că nu exista familie de basarabean român care să nu aibă pe cineva, în unele cazuri chiar mai multe persoane, pradă acestei crime odioase. Toate aceste vieți au fost exterminate pentru o singură vină; aceea de a fi român-intelectual sau bun gospodar. Putem oare uita crimele odioase suferite de frații noștri basarabeni?

Înspăimântată de invazia sovietică și comportamentul sălbatic antiuman al puterii sovietice, populația românească din Basarabia, ca și din Bucovina, de altfel, a fost considerabil diminuată și datorită refugiului ei în masă în România, în iunie 1940 și în toamna anului 1944. Spre deosebire de refugiul din Durastor și Caliacra, care a cuprins întreaga populație românească, cel din Basarabia a cuprins mai ales intelectualii, oamenii de cultură și artă, de știință, profesori de licee și universități. Faptul a creat un mare vacuum în domeniul educațional, slăbind pozițiile românismului din conștiința oamenilor și ușurând accesul propagandei ruse antiromânești.

Pe de altă parte, sub ocupație sovietică, populația rusă și ucraineană ocupă mereu noi poziții. Datele de recensământ pentru o perioadă de 30 de ani - 1959-1989, arată că la o creștere generală a populației republicii cu 50%, populația românească a sporit cu 48%, iar cea rusă cu 92%, aproape dublu. Ponderea acesteia din urmă a crescut în același timp de la 10,4% la peste 13%; împreună cu celelalte elemente slave {ucraineni, bulgari, belo-ruși} și găgăuzi ea ajunge să manevreze o treime din populația țării. Populația rusă constituie factorul hotărâtor în jurul căruia se grupează forțele antiromânești și antiunioniste; menirea ei este să lupte din toate puterile pentru a "apăra Republica Moldova de pericolul românesc". Puterea ei este însă mult superioară ponderii sale statistice, pentru că, fiind reprezentanta puterii imperiale, era și este infiltrată în toți porii conducători ai societății: administrația de stat, centrală și municipală, managementul marilor întreprinderi, departamente și ministere, instituții de învățământ, știință, cultură, sănătate, presa scrisă și audio-vizual etc.

3.2.2. Propaganda antiunionistă și antiromânească

În strategia sa de rusificare, puterea colonială s-a folosit nu numai de demersul fizic, ci și de cel spiritual, mai subtil, mai insidios, dar și cu putere de distrugere mult mai mare decât primul. Demersul, a cărui instrumentare revelează propaganda, urmărea să distrugă însăși conștiința națională - fortăreața cea mai puternică a neamului. Sub acest aspect, preocupările constante ale rușilor creditau câteva idei cardinale.

În primul rând, au atacat istoriografic originile Basarabiei și ale poporului său autohton, pentru a le desprinde din rădăcina lor românească și a le prezenta ca entități de sine stătătoare. Au născocit, astfel, două teorii gemene:

¹ Silviu Achim, Constantin Lupu, Peter Shrager - *Câte șanse are acum idealul reîntregirii?*, Adevărul, 20 martie 1993, p.3.

una susținea că Basarabia a fost cucerită cu sabia de la turci și tătari și deci, nu s-a luat nimic de la români; a doua era basmul cu "poporul moldovean", provenit mai întâi din amestecarea geților și romanilor, apoi și cu slavii, din care a rezultat poporul moldav și limba moldavă, ca fiind altceva decât popor român și limbă română. Timp de 106 ani sub țari (1812-1918) și de alți 45 de ani sub Rusia Sovietică, să repeți mereu copiilor în școli aceste basme, ascunzându-le adevărul, este firesc ca ele să fie crezute în cele din urmă.

Dacă aceste teorii - de fapt, pe numele lor adevărat, basme - ar fi venit din partea Andorei, probabil că ar fi murit înainte de a se naște. Venind însă din partea uneia dintre cele mai mari puteri imperiale, a cărei apăsare îngreuna respirația întregii Europe și ordini mondiale, ele au făcut carieră internațională. Ne-o confirmă aceasta faptul că după 1812, în toate marile conferințe și congrese de pace europene a fost prezentă și Basarabia, însoțită de teoriile create de ruși în jurul ei. La ele s-au referit de fiecare dată și rușii și românii; primii, susținându-le pentru a justifica pretențiile lor asupra Basarabiei, iar noi, combătându-le, pentru a ne demonstra drepturile noastre istorice asupra ei.

Dovedirea falsității acestor teorii antrena după sine - ea antrenează și astăzi - necesitatea invocării de fapt a întregii istorii, de la apariția noastră ca neam și stat, până astăzi. Evident, nu este cazul aici să desfășurăm această demonstrație. Este treaba istoricilor să o facă și au făcut-o deja în mai multe rânduri, unii chiar cu strălucirea unor vârfuri europene. De aceea, ținând seama de economia acestui studiu, ne vom limita doar să prezentăm foarte concentrat câteva momente nodale ale problemei în discuție.

Mai întâi, să ne oprim la afirmația că Basarabia a fost cucerită cu sabia, în realitate, ea n-a fost cucerită prin luptă, ci ocupată abuziv; nu cu sabia, ci prin șantaj și viclenie perfidă. Denaturarea adevărului de către ruși nu este o găselniță întâmplătoare, ci are un scop foarte bine calculat. Ascunzând ocuparea abuzivă a Basarabiei sub eticheta "cuceririi cu sabia", scutierii teoretici ai imperiului - să recunoaștem că Rusia a avut întotdeauna specialiști de înaltă măiestrie în propagandă și drept internațional - creau încă din start o justificare de drept¹ asupra acestui teritoriu. În realitate, pentru cucerirea Basarabiei rușii n-au rupt nici o sabie, n-au tras nici o salvă de tun!

Un alt neadevăr cras este amestecarea și a tătarilor în această dispută. Rușii nu puteau cucerii Basarabia de la haniii tătari, pentru că acestora nu le-a aparținut niciodată. Este adevărat, că din 1240 s-au năpustit asupra Europei, tăvălugind în drumul lor Polonia, Germania, Austria, Ungaria, Țările Balcanice; ei au prădat în mai multe rânduri și teritoriul românesc, întârziindu-i astfel coagularea statală poate cu un secol. Cel mai mult a avut de suferit Moldova, mai ales prin partea ei răsăriteană, care a stat sub călcâiul lor distrugător o sută de

¹ În dreptul internațional clasic se justifică apartenența națională a unui teritoriu, fie prin dreptul primului ocupant (dreptul etnogenetic, istoric și de neam), fie prin dreptul contractual liber intrastatal (schimburi reciproce de teritoriu sau înstrăinări libere prin vânzare) ori prin cel mai precar drept, dreptul de cucerire prin război.

ani. În acest timp, câteva hoarde tătarăști s-au și cuibărit chiar un timp în sudul Basarabiei, în Buceag, fiind încurajate apoi și de turci, pentru a le folosi în veșnicele lor războaie cu rușii. Aceste hoarde însă au trecut ulterior peste Nistru la hanatul lor principal din Crimeea. Așa se face că, în 1812, când Rusia ocupă Basarabia, pe teritoriul acesteia, în Buceag, mai existau doar 5.000 de tătari. În această lumină, este clar că nu poate fi decât un basm a susține cucerirea Basarabiei cu sabia de la hanii tătari!

Tot basm este și aserțiunea cuceririi Basarabiei de la sultanii turci, fiindcă ea n-a fost cucerită, ci numai cedată de Turcia. Cedarea însă n-a avut nici un drept, deoarece Basarabia nu a aparținut niciodată Turciei ca proprietate a ei. I-a fost doar vasală și nimic mai mult. Ce înseamnă această vasalitate se poate vedea din conținutul primei capitulații prin care Bogdan, la îndemnul tatălui iui, Ștefan cel Mare, închină Moldova Porții (1514).

*"(Art. 1) Moldova este țară liberă și nu cucerită; (art. 3). Poarta e obligată de a apăra Moldova contra oricărei agresiuni eventuale și de a o menține în starea în care se găsea de mai înainte, fără ca să i se facă cea mai mică știrbire a teritoriului ei; (art. 6) stăpânirea voievozilor se va întinde asupra întregului teritoriu al Moldovei; (art. 8). Turcii nu vor putea cumpăra pământul în Moldova, nici nu vor putea clădi geamii, nici nu se vor putea așeza în orice mod ar fi. Drept semn de supunere, Domnii Moldovei vor da în fiecare an Porții 4.000 de galbeni turcești, 40 de șoimi și 40 de iepe fătătoare, toate însă cu titlu de dar "*¹.

Tratate similare se repetă și cu alți domnitori. Acesta este contractul dintre Turcia-suzerană și Moldova-vasală valabil până în 1878, deci și în 1812 când are loc cedarea Basarabiei.

Nefiind suverană, Turcia nu avea nici un drept să cesioneze Basarabia; că acest demers ea l-a făcut sub presiunea Angliei și altor forțe nu are importanță. "Prin această concesie - spune Titulescu - Turcia a violat pur și simplu contractul său de vasalitate, iar Rusia a devenit complicele violării unui contract de drept internațional. Or, complicitatea la violarea unui contract de drept internațional nu poate crea dreptul".

Este interesant să arătăm că la tratativele de pace de la Karlowitz (1699) Turcia, presată de cererea Poloniei să-i cedeze Moldo-Vlahia, îi răspunde că nu are dreptul de cesiune teritorială, întrucât capitulațiile îi conferă doar dreptul de suzeranitate nu de suveranitate. În cazul Basarabiei însă, în 1812, ca și în cel al Bucovinei mai înainte, în 1775, ea a încălcat aceste capitulații sub presiunea altor forțe, inclusiv a vapoarelor engleze acostate la Istanbul, drept argumente concrete pentru a o convinge să-i cedeze Rusiei teritoriul pretins de aceasta.

Așadar, nu prin cucerire cu sabia de la sultanii turci, ci prin fraudă grosolană, Rusia a ocupat Basarabia. Că acesta este adevărul, ne-o confirmă și

¹ Mihai Eminescu, *op. cit.*, p. 60.

următoarele împrejurări: Conferința de Pace de la Paris din 1866, ținută după încheierea războiului Crimeei, a hotărât să restituie parțial Basarabia (cele trei județe din Sud) nu Turciei, ci Principatelor Unite; în 1920, Tratatul între Anglia, Franța, Italia și Japonia a recunoscut autodeterminarea Basarabiei. Cea mai bună dovadă însă este originea românească a acesteia, atestată prin toate izvoarele posibile ale istoriei.

Cât privește celălalt basm, după care moldovenii basarabeni nu sunt români, ci un popor aparte, moldovean, l-am putea trece cu vederea dacă s-ar limita a fi o simplă părere științifică și atât! Creatorii lui însă, Pavel Chior, L.A. Madan și apoi A.M. Lazarev, care pentru această "contribuție" a fost răsplătit cu titlul de academician, vor ca basmul lor să fie mult mai mult decât atât, să fie un "adevăr militant", de tip rusesc, urmărind o anume țintă. Și ținta lui a fost de a demonstra că moldovenii din stânga și dreapta Prutului sunt un popor comun și că, din această cauză, ei au dreptul să trăiască împreună, dar nu în sânul României pentru că nu sunt români, ci în cadrul Rusiei. Referindu-se la 1812, A.M. Lazarev spune: "variante optimă a intrării Moldovei și poporului moldovenesc în componența Rusiei ar fi fost intrarea întregului Principat al Moldovei cu toată populația lui"¹. În susținerea tezei sale autorul nu aduce argumente, ci doar afirmă. În plus, el tace în mod suspect în ceea ce privește cercetările multor ruși dinaintea lui, care au afirmat deschis că basarabienii sunt români, nu alt neam².

Din păcate, din această nadă mușcă și astăzi unii români care, pentru a fi auziți bine la Moscova, îi întrec în agresivitate antiromânească chiar și pe dascălii lor ruși. Așa este cazul, în ultimul timp, chiar cu președintele Mircea Snegur, care a declanșat un nou val de antiromânism, de astă dată mai deschis și mai agresiv ca oricând înainte. Probabil apăsător puternic de forțe interne, dar mai ales externe, ambele însă cu ascendență moscovită, președintele Snegur, în cuvântul său la Congresul "Casa Noastră - Republica Moldova", organizat de Alianța Civică, declara supărat că "tot mai insistent se fac auzite voci care pun la îndoială legitimitatea și temeiul istoric al dreptului nostru de a fi un stat, de a ne numi popor moldovenesc". Referindu-se apoi la surse istorice în care se atestă cuvintele: „moldoveni” și "grai moldovenesc", Snegur spune: "în fața istoriei nu avem dreptul să ascundem că dorința de a fi stăpâni în propria casă a fost prezentă în inimile moldovenilor chiar și în perioada dintre 1918-1940, când, s-ar părea, nu se putea visa o altă libertate decât cea de a trăi împreună cu frații de sânge", în fine, adresându-se patetic neamurilor din România, Snegur a declarat: "Fraților, cu plecăciune și respect, cu stimă și dragoste fraternă vă aducem mulțumirea noastră din suflet, recunoștință adâncă pentru sprijinul și ajutorul pe care ni l-ați acordat și ni-l acordați în clipe de

¹ *Basarabia și basarabienii*, p.205.

² Este vorba de: N.N. Durnovo (1876-1937) membru corespondent al Academiei URSS și P.N. Batinskov, precum și de A.N. Kurapatkin, general și ministru de război al Rusiei în 1910.

grea cumpănă". Dai "să ne însușim împreună, cu sinceritate și bărbăție lecțiile istoriei". "Poporul nostru moldovean nu mai dorește să fie monedă' de schimb și nici jertfă cuiva. El nu mai vrea să audă cum țara lui este dorită ca teritoriu, ca pământ cu avere, de parcă nu ar avea stăpâni adevărați, urmași din urmașii strămoșilor noștri".

Cu alte cuvinte, Mircea Snegur desparte numele de moldovean de cel de român; ordonă rescrierea istoriei în acest spirit; scoate problema unirii de pe ordinea de zi pentru că poporul moldovean nu mai vrea să fie monedă de schimb, vrea să fie el stăpân în casa lui și promovează aceste delimitări în politica internă și externă a Republicii Moldova pentru întărirea stabilității sale.

Încercând să pătrundem dincolo de aceste declarații, constatăm că peste Prut se consumă încă un moment din tragedia noastră națională. Este într-adevăr tragic să vezi cum președintele în persoană, pe de o parte mulțumește României cu plecăciune și recunoștință adâncă pentru ajutorul dat Republicii Moldova în clipe de grea cumpănă, iar pe de altă parte, o previne admonestativ, că "poporul nostru nu mai dorește să fie monedă de schimb". Nici o logică, nici chiar cea mai abjectă conjunctură politică nu ne poate ajuta să înțelegem de ce unirea cu Țara Mamă înseamnă monedă de schimb, iar sub pulpana Moscovei devine monedă de tezaur! De neînțeles apare, de asemenea, despărțirea numelui de moldovean de cel de român, iar pe de altă parte, el, cel mai moldovean dintre toți, ni se adresează cu apelativul "fraților".

Indiferent de aceste "încurcate cărări ale Domnului", declarațiile lui Mircea Snegur constituie o mare gafă tridimensională: politică, științifică și morală. Politic: el și-a înrăutățit relațiile statale cu România, dacă aceasta l-ar lua în serios. Nu îi va lua însă, pentru că, în principiu, nu țările sunt ale conducătorilor lor, ci conducătorii sunt ai țărilor. La fel și Republica Moldova: ea nu este a lui Mircea Snegur, ci a românilor care o populează. Științific: el demonstrează ori ignoranță, ori rea voință, căci din atâția mari istorici ruși și români care demonstrează fără putință de tăgadă caracterul românesc al Basarabiei și basarabenilor, el s-a dus tocmai la Lazarev! Moral: gafa lui constă în aceea că, prin aceste declarații, a jignit demnitatea națională a României și a românilor, lucru de neuitat!

În al doilea rând, propaganda oficială sovietică și cea basarabeană aservită, apelând la istoriografi pentru a-i înlesni credibilitatea, a prezentat denaturat tabloul istoriei Basarabiei în cadrul României în perioada interbelică. Această preocupare a fost populată cu 'mai multe idei: că în 1918 nu a fost vorba de autodeterminare și unire liberă, în virtutea dreptului de neam și al celui istoric, ci de ocupare armată, de tip imperialist de către România; că după ocupare, Basarabia a fost veritabilă colonie, exploatată și marginalizată, în care populația a fost asuprită de jandarmul și perceptorul român; că România, în aproape 25 de ani de ocupație, n-a construit nimic pentru basarabeni, nici măcar un spital, o șosea, o școală etc.

În 1917-1918, Sfatul Țării a chemat armata română să o apere împotriva agresiunii violente a bandelor de dezertori din armata rusă care năvăleau prin sate și orașe și distrugau mai rău ca tătarii; luau și distrugau bunuri, batjocoreau femeile, omorau oameni etc. Bandele au fost aruncate peste Nistru, iar țara și-a găsit liniștea, invocarea ei însă în problema unirii nu se justifică de fapt cu nimic, deoarece autodeterminarea și unirea au fost revoluții, ale cărei legi de mișcare sunt altele decât acelea ale unui referendum național, cum s-ar cere în alte împrejurări. Pe de altă parte, Rusia când a invadat Basarabia, deci un teritoriu străin, oare tot prin vot parlamentar sau referendum și-a anexat-o? Cât privește istoria cu jandarmul și perceptorul, este greu de spus că sunt persoanele cele mai agreate într-o societate. Cum era în Basarabia, așa era și în restul țării. Dar se compară, oare, palma vreunui jandarm cu deportările sălbatice și în masă, a sute de mii de oameni, mulți sfârșindu-se pe drum, din lipsă de aer, apă și hrană, până la destinație în Siberia? Categorie, nu! Este d'e-a dreptul puerilă și aserțiunea că România a făcut dintr-un teritoriu al său, Basarabia, o colonie, iar din basarabeni - o monedă de schimb.

În al treilea rând, aceeași propagandă a atacat la baionetă însăși caracterul românului, punând în circulație întrebări menite să tulbure conștiințele. Iată câteva din acestea: dacă Basarabia era românească, de ce românii nu s-au bătut pentru ea nici în 1812 și nici în 1940, ci pur și simplu au abandonat-o? de ce înșiși autorii Unirii din 1918, în frunte chiar cu conducătorii ei au fost remiși puterii sovietice chiar de către autoritățile românești? etc.

Moldova în 1775 și 1812, apoi România în 1940 nu s-au putut opune raptului, nu pentru că nu le-a păsat de frații lor bucovineni și basarabeni, ci pentru că, pur și simplu, nu au putut, erau prea slabe în raport de toate cele trei imperii care le înconjurau: Otoman, Țarist și Austriac. De fiecare dată, țara se afla în fața dilemei: ori acceptă să piardă o parte, ori pierde cu totul din istorie, cum au dispărut atâtea alte nații. Acceptarea pierderii unei părți, cu speranța recuperării sale ulterioare - iată ce impuneau ochii rațiunii politicii de stat. Cei "părăsiți" însă, cu inima grea de înrobire, se împietreau la gândul că mama lor nu era în stare să se sacrifice pentru salvarea fiilor ei. În orice caz, această neputință rămâne în istoria neamului nostru o rană deschisă, pe care astăzi, fapte de potrivă o pot închide. Timpul prielnic poate vindeca rana, dar urmele ei rămân. Această dilemă nu putea trece prin istorie fără să fie dezbătută de mințile luminate ale neamului nostru. Eminescu, de pildă, referindu-se la raptul rusesc din 1878 al sudului Basarabiei, care ne-a fost restituită de Conferința de la Paris din 1856, aprecia fără echivoc că "dacă voim să ne arătăm vrednici de această încredere, trebuie să stăm de pază și să nu dăm decât morți acest pământ de sub picioarele noastre... căci de acest pământ e legată demnitatea noastră, de la acest pământ atârână viitorul nostru". România, așadar, nu trebuie să cedeze acest pământ fără luptă, chiar dacă știe dinainte că o va pierde. "Dacă Rusia vrea să ia cu de-a sila ceea ce i se refuză de bunăvoie, vom rezista, ne va bate și va lua ceea ce e al nostru, dar cel puțin nu ni se va putea im-

puta că am fost atât de decăzuți încât, de bunăvoie și cunoscând limpede una din principalele noastre condiții de viață, am dat-o, de înjosiți ce suntem, în mâinile Rusiei"¹. Iată termenii în care marele nostru poet, cu simțul lui istoric greu de egalat, pune problema. La fel, în 1940, Nicolae Iorga și alții au votat în Consiliul de Coroană pentru luptă. Cei mai mulți însă, nu fără durere, au judecat altfel, gândindu-se la supraviețuirea noastră națională și statală.

În al patrulea rând, scutierii ideologici ai Rusiei nu uitau să prezinte cât de luminos era spiritul rus în contextul european și mondial și avantajele imense pentru popoarele mici, slabe și fără putință de autoapărare, de a aparține familiei marelui popor rus. Sovieticii au preluat și perfecționat această insidioasă armă propagandistică, oferind un viitor idealizat, cel de popor sovietic unic, cu popoare egale între ele, cu limbă unică, pentru a se putea înțelege unii cu alții - totul pe baza internaționalismului socialist, profund uman și patriotic etc. etc. Cine nu vedea însă că în spatele acestei construcții ideologice - înainte în numele ortodoxismului pravoslavnic, apoi în numele internaționalismului - se ascundea șovinismul panslavist și imperialismul rusesc în haina nouă a socialismului sovietic și că națiunile neslave erau subordonate total centrului, în cadrul unui amplu proces de des naționalizare? Cazul era și mai grav cu Basarabia, datorită rolului ei de poartă spre gurile Dunării și Balcani. Acționând în virtutea caracterului său "profund uman", regimul sovietic i-a obligat pe basarabeni să se izoleze total de frații lor români, rupând orice relații cu aceștia, să folosească numai limba rusă, împingând astfel limba maternă, așa neromână cum o prezentau ei, într-o limbă de bucătărie, unde nu se mai putea organiza nici un control!

În marea și productiva lor mașină propagandistică, rușii au fost ajutați și de slăbiciunile noastre manifestate în problema Basarabiei. Unele vin din înțelepciunea neputinței (armate), altele însă provin din felul nostru de a fi și, în acest caz, nu au nici o scuză. Ne vom referi, pe scurt, la câteva dintre aceste slăbiciuni speculate de rușii sovietici.

De exemplu, entuziasmul și energia care au însoțit unirea, înflăcărarea patriotică a generației reîntregirii s-au stins prea curând, înghițite de vivacitatea politicianismului, făcând loc comodității indifferente, pasivității și nepăsării, uitării aproape totale a marilor probleme care își așteptau rezolvarea în Basarabia; aici peste două treimi din populație era analfabetă, lipseau școlile și instituțiile de cultură, spitalele, drumurile, industria tehnică agricolă etc. Timp de 10 ani, după Unirea din 1918, în Basarabia nu existau nici măcar un ziar sau ziarști români ... Dar existau câteva ziare, cotidiene, în limba rusă și câteva în limba idiș, evreiești, cu ideologii și interese, bineînțeles, antiromânești². Chiar și fruntașul unionist, Ion Inculeț, ajuns academician, de îl ori ministru, era proprietarul unui ziar rusesc - *Nașa Reci* - scos de ziarști care nu aveau, nici unul, cetățe-

¹ Mihai Eminescu, *op. cit.*, p. 47.

² Vasile Țepordei, *op. cit.*, p. 27.

nie română, iar redactorul Goziev, era rus din Odesa. Ulterior, cu ajutorul lui Nichifor Crainic, lucrurile s-au îndreptat în domeniul ziaristicii, s-a creat o facultate de teologie, apoi o facultate de agronomie, un teatru național, un conservator de muzică, la școli au venit profesori din România etc.

Un capitol incalificabil pentru România comunistă este faptul că nu și-a apărat revoluționarii și unioniștii basarabeni în fața pretențiilor sovietice de a-i fi predați, ca apoi să fie pedepsiți pentru participarea lor la actul Unirii din 1918. Este vorba de o întregă "listă neagră", cuprinzând trei sute de nume, venită în țară de la Moscova. Erau trecuți aici foștii deputați ai Sfatului Țării care votaseră Unirea, foștii miniștri ai Basarabiei și foștii miniștri basarabeni în guvernele României interbelice, foști prefecți și primari, foști directori de bănci, foști publiciști și alții. Securiștii români îi arestau, le întocmeau dosarele, erau găsiți nevinovați și îi eliberau, iar la ieșirea din arest, erau preluați de NKVD-iști și duși la Constanța unde funcționa un tribunal sovietic pentru toată Europa de Est. De aici, erau trimiși în gulagurile din nordul Siberiei. Preotul Vasile Țepordei, care descrie acest mecanism diabolic, povestește că, peste tot unde l-au chinuit prin gulagurile morții, a întâlnit și mulți români¹.

Aceeași Românie - capitalistă sau comunistă - nu a mișcat un deget în semn de protest în fața organelor țariste și apoi sovietice pentru deportările și masacrele în masă ale românilor de peste Prut. De asemenea, după 1945 ea nu a împiedicat plecarea din țară a refugiaților basarabeni, când știa ce îi așteaptă la reîntoarcerea acasă. Chiar și astăzi, în fața unui proces în care se judecă, de fapt, nu acuzații de la Tiraspol, ci însăși cauza românească în Republica Moldova, România se manifestă anemic. Este evident că toate aceste slăbiciuni românești și altele similare nu puteau să scape formidabilei mașinării propagandistice a rușilor, care folosindu-le cu abilitate, a înrăurit adânc conștiințele oamenilor simpli, creând la nivel popular un fel de anxietate față de ideea unirii și de românofobie, în general.

Nu putem încheia această discuție fără să arătăm că unul din marile noastre neajunsuri, folosit abil de propaganda rusă din Basarabia, a fost și este dihononia dezbinării care ne caracterizează de ambele părți ale Prutului, ca și în diasporă, este așadar, un neajuns național. Că ne vine aceasta din matricea genetică sau din educație, este greu de stabilit. Știm însă că unde sunt doi români vor fi neapărat trei păreri, iar lupta dintre ei va fi cât pentru trei combatanți! Și Octavian Goga și Nicolae Iorga înfierează acest neajuns, atrăgându-ne atenția că vorbele goale și clewetirea prostească fac rău neamului românesc. Mă întreb, câteodată, de ce ungurii, bulgarii, sârbii și alții intră în istoria europeană ca nații unitare, iar noi românii, deși ne aflăm pe același loc unde ne-am zămislit, apărem statal prin trei principate separate și ne-au trebuit aproape două mii de ani ca să ne unim. Faptul că nu suntem singurii în istorie, nu ne consolează. Mihail Kogălniceanu, ocupându-se anume de acest aspect, le

¹ Vasile Țepordei, *op. cit.*, p. 47.

spunea studenților săi spre luare aminte. "Dacă grecii au căzut odată sub jugul lui Filip și în urmă sub jugul romanilor, este pentru că au voit să fie plateani, tebani, atenieni, spartați, și nu heleni; tot așa și strămoșii noștri au vroit să fim ardeleni, munteni, bănățeni, moldoveni, și nu români; rareori ei au vroit să se privească între dâșii ca o singură și aceeași nație; în neunirea lor dar, trebuie să vedem izvorul tuturor nenorocirilor trecute, ale căror urme, încă până astăzi, sunt vii pe pământul nostru. Departate de a fi părtinitorul unui simțământ de ură către celelalte părți ale neamului meu, eu privesc ca patria mea toată acea întindere de loc unde se vorbește românește și ca istoria națională istoria Moldovei întregi, înainte de sfârșirea ei, a Valahiei și a fraților din Transilvania"¹. Ce am putea adăuga la acestea? Nimic altceva decât impulsul de a îi ierta pe Mircea Snegur, Druță, Moțpan etc. pentru jignirea demnității naționale, numai după ce s-au împăcat cu Mihail Kogălniceanu!

3.2.3. Atitudinea rusofonilor și rusofililor față de reîntregire

Cele mai active și chiar agresive forțe antiunioniste și, în general, antiromânești sunt rușii și ceilalți reprezentanți ai populațiilor alogene: ucraineni, găgăuzi și bulgari. După unele sondaje de opinie, contra unirii și pentru unire aceste populații s-au pronunțat astfel: rușii - 84,7% și respectiv 2,0%; ucrainenii - 68,6% și 2,9%; găgăuzii - 84,7% și 0,3%; bulgarii - 83,9% și 3,6%; alte naționalități - 68,0% și 12,0% (restul până la sută sunt indeciși). Populația rusă, manevrată abil de Moscova, reprezentantă, până nu demult, a puterii imperiale în Republica Moldova, se consideră și acum stăpână, deși se află în țară străină. Respinge, de fapt, limba română bazată pe grafia latină ca limbă de stat, neadmițând-o, nici măcar, la egalitate cu limba rusă.

Care sunt atuurile sale în lupta antiunionistă și antiromânească? Cele mai importante sunt: a) legăturile de filiațiune cu Rusia și sprijinul material masiv, inclusiv armat, primit de la Moscova; b) folosirea Transnistriei și a populației găgăuze și bulgare drept cap de pod pentru destabilizări, mai ales politice; c) prezența armatei a 14-a, una dintre cele mai mari și mai dotate ale Rusiei; d) proveniența rusofonă a majorității conducătorilor de mari întreprinderi industriale și unități economice, din administrație și instituții publice; e) abilitatea de înalt profesionalism în folosirea armei corupției și șantajului de la cele mai mici niveluri de conducători până la înaltele funcții de stat; f) prezența unui imens aparat propagandistic, bazat pe demagogie și forță, bine organizat și de mare eficiență în promovarea românofobiei.

Folosind conjugat aceste atuuri, rușii și rusofilii, oblăduiți, mai ales material-financiar, de către Moscova, reacționează energic ori de câte ori apreciază că evoluțiile interne ale republicii înclină periculos spre derusificare și eliberare de sub tutela rusească, spre întărirea patriotismului național și apropierea de

¹ Mihail Kogălniceanu - *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională*. Se citează din volumul "Basarabia și basarabenii", p. 17.

România. Calea preferată de acțiune este reînvierea focarelor conflictuale și crearea stărilor destabilizatoare, mergând chiar până la intervenție armată. Separatismul din Transnistria și conflictul armat de pe Nistru, închiderea punitivă a robinetelor de la conductele de gaze și țiței și blocarea activităților întreprinderilor, agitația zgomotoasă a găgăuzilor, încercările de blocare a Parlamentului suni doar câteva exemple în acest sens.

Trebuie să recunoaștem că românul basarabean, fire blândă și îngăduitoare, este pus și simplu călcat în picioare la el acasă de către străini, dar mai ales de către ruși. Odată aciuți în Basarabia și Transnistria, acești vân-tură-lume se bucurau de numeroase privilegii pe care puterea imperială le acorda, însă au de la ea, din bugetul Rusiei, ei pe spinarea țaranului român autohton. Străinii primeau pământ mai mult, erau scutiți de impozite și de serviciul militar, de rechiziții de animale și oameni pentru război etc., erau preferați în administrația publică, de sus până jos, conduceau școlile, biserica, spitalele, armata, etc. Din această cauză, istoria Basarabiei și Transnistriei; de la ocuparea lor de către Rusia, este totodată și o istorie a conflictelor interetnice între localnici și venetici, practic între români și străini. Aroganți și cruzi în același timp, cu moralitate de vagabonzi adunați de pe toate drumurile imperiului, rușii în cârdășie cu administrația imperială au acumulat averi mari, completându-și astfel mijloacele de presiune asupra autohtonilor, cu încă unul, cel mai redutabil - puterea economică. Printre preocupările lor permanente era și aceea de a lupta contra pericolului românesc. De aceea, ori de câte ori românismul încerca să ridice puțin capul - cerând, de pildă, școală și biserică în limba proprie sau ușurarea dărilor și rechizițiilor de război - rușii demonstau o formidabilă solidaritate cu ceilalți, alogeni, ucraineni, găgăuzi și bulgari, sărind să salveze Moldova și Transnistria de pericolul românesc.

Același lucru se întâmplă și acum. Pentru ca lupta să fie mai eficientă, rușii și-au format o organizație specială "patriotică", numită "Pro Moldova", în cadrul ei s-au format "grupuri de rezistență din câte 3-4 oameni, instruiți să lupte contra "ideilor românismului", ideologul acestei organizații, Dzinbinski, declară: "suntem ultradelicați, ne purtăm cu mănuși". Așa se face că dacă ajungi noaptea la Chișinău și întrebi de un hotel în românește, în loc de explicații, te alegi cu o înjurătură rusească, de "cară-te acasă. la București". Unii lideri ai acestei organizații, intrați pe ușa din față în "Alianța Civică", acuză proumoniștii că ar li provocat separatismul, stârnind moldofobia și rusofonia¹. Curios este faptul că această organizație cu ascendență fascistă este lăsată liberă să lupte pentru "salvarea Moldovei de români", iar Frontul, care luptă pentru salvarea Moldovei de ruși, este îngrădit în toate felurile și acuzat că produce separatisme.

¹ Nezavhimaia Moldova (ziar de limbă rusă din Chișinău), 9.02.1994.

4. FORȚELE POLITICE DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI UNIREA

4.1. Problema cheie - independență, nu unire, acum

Când valul istoric al schimbării, declanșat de prăbușirea imperiului sovietic, a ajuns și la Chișinău, forțele social-politice de aici erau deja gata să îl întâmpine. Ele i-au preluat unda de șoc din mers și au trecut la o suită succesivă de acțiuni, subordonate regăsirii identității naționale. La 23 iunie 1990, Parlamentul nou ales a adoptat "Declarația de Independență a Republicii Moldova". Momentul este crucial, devenind o nouă oră astrală în istoria Moldovei de peste Prut și a neamului nostru. Îl invocăm în discuția noastră dintr-o îndoită necesitate.

În primul rând, pentru că "Declarația" cere Guvernului Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste să înceapă negocieri cu Guvernul Republicii Moldova privind încetarea stării ilegale de ocupație a acesteia și să retragă trupele sovietice de pe teritoriul național al Republicii Moldova. Dintre aceste două cereri, prima a fost satisfăcută, a doua, nu! Sau încă nu, căci de aproape patru ani se tot negociază. Subliniem că este pentru prima dată în istoria noastră când Rusia, recunoscând oficial noul stat român, *a recunoscut* - implicit - că teritoriul Republicii Moldova nu este al ei și că "încetează starea ilegală de ocupație a acesteia". O asemenea recunoaștere este o mare victorie a neamului nostru, pe care o datorează fiilor săi din Basarabia.

În al doilea rând, pentru că aceeași "declarație" nu amintește nimic despre România. De pildă, vorbind de răpirile de teritoriu național din 1775 și 1812, ea precizează că acestea au fost răpiri de la Țara Moldovei. Dar când se referă la cele din 1940, când România exista deja ca stat, ea nu mai amintește de la cine au fost luate cele două provincii: despre Basarabia se afirmă doar că, fiind urmarea Pactului Molotov-Ribbentrop, răpirea ei este nulă ab initio, iar despre Bucovina de Nord și Ținutul Herța, că ar fi fost luate fără consultarea populației din Basarabia! De ce nu s-a spus că ele au fost răpite de la România?!

Radiografia ideatică a Declarației de Independență a Republicii Moldova ne arată că forțele politice care i-au dat glas au conceput, din capul locului, independența fără nici o conjuncție cu România și cu ideea de unire. Faptul acesta poate avea două explicații: prima și cea mai importantă, constă în aprecierea celor care au condus mișcarea democratică de eliberare națională și care au preluat direct puterea, că momentul istoric pune pe primul plan nu unirea cu România, ci independența, ruperea integrală de imperiu. A doua explicație, mai greu de crezut, dar nu imposibilă, constă în mirajul puterii care ar fi trezit în mintea celor ajunși la conducerea țării gânduri de voievozi pe feuda lor, împingându-i astfel a nu dori unirea, tocmai pentru a nu-și pierde scaunele de

sub ei. Vorbe în acest sens, slavă Domnului, circulă destule. Dacă ar fi adevărate, este păcat totuși că imaginația nu le-a fost mai bogată pentru a-și gândi menirea voievodală prin unire, pe întreaga Românie Mare!

Problema independenței a fost și continuă să fie problema cheie a existenței tânărului stat român de peste Prut. Ea este o problemă și în prezent datorită a cel puțin trei împrejurări majore. Prima constă în prezența puternicei armate ruse pe teritoriul Republicii Moldova, echipată cu tehnică militară de vârf și capabilă să răstoarne nu un guvern, ci mai multe. A doua rezultă din faptul că integritatea teritorială a țării este sfârtecă de forțele separatiste sub blagoslovirea fățișă a Moscovei și a Kievului. Și astfel, după ce a fost puternic amputată la nord și sud, acum este lipsită și de Transnistria pe care, Declarația de Independență, o consideră în mod justificat "parte componentă a teritoriului istoric și etnic al poporului nostru", în fine, a treia împrejurare, nu însă a treia și ca importanță, o constituie tendințele Rusiei de a redeveni imperială, de această dată însă, nu prin sabie - deși nu ezită să-i arate ascuțișul din când în când - ci prin formula Comunității Statelor Independente (CSI), inițiată și dominată de ea, economic și politic.

Forțele politice care au condus mișcarea democratică de eliberare național-colonială și socială a populației de peste Prut, care au elaborat Declarația de Independență și au creat noul stat român, Republica Moldova, sunt totodată și primele forțe care s-au opus unirii. Unele dintre ele s-au opus pentru că sunt net de orientare prorusă; altele, pentru că doresc independența și față de Rusia și față de România; în fine, forțele prounioniste moderate s-au opus unirii acum, nu unirii în general, din motive de oportunitate istorică. Probabil că, dacă prin Declarația amintită se proclama nu independența, ci unirea, atât Moscova, cât și Kievul ar fi reacționat militar și ar fi îngropat pentru multă vreme nu numai ideea de unire, ci chiar și pe cea de independență. Dacă aceste forțe au sau nu dreptate în demersul lor, răspunsul definitiv îl va da istoria, după ce va fi decantat evenimentele.

4.2. Recunoașterea de către România a independenței Moldovei - 4 argumente

Se pune întrebarea dacă România trebuia sau nu să recunoască independența Republicii Moldova?

Se știe că țara noastră a recunoscut această independență chiar dacă Declarația respectivă a fost concepută fără nici o conjuncție cu unirea sau măcar cu recunoașterea republicii ca teritoriu rupt din trupul României. Faptul însă a generat numeroase critici și controverse de ambele părți ale Prutului. Este și motivul pentru care ne oprim asupra acestei probleme, cu gândul că răspunsul poate fi descifrat numai pe bază de analiză și argumente, în opinia noastră, se pot identifica cel puțin următoarele argumente în abordarea problemei.

Primul argument. Dacă România a recunoscut independența Republicii Moldova înseamnă că, în raport de aceasta, ea s-a pus singură pe picior de

egalitate cu Rusia. O asemenea egalitate ar fi putut exista dacă Basarabia ar fi fost independentă față de ambele țări. De Rusia a fost independentă, nu însă și de România, deoarece era o parte din ființa ei națională. De aceea, nu poate exista nici o egalitate între țara care răpește un teritoriu străin ei și țara căreia i se răpește acest teritoriu. Este ca și cum s-ar căuta egalitate între hoț și păgubaș în raport de bunul furat. Ca urmare, se poate aprecia că România, recunoscând independența noului stat chiar pe teritoriul său, recunoștea implicit, fie că acest teritoriu nu i-a aparținut în proprietate națională, fie că i-a aparținut, dar a acceptat desprinderea lui din trupul său și autonomizarea statală. Dacă rămânem la aceste judecăți, reale dar incomplete, este ușor să acuzăm puterea că demersul său de recunoaștere a independenței Republicii Moldova este un act antiromânesc și antinațional. Nu putem însă rămâne la aceste judecăți.

Al doilea argument. Basarabia este teritoriu românesc, dar unul care a fost acaparat de puterea imperială rusă. De aceea, pentru forțele de eliberare național-colonială din Basarabia, problema esențială care se punea în timpul revoluției din 1939 era nu unirea, ci desprinderea de imperiu și cucerirea independenței. De altfel, însăși problema unirii, dacă s-ar fi pus atunci, era de neconceput fără cucerirea prealabilă a independenței. Pe de altă parte, fiind teritoriu al României, din care cauză independența Republicii Moldova față de aceasta era illogică, puteau forțele de eliberare națională să proclame independența numai față de Rusia sau numai față de toate celelalte state, în afară de România? Este greu de imaginat un asemenea demers! În fine, nu în ultimul rând, trebuie amintit că atunci, ca și astăzi, unirea rămâne o problemă de opțiune a populației basarabene. Ea însă dorește o patrie a ei, liberă, în care să nu mai depindă de nimeni. După aceea, va vedea ea ce are de făcut. În aceste condiții, ce putea să facă România? Putea fie să rămână îmbufnată fiindcă fiii ei basarabeni nu doresc unirea, fie să le recunoască dorința de independență. După cum se știe, ea a recunoscut oficial independența, aproape simultan cu proclamarea ei, preferând astfel bucuria desprinderii Republicii Moldova de Rusia imperială, în locul supărării pentru neputința unirii în acel moment. Un asemenea demers concepe recunoașterea independenței republicii de peste Prut nu ca o înstrăinare de către însăși România a unei părți din teritoriu! său național - acest teritoriu era deja înstrăinat -, ci ca o apropiere a acestuia de matca lui naturală, independența fiind primul pas, indispensabil, pe drumul acestei apropieri, finalizat apoi cu unirea.

Al treilea argument. Recunoașterea independenței nu invalidează anularea Pactului Molotov-Ribbentrop din 23 august 1939. Se știe că anexarea Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herța de către Uniunea Sovietică în iunie 1940 a fost prevăzută în Pactul amintit, în cadrul Protocolului adițional secret. Devenit nul și ilicit, ei a fost invalidat prin acțiune juridică internațională cerută de Republica Moldova și România. Declarația de nulitate are întotdeauna efecte retroactive. Uneori se aud voci care acuză că, prin recunoașterea independenței Republicii Moldova, România a anulat de fapt invalidarea Pactu-

lui Molotov-Ribbentrop, subminându-și astfel posibilitatea de a se folosi de nulitatea efectelor retroactive ale declarației în cauză. Rușii au anulat și ei pactul în discuție, nu însă și efectele sale, sub pretext că exact aceleași efecte li revin în baza Conferinței pentru Pace de la Paris din 1945.

Al patrulea argument. Republica Moldova nu este identică Basarabiei din 1940 în actuala configurație geografică, ea cuprinde și o parte din Transnistria, teritoriu care, deși în trecut a aparținut uneori domnitorilor moldoveni, României însă nu i-a aparținut niciodată. Nu știm dacă prezența acestui teritoriu în hotarele republicii s-a vrut o compensare, cumva, a amputării ei în nord și în sud. Știm însă, că pe această bucată de pământ populația românească reprezenta, în 1989, 40%, proporție considerabil mai mare decât a oricărei alte populații alogene: rusă, ucraineană, găgăuză, bulgară etc. Republica Moldova, spune cu toată îndreptățirea președintele Mircea Snegur, "nu poate părăsi acest pământ românesc, căci aceasta ar echivala cu o trădare a celor 240 mii de români care trăiesc aici". De altfel, după cum se arată și în Declarația de Independență, "dănuirea în timp a moldovenilor în Transnistria", face din aceasta "parte componentă a teritoriului istoric și etnic al poporului nostru".

Ținând seama de toate aceste împrejurări, putem aprecia că recunoașterea independenței Republicii Moldova de către România s-a impus de însăși rațiunile istoriei; ea n-a fost un act antinațional sau antiromânesc, ci unul care concepe independența ca o premisă Indispensabilă și totodată primul pas pe drumul apropierii Republicii de România, până la unirea dorită, care poate fi hotărâtă liber consimțit numai de populația Republicii sau de Parlament.

4.3. Reîntregirea în gândirea și acțiunea actualelor forțe politice din Republica Moldova

Reîntregirea nu poate avea loc decât ca act statal liber pornit din partea Republicii Moldova, așa cum s-a întâmplat în 1918 și în cazul germanilor, în 1990. Dacă o asemenea inițiativă nu s-a produs încă, este clar că starea de spirit în Republica Moldova este dominată de forțele antiunioniste. Mai multe sondaje de opinie arată că doar 10-14% din populație ar fi pentru unire, majoritatea exprimându-se pentru independență, atât față de România, cât și față de Rusia și CSI.

Nu putem înțelege motivațiile acestei situații fără o analiză de evaluare a forțelor social-politice care se confruntă pe această problemă. O asemenea întreprindere însă apare extrem de dificilă și delicată în același timp. Dificilă, din cauza complexității deosebite a realităților social-economice și politice. Nu este o figură de stil dacă afirmăm că, pe cât de mică este Republica Moldova, pe atât de mari și complicate îi sunt problemele cu care se confruntă. Și, delicată pentru că, inevitabil, orice apreciere aduce atingerea forțelor politice, dar mai ales a personalităților din fruntea lor. Căutând însă adevărul, sperăm să nu supărăm pe nimeni mai mult decât o poate face adevărul însuși.

Forțele social-politice care au înfăptuit revoluția de eliberare națională și au făurit noul stat românesc, Republica Moldova, sunt forțe noi, tinere, apărute parcă peste noapte, chiar în focul evenimentelor din 1989. Ele însă au putut să apară acum pentru că de fapt existau dinainte, ca forțe latente, adăpostite în sânul viitorului, de unde pândeau venirea lui. Și acesta a venit odată cu primele semne de transparentă gorbacioviană, de după 1985.

În primii ani de revoluție, în 1989-1990, aceste forțe, deși fără experiență, au dovedit o mare disponibilitate de coeziune națională, încununată de victoria istorică în cucerirea independenței statale. Ulterior însă, aceleași forțe au dovedit o disponibilitate și mai mare de luptă distructivă între ele, tensionând până în prag de explozie întreaga viață social-politică a țării. Odată cu cristalizarea doctrinelor proprii - înșirate ca și la noi, pe întregul spațiu dintre stânga și dreapta eșichierului politic - s-au cristalizat și marile idei convergente și divergente. Atitudinea față de idealul național al reîntregirii - de respingere sau de acceptare, ori de acceptare acum sau în viitor - constituie una dintre aceste idei.

Cum se reflectă dezideratul reîntregirii în doctrinele forțelor politice din Republică?

Din orientarea acestor partide rezultă că mișcarea politică a Republicii Moldova este structurată astăzi de prezența a cel puțin trei orientări mari: curentul independenților, curentul unioniștilor și curentul rusofonilor, cel al populației alogene.

4.3.1. Curentul independenților

Susținut de oficialități, acest curent, alături de Partidul Democrat Agrar al Moldovei, reprezintă forțele politice aflate la putere. Amploarea lui rezultă din faptul că întrunește voința mării majorități a electoratului prin votul dat președintelui Mircea Snegur, liderul acestui curent. Este și motivul pentru care ne oprim asupra concepțiilor sale, mai ales din unghiul nostru de vedere, cel al unirii.

Într-una din primele apariții publice în România (în Parlament) în acele zile fierbinți când se adopta limba română ca limbă de stat, imnul "Deșteaptă-te române" și steagul tricolor, președintele Republicii Moldova a înmuiat inima românilor, adresându-li-se cu îndemnul "să ne ținem de neamuri". Iată, un fiu de răzeș, de-al lui Ștefan cel Mare - s-au grăbit ziariștii să-l gratuleze a doua zi! Au urmat apoi Podurile de flori. Simțirea românească degajată de aceste împrejurări a ridicat temperatura entuziasmului până la euforie pe arabele părți ale Prutului. Curând însă; președintele avea să ne coboare cu picioarele pe pământ, amintindu-ne că politica statului, care încă nu scăpase definitiv din îmbrățișarea Rusiei, se face cu capul, nu cu inima! Molcom, dar cu perseverență, 1-a înlăturat din conducerea guvernului pe Mircea Druc, propus în acest post chiar de președinte, care îi cunoștea gândurile unioniste, apoi a îndepărtat

grupul Moșeanu din conducerea Parlamentului, înlocuindu-i cu Sangheli și Lucinschi, ambii din fosta conducere comunistă și cu orientare pro CSI-istă.

Cu privire la prezentul și viitorul Republicii, președintele Mircea Snegur a spus chiar de la elaborarea Declarației de Independență și a repetat-o apoi de câte ori era nevoie că, pentru Republica Moldova, problema actuală este independența, nu unirea. "Vreau să subliniez - afirma dânsul la 8 decembrie 1992 - că rămân ferm pe poziția menținerii independenței Republicii Moldova, ca stat suveran, recunoscut de peste 120 de țări, având legături diplomatice cu peste 60 de state". Aceasta, în ceea ce privește prezentul. Dar, în viitor, nu se va pune problema unirii? Președintele nu exclude o asemenea posibilitate, dar atrage atenția că, după părerea sa "procesul unirii sau reîntregirii nu poate fi forțat în modul în care se exprimă unii demnitari români" și "Decizia - dacă până la urmă va trebui luată - se va lua de către întregul popor al Republicii Moldova"¹.

În concepția președintelui, problema unirii nu numai că nu este actuală, dar orice acțiuni, declarații și chiar prognoze vizând promovarea ei nu sunt necesare, acum, pentru că fac rău Republicii, ducând la destabilizarea ei. De altfel, mergând pe firul evenimentelor, observăm că acțiunile imediate, deschise pentru unire se asociază, ca reflex, cu reacțiile violente, mergând până la lupte armate, ale adversarilor unirii - rușii și rusofilii.

Susținând cu fermitate teza independenței, președintele Republicii nu numai că a palpat bine momentul istoric, dar "a putut polariza în jurul ei, deci și în jurul său, chiar și forțele politice rivale între ele: prounioniștii și antiunioniștii. Primii, pentru că au văzut în independență un pas indispensabil spre unire; secundii, pentru că au văzut în ea tot un pas, dar de îndepărtare de unire și de România. Fiecare a văzut în independență ceea ce a vrut să vadă. Aceasta explică de ce ambele forțe politice au sprijinit alegerea și ascensiunea inițială a președintelui Republicii.

Între timp însă, situația internă a tânărului stat românesc s-a schimbat, în sensul că s-a înrămărit și continuă să se agraveze pe toate planurile. Forțele inițiale care i-au sprijinit pe președinte, i-au retras acum girul politic. Mai mult decât atât, îl supun și unei vehemente critici. Unionista li impută faptul că se îndepărtează de cauza românească și pentru că dorește integrarea în structurile CSI, iar românofobii spun că această orientare n-ar fi suficient de convingătoare.

Criticile însă își adaugă aciditatea și datorită deteriorării grave a situației sociale, economice și politice interne a Republicii: căderea dramatică a producției industriale, creșterea nestăpânită a prețurilor și inflația galopantă, dezordinea și blocajele financiare la nivelul întreprinderilor, dezechilibrul bugetar, fracturarea relațiilor economice externe, șomajul, amputarea nivelului de trai, conflictele în zonele de est și de sud ale Republicii etc. Președintele vede ieșirea

¹ Mircea Snegur - *Rămân ferm pe poziția menținerii independenței Moldova Suverană*, 9 decembrie 1992.

din această situație, în pofida declarațiilor sale de integrare europeană, în orientarea spre Est, motiv pentru care a și ratificat Acordul de aderare la Uniunea Economică a CSI.

Probabil că aceeași adeziune este gândită de președintele Mircea Snegur ca premisă favorizantă și pentru stoparea tendințelor separatiste din Transnistria și din sudul țării, din moment ce, după semnarea acordului de integrare economică în cadrul CSI, președintele Elțîn a validat ideea integrității Republicii Moldova, a ridicat accizele la importurile Rusiei din această țară etc. Dar, oare, nu se știe că tendințele separatiste din Republica Moldova sau din alte republici ale fostului imperiu sovietic sunt încurajate, sau poate chiar inițiate, de însăși Rusia, specialistă neîntrecută în provocarea de stări destabilizatoare, atunci când interesele ei o cer?

Privite în timp, convingerile antiunioniste ale președintelui Mircea Snegur cunosc manifestări publice mai ferme, iar uneori chiar mai agresive, cum a fost cazul, de exemplu, cu Referendumul cerut Parlamentului la 24 decembrie 1992 sau acordul cerut Parlamentului de aderare a Republicii Moldova la CSI. Sursele care alimentează această tentă vin, în primul rând, din evoluțiile interne ale Republicii, tot mai complexe și mai neliniștitoare. Altele însă vin și din România.

Din interior, criticile vizează slăbiciunea președinției în domenii vitale: a) organizarea statală a republicii și a capacității sale de apărare a integrității teritoriale a țării; b) modul nesatisfăcător de rezolvare a problemei Transnistriei în Convenția semnată cu președintele Elțîn în iulie 1992 și ineficiența negocierilor privind retragerea Armatei a 14-a; c) orientarea spre structurile integraționiste ale CSI; d) întârzierea premeditată a reformei economice, în special a privatizării; e) tendința de a-i separa pe moldoveni de români etc.

În ce privește România, nemulțumirile președintelui apar în legătură cu: a) declarațiile inoportune ale unor demnitari despre unire sau despre considerarea Republicii Moldova ca o parte a României, care "nu duc decât la destabilizarea situației în Republică". Și - spune președintele - "nu aș vrea să cred - dar se creează impresia că aceste declarații se fac pentru a-i speria pe investitorii străini care doresc, totuși, să investească mijloace în Republica noastră"; b) îndrăzneala Mitropoliei de a se reactiva în cadru! Patriarhiei Române; c) declarația Parlamentului Român în legătură cu procesul de la Tiraspol, care, după părerea noastră, în afară de vorbe nu spune nimic, dar pe care președintele Snegur o judecă din alt unghi: dacă Moscova nu s-a amestecat în acest conflict, fiind de domeniul treburilor interne ale Republicii Moldova, de ce să facă acest lucru Bucureștiul? Evaluând global toate acestea, președintele Snegur apreciază că "nu se lucrează omenește" și că "ar trebui să fim ceva mai serioși și mai responsabili în declarațiile pe care le facem".

În fine, urmărind evoluția în timp a ideilor din cuvântările sale, avem sentimentul că dacă la început se respingea ideea de reîntregire, dar se accepta cea de integrare, ulterior, într-o anumite perioadă, se pare că și aceasta din ur-

mă a fost înlocuită cu termenul simplu de "colaborare". Și astfel, România nu ar mai fi nici Țară-Mamă sau soră mai mare, ci una ca oricare alta. Exprimându-ne acest sentiment, ne gândim, totodată, că s-ar putea să nu avem dreptate.

În primul rând, pentru că nu cunoaștem suficient cât de agitate și tulburi sunt apele prin care dl. Mircea Snegur conduce corabia Republicii Moldova. Din această cauză, apar la noi în România, fie un entuziasm exagerat și speranța utopică privind idealul reîntregirii, fie, dimpotrivă, o nemulțumire mocnită că frații basarabeni ar fi duplicitari când vorbesc de apropiere de România, dar ei în realitate se orientează spre CSI. Intuind parcă aceste temeri președintele Mircea Snegur, în vizita sa din iulie 1993 la București sublinia două idei, pe care nu avem motive să nu le credem: "că Moldova până când nu are încotro și nu are alte surse de energie, poate să participe Sa CSI" și că "dacă nu ne convine părăsim această comunitate și intrăm în altă comunitate". Ca să "aibă încotro", și deci alte surse de energie, înseamnă posibilitatea unui sprijin corespunzător, masiv din partea occidentală. Or, cum spunea președintele, "Moldova nu găsește deocamdată sprijin economic masiv în Occident". Durerea este că nici România nu este încă în stare să ofere un asemenea sprijin, dat fiind că ea însăși este nevoită să apeleze la resursele energetice din Est. Dincolo de aceste realități este terenul vorbăriei goale. Consemnăm totuși cu satisfacție că, sunt în curs de înfăptuire proiecte de conectare a sistemelor de energie electrică a celor două țări și de participare a Republicii Moldova cu investiții la Centrala atomoelectrică de la Cernavodă.

În al doilea rând, noi, cei din România, nu cunoaștem adevăratele dimensiuni ale problemei separatismului din sud și din Transnistria. Prea ușor afirmăm că "n-avem nevoie să ne punem și găgăuzii pe cap" sau că "Transnistria n-a fost niciodată a României", fără să ne gândim că aceste probleme, înainte de a fi ale României, sunt ale Republicii Moldova și - cum am arătat mai înainte - sunt vitale pentru existența ei statală. De aceea, președintele Mircea Snegur, cu ocazia aceleiași vizite, întrebat fiind ce așteaptă acum de la București, a precizat: "eu v-am spus în august 1991, că aștept de la România să fie prima țară care să ne recunoască. Și așa s-a și întâmplat. Astăzi aștept de la România - ca de la o țară soră - ca ea să ne susțină și mai departe, în primul rând pe arena mondială, în organismele internaționale, vis-à-vis de hotărârea problemelor cu care ne confruntăm: Transnistria, procesul Ilașcu, raioanele din sud populate preponderent de găgăuzi ș.a.m.d." Așa stând lucrurile, înainte de orice alte aprecieri ar trebui să cunoaștem de ce aceste probleme au o importanță vitală pentru "sora noastră mai mică", ajutând-o să le rezolve așa cum se cere ea însăși.

În al treilea rând, punând cap la cap declarațiile oficiale ale președintelui moldovean despre prezentul și viitorul relațiilor cu România, vom găsi între ele suficiente care pot chiar să ne șocheze nu numai prin antiunionismul lor - opțiuni pe care președintele republicii nu a ascuns-o niciodată -, dar chiar și prin

antiromânismul lor, cum au fost cele afirmate ultima oară la Congresul Alianței Civice "Casa Noastră - Republica Moldova". Sunt cunoscute reacțiile de contestare energică din țară, la care se adaugă și cele din străinătate¹. Totuși, dincolo de aceste declarații și chiar în pofida lor, apropierea dintre cele două state românești se produce efectiv, se adâncește continuu pe toate planurile: economic, politic, cultural, științific etc. Pornind aproape de la zero, România este astăzi cu 16,5% din comerțul exterior al Republicii Moldova, al doilea partener după Rusia, a cărei pondere în același comerț a scăzut la cca. 50%. La ultima reuniunea a Comitetelor interministeriale România - Republica Moldova, dl. Nicolae Andronati prim vice-prim ministru și președintele Consiliului de coordonare pentru relațiile economice cu România a apreciat progresul relațiilor economice drept reciproc avantajoase, justificate nu numai de trecutul nostru istoric și de nevoile prezente, dar și de viitorul nostru comun. Din această perspectivă vedem noi abordarea noilor măsuri și acțiuni concrete, adoptate la această reuniune, pentru "a consolida spațiul economic, cultural și spiritual comun". Menționăm că s-a adoptat "Acordul de Liber-Schimb", adică de comerț liber între cele două țări. Aranjamentul bancar pentru creditul refolosibil de 20 mld. lei acordat de România, precum și Protocolul reuniunii, în care se prevăd pe ministere numeroase acțiuni comune. În această lumină, credem că, dincolo de declarațiile publice care pot reflecta diverse "apăsări", faptele devin singura carte de vizită a ideilor care însușesc realmente apropierea dintre "cele două surori". Și trebuie să recunoaștem că președintele Mîrcea Snegur nu este deloc străin de această apropiere, ci dimpotrivă!

În al patrulea rând, se cuvine să medităm mai adânc, mai ales noi, economiștii, asupra necesității pe care președintele Mîrcea Snegur o subliniază cu insistență, privind intensificarea integrării pe planul culturii și al spiritualității românești, intuind, probabil, că în condițiile de românofobie existente, formarea în prealabil a unei conștiințe naționale este indispensabilă celor două țări românești. În fond, nu aceleași gânduri îl animau și pe Bălcescu despre unitatea națională a românilor, atunci când aprecia că, avem nevoie de "Unitate, mai întâi în idei și sentimente, care să aducă apoi cu vremea unitatea politică"? Istoria noastră confirmă fără rezerve acest adevăr.

Așadar, în concluzie, putem spune că președintele Republicii Moldova respinge ideea unirii, dar sprijină consistent integrarea în spațiul românesc comun. Or, integrându-ne și tot integrându-ne, economic, cultural, spiritual etc., unde vom ajunge? Nu putem ajunge decât și ia o integrare politică! În acest caz, de ce dânsul ar fi mai puțin român decât alții? De ce, de exemplu, n-ar fi mai bun politician decât cei care vor unire acum, când au se poate! Atunci, de ce să nu ne bucurăm de integrarea care se poate face, dar să ne supărăm că unirea, nu este posibilă acum?

¹ Jonatan Eyal - *Un război de frontieră clasat*, The Independent, 10.02.1994; Charles King - *Cum a apărut "limba moldovenească"*, vezi relatări în Cronica Română din 17.02.1994.

Printre actualele personalități politice ale Republicii Moldova se numără și Petru Lucinschi. Este singurul român basarabean pe care istoria 1-; aruncat în cuibul marilor conducători de la Kremlin, acolo unde se făceau jocurile politice ale lumii. Putea să rămână în patul său călduț de la Moscova, așa cum au făcut-o Druță și alții, dar nu a făcut-o. A preferat să se reîntoarcă pe baricadă, acasă. Dacă a fost parașutat sau a revenit singur ca să prindă din urmă roata istoriei, nu știm. Dar știm în schimb câte ceva *din* faptele sale de după 1989, care îi definesc poziția față de românism, în general și față de unire și integrare, în special. În formă sintetică, dl. Petru Lucinschi este pentru dezvoltarea prudentă a românismului în republică - limbă, cultură, tradiții, istorie etc., - pentru consolidarea independenței statale, respinge ideea unirii, dar sprijină integrarea multilaterală cu România. Nu știm însă dacă respinge ideea unirii pentru totdeauna sau doar în actualele condiții istorice. Pe termen lung însă, cine știe ce se mai poate întâmpla?

Data fiind importanța sa pe tabla de șah a politicii de la Chișinău, merită să-i descifrăm puțin orientarea actuală, mai ales că ea contrastează cu cea anterioară revoluției. Criticii săi nu uită că, înainte, în perioada sa de ascensiune politică, Petru Lucinschi aprecia ocuparea Basarabiei de către ruși drept "unirea ei la Patria-Mamă - URSS", iar Unirea din 1918 o califica drept "ocupație a Basarabiei de către România regală ... pentru a o transforma într-o colonie"¹. A fost, spun criticii săi, "asasinul ideologic al populației românești din Basarabia", la fel cum alții, ca de pildă Pavel Chior, L.A. Madan, erau asasini lingvistici ai limbii române, apreciată de ei ca limbă burgheză și franțuzită, ce menține sub ocupație limba moldovenească, proletară și care trebuie scrisă numai cu litere chirilice (vezi anexa nr. 2). Cu toate acestea, Petru Lucinschi a venit în România, și-a privit frații de sânge drept în ochi, fără să clipească, asumându-și responsabilitatea morală a celor afirmate în trecut. În fond, ca atâția alții, luați de valul istoriei, nu are dreptul și dânsul la "năpârlire" sau, cum spun chinezii pentru bolnavii lor ideologi, la operație chirurgicală pentru a se vindeca de boală? Dar să revenim asupra activității sale de după 1989.

Prin alegerea sa ca președinte al Parlamentului de la Chișinău s-a crezut că începe un proces invers independenței, de remoscovire a Republicii Moldova. Motivul? Pentru că a avut funcții comuniste de conducere mai înalte decât președintele Mircea Snegur, președintele guvernului, Andrei Sangheli, și alți conducători ai statului. Până când istoria va arăta dacă venirea sa la conducerea Parlamentului este sau nu remoscovire, să încercăm a descifra părerile sale despre cauza românească. Din acest unghi de vedere, două momente îi onorează calitatea și simțămintele de român.

¹ Sergiu Mocanu - *Lucinschi a zâmbit și în dealul Mitropoliei*, Țara, 13 iulie 1993, Dl. Sergiu Mocanu citează din lucrarea lui P. Lucinschi: *Perspectivnoe planirovanie ideologhiceskoi rabotf*. Moscova, Politizdat, 1975.

Primul, relatat de un martor ocular¹, un împătimit al "Hărții care ne doare", este cel din toamna-iarna iui 1989, când a patronat și condus, în sala Coloanelor din Moscova, cea mai formidabilă manifestare culturală închinată iui Eminescu. Menționăm că, nici în România, nici în Republica Moldova, marele nostru poet nu a fost omagiat niciodată cu atâta strălucire, fast și cu o asemenea copleșitoare desfășurare de forțe artistice. Al doilea moment se consumă în timpul revoluției române din decembrie 1989. În acele zile, Petru Lucinschi "a adus întreg "Biroul politic în piața centrală a Chișinăului și l-a obligat să îngenuncheze, cinstind memoria celor uciși la Timișoara și București". Deși comentariile sunt de prisos, o întrebare parcă nu ne dă pace: de ce dl. Petru Lucinschi a simțit nevoia acestor gesturi, atât de luminoase și emoționant patriotice? Se pot da mai multe explicații, însă una dintre ele pare certă: că valoarea în sine a faptelor exclude motivația mărunță. Oricum, ele se înscriu onorant pentru autor în cartea de vizita a faptelor și ideilor sale, în contradicție totuși cu unele gesturi și atitudini anterioare!

Cu privire la relațiile Republicii Moldova cu România, Petru Lucinschi, fără a se ascunde după vorbe și într-un stil surprinzător de concis și pragmatic pentru un politician de talia sa, "uns cu toate alifiile", afirmă, public, adevăruri care merită să le subliniem. Am mai făcut-o odată, într-un eseu anterior, și o repetăm, pe scurt, și aici. "Noi - spunea Petru Lucinschi unor ziariști din România - suntem frați pe vecie, oricare politică s-ar duce. Unii ar putea să intensifice aceste relații, alții să le mai întârzie întrucâtva, însă viața nu poate fi împiedicată. Noi suntem alături, suntem frați, avem o istorie bogată comună și ne vom integra ... obstacole nu sunt, nu trebuie să fie. Cred că e necesar să continuăm ce se face în cultură, dar să intensificăm neapărat în sectorul economic". Aceleași idei le-a reluat și la București, în iunie 1993.

Așadar, pentru Petru Lucinschi nu reîntregirea, ci integrarea este problema actuală a relațiilor dintre Republica Moldova și România, o integrare pe toate planurile, dar să o intensificăm în domeniul economic. Și cu dreptate, căci integrarea economică este hotărâtoare pentru viitorul celor două state românești. Și mai are dreptate și atunci când spune să vorbim mai puțin și să facem mai mult pe planul faptelor concrete.

În ultimul timp, s-au strâns câțiva nouri care întunecă relațiile dintre România și Republica Moldova. De la Chișinău vin proteste că România se amestecă în treburile interne ale Republicii². De exemplu, premierul Andrei Sangheli a declarat într-un interviu acordat agenției ITAR-TASS că "la București trebuie să se înțeleagă odată pentru totdeauna că Moldova este un stat suveran. Suntem frați, dar fiecare arc casa lui și trăiește după legile proprii". În România se aud nemulțumiri față de declarațiile făcute de președintele moldav la Congresul

¹ Mircea Radu Iacoban - *Remoscovire?*, Românul, 15-21 februarie 1993.

² Constantin Lupu și Peter Shrager - *Suntem frați pe vecie, oricare politică s-ar duce*, interviu acordat de dl. Petru Lucinschi, Adevărul, 25 ianuarie 1993.

"Casa Noastră - Republica Moldova", de Petru Lucinschi la Budapesta și Chișinău, că o eventuală unire ar duce la război, de Moțpan - președintele Partidului Democrat Agrar și scriitorul Ion Druță care visează o Moldovă Mare etc.

Într-un lung interviu acordat lui Mircea Radu Iacoban, acest iscusit iscoditor de probleme și exemplu de românism, Petru Lucinschi încearcă prin calapoadele clasice cunoscute să demonstreze că toate aceste declarații n-au fost bine înțelese și că ținta lor nu vizează România, dimpotrivă față opiniile dlui. Petru Lucinschi:

1. Congresul exprimă încă o dată dorința de a dezvolta mai departe relațiile cu România, respectând independența statală. Nu este vorba deci de nici o "îndepărtare prin apropiere", ci numai de clarificări utile. "De altfel, subliniază nu fără temei dl. Petru Lucinschi, că există o sumedenie de aspecte delicate despre care nu trebuie vorbit chiar în gura mare". Să dezvoltăm relațiile noastre - spune dânsul - dar prin fapte concrete".
2. "Sondajul de opinii"¹ ar urma să rezolve câteva probleme: că suntem un stat neutru în hotarele recunoscute de ONU, anihilând astfel acuzele Tiraspolului că toate strădaniile noastre sunt îndreptate către unirea cu România, că recunoaștem spiritul Helsinki; că fiind un stat neutru, poporul nostru nu dorește baze militare pe teritoriul său; că dorește promovarea relațiilor economice cu orice țară. Aceasta este menirea sondajului și nu de a ști dacă poporul vrea sau nu unirea.
3. După ce respinge ca pe niște denaturări declarațiile care i se atribuie, cum că Moldova nu se va uni niciodată cu România și că o eventuală unire ar duce la război, dl. Petru Lucinschi se oprește la referirile lui Ion Druță despre "Moldova Mare", cu două precizări: că ar trebui să se pună această întrebare domnului Druță și că, "dacă-mi amintesc bine, în 1989, exista o mișcare cu asemenea platformă și în România, O delegație a venit la mine. I-am întrebat: domnilor, dvs. vă gândiți ce vorbiți?" Aflăm, astfel, că nu numai Republica Moldova are separatiști săi. Încheiem această discuție cu ceea ce spuneam la început și anume că, pentru dl. Lucinschi, problema fundamentală a Republicii Moldova este independența și integritatea ei teritorială, amenințată de o nouă amputare, peste Nistru și în sud.

Dintre personalitățile politice de marcă ale Republicii Moldova nu poate fi omis academicianul Alexandru Moșanu, fostul președinte al Parlamentului de la Chișinău, până în ianuarie 1993 și actualul lider al formațiunii politice "Congresul intelectualilor". Ideile sale sunt împărtășite de marea majoritate a inte-

¹ "Sunteți pentru ca Republica Moldova să se dezvolte ca stat independent, unitar și indivizibil în frontierele de la data proclamării independenței ei (23 iunie 1990) care să promoveze o "politică de neutralitate, să întrețină relații de colaborare reciproc avantajoasă cu toate țările lumii, să garanteze tuturor cetățenilor săi drepturi egale conform normelor dreptului internațional?"

lectualilor, ca și de un important segment al țăranilor moldoveni. Pe scurt, tezele sale sunt următoarele:

1. Problema-cheie a Republicii Moldova a fost și este nu unirea, ci independența integrală, ruperea de Rusia care vrea să devină din nou imperiu. Cei care au vrut "unire acum" au făcut rău țării; pentru că a avut un efect invers. "Unirea o facem, dacă o dorește poporul acesta necăjit și dezorientat".
2. Nu pot fi crezuți cei care susțin că nu trebuie să confundăm CSI cu Rusia. Rusia este CSI pentru că este inițiatorul ei, iar ea (CSI) este platformă pentru refacerea imperiului pierdut. De aceea, aderarea la structurile integraționiste ale CSI înseamnă a împinge Republica Moldova din nou sub călcâiul Rusiei. În acest caz, decât o provincie a imperiului, nu este mai bine să fii provincie, ca oricare alta, în propria țară?
3. Toți rușii, de când există imperiul lor, au conștiința de mare putere, de stăpâni, indiferent unde se află în cadrul fostului imperiu; ei se consideră stăpâni și în Republica Moldova, nu acceptă limba română ca limbă de stat - nici măcar la egalitate cu a lor, cu atât mai mult dominantă - și speră să fi acea parte din fostul URSS care va duce la restabilirea unui nou imperiu.

Intellectual de mare forță și simțire românească, înzestrat, cu o remarcabilă disponibilitate de luptă, fiind totodată prin profesie un bun cunoscător al istoriei neamului, dl. Alexandru Moșanu știe din lecțiile acestea că, de când rușii au venit la granița noastră, am avut numai necazuri, unele mai mari decât altele. Căci spre deosebire de alte imperii care, pe lângă exploatarea națiunilor subjugate, au mai și făcut ceva pentru ele - romanii au lăsat construcții pe care le folosim și admirăm și azi, englezii au organizat administrația și clădit orașe, austriecii au lăsat după ei regiuni mai dezvoltate decât cele neocupate etc. Imperiul rus nu a făcut nimic, ci doar a luat: a luat statul, a luat guvernatorii, a luat funcționarii. Numeroase mărturii ale vremii, venite chiar din partea rușilor de bună credință, confirmă această apreciere. Cu ocazia aniversării a 100 de ani de la răpirea Basarabiei, un rus, savant cu bun simț N.N. Durnovo, scris: "stăpânind 100 de ani Basarabia, ce-am făcut noi, oare, pentru populația românească și pentru, dezvoltarea ei culturală? N-am făcut nimic"¹. Întemeiat pe cunoașterea adevăratului caracter al Rusiei imperiale, dl. Alexandru Moșanu s-a delimitat categoric de președintele Republicii din momentul în care acesta a decis aderarea Republicii Moldova la structurile CSI, prin semnarea la Alma Ata a documentelor de creare a CSI, iar la Moscova - Acordul de integrare în Uniunea Economică a CSI.

¹ *Basarabia și basarabienii*, p.193.

4.3.2. Curentul unioniștilor

În cadrul acestei orientări acționează două forțe social-politice, cu multe elemente comune, dar și cu unele deosebiri. Este vorba de Congresul Intelectualilor și de Frontul Popular Creștin Democrat, ambele avându-și baza socială în populația românească.

Congresul intelectualității (C.I.). Grupând în jurul său nu numai intelectuali români-basarabeni, ci și categoriile largi ale populației de la sate și orașe, C.I. își propune să lupte, pe plan intern pentru renașterea națională, reconcilierea și pacea civică și integritatea teritorială a statului. Pe plan extern, C.I. își propune obținerea independenței reale a Republicii Moldova față de fostul imperiu și realizarea idealurilor naționale ale neamului. În condițiile actuale, acest ideal presupune crearea spațiului economic și cultural comun și susținerea integrării multilaterale cu Țara-mamă, ca prolog la reîntregire, în conformitate cu voința liberă a populației. Proiectul de program al C.I. cuprinde un capitol întreg de teze programatice și acțiuni privind relațiile intraromâne concepute ca relații speciale de fraternitate. Este, credem, un punct de vedere firesc în care patriotismul face și mai strălucitor adevărul.

Frontul Popular, constituit încă din 1987, este din punct de vedere al unirii, cea mai radicală mișcare politică din Republica Moldova. Militând pentru înfăptuirea unirii acum el exprimă gândurile și aspirațiile intelectualilor devotați cauzei românești, precum și a tuturor acelor care au suferit cel mai mult de pe urma ocupației sovietice. Și există, oare, familie de români care să nu fi plătit tributul de jertfă supremă acestei ocupații?

Frontul susține "unirea acum", fiind convins că Rusia va încerca să oprească Republica Moldova din calea adevăratei eliberări naționale, așa cum a făcut-o de atâtea ori în trecut. Oficial, folosind arma demagogiei, ea va susține ideea autodeterminării și independenței, dar susținerea ei va fi o îmbrățișare de sugrumare, nu de promovare. Căci în realitate ea va căuta efectiv să împiedice acest proces prin organizarea mișcărilor subversive destabilizatoare și secesioniste, care să-i permită apoi intervenții, chipurile de apărare a populației ruse și de liniștire a lucrurilor. Din păcate, această părere a frontiştilor - și nu numai a lor - are suficiente confirmări în prezent. Acestea însă nu sunt excepții, ci se înscriu, logic, în șirul nesfârșitelor dovezi din trecut. Pe aceste dovezi se întemeia și Eminescu, în dureroasa sa observație că, deși ne-au stăpânit indirect sute de ani, "niciodată în curgerea veacurilor, turcii nu au pus în discuție limba și naționalitatea română. Oriunde românii au căzut sub stăpânirea directă ori indirectă a slavilor, dezvoltarea lor firească s-a curmat prin mijloace silnice"¹.

Frontul Popular pornește tocmai de la aceste mijloace silnice ridicate la cub sub puterea sovietică. Teamă de a fi deportați în masă în gheturile Siberiei, exilați prin toate colțurile colosului sovietic, închiși și omorâți prin închisori

¹ Mihai Eminescu - *Robi picat-am rusului...*, se citează din lucrarea "Basarabia și basarabeni", p. 133.

însăpăimântase atât de mult pe oameni încât nu îndrăzneau să pronunțe nici măcar în șoaptă că sunt români. Nu vom avea niciodată suficiente cuvinte pentru a arăta întregul rău pe care Rusia imperială l-a făcut neamului nostru, mai ales în Basarabia și Transnistria, chiar din primul moment în care a ajuns în vecinătatea noastră imediată, pe Nistru.

Pe aceste dureri mari și atroce, din păcate puțin cunoscute în România, se bazează și Frontul Popular când afirmă că Republica Moldova poate scăpa de rusofonie și găgăuzie numai prin unire acum, nu la calendele grecești. Unirea acum este un gând curat și chiar dacă nu a avut până în prezent rezultatul dorit, nu poate fi socotit vinovat. Unii însă îi găsesc vinovat. De pildă, adepții troicii de la Chișinău - Snegur, Sangheii și Lucinschi - îi fac responsabil de declanșarea mișcărilor secesioniste și a războiului de pe Nistru, ascunzând, de fapt, adevărul că, indiferent de voința Frontului și de mitingurile sale pentru unire, Rusia tot ar fi găsit un motiv pentru separatismul Transnistriei și Găgăuziei. Alți critici îl admonestează că nu a ținut seama de realități și anume de faptul că majoritatea populației românești de peste Prut nu dorește unirea, că dorește acum independență, de care își leagă speranța de liniște și siguranță a zilei de mâine. Cunoscutul literat Victor Crăciun, un analist subtil al fenomenului basarabean, consideră, de exemplu, că liderii Frontului "nu au înțeles că în locul politicianismului fad ar fi trebuit să se ocupe de pregătirea spirituală, de conștiință, a neamului românesc din Basarabia pentru înfăptuirea actului unirii. Agrearea aproape totală a lui Mircea Snegur, partizan al independenței, care nu a pus în campania de alegeri pe primul plan năzuința unirii, dovedește limpede că un referendum pe această temă ar fi fost o catastrofă politică"¹. Este greu să acceptăm etichetarea politicii Frontului pentru unire drept "politicianism fad", când știm că "soldații" săi sunt în stare să meargă până la sacrificiul suprem nu pentru o idee obtuză de sectanți, ci pentru una care se cheamă ideal național al neamului românesc. Că frontiștii sunt în stare de sacrificiu ne-o dovedește cu prisosință grupul Ilașcu. Ar fi credem o adevărată întinare să spunem că ce a făcut acest grup la Tiraspol ar fi "politicianism fad". Pe de altă parte, președintele Mircea Snegur nu a pus năzuința unirii, nu pe primul plan, ci pe nici un pian, fiind categoric împotriva ei. Dincolo de aceste inadvertențe pe care le atribuim stilului său scriitoricesc de reflexii, dl. Victor Crăciun diagnostichează corect psihoza nefastă de reținere, neîncredere și suspiciune, poate mai exact psihoza fricii din sânul majorității populației românești basarabene și transnistrene de care Frontul trebuie să țină seama în politica sa de unire.

Dacă Frontul nu a reușit, nu năzuința și politica sa sunt vinovate, ci faptul că n-a știut să-și găsească metodele cele mai adecvate și elastice; n-a știut să fie mai perfid și mai viclean decât celelalte forțe politice, opuse, dirijate de Moscova.

¹ Victor Crăciun - *Pierdem Basarabia?*, Liga culturală pentru unitatea românilor de pretutindeni, Fundația Hercules, p. 115.

Frontul a pornit lupta cu pieptul deschis. Vâfurile sale intelectuale, mai ales prin poeți și scriitori, s-au dovedit buni răscolitori de conștiințe, dar lupta politică este altceva, ea cere conducători profesioniști. Troica de la Chișinău, formată la școala comunistă a Moscovei, s-a dovedit superioară Frontului, prin abilitatea și stilul versat în manipularea informației și a maselor, în erodarea pândită a adversarului, în destrămarea și marginalizarea lui. Ca urmare, astăzi, Frontul este puțin slăbit față de perioada inițială. Frontul este slăbit pentru că unii conducători ai săi au fost înlăturați din funcțiile publice, restrângându-și astfel influența asupra populației, alții au plecat din țară, venind în România, luptând, cum s-ar zice, din exil. Frontul este neîndoiește slăbit, dar el dispune încă de suficientă forță internă, multiplicată de învățămintele din experiența proprie și a altora, ca să ocupe pe scena politică a Republicii Moldova, noi poziții. Eroismul lui Hașcu și al grupului său sporesc considerabil prestigiul și forța politică a Frontului - și nu numai a lui, ci a întregii românimii ei au devenit resorțul de însuflețire a neamului și barometrul spiritului său de jertfă.

5. RUSIA ȘI UCRAINA ÎN FAȚA REÎNTREGIRII ROMÂNILOR

5.1. Rusia - istorie și actualitate față de problema Basarabiei

Prinsă în jocul forțelor istorice contemporane cu o coeziune internă practică epuizată, Rusia sovietică a fost nevoită să accepte dreptul la autodeterminare a tuturor republicilor unionale din imperiul său, cu prețuri proprii dezmembrări. Ea însă nu a plecat acasă cu toate bagajele, în fiecare din noile state a lăsat "cadou" câte o cutie a Pandorei, plină vârf de probleme sociale și naționale foarte încălcite: etnice, de limbă, teritoriale, economice și militare. Încalcite, pentru că fiecare din aceste probleme încarcă prezentul cu un trecut îmbibat de otrava nemulțumirilor adunate laolaltă în decenii de suferință, nedreptate și umilință, gata de explozie la prima scânteie.

Problemele etnice și de limbă, de exemplu, inversând vechile procese de rusificare în procese de derusificare și naturalizare, capătă accente dramatice din cauza opoziției destructive a populației ruse. Folosindu-se de ponderea ei mare în cadrul populației autohtone (25-35% din populația noilor state), ca și de forțele inerțiale ale vechilor structuri imperialiste, rusofonii și rusofilii se dedau la tot felul de acte destabilizatoare, mergând până la războaie civile pentru ruperea și autonomizarea unor teritorii naționale, sperând a întârzia sau chiar a înlătura transformarea lor din națiune imperială dominantă, în minoritate națională. Pe aceeași orbită se înscrie și înlocuirea limbii ruse ca limbă de stat cu limbile naționale respective.

Problemele teritoriale sunt un alt măr al discordiei în fiecare din noile state independente. Ele există, pentru că diriguitorii fostului imperiu au desconsiderat în mod grosolan autoritatea istorică a frontierelor tradiționale ale popoarelor ocupate, modificându-le arbitrar ca să omoare orice urmă de sentiment național. Potențialul exploziv al nedreptăților teritoriale a izbucnit deja în adevărate războaie, ca cel dintre armeni și azeri, dintre gruzini și abhazi, dintre transnistreni și moldoveni etc., de fiecare dată, Rusia sprijinind pe ascuns una din părți și îndemnând pe față la moderație cealaltă parte. Din nefericire, acest joc perfid, instrumentat de atâtea ori în istorie, permite Rusiei să-și refacă imperiul sub o nouă înfățișare.

Însă piesa cea mai grea din dosarul cu probleme ale fiecărui stat nou creat este armata rusă. Amplasată strategic în fiecare din fostele republici unionale de la marginile imperiului, această armată, sub diverse motive, continuă să staționeze la locul ei și astăzi. Prezența sa este cea mai importantă instrumente ai Rusiei în preocuparea ei de a limita sau goli de conținut suveranitatea națională a tinerelor state independente și de a le atrage la noile structuri inițiate de Moscova, prin crearea CSI. Politica Moscovei în această privință este ac-

ceptarea în vorbe a retragerii armatelor și respingerea ei în fapt, folosindu-se de tactica tergiversărilor.

Republica Moldova moștenește toate aceste complicate probleme, dar cu o deosebire agravantă: în rezolvarea lor ea are de înfruntat atât Rusia, cât și Ucraina. Ele se opun ideii de reîntregire, boicotează orice demers de apropiere de România, subminează fățiș independența și integritatea statului moldovean. Din aceste motive, forțele angajate în lupta pentru renaștere națională critică sever Moscova și Kievul care, în pofida contradicțiilor dintre ele, acționează foarte unit când este vorba de promovarea intereselor panslaviste în Republica Moldova.

Când Rusia a ocupat Basarabia s-a gândit nu numai la bogățiile acesteia - mai ales în resurse alimentare și populație, ambele atât de necesare deselor sale războaie contra turcilor, austrieților, nemților etc. - ci și la țelurile expansioniste stabilite de ctitorul marelui imperiu rus, Petru cel Mare și transmise generațiilor prin vestitul său Testament. Nu l-am aminti dacă nu am ști că a fost literă de evanghelie, atât pentru țarii Rusiei pravoslavnice, cât și pentru țarii comuniști, până în zilele noastre.

Testamentul cuprinde două mari indicații: a) direcțiile expansiunii și b) metodele reușitei acesteia. Sub primul aspect, Petru cel Mare se considera luminat de Pronia Cerească "a privi pe poporul rosienesc ca chemat a stăpâni în viitorime toată Europa". În acest scop, ei îndeamnă "a se întinde neîncetat către Nord pe marginea Mării Baltice și către sud pe marginea Mării Negre ... A se apropia cât s-ar putea mai mult de Constantinopol și de India, că cel ce va stăpâni acolo va fi cel adevărat stăpânitor al lumii".

Sub cel de-al doilea aspect, ingeniosul stăpânitor este diabolic. El lasă generațiilor "instrucțiunile următoare ... ca să le păzească cu statornicie: I) A ține pe nația rusienească neprecurmat într-o stare de război... și a alege prilejuri favorabile pentru a începe vreun război ... în folosul întinderii Rusiei...; II) A face nația rusienească să capete folosuri de la celelalte nații, fără a pierde nimica din ale sale proprii; III) Ca să se amestece la tot prilejul în toate pricinile din Europa, mai vârtos în cele ale Germaniei...; IV) A vârt în Polonia, a hrăni în turburări neconținute și a-i câștiga cu bani pe cei mai puternici ai ei... a vârt oști rosienesti în Polonia și a le ține vremelnicește până la prilejul de a rămâne acolo pentru totdeauna. Dacă puterile megieșite s-ar împotrivi, atunci să le împaci vremelnicește, împărțind-o cu ele ... până când va putea lua de la ele înapoi ce le va fi dat".

Pentru fiecare țară Petru I avea metode specifice: Suedia, de pildă, sugera el, "să fie făcută ea însăși să deschidă război, spre a-i găsi pricină de a o subjuga"; "Austria stărnită în izgonirea turcilor din Europa și când se va subjuga Constantinopole, întărindu-i ei în război cu statele vechi din Europa sau dându-i o părticică din folosul izbânzii, care mai târziu se va lua înapoi".

Trebuie să recunoaștem că, prin acest testament, Petru cel Mare se dovedește unul dintre cei mai fideli discipoli ai lui Nicolo Machiavelli. Nimic din

ceea ce recomanda acesta: înșelăciune și corupție, perfidie și violență nu îi era străin nici lui Petru cel Mare pentru a-și atinge scopul; așezarea puterii sale la Constantinopol.

În calea Rusiei spre Constantinopol stăteau Principatele Române, ambele sub suzeranitatea înaltei Porți. Ocuparea lor devenea astfel un obiectiv primordial prin care imperiul țarilor, aflat în creștere continuă, putea controla atât gurile Dunării, cât și Balcanii. A renunțat, cumva, Rusia la acest obsedant obiectiv de-a lungul celor 270 de ani de la Testamentul lui Petru cel Mare? Categorie, nu! Faptele ne arată că ea l-a urmărit permanent cu o perseverență diabolică. Din nefericire, însă pentru noi, românii, ea îl urmărește și astăzi. Este și motivul care ne îndeamnă să scormonim puțin trecutul, pentru a readuce în memoria conștiinței noastre câteva din momentele de neuitat prin consecințele lor și care ne ajută să înțelegem mai bine prezentul.

Rusia ajunge la fruntariile noastre ca stat militarist absolutist și acaparator. Noile teritorii le adulmecă instinctual. În prealabil însă, ascensiunea ei este marcată de două mari fapte istorice: a) eliberarea de sub tătari, după o ocupație de 300 de ani, care i-au îmbogățit codul genetic cu o nouă genă, asiatică și ale cărei virtuți aveam să le simțim și noi; b) anexarea Ucrainei în 1654, care îi confirma și îi dezvolta mai departe gustul și puterea de acaparare. Politica expansionistă a fost justificată public de două mari sloganuri: eliberarea popoarelor creștine de păgâni în numele ortodoxismului, după care erau ocupate pentru a fi, chipurile, mai bine apărute (până în 1917) și după aceea, eliberarea acelorși popoare de exploatarea internă în numele revoluției socialiste.

Ca stat militarist, Rusia imperială a stat mai mult în război decât în construcția civilă. Între 1700-1800 de exemplu, ea a petrecut 52 de ani în războaie (externe) dintre care 16 ani cu turcii, direct pe teritoriul Principatelor Românești, Muntenia și Moldova! În secolul următor (1800-1900) perioada de războaie este și mai lungă, din care 16 ani de lupte cu turcii pe teritoriul românesc sau treceri peste Principate spre Europa, în campaniile antinapoleoniene. Pierderile materiale și umane ale Principatelor în acești ani sunt imense: confiscări de furaje și alimente pentru animale și soldați, rechiziții de mii de care și oameni pentru transportul materialelor necesare armatei, distrugeri fizice de bunuri și oameni provocate de frontul de luptă. Vom întregi aceste aprecieri generale cu evocarea și caracterizarea principalelor momente prin care ele s-au concretizat în timp în relațiile noastre cu Rusia.

1. **La 13 aprilie 1711**, primul război ruso-turc la Stănilești pe Prut, în Moldova. Dimitrie Cantemir rupe contractul de vasalitate față de Turcia și se închină Rusiei. Pe planul consecințelor, sunt cel puțin trei momente realmente de neuitat care ne-au însoțit de atunci istoria.

În primul rând, Petru cel Mare recunoaște hotarele Principatului Moldovei "cuprinse între râul Nistru, Camenița, Bender, cu tot ținutul Buceagului, Dunăre, granițele Țării Munteniești și ale Transilvaniei și marginile Poloniei, după delimitările făcute cu acele țări". Nu știu de ce, după 1812, rușii, susținând cucerii-

rea Basarabiei cu sabia de la turci și tătari, deci nu de la românii moldoveni, au uitat cu totul hotarele recunoscute de cel mai mare împărat al lor ca aparținând moldovenilor, nu turcilor și nici tătarilor!

În al doilea rând, Moldova "va fi, de acum înainte, sub apărarea Măriei noastre țarului, așa cum se cuvine supușilor credincioși, și pe vecie". Menționăm că, spre nefericirea noastră, această supunere "pe vecie" nu va fi uitată niciodată după aceea de țarii Rusiei. Ei nu vor uita, de asemenea, și o altă prevedere a Tratatului, și anume "că noi nu vom avea dreptul să punem domn în Moldova, exceptând numai cazul când cineva dintre dâșii ... s-ar depărta de credința față de Măria noastră țarul",

În al treilea rând, Turcia, câștigând războiul cu rușii, va pedepsi exemplar, pentru trădare, atât pe domnitorul Moldovei, care se refugiază la curtea țarului rus, cât și pe Constantin Brâncoveanu, decapitat cu întreaga familie, pentru că a permis spătarului Toma Cantacuzino să treacă soldații munteni de partea rușilor în lupta cu turcii de la Stănilești, pe Prut. Din această trădare, ni se trage numirea de domni străini în ambele Principate Românești, mai credincioși, instaurând astfel regimul fanariot timp de peste 100 de ani, până în 1821. Cu acestea ne-am ales de pe vremea domniei nefericitului domnitor Dimitrie Cantemir!

2. Anii 1736-1739, al doilea război ruso-turc. La Congresul de la Nemirov, împărăteasa Ana cere sultanului independența Principatelor Dunărene sub protecția Rusiei. Aceasta pierde războiul și prin Pacea de la Belgrad este obligată să părăsească Moldova.

3. Ecaterina a II-a. Al treilea război ruso-turc, 1768-1774. Armatele ruse invadează Principatele și instituie un regim de ocupație. Boieri munteni și moldoveni merg la San Petersburg ca să se închine țarinei. Cei din Țara Românească cer alipirea țării la Rusia cu drept de autonomie, iar cei din Moldova cer ca țara lor să devină un județ al Rusiei! "Cât decăzuse vechea mândrie românească"¹. Amenințarea cu război a Austriei obligă Rusia să încheie pacea de la Kuciuc Kainargi, în 1774, prin care Principatele rămân sub suveranitatea turcă, iar Rusia capătă dreptul de control și apărare a românilor contra abuzurilor turcești. Acum începe protectoratul rus asupra Principatelor Române. Al patrulea război ruso-turc, 1787-1792. Rusia ocupă teritoriul dintre Bug și Nistru, invadează Moldova sub conducerea cneazului Potemkin, amantul țarinei, pe care vroia să-l ungă "rege al Daciei". Sub amenințarea Prusiei, Ecaterina încheie pacea de la Iași, renunțând la anexarea Moldovei. Rusia ajunge în vecinătatea noastră imediată, la Nistru.

4. 1892 - printr-un *Hatışerif*, Turcia recunoaște dreptul Rusiei de a apăra interesele Moldovei în fața Porții.

5. În 1806-1812 al cincilea război ruso-turc. Cauza? Schimbarea de către sultan, la intervenția lui Napoleon, a domnitorilor rusofili cu domnitori

¹ Petre P. Panaitescu - *Istoria Românilor*, Chișinău, Editura Logos, 1991, p. 191.

francofili. Nemulțumit de această schimbare, țarul declară război Turciei. Principatele sunt ocupate de armatele rusești, conduse de Kutuzov. Acesta proiectează unirea lor sub conducerea și protectoratul rusesc, pentru a crea o forță tampon mai mare între Imperiul rus, Imperiul Otoman și cel Austriac. În 1807, la Tilsit, Napoleon cere Rusiei să-și retragă armatele din Principate, lăsându-le mai departe vasale Turciei, favorizând astfel Austria. În 1808, la Erfurt, același Napoleon, într-o nouă întrevedere cu țarul Alexandru I, acceptă să *nu* se mai amestece în chestiunea Principatelor, pentru că între timp Austria plănuia noi atacuri împotriva Franței. Țarul profită de împrejurare, încalcă armistițiul și re-începe lupta contra turcilor, până la Pacea de la București, din mai 1812.

6. Răpirea Basarabiei - 16 (28) mai 1812. În iunie 1812 Napoleon începe campania antirusă. Kutuzov părăsește Moldova cu armata sa ca să apere Rusia. Angajat într-un nou război de amploare, țarul dă dezlegare delegației ruse la tratativele de la București să încheie pacea cu orice preț, pentru a neutraliza Turcia. Anglia, ajutată și de vasele sale de război, silește sultanul să încheie pacea cu Rusia. Nimic însă nu a valorat mai mult decât rubla și trădarea, armele preferate ale Rusiei. Aceasta a renunțat la pretențiile inițiale de anexare a ambelor Principate, oprindu-se asupra Moldovei, ca, în final, să se mulțumească numai cu Basarabia. Dragomanul Maruzi, descoperit ca om al rușilor, a fost ucis pentru trădare, dar Basarabia n-a revenit la locul ei.

7. 1826 - Tratatul de la Akkerman (Cetatea Albă). Turcia, temându-se de o intervenție în ajutorul grecilor pentru obținerea independenței, semnează tratatul care prevede: domniile Principatelor să fie pământeni, aleși pe 7 ani și confirmați de Poartă și de Rusia. Astfel, țarul capătă drepturi egale cu sultanul în conducerea și protecția Principatelor.

8. În 1828-1829 - al șaselea război ruso-turc, se desfășoară tot pe teritoriul Principatelor. În 1828, armatele ruse, dându-se drept oști eliberatoare, ocupă Moldova și Muntenia. Îi bat pe turci și ajung la Adrianopol, încheie aici pacea, în 1829. Cu privire la Țările Românești, tratatul, prevede într-o anexă specială: ocuparea țărilor Dunării de către ruși; alipirea la Țara Românească a raialelor turcești din Nordul Dunării: Turnu Măgurele, Giurgiu, Brăila; liberalizarea comerțului exterior românesc prin suprimarea monopolului turcesc; mărirea drepturilor de protectorat rusești, Rusia devenind "Curtea protectoare", iar Turcia, rămânând "Curtea suzerană"; Rusia va ocupa Principatele până la plata despăgubirilor de război de către Turcia, ceea ce s-a întâmplat de-abia în 1834.

9. Două momente din această perioadă, **1828-1829**, ne tulbură conștiința în mod deosebit.

Primul: excesele antiumane la care s-au dat "eliberatorii" ruși. Este vorba nu numai de "contribuții de tot felul în produse, furaje, vite, corvezi, hoții, omoruri etc.", ci mai ales de faptul incredibil că "bărbați și femei au fost înhămați la care cu vizitii cazaci, care nu-și cruțau nici băta, nici vârful lăncii lor. Peste

30.000 de români fură smulși de la munca câmpului pentru a servi ca animale de muncă¹.

Al doilea moment: prin 1829, Conte Orlov, participant la tratativele de pace cu Turcia de la Adrianopol, este trimis de țarul Nicolae I la sultan cu propunerea de a cumpăra de la acesta cele două Principate Române - Moldova și Muntenia - contra sumei de 36.000.000 fr² (adică, un preț de sub 10 fr. pentru fiecare român). Fiind numai în relații de vasalitate cu Principatele, sultanul nu a catadixit să le vândă, chiar dacă suma oferită îi putea micșora datoria de război de 125.000.000 fr.

10. **În 1856 - războiul Crimeii.** Conferința de pace de la Paris obliga Rusia să restituie României cele trei județe din sudul Basarabiei

11. **1877-1878** războiul ruso-turc și războiul de independență a României. Rusia semnează Convenția de la Livada, la 4 aprilie 1877, care prevede că prin folosirea coridorului de trecere prin România pentru luptele cu turcii din sudul Dunării, se va respecta integritatea statului. După război, și după ce la cererea Rusiei, România intrase în lupte și o scăpase de la o rușinoasă înfrângere, la Plevna, Rusia și-a încălcat obligațiile asumate, răpind a doua oară Basarabia de sud (întoarsă României prin Tratatul de pace din 1856).

12. **În 1878**, un alt conte, Suvatov, a cărui franchețe o invoca Constantin Stere, mărturisea "că România nu-și poate salvagarda independența și integritatea reală, pentru că stă veșnic în calea Rusiei spre Constantinopol".

Acest lanț de evenimente arată că Rusia, adulmecând căderea, începută deja, a Imperiului Otoman și pretextând apărarea ortodoxiei pravoslavnice a popoarelor din Balcani, a tânjit tot timpul spre Constantinopol. Or, anexarea Țărilor Române - sau numai a Basarabiei dacă mai mult nu se putea - îi asigura un cap de pod cu bătaie nu numai în Balcani și Dardanele, dar și spre centrul Europei, pentru care gurile Dunării erau esențiale.

Pretențiile imperiale au conținut și sub Uniunea Sovietică. Învingătoare în al doilea război mondial, ajutată și de occidentali prin înțelegerile de la Yalta și Postdam, ea a dominat, până în 1989, centrul și estul Europei.

Locul fostei URSS este luat astăzi de CSI. Pentru Republica Moldova, aceasta înseamnă o amenințare reală nu numai a cauzei românești și a eventualei reîntregiri, ci și a însăși independenței și integrității sale statale. Despre intențiile adevărate ale Moscovei față de Republica Moldova aflăm din declarațiile publice ale generalului Lebed, comandantul Armatei a IV-a, staționată pe Nistru, declarații care șochează nu atât prin franchețea orgolioasă a autorului, cât mai ales prin ideile care se întrezăresc dincolo de formă și aparențe. Iată, câteva din aceste idei, pe care le considerăm și ale Rusiei.

1. Teza Chișinăului după care statutul Transnistriei se poate stabili numai după retragerea armatei a 14-a este, în opinia generalului Lebed, o fățărni-

¹ Karl Marx - *Însemnări despre România* (Manuscrise inedite), Editura Academiei R.P. România, București, 1964, p. 117.

² *Op. cit.*, p. 118.

cie. "Nu trebuie fățărnicie Moldovei - nu vreau să jignesc întreaga republică -; s-ar fi convenabil să scoată de aici Armata a 14-a, ca apoi să se răfuiească simplu și ușor cu separatiștii - așa numesc ei pe transnistreni, pe nedrept. Numai că la început trebuie garantate pacea și stabilitatea și apoi retragerea armatei... În formula propusă (de Chișinău - s.n.), nimic nu se mișcă de aici: nici poporul nu va lăsa armata să plece și nici armata nu va pleca. Ofițerii ruși nu se vor face de rușine lăsând regiunea asta să fie sfârtecăță".

2. "Parada delirantă a suveranității se poate solda cu noi conflicte militare".

3. "Armata mea va rămâne acolo unde se află în prezent. Vă asigur că Moscova nu-mi va ordona niciodată să mă mișc de aici. Destul cât ne-am strămutat prin Europa și ne-am retras în barăci și saraiuri. Noi suntem cheia cu care Rusia a deschis mereu poarta balcanică și trebuie să fiu nebun să mă urnesc de aici" (s.n.).

4. "Recentele inițiative ale președintelui Moldovei vis-à-vis de forțele proromâne de la Chișinău mă satisfac întru totul. Mai ales mă satisface perspectiva spulberării pe cale legală a Frontului Popular. În acest fel se oferă posibilitatea de a înmormânta oficial FPCD și de a epuiza definitiv această problemă.

5. "Deschiderea frontierelor de pe Prut a dus la un "jaf pentru populația din stânga Prutului și a îndepărtat pentru totdeauna Moldova de România".

6. "Republica Moldova Transnistreană (RMT) este pe deplin viabilă, Chișinăul nu vrea să se despartă de această regiune. Aici se află 40% din industrie, 2/3 din producția de energie electrică, muncitori calificați, întreprinderi industriale unice. Problema se poate rezolva după modelul Finlandei din componența Rusiei țariste, când ea avea autonomie deplină: parlament, armată etc. proprii, cu excepția monedei și transparenței frontierelor. Aici trebuie căutat răspunsul. Cine nu vrea să trăiască așa, în mod civilizat, să plece unde vrea! Și asta cât mai repede, că s-a pierdut timp destul. Iar dacă se pune problema retragerii armatei, va fi și mai târziu"¹.

Cunoscut pentru opiniile sale belicoase și antiromânești, generalul Lebed nu este o persoană privată oarecare, ci una publică a Rusiei, împuternicită cu mari responsabilități, care, având la dispoziție cea mai mare și mai puternică armată, asigură promovarea politicii ruse în zonă. Parcă decupate din Testamentul amintit, gândurile generalului ne mărturisesc că și astăzi armata este cheia speranței în Balcani, ceea ce înseamnă că Moscova are încă asemenea preocupări, exact cum le-a avut și în trecut. Înseamnă, de asemenea, că Armata a 14-a, în pofida declarațiilor publice, nu are de gând să se retragă, așteptând, probabil, ca propunerea lui Elțin de a crea baze militare în actualele state independente din cadrul fostei URSS sau crearea unor forțe armate co-

¹ Din interviurile acordate de generalul Lebed ziarului Parlamentului rus "Rosiiskaia Gazeta" (ian. 1993) și declarațiile date ziarului ucrainean "Nezavisimosti".

mune să devină fapt. Speranțele sunt deșarte și în ceea ce privește Transnistria, a cărei problemă rușii vor s-o rezolve după modelul Finlandei și nu prin reintegrarea ei în structurile statale ale Republicii Moldova. De idealul nostru de reîntregire nici nu mai vorbim. Căci dacă numai ideea de suveranitate este "o paradă delirantă" care "se poate solda cu noi conflicte militare", ce s-ar întâmpla dacă s-ar declanșa unirea?!

5.2. Ucraina - cheia reîntregirii noastre?

Întrebarea pare șocantă. Și rămâne șocantă chiar și după cunoașterea cauzelor sale. Pentru a înțelege de ce Ucraina este și ea categoric împotriva unirii și poate fi chiar cheia acesteia este necesar să apelăm, și în cazul ei la istorie, căci cunoașterea acesteia, cel puțin prin cele câteva momente nodale, ne dă un îndrumar de înțelegere și pentru prezent

1. Un prim moment se consumă în nordul țării. După întemeierea Moldovei, unii domnitori aduc ucrainenii ca prizonieri de război și-i colonizează mai ales în fostele ținuturi ale Hotinului și Cernăuților. De pildă, Ștefan cel Mare, după campaniile sale victorioase în Galiția, Podolia și Pocuția din perioada 1497-1501, aduce și colonizează peste 130.000 prizonieri polonezi și maiorui (ucraineni). Același lucru, dar în proporții diferite, îl fac și alți domnitori. De-a lungul timpului sunt așezați în Hotin și români din dreapta Prutului. Din cauza războaielor mulți dintre rutenii au plecat. Prin transformarea Hotinului în Raia turcească (1711), ei continuau să vină, adăugându-se la elementele mai vechi. Cu toată această afluență, în 1812 elementul românesc continuă să fie preponderent. Recensământul rusesc din 1916-1917 confirmă statistic această preponderență, în raport de elementele străine¹.

2. Un alt moment se consumă în sudul Basarabiei, în Buceag. În 1812, elementul ucrainean era complet absent aici; el s-a infiltrat în timpul ocupației rusești. După numai 15 ani, în 1927, în Buceag existau deja 21.295 de ucrainenii, reprezentând 18,8% din populația acestuia, față de 34% români moldoveni, 9,4% ruși etc. În 1940 când trec la Ucraina cele două județe din sud - Cetatea Albă și Izmail - aveau împreună o populație totală de 566.685 locuitori, din care 134.269 sau 23,7% români și 80.750 sau 14,2% ucrainenii. În Cetatea Albă românii reprezentau 18,82% și ucrainenii 20,8%, iar în Izmail datele indicau 32% și respectiv 4,7%. Părțile cele mai ucrainizate din Republica Moldova sunt Hotinul și Cetatea Albă.

3. Pe ansamblul Republicii, ucrainenii reprezentau în 1989 aproape 600.000 locuitori sau 13,8% din toată populația, față de 420.000 în 1959 și 30.000 în 1917. Practic, ucrainenii s-au oploșit în Moldova de răsărit după anexarea ei de către Rusia, tot astfel cum s-a întâmplat și cu rușii, bulgarii, găgăuzii.

4. Alte momente importante le constituie anii 1924 și 1940. Primul, 1924 ne interesează, pentru că, acum, la propunerea unui grup de comuniști români,

¹ Alexandru Boldur, *Istoria Basarabiei*, Editura Victor Frunză, București, 1992, p. 488.

I.V. Stalin, creează o republică moldovenească peste Nistru sub denumirea de RASSM¹, formată din 11 raioane, cu o populație de peste 500 mii locuitori. A fost numită anume republică "Moldovenească" și nu "Transnistreană", pentru că a fost gândită cu intenția de a realiza în timp realipirea, nu numai a Basarabiei, ci a întregii Moldove' până la Carpați, exact cum gândesc astăzi Moțpan, Druță și alții. Destabilizări au fost, chiar foarte agresive, însă realipirea dorită nu s-a produs. Al doilea moment, 1940, ne interesează, deoarece, prin anexarea Basarabiei, are loc o redesenare a hărții politice: se creează Republica Sovietică Socialistă Moldovenească Unională, formată din: Basarabia (fără trei județe) și 5 raioane din fosta republică de peste Nistru. Cele trei județe ale Basarabiei: Hotin, Cetatea Albă și Izmail, împreună cu Bucovina de Nord și Storojineț, precum și restul de 6 raioane transnistrene trec în proprietatea Ucrainei. Vom menționa că la trasarea granițelor reprezentanții Ucrainei s-au "bătut" chiar și pentru o jumătate de sat,² care să fie trecută în proprietatea lor.

Aceasta este istoria faptelor care ne explică de ce România are - și nu poate să nu aibă - probleme de ordin teritorial cu Ucraina. Vom adăuga la aceste fapte că răpirea Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța de către fosta URSS s-a făcut sub presiunea foarte puternică a reprezentanților Ucrainei din structurile puterii de partid și de stal de la Moscova². Cu aceste precizări să revenim la afirmația făcută la început că Ucraina este categoric împotriva reîntregirii românilor.

Se cuvine să subliniem că poziția antiromânească a Ucrainei nu decurge neapărat din faptul că posedă teritorii românești și că n-ar vrea să le cedeze. Ea a avut o asemenea poziție și când nu deținea teritorii românești; de pildă, în 1918, când, în învâlmășeala creată de dezmembrarea țarismului, ea s-a proclamat Republică Democratică. Auzind că Basarabia hotărâse deja unirea cu România, noul stat ucrainean, încă neconstituit (a durat trei luni), a și emis pretenții de anexiune teritorială. Rada Centrală de la Kiev închină o ședință specială (20 aprilie 1918) Actului Unirii, votat de Sfatul Țării de la Chișinău, în care se afirmă că Basarabia n-a fost niciodată a Moldovei și că moldovenii - basarabeni sunt doar o minoritate. Teza Radei din Kiev consta în afirmația "că Basarabia din punct de vedere etnografic, economic și politic formează o unitate indivizibilă cu teritoriul Ucrainei". Se vede, așadar, că și ucrainenii se considerau moștenitori testamentari ai lui Petru cel Mare.

Deputatul român din Transnistria în Rada de la Kiev, Ion Dumitrașcu, folosindu-se chiar de statistici rusești și ucrainene, a demonstrat în ședința amintită, că în Basarabia moldovenii nu erau minoritate, ci majoritate (62% din

¹ Silviu Achim și Peter Srașher - *Transnistria - rană deschisă a Basarabiei*, Adevărul, 10 aprilie 1993.

² "Eu nu pot să scap de senzația că inspiratorii și autorii cererilor de a ceda Bucovina de Nord au fost cercurile ucrainene de la Kremlin" - scria Schulenburg, ambasadorul Germaniei la Moscova în 1940, lui E. Weizecker, secretar de stat al MAE german (18 iulie 1940). Din lucrarea citată - *Pactul Molotov-Ribbentrop*, p. 24.

populație), că unirea s-a hotărât de Sfatul Țării, format proporțional din reprezentanți ai tuturor naționalităților și că acest drept de unire îl au chiar și cei 800.000 de moldoveni din stânga Nistului. Să reținem, aşadar, că este vorba de opt sute de mii de români transnistreni în anul 1917!, după statisticile rușești, care oricum nu erau bucuroase să arate întregul adevăr¹.

Ucraina însă nu visa să anexeze numai Basarabia, ci și România întreagă, prin intermediul creării "Federației Mării Negre". Cu capitala la Odessa, această federație urma să cuprindă: Ucraina, Crimeea, Basarabia, Caucazia, regiunile Donului și România. Anul 1917 consemnează și alte momente în care Ucraina emitea pretenții asupra Basarabiei. Ele însă nu s-au materializat, pentru că evenimentele au evoluat altfel decât gândea Rada de la Kiev.

Astăzi, situația are altă configurație. În urma hotărârilor Moscovei din 1940, de constituire a RSS Moldovenești Unionale, o bună parte din teritoriile sale, din nord și din sud, a fost dată Ucrainei. Ea le exploatează și astăzi după destrămarea imperiului sovietic și formarea statelor independente. Ucraina posedă aceste teritorii românești fără nici un fel de justificare, decât aceea că așa a hotărât Stalin și Prezidiul Fostului URSS. Și nu numai că le deține ilegal, dar nici nu se gândește să le restituie. Dovada acestui lucru ne-a servit-o cu insolentă, chiar acasă la noi, prima vizită a președintelui Radei Ucrainene în București, care și-a încheiat declarația în Parlamentul nostru cu avertizarea că Ucraina nu este vinovată de situația existentă și că ea nu va ceda nici o brazdă de pământ nimănui, nici României. Aceeași părere este reiterată și cu ocazia vizitei la Kiev, din aprilie 1993 a președintelui Camerei Deputaților a României. Dl. Adrian Năstase, în cuvântul pronunțat în Radă, ca și în discuții, a ridicat și problema frontierelor, creată prin Pactul Molotov-Ribbentrop, care a amputat dramatic teritoriul românesc și de efectele căruia, cu sau fără voie, se bucură Ucraina. Ca răspuns, președintele Leonid Kravciuc a ținut să sublinieze de la început și în termeni categorici că "Ucraina este un stat nou care nu a participat la crearea problemelor teritoriale acum în discuție, n-a atacat pe nimeni și nu poartă nici o vină pentru situația de facto"². România, cu atât mai puțin este vinovată de această situație, dar cu atât mai mult motivată să n-o uite și s-o rezolve.

Afirmam anterior că, astăzi, spre deosebire de 1918, realizarea idealului național al reîntregirii pune România într-o relație dublă: cu Republica Moldova

¹ *Basarabia și basarabenii*, citată anterior, p. 253. Corespunzător principiilor proporționalității, minoritatea moldoveană din Transnistria avea dreptul la 8 deputați în Rada Centrală de la Kiev. Cum însă și ucrainenii sunt maeștri în obstrucții, dreptul deja recunoscut la 8 deputați se reduce la 2 deputați. Aceștia au fost: Ion Precul, scriitor, și Ion Dumitrașcu, autorul relatărilor privind dezbaterile foarte aprinse din Rada Centrală Ucraineană consacrată unirii Basarabiei cu România. Ce știm noi despre acești români transnistreni care au avut curajul, numai doi fiind, să înfrunte un întreg Parlament în apărarea cauzei românești?

² Adrian Năstase - *Nu dorim un zid de dușmănie și neîncredere*, Curierul Național, 9 aprilie 1993.

ca stat independent recunoscut pe plan internațional, implicit de România, și cu Ucraina ca stat nou care "nu poartă nici o vină pentru situația de facto", dar se bucură de posesiunea unor terenuri și bogății străine, care nu i-au aparținut niciodată în istorie, înainte ca Stalin să o facă părtașă la raptul din 1940.

Care din aceste relații atâră mai greu în calea reîntregirii? Evident că cea cu Ucraina. Este interesant să aflăm că această situație a fost intuită de marele diplomat și om politic sovietic Maxim Litvinov, care îl avertiza, în 1934, pe Nicolae Titulescu "că Basarabia nu este o chestiune care interesează Moscova, ci Kievul... în ziua când, din nenorocire, Ucraina, așa cum o vor germanii va lua ființă, veți avea de-a face cu un stat naționalist care vă va face mai mult rău decât Moscova"¹. Din păcate, avertismentul lui Litvinov este confirmat astăzi de noua configurație geopolitică a realității formate după căderea imperiului sovietic.

Unii analiști ai reîntregirii apreciază că marea problemă pentru refacerea unității românești este Ucraina și că pământurile românești pe care le-a primit cadou de la Stalin, "nu este deloc dispusă până la această oră să le cedeze stăpânilor de drept". Pentru acest motiv, Ucraina este considerată cheia reîntregirii noastre². Este adevărat că până acum Ucraina nu a fost dispusă să cedeze teritoriile în cauză. Nu mai puțin adevărat este însă și faptul că pe cale pașnică se poate discuta orice și că, așa cum spuneam la început, forță argumentării bazată pe adevăr și dreptate, dar și pe armele inteligenței înțelepte, poate substitui chiar cel mai aprig război. De altfel, dacă privim lucrurile mai îndeaproape, putem observa, ca factori obiectivi, că teritoriile din nord, Hotin, Bucovina de Sus și Ținutul Herța, nu au pentru Ucraina aceeași importanță ca fostele județe de la gurile Dunării și mare! Pe de altă parte, deși este un stat european mediu, înzestrat bine cu numeroși factori naturali de producție, Ucraina traversează și ea, nu numai o tranziție dramatică, dar și importante probleme de adevărată dezmembrare a țării; separatismul orașului Sevastopol și secesiunea Crimeii, ambele tinzând spre Moscova care, cu siguranță, că le-a încurajat subteran. În aceste condiții, apărarea suveranității și independenței statale a Ucrainei capătă o importanță vitală, iar vecinătatea unui stat ca România, cel mai mare din Peninsula Balcanică, nu poate fi neglijată, căci poate fi oricând de mare folos.

¹ Nicolae Titulescu - *Basarabia, Pământ Românesc*, Editura RUU-IRINA, București, 1992, p. 57.

² Victor Crăciun, *op. cit.*, p. 129, 132-134.

6. ÎN LOC DE CONCLUZII

1. Basarabia, Bucovina de nord, Ținutul Herța și Insula Șerpilor sunt teritorii naționale românești din totdeauna. Ultima dată, ele au fost rupte din trupul țării în iunie 1940 de către Rusia Sovietică prin abuzul grosolan al forței, neavând, astfel, nici o justificare dintre cele cunoscute cu autoritate în istorie: dreptul primului ocupant, cedarea liber consimțită sau măcar dreptul cel mai precar, cel de cucerire prin război. Ocupația străină n-a șters drepturile istorice de proprietate ale României asupra acestor teritorii și nici nu putea să le șteargă, fiindcă asemenea drepturi nu se prescriu niciodată.

2. Evenimentele din și după 1989 creează în spațiul românesc o nouă realitate istorică: formarea Republicii Moldova ca stat independent, recunoscut și de Rusia. În schimb, celelalte teritorii - Ținutul Herța, Bucovina de Sus și Hotinul - din nord - împreună cu fostele județe Cetatea Albă, Izmail și Insula Șerpilor - din sud - se află încă sub ocupație străină. Faptul că ele au fost trecute în proprietatea Ucrainei nu simplifică, ci complică problema, deoarece în rezolvarea ei România și Republica Moldova vor avea de înfruntat doi adversari - profitori. În aceste condiții, reîntregirea se pune într-un anume fel între cele două state românești între ele, pe de o parte, și cu totul altfel între Ucraina și Rusia, pe de altă parte.

3. Reîntregirea este un țel național al românilor de pe ambele părți ale Prutului. La temelia lui stă dreptul istoric și de neam. Împrejurările care îi legitimează necesitatea sunt vitale pentru România. Ele vizează nu numai revenirea în matca lor firească a unor mari părți din trupul și populația țării, ci și importanța lor ca resurse naturale și umane, capacități tehnice de producție, mărime a pieței interne, așezare geografică și poziție strategică în sistemul de securitate națională.

4. Pentru a deveni fapt național, reîntregirea cere să fie nu numai necesară dar și posibilă. Termenii acestei ecuații ne arată că astăzi, dacă necesitatea dispune de un potențial constituit și este astfel indiscutabilă, în schimb, posibilitatea nu dispune încă de un asemenea potențial, în sensul că unele condiții îi sunt încă vitrege și o împiedică să devină realitate. Ele însă pot fi biruite în numele adevărului și dreptății istorice. O asemenea biruință se poate obține nu prin declarații patriotarde, nici prin acuze pripite și cleветiri politiciante, care fac atâta rău neamului nostru, ci, cum își sfătuia poporul marele nostru învățat, Nicolae Iorga, prin "vrednicie și hotărâre".

5. Rolul hotărâtor în înlăptuirea idealului național al reîntregirii revine României. Își poate juca însă acest rol și ca forță de atracție necesară numai prin progresul ei social-economic, stabilitatea generală și siguranța zilei de mâine. Acestea sunt indispensabile pentru convingerea fraților de peste Prut că unirea este mai bună decât separarea.

România poate avea ochi pentru toți fiii săi. Nobila ei datorie de Țară-Mamă o poate extinde astăzi și peste Prut. În termenul acestei datorii se justifică necesitatea de a sprijini, material și moral, Republica Moldova, indiferent de veștile care vin de la Chișinău. Sprijinul acesta este sămânța cea mai bună a viitorului nostru comun.

ANEXE

Anexa nr. 1

Situația marilor rapturi suferite de România în 1940

1. La 28 iunie 1940, trupele sovietice, după un ultimatum de 24 ore, ocupă Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța, fără nici o rezistență armată din partea română. Basarabia avea 44.422 kmp. și o populație de 3.190.000 locuitori, iar Bucovina de Nord (împreună cu Ținutul Herța) 5.489 kmp. și 596.000 locuitori. La un loc ele însumau 49.911 kmp. și 3.786.000 locuitori¹. Sursele rusești indică 50.500 mii kmp. și o populație de 3.677.000 locuitori². Raportată la indicatorii teritoriali și demografici ai României din anul 1940 (295.049 kmp. și 20.050.000 locuitori), rapturile sovietice reprezentau 16,92% și respectiv 19%!

2. Prin Dictatul de la Viena din 1940, România pierdea în favoarea Ungariei nordul Transilvaniei, Maramureșul și Crișana (aproape în totalitate). Împreună aceste teritorii reprezentau 43.492 kmp. și 2.609.007 locuitori sau 14,7% și respectiv 14,5% din teritoriul și populația României din acel an.

3. Prin Dictatul de la Craiova din 19 august-7 septembrie 1940, România cedează Bulgariei, iarăși fără nici o împotrivire armată, Dobrogea de Sud, numită Cadrilaterul și formată din cele două județe: Durostor și Caliacra, în suprafață de 7.726 kmp. și 426.000 locuitori. Cedarea s-a făcut cu schimb de populație.

4. În numai 74 de zile, printr-o acțiune simultană, concertată de Germania și Rusia Sovietică, plus Ungaria și Bulgaria, România a fost practic desfigurată național. Ea a fost mutilată de 101.129 kmp. și 6.821.007 locuitori sau 34,27% și respectiv 34,01% din teritoriul și populația sa din 1940.

¹ Andrei Pandrea, *1940 - Anul Marii Mutilări*. Curierul Românesc, nr. 11 din noiembrie 1993, p. 4.

² *Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*, Culegere de documente, Chișinău, Editura Universitas, 1991, p. 84, 86 și 93.

Pierderile de teritorii și populație de către România în 1940

Specificație	Nr.de județe	Suprafață kmp.	Populație mil.locuitori
1. Basarabia	9	44.422	3.190
2. Bucovina de Nord	2	5.489	596
3. Transilvania	10,5	43.492	2.609
4. Cadrilater	2	7.726426	
Total (1-4)	23,5	101.129	6.821
Total țară	72	295.049	20.050
Rapturi din total țară (%)	32,6	34,27	34,01

Anexa nr. 2

Testamentul lui Petru cel Mare

"În numele a Preasfintei și Nedespărțitei Treimi, Noi Petru I către toți pogoritorii noștri și moștenitorii Tronului și guvernului a nației rosienesci.

Marele Dumnezeu de la care avem existența și Coroana noastră, luminându-ne și sprijinindu-ne, îmi iartă mie a privi pe poporul rosienesc, ca chemat a stăpîni în viitorime toată Europa. Eu pui de temei acestei idei, că națiile Europene au ajuns cele mai multe într-o stare de vechime aproape de a lor decădere, sau merg iele cu mare grăbire spre a lor cădere.

Urmează dar a fi iele cu înlesnire și fără îndoială subjugate de un popor tînăr și nou: cînd acela va ajunge la întregimea creșterii sale și va căpăta toată a sa putere. Eu privesc năvălirea popoarelor Nordului de a surprinde țările Occidentului și a Orientului ca o mișcare periodică hotărîtă în scopurile proniei, care de asemenea au făcut a se renaște și poporul român prin năvălirea barbarilor.

Strămutările oamenilor care lăcuiesc spre pol, sunt ca umflarea rîului Nil ce vine la oarecare vreme ca să îngrașă cu al său mal glodul țărmurilor uscate ale Egiptului.

... pentru aceasta dar Eu le las lor instrucțiunile următoare care le recomanduesc la a lor luate aminte ca să le păzească cu statornicie.

I. A ține pe nația (rosiească) rosienescă neprecurmat întru o stare de război, spre a ave pe soldații ei pururea la război nelăsînd-a a se răsufli, decît numai pe cîtă vreme va cere trebuință de a aduce în mai bună stare finanțele statului, de a preface armile, și de a alege prilejui favorabil pentru a începe vre-un război; cu acest chip va face ca pacea să ajute războiul și războiul să ajute pacea, în interesul întinderii Roșiei și a înaintării ei în înflorire.

II. A chema prin toate putencioasele mijloace de la națiile cele învățate ale Europei. Comandiri în vremi de război și oameni învățați în vreme de pace, spre a face ca nația rosienescă să capete folosuri de la celelalte nații, fără a pierde nimica din ale sale proprii.

III. Ca să amesteca la tot prilejul în toate pricinile din Evropa, mai vîrtos în acele din Germania, care fiind mai cu apropiere, o interesează mai cu seamă.

IV. A vîrî în Polonia, a harăni în ea tulburări necontenite și a-i cîștiga cu bani pe cei mai puternici a ei, a avea înrîuriri la Dietele lor și a le cumpăra spre a putea lucra și el la alegerile Crailor lor; așa face partizanii în Polonia, și ai proteja, a vîrî oștii rosienesci în Polonia, și a le ține vremelnicește pînă la prilejul de a rămîne acolo pentru totdeauna.

Dacă puterile megieșite s-ar împotrivi, atuncea să le împaci vremelnicește împărțînd-o cu ele... pînă cînd va putea lua de la iele înapoi ce li va fi dat.

V. A lua cît s-ar putea mai mult Suediei și a ști cum să facă ca însuși ea Suedia să-i deschidă război, spre a-i găsi pricină de a o subjuga (...).

VI. A să însoți Prinții rosieniști totdeauna cu Princese din Germania, spre a înmulți rudirea cu mai multe familii a ei, a apropia interesele ei de ale noastre și înmulțindu-se influența noastră acolo, să se unească ca de la sine la pricina noastră.

VII. A căuta să cîștige alianța de comerț a Engliteriei, mai mult de cît a oricăreia alte puteri, pentru că ea este o putere care are mai multă trebuință de noi, la cele trebuiri marinei și care poate fi și cea mai folositoare la dezvoltarea marinei noastre, a schimba chereșteaua noastră și alte producțiuni a noastră cu aurul ei și a face ca neguțitorii și matroji ei, să aibă cu ai noștri o neprecurmată înclinare, căci ei vor (depinde) și pe acei ai nației noastre la navigații și la comerț.

VIII. A să întinde neîncetat către Nord pe marginea Mării Baltice și către Sud pe marginea Mării Negre.

IX. A să APROPIA CÎT S-AR PUTEA MAI MULT DE CONSTANTINOPOL și de INDIA CA ACEL CE VA STĂPÎNI ACOLO VA FI CEL ADEVĂRAT STĂPÎNITOR AL LUMII, deci trebuie a deschide necurmăte războaie, cînd cu Turcia și cînd cu Persia; a face tarsanale pe Marea Neagră, pentru a lucra la corăbii. A pune puțin stăpînire pe această mare cum și pe marea Baltică. Aceste fiind două poziții trebuitoare ia izbînda întreprinderii noastre; a grăbi căderea Persiei, a străbate pînă la golful Persic a restatornici de se poate prin Siria comerțul cel din vechime a Orientului și a-l întinde pînă la India care este magazia lumii ...

Ajungînd odată acolo, va putea atuncea Roșia, a se lipsi de aurul Engliteriei.

X. A căuta să cîștige alianța Austriei și cu băgare de seamă a o ține în unire, a-i sprijini în arătare zadarnicele ei închipuiri de a stăpîni ea după vreme Germania. Iar prin taină a întări zalugia prinților Germaniei împotriva ei. - A se sili să facă sau pe Austria sau pe Germania, ca să ceară ajutorul Roșiei și ave apoi asupra aceea un fel de protecție pregătitoare de a o stăpîni după vreme.

XI. A face de a se interesa Curtea Austriei, ca să se izgonească Turcii din Evropa și a nimici zaluziile ei, cînd SE VA SUBJUGA CONSTANTINOPOLE, întărindu-i ei un război cu statele cele vechi din Evropa, sau dîndu-i o părțică din folosul izbîndei. CARE MAI TÎRZIU I SE VA LUA înapoi.

XII. A-i face pe toți Grecii acei dezbinați, sau schismatici, ce sînt împrăștiați în Ungaria și Polonia, că se lipsească de ei, a-i face să i se închine lui, a se face sprijinul lor, si a-si întemeia mai înainte o predominare UNIVERSALĂ, prin un fel de AUTOCRAȚIE IERARHICĂ COVÎRȘITOARE; aceștia vor fi atîția prieteni pe care îi va avea Roșia în Statul a fieșticăruia dușman al ei.

XIII. După ce Svebia se va dezmădula, - Persia se va birui, - Polonia se va subjuga și Turcea se va supune, apoi adunînd armile noastre și fiind păzită Marea Neagră și Marea Baltică, cu corăbiile noastre trebuie mai întîi a propune în deosebi și foarte tainic la Curtea Franței, apoi la aceea a Austriei de a împărți cu ea imperia lumii; dacă vreuna din aceste două va primi propunerea (care negreșit se va întîmpla) măgulindu-se ambiția și iubirea lor de sine, atunci să se agiute cu ei pentru a o DESFIINȚA în URMĂ și pe dinsa ace rămasă, deschizînd cu ea o luptă de a cărei izbîndă, nu se poate îndoi cineva, cînd Roșia va avea în a sa STĂPÎNIRE TOT ORIENTUL ȘI O MARE PARTE DIN EVROPA.

XIV. Dacă amîndouă acele Curți vor refuza aceea propunere a Roșiei, care nu este nici cum de crezut, atunci ar trebui să știe să împarte între ele gălcevirea și a le face să se slăbească una pe alta, cînd apoi Roșia folosindu-se de un prilej hotărîtoriu - va NĂVĂLI ASUPRA GERMANIEI CU OSTILE SALE CELE PREGĂTITE, pornind totodată și două flote mari, una de la Marea de Azof și alta de la portul Arhanghel, încărcate cu CETE DE ASIATICI și însoțite spre apărarea lor cu flotele înarmate de la Marea Neagră și de la Marea Baltică, care trecînd pe la Marea Mediterană și pe la Ocean, - vor năpădi - pe deoparte ele în Franța, în vreme cînd pe de altă parte VA FI GERMANIA NĂPĂDITĂ. ACESTE DOUĂ ȚĂRI BI-RUINDU- SE, celălaltă apoi PARTE A EVROPEI va trece lesne și fără nici o împotrivire, sub jugul Roșiei.

AȘA SE POATE ȘI AȘA TREBUIE A SE SUBJUGA

Petru Întîi

(Reprodus din lucrarea citată: Basarabia și Basarabenii, p. 144-147)

Cum și de ce au apărut: glotonimul moldovenesc și eponimul moldovan?

Nu ne propunem un studiu de lingvistică. Dorim doar să relatăm câteva fapte, accesibile oricărui cititor, în legătură cu apariția ideii de "limbă moldovenească" și a numelui de "moldovan", rupte din rădăcina lor românească, și folosite drept arme ideologice în politica de rusificare a moldovenilor din Basarabia și Transnistria:

1. Pretutindeni în lume limba este un mijloc de comunicare între indivizi. Ea deosebește oamenii nu numai de animale, ci și între ei, după apartenența la o anumită colectivitate umană: trib, popor și națiune. Limba devine astfel un element fundamental al identității etnico-naționale a indivizilor.

2. Conștientizarea acestei identități presupune reflectarea în gândirea omului a apartenenței lui naționale. Reflectarea însă poate fi corectă, când coincide cu adevărul sau incorectă, când se abate de la adevăr. La rândul său, abaterea poate fi involuntară, când nu se cunoaște încă adevărul, sau voluntară când se ascunde adevărul, fiindcă se urmărește un anumit scop. În primul caz, diagnosticul indică o greșeală științifică, în cel de-al doilea, un fals științific. Fiind vorba de entitatea națională a unui popor, falsul este istoric. În acest caz, conștiința națională este manipulată, de regulă, în scopuri politico-ideologice. În această gândire se încadrează și apariția glotonimului moldovenesc și a eponimului moldovan, separat de limba română și de români. Când manipulatorii de conștiință provin din rândul manipulaților - în buna limbă românească, ei se cheamă "cozi de topor" - falsul istoric îmbrăcat în haină științifică este mai credibil de către marele vulg, pentru că provine din interiorul său.

3. Orchestrarea acestei manipulări istorice de conștiință a căpătat amploare mai ales după crearea, în 1924, a "Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești" în Transnistria. I s-a spus "Moldovenești" și nu "Transnistrene", pentru ca titulatura ei să acopere astfel întreaga Moldovă, până la Carpați, așa cum a sugerat Stalin, când a hotărât crearea acestei republici la "cererea" unui grup de tovarăși moldoveni. Sunt mai multe cozi de topor confecționate de scutierii ideologici ai Moscovei și folosite în slujba antiromânismului. Profesorul Charles King de la Oxford University care, la cele afirmate la Congresul "Casa Noastră - Republica Moldova" din februarie 1994, a reacționat din Anglia mai repede decât Academia noastră, amintește de Pavel Chior-Enache și de L.A. Madan, ca cei mai reprezentativi din perioada interbelică. Lor li se adaugă încă și alte nume, mai puțin rezonante, nu însă și mai puțin dăunătoare cauzei românismului, formate la Institutul de lingvistică și de istorie din Tiraspol. Consemnăm din aceste surse principalele idei și autori.

4. Pavel Chior-Enache (rusificat: Pavel Kior Ianaki) a fost membru în Biroul Politic al CC al PC din RSSAM, Comisar al Poporului pentru educație, adică ministru al învățământului și conducătorul Comitetului Științific Moldovenesc din Tiraspol.

4.a. În 1929, el publică o carte în care susține că "limba română literară, stăpânită de burghezia română, devine din ce în ce mai orientată spre Franța. Ca rezultat, această limbă orășenească a devenit de neînțeles pentru țărâni-me basarabeană". Și a devenit de neînțeles, pentru că, spune Pavel Chior, "limba este un instrument de legătură între oameni. Ca atare, clasa dominatoare din România nu poate folosi limba sa franțuzită nici la sat, nici pentru muncitorii de la oraș. Noi putem folosi această deosebire dintre limba clasei dominatoare și limba clasei exploatatoare, dacă ținem seama de aspectele politice ale noii noastre ortografii".

4.b. El publică, de asemenea, mai multe broșuri, dintre care mai cunoscută este cea intitulată "Basarabia sub Kelkyul boeresk", în care denigrează cu vădită pornire, administrația românească din Basarabia interbelică și proslăvește regimul sovietic. Atât Pavel Chior, cât și alții, proveniți din aparatul de partid, puși să facă știință istorică, au reprodus în scrierile lor ideile și datele folosite în enciclopediile sovietice, după care românii basarabeni și transnistreni nu erau români, ci moldoveni, iar idiomul lor nu era limbă română, ci limbă moldovenească¹.

5. L.A. Madan vrea să descifreze aceste deosebiri în "Prima gramatică moldovenească", publicată în 1929 la Tiraspol. Pornind de la principiul că limba trebuie scrisă "cum auzi", L.A. Madan scrie că "această gramatică reprezintă adevărata limbă a neamului și nu limba artificială, franțuzită, de la București. Mai mult, limba moldovenească trebuie să fie scrisă cu grafie chirilică, și nu cu grafie burgheză, latină".

5.a. Pentru a-și ilustra susținerile sale, autorul apelează la o serie de cuvinte cu pronunția distinctă în limba română și limba moldovenească. Astfel, cuvântul "zi" românesc devine "zî" în moldovenește; amiază devine aniază; câine devine câni; și devine șî; a fi devine a hi etc. (Menționăm că aromânii din Macedonia pronunță și ei a hi în loc de a fi, câni în loc de câine, pâni în loc de pâine etc. Cumva, ar fi și ei tot moldoveni, deci nu români?).

5.b. Autorul propune, de asemenea, o serie de neologisme, cuvinte noi cu rădăcini "narodnice". Așa, de pildă, pentru sufragerie el propune cuvântul "mâncătorii", pentru termometru "călduromăsurător", pentru plural - "multuratic" etc. Cu toată pretenția de puritate a limbii, aceste propuneri s-au dovedit adevărate aberații. O lucrare intitulată "Fapte de corupție a limbii moldovenești de către limba română", prezintă, după cum ne informează competent, profesorul englez Charles King, 34 de cuvinte în trei ipostaze: rusă, moldovenească și

¹ Ion Constantin *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, Editura "FIAT LUX", București, 1994.

română. Iată, doar câteva spre ilustrare. Cuvântul românesc "**străin**" devine în moldovenește **altaniamnic** (adică alt neam); **contemporan** devine **amovremnic**; **planta** devine **crescătoare** (traducerea ca atare a cuvântului rus, rastenie)¹.

6. O mare bătălie pe frontul lingvisticii s-a dat la Adunarea scriitorilor moldoveni din primăvara anului 1941, cu puțin timp înainte de începerea războiului antisovietic. În fugă, să amintim câteva idei.

6.a. Un oarecare Matac spunea că limba moldovenească melodioasă anterior a devenit după 1918 săracă sub dominația limbii românești. Pentru a o înviora, propunea renunțarea la articolul "1" (calu, nu calul) și la articolele "al", "ale", "ai", înlocuindu-le cu "a".

6.b. Un alt "savant", Zelenciuc demonstra că limba românească are următoarea origine: o cincime - latină, o cincime - turcă, două cincimi - slavă și o cincime - alte origini. Așadar, sugera că limba românească ar fi mai aproape de cea slavă și la distanță egală de cea turcă și latină.

6.c. În fine, un ultim exemplu ar fi cel al lui Gane care aprecia influența binefăcătoare a limbii ruse asupra celei moldovenești și "că nu trebuie să râdem de o asemenea frază: dă-mi o pască de papiroasă că cuăsc". Și, își încheie cuvântarea acest Gane, cu temătoarea atenționare că "tovarășul Stalin a spus ca să nu luăm totul de la burghezi, ci numai ce ne trebuie". Nu știm dacă trebuie să zâmbim ironic la aceste infantilisme lingvistice sau să lăcrimăm la tragedia până la care poate ajunge sufletul omului pentru a-și salva pielea. Căci așa se pune problema atunci.

7. Se cuvine să precizăm că discuțiile lingvistice din deceniul al IV-lea au stat sub semnul nu atât al unor nevoi reale de clasificări științifice, cât sub influența vulgarizantei "noii învățături despre limbă" al lui I.N. Marr. Printre altele, noua teorie credita ideea că limbile au o esență de o clasă și un caracter suprastructural. Pe acest fundal proletcultiștii din RSSAM au considerat că limba română vorbită la București este burgheză, franțuzită etc., în timp ce limba vorbită peste Prut și Nistru este o limbă a maselor muncitoare, proletară. Aberrația aceasta nu putea dura la infinit: prin 1950, marrismul a fost demascat ca o teorie antiștiințifică².

8. Din fericire pentru cauza românității în Basarabia au existat și numeroși intelectuali care au respins contractul cu diavolul, refuzând să devină "cozi de topor". Ei au denunțat aceste aberații științifice, arătându-le substratul politic antiromânesc și rusificator. Atunci, adică după 1930, era un act de curaj, căci o asemenea poziție implica riscul unei mari pedepse, mergând până la sacrificiul suprem. Mecanismul era cel clasic folosit de NKVD: "turnarea" celui "vinovat", etichetarea lui drept naționalist burghez și antisovietic și, după o ju-

¹ Charles King, opere citate.

² *Bașiaia Sovietskaia Ențiklopedia*. Gasudarstvenor Naucinoe Izdatelstvo, Moskva, 1957, p. 563-565.

decare sumară, condamnarea. Din multe cazuri îl amintim pe cel al poetului Nicolae Costenco¹. Este cel pe care președintele Mircea Snegur, în alocuțiunea sa la Congresul "Casa Noastră - Republica Moldova" îl citează cu plăcere pentru aprecierea că, după Unire, România a trimis în Basarabia mulți suburbani". Dar trece sub tăcere, în schimb, pe de o parte, curajul lui Costenco de a-l înfrunța chiar pe Hrusciiov în problemele românești, ca și lupta acerbă dusă în aceeași Adunare a scriitorilor contra lui Matic, Zelenciuc, Gane, iar pe de altă parte, cât a pățit acest mare om de litere pentru apărarea latinității limbii române și a identității sale cu graiul moldovenesc, atât de mult deformat odată cu venirea puterii sovietice. Turnat de "binevoitori" pentru păreri exprimate la Adunarea scriitorilor amintită, N. Costenco a fost învinuit de naționalism românesc și de antisovietism. După o judecată superficială el este dus în Siberia și condamnat la detenție, apoi exilat, întorcându-se acasă după 16 ani! Mă întreb: ce știm noi din Țara-Mamă despre acest fiu martir al neamului și ce au făcut cei în drept pentru a-i duce prinosul cuvenit de recunoștință?

9. Falsul istoric și-a continuat cariera și după război. Printre cei mai zeloși promotori ai lui se numără și Antion Marcovici Lazarev², fruntaș al PCM, care s-a vrut și mai fruntaș în ale antiromânismului. Încă din 1949, în cursul său de Istorie a Moldovei³, el își prezintă public concepția despre etnogeneza moldovenească, separat de etnogeneza românească. Valahii, spune el, suni geto-daci romanizați și contopiți cu slavii indigeni din spațiul carpato-danubio-transnistrean. Sinteza valaho-slavă din sud a creat poporul român, iar în Nord a dat naștere poporului moldovenesc.

9.1. Aflându-se în conducerea superioară a partidului și statului, A.M. Lazarev a dispus de puterea și instrumentele necesare pentru a-și trece concepțiile din sfera istoriei în domeniul politicii active: în școală, administrație, biserică, știință și cultură etc. Deși fără studii de specialitate, el a învățat de la dascălii săi ruși sau sovietici că naționalitatea este sufletul unui neam. Or, românii, or fi având ei multe alte păcate, nu însă și pe acela de a face excepție de la această legitate a istoriei. De aceea, A.M. Lazarev își propune să asalteze tocmai acest suflet, prezent, cum era firesc, și în conștiința românilor din Basarabia și Transnistria. În acest scop, el instrumentează o adevărată agresiune împotriva tuturor semnelor noastre comune: limbă și grafie latină, istorie și cultură, tradiții și obiceiuri de viață etc. La toate acestea s-a adăugat și sterilizarea aproape completă a legăturilor cu românii și România, fiindcă puteau întreține sau chiar răscoli conștiința națională a celor de peste Prut.

¹ Alexandru Donos: *Un poet care a fost închis pentru toată viața*. Literatură și artă, 12 decembrie 1991, Chișinău.

² A.M. Lazarev a fost ministru al Educației Publice, secretar al CC al PCM, președinte al Sovietului Suprem etc. și deputat. La alegerile din februarie 1994 este ales deputat pe Lista comună a Partidului Socialist (fost comunist) și a Mișcării Edinstvo (a rusofonilor). Ca decan de vârstă a avut onoarea să deschidă începerea activității noului Parlament.

³ A.M. Lazarev. I.S. Grasul, N.A. Mohov, *Cursul de Istorie a Moldovei* - Editura Școala Sovietică, Chișinău, 1949.

9.2. Teza lui A.M. Lazarev despre sinteza slavo-valahă și paralelismul separat al etnogenezei românești și moldovenești este un fals istoric grosolan. Aceasta, nu pentru că ar contrazice pe marii istorici, chiar ruși și sovietici, care recunosc originea românească a moldovenilor și a limbii lor și nici pentru că desconsideră ostentativ chiar și cercetările în acest domeniu ai istoriilor noastre, ci pentru că sunt viciate în însăși premisele pe care se întemeiază. Or, se știe că din premise greșite nu se pot deduce decât concluzii greșite. În această discuție, este fundamental a ști dacă în etnogeneza poporului român elementul slav este unui moștenit sau împrumutat¹. Este un element moștenit genetic - spune Lazarev și alții ca el, dimpotrivă, este un element împrumutat, de coloratură, afirmă istoricii adevărați, nesubordonați ideologiei imperiale rusificatoare. Etnogeneza poporului român începe după cucerirea Daciei de către romani (105-106), în timp ce slavii ne invadează teritoriul după 586, deci după aproape cinci secole, când romanizarea era deja bine avansată. În aceste condiții, influențele slave, s-au așezat pe structuri deja existente, ceea ce justifică aprecierea lor ca factor secundar față de elementele de bază: dacic și roman.

9.3. În apărarea tezei sale: "popor moldovenesc" și "limbă moldovenească", A.M. Lazarev apare pe frontul de luptă împotriva nu numai a românismului, ci și a tendințelor de ucrainizare a Moldovei transprutene. Sub acest ultim aspect el este primul istoric româno-moldovean de orientare sovietică din Basarabia care ia atitudine hotărâtă împotriva a două alegațiuni din Nota Ultimativă a Guvernului Sovietic remisă Guvernului Român la 26 iunie 1940 pentru retrocedarea Basarabiei. Este vorba de aprecierea privind "unitatea seculară a Basarabiei, populată în principal cu ucrainenii, cu Republica Sovietică Ucraineană"². El consideră aceste alegațiuni un fals istoric, fiindcă Basarabia n-a fost niciodată unită cu Ucraina și, de asemenea, nu a avut niciodată populație majoritară ucraineană. Nefiind niciodată unită cu Ucraina, aceasta nu avea nici un drept asupra Basarabiei și, ca urmare, nici nu putea să transmită vreun asemenea drept Uniunii Sovietice³. Este clar că prin aceste gloanțe A.M. Lazarev lovea nu numai Kievul, ci și Moscova, subminându-i pretențiile asupra Basarabiei. Nu credem că i se poate reproșa naivitatea sau inconștiența politică când

¹ Este interesant de observat că în formarea poporului nostru, asemenea celorlalte popoare latine europene, au intervenit trei elemente: populația autohtonă, dacii, cuceritorii romani ca structură genetică, plus influențele slavilor, ca popor migrator invadator; poporul francez are la temelie galii (cehii), cuceritori de romanii lui Cezar, la care se adaugă influențele de mai târziu ale francezilor de la care au luat numele, poporul spaniol s-a format din cehii iberici, romanii cuceritori, supuși influențelor vizigoților și vandalilor; italienii au avut ca fond autohton pe etrusci și populațiile umbre și sobetice, toate cucerite de latinii din Roma, peste care s-au așezat influențele ostrogotilor și longobarzilor. Rezultă, așadar, că spre deosebire de români, care în formarea lor au o coloratură slavă, în cazul celorlalte popoare latine, coloratura este germanică.

² Vezi: *Pactul Mototov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia*. Culegere de documente, Editura Universitas, Chișinău, 1991, p. 17.

³ Ion Constantin, *op. cit.*, p. 89-90.

a făcut aceste aserțiuni. Dimpotrivă, afirmându-le el era perfect acoperit pentru că ele se circumscriu în logica tezelor sale despre "poporul moldovenesc" și "limba moldovenească".

9.4. În fine, un ultim aspect care merită să-l punctăm este neliniștea agresivă a lui A.M. Lazarev față de așa-zisele tendințe naționaliste ale românilor prin anii 1970. "Domnii români - scria el amenințător prin 1974 - ar trebui să asculte de acest sfat, ce le-ar putea suna neplăcut, dar care, incontestabil, este corect: nu are nici o importanță de câți ani afirmă ei că moldovenii sunt români, pentru că moldovenii nu se vor transforma niciodată în români, iar Moldova Sovietică nu va deveni teritoriu românesc¹. Și, încheie el această discuție, dacă românii vor continua să revendice Basarabia și Bucovina de Nord ar putea primi o "lecție bine meritată". Credem că se poate găsi foarte ușor legătura de filiațiune între această amenințare lansată în 1974 și cea a lui Petru Lucinschi, lansată la Budapesta în 1993, "în caz de unire va ieși război".

10. Așadar, pentru ce a apărut "limba moldovenească"? După aprecierea profesorului Charles King, autoritățile sovietice, susținând că moldovenii formează un grup etno-lingvistic separat de români, puteau transforma astfel, politica lingvistică într-un instrument, pe de o parte de dezromânizare și rusificare, iar pe de altă parte, de creditare a ideii că drepturile moldovenilor pot fi protejate mai bine de către statul sovietic multinațional decât de către statul național român. Lucrurile însă nu se limitau aici. Ele aveau o rezonanță mai largă, fiindcă atacau însăși unitatea națională a statului român. Teoriile după care moldovenii sunt un popor separat de cel românesc se situau în fond pe aceleași poziții cu cele ale Cominternului și ale PCR din primii ani de după creare care, susțineau în cazul României de-abia unite "autodeterminarea până la despărțirea de stat a unor teritorii locuite în covârșitoare majoritate de români". Acesta este un alt motiv principal, alături de cel strict științific, pentru care românii resping hotărât asemenea alegații.

¹ A.M. Lazarev. *Moldavakaia sovietiskaia gosudarstvenosti i Bessarabskii vopros* (Statalitatea Moldovei Sovietice și problema basarabeană), Cartea Moldovenească, Chișinău, 1974, p. 61. Se citează din Ion Constantin, *op. cit.*, p.147.

Transnistria - vechi pământ strămoșesc¹

1. Este într-adevăr Moldova de peste Nistru - Transnistria - vechi pământ românesc? Rusofonii, oploșiți aici după 1792 când Ecaterina a II-a ajunge cu cuceririle la Nistru, nu numai că ne neagă acest drept istoric și etnic, dar vor chiar să ne gonească de pe acest teritoriu. Rușii susțin că acesta este teritoriu rusesc, iar ucrainenii că este pământ ucrainean. Declarația de Independență a Republicii Moldova din 27 august 1991, pornind de la dănuirea în timp a moldovenilor peste Nistru, apreciază că Transnistria este o parte componentă a teritoriului istoric și etnic al poporului nostru. Vom cunoaște acest adevăr apeland și de această dată la memoria istoriei.

2. Mai întâi, să ne reamintim de regatul lui Burebista care se întindea în apus până în Moravia, în sud până în munții Hemus (Balcani), în nord până la Carpați și Nistrul superior, iar la răsărit până la Bug. Dacii trăitori între Nistru și Bug se numeau Tirageți. Cucerind Dacia, romanii au trecut Nistrul, întinzându-și imperiul tot până la Bug. Mărturii ale istoricilor antici, inclusiv descoperirile arheologice atestă acest lucru. Intre altele, este vorba de două valuri romane, numite în popor "valul lui Traian", despre care Dimitrie Cantemir scria că ajungea până la Don. Inscripțiile latinești descoperite la Tiraspol atestă că acesta era un castru roman.

3. Secolele II-XIII sunt dominate de invaziile popoarelor migratoare. Înainte de venirea tătarilor, în secolul XII, cronicile grecești și rusești amintesc de existența peste Nistru a unei țări valahe, numită țară a bolohovenilor². Aceștia sunt, după cercetările lui Bogdan Petriceicu Haideu, "o populație curat românească" care "reușește a se așeza departe peste Nistru, în regiunea Volâniei, fondând acolo câteva principate confederate"³. Unul din aceste cnezate era situat în regiunea Camenița, altul în regiunea Kirovograd. În 1949, de pildă, în Kirovograd erau atestați peste o jumătate de milion de moldoveni⁴. Multe așezări moldovenești se întâlnesc și departe peste Bugul inferior, până pe Nipru. De pildă, cetatea Lerici de la Gura Niprului era stăpânită în 1455 de moldoveni,

¹ Ne întemeiem acest documentar mai ales pe următoarele lucrări: Alexandru Boldur - *Istoria Basarabiei*, citată anterior; Dimitrie Onciul - *Din istoria Bucovinei*, citată anterior; Nicolae Dabija - *Moldova de peste Nistru - vechi pământ strămoșesc; Basarabia și basarabenii*, citată anterior; Silviu Achim și Peter Shrager - *Transnistria - rană deschisă a Basarabiei*, în "Adevărul" din 10 aprilie 1993; Mircea Radu Iacoban: *Confuzii în Transnistria*, Românul, 28 martie-3 aprilie 1994.

² Alexandru Boldur - *Țara Bolohovenilor*, în volumul "Basarabia și basarabenii", Chișinău, 1991, p. 106-118.

³ Nicolae Dabija - *Moldova de peste Nistru - vechi pământ strămoșesc*, Chișinău, Editura Hyperion, 1991, p. 7.

⁴ Ibidem.

avea arborat steagul cu stema Moldovei, iar vama era plătită domnilor Moldoveni.

4. Transnistria de sub Podolia până la mare s-a numit, chiar până după 1800, Oceacov. Capitala ei, cu același nume, numită de moldoveni și Vozia, era așezată la gurile Bugului, la vest de Odessa; ca toate orașele - cetăți pe malul mării, și Vozia trăia o intensă viață comercială și avea legături cu străinii. Călătorii care vizitează Oceacov - deși cetățile sale, trei la număr, sunt în mâinile turcilor - menționează prezența unei numeroase populații moldovenești, practicând agricultura, creșterea animalelor și comerțul, deci o populație așezată, nu formată din trecători sau ca robi. Târgurile transnistrene au, până în 1792, denumiri moldovenești: Balta, Nani, Ocna, Bâzu, Movilău, Moldavca, Moldovanca (în jurul căreia va lua naștere Odesa), Vozia etc. Alături de moldoveni sunt menționați și tătarii, turcii, grecii, italienii. Nu se spunea însă nici un cuvânt despre ruși sau ucraineni. Ei însă vor apărea mai târziu, după 1792.

5. Pământurile transnistrene erau considerate din cele mai vechi timpuri proprietate a domnilor moldoveni. În numeroase rânduri, aceștia emit hrsoave domnești prin care dăruiesc boierilor - logofeți, pârălabi, conducători de oști etc. - moșii peste Nistru din domeniile voivodate¹. Exemplele sunt numeroase și nu le putem prezenta aici pe toate. Câteva din ele însă merită menționate în mod deosebit. Vasile Lupu o împrumută pe fiica sa Ruxandra, măritată cu Timoșa Hmelnițchi cu moșii la lampol și Rașcov, înconjurate de sate moldovenești. După moartea ei, aceste moșii devin proprietatea mănăstirii Golia din Iași. Duca Vodă este numit de turci domn al Moldovei și hatman al Ucrainei, țara având pe timpul lui trei capitale: Iași, Ticăneuca (pe stânga Nistrului vis-à-vis de Soroca) și Nemirova, pe Bug. Tot el face întinse colonizări cu moldoveni până la Nipru; Grigore Ureche povestește că, pe timpul domnitorului Iancu-Sasul (1579-1582), sate întregi de moldoveni trec Nistrul și se așază aici, nu în țară străină, zice cronicarul, ci "între ai lor", adică la rude, la frați și surori. Cazuri de acest gen se găsesc tot timpul de-a lungul secolelor, până în 1792.

6. Numele moldovenești ale localităților din Transnistria sunt schimbate sau rusificate după 1792 când rușii ajung la Nistru. Toponomia apelor însă, mai veche decât a localităților, s-a păstrat în mai mare măsură, ea fiind în uz și astăzi (Tiligul, Ingul, Inguleț, Baraboi, Balaclică Valahă, Ticheci, Putred etc.).

7. Din cauza vecinătății imediate a tătarilor, moldovenii de peste Nistru au stat mereu cu o mână pe plug și cu alta pe sabie. Ei sunt buni luptători, apreciați și de ucraineni și de tătari. Ucrainenii - oameni de margine, la granița cu tătarii și atestați în istorie pentru prima dată la 1495 - au luptat deseori împreună cu "dacii transnistreni" contra dușmanilor comuni: tătari, turci etc. Războaiele ruso-turce, duse aproape toate pe teritoriile românilor, sunt un alt moment al evoluției moldovenilor transnistreni. Ne-am mai referit la ele. Aici vom

¹ Ioan Vodă cel Cumplit dăruiește asemenea moșii marelui logofăt Ion și lui Ieremie Pârălabul; hrsoave domnești similare emit și Petre Șchiopul, Ieremia Movilii, Vasile, Lupu, Duca Vodă.

sublinia doar un singur moment: cel în care Moldovei I se recunosc oficiul granițele pe Bug. Este vorba de Tratatul de pace încheiat de cele două puteri după războiul din 1735-1739, intitulat: Statutul pentru stabilirea de către Rusia a graniței Rusiei și Turciei, a graniței Moldovei pe Bug, la 12 septembrie 1740". Actele au fost semnate și în moldovenește, pentru Moldova, de Todirașcu-Civpitar, reprezentantul lui Grigore Ghica, domnul Moldovei. De ce, oare, scutierii imperiului rus, creatorii basmului cuceririi Basarabiei cu sabia de la hanii tătari și sultanii turci, manifestă totală amnezie față de acest document oficial, semnat de Rusia și Turcia în 1740, prin care i **se recunoaște Moldovei granița, nu la Prut și nici la Nistru, ci la Bug?**

8. Tăvălugul imperiului rusesc a început să se miște în 1480, după aproape 300 de ani de ocupație mongolo-tătară. În acest moment între Moldova și Rusia se aflau mai multe țări și cnezate. Ele însă sunt înghițite pe rând. În 1740, rușii ating Niprul, în 1774 - Bugul și în 1792 - Nistrul. Este anul fatidic pentru istoria românilor, căci de acum începe un adevărat calvar: deportări ale moldovenilor cu sutele de mii, colonizarea străinilor (ruși, ucraineni, găgăuzi, nemți, bulgari etc.) pe pământurile românești de peste Prut și Nistru, răpirea de teritorii naționale, deznaționalizarea și rusificarea populației autohtone etc.

8.1. Este interesant să semnalăm că Ecaterina, simțitoare la șoaptele amozului ei, contele Potemkin, intenționa, cum am mai arătat, să unească cele două Principate românești într-un regat al Daciei, iar din teritoriul dintre Nistru și Bug să creeze o gubernie sub numele de "Novaia-Moldavia", adică Moldova-Nouă. Așadar, încă o dată, recunoașterea chiar de către marii țari ai Rusiei a caracterului moldovenesc al Transnistriei. Nu s-au realizat aceste intenții, dar s-a realizat, în schimb, o largă colonizare a Transnistriei, între colonizatori numărându-se și unii boieri moldoveni, care au înființat 20 de noi sate moldovenești și care au adus cu ei peste 4.000 moldoveni.

8.2. Printr-un decret imperial din 1804, se cerea ca între Bug și Nistru să se aplice aceleași legi cu cele din Moldova, deci, nu rusești. Bisericele de peste Nistru se supuneau până în 1837 Mitropolitului Moldovei. Iar Oceacovul (numită și Ucraina hanului sau Olatul Oceacov), ținea de Mitropolia Brăilei și de Episcopia de Huși.

9. Evenimentele de după 1812 și până în 1918 sunt cunoscute. Poate mai puțin cunoscute sunt următoarele momente.

9.1. Raportul unei misiuni ruse trimisă în Transnistria în 1766 menționează "n-am găsit pe nimeni care să știe rusește, în afară de preot, aici nu trăiesc decât temeni".

9.2. Cea mai veche și mai numeroasă populație transnistreană a fost populația românească. Marea Enciclopedie Rusă din 1907 consemnează acest adevăr.

9.3. Tiraspolul avea în 1809 70% români, 42% în 1900 și numai 17% în 1992. Rușii erau 19% în 1800, iar astăzi 73,5%.

9.4. La Congresul Ostășesc din 21-28 octombrie din 1917 de la Chișinău, unde s-a declarat autonomia Basarabiei, un soldat, Toma Jalbă, de peste Nistru s-a adresat celor din sală cu aceste cuvinte: "frații noștri și neamurile noastre care suntem moldoveni într-un sânge, cui ne lăsați pe noi, moldovenii cei care suntem ruși din coasta Basarabiei și trăim pe celălalt mal al Nistrului? Fraților, nu ne lăsați, nu ne uitați. Iar dacă ne veți uita, nu noi vom săpa malul Nistrului și vom îndrepta apa pe dincolo de pământul nostru, căci mai bine să schimbe răul mersul decât să rămânem noi moldovenii despărțiți unii de alții". Este un strigăt de disperare, în fața căruia Basarabia autonomă n-a putut face nimic, așa cum nici România n-a putut face nimic în 1812 și 1940, când Basarabia l-a fost răpită de la sânul ei.

9.5. Moldovenii transnistreni convoacă la 17-18 decembrie 1917 un Congres al lor la Tiraspol, oraș neaoș românesc. Încă înainte de 1792, la care delegații cereau "lichirea" la Basarabia și numeroase alte revendicări, mergând pe linia românizării vieții social-economice și spirituale. Însă nu s-a întâmplat așa, pentru că în timpul războiului civil și după aceea, delegații primului Congres al moldovenilor transnistreni au fost împușcați ca trădători; doar o mică parte a lor a scăpat trecând Nistrul în Basarabia.

9.6. La 13 octombrie 1924 se creează RSSA Moldovenească, cu capitala la Balta - oraș românesc de pe timpul bolohovenilor - și din 1929 - la Tiraspol. În afara Basarabiei, peste Nistru trăiau atunci peste un milion de moldoveni. Moscova a fost de acord cu crearea noului stat, dar cu condiția ca în actul de constituire să se specifice că frontiera vestică se află pe teritoriul altei țări, adică pe Prut, în România. Ideea este reluată de Pavel Chior-Enache, amintit anterior, afirmând că adevărata graniță a RSSA Moldovenească este Prutul și Dunărea. În 1925, la primul Congres al sovietelor de deputați ai acestei republici, se cere Moscovei să elibereze grabnic pe românii dintre Prut și Nistru de sub jugul românilor. În 1940 are loc a doua răpire a Basarabiei, la care se adaugă Bucovina și ținutul Herța. Se creează RSSM Unională, formată dintr-o parte a Basarabiei (6 județe din cele 9 câte avea) și 6 raioane din cele 14 câte avea Republica Transnistreană. Restul trece la Ucraina. Imediat după constituirea statală, Republica Moldova a inițiat un proces de derusificare a vieții publice, începând cu instaurarea limbii române în grafie latină, ca limbă de stat în locul celei ruse. Nici nu s-a constituit bine noul stat românesc, că Moscova, prin Gorbaciov, a și pus în funcțiune arma separatismului. La un "Congres" ținut încă din 1990, se constituie așa-zisa RSS Transnistreană Moldovenească. Deși autonomia este reclamată în numele moldovenilor transnistreni, iar republica se numește "Moldovenească", la Congres nu s-a suflat nici un cuvânt despre "limba moldovenească". S-a vorbit însă tot timpul de pericolul unirii cu România, deși România a recunoscut de la început independența statală a Republicii Moldova.

Vom menționa, în încheiere, că poziția exprimată în Declarația de Independență a Republicii Moldova față de Transnistria nu este numai o chestiune de teritoriu național care, istoric și etnic, este o componentă organică a țării, ci și una de acuitate economică. Aceasta, pentru că îngusta fâșie de pământ transnistreană concentrează 40% din industrie, 84% din producția de energie electrică, întreaga producție de oțel și laminate și cea mai mare parte a industriei constructoare de mașini. Tot pe aici trec conductele de gaze și țiței, precum și marile drumuri de circulație internațională.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 19-20/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

**ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE**

**CRIZA TRANZIȚIEI:
CRIZĂ PREDOMINANT
INSTITUȚIONALĂ**

Aurel IANCU

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR

1. REZULTATELE APLICĂRII A DOUĂ TIPURI DE REFORME	462
2. DILEMA VITEZELOR REFORMEI.....	465
3. LOGICA POLITICILOR DE REFORMĂ EȘALONATE ÎN TIMP	468
4. SISTEMUL INSTITUȚIONAL ȘI PRINCIPALELE SALE TRĂSĂTURI.....	471
5. LOGICA INTERNĂ A SISTEMULUI INSTITUȚIONAL SOCIALIST ȘI URMĂRILE SPARGERII ACESTEIA	474
6. VIDUL INSTITUȚIONAL ȘI DISONANȚE ÎN TRANSFORMĂRILE INSTITUȚIONALE.....	477
6.1. Liberalizarea prețurilor, un pas necesar însă insuficient pentru umplerea vidului.....	477
6.2. Descentralizarea responsabilităților prin privatizare - cheia înlăturării vidului.....	478
6.3. O variantă pentru grăbirea clarificării dreptului de proprietate	480
6.4. Respectarea reglementărilor și vidul instituțional	483
7. STATUL ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE	486
7.1. Constructivism rațional și realitate	487
7.2. Necesitatea unei autorități statale sporite.....	488
7.3. Două modele de state puternice și semnificațiile lor	490
7.4. Competiția ca bază a democratismului liberal în economie și în politică.....	493
7.5. Forme de competiție și de strategii pentru autoritate	494
7.5.1. Dificultăți în realizarea competiției	494
7.5.2. Grupurile de interese - actori ai competiției	495
7.5.3. Modelul de competiție Rojot.....	496
7.5.4. Concluzii.....	498
7.6. Cooperare: necesitate, limite și efecte secundare	499
8. CONCLUZII.....	502
ANEXE	503

CRIZA TRANZIȚIEI – CRIZĂ PREDOMINANT INSTITUȚIONALĂ*

Interpretări, ipoteze, soluții alternative

În urma prăbușirii comunismului s-a declanșat o violentă criză economică în toate țările din centrul și estul Europei. După cum era și firesc, fenomenul a oferit numeroase subiecte de analize și discuții. Majoritatea abordărilor de până în prezent se înscrie însă în acele curente de gândire care încearcă să ofere explicații și concluzii logice degajate din analiza proceselor economice mai mult sau puțin pure, similare într-o anumită privință analizelor efectuate de școala neoclasică asupra dereglajelor sau crizelor ce survin în economiile țărilor dezvoltate - scăderea producției, inflația, șomajul, scăderea nivelului de trai.

De multe ori, explicațiile rămân parțiale și nu pară fi destul de convingătoare. Mai mult. Ele devin chiar derutante atunci când se fac comparații cu reforma economică din China, eu rezultatele ei economice obținute, știind că această țară - spre deosebire de celelalte țări europene - a adoptat nu numai terapia graduală, ci și soluția economiei socialiste de piață.

Pe baza unei scurte analize asupra rezultatelor economice din perioada postsocialistă, în cele ce urmează ne vom referi mai întâi la unele păreri contradictorii privind cauzele crizei, ca apoi să luăm în discuție sistemul instituțional atât sub aspectul fracturilor provocate de tranziția la economia de piață, cât și sub aspectul înlocuirii vidului creat cu un sistem instituțional coerent și eficient¹.

* Acest studiu face parte dintr-o lucrare mai amplă privind „Teoria politicii economice” (Neoliberalism, intervenționism, economie negociată) elaborată în cadrul programului PHARE (Proiect ACE-63).

¹ O abordare privind instituțiile de piață în cadrul reformelor est-europene cu aprecieri foarte sumare asupra valențelor teoriei economice a fost făcută de Rey Koslowski în articolul "Market Institutions, East European Reform, and Economic Theory" publicat în Journal of Economic Issues, vol. XXVI, Nr. 3, Septembrie 1992. Holger Schmieding, în articolul "From Plan to Market: On the Nature of the Transition Crisis" publicat în Weltwirtschaftliches Archiv, Review of World Economics, Band 129, Heft 2, 1993, a făcut o încercare interesantă de a explica principalele cauze ale crizei economice prin prisma și cu tehnicile diferitelor curente de gândire economică-neoclasică, keynesistă, monetaristă și instituționalistă. Cu ajutorul comparației el a scos în evidență potențialul sporit pe care îl deține instituționalismul în explicarea cauzală a crizei economice din țările est-europene aflate în tranziție spre economia de piață.

1. REZULTATELE APLICĂRII A DOUĂ TIPURI DE REFORME

Toate țările socialiste europene, angajate în reforme economice, au înregistrat o deteriorare dramatică a principalilor indicatori economici (anexa nr. 1). Scăderea producției în diferite țări, între 17% și 51 % în 1992 față de 1989 (anexa nr. 2), este însoțită de o creștere a șomajului (la un nivel de peste 12% în Bulgaria, Polonia, Ungaria) și de adevărate explozii inflaționiste în diferiți ani, în toate țările cu excepția Cehoslovaciei și Ungariei. Ramuri importante cum sunt construcțiile, transporturile feroviare, metalurgia, construcțiile de mașini grele și de mașini-unelte, construcții de avioane, industria de apărare, unele industrii textile, de pielărie și de îmbrăcăminte au cunoscut un declin fără precedent. Multe unități din aceste ramuri, cu o înzestrare modernă, practic, au ajuns în stare de faliment¹.

Adeseori declinul economic se pune numai pe seama reformelor economice și a modului defectuos de realizare, deși, așa cum se știe, măsurile de reforma au coincis cu o seamă de evenimente internaționale care, pentru unele țări (în special pentru România) au avut efecte destul de puternice². Printre aceste evenimente trebuie menționate în special destrămarea pieței CAER, războiul din Golf, ca și embargoul economic impus Iugoslaviei. Totuși, sursa principală a dereglărilor din economia României și a celorlalte țări est-europene o constituie reformele care au produs șocuri profunde în economie, fără ca statul să intervină prompt fie din lipsa de mijloace financiare, fie din cauza unui vid instituțional, de mecanisme și de autoritate.

În același timp, în contrast cu declinul economic din țările est-europene, în literatura economică este tot mai insistent relevată varianta de reformă chinezească datorită rezultatelor economice remarcabile obținute de aceasta în mod constant, fără a se sublinia însă condițiile specifice³. În perioada de reformă (1979-1991) rata medie anuală a produsului național brut în China a fost de 8,7%. Demarajul economic în timpul reformei l-a constituit agricultura datorită desființării comunelor agricole și împrăștiării țăranilor. O creștere spectaculoasă a fost înregistrată însă în sectorul care a devenit nucleul reformei - în-

¹ H. Schmieding, *op. cit.*

² Stanley Fischer, *Socialist Economy Reform: Lessons of the First Three Years*, The American Review, vol. 83, nr. 2, May, 1993.

³ Date privind caracterizarea reformei economice din China și rezultatele obținute din următoarele surse: K. Chen, G.H. Jefferson și I. Singh, *Lessons from China's Economic Reform*, în Journal of Comparative Economics, vol. 16, nr. 2, 1992; Martin L. Weitzman și Chenggang Xu, *Vaguely Defined Comparatives and Cooperative Culture: A Reconciliation of a Paradoxical Phenomenon*, în Transitional Economics LSE September 1992 (mineo); Stanley Fischer, *op. cit.*, H. Schmieding, *op. cit.*

treprinderile cu proprietate colectivă din sate și orașe. Între 1981 și 1990 producția acestui sector a crescut cu o rată medie anuală de 29%.

În economia chinezească principalul competitor al industriei de stat a devenit nu sectorul privat, ci acela reprezentat de întreprinderile proprietate colectivă din sate și orașe. Dintr-un sector subsidiar al agriculturii, acesta a căpătat o importanță autonomă în economie, el cuprinzând diferite ramuri industriale. Potrivit datelor de prognoză, în anul 2000, mai mult de 50% din producția industrială va fi realizată de întreprinderile proprietate colectivă¹.

Datele de mai sus reprezintă rezultatele experimentării a două modele diferite bazate pe opțiuni politice aflate la antipodi și cu rezultate opuse. Primul model - înlocuirea economiei socialiste cu cea bazată pe relații de piață de tip capitalist, având ca suport politic democrația, experiment care a însemnat un puternic declin economic. Al doilea model - ajustarea economiei socialiste, păstrând același suport politic, cel totalitar, experiment care a dus la creșterea economică.

Având în vedere rezultatele economice diferite obținute, ne putem pune întrebările: 1. dacă ar putea fi adoptat modelul chinezesc pentru soluționarea stării de criză?; 2. care ar fi explicațiile adecvate privind criza economică din țările est-europene?

Pentru a căuta răspunsul la prima întrebare, trebuie să analizăm dacă în aceste țări ar putea fi transplantate modele de tip chinezesc. Credem că un răspuns corespunzător s-ar putea obține prin relevarea următoarelor trăsături specifice ale reformei chinezești redată de S. Fischer: 1. Sectorul conducător preponderent al economiei este cel reprezentat de agricultură cu o înzestrare tehnică precară; 2. Reforma chinezească a început în agricultură, deci în sectorul preponderent al acestei țări. Aici reforma a fost radicală și rapidă, atât prin înlăturarea comunelor agricole, cât și prin reînființarea pieței libere cu produse agricole ale țăranilor individuali, rămase după achitarea obligațiilor contractuale față de stat; 3. Dezvoltarea industrială provine de la înființarea noilor firme - proprietate colectivă; în industria de stat au fost efectuate reforme, mai ales de ordin managerial; 4. Controlul macroeconomic, precum și controlul politic autoritar au fost menținute și după introducerea reformei².

Este evident că nu poate fi rezolvată criza economică prin aplicarea modelului chinezesc pentru că în România și în celelalte țări est-europene reformele sunt mai profunde și mai avansate, structura economică este mult mai complexă datorită nivelului general de dezvoltare și, în primul rând, cel al industriei, iar funcția autorității partidului comunist în stat și în economie a fost complet înlăturată. De altfel, reforme economice, mai mult sau mai puțin apro-

¹ În 13 ani de reformă, ponderea sectorului de stat, în volumul total al producției industriale, a scăzut de la 78% în 1978 la 53% în 1991 în favoarea sectorului format din întreprinderile proprietate colectivă. Pentru detalii vezi: Stanley Fischer, *op. cit.*; Martin Weitzman, Chenggang Xu, *op. cit.*

² Stanley Fischer, *op. cit.*, p. 132.

piate de cea de tip chinezesc, au fost experimentale înainte de 1989 în aproape toate țările est-europene. S-a constatat însă că după anumite rezultate economice favorabile obținute în primii ani de experiment, reformele erau înlăturate în mod sistematic, întrucât ele începeau să submineze mecanismele puterii politice autoritare comuniste. Experiența din aceste țări a dovedit existența unei reale incompatibilități dintre economia de piață concurențială bazată pe proprietatea privată și controlul exercitat asupra economiei de către partidul-stat comunist¹.

La cea de a doua întrebare, despre cauzele crizei economice, căutarea răspunsului este un lucru mai complicat întrucât chiar în cadrul dezbaterilor academice asistăm la două moduri de abordări, primul mod, în care se pune problema vitezei cu care se realizează reforma sistemului economic în ansamblul său. Al doilea mod de abordare este cel instituționalist luat în înțelesul său modern. Ambele vor fi analizate pe scurt în cele ce urmează.

¹ Alexander Eckstein (ed.), *Comparison of Economic System*, University of California Press, Berkely. 1971; Gregory Grossman, *Economic Systems*, Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey, 1974; J.M. Montias, *The Structure of Economic Systems*, Yale University Press, New Haven, 1976; Morris Bornstein (ed.), *Comparative Economic Systems*, Irwin Inc., Boston, 1989; J. Kornai, *The Socialist System, The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, Princeton, 1992.

2. DILEMA VITEZELOR REFORMEI

În tactica și strategia înfăptuirii proiectului de schimbare s-a pus problema alegerii uneia din cele două alternative: terapia șoc sau terapia graduală, cu avantajele și dezavantajele fiecăreia. Se cunoaște că majoritatea țărilor est-europene au adoptat prima variantă. Pe măsură ce rezultatele negative au început să devină evidente, tot mai mult a fost acreditată ideea după care dezlănțuirea crizei s-ar datora adoptării soluției terapiei șoc. Luând ca bază acest argument, forțele conservatoare au dezlănțuit o întreagă ofensivă având ca scop fie temporizarea tranziției, fie devierea schimbărilor spre forme socialiste de tip chinezesc¹.

Excluzând perspectiva acceptării de către România, ca și de către celelalte țări est-europene, a modelului chinezesc, având în vedere situația specifică arătată mai sus în care se află această țară, să ne referim, pe scurt, la opinia privind temporizarea reformelor. Tentativele din ultimul an (1993) din România, Polonia și alte țări est-europene de a temporiza reforma sau de a-i încetini ritmul, contrapunând ca principal argument necesitatea protecției sociale și soluționarea crizei, sunt nu numai contrazise de evidența faptelor, ci și lipsite de logică. Ele denotă și o percepere incorectă a proceselor economice și sociale din partea acelor care susțin acest punct de vedere.

Ce a însemnat temporizarea reformei în România și în alte țări europene în domeniile privatizării, liberalizării prețurilor, stopării subvenționării unităților nerentabile, convertibilității monedei, creării unor instituții adecvate economiei de piață și a unei legislații corespunzătoare?

Pe plan economic, temporizarea a însemnat o anumită continuitate a proceselor din economia socialistă, însă fără aplicarea unui control riguros din partea statului în calitatea sa de proprietar asupra mijloacelor de producție, ceea ce a provocat accentuarea imobilismului factorilor de producție și a proceselor economice, transferul de valori în sectoarele ineficiente pe seama unităților rentabile, accentuarea scurgerii valorilor din sectorul public în cel privat prin proliferarea corupției, consolidarea preocupărilor de obținere a profitului, nu pe calea scăderii costurilor și sporirii producției, ci pe calea sporirii rentei neconcurențiale și nelegale (rent seeking), accentuarea lipsei de lichidități a unităților

¹ În toate țările est-europene, ca urmare a crizei economice, au reînviat partidele comuniste sub diferite denumiri care au cuprins în programele lor referiri la întărirea sectoarelor colectivistice, reintroducerea planificării s.a. Pe măsură ce se prelungește criza economiei și sporește rata șomajului, acestea capătă tot mai mulți aderenți, în ceea ce privește formele și metodele de rezistență la reformele economice, vezi, de exemplu: K.E. Schenk, *The Economic Policy Framework in Transition - Resistance to and Strategy for Change in Eastern Europe*, în *Journal of Institutional and Theoretical Economics* (JITE), 148, 1992 (103-115); Branko Milanovic, *Liberatization and Entrepreneurship, Dynamics of Reform in Socialism and Capitalism*, M.E. Sharpe, New York, 1989.

economice cu efecte în lanț, diminuarea ratei investițiilor sub rata amortizărilor, accelerarea decapitalizării unităților economice, o creștere excesivă a fiscalității (impusă de presiunile asupra bugetului) care descurajează sau chiar anulează posibilitățile unităților economice de a investi, accentuarea inflației.

Este evident că în fața acestui tablou, stoparea declinului producției, realizat în România, în 1993, nu compensează efectele economice negative și nici nu reprezintă o bază normală și sigură de realizare a unei reale stabilizări economice. În principal, doar frânarea inflației, precum și relansarea investițiilor prin mecanismele pieței și restructurarea unităților economice ar putea constitui un indiciu sigur al începerii procesului de stabilizare și de relansare economică durabilă.

Pe plan social, temporizarea reformei a însemnat o accentuare a următoarelor două efecte: ridicarea ratei șomajului, întrucât, pe de o parte, multe unități cu capital de stat și-au diminuat activitatea datorită mecanismului greoi de lucru, lipsei de disciplină financiară, în muncă și în spiritul managerial, iar pe de altă parte, sectorul particular, nefiind încurajat în extindere și adeseori tratat în mod discriminatoriu în relațiile cu sectorul public, nu și-a putut releva potențialul său creator de noi locuri de muncă și nici posibilități de eficiență sporită.

Scăderea accentuată a nivelului salariului real ca urmare fie a scăderii nivelului activității, fie a ratei ridicate a inflației. Diminuarea venitului real, însoțită de rata înaltă a inflației, provoacă o scădere accentuată a înclinației populației spre economisire, ceea ce, pe de o parte, îngustează posibilitățile de investiții în economia națională, dar pe de altă parte, stimulează atât cumpărări de bunuri, cât și stocarea lor în gospodării, paralel cu o scădere generală a puterii de cumpărare a populației.

Pe plan politic și instituțional, amânarea reformei a avut următoarele efecte:

- accentuarea contradicției dintre noile mecanisme și instituții politice democratice și vechile structuri birocratice generate și protejate de proprietatea de stat și înzestrate cu vechile mentalități și comportamente centraliste, acestea opunând rezistență în calea aplicării deciziilor de realizare a reformelor și, în primul rând, celor care vizează privatizarea și descentralizarea;
- prelungirea vidului instituțional care deschide larg porțile arbitrariului în decizii la diferite niveluri și încurajează abuzurile, specula și corupția;
- accentuarea confuziei în relațiile politice, juridice și economice dintre organizații pe linie orizontală și verticală, menținând difuzia și scăderea responsabilităților în cadrul acestor relații, ceea ce încurajează nerespectarea obligațiilor contractuale, precum și perpetuarea comportamentului paternalist al firmelor și al populației față de stat.

Temporizarea reformei pe plan instituțional menține și alimentează o stare de nesiguranță, de lipsă de responsabilitate și stare de haos, cu însemnate

pierderi de resurse în relațiile dintre agenții economici, dintre firme și consumatori, dintre organizațiile puterii de stat și societatea civilă, precum și dintre stat și grupurile de interese. În termeni economici, acestea toate se traduc prin costuri de tranzacții sau prin costuri sociale suplimentare foarte ridicate pe care trebuie să le suporte indivizii, ca și societatea în ansamblul ei.

Adepții încetirii reformei comit cel puțin două erori fundamentale.

Prima eroare constă în faptul că ei interpretează procesele economico-sociale doar în mod global și nu în mod analitic și secvențial, pe fiecare element ce compune sistemul economic cu luarea în considerare a comportamentului, a evoluției și a intercondiționărilor în timp pentru a formula politici adecvate de reforme, pe fiecare problemă (sau element al sistemului), precum și pe așa-numite pachete de politici de reforme complementare aranjate în mod secvențial în ansamblul reformei sistemului.

Cea de a doua eroare constă în faptul că ei sunt preocupați cu deosebire de procesele economice pure neglijând sau, în cel mai bun caz, menținând pe un plan secundar preocupările de creare și de punere în funcțiune a noului sistem instituțional. Ei continuă să soluționeze noile probleme ale începuturilor economiei de piață cu ajutorul vechilor instituții și pârgii economice ale sistemului totalitar sau cu instituții improvizate.

Cea mai bună cale de înlăturare a acestor erori constă în a explica, în următoarele două paragrafe, pe de o parte, logica politicilor de reformă eşalonate în timp, care privesc elementele esențiale ale sistemului economic, iar pe de altă parte, logica sistemului instituțional, precum și evaluarea necesității efectelor și căilor privind restructurarea acestuia.

3. LOGICA POLITICILOR DE REFORMĂ EȘALONATE ÎN TIMP

Fiecare proces și element component al sistemului social-economic are un mod propriu de naștere și de evoluție și un mod propriu de comportament, de influență și de intercondiționare în cadrul sistemului. Există procese și elemente caracterizate printr-o mare influență în sistem, provocându-i șocuri mari la o anumită schimbare. Există, de asemenea, anumite elemente ale căror schimbări au impact asupra întregului sistem, iar altele numai asupra unor părți sau regiuni. Totodată, există procese care condiționează desfășurarea altor procese, iar schimbarea unora necesită eforturi materiale și financiare mai mari, iar altele mai mici.

Ținând seama de aceste caracteristici, în realizarea proiectelor de reformă au apărut mai multe grupe mari de elemente și procese. Luând în considerare criteriul timp și pe cel al condiționărilor, s-a căzut de acord că următoarele elemente sau subsisteme pot fi schimbate într-un timp relativ scurt; regimul politic¹, sistemul legislativ², stabilizarea macroeconomică³, liberalizarea prețurilor și comerțului, elaborarea regulilor pentru tratamentul investițiilor străine, convertibilitatea conturilor curente, privatizarea agriculturii și a micii industrie, inițierea privatizării marii industrie. Nu se poate susține însă că, tot în aceeași secvență sau perioadă relativ scurtă de timp, ar fi posibilă crearea unui sistem instituțional, crearea rețelelor de asigurări sociale, realitatea marii privatizări, restructurarea marilor unități economice în vederea adaptării la noile condiții de piață și rentabilizării lor. Firește, numai o analiză concretă, cu relevarea argumentelor pro și contra și cu evaluarea resurselor financiare necesare antrenate ar putea soluționa problema.

Subliniind că drumul reformei urmat de o țară depinde de starea economiei, de toleranța populației pentru dezmembrările provocate de procesul de reforma și de situația politică din țara respectiva, Fischer și Gelb ne oferă, ca titlu de exemplu, o sinteză a principalelor faze de reformă, desfășurată pe o

¹ În țările est-europene schimbarea regimurilor politice s-a efectuat în mai puțin de un an (vezi S. Fischer, *op.cit.*, p. 391).

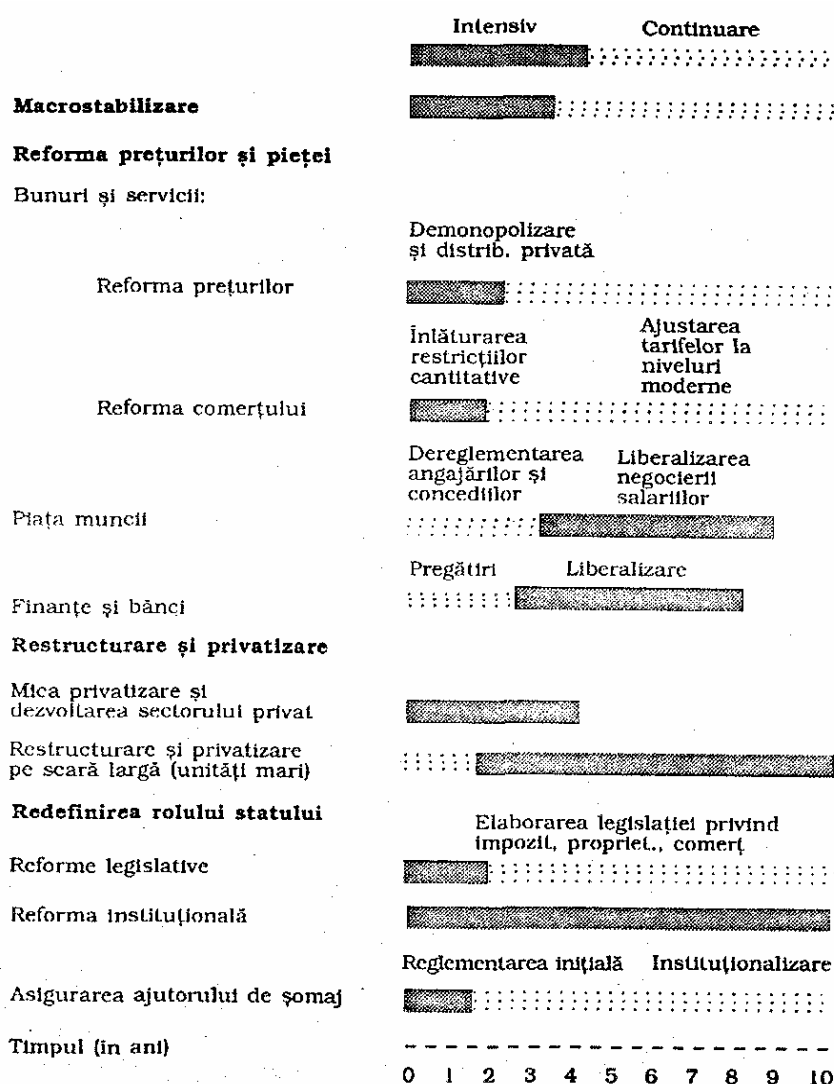
² Douglas North apreciază că legile, ca instituții formale, pot fi elaborate și aplicate peste noapte, însă o seamă de instituții informale (obiceiuri, credințe etc.) pot fi schimbate mai greu.

³ În majoritatea cazurilor, stabilizarea macroeconomică, constând în atenuarea sau lichidarea marilor dezechilibre din economie, reprezintă o precondiție a reformelor și impune o seamă de măsuri severe privind eliminarea subsidiilor acordate firmelor nerentabile, limitarea strânsă a creditelor, deprecierea ratei de schimb pentru încurajarea exporturilor, restrângerea cheltuielilor bugetare pentru a diminua deficitul bugetar, controlul determinării salariilor.

perioadă de zece ani, în câteva foste țări socialiste care au adoptat o politică rezonabilă de reforme (figura nr. 1).¹

Figura nr. 1

Faze secvențiale ale reformelor economice

¹ Stanley Fischer și Alan Gelb, *The Process of Socialist Economic Transformation*, în *Journal of Economic Perspectives*, vol. 5, nr. 4, 1991.

Din grafic rezultă că grupul inițial de politici de reforme este masiv și el include stabilizarea macroeconomică, reforma prețurilor, reforma comerțului, mica privatizare, noi reglementări privind investițiile private, crearea asistenței pentru șomaj, elaborarea noilor impozite și aplicarea acestora, instituții legale și reglementări.

În grafic apar și câteva sectoare la care măsurile de reformă operează cu întârziere, adică numai după o pregătire minuțioasă și după îndeplinirea anumitor condiții. Este vorba, în primul rând, de determinarea mărimii salariilor care nu poate fi lăsată la liberul joc al pieței, întrucât firmele, fiind încă proprietate de stat, nu pot opera cu semnale corecte de preț și de management. Determinarea salariilor poate fi lăsată la latitudinea pieței doar pe măsura restructurării și privatizării firmelor. În al doilea rând, este vorba de determinarea ratelor dobânzii, care trebuie să atragă deponenți și să evalueze corect costul resurselor financiare ale firmelor. Determinarea ratei dobânzii nu poate fi lăsată pieței libere decât numai după restructurarea și consolidarea sistemului financiar și bancar¹.

Procesele, ale căror reforme sunt de lungă durată, sunt cele referitoare la conducerea, restructurarea și privatizarea marii industrii, precum și la restructurarea instituțională.

Firește, aplicarea fiecărei politici din cele menționate au creat șocuri sistemului economic. Șocurile au fost însă mult accentuate în acele cazuri când politicile de reformă nu au fost sincronizate între ele și cu măsurile de aplicare sau nu au fost eșalonate în mod rațional în timp, ori nu au fost corect evaluate efectele aplicării unor politici economice, precum și în cazurile când au fost efectuate cheltuieli suplimentare impuse de presiunea unor grupuri sociale sau de interesele electorale ale puterii.

¹ S. Fischer și A. Gelb, *op.cit.*, p. 103.

4. SISTEMUL INSTITUȚIONAL ȘI PRINCIPALELE SALE TRĂSĂTURI

Un factor mai puțin studiat până în prezent, care însă pare să constituie principala explicație a crizei economice, este criza instituțională¹.

Pentru a ajunge însă la această explicație trebuie să cădem de acord mai întâi asupra conținutului noțiunii de instituție, mai ales dacă se are în vedere diversitatea conotațiilor conținute fie în limbajul comun, fie în literatura științifică, precum și asupra trăsăturilor fundamentale ale instituțiilor. Oliver Williamson - unul dintre fondatorii neoinstituționalismului - înțelege prin instituții organizațiile economice libere de a încheia contracte. Pornind de la ipoteza costurilor de tranzacție mai mari decât zero, el interpretează nașterea și dezvoltarea organizațiilor economice pe baze economice pur obiective. O firmă, o corporație, un oligopol sau un monopol se formează și evoluează în vederea reducerii costurilor de tranzacție². Pornind de la explicațiile lui Ronald Coase³, și de la dezvoltările lui Williamson, doi reputați cercetători - John Wallis și Douglas North - au întocmit un studiu privind măsurarea costurilor de tranzacție din economia americană pe perioada 1870-1970. Ei au determinat că întregul sector de tranzacție a reprezentat 25% în 1870 și peste 45% în 1970 în totalul costurilor producției (procesul de transformare plus procesul tranzacțional până la consumator)⁴. Treptat a fost lărgită noțiunea de instituție. De exemplu, Svetozar Pejovich include în instituțiile capitaliste de bază următoarele: 1) dreptul de proprietate al activelor productive (mijloace de producție); 2) libertatea contractului; 3) guvernul sau statul constituțional sau limitat ca putere. Aceste trei instituții așază capitalismul pe un loc aparte față de alte sisteme. Acestea generează trei lucruri esențiale: stimulente cu efecte specifice și predictibile asupra comportamentelor decidenților, alocarea resurselor și fluxul de inovații⁵.

¹ În literatura economică au fost publicate unele articole care atrag atenția asupra rolului crizei instituționale. Printre acestea, menționăm: Rey Koslowski, *op. cit.*, Holger Schmieding, *op. cit.*

² Oliver Williamson, *Markets and Hierarchies: Analysis and Antitrust Implications*, New York, Free Press, 1975; Idem, *The Economic Institutions of Capitalism*, New York, Free Press, 1985.

³ Ronald Coase, *The Nature of the Firm*, *Economica*, nr. 4, 1937; Idem, *The Problem of Social Cost*, *Journal of Law and Economics*, nr. 3, 19, 1960.

⁴ J.J. Wallis și D.C. North, *Measuring the Transaction Sector in the American Economy 1870-1970*, în S. Engerman și R. Gallman, *Long term Factors in American Economic Growth*, The University of Chicago Press, Chicago, 1986; D.C. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

⁵ Svetozar Pejovich, *The Economics of Property Rights: Towards a Theory of Comparative Systems*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 1990.

Există însă și conotații mai generale date, mai ales, de cei care au o viziune istorică asupra sistemului economico-social, ca de exemplu, Douglas North. Instituțiile reprezintă, după D. North, reguli, impuneri efective de reguli sau constrângeri caracteristice și norme de comportament, care structurează interacțiunea umană repetată¹. Noțiunea de instituție are în vedere, conform concepției lui North, următoarele caracteristici de bază:

1. regulile și constrângerile reprezintă prescripții cunoscute și folosite de un număr de participanți pentru a ordona relații repetitive interdependente. Prescripțiile se referă la acțiuni care sunt cerute, prohibite sau permise;
2. regulile caracteristice reprezintă posibilitatea de a guverna relațiile dintre indivizi și grupuri de indivizi. Dacă regulile sunt "în mod voluntar" acceptate ca obiceiuri sau tradiții ori sunt impuse și supravegheate printr-o autoritate externă cu un sistem stimulativ ori coercitiv de a avea un rol instituțional, aceste reguli și constrângeri trebuie să fie aplicabile în relațiile sociale;
3. regulile și constrângerile trebuie înțelese, cel puțin în principiu, ca fiind aplicabile în situații repetabile și viitoare. Indivizii și grupurile (agenții) așteaptă ca aceste reguli și constrângeri să aibă un anumit grad de stabilitate. În caz contrar ele nu ar mai avea un caracter instituțional².

După North, instituțiile includ reguli formale folosite de om ca instrumente (constituție, legi, contract explicit și implicit etc.), constrângeri informale, convenții și coduri de comportament (obiceiuri, tradiții, norme morale etc.). precum și caracteristici de impunere electivă a acestor constrângeri³.

În ultimul timp se face tot mai dos deosebirea dintre instituție și organizație. Dacă prima definește regulile jocului sau modelează creația, evoluția și consecințele regulilor, cea de-a doua stabilește obiectivele grupului în cadrul setului de reguli pentru a câștiga jocul printr-o combinație a priceperii, strategiei și coordonării⁴. Organizațiile reprezintă grupuri de indivizi uniți de scopuri comune pentru a atinge anumite obiective, după reguli instituționale. Ele iau ființă și evoluează conform regulilor impuse de sistemul instituțional existent. Instituțiile, ca organizații, includ grupurile politice (partide, guvern, parlament etc.), grupurile economice (firme, cooperative, sindicate, patronatul etc.), grupurile sociale și cele educaționale (biserica, școala, universitate, cluburi etc.).

¹ Douglas North, *Institutions and Economic Growth: An historical Instruction*, Cornell University Conference on the Role of Institution in Economic Development, Ithaca, New York, 1986, p. 8.

² Aceste caracteristici au fost redactate de M. Nabi și J. Nugent. *The New Institutional Economics and Development*, North Holland, Amsterdam, 1989, p. 8.

³ D. North, *Institutions, Ideology and Economic Performance*, The Cato Journal, vol. 11, nr. 3, 1992.

⁴ D. North, *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge University Press, 1990, p. 4-5.

Pentru simplificare, în cele ce urmează vom folosi o singură denumire - aceea de instituție, care include și organizația.

Din analiza funcționării și evoluției sistemului instituțional se pot desprinde câteva trăsături fundamentale pe care le întrunește sistemul instituțional și care prezintă interes pentru tema noastră.

1. Prima trăsătură: sistemul instituțional apare ca urmare a diviziunii muncii; scopul său a fost și rămâne acela de a reduce incertitudinea relațiilor din cadrul societății prin stabilirea unei structuri stabile în interacțiunea umană prin convenții, coduri sau norme de conduită pentru indivizi și grupuri, prin statute, prin sistemul legislativ și contracte între indivizi și grupuri.

2. A doua trăsătură: schimbările sistemului instituțional sunt un lucru complicat care, conform celor subliniate de North, înseamnă modificări ale regulilor formale, ale constrângerilor neformale și ale impunerilor efective. Schimbările se produc, mai degrabă, într-o formă continuă și relativ lină decât într-o manieră discontinuă. Ele nu se produc complet discontinuu, datorită faptului că sistemul instituțional include și constrângerile informale reprezentate de obiceiuri, tradiții, coduri de conduită, norme morale¹ etc. care sunt persistente în timp, spre deosebire de cele formale care pot fi schimbate relativ rapid.

3. A treia trăsătură: la latura privind regulile de realizare a comportamentului uman menționate mai sus, în cadrul schimburilor de bunuri se adaugă cea a costurilor cu care se realizează interacțiunile umane, numite costurile de tranzacție care includ costurile de măsurare a atributelor valorice a ceea ce se schimbă, costurile de protecție a drepturilor, costurile de impunere a regulilor și înțelegerilor convenite prin contracte. Aceste costuri de măsurare și de impunere constituie sursele instituțiilor politice, sociale și economice. În concluzie, numai dacă se combină teoria privind regulile comportamentului uman în cadrul schimburilor cu teoria costurilor de tranzacție se poate obține o explicație obiectivă, lipsită de subiectivism a problemelor privind existența instituțiilor, rolul lor în funcționarea societății, precum și schimbarea instituțiilor în raport cu schimbarea sistemului economico-social.

Economiștii neoclasici, adoptând ipoteza existenței în mod natural și gratuit a instituțiilor prin considerarea costurilor de tranzacție egale cu zero, ei au exclus în acest fel necesitatea includerii în analiza economică a problemei instituțiilor. Pentru economiștii care se ocupă de economia de tranziție, problema instituțiilor a devenit de o mare importanță și de actualitate. Din păcate, rezultatele cercetărilor instituționaliste obținute de aceștia din urmă sunt prea puține și insuficient de consistente, cu excepția celor care abordează rolul statului în economie.

¹ După North, constrângerile informale formează constrângerile culturale care conectează trecutul cu prezentul și cu viitorul și, totodată, ne oferă și cheia explicării traiectoriei schimbărilor istorice (D. North, *op. cit.*, p. 6.)

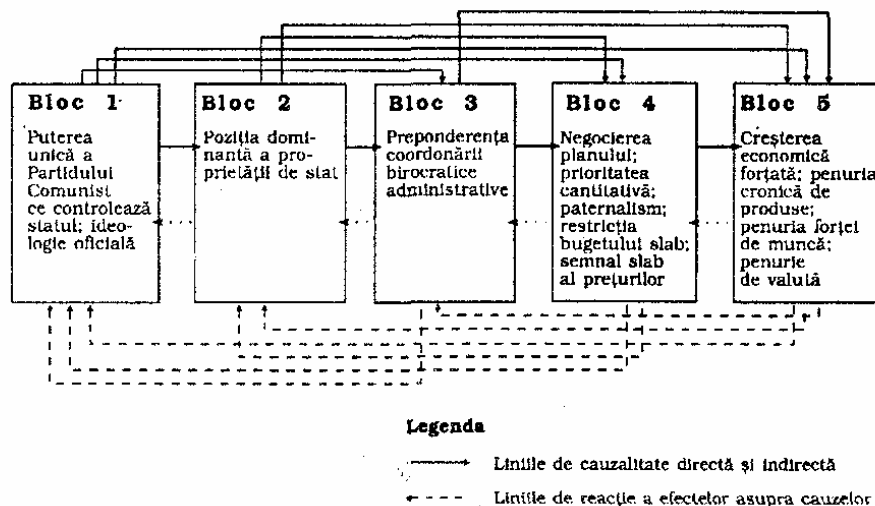
5. LOGICA INTERNĂ A SISTEMULUI INSTITUȚIONAL SOCIALIST ȘI URMĂRILE SPARGERII ACESTEIA

Dacă în cadrul sistemului capitalist sistemul instituțional s-a născut și dezvoltat spontan, în decurs de câteva secole, în țările socialiste sistemul de instituții a fost proiectat și construit într-o perioadă relativ scurtă, potrivit nevoilor sistemului socialist conform principiului comenzii centralizate. Puterea de stat era o funcție a autorității partidului, iar conducerea prin lege era sacrificată de fiecare dată - așa cum subliniază Kolakowski - cu fiecare dictat al liniei partidului¹.

O schemă prin care J. Kornai descrie coerența sistemului instituțional socialist clasic² este redată în figura nr. 2. În schemă se poate vedea un număr de cinci blocuri legate prin liniile de cauzalitate de la centru la periferie (de la stânga la dreapta) transmise direct și indirect întregului sistem. Săgețile arată cum fiecare grup de instituții, reprezentat de ultimele blocuri din dreapta, este influențat nu numai direct de la blocul precedent, ci și de celelalte grupuri de instituții.

Figura nr. 2

Principalele linii de cauzalitate și de reacție

¹ Rey Kolakowski, *op. cit.*, p. 683.

² Janos Kornai, *The Socialist System, The Political Economy of Communism*, Princeton University Press, Princeton, 1992, p. 361.

În cadrul sistemului prezentat în schemă, prin liniile întrerupte, pornind de la periferie la centru, se sugerează reacția efectelor asupra cauzelor, ceea ce asigură păstrarea și chiar întărirea structurii monolitice a puterii. Atunci când s-au efectuat reforme economice fără a se schimba regimul politic din țările est-europene a avut loc reacția efectelor asupra cauzelor, ceea ce a avut ca rezultat final, de fiecare dată, în mod practic, înlăturarea reformelor sau o micșinare a lor.

În cadrul acestei structuri instituționale au fost prezente numeroase instituții ale economiei capitaliste - prețuri, bani, bănci, taxe și impozite, reguli de decontare prin conturi ș.a. Aceste instituții au fost însă aservite în întregime scopurilor și metodelor economiei socialiste, folosind de la aceste instituții doar anumite funcții. De exemplu, de la sistemul de prețuri se folosea în special funcția sa de calcul nu și cea de semnal pentru starea resurselor, iar de la sistemul bancar se folosea funcția de control al unităților economice. Introducerea și păstrarea acestor instituții era posibilă atâta timp cât anumite funcții ale lor puteau să asigure funcționarea mecanismului socialist în ansamblu și, în primul rând, să asigure controlul centralizat al partidului-stat asupra desfășurării proceselor economico-sociale.

În diferite țări socialiste, înainte de 1989, au fost întreprinse numeroase acțiuni reformatoare - de extindere a unor funcții ale instituțiilor capitaliste puse pe un fundament al economiei socialiste. În România, asemenea preocupări fiind interzise, s-a păstrat sistemul instituțional socialist clasic, ceea ce explică, în parte, dificultățile în construcția și punerea în funcțiune a noilor instituții de piață, deoarece aceasta se face fără să existe o anumită pregătire ca în alte țări, de exemplu, în Ungaria și Polonia unde reformele economice se experimentează de 2-3 decenii.

În urma revoluției politice și a reformelor întreprinse în cei patru ani, în România și în celelalte țări est-europene, s-a creat un mix (structură) economic și instituțional sui-generis: pe de o parte, elemente ale economiei socialiste predominante și încă puternice, însă în declin rapid datorită ineficienței lor, încurajate și susținute de forțe antireformiste birocratice de stat și de formații politice compuse, în general, din oameni ce și-au pierdut privilegiile¹; pe de altă parte, elemente ale economiei capitaliste incipiente însă viguroase din perspectiva eficienței lor susținute de micii proprietari și de o burghezie în formare încă slabă numeric și economic.

Datorită existenței acestui mix economic și instituțional sunt depășite cu mult posibilitățile teoriilor economice neoclasice de a explica schimbarea proceselor economice și instituționale, întrucât aici este vorba de alte structuri economice și sociale și de alte dinamici decât cele ale economiilor capitaliste

¹ K.E. Schenk, *The Economic Policy Framework in Transition - Resistance to and Strategy for Change in Eastern Europe*, în *Journal Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 148, 1992; Branko Milanovic, *Liberalization and Entrepreneurship Dynamics of Reform in Socialism and Capitalism*, M.E. Sharpe, Inc, New York, 1989.

dezvoltate. Nici teoria dereglementărilor - care explică numeroase acțiuni de politică economică pentru modificarea sau perfecționarea unor procese economice și instituționale prin intervenția statului în țările capitaliste - nu poate fi folosită ca instrument de explicare a proceselor din țările est-europene din cauză că modificările instituționale de aici nu pot fi comparate, ca amploare și consecințe, cu modificările ce se produc în economiile occidentale.

Modificarea mixului economic și instituțional în perioada de tranziție înseamnă nu simple procese de perfecționare sau ajustări, ci transformări structurale în cadrul cărora elementele de piață capitaliste iau locul celor socialiste într-un ritm rapid și în cadrul unui proces politic specific. Aceste transformări, pentru a fi explicate și conduse, au nevoie de teorii adecvate, de interpretări și metodologii proprii. Întrucât transformarea mixului economic și instituțional nu este un proces natural sau spontan, ci un proces ce ține strâns de decizia politică, studiul acestuia trebuie să apeleze la discipline adecvate cum sunt, de exemplu, neoinstituționalismul abordat într-o viziune istorică, știința economiei publice, teoria opțiunii publice (public choice), precum și teoriile neokeynesiene și monetariste, combinate strâns cu teoriile structuraliste și dinamice pe termen mediu și lung.

Ținând seama de complexitatea proceselor reale și de dificultățile pe care le ridică problemele teoretice în analiza și explicarea acestor procese, apare necesitatea ca abordarea mixului economic și instituțional să se facă din următoarele unghiuri de vedere: 1) din cel al efectelor curente produse în sistemul economic și social de schimbările instituționale; 2) din cel al consistenței temporale a structurii sistemului instituțional în transformare; 3) din cel al rolului statului în imprimarea ritmului și direcțiilor de transformare a structurii sistemului instituțional în cadrul sistemului economic și social; 4) din cel al modelului economic de piață către care ar urma să se îndrepte sistemul economic social în care procesele concurențiale de piață din sfera economică să corespundă cu procesele democratice din sfera politică.

În paragrafele precedente am răspuns exigențelor primului mod de abordare, caracterizând pe scurt criza economică din România și din celelalte țări est-europene, precum și viteza cu care se desfășoară reformele în aceste țări și falsitatea ideii de a considera terapia șoc principala cauză a crizei economice. S-a afirmat, mai mult sub formă de ipoteză, că factorul primar al crizei economice este criza instituțională provocată de vidul inițial creat prin desființarea unor instituții fără a fi pregătite altele care să le ia locul și apoi de lipsa de sincronizare a măsurilor de reformă, mai ales prin întârzierea cu care se iau unele măsuri de creare și aplicare a noilor instituții. Tocmai aceste probleme vor fi analizate pe scurt în următoarele două paragrafe, răspunzând astfel exigențelor celorlalte două moduri de abordare de la punctele 2 și 3. Celălalt aspect (mod de abordare) menționat la punctul 4 de mai sus, deși de mare importanță și acuitate, va forma obiectul altor studii, deoarece este nevoie de un suport științific special destul de sofisticat.

6. VIDUL INSTITUȚIONAL ȘI DISONANTE ÎN TRANSFORMĂRILE INSTITUȚIONALE

Ceea ce s-a întâmplat în cei peste patru ani de la Revoluție în România și în celelalte țări est-europene a fost în strânsă legătură cu procesul revoluționar instituțional de proporții neașteptate prin consecințele asupra dereglajelor vieții economice și sociale. Din păcate, acest proces revoluționar nu este studiat cu suficientă atenție pentru a se putea trage toate concluziile necesare.

Prăbușirea rapidă a instituțiilor politice vechi care conduceau prin comenzi centrale întregul sistem și crearea, relativ rapidă, a altor instituții politice pe baze democratice au ridicat mari dificultăți în economie, datorită apariției unei incompatibilități între instituțiile economice vechi cu comportamente, obiective și funcții socialiste care așteaptă informații și comenzi de la centru și cele politice noi concepute după criterii democratice, deci neautoritare și care nu emit informații și comenzi de la centru.

În paragraful precedent s-a subliniat faptul că întregul sistem instituțional vechi, inclusiv elementele preluate de la capitalism, a fost construit și adaptat în întregime nevoilor sistemului socialist centralizat. Trecerea la economia de piață nu se poate face prin alipirea la instituțiile politice noi democratice a unui mozaic de instituții economice în care să predomină cele vechi socialiste cu caracter esențial. Devine firesc faptul că atâta timp cât vechile instituții economice vor fi pe mai departe menținute în funcțiune (mai ales cele esențiale) ele vor continua să aibă nevoie de vechea autoritate statală pentru a putea funcționa normai. Însă nici simpla abolire sau înlăturare a unor instituții economice vechi nu poate constitui o soluție, fără a se studia și lua măsurile necesare de a umple golul cu alte instituții noi cu care să fie în deplină consonanță. De exemplu, abolirea planificării centralizate din fostele țări socialiste, fără a fi înlocuită de alte instituții, care să preia anumite funcții ale vechii planificări, a produs un imens gol de informații și de canale de legături între unitățile economice cu urmări importante în dereglarea sistemului economic¹.

6.1. Liberalizarea prețurilor, un pas necesar însă insuficient pentru umplerea vidului

Pentru a înlătura acest vid s-a procedat la liberalizarea prețurilor, ca primă și importantă acțiune pe linia reformei, crezându-se astfel că prețurile liberalizate vor putea constitui noua instituție de piață care va putea înlocui planificarea centralizată prin preluarea funcției acesteia de alocare a resurselor. Această ipoteză, întemeiată pe teoria neoclasică a concurenței perfecte, s-a dovedit însă a fi falsă atâta timp cât în realitate structura pieței nu a fost adusă

¹ J. Kornai, *The Road to a Free Economy*, W.W. Norton, New York, 1990.

nici măcar la o situație concurențială minimă, cu excepția unor segmente din agricultură și din sfera serviciilor, menținându-se preponderența, pe de o parte, a monopolurilor și oligopolurilor în economia românească, iar pe de altă parte, a proprietății de stat asupra mijloacelor de producție în toate ramurile, cu excepția unei părți din agricultură.

Prin simpla liberalizare a prețurilor nici vidul instituțional și nici inconsistența temporală în transformarea instituțională nu au fost eliminate. Liberalizarea prețurilor - deși pas hotărâtor pe calea reformei - a produs nu numai un important șoc în sistemul economic, dar și neașteptate și însemnate distorsionări ale comportamentelor agenților economici față de cele propuse sau percepute pe calc rațională de școala economică neoclasică. Din cauza preponderenței monopolurilor și oligopolurilor care controlează sau impun fără restricționări din partea statului nivelul prețurilor pe piață și nivelul ofertei, alocarea resurselor se face după criteriul rentei de monopol prin creșterea prețurilor și scăderea producției, iar nu după criteriul eficienței prin minimizarea costurilor și sporirea producției ca în cadrul adevăratei piețe concurențiale¹. Evident, descentralizarea deciziilor prin abolirea planificării centralizate implică măsuri de liberalizare a prețurilor, întrucât numai așa putea fi aplicat mecanismul de alocare eficientă a resurselor. Însă efectul scontat - așa cum s-a subliniat - putea avea loc pe o piață fără monopoluri sau pe o piață în care s-au creat și funcționează instituții antimonopoliste. Descentralizarea deciziilor cere însă încă un element în plus extrem de important - o descentralizare corespunzătoare a responsabilităților prin privatizare. Întârzierea descentralizării responsabilităților creează o inconsistență instituțională de mari proporții, aceasta ducând, așa cum vom vedea mai jos, la proliferarea unor comportamente degenerative ale agenților în cadrul economic, producând declinul acestuia.

6.2. Descentralizarea responsabilităților prin privatizare - cheia înlăturării vidului

Economiștii reformiști formali la școala neoclasică, făcând abstracție de restricția instituțională, inclusiv de costurile de tranzacție, au neglijat și neglijază nu numai existența monopolurilor, ci și altă condiție fundamentală pe care o presupune funcționarea normală a pieței, aceea privind drepturile de proprietate care face în fapt posibilă și necesară responsabilitatea gestionării/utilizării și schimbului bunurilor în economia de piață. Pentru a vedea adevărata dimensiune a rolului instituției dreptului de proprietate în asigurarea funcționării sistemului economic și, mai ales, adevărata dimensiune a inconsistenței instituționale creată de ambiguitatea în care cade dreptul de proprietate în condițiile descentralizării deciziilor, vom folosi analiza și concluziile economis-

¹ Detalii în legătură cu structura pieței concurențiale și monopoliste și cu distorsiunile provocate de monopoluri și oligopoluri în formarea ofertei și a prețurilor, vezi: A. Iancu, *Tratat de economie*, vol. 3, Viață, concurență, monopol, Editura Expert, București, 1992.

tului german Schmieding redată în studiul său privind criza economică de transformare. Astfel, în paragraful intitulat "Liberalizarea precede privatizarea", el redă consecințele negative pe care le are asupra economiei proprietatea de stat lipsită de control în condițiile descentralizării deciziilor¹.

În dezvoltarea tezelor sale, Schmieding pornește de la următoarea constatare fundamentală: cu cât sistemul strict de comandă degenerază în mod gradual într-un sistem de negocieri bilaterale sau cu cât sistemul de comandă este abolit în mod deliberat, cu atât mai mult indivizii aflați în derivă (leeway) trebuie să-și urmeze propriile lor interese în condițiile în care restricțiile obligatorii în care aceștia trebuie să opereze sunt cu mult mai mici. Aici devine important faptul dacă stimulentele pentru acțiunea individuală sunt eficiente economic sau nu. Reluând și apreciind ideile lui Winiecki din 1992, Schmieding subliniază că trecerea de la sistemul de comandă decedat la cel de negocieri bilaterale, întreprinderile și băncile proprietate de stat devin în fapt "firmele nimănui" și "băncile nimănui". Cei avizați (insiders), adică managerii și reprezentanții muncitorilor, plus, în anumite cazuri, autoritățile regionale - continuă Schmieding - devin de facto stăpânii unei proprietăți care este încă în mod nominal (de jure) în mâinile unei entități numită "stat"². Separarea drepturilor de proprietate de jure de cele de facto (care constituie una din caracteristicile principale ale perioadei incipiente de tranziție) creează două feluri de incertitudini ale drepturilor de proprietate:

1. drepturile de proprietate sunt prost definite legal³ și prost protejate în practică;
2. viitoarea distribuție a drepturilor de proprietate de jure care va fi mai bine definită este deocamdată necunoscută. Cu alte cuvinte, cei avizați nu știu dacă prezentele lor drepturi de proprietate de facto le vor oferi privilegiul de a beneficia de o viitoare definiție și distribuție a drepturilor de proprietate de jure. Pentru cei avizați (managerii și reprezentanții salariaților) - continuă Schmieding - privatizarea preconizată este mai mult o amenințare la poziția lor actuală decât o oportunitate sigură de a câștiga un privilegiu. Incertitudinea drepturilor de proprietate poate astfel determina pe cei avizați să opteze pentru o așa-numită strategie a sfârșitului de joc, adică pentru îmbogățirea lor cât mai rapidă pe spezele valorii capitalului firmelor atâta timp cât ei pot, și aceasta, înainte ca un nou proprietar (cel privat) să ia controlul proprietății.

Față de aceste comportamente degenerative apărute în economie și generalizate în țările aflate în tranziție, Schmieding concluzionează că descentra-

¹ Holger Schmieding, *op.cit.*, p. 238-239.

² de jure = de drept; de facto = de fapt.

³ Schmieding subliniază că aceste trăsături ale drepturilor de proprietate sunt relevate de M. Olson în articolul: Why is Economic Performance even Worse when Communism is abolished? University of Maryland, 1992, mimeo.

lizarea deciziilor (liberalizarea) fără o descentralizare corespunzătoare și rapidă a responsabilităților (deci fără o privatizare) poate oferi agenților economici stimulente individuale de a folosi cel puțin un factor de producție, anume capitalul, chiar mai puțin eficient decât înainte. În cazul extrem, scăderea averii, deși stăpânită însă necontrolată de stat în mod efectiv, poate continua până când întregul stoc de capital al firmelor statului este consumat de manageri și de muncitori.

Consecințele negative ale unor asemenea comportamente degenerative se pot răspândi în întreaga economic afectând astfel și firmele private care pun la îndoială corectitudinea firmelor de stat în respectarea prevederilor contractuale, ca și încrederea față de ele. Menținerea sistemului de disipare și de slăbire a răspunderii pentru gestionarea capitalului la care se mai adaugă comportamentul paternalist și egalitarist al salariaților și al agenților economici cu capital de stat creează premisele menținerii bugetelor slabe la unitățile economice de stat¹, precum și premisele lipsei generale de performanță a acestora.

Atâta timp cât nu se pot încheia și respecta în mod ferm contractele de tranzacție datorită, în principal, lipsei unor precizări clare ale drepturilor de proprietate de jure și de facto și atâta timp cât predomină structurile monopoliste, funcțiile prețurilor liberalizate, - de barometru al eforturilor unității economice și de mijloc obiectiv de calcul în tranzacții sunt puternic deturnate de la adevărata lor menire. Dintr-un element de echilibru ele au devenit adeseori un element de dezechilibru economic. Într-adevăr, datorită slăbirii generale a responsabilității în gestionarea și tranzacția economică din cauza păstrării proprietății de stat în condițiile slăbirii sau chiar ale inexistenței controlului de stat s-a generalizat în economie așa-numitul fenomen de solidarizare conspirativă a debitorilor, ceea ce generează blocajul de plăți în economie. Acesta a devenit un fenomen cronic, un sindrom al economiei de tranziție, aliniind unitățile rentabile la cele nerentabile și anulând astfel funcția de alocare eficientă a resurselor pe care trebuia să o joace instituția prețurilor liberalizate².

6.3. O variantă pentru grăbirea clarificării dreptului de proprietate

Apariția și dezvoltarea comportamentelor semnalate mai sus, evident, necesită o clarificare cât mai urgentă a dreptului de proprietate prin reconsiderarea programului de privatizare, program elaborat, inițial, după regulile și raționamentele economiei neoclasice și după experiența țărilor cu economie de piață dezvoltată, fără a se întrevădea însă apariția efectelor negative din economiile acestor țări în asemenea proporții.

¹ J. Kornai, *The Evolution of Financial Discipline under the Postsocialist System*, Kiy-kios, vol. 46, Fasc. 3, 1993.

² Daniel Dăianu, *Arieratele intra-întreprinderi în economia de tranziție*, *Oeconomica*, nr. 4/1993; Lucian Croitoru, *Politica de stabilizare și impunerea restricțiilor tari într-o economie de tranziție*. Institutul de Economie Industrială, decembrie, 1993.

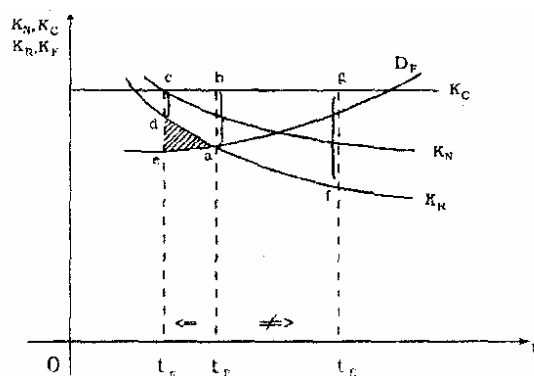
Se sublinia mai sus, ca fenomen îngrijorător, procesul de decapitalizare rapidă în multe unități cu proprietate de stat, prin scăderea capitalului circulant și a valorii nominale a capitalului fix, întrucât rata investițiilor se menține sub cea a amortizărilor (și așa relativ scăzută) în special datorită inflației și se practică rate exagerate ale dobânzilor. În asemenea condiții se produce, pe de o parte, o diminuare a valorii nominale (contabile) și a volumului fizic al capitalului, iar pe de altă parte, o descreștere mai rapidă a valorii reale (de piață) în raport cu cea nominală a capitalului. Ținând seama de aceste procese și de cerințele subiectului pus în discuție, putem lua în considerare, ca ipoteze de lucru, patru tendințe mai importante:

1. scăderea valorii nominale (evaluată de contabilitate) a capitalului unităților economice (K_n);
2. diminuarea mai rapidă a valorii reale (de piață) a capitalului (K_p) decât valoarea sa nominală;
3. creșterea cu o rată relativ scăzută a disponibilităților financiare¹ pentru cumpărări de capital (existente la populație și la unități economice private) (D_f);
4. ipoteza valorii constante, în timp, a capitalului nominal (K_C) pentru a putea determina pierderile efective de capital ce au loc pe parcurs.

Pe baza acestor patru ipoteze se poate construi graficul din figura nr. 3, prin care se descrie evoluția indicatorilor menționați din diferite unități economice cu capital de stat (regii autonome și societăți comerciale).

Figura nr. 3

Evoluția valorii capitalului și a disponibilităților financiare și momente ale privatizării

¹ Penuria disponibilităților financiare influențează în bună măsură evoluția raportului dintre valoarea reală și cea nominală a capitalului.

Întrebarea ce se pune este următoarea: care este momentul cel mai avantajos de vânzare a activelor unei unități economice (sau a unei întregi unități economice) care arc asemenea evoluții ale capitalului? Dacă analizăm curbele trasate în grafic putem trage următoarea concluzie importantă: cu cât vânzarea capitalului se amână mai mult, cu atât pierderea pare să crească datorită diminuării valorii reale (de piață) ca urmare, în special, a lipsei de rentabilitate a întreprinderii; a învechirii tehnologiilor și a decapitalizării. Pentru ilustrare, vom lua în analiză, sub formă de ipoteze, trei momente diferite de vânzare notate astfel:

- t_P - timpul optim aparent pentru vânzarea unității;
- t_F - timpul favorabil pentru vânzarea unității, inclusiv înlesniri de plată (vânzări pe credit);
- t_E - timpul de vânzare cu mari pierderi (inacceptabile);
- dacă vânzarea unității se face în momentul t_P , pierderea este dată de diferența dintre valoarea constantă și valoarea reală a capitalului (ab);
- dacă unitatea economică se vinde mai repede decât timpul optim aparent, adică la timpul t_F , pierderea, reprezentând diferența dintre valoarea constantă și cea reală a capitalului, adică distanța dc este mai mică decât ab ($dc < ab$). Întrucât cumpărătorul nu are disponibilitățile necesare pentru cumpărare, se pot acorda înlesniri de cumpărare - plata în rate cu reduceri de dobânzi. Distanța ed reprezintă suma pe care cumpărătorul debitor trebuie să o plătească;
- dacă vânzarea se amână la momentul t_E , pierderea, reprezentată de distanța fg este evident mai mare decât celelalte două cazuri precedente; $dc < ab < fg$.

Acestea reprezintă relații statice, fără a lua în considerare efectele financiare și de producție în timp. Dintr-o analiză mai complexă a ipotezelor (inclusiv în dinamică) poate fi reținut faptul că vânzarea mai rapidă a unității economice în cauză ar reprezenta un dublu avantaj.

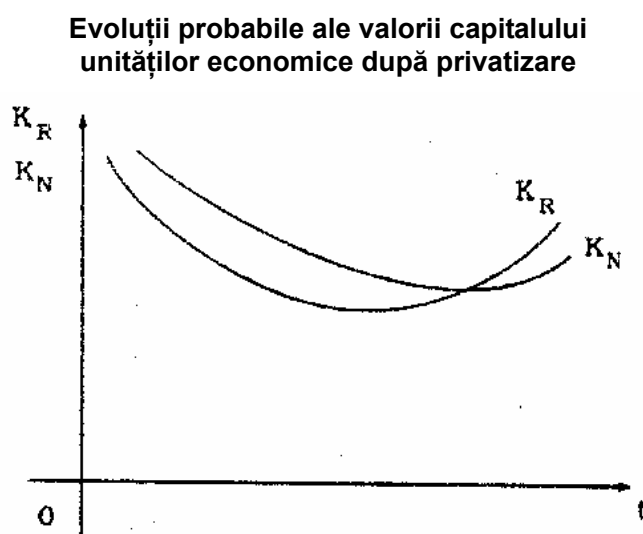
Primul, cu caracter general: sumele de bani încasate de stat în momentul t_F , la care se adaugă și viitoarele rate ale valoni capitalului vândut pe credit, încep să aducă avantaje generale imediate. De exemplu, încasările statului: (1) pot fi folosite pentru restructurarea unor unități economice importante în vederea pregătirii lor pentru vânzare; (2) pot fi depozitate în bănci pentru încasarea dobânzii; (3), pot fi investite în noi activități de mare interes național sau mai rentabile. În felul acesta se poate relua mai rapid procesul genera! de investiții și, prin aceasta, începe înviiorarea economică a țării.

Al doilea avantaj, la nivelul unității economice: clarificându-se dreptul de proprietate prin suprapunerea celor două elemente - de facto și de jure -, deci clarificându-se problema dreptului de dispoziție și a dreptului efectiv de control al proprietarului, unitatea economică începe mai devreme să se redreseze sau să intre liber într-un circuit normal al economiei de piață, care înseamnă redre-

sarea ei financiară, începutul unui program de investiții, sporirea producției, angajarea forței de muncă.

Succesele economice concrete ale unității produc schimbări fundamentale în ceea ce privește evoluția valorii nominale și a celei reale a capitalului și a raportului dintre aceste valori (figura nr. 4).

Figura nr. 4

Dacă unitatea economică începe să aibă succes pe piață, valoarea reală începe să depășească valoarea nominală a capitalului.

6.4. Respectarea reglementărilor și vidul instituțional

Până aici s-a vorbit de vidul instituțional datorită lipsei unor reglementări legale și a unor reguli sau restricționări formale impuse de autoritatea statală. Pe lângă faptul că sistemul instituțional este incomplet pe linia setului trebuincios de reglementări și de restricționări, rămânând multe pete albe pe harta regulilor economiei de piață¹, o problemă gravă care sporește vidul instituțional

¹ Lista cu sarcina de a umple vidul instituțional din România și din diferitele țări est-europene este destul de lungă. Dacă ne referim doar la cele legislative (legi, reglementări) nu putem trece cu vederea, de exemplu, următoarele nevoi relevate de H. Schmieding: introducerea, definirea și protejarea drepturilor de proprietate privată în scopul de a promova o folosire eficientă a resurselor; elaborarea, aprobarea și aplicarea legii contractului prin care se stabilesc regulile de schimb ale proprietății între agenții economici, precum și drepturile și responsabilitățile partenerilor în procesul de schimb; refacerea completă a sistemului bancar și crearea piețelor financiare pentru a face legătura între cei ce economisesc și investi-

din țara noastră constă în neaplicarea unor reglementări sau/și în deficiențele care persistă în aplicarea normelor, reglementărilor și regulilor, datorită lipsei de responsabilități și a lipsei rețelelor de organizații care să aplice ori care să controleze modul de aplicare a legilor, sancționând încălcarea drepturilor prevăzute de legi.

Unul din exemplele caracteristice ale sporirii vidului instituțional este cel din agricultură produs, în special, de: neprecizarea drepturilor de proprietate prin neaplicarea reglementărilor prevăzute de legea fondului funciar (întârzierea "punerii în posesie și a eliberării certificatelor de proprietate); întârzierea aprobării legii arendei agricole; menținerea în funcțiune a unor organizații economice monopoliste de stat pentru prestări de servicii pe bază de contract cu plata în natură și cu condiții stabilite unilateral; lipsa unor instituții sau organizații de întraajutorare financiară și de asigurări, a unor organizații asociative susținute de autoritățile publice centrale și locale pentru vânzarea produselor pe principiul burselor de produse agricole prin licitații ș.a. Astfel, neprecizarea drepturilor de proprietate, paralel cu menținerea unor stări de confuzii și a lipsei de facilități în comercializarea produselor, conduc la degradarea rapidă a activelor acumulate în această ramură, la acumularea stocurilor de produse nevândute, precum și la întârzierea aplicării unor relații economice concurențiale normale, toate acestea provocând însemnate pierderi economice cu efect asupra crizei economice.

Probleme ale vidului instituțional apar chiar și în cazul instituțiilor nou create. În legătură cu aceasta pare foarte semnificativă constatarea lui Jan Drewnowski că nu ne putem permite să ne hrănim cu iluzia că instituțiile capitaliste, mai ales piețele, vor începe să lucreze cum trebuie din momentul în care ele sunt declarate deschise¹. Pentru orice instituție nouă, subliniază Schmieding, o problemă esențială se pune în legătură cu acumularea de capital uman specific (personal calificat) care operează și conduce instituita respectivă sau operează aplicarea reglementărilor. Pentru început trebuie acceptate situațiile cvasi-generale în care noile instituții încep să-și desfășoare activitatea sau să se aplice cu experiență redusă, cu penurie de informații, cu lipsă de legături cu rețeaua de agenți economici, ceea ce atrage costuri de tranzacție ridicate și performanțe economice scăzute. Treptat însă situația noilor instituții se schimbă, rezultatele economice devin mai bune decât la instituțiile vechi, aceasta fiind reflectată în reducerea costurilor de tranzacție².

tori; crearea pentru toți agenții economici a unui mediu credibil pentru schimb și pentru depozitarea valorilor. Pentru punerea în opera și pentru a respecta aplicarea tuturor acestor reguli sunt necesare re proiectarea și crearea unor structuri organizaționale adecvate. Acestea ar trebui să includă băncile, tribunalele și administrata de stat. Holger Schmieding, *op. cit.*, p. 235-236.

¹ Jan Drewnowski, *The Paradoxes of the Polish Economy*. East-European Reporter, 4, nr. 3, 1990, p. 16.

² Holger Schmieding, *op. cit.*, p. 237.

*
* *

Atât vidul instituțional cât și inconsistența temporală a transformării instituționale au devenit probleme esențiale ale reformei economice din România și din celelalte țări est-europene. Din păcate, acest vid, lipsa de sincronizare și disonanțele în transformări provin în bună măsură din vidul existent pe planul cunoașterii și, în special din cel al teoriei economice. În asemenea împrejurări cred că primul pas ar fi studierea sistematică a neoinstituționalismului și a altor discipline și subdiscipline noi de politică economică, singurele care ar deschide larg orizontul unei cunoașteri mai apropiate de realitățile economice, politice și sociale decât diferitele cu rente ale economici neoclasice. De asemenea, vidul ar putea fi înlăturat și prin elaborarea unor studii aprofundate și concrete și a unor proiecte prin care să se arate care sunt petele albe de pe harta instituțională și cum să fie asigurată consistența transformărilor sistemului instituțional, inclusiv modul de punere în aplicare a acestor proiecte astfel încât, pe de o parte, să se înlăture comportamentele degenerative din sistemul economic, iar pe de altă parte, să fie puse în valoare acele resorturi ale mecanismelor economice și politice care să asigure progresul economic și social al țării.

7. STATUL ÎN PERIOADA DE TRANZIȚIE

În paragrafele precedente s-a subliniat existența în economia noastră a vidului instituțional creat după revoluție, precum și a lipsei de consonanță și de sincronizare în politicile de transformări instituționale care au avut loc în această perioadă. Transformările instituționale reprezintă un proces de distrugere constructivă, în sens schumpeterian, rezultat din experimentul efectuat nu doar la nivel local, ci la nivelul întregului sistem economic. Ele au un puternic impact asupra dinamicii structurii acestui sistem.

Sporirea vitezei reformei instituționale, concomitent cu aplicarea unui set de politici și instrumente economice coerente și severe de stabilizare și de restructurare micro și macroeconomică¹ nu pot fi lăsate să se desfășoare spontan, ci trebuie conduse de o autoritate statală profund reformatoare, ordonată și puternică. Studiile efectuate până în prezent asupra rolului statului în perioada de tranziție sunt prea puține și suferă de un accentuat empirism. Această situație pare să aibă la bază o dublă explicație: 1) în teoria economică neoclasică importanța rolului statului în tranziția spre capitalism este aproape neglijată²; 2) în țările capitaliste dezvoltate, deși începând din anii '40 și până în prezent, au avut loc numeroase naționalizări și privatizări, precum și reglementări și dereglementări, toate acestea s-au desfășurat într-un mediu general de instituții capitaliste de piață consolidate, fără modificări semnificative în sistemul economic care să-i provoace fracturi și să determine convulsii sociale.

În legătură cu rolul statului în perioada de tranziție, se pun numeroase întrebări de următorul gen: intervenția statului în economie nu contrazice liberalismul?; de ce este necesar un stat puternic și cum se împacă această idee cu principiile democratice?; de ce este necesară competiția în economie și în politică și cum pot fi înlocuite confruntările dintre forțele politice și grupurile de interese cu cooperarea dintre acestea dacă formele de cooperare contribuie la consolidarea sau la erodarea funcționării pluralismului democratic? Toate aceste întrebări sunt strâns legate de activitatea pe care statul trebuie să o desfășoare în sfera economică.

În paragrafele care urmează vom încerca să răspundem la aceste întrebări, subliniind: necesitatea intervenției statului în realizarea reformei și creșterii autorității statale; promovarea și dezvoltarea competiției economice și politice ca principiu fundamental al democratismului; confruntarea și cooperarea - forme ale competiției; necesitatea cooperării și problema menținerii pluralismului politic.

¹ Analiza acestor politici cu sublinierea obiectivelor și, mai ales, a mecanismelor și condițiilor ce trebuie îndeplinite va fi făcută în altă parte a lucrării, pe de o parte, pentru a nu întrerupe logica expunerii, iar pe de altă parte, pentru că avem nevoie în prealabil de elemente științifice și tehnice strict necesare, ceea ce depășește posibilitățile și obiectivele capitolului de față.

² Rey Kolakowski, *op. cit.*, p. 684.

7.1. Constructivism rațional și realitate

Unii exponenți ai liberalismului contestă rolul statului în conceperea și conducerea procesului de reformă, pe de o parte, aducând ca principal argument critica constructivismului lui Hayek, iar pe de altă parte, aducând ca recomandare aplicarea principiului libertarian de a lăsa procesele să se desfășoare natural sau spontan. Firește, atitudinea de a aștepta sau a asista la destrămarea vechilor instituții concepute după principii centraliste și la nașterea spontană a noilor instituții de piață după principii liberale în condițiile crizei actuale și ale complexității vieții economice și politice, nu se înscrie nici în spiritul constructivismului rațional al lui Hayek și nici în sfera principiilor liberalismului modern, ci mai mult în spiritul unei concepții anarhiste și a unei atitudini antireformiste inacceptabile pentru oricare liberal realist.

Concepțiile unor reputați teoreticieni cum sunt von Mises, Hayek și alții ca și îndemnul unor politicieni, adepți ai doctrinelor liberale, de a evita constructivismul economic și de a nu implica statul în sfera economică trebuie lămurite atât pe plan filosofic, cât și pe plan științific într-o confruntare strânsă cu realitățile. Tocmai de aceea credem că studiile lui von Mises și cele ale lui Hayek ar trebui interpretate în contextul realităților în care ele au fost scrise, ca și al celor contemporane¹. De exemplu, Hayek, înainte de cel de al doilea război mondial, în confruntarea cu ideologia totalitară (fascistă și stalinistă), combatea cu deosebită forță ideea de constructivism rațional sau de abuz al rațiunii. Mult mai târziu, Hayek a înțeles poate mai bine decât mulți alți economiști, ceea ce afirma de curând Kazimierz Poznanski: ar trebui să ținem minte că, dacă experimentul comunist este o lecție importantă, orice inginerie socială pe o scară totală în final duce la dezastru². Din scrierile lui Hayek nu trebuie văzută respingerea în bloc a constructivismului. El făcea distincție între diferitele scopuri pentru care se creau instituțiile. Din această perspectivă el afirma, de exemplu, că instituțiile ar trebui construite pentru scopul pe care ele îl servesc acum³. Aceasta înseamnă, cu alte cuvinte, luarea în considerare a condițiilor economiei de piață concurențială și a unui climat liber democrat, în mod evident contrapuse oricăror idei și acțiuni totalitare, de planificare centralistă. Când Hayek respinge ideea constructivismului rațional sau a abuzului rațiunii în economie, el se ridică nu numai împotriva tuturor acelor care, în numele unor utopii sau al intereselor politice totalitare, au distrus sau distrug relațiile de piață pentru a pune în loc planificarea, dar și împotriva acelor de astăzi care vor să încerce să revină la instituțiile de piață într-un mod pur rațional fără a înțelege și a tine

¹ F.A. Hayek, *The Counter Revolution of Science, Studies on the Abuse of Reason*, Liberty Press, Indianapolis, 1979; Idem, *Drumul către servitute* (traducere), București, Humanitas, 1993; Ludwig von Mises, *Liberalism in the Classical Tradition*, New York, Cobden Press, 1985.

² Kazimierz Z. Poznanski, *Constructing Capitalism*, Westview Press, Oxford, 1992.

³ F.A. Hayek, *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, Routledge Kegan Paul, London, 1979.

seama de condițiile concrete ale proceselor și mecanismelor economice și sociale deosebit de complexe și ale cerințelor de aplicare și de dezvoltare a lor. Ca atare, a ține seama de critica lui Hayek împotriva constructivismului rațional nu înseamnă un îndemn la respingerea reformelor economice, ci dimpotrivă, un îndemn la discernământ economic și politic în raport cu specificitatea proceselor sociale și economice și cu cerințele practicii. Atunci când ne referim la construcția instituțiilor socialiste, J. Kornai ne sugerează să facem distincția între categoria acelor instituții care se pot dezvolta sănătos numai ca rezultat al unei dezvoltări organice istorice și acea varietate de instituții care au fost incapabile să prindă rădăcini de-a lungul deceniilor trecute din cauză că ele erau artificiale și iluzii prost concepute impuse societății¹.

Din păcate, istoria se repetă și atunci când este vorba de trecerea de la socialism la capitalism. Așa cum afirmă Poznanski, chiar și proiecte realiste, ea cel privind trecerea la economia de piață, nu pot fi forțate fără riscul eșecului. Dezbaterile curente privind privatizarea adeseori sună ca un re-vers analog al marii socializări soldat cu naționalizarea în stil sovietic cu rezultatele cunoscute². Privatizarea nu poate fi redusă la aspecte pur financiare - actul de cumpărare a activelor sau a întreprinderilor și atribuirea de acțiuni cu înțelesuri financiare. Aspectele cum sunt motivarea pentru privatizare, ridicarea eficienței, încurajarea formării de capital (a investițiilor), creșterea numărului de agenți și mai ales de întreprinzători și însușirea noii discipline financiare și contractuale sunt tot atât de importante ca și latura financiară privind transferul proprietății prin actul vânzării-cumpărării. Statul nu are numai rolul de a accelera privatizarea, ci și aceia de a întreprinde măsurile ca procesul să devină viabil odată cu transferul proprietății, de a oferi stimulente pentru promovarea privatizării, în primul rând, prin protejarea sectorului privat, al noilor agenți împotriva concurenței sectorului de stat și de a stabili cadrul legal al garantării proprietății private în condiții egale cu proprietatea publică³.

Este incontestabil faptul că din procesele de transformare economică și instituțională nu poate fi exclus constructivismul rațional, însă nici nu poate fi acceptat în orice condiții și cu orice efect. Trebuie acceptat numai atunci când este în perfectă consonanță cu cerințele aplicării unor mecanisme bazate pe instituțiile pieței libere, suple și adaptabile care să genereze comportamente economice sănătoase la toți agenții economici.

7.2. Necesitatea unei autorități statale sporite

Din cele relatate în paragraful precedent reiese că pentru a evita actele de anarhie și pentru a asigura coerența proceselor economice, sociale și politice, transformările structurale nu se pot desfășura spontan. Ele trebuie conduse

¹ J. Kornai, *The Road to a Free Economy*, W.W. Norton, New York, 1990.

² Kazimierz Poznanski, *op. cit.*, p. 209.

³ K. Poznanski. *op. cit.*, p. 209-210.

de o autoritate centrală investită cu putere de decizie întruchipată în mod generic în autoritatea statală.

Mulți economiști au observat corect că trecerea la economia de piață înseamnă că statul trebuie să se angajeze la acțiuni, caracterizate de J. Kornai, dure și aspre, guvernul trebuind să lupte chiar cu propriile ierarhii (cu insolența serviciilor publice care împiedică dezvoltarea sectorului privat și cu corupția) și să asigure aplicarea fermă a noii politici fiscale și monetare, introducerea disciplinei financiare și a celei salariale¹. La acestea se mai adaugă apariția noilor fenomene necunoscute mai înainte populației cum sunt șomajul, inflația, riscul acțiunilor proprii care provoacă adeseori nemulțumiri în rândurile unor categorii ale populației și cărora guvernul trebuie să le facă față. Deci, reforma este departe de a fi un proces romantic. El este un proces complex, contradictoriu și dur în care sunt implicate interesele economice ale tuturor forțelor sociale și politice de toate orientările sau ideologiile.

Opinia celor mai mulți economiști este că reforma nu se poate desfășura altfel decât sub conducerea unui stat puternic. Aici apar două mari paradoxuri specifice perioadei de tranziție, care complică problemele reale.

Primul: statul post-totalitar nu este considerat atât de slab cât este el în realitate, deoarece el continuă să fie identificat în mod greșit cu așa-numitul partid-stat din timpul dictaturii².

Al doilea: în timp ce în decursul transformării trebuie redus rolul statului în economie, acest proces, pentru a avea succes, cere un stat puternic, coerent, competent și investit cu o substanțială autoritate³.

A devenit o axiomă necesitatea întăririi autorității statale, atât la nivel central, cât și la cel local, întrucât nici programul de stabilizare și nici cel de transformare și de consolidare a economiei de piață nu pot fi realizate în condiții anarhice cu un stat slab caracterizat prin vid legislativ și instituțional, nerespectarea legilor, indisciplina financiară, toleranța față de flagelul corupției la toate nivelurile, exacerbarea rivalităților politice, toleranță față de extremismul politic, politizarea excesivă a vieții economice și sociale.

Această cerință a devenit cu atât mai urgentă cu cât în țara noastră, ca și în alte țări din estul Europei s-a creat o asimetrie izbitoare în relația stat/societate printr-o debalansare a raportului dintre puterea sau autoritatea de stat în "favoarea" unor grupuri ale societății: un stat slab însoțit de o societate dezbinată și fără un spirit civic dezvoltat. Subminarea morală a instituțiilor de stat prin excesul de critică la adresa acestora, precum și menținerea și cultivarea stărilor conflictuale în societate și față de instituțiile statale de către grupuri de interese din sectoare ale economiei cu situație de monopol, însoțite de pa-

¹ J. Kornai, *op. cit.*, p. 118-119.

² Rey Koslowski, *op. cit.*, p. 684. S-a explicat mai sus relația dintre partidul și stand comunist unde partidul deținea toată puterea, statul fiind subordonat, deci fiind executivul birocrăției de partid.

³ K. Poznanski, *op. cit.*, p. 211.

ralizie acționată, abuzuri, corupție și nerespectarea legilor chiar de către unii reprezentanți ai organelor de stat slăbesc și mai mult puterea și autoritatea statului. În schimb s-au întărit mai ales anumite grupuri de interese prin autoorganizare și printr-o exagerare a revendicărilor în favoarea acestora și în detrimentul altora mai slabi.

Necesitatea construcției unui stat în care balanța puterii să se încline în favoarea acestuia sunt opinii exprimate frecvent nu numai în lumea politicienilor, ci și în cea academică¹. Dacă, numai un stat suficient de puternic poate să abordeze politici economice de perspectivă, să ofere o suficientă credibilitate pentru măsurile întreprinse și pentru problemele noi ce se nasc și să risipească incertitudinile agenților economici privați la intrarea în relații tranzacționale pe piețele naționale, existența unui stat puternic devine un lucru imperativ, mai ales atunci când este vorba de realizarea unor obiective deosebit de complexe ale reformei, cum sunt: extensia sectorului privat prin privatizarea marii industrii, aplicarea programului de macrostabilizare și de demarare economică susținut prin măsuri monetare și financiare, prin politici de ajustare structurală în ramurile economice, precum și prin politici comerciale de echilibrare a balanței comerciale și de plăți.

7.3. Două modele de state puternice și semnificațiile lor

Cum se poate interpreta sintagma stat (sau guvern) puternic? Firește, poate fi concepută o varietate largă de tipuri de stat care să se înscrie în această categorie în funcție de obiectivele fixate, de criteriile alese și de mijloacele politice utilizate, ținând seama, totodată, de realismul cu care sunt motivate și aplicate, de efectele ce se pot produce, precum și de mediul politic național și internațional. Pentru a evita modelele abstracte create în mod logic și a ne apropia și mai mult de realitate ne-am putea referi la două tipuri de modele care există sau au existat în lume pentru a putea face câteva evaluări prin prisma subiectului nostru.

Primul tip de model, reprezentând un guvern autoritar sau o administrație autoritară, ori o dictatură militară ar putea constitui prima variantă de guverne puternice care ar putea rezolva problemele economice și sociale mai bine decât până în prezent. Stanley Fischer semnalează faptul că unii cercetători din țările est-europene sunt ademeniți de exemplul regimului Pinochet - guvern autoritar care, aplicând reformele de trecere spre economia de piață, ar putea să ducă ulterior spre o economie eficientă și spre democrație. Spania, Chile și Coreea de Sud, la care adăugăm Turcia anilor 1970, sunt de asemenea exemple de țări bine cunoscute cu guverne autoritare care, după expresia lui Fischer, au terminat cu bine, atât economic cât și politic. Însă, față de aceste exemple, Fischer nu este convins că rezultatele economice ale unui guvern

¹ K. Poznanski, *op. cit.*, p. 211.

autoritar ar fi mai bune decât cele ale unui guvern democratic¹. Kornai nu numai că se îndoiește de faptul că un regim Pinochet ar putea prospera într-o economie cu un vast sector de stal, dar este categoric împotriva plății unui asemenea preț pentru stabilizare și reformă. Aceasta este doar o alternativă sugerată de o categorie de exemple. Ea este însă lipsită nu numai de certitudinea că ar putea duce la rezultatele economice scontate², ci și de morală din partea celor ce recomandă și sunt gata să iacă asemenea demersuri, ei nedându-și seama probabil că țara respectivă ar fi exclusă din rândul comunităților civilizate, iar populației i s-ar răpi din nou valorile libertății și democrației.

Al doilea tip de model - cel pluralist democratic - constituie o alternativă care nu numai că nu ar exclude ci, dimpotrivă, s-ar baza pe valorile libertății și democrației, ar fi acela oferit de exemplul Germaniei de după cel de-al doilea război mondial. Cazul Germaniei din anii 1946-1950 este mai apropiat de situația în care se găsesc în prezent țările post-socialiste atât din punct de vedere economic și politic, cât și din punctul de vedere, al valorilor europene percepute de populațiile acestor țări.

În perioada menționată Germania avea o economie în ruină cu un vid instituțional de mari proporții, o puternică inflație și o dezorganizare a legăturilor între agenții economici, precum și o populație traumatizată de o dictatură și un război pustiitor. Toate acestea impuneau aplicarea rapidă a unor politici de refacere. Acest fragment al economiei noastre prezente, scria Alfred Muller-Armack, în 1946, nu este capabil să rezolve sarcinile aproape supraomenești ale economiei germane³. Problemele de ordin politic trebuiau depășite pentru a se ajunge la o soluție⁴. Acest lucru a fost posibil, în primul rând, prin aplicarea unor programe de reformă elaborate de un grup de economiști de orientare liberală în fruntea lui Walter Eucken, Ludwig Erhard⁵ ș.a. și prin încheierea unui pact social între guvernul Creștin Democrat (al lui Konrad Adenauer căruia i-a

¹ Stanley Fischer, *op. cit.*, p. 393.

² Într-un studiu cu un eșantion de 83 de țări (44 cu guverne autoritare și 39 cu guverne democratice) Haggand și Kaufman au ajuns la concluzia că nu există nici un indiciu că regimurile autoritare ar obține succese mai mari decât cele democratice în politicile de macrostabilizare și de ajustare macroeconomică (J. Kornai, *op. cit.*, p. 119)

³ Hans Otto Lenel, *Evolution of the Social Market Economy*, in A. Peacock și H. Willgerodt, *German Neo-Liberals and the Social Market Economy*, MacMillan, London, 1989, p. 17.)

⁴ Acestea au constat în reforma monetară, abolirea reglementărilor ofertei, înlăturarea treptată a controlului prețurilor ș.a.

⁵ H. Willgerodt și A. Peacock subliniază că o circumstanță politică decisivă a reformei din 1948 a fost numirea lui Ludwig Erhard ca director în Departamentul Afacerilor Economice al Teritoriului Economic Unit (zona de ocupație americană și britanică) în anul 1948. Mai târziu acesta a devenit ministru al afacerilor economice, iar după demisia lui Adenauer a devenit cancelar al Germaniei. Erhard a devenit un mediator între practica politică și opinia academică, ei însuși fiind un economist cercetător și, în același timp, cel mai de succes agent politic și propagator al politicii economice liberale. Aceasta este caracterizarea pe care o fac H. Willgerodt și A. Peacock în lucrarea *German's Social Market Economy: Origin and Evolution*. Mac Millan, London, 1989, p. 2-3.)

urmat Ludwig Erhard), partide de opoziție, sectorul privat (patronat) și mișcarea sindicală (pentru a se abține de la exercitarea dreptului de grevă). Pactul s-a încheiat între două categorii de forțe: 1. cele care fac parte în mod direct din guvern cu responsabilitățile de rigoare; 2. cele din afara guvernului cu angajamentul să nu obstrucționeze pe primele. Cea de-a doua categorie de forțe nu formează întreaga opoziție, ci numai acea parte pro reformă și care acționează ca o așa-numită opoziție constructivă, fără a se confrunța pe acele sarcini economice de bază pentru care s-a convenit inițial¹.

Aceasta a constituit una din căile importante prin care s-a asigurat tăria sau autoritatea guvernului și statului german în acea perioadă dificilă. Pactul social s-a realizat pe baza îndeplinirii a trei condiții fundamentale:

1. promovarea piețelor libere prin înlăturarea privilegiilor, introducerea comerțului liber, reducerea la minim a intervenției statului în economic;
2. garantarea libertăților prin reguli și instituții care trebuie respectate cu strictețe. Ca atare, încrederea în libertate trebuie însoțită de o lipsă de încredere în forțele care anulează libertatea sau se interferează cu ea, fie din partea puterii de stat, fie din cea a puterii private².
3. promovarea unei politici economice bazate pe principiul economiei sociale de piață care să aibă în vedere, deopotrivă, cele trei obiective fundamentale - libertate, eficiență, echitate³.

Exemplul Germaniei postbelice oferă avantaje certe în comparație cu grupul precedent de exemple nu numai din punctul de vedere al costurilor so-

¹ J. Kornai a definit acest pact social ca o formă de cooperare între uniunile partide, mișcări, grupuri și forțe sociale pentru a realiza sarcini comune. De regulă, asemenea convenție sau pact se încheie pentru o perioadă limitată în vederea realizării unor anumite sarcini sau soluționării unor probleme importante (J. Kornai, *op. cit.*, p. 120.)

² Hans Otto Lenel, *op. cit.*, p. 21.

³ Promovarea politicii economice neoliberale bazată pe principiul economiei sociale de piață, în principiu, intră în conflict cu politicile bazate pe principiile economiei planificate și pe cele ale economiei liberale clasice (*laissez-faire*). Jack Wiseman folosește, sub forma unei construcții intelectuale simplificate, următoarea comparație între economia socială de piață și alte principii de organizare, pe cele trei obiective fundamentale - eficiență, libertate și echitate.

Principiul de organizare	Obiective fundamentale		
	Eficiență	Libertate	Echitate
Economie planificată	1	0	2
Economie socială de piață (neoliberală)	3	3	3
Economie liberală clasică (<i>laissez-faire</i>)	2/3	2	1

Sursa: Jack Wiseman, *Social Policy and Social Market Economy*; în A. Peacock și H. Willgerodt (ed.) *German Neo-Liberals and the Social Market Economy*, MacMillan, 1989, p.161-162.)

ciale și morale, ci și al rezultatelor obținute pe linia reformelor și a perspectiveilor de dezvoltare economică. Susținem ideea încheierii unui pact social în România, pe de o parte, între forțele politice democratice pro reformiste, iar pe de altă parte, între acestea și sindicate și alte grupuri de interese. Aceasta ar constitui soluția viabilă pentru țara noastră, întrucât ar însemna, pe de o parte, întărirea autorității instituțiilor statului în fața populației cu respect față de lege, iar pe de altă parte, posibilitatea de a realiza programele de redresare și de reformă economică prin asigurarea unei noi majorități parlamentare sprijinitoare a unui guvern reformist în cadrul instituțiilor democratice.

7.4. Competiția ca bază a democratismului liberal în economie și în politică

În alternativa adoptării pactului social se pune întrebarea dacă mai rămâne valabilă competiția ca un principiu de funcționare a vieții economice și politice. Pentru a da răspuns la această întrebare vom încerca să abordăm și să analizăm foarte pe scurt chestiunea competiției pe care, într-o societate democratică, se fondează nu numai viața economică, ci și cea politică, între ele existând o strânsă simetrie instituțională.

Competiția, atât în economie cât și în politică, este definită ca o situație în care doi sau mai mulți indivizi ori grupe de indivizi se află în întrecere (concuranță) pentru a câștiga favorurile unor persoane sau grupuri de persoane, acestea acționând ca arbitri ai celor ce se află în întrecere pentru a le câștiga favorurile. În calitatea lor de arbitri, persoanele aleg, fac opțiuni, în economia concurențială, de exemplu, cumpărătorii sunt arbitrii vânzătorilor. Ei aleg mărfurile acelor care le vând mai ieftin și de calitate mai bună - în alegerile politice arbitrii sunt, votanții. Ei aleg acei partid care le oferă, prin programul său și prin promisiunile făcute, cele mai mari avantaje față de celelalte partide concurente.

Evident, competiția în economie implică existența mai multor producători și consumatori (deci exclude monopolurile și monopsonurile), iar în politică competiția implică existența mai multor partide (deci exclude autocrația). Existența competiției este, în mod obișnuit -, privită ca dezirabilă, deoarece, potrivit afirmațiilor lui Mathews, ea atinge două scopuri principale: 1. previne ineficiența; 2. previne exploatarea prin procesul distribuției¹. Ineficiența apare atunci când un punct oarecare se află situat în afara așa-numitei curbe de contract din modelul lui Pareto. Exploatarea (rezultând din distribuție) apare atunci când un monopol sau un autocrat politic se află în situația de a impune o distribuție a câștigului din producție și din schimb sau de câștiguri din exercitarea puterii guvernamentale. Bruno Frey completează această idee, menționând cel de al

¹ Aceasta este o privire teoretică foarte generală. În practică apar multe alte aspecte tratate pe larg în literatura economică mai recentă (R.C.D. Mathews, *Competition in Economy and Policy*, in *Economy and Democracy*, MacMillan, London, 1985, p. 1-2).

treilea scop al competiției: creșterea bunăstării prin deschiderea posibilității de a face opțiuni, ceea ce face imposibilă exploatarea monopolistă¹.

Dacă se au în vedere, deci, cele două domenii de aplicare - economie și politică - competiția este clasificată în două mari categorii denumite de Mathews astfel:

1. competiția în tranzacții, proprie sectorului privat al economiei. Ea cuprinde toată problematica structurii piețelor: de la cea privind tranzacțiile libere fără restricții, până la cea privind monopolurile și oligopolurile, care transformă concurența perfectă în concurență monopolistă sub imperiul diferitelor restricții impuse de oligopoluri și de monopoluri;
2. competiția pentru autoritate (putere), proprie, domeniului politic. Ea exprimă rivalitatea între pretendenții la dreptul de a folosi autoritatea în diferite organizații cum sunt, de exemplu, statul, partidele, organizațiile sindicale ș.a.

În literatura alegerii (opțiunii) publice (public choice), denumită și teoria economică a științei politice, se afirmă că ceea ce este competiția în știința economică este democrația în știința politică. Asta înseamnă că accesul la autoritate, potrivit principiilor democratice, trebuie să se facă prin competiție, în care competitorii sunt partidele politice, iar arbitrii sunt alegătorii. De aici reiese concluzia fundamentală: o structură instituțională de piață concurențială nu se poate acomoda eu o altă structură politică decât cu cea democratică. Apariția în sfera politică a unor forme autocrate care înlătură competiția pentru autoritate ar însemna, totodată, pe de o parte, subminarea și înlăturarea competiției în tranzacții, deci și a economiei de piață concurențială, iar pe de altă parte, acceptarea și încurajarea formelor monopoliste de stal și private care înlătură competiția.

7.5. Forme de competiție și de strategii pentru autoritate

În viața politică reală competiția pentru putere este un proces extrem de complex și îmbracă o mare varietate de forme și acțiuni, aspecte ce vor fi analizate mai târziu. Aici dorim doar să subliniem condițiile specifice în care se desfășoară competiția în România și în alte țări aflate în tranziție, făcând doar o scurtă comparație.

7.5.1. Dificultăți în realizarea competiției

În țările cu o tradiție democratică îndelungată, caracterizată prin stabilitate instituțională și politică, se află în competiție 2-4 partide politice mai semnifi-

¹ Bruno Frey, *Models of Perfect Competitions and Pure Democracy*, Kvklos, vol. XXIII, 1970, Fasc.4, p. 738. Dacă în economie este vorba de monopol, în politică este vorba de partidul unic.

cative cu lideri și personalități politice cunoscute de către alegători, cu doctrine și programe, de asemenea, bine conturate, explicate și cunoscute de populație, cu corpuri de alegători inițiați în exercițiul democratic și în cel electoral. Tabloul competiției din România și din alte țări est-europene este diferit. Situația politică este încă fluidă, iar instituțiile democratice sunt încă neconsolidate și în rapidă schimbare, cu deficiențe care influențează negativ realizarea unei competiții reale. De exemplu, faptul că, pe de o parte, totalul voturilor se dispersează pe un număr prea mare de partide¹, fără ca programelor să se deosebească prea mult între ele, iar pe de altă parte, că partidele sunt neconsolidate și nu întotdeauna formate după necesitățile reale ale vieții politice, ci mai mult după ambițiile unor personalități care își revendică aceleași doctrine pentru a intra în competiția pentru putere, creează paralelisme în spațiile cu frecvența cea mai mare de alegători (social-democrația și liberalismul) și o neconcordanță între comportamentul politic și cerințele reale ale vieții economice și sociale, ceea ce întreține în rândurile populației o stare de confuzie și de neîncredere în pluralismul politic. Tocmai aceste stări de fapt fac și mai dificilă realizarea competiției pentru autoritate.

7.5.2. Grupurile de interese - actori ai competiției

Chiar dacă competiția ar decurge normal, fără atare deficiențe, deci chiar în condițiile unei democrații perfecte, totuși și procesele democratice au limitele lor și anume: a) procesul de alegeri bazat pe principiul egalității - un om un vot chiar și pentru cei indiferenți - nu ține cont de intensitatea preferințelor și opțiunilor alegătorilor; b) prin mecanismul majorității se exclud de ia deciziile politice importante grupuri sociale aflate în opoziție; c) înțelegerile intervenite, între alegeri, între reprezentanții diferitelor partide, precum și necesitatea adaptării, pe parcurs, la realitățile vieții economice și sociale fac ca acțiunile politice să se îndepărteze de la programele inițiale fără acordul alegătorilor.

Aceste limite, ca și alte motive, fac posibilă și necesară formarea așa-numitelor grupuri de interese care vin să suplinească deficiențele proceselor reale politice. Grupurile de interese fac legătura dintre stat și societatea civilă. Ele acționează și transmit prin diferite semnale (conferințe, reuniuni, lobby, memorii, demonstrații, greve) cererile societății civile (grupurilor sociale) adresate procesului politic pentru a fi luat în considerare la elaborarea deciziilor².

¹ În România, ca și în alte țări est-europene post-socialiste, a fost o adevărată explozie de partide și formațiuni politice. La alegerile parlamentare și prezidențiale din anul 1992 au existat în România peste 100 de partide.

² Despre interpretarea economică a proceselor politice, limitele democrației și geneza grupurilor sociale, inclusiv a grupurilor de interese; vezi: A. Downs, *An Economic Theory of Democracy*, Harper and Brothers Publishers, New York, 1956; James M. Buchanan, Gordon Tullock, *The Calculus of Consent*, Ann Arbor, The University of Michigan Press, 1962; Mancur Olson, *The Logic of Collective Action*, Harvard University Press, Cambridge Mass. 1971; James M. Buchanan, *The Limits of Liberty*, The University of Chicago Press, Chicago.

Ținând seama de limitele menționate mai înainte, ca și de deficiențele specifice în care se desfășoară competiția pentru autoritate devine și mai evidentă necesitatea formării și dezvoltării în țara noastră a unor grupuri de interese bine structurate (sindicate, organizații profesionale, cluburi politice etc.) ca reprezentante oficiale ale societății civile menite să grăbească formarea și consolidarea instituțiilor democratice pentru alegeri pe bază de competiție reală și să controleze și să regleze procesul de competiție pentru autoritate.

7.5.3. Modelul de competiție Rojot

În literatura de specialitate există moduri de abordare diferite în ceea ce privește relațiile dintre grupurile reprezentând diverse interese în societate în procesul competiției pentru autoritate sau pentru atingerea unui scop economic sau politic specific. Teoriile pluralismului și corporatismului privesc relațiile de competiție pentru autoritate dintre numeroasele grupuri reprezentând diferite interese (incluzând, de exemplu, atât partidele politice cât și organizațiile patronale, sindicatele, grupurile etnice, timpurile religioase ș.a.) într-o paletă largă de strategii, mergând de la eonii iele deschise până la cooperare.

În graficul din figura nr. 5 se redă modelul Rojot privind câmpul de strategii posibile ale unui partid sau grup de interese mărginite cele două extreme: cooperare și conflict luate drept coordonate rectangulare¹.

În cadrul competiției, grupurile pot adopta, atât în discursurile lor politice, cât și în tranzacțiile și în acțiunile lor un șir de opțiuni. Orice opțiune se înscrie în acest câmp de strategii posibile într-un anumit loc în funcție de intensitatea uneia din cele două atitudini adoptate.

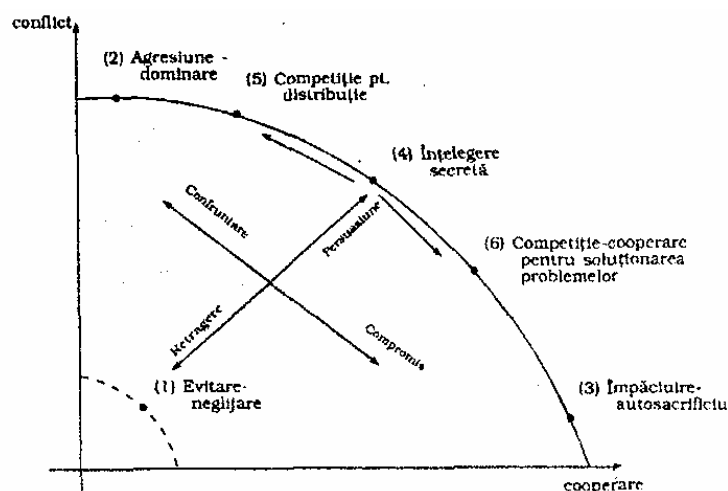
Asemenea strategii pot adopta atât partidele, cât și diferitele grupuri de interese, cum sunt, de exemplu, sindicatele, etniile minoritare ș.a. Ele pot adopta o strategie sau alta în funcție de interese, de puterea de care dispun, de restricțiile impuse de constituție și de legi, de atitudinea partenerului. Conform modelului de tip Rojot punctele menționate în grafic exprimă strategiile ce pot fi adoptate de părți în funcție de interesele lor.

go, 1975. Funcția primară a grupurilor de interese nu mai este considerată doar aceea de a articula și transmite cererea societății în procesul politic, subliniază Metin Heper, jucând referiri la abordarea acestei probleme încă din 1966 de către G.A. Almond și G.B. Powell jr. în lucrarea *Comparative Politics, A Developmental Approach*, Boston, Little, Brown, 1966. Trebuie luate în considerare o varietate de roluri, inclusiv socializarea cetățenilor, organizarea consensului, contribuția la elaborarea politicii, implementarea legilor și altele asemănătoare. Vezi: Metin Heper, *The State and Interest Groups with Special Reference to Turkey*, în Metin Heper, *Strong State and Economic Interest Groups, The Post - 1980 Turkish Experience*, Walter de Gruyter, Berlin, 1991; Suzanne Berger, *Introduction in organizing Interests in Western Europe, Pluralism, Corporatism and the Transformation of Politics*, Suzanne Berger (ed), Cambridge, University Press, 1981.

¹ Jacques Rojot, *Negotiation: From Theory to Practice*, London, MacMillan, 1991, p. 101-105.

Figura nr. 5

Câmpul strategiilor posibile în competiția pentru autoritate

Punctul (1), situat în partea stângă jos din grafic, arată un interes scăzut pentru conflict și pentru cooperare. De aceea, se evită sau se neglijează negocierile, știind că din aceasta nu se poate nici câștiga și nici pierde. Se poate spune că tensiunea pentru realizarea negocierilor este scăzută.

Punctul (2), situat la stânga sus, ilustrează un interes mare pentru conflict deschis, în care scop se mobilizează toate sursele și mijloacele pentru confruntare. Este o atitudine competitivă extremă unde cererile inițiale sunt greu negociabile, sunt predominante tacticile de presiune și represalii, iar partea oponentă este considerată nu ca un partener de dialog, ci ca un inamic ce trebuie dominat sau înlăturat. Asemenea comportamente se întâlnesc foarte frecvent la partide și la grupuri de interese (la anumite sindicate) din țara noastră, fie din cauza nerespectării unor reguli de către partenerii negociatori, fie din cauza insensibilității autorităților statale față de cererile îndreptățit formulate, fie în fine ca o prelungire în conștiința multor oameni cu responsabilități a cunoscutei intransigențe de tip leninist față de orice opoziție.

Punctul (3), situat în partea dreaptă jos, exprimă un mare interes pentru cooperare și un interes foarte scăzut pentru confruntare; se adoptă o atitudine conciliatoare și cooperantă pentru relații bune, sacrificând chiar și o parte din avantaje. De multe ori acest comportament se datorează balanței de putere relativ slabă, defavorabilă părții conciliatoare. Această strategie reprezintă consecința stării economice sau politice precare pe care o are partea conciliatoare, datorită numărului redus de membri și sectorului din economie și societate.

Adeseori aceasta este consecința debalansării raportului de forțe dintre părțile interesate în negocieri.

Punctul (4), situat la dreapta sus, ilustrează, pe de o parte, un dezavantaj pentru dezlănțuirea conflictului și un mare interes pentru ambele părți de a negocia în vederea cooperării, întrucât prin negocieri ele ar avea de câștigat de pe urma unei terțe părți. De exemplu, în cazul înțelegerilor dintre patronatul unui monopol și sindicale pentru urcarea salariilor fără o sporire a productivității muncii, costurile suplimentare vor fi suportate de consumator) prin urcarea prețurilor produselor sau serviciilor. Situația este similară și în cazul înțelegerilor secrete între monopoluri. Evident, varianta de la acest punct este, de regulă, legală ori lipsită de etică¹, întrucât înțelegerile nu se fac în contul părților negociatoare, ci în profitul lor și pe seama unei terțe părți - a populației, a unor grupuri sau a unor organizații lipsite de putere.

Punctul (5), situat în partea stângă de la mijloc, relevă un interes mai mare pentru aspecte competitive decât cele pentru cooperare. La această categorie se urmărește mai mult competitivitatea pentru distribuția veniturilor, fixe, adică este procesul prin care fiecare puric negociatoare caută să-și maximizeze partea sa de câștig în contextul existenței unei sume fixe. De aceea, această categorie de negocieri implică mai mult compromisul între a ceda și a primi în condițiile date decât în a găsi soluții noi pentru redresarea situației.

Punctul (6), situat în partea dreaptă mijloc, exprimă un interes mai ridicat pentru aspectele de cooperare decât pentru cele de confruntare. În cadrul acestei categorii de negocieri, de regulă, se urmăresc mai mult așa-numitele tranzacții integrative, adică procesul prin care părțile negociatoare încearcă să sporească câștigurile comune și mai puțin problema împărțirii veniturilor sau a rezultatelor existente. Tocmai de aceea, acest punct implică mai mult căutarea drumului de a ajunge la rezultate creative și inovatoare, ceea ce justifică denumirea acestuia de competiție-cooperare pentru soluționarea problemelor.

7.5.4. Concluzii

La ultimele două puncte tensiunea pentru realizarea negocierilor este ridicată datorită nivelului înalt al nevoii de a atinge obiectivele, datorită importanței problemelor interne și puterii de estimare a părților negociatoare. Evaluând cu atenție, pe de o parte, conținutul fiecărui punct din modelul de mai sus prin prisma intereselor practice de a formula direcțiile strategice pe care le-ar putea adopta instituțiile noastre politice și profesionale, am ajuns în situația de a formula două concluzii deosebit de importante:

1. competiția trebuie să constituie principiul fundamental după care să funcționeze viața economică și politică a țării noastre pentru a asigura ridicarea nivelului general de performanță;

¹ Jacques Rojot, *op. cit.*, p. 104.

2. având în vedere realitățile politice și economice actuale și necesitatea de a spori cadența reformei economice acceptabilă pentru populație, forma de competiție cea mai potrivită nu este cea bazată pe agresiune și dominație și nici cea bazată pe lupta pentru împărțirea venitului total fix, ci forma de competiție bazată, în primul rând, pe cooperare în scopul de a găsi soluții problemelor economice și politice de interes reciproc și doar în al doilea rând pe competiția pentru o mai rațională distribuție într-un cadru legal și echitabil.

7.6. Cooperare: necesitate, limite și efecte secundare

Întrebarea este dacă aplicarea principiului competiției bazate pe cooperare poate asigura și consolida autoritatea instituțiilor democratice ale statului sau, dimpotrivă, le erodează.

Am subliniat mai sus necesitatea cooperării dintre partidele democratice (cel de guvernământ și cele de opoziție) pe un set de probleme fundamentale ale reformei economice, cu condiția însă a păstrării independenței acestora din urma și a spiritului lor critic față de neajunsurile guvernării pentru a menține și dezvolta pluralismul politic. Ceea ce pune în evidență însă cu și mai multă pregnanță necesitatea cooperării sunt perturbările din viața economică și socială provocate de confruntarea dintre organizațiile muncii (sindicatele), pe de o parte, și managementul industrial și administrația de stat (guvern), pe de altă parte, statul (guvernul) având în cazul realităților românești actuale nu numai un rol de simplu mediator. În țara noastră sindicatele au devenit grupuri de presiune tot mai bine structurate cu o mare putere mobilizatoare pentru acțiuni extreme (greve) și cu cereri inițiale greu negociabile. Din cauza predominanței proprietății de stat în economie patronatul nu are încă o autoritate conturată și recunoscută de sindicate în procesul negocierilor, ceea ce explică, în parte, frecvențele solicitări adresate guvernului pentru medieri și pentru garanții, însoțite de acuzații că nu se implică direct la negocieri și nu-și onorează angajamentele asumate în calitate de proprietar.

Sub imperativul situației economice grele și al nemulțumirilor salariaților, sindicatele au declanșat diferite acțiuni de protest, inclusiv numeroase demonstrații și greve. Menținerea stării conflictuale și chiar agravarea acestei stări pe fondul crizei economice și a lipsei de resurse nu soluționează problemele reale, ci provoacă tensiuni sociale cu mari pierderi în economie și pun în pericol realizarea programului de reforme. Ca și în cazul relațiilor dintre partide și aici singura soluție viabilă este aceea de a renunța la starea conflictuală și de a adopta forme eficiente de colaborare.

Există o vastă literatură privind relațiile industriale care studiază relațiile și formele de cooperare și de negocieri bipartite dintre capital și muncă, dintre management și salariați și dintre patronat și sindicate. De asemenea, s-a dezvoltat o literatură bogată în jurul problemei corporatismului care ia în studiu relațiile tripartite dintre organizațiile patronilor, organizațiile salariaților (sindicate)

și statul, acesta din urmă având un rol special. Dacă pentru primul grup de relații studiile existente oferă soluții de cooperare cu caracter mai mult tehnic, pentru cel de al doilea grup de relații, studiile oferă soluții cu caracter mai mult politic, dat fiind faptul că în definirea și discutarea acestor relații este implicat și statul.

Există o mare varietate de soluții de cooperare tripartită pe care le sugerează studiile corporatiste, specificul fiecăreia depinzând, firește, de modul de a înțelege și aborda organizarea socială în ansamblu. Schmitter consideră corporatismul ca un sistem de interes și/sau reprezentare de atitudine, un mod particular ori aranjament instituțional tipic - ideal pentru a lega în mod asociat interesele organizate ale societății civile cu structurile decizionale ale statului¹.

Dând un înțeles mai larg noțiunii de corporatism, Moore și Booth sublimează următoarele: corporatismul nu este un sistem politic sau o ordine economică, ci o cale de a analiza cheia dezvoltării și relațiilor în economia capitalistă liberală democrată. El este o metodă de luare a deciziilor și de administrare care implică anumite relații dintre agenții de stat și interesele cheie organizate, incluzând fracțiunile - capitalul și munca². Dând un contur mai precis și mai specific acestei noțiuni, aceiași autori relevă următoarele: corporatismul poate fi considerat cel mai bine ca formă particulară de relații dintre stat și interese organizate în care forumurile tripartite sunt folosite ca mijloc de rezolvare a conflictelor de interese prin aducerea grupurilor opuse în procesul de elaborare a deciziilor și dându-le anumite responsabilități pentru rezultate politice³.

Ceea ce trebuie reținut este faptul că aducerea grupurilor de interese în procesul politic de luare a deciziilor necesită crearea unor instituții și mecanisme speciale⁴. Cu ajutorul lor, grupurile de interese capătă, pe de o parte, o reprezentare oficială în mecanismele politice, iar pe de altă parte, o responsabilitate în procesele și rezultatele politice⁵. În felul acesta, așa cum notează D. Held, se creează așa-numitele "guverne private", care preiau o parte din prero-

¹ Potrivit celor subliniate de Schmitter, după modul de organizare socială și a sistemului economic și politic, pot exista corporatism neoliberal sau neocorporatism, corporatism participativ, corporatism cu consultare permanentă, corporatism fascist s.a. - Philippe C. Schmitter. *Still the Century of Corporatism?* în Ph. Schmitter și G. Lehmbruch (ed), *Trends Toward Corporatist Intermediation*, Landou Sage Publications. 1979, p. 8. Aceasta este una din cele câteva configurații moderne posibile ale reprezentării intereselor, din care pluralismul este poale cea mai bine cunoscută și mai frecventă și confirmată alternativă. (Philippe C. Schmitter, *op. cit.*, p.8-9.)

² Chris Moore, Simon Booth, *Managing Competition*, Clarendon Press, Oxford, 1989.

³ Chris Moore, Simon Booth, *op. cit.*, p. 14.

⁴ Instituțiile și mecanismele de piață unde are loc concurența exclud negocierile ca caracter politic și social. De asemenea, instituțiile administrative de stat (birocratice) nu pot coopera cu grupurile de interese, întrucât prin natura și structura acestor instituții se caută să impună grupurilor de interese politica asupra relațiilor prin subordonarea lor sistemului central birocratic de decizii.

⁵ Chris Moore, Simon Booth, *op. cit.*, p. 15.

gativele puterii în stat, fiind creat, în acest scop, un nou sistem funcțional și reajustate relațiile dintre stat, piață și societate¹.

Trebuie știut însă câtă reprezentare, în ce formă și câtă responsabilitate asupra rezultatelor pot avea sau pot obține aceste instituții ori "guverne private". Referindu-se în mod critic la existența unei asemenea tendințe în unele state democratice, precum și la cazuri ipotetice, David Held atrage atenția asupra apariției unui fenomen secundar de maximă importanță: erodarea rapidă a parlamentului și a partidelor politice². Held ilustrează această tendință prin trei elemente mai importante care neliniștesc nu numai pe liberalii pluraliști prin efectele de subminare a bazelor democrației:

- instituțiile politice reprezentative tradiționale sunt înlocuite treptat de un proces bazat pe tripartitism, ceea ce a atras după sine erodarea poziției parlamentului ca centru suprem de realizare a politicilor articulate și a acordurilor echilibrate dintre toate forțele politice ale țării.
- deși modurile clasice de reprezentare (parlamentari și reprezentanți locali aleși) rămân în vigoare, cea mai importantă muncă de management politic și economic este făcută de reprezentativi funcționali, adică de delegații de la firme (corporații), de la sindicate și de la stat. Procesele politice extraparlamentare sunt acelea care devin treptat domeniul central al luării deciziilor.

Suveranitatea parlamentului și puterea cetățenilor în calitate lor de alegători sunt subminate de schimbările economice, de presiunile politice și de dezvoltările organizaționale. Căile flexibile noi ale negocierii înlocuiesc mecanismele mai complicate ale luării deciziilor și ale autorităților publice.

Erodarea instituțiilor politice fundamentale ale statului cu vocație democratică este o problemă reală și periculoasă pentru viitorul pluralismului în țara noastră. Aceasta trebuie să pună pe gânduri pe cei ce aleg căile de cooperare, modul și căile de reajustare a relațiilor dintre stat și grupurile de interese.

¹ David Held, *Models of Democracy*, Polity Press, Cambridge, 1987, p. 216

² David Held, *op. cit.*, p. 216-217.

8. CONCLUZII

Criza economică din țările post-socialiste este mai profundă și cu o durată mai îndelungată decât toate celelalte crize precedente, inclusiv decât cea din 1929-1933. Ea are un caracter specific: principalul său izvor constă nu în simple dereglaje și dezechilibre sectoriale, ci în dezechilibre structurale legate de schimbarea tuturor instituțiilor odată cu trecerea de la vechiul sistem de alocare administrativ centralizat la un sistem nou realizabil prin mecanismele decentralizate ale pieței care necesită noi instituții și noi mecanisme puse pe baza principiului competiției. Din comparațiile efectuate pe diferite țări s-a constatat că această criză economică este cu atât mai accentuată, cu cât vidul instituțional este mai mare și cu cât apar mai multe disfuncționalități datorită lipsei de sincronizare, a tergiversărilor și a unor măsuri parțiale pe linia creării și aplicării noilor instituții de piață.

Ieșirea din criză este strâns legată de accelerarea creării și aplicării noilor instituții de piață (formale și informale), precum și de măsurile de stabilizare economică și de restructurare macroeconomică susținute de politica monetară, financiară și de restructurare micro și mezoeconomică

Aplicarea acestor măsuri este posibilă numai dacă este însoțită de aplicarea unei politici de sporire a autorității statului în aplicarea reformei economice. Dintre cele două variante: stat autoritar/stat democratic (rezultat nu din confruntarea, ci din cooperarea forțelor politice cu cele ale grupurilor de interese), ultima oferă avantaje certe nu numai morale, ci și economice și sociale verificate pe exemplul statului german postbelic. Nu dominarea sau confruntarea intransigentă de tip leninist, ei cooperarea încheiată pe baza principiului competiției constituie soluția adecvată pentru țara noastră în etapa accelerării reformelor economice.

În legătură cu aceasta, este necesar să se sublinieze că trebuie găsite acele forme de cooperare care să nu erodeze nici puterea cetățenilor în calitate lor de alegători și nici rolul și autoritatea instituției fundamentale - parlamentul - menit să asigure pluralismul democratic și să constituie centrul suprem de realizare a politicilor articulate și a acordurilor echilibrate dintre forțele politice ale țării.

ANEXE

Anexa nr. 1

Indicatori ce caracterizează criza tranziției în țări europene

	1989	1990	1991	1992	1989	1990	1991	1992
	Produsul Intern Brut (PIB)				Producția industrială			
Bulgaria	-0,5	-11,8	-23,3	-8,1	-2,5	-12,6	-21,7	-22,0
Cehia și Slovacia	4,5	-0,4	-15,9	-8,5	0,7	-3,5	-24,7	-10,4
Polonia	0,2	-11,6	-7,2	1,0	-0,5	-24,2	-11,9	-4,2
România ^{*)}	-5,8	-5,6	-12,9	-13,6	-5,4	-13,5	-14,7	-16,0
Ungaria	-0,2	-4,3	-10,2	-5,0	-1,0	-9,2	-21,5	-11,0
URSS	2,5	-2,2	-9,0	-19,0	1,7	-1,2	-8,0	-20,0
	Șomaj				Inflație			
Bulgaria	0,0	1,4	10,5	14,8	6,4	26,3	339,0	79,6
Cehia și Slovacia	0,0	1,0	6,6	5,0	1,4	10,8	57,7	10,8
Polonia	0,3	6,3	11,8	13,6	251,1	585,8	70,3	43,0
România ^{**)}			2,7	8,4	0,9	5,0	175,0	211,0
Ungaria	0,5	1,8	7,5	12,2	17,0	28,9	37,0	24,7
URSS		1,8	2,0	3,0	2,3	5,4	94,7	1353,0

^{*)} În 1993, față de 1992, P.I.B. total a crescut cu 0,7%, iar cel industrial a crescut cu 0,5%.

^{**)} În 1993 rata șomajului a fost de 10,2%, iar rata inflației a fost de 256%.

Sursa: Holger Schmieding, *From Plan to Market: On the Nature of the Transformation Crisis*, în *Weltwirtschaftliches Archiv*, Band 129, Heft 2, 1993, p.217. Pentru România, date de la Institutul Național de Cercetări Economice, din studiul: "Indicatori relevanți privind situația economiei românești în tranziție", București, 1994.

Schimbarea volumului producției în 1989-1992

	PNB (sau PIB) în procente
Albania	49
Bulgaria	63
Cehoslovacia	78
Germania de Est	64
Polonia	81
România *)	71
Rusia	72
Ucraina	71
Ungaria	83

*) În 1993, rata a crescut la 72%.

Sursa: Stanley Fischer, *Socialist Economy Reform Lesson of the First Three Years*, în *The American Economic Review*, vol.83, nr.2, May, 1993, p.391. Pentru România, date de la Institutul Național de Cercetări Economice, din studiul: "Indicatori relevanți privind situația economiei românești în tranziție", București, 1994.

**INSTITUTUL NAȚIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE**

**PROBLEME ECONOMICE
NR. 21/1994**

**CENTRUL DE INFORMARE
ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREȘTI**

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

**MARILE SISTEME CONTEMPORANE
DE INTELIGENȚĂ ECONOMICĂ**

CENTRUL DE INFORMARE ȘI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

Traducere de Luminița DOGARU din: Problemes économiques,
Franța, nr. 2370/1994
Prezentare și prelucrare de Valeriu IOAN-FRANC

SUMAR

1. JAPONIA	512
O practică ancestrală	512
Un sistem multiform	512
Rolul CIRO și MITI	513
2. SUA	516
Un dispozitiv "strălucitor"	516
Provocarea competitivității	519
3. GERMANIA	522
Un mecanism centralizat	522
Patriotismul economic	524
O practică în plină expansiune	525
Întrebările tip, pe care un șef de întreprindere trebuie să și le pună în raport cu concurența	525

MARILE SISTEME CONTEMPORANE DE INTELIGENȚĂ ECONOMICĂ

Inteligența economică poate fi definită ca un ansamblu de acțiuni coordonate de cercetare, de prelucrare și distribuție, în vederea folosirii, informațiilor utile actelor economice. Aceste diverse acțiuni sunt desfășurate legal, beneficiind de toate garanțiile de protecție, necesare apărării patrimoniului întreprinderii, în cele mai bune condiții de calitate, de operativitate și de cost.

Informația utilă este cea de care este nevoie, la diferite nivele de decizie, în întreprindere sau în colectivitate, pentru elaborarea și punerea în practică, într-un mod coerent, a strategiilor și tacticilor necesare atingerii obiectivelor definite de către întreprindere, în scopul îmbunătățirii poziției sale în mediul concurențial. Aceste acțiuni sunt ordonate în cadrul întreprinderii într-un ciclu neîntrerupt, care generează o viziune solidară obiectivelor ce trebuie atinse.

Noțiunea de inteligență economică implică depășirea acțiunilor parțiale, desemnate prin vocabulele: documentare (științifică și tehnologică, concurențială, financiară, juridică și de reglementare), protecție a patrimoniului concurențial, influență¹ (strategie de influență a Statelor-națiuni, rolul cabinetelor de consultanță, operațiunile de informare și de dezinformare).

Această depășire a sensului strict al noțiunii rezultă din intenția strategică și tactică ce trebuie să prezideze direcționarea acțiunilor parțiale și succesul acestora, precum și interacțiunea tuturor nivelelor de activitate asupra cărora se exercită funcția de inteligență economică, începând cu baza (întreprinderea) și trecând prin nivelurile intermediare (inter-profesionale, locale) până la nivelurile naționale (strategii concertate între diferite centre de decizie), transnaționale (grupuri multinaționale) sau internaționale (strategii de influență a Statelor-națiuni).

¹ Influența este parte integrantă a conceptului britanic de inteligență economică, deci o noțiune mai bogată decât ceea ce numim, simplu, informație.

1. JAPONIA

O practică ancestrală

Japonia este prima țară industrializată care a făcut din informație pârghia principală a dezvoltării sale. Contrar practicilor din țările anglo-saxone, aici, informația constituie, mai întâi, o resursă colectivă, înainte de a deveni o resursă individuală. Este vorba, deci, de o iscusință nerevendicată, în măsura în care reprezintă un atu de competitivitate, deloc de neglijat, viv-à-vis de concurența străină.

Sistemul inteligenței economice japoneze a fost realizat progresiv, începând cu era Meiji. La originea realizării sistemului a stat mobilizarea elitelor nipone asupra problemelor economice, totul făcut într-o viziune protectoare: păstrarea independenței economice a puterilor occidentale.

Japonezii au practicat folosirea intensivă a informației de natură economică pentru a pune bazele aparatului său industrial. Crearea șantierelor navale nipone constituie, din acest punct de vedere, un veritabil caz-școală. Constatând că Marea Britanie era, la începutul secolului, țara lider în acest domeniu, japonezii au comandat o mulțime de planuri pentru construcția de vase, ca, apoi, să anuleze contractele de realizare. Ei au realizat, apoi, un model de navă, ușor modificat în raport cu planul inițial, elaborat de inginerii britanici. Acest tip de deturnare a informațiilor a fost repetat de mai multe ori, în alte sectoare industriale, timp de mai multe decenii, cu deosebire în industria ceasornicăriei, la sfârșitul anilor '60. Aceste tactici ofensive arată corelarea care există, în cazul exemplului japonez, între politica de cucerire a unei poziții pe piața mondială și dinamica colectivă a inteligenței economice.

Un sistem multiform

Organizarea actuală a sistemului inteligenței japoneze este produsul istoriei Japoniei și, îndeosebi, a consecințelor celui de-al doilea război mondial. Nu este o coincidență faptul că programul MITI a fost fondat de către vechii responsabili ai sistemului de informare nipon, puternic implicat în gestiunea Mandatului ocupat. Reușita economică a Japoniei rezultă din sinergiile între strategiile tehnologice, industriale și comerciale, care sunt de nedisociat de utilizarea ofensivă a informației. Această multitudine de pasarele, stabilite între societățile de comerț, administrații, universități și întreprinderi, dă o imagine a complexității, datorită diversității și numărului mare de organisme implicate. De aici rezultă toată forța căutărilor strategice sistemului de informare japonez, caracterizat prin:

- o apropiere globală și locală de piața mondială;

- o penetrare comercială adaptată contextului economic și modului de viață din fiecare țară;
- o strategie pe termen lung, de stăpânire a marilor fluxuri de inteligență economică;
- un demers prospectiv, integrat managementului, pentru conglomeratele industriale;
- o politică de comunicare selectivă a informației.

Rentabilitatea sistemului japonez nu rezidă numai dintr-o cercetare a informației deschise. Conform aprecierilor lui Peter Schweizer¹, începând din 1962, fluxul informațional a devenit atât de mare, încât te putea "ameți" și, ca atare, a fost creat Institutul pentru Protecția Industrială, finanțat de către MITI. Acest organism are ca principal obiect de activitate formarea tinerelor cadre de tehnicieni, pentru protecția și achiziționarea patrimoniului informațional. Informațiile sunt, apoi, selecționate de către întreprinderi care plătesc cheltuielile de școlarizare în această școală, timp de patru luni. Cursanții sunt, imediat trimiși în străinătate. De-a lungul ultimilor 20 de ani mai multe mari întreprinderi japoneze au fost implicate în afaceri de spionaj industrial, după cum relevă justiția americană.

Rolul CIRO și MITI²

Puternica rentabilitate a sistemului inteligenței japoneze se explică, în special, prin coerența alegerii obiectivelor și sinergia între actori. Exemplul Cabinet Information and Research Office (CIRO) este cea mai bună dovadă în acest caz. În vederea obținerii unui loc de membru în Consiliul de Securitate al Națiunilor Unite, Japonia a folosit o structură de informare adecvată. În aceste condiții, crearea MITI - organism de coordonare a ingineriei strategice a informației - se înscrie în această optică.

CIRO este o structură redusă, de circa 20 de persoane. Informațiile sale provin de la Ministerul Afacerilor Externe. În cursul anului 1992 Japonia a mărit considerabil numărul stagiatorilor trimiși în străinătate. Când sunt la post, aceștia nu fac referință la statutul lor diplomatic și se comportă ca orice cetățean japonez, aflat în deplasare în străinătate. CIRO are obligația să furnizeze note săptămânale primului ministru, ca și diferitelor ministere însărcinate cu securitatea țării. El poate reuni reprezentanții diferitelor organisme administrative pentru analizarea problemelor particulare, naționale și internaționale. Directorul acestui cabinet face parte din Poliția Națională, iar adjunctul său - din Ministerul Afacerilor Externe.

Această sinergie merită să fie subliniată, cu atât mai mult cu cât ea se poate cu greu imagina, în prezent, în Franța. Principala caracteristică a servicii-

¹ Peter Schweizer – *Friendly Spies*, The Atlantic Monthly Press, 1993.

² CIRO – Cabinet Information and Recherche Office; MITI – Organism de coordonare a ingineriei strategice.

lor de informare japoneze este o rotație studiată a cadrelor, pe diferite posturi și o atenție susținută a puterii executive asupra activității acestora. Aceste servicii, ale căror efective sunt foarte concentrate, dispun de o rețea foarte eficientă în administrație, sectorul privat și ansamblul organismelor sectorului terțiar, implicat în observarea evoluției piețelor externe.

Puternice mijloace de dezinformare și de influență acționează, din interior ca și din exterior, dispozitivul inteligenței economice nipone. Japonia este prima putere economică ce a făcut din "influență" un atu determinant în reușita politicii sale industriale. Țările occidentale mai au încă mult până să stăpânească mecanismele interioare ale puternicei inteligențe economice japoneze. Influența rămâne, în Occident, un domeniu privilegiat al diplomației, în timp ce, în Asia, ea este o armă majoră în competiția economică. Cauzele acestei eficacități japoneze trebuie căutate într-o cultură colectivă a informației, mai degrabă decât în puterea structurilor de informare. Căci, dacă MITI a avut, în termeni de capacitate de inteligență economică, ponderea pe care i-am atribuit-o până la începutul anilor '80, aceasta tinde să se diminueze. Acoperirea întregii lumi printr-o rețea mondială de sisteme de informare este, astăzi, o realitate care revine în sarcina marilor conglomerate industriale.

Misiunea MITI se află într-o evoluție constantă, și aceasta datorită noilor cerințe ale economiei nipone. Axa "tehnologie-globalismului", analizele prospective asupra noilor tehnologii și anticiparea unor noi obiceiuri de consum fac parte dintre prioritățile actuale ale MITI. Integrarea unui german în cadrul acestui organism a declanșat chiar o polemică asupra gradului de închidere a MITI.

Există, de asemenea, în Japonia, un număr crescut de întreprinderi care încearcă să se desprindă de sub tutela marilor grupuri (Kereitsu). Aceste întreprinderi "independente" schimbă puține informații cu marile conglomerate. În acest sens, grupuri ca Hitachi, de exemplu, s-au dovedit foarte agresive, în domeniul inteligenței economice, fără ca acestea să coopereze cu grupurile Kereitsu, sau alți actori importanți ai economiei japoneze, cum ar fi Ministerul Finanțelor.

O altă cheie necesară bunei înțelegeri a funcționării economiei japoneze este aceea că informația, în Japonia, nu este un simplu bun care se cumpără sau se vinde¹. Ea este strâns legată de un comportament social care se traduce în nivele de limbaj (Tatemaie și Honne, adică limbajul de fațadă și adevăratul limbaj). Întreprinderile japoneze manifestă anumite reticențe în a plăti cabinete de consultanță străine, pentru obținerea informației deschise (în special, din SUA). Informația, în Japonia, este un serviciu care dovedește încrederea între parteneri.

Sistemul de solidaritate care există între marile grupuri industriale constituie un alt exemplu al acestei caracteristici. Atunci când o întreprindere se află

¹ Philippe Baumard - *Strategia și supravegherea mediilor concurențiale*, Masson, Paris, 1991.

în dificultate, ea este susținută de către alți membri ai grupului, pe bază de contracte stabilite anterior sau de simple legături juridice sau financiare.

Aceasta demonstrează voința de a examina competiția economică pe termen lung, depărtându-se de constrângerile legate de logicile financiare occidentale, care au ca rezultat, în general, lichidarea unei întreprinderi cu rezultate temporare deficitare. Aceasta înseamnă, de asemenea, un fundament cultural, puternic și ofensiv, de concentrare a întreprinderilor japoneze.

2. SUA

Un dispozitiv "strălucitor"

Economia americană dispune de un veritabil arsenal în domeniul inteligenței economice. Dar, spre deosebire de Japonia sau Germania, acest arsenal este dispersat și nu funcționează decât foarte rar într-o optică de susținere a unei politici industriale, concertată la nivel național. Marile întreprinderi americane și-au creat, de la începutul anilor '50, servicii interne de "Competitive Intelligence", dispunând de mijloace umane și materiale importante. Bugetul de structură, alocat de General Motors, echivala cu fondurile alocate de Franța pentru obținerea informației externe. Acest dispozitiv ofensiv de gestiune a informației viza, înainte de toate, concurența americană. Rolul de lider, pe care SUA îl exercită asupra economiei mondiale, denaturează percepția unei amenințări externe.

Legea ofertei și a cererii, în materie de inteligență economică pune bazele obiective ale unei piețe axate pe termen scurt. Dinamica internă a unui sector decurge, în principal, din concurența îndârjită la care se angajează întreprinderile americane. Până la mijlocul anilor '80, pericolul concurențial al altor economii naționale, adică japoneză, germană sau coreeană, nu intra în grila de lectură a economiștilor ultra-liberali, care refuzau sistematic să integreze, în raționamentul lor, dimensiunea națională a competiției economice.

Dar etnocentrismul nu este singura explicație a slăbiciunilor înregistrate de către întreprinderile americane în fața concurenței internaționale în domeniul inteligenței economice. Aici, problema de bază a ingineriei informației este lipsa de rentabilitate colectivă. Logica sistemului este, înainte de toate, individuală. Fiecare întreprindere are propriile sale obiective. Concentrarea strategică a întreprinderilor americane, pentru a aborda piețele străine, răspunde imperativelor de profit ale fiecărui partener. Aceasta se înscrie într-o logică de rentabilitate pe termen scurt sau de obținere a unor poziții dominante pe o piață străină, când acestea se unesc.

Se poate opune acest demers celui al grupurilor japoneze Kereitsu, care sunt oricând gata să difuzeze, în pierdere, o tehnologie nouă pe o piață străină, pentru a descoperi, progresiv, cum este ea acceptată de clienții străini. Este cazul autoturismelor și motocicletelor japoneze, comercializate în Africa și oferite oficialităților marilor orașe pentru a zdruncina fidelitatea acestora față de mărcile străine consacrate, în special cele franceze. Societățile americane opun acestor înțelegeri tacite forța dreptului, a normelor juridice fondate pe împărțirea dobânzilor și a structurilor de lobbying, închizând piețele. Normele juridice japoneze se situează, mai ales, la nivel național. Pentru a evita fenomenul

de reciprocitate, grupurile franceze finanțează agenți specializați care denunță inițiativele concertate ale întreprinderilor americane.

Business Intelligence și Competitive Intelligence au ca principal obiect de activitate studierea concurenței la nivelul întreprinderii. Cadrele americane au recurs la ajutorul acestor servicii pentru a putea urmări evoluția segmentelor de piață care îi privesc direct. Timp de 40 de ani, firma Ford a urmărit atent modelele de autoturisme ale firmei General Motors, și invers. Ca urmare, fabricanții de automobile americani n-au căutat să știe dacă există un pericol concurențial în afara frontierelor. Această opacitate parțială este logică în măsura în care industriașii americani care urmăresc obiective pe termen scurt sunt orbiți de curba vânzărilor parțiale.

În SUA, experții în inteligență economică au, încă, mari dificultăți în a "lărgi câmpul de viziune" a cadrelor americane. A repune în discuție rolul de leadership american asupra economiei mondiale este dificil, întrucât întreprinderile americane doresc să-și regândească mediul concurențial. Patriotismul economic american servește drept cauciuc interesului privat, fără să încurajeze luarea în discuție a interesului colectiv. Altfel spus, ce este bun pentru General Motors este bun pentru SUA.

Această regulă se verifică la nivelul de funcționare a inteligenței economice în această țară. Este o disciplină care are ca obiect principal definirea strategiilor concurențiale ale întreprinderilor. Problemele cele mai frecvente, la care trebuie să răspundă specialiștii de la "Competitive Intelligence", sunt următoarele:

- Cum se face bilanțul eșecului unei întreprinderi?
- Cum se poziționează o întreprindere față de concurență?
- Cum se păstrează controlul patrimoniului tehnologic al unei întreprinderi?
- Cum se optimizează resursele informaționale ale unei rețele mondiale de filiale?
- Cum se mobilizează personalul unei întreprinderi asupra problemei competitivității informației?

În practică, Business Intelligence poate lua forme variate. Consultarea băncilor de date este una din acțiunile cele mai curente. Dar prelucrarea informației ocupă o parte importantă din volumul de activitate a serviciilor specializate ale întreprinderilor. Este și cazul companiilor de aviație americană, care n-au ezitat să-și mobilizeze personalul pe perioade lungi, numai pentru a vizualiza numărul pasagerilor care utilizează serviciile companiilor de aviație concurente. Această contabilitate foarte precisă permitea evaluarea zborurilor cele mai frecvente și determinarea răspunsului comercial adecvat (tarife mai puțin ridicate pentru programe orare identice, servicii mai bine adaptate cererii). În

¹ Brian Dumaine – *Corporate Spies Snoop to Conquer*, în „Fortune”, 7 noiembrie 1988.

același timp, o parte, deloc neglijabilă a acestei cercetări informaționale, se situează la limita legalității.

De asemenea, lanțul de hoteluri Marriott a decis, în 1988, să studieze discret prestațiile oferite de concurență. Era vorba de verificarea calității rezervărilor, specialiștii americani dându-se drept clienți reali. Echipete mobilizate pentru această operațiune nu s-au mulțumit, însă, să completeze formularele de evaluare a serviciilor și curățeniei în camerele de hotel. Ele au provocat chiar anumite incidente (false pene de curent electric, telefoane deranjate, boli subite), cu scopul de a cronometra timpul de răspuns la aceste solicitări al direcțiunii hotelului. Această operațiune a fost făcută publică de către presa americană. Utilizarea diferită a informației nu este fără contradicții. O rețea mondială de culegere a informațiilor, a unei firme multinaționale independente, la fel de performantă în materie de tehnologie și de resurse umane, nu va putea egala niciodată, în termeni de rentabilitate, un păienjeniș de rețele de conglomerate de întreprinderi, administrații și colectivități teritoriale, care apără, pe o perioadă lungă de timp, cauza economiei naționale. În SUA, rentabilitatea inteligenței economice se calculează pe termen scurt. În țările capitaliste europene sau asiatice, politica costurilor inteligenței economice este calculată pe termen lung. De aici, paradoxul următor: SUA dispune de cea mai mare piață mondială de specialiști în informația concurențială, dar această piață se raportează mai mult la întreprinderi, decât la economia americană. Ea este, înainte de toate, o sursă de venit. Astfel, creșterea beneficiilor, realizate de către Dum & Brandstreet sau SRI International, nu semnifică decât că economia americană trebuie să devină mai competitivă.

Este vorba, de asemenea, și de imensul aparat de lobbying, produs de piața americană. Numeroasele cabinete americane de lobbying profită tot atât de bine de întreprinderile japoneze, ca și de firmele naționale. Totul nu este decât o problemă de bani. Dacă francezii ar fi dorit să contracareze politica anti-Concorde în SUA, nimic nu i-ar fi împiedicat să o facă, dar ar fi trebuit să plătească un preț foarte mare. Japonezii au învățat bine lecția. După Pat Choates, specialist american, japonezii cheltuiesc, în fiecare an, mai multe sute de milioane de dolari în operațiuni de influență mediatică și relațională, pentru a oferi consumatorilor americani o imagine pozitivă a Japoniei.

În 1991, publicarea raportului "Japonia 2000" a fost un prim semnal al iritării unei minorități de responsabili americani, în ceea ce privește Japonia.

În cursul ultimelor luni ale anului 1988, Coris, o firmă de consultanță japoneză, specializată în marketing, a supus atenției celor mai importanți fabricanți japonezi de materiale electronice un plan detaliat, având ca obiectiv să acționeze asupra reglementărilor adoptate de către Comunitatea Europeană în cadrul Marelui Piețe, prevăzute pentru sfârșitul anului 1992. Acest plan preconiza următoarele:

- penetrarea unui maxim de asociații industriale locale;

- subvenționarea activității de lobbies și de specialiști în relații publice, în fiecare din cele 12 țări ale Comunității Europene;
- constituirea unei rețele de achiziționare de informații în fiecare dintre acestea;
- instalarea de unități de producție sau servicii în aceleași țări;
- angajarea de juriști și de experți financiari europeni, capabili să dirijeze aceste noi întreprinderi;
- invitarea în Japonia a numeroase personalități europene, care să aibă influență în mediile intelectuale, politice și în presă;
- angajarea, în fiecare țară, a unui conducător politic, căruia să-i fie încredințată sarcina acoperirii tuturor inițiativelor japoneze (adică, o personalitate suficient de importantă pentru a deschide toate porțile și pentru a orienta activitatea de lobbies în mediile oficiale).

Pentru autorii raportului "Japonia 2000", este vorba de o strategie de cucerire economică mondială, care a fost, deja, aplicată în SUA, în numeroase sectoare industriale, și care se dovedește incompatibilă cu noua ordine mondială. O asemenea duritate a tonului a incitat administrația americană să se delimiteze de concluziile raportului "Japonia 2000". Acest climat tensionat a fost perceput de către companiile de presă, care atacă sistematic țările bănuite că desfășoară acțiuni de spionaj industrial, contra intereselor americane. Dar, exploatarea masei de informații disponibile în SUA prezintă un interes strategic, fără nici o comparație, însă, cu acțiunile de spionaj, citate de presa americană. Această disproporție permite să se tragă mai multe învățăminte:

- schimbarea tonului, în privința Japoniei, arată pe ce argumente se clădește rezistența posibilă a elitelor americane, în cazul în care competitivitatea americană continuă să descrească;
- atitudinea de izolare a autorilor raportului "Japonia 2000" nu este imuabilă, în măsura în care superioritatea dispozitivului economic asiatic asupra dispozitivului economic anglo-saxon se verifică într-un număr crescut de sectoare de activitate.

Provocarea competitivității

Cum abordează noua administrație americană pierderea competitivității economiei americane? Washingtonul consideră că destrămarea blocului comunist a schimbat regulile relațiilor internaționale. De acum înainte, securitatea SUA nu se va asigura numai printr-un dispozitiv militar, dar ea va depinde, de asemenea, de definirea unei politici de securitate economică, ale cărei principii se pot rezuma astfel: întărirea competitivității rețelei industriale americane și asigurarea răspunsului la agresiunile concurențiale ale anumitor puteri economice asupra intereselor americane. Fără a pune jaloanele unei politici industriale, concept inaplicabil în prezent în contextul american, administrația federa-

lă poate ajuta întreprinderile americane în cucerirea de avantaje concurențiale în anumite sectoare industriale.

După instalarea în fruntea administrației americane, Președintele Clinton a încercat constituirea unui pol federal puternic și operațional, în ce privește problemele economice. El s-a înconjurat de trei comitete, egale ca importanță: cel al Securității Naționale, al Economiei și al Afacerilor Interne. Fiecare dintre aceste comitete este compus din secretari de stat, o mică echipă de funcționari și de către un asistent al Președintelui. Scopul acestor comitete este de a face ca informația să pătrundă prin toate canalele administrației. Dar, până în prezent, numai Apărarea beneficiază de o asemenea organizare. Altfel spus, tendința nu este intervenția mai mare a statului în economie, ci o mai bună coordonare a canalelor de informații existente și o circulație mai operațională a informației primit de către administrațiile federale pentru a fi dirijate spre puterea executivă.

Există, în prezent, o veritabilă dezbatere asupra rolului inteligenței economice în competitivitatea întreprinderilor. Sistemul actual se sprijină pe mai multe atuuri:

- capacitatea proprie a marilor grupuri americane în dirijarea rețelelor sale mondiale de informații;
- existența unei piețe de profesioniști specializați în "Business Intelligence" și lobbying;
- existența a zeci de agenții federale care produc informații de natură tehnologică și comercială.

Dar aceste atuuri, chiar redutabile când sunt folosite individual, nu constituie o forță colectivă susceptibilă să răspundă noilor problematici concurențiale, generate de celelalte țări capitaliste. Criza IBM este, din acest punct de vedere, revelatoare asupra limitelor operaționale ale modelului de organizare promovat în cursul celor "30 de ani glorioși". Firmă multinațională, independență de politicile economice de stat, IBM și-a dovedit limitele. Conglomeratele de întreprinderi nipone au inventat un model de organizare mult mai bine adaptat exploatării sub cele mai variate forme a potențialului de informații de care dispun. Așa cum perfect a rezumat-o japonezul Morita, reușita economică a Japoniei se explică, înainte de toate, prin inteligența mâinii sale de lucru. Un astfel de model de inteligență colectivă este, pentru un moment, dificil de aplicat în SUA. Întreprinderile americane caută, cu prioritate, profitul pe termen scurt. Or, rentabilitatea inteligenței economice, privită prin prisma interesului național sau a unui bloc economic regional, se măsoară pe termen mediu și lung. Această contradicție este, astăzi, unul dintre factorii de evaluare a diferenței de competitivitate dintre SUA și Japonia.

Potențialul comercial particular, aleatoriu, al noilor zone de prospectare a vechiului bloc comunist, i-a incitat pe americani să întreprindă acțiuni concertate ale inteligenței economice. Acțiunea de închidere a organismului guvernamental polonez, însărcinat cu privatizarea în 1990, a însemnat un nou dialog

între întreprinderile americane care operau în zonă și agențiile federale americane. Anumiți transfugi ai comunității americano-poloneze au jucat un rol foarte ofensiv în această operațiune. Acest nou tip de dialog, între agenții publici și privați, a fost, de asemenea, verificat în Cehoslovacia.

Studiile realizate de către Overseas Private Investment Corporation și International Finance Corporation, ca și de către US AID, au permis unor întreprinderi, precum Dow Chemical și Philipp Morris, să câștige contracte la care râvneau întreprinderi franceze, ca Elf și Seita, dar care nu dispuneau de o asemenea forță informațională. Aceste sinergii sunt posibile astăzi, pentru că informația privată și individuală a întreprinderilor americane este insuficientă pentru asigurarea cuceririi piețelor externe, necorespunzând modelului clasic de economie de piață. La acest nivel, inteligența economică este mai mult decât un simplu susținător al tehnicilor tradiționale de comerț. Ea este cel mai sigur mijloc de a câștiga o piață și de a-i stăpâni evoluția.

3. GERMANIA

Un mecanism centralizat

Sistemul inteligenței economice, cel mai performant din Europa, este modelul german. Spiritul de disciplină și capitalul tehnic nu sunt singurii factori care explică reușita acestora. Și, dacă Germania este, astăzi, prima putere economică din Europa, aceasta se datorează sistemului său național de inteligență economică.

Contrar modelului american, marele merit al sistemului german este de a avea un centru către care converg fluxurile informaționale. Acest centru s-a constituit în secolul al XIX-lea, când Germania lui Bismarck a primit provocarea revoluției industriale, pentru a răpi Marii Britanii rolul de leadership asupra comerțului mondial. Întrepătrunderea capitalului bancar și a celui industrial a creat, de fapt, chiar de atunci, o sinergie decizională între bănci și marile grupuri industriale germane.

Anumite elemente ale acestui model au o vechime istorică încă și mai îndepărtată. Miile de societăți de comerț germane, ale căror sucursale se găsesc în porturile din Marea Baltică, își au originile în avântul negustoresc al Ligii Hanseatice. Codul genetic al naționalității germane nu este străin de complicitatea manifestată de către numeroșii descendenți ai comunităților germane, implantate în străinătate, cu scopul de a apăra interesele economice ale Vaterlandului.

Economia germană este construită pe principiul unității strategice a principalelor centre de decizie: băncile, întreprinderile, societățile de transport, casele de comerț și statul. Lipsa credibilității financiare a tânărului stat german, din 1870, a determinat băncile și societățile industriale să coopereze, pentru accelerarea mișcărilor de concentrare a capitalurilor. Alianța obiectivă între comunitățile bancare, cartelurile industriale și societățile de transport maritim s-a stabilit pe baza unui parteneriat care reunea următoarele condiții:

- o concentrare permanentă a partenerilor sociali asupra obiectivelor economice ce trebuie atinse;
- o flexibilitate și o emulație colectivă, privind metodele de apropiere comercială;
- utilizarea sistematică a zonelor de implantări de emigranți germani în străinătate;
- adoptarea principiului mutualității asupra problemelor de informare economică.

Pentru a fi în măsură să rivalizeze cu marile puteri economice ale momentului, Marea Britanie și Franța, germanii au trebuit să utilizeze, foarte devreme, tehnicile ofensive pentru cucerirea unui loc pe piața mondială. Dum-

ping-ul, primele de export, protecționismul, tarifele aplicate societăților de transport feroviare și maritime, monopolizarea circuitelor de distribuție în zonele de expatriere erau frecvent utilizate pentru a înlătura concurența. Societățile de comerț germane s-au răspândit pe diferite continente, urmărind firul conducător al valurilor de emigranți.

Cu toată dispersia lor geografică, tehnicienii și inginerii expatriați s-au dovedit a fi excelenți informatori pentru comișii voiajori ai societăților germane. În 1905, Hamburgul etala, deja, 880 de societăți de comerț. Se puteau număra 3000, în 1979. Veritabile capete de pod, acestea au dezvoltat mai multe tipuri de activități: analiza contextului local, reperarea debușeelor, urmărirea demersurilor comișilor voiajori, organizarea suportului logistic al operațiunilor de marketing, stabilirea cadrului companiilor publicitare, în funcție de moda și specificul local. Întreprinderile germane puteau să-și lanseze mesajele publicitare în mai mult de 160 de ziare germane publicate în străinătate. Aparatul diplomatic constituia ultima piatră a edificiului. Înainte de 1914, Germania nu ezita să exercite presiuni asupra națiunilor de rangul al doilea, pentru a le împiedica să se protejeze contra produselor germane. Această politică de intimidare facilita manevrele comerciale ale întreprinderilor germane, care recuperau pe piața internă costul operațiunilor de dumping în străinătate.

Pânza de păianjen, țesută fin încă de la sfârșitul secolului trecut, este un capital, pe care întreprinderile germane l-au utilizat de-a lungul întregului secol al XX-lea. Pentru a fi concurențiale pe piețele europeană și americană, cartelele germane au elaborat, încă de la începutul secolului, tactici de penetrare pe piețele externe, cu minuțiozitatea unui plan de Stat-major. Corpurile consulare germane constituiau un aliat de neînlocuit. Consulii erau, adesea, vechi oameni de afaceri, gata să susțină activ întreprinderile Vaterland-ului. Legăturile cu coloniile de expatriați constituiau o trăsătură esențială în dispozitivul de export al industriei germane. Societățile comerciale au reluat tradițiile negustorești moștenite, pentru a-și lărgi aria de prospectare geografică.

La rândul lor, oficiile private de informații au inaugurat folosirea intensivă a fișei signaletice. Constituirea fișierelor tematice contabile și comerciale a transformat informația într-un produs vândut la cerere. Datorită acestor fișiere, orice întreprindere germană se putea informa, într-un mod discret, asupra solvabilității clienților și asupra falimentului întreprinderilor concurente. Folosirea acestor fișiere a dat Germaniei un avans istoric, de netăgăduit, în realizarea unei inginerii a informației. Atitudinea remarcabilă a sindicatelor germane, în susținerea imaginii de marcă a întreprinderilor germane în străinătate, este produsul istoriei sociale a Germaniei. Sindicatele sunt cele care au identificat necesitatea renovării locuințelor întreprinderilor Skoda, de exemplu. Acest element a influențat cehii în preferința lor pentru soluția germană, pe cheltuiala firmei Renault. S-a văzut, de asemenea, în ce constau efectele descentralizării asupra acțiunilor economice. Landurile sunt mult mai mult implicate, decât colectivitățile teritoriale franceze, în finanțarea operațiunilor de poziționare pe piețele externe.

După prăbușirea celui de-al treilea Reich, această metodă de tratare a informațiilor n-a fost abandonată. Patronatul vest-german a reluat-o, pentru a sprijini relansarea industrială. În toamna anului 1945, Aliații au autorizat crearea unei politici industriale în întreprinderi, sub control occidental. Formată din vechii membri ai serviciilor de securitate ale celui de al treilea Reich, această structură, născută ca urmare a Războiului rece, a fost însărcinată să împiedice Comitetul German Liber, dirijat de către Sovietici, să constituie sâmburele noilor sindicate create în Germania de Vest. Importanța sa n-a fost deloc neglijabilă, pentru că ea număra, în cursul anilor '50, mai multe zeci de mii de persoane. Dincolo de funcția sa originală de control social, politica industrială a creat o stare de spirit de siguranță în întreprinderile vest-germane. Între 1968 și 1992, misiunea sa a evoluat, din momentul în care concurența internațională a amenințat întreprinderile economice germane.

Patriotismul economic

Modelul german de inginerie a informației se bazează, înainte de toate, pe un profund sentiment colectiv de "patriotism economic". Acest consens asupra noțiunii de interes economic național este unul dintre principalele atuuri ale competitivității germane. Fluxurile de informații converg către centru, unde există o întregă țesătură de interese, care alătură băncile, marile grupuri industriale și societățile de asigurări. Acest centru nu este, însă, o instituție clar definită, ci, mai degrabă, o rețea relațională de decidenți, care nu depășește câteva zeci de persoane. Lumea politică germană (puterea federală și regională) se află rar în contradicție cu opțiunile acestuia. Landurile joacă un rol activ în finanțarea studiilor prospective comerciale. Senatul are participanți în Cabinetele de studii care evaluează posibilitățile de afaceri în țările Europei de Est și în Statele Baltice. Sindicatele de la vest de Rhin sunt, datorită antenelor externe, foarte active în apărarea intereselor economice germane în străinătate.

Discursul oficial german asupra informației economice este, adesea, foarte îndulcit. El face referință la evoluția funcției informației în cadrul dezvoltării noilor tehnologii și nu abordează noțiunea de pe raporturi de forță. Provoacă esențiale nu sunt niciodată prezentate din unghiul competiției economice, ci tratate într-o manieră ce pleacă de la o individualizare a gestiunii informației către un proces de acțiune colectivă. În domeniul inteligenței economice, cele trei obiective prioritare ale întreprinderilor sunt:

- participarea la decizie;
- realizarea eficientă a acțiunilor colective;
- obținerea de informații corespunzătoare asupra situației reale a pieței.

Orice acțiune colectivă în domeniul informației trebuie să respecte un anumit număr de reguli de echilibru:

- între cooperare și concurență;
- între responsabilii individuali și colectivi;

- între transparență și nontransparență;
- între eficiență și echitate;
- între eficiență și robustețe;
- între viziunea prospectivă și realism.

Planificarea sistematică și detaliată a obiectivelor ce se urmăresc, gustul preciziei în definirea sarcinilor, rigoarea execuției și chiar punctualitatea în urmărirea investigațiilor sunt, și astăzi, criterii de lucru elementare ale oricărui specialist german în activitatea de informare economică. Un astfel de program tip, conceput la începutul anilor '60, este prezentat în continuare¹.

Întreprinderile germane își alcătuiesc planul de prognoză până la multipli și submultipli chestionarului de bază. Contrar administrației franceze, administrația germană nu își dă avizul asupra dosarelor și se limitează la sarcini tehnice, care nu traduc nici o stare de suflet.

Această nuanță este fundamentală. Ea permite înțelegerea sinergiei care există în dispozitivul administrativ, care are sarcina de a trata problemele economice. Contrar a ceea ce se întâmplă în Franța, acțiunea structurilor asociative joacă, în Germania, un rol foarte activ în numeroase domenii economice, de exemplu în promovarea normelor de producție, elaborate de către întreprinderile germane.

O practică în plină expansiune

Una dintre caracteristicile majore ale sistemului german este creșterea constantă a pieței informației economice. Întreprinderile germane dispun de o impresionantă rezervă de surse deschise, care se construiește progresiv, plecând de la aparatul statistic federal al Landurilor. Organismele profesionale realizează o multitudine de buletine și anuare, vândute atât în Germania cât și în străinătate, în special în Europa Centrală. De mai mulți ani, o rețea națională de întreprinderi editează în limba cehă un magazin de sensibilizare, pentru informarea întreprinderilor din această țară asupra produselor și inovațiilor tehnologice germane. Cele 3400 de publicații profesionale și 60 milioane de exemplare difuzate² constituie un atu magic al ingineriei informației economice germane. Centrele de informare din institutele de cercetare economică pun la dispoziția întreprinderilor o masă de cunoștințe tehnice, științifice și comerciale foarte operaționale. Aceste cunoștințe nu sunt stocate, ci asimilate de către întreprinderi care nu au o viziune documentară pasivă a gestiunii informației.

Întrebările tip, pe care un șef de întreprindere trebuie să și le pună în raport cu concurența

- Care este actualul concurent al întreprinderii?

¹ Citat din *Mașina de război economic*, Christian Harbulot, Economica, 1992.

² „A se informa: surse multiple și neașteptate”, articol apărut în MOCI, 14 iunie 1993.

-
- Cu ce produs operează concurenții pe piață?
 - Care este strategia de marketing a concurenților?
 - În ce domeniu concurenții dețin un atu?
 - În ce domeniu întreprinderea este lider?
 - Este posibilă o substituie între produsele întreprinderii și cele ale concurenței?
 - În ce sens merge această substituie?
 - Care este experiența prin care întreprinderea are posibilitatea de a se împotrivi concurenței în lansarea de noi produse, modificarea produselor existente, variațiile prețurilor, acțiuni de vânzare și de publicitate agresive?
 - Ce poziție ocupă fiecare concurent pe piață?
 - Există, în branșă, o întreprindere care dă tonul?
 - Este o întreprindere agresivă?
 - Există un anumit prag pentru a incita reacțiile?
 - Există experiențe concrete în trecut?
 - Ce întreprinderi au reacționat cu o frecvență și o vivacitate deosebite?
 - Ce legături amicale întreține întreprinderea cu întreprinderile concurente?
 - Observați în permanență concurența și întocmiți dări de seamă?
 - Ce informații asupra organizării distribuției furnizează, în mod special, serviciile de informare?
 - Cine este informat și cum sunt exploatate informațiile?

În 1992, Institutul Wirtschaftsforschung din Hamburg avea înmagazinate 17 milioane de știri și 45000 de fișe personalizate asupra multiplelor aspecte economice și culturale din 40 de țări. Institutul, care era, înainte de căderea Zidului Berlinului, finanțat de către Senat și de către întreprinderile din Germania de Vest, a constituit o verigă foarte activă în lanțul informațional, pentru implantarea economică a Germaniei în Europa Centrală și Orientală. Unul din punctele aparent slabe ale acestui dispozitiv a fost subutilizarea băncilor de date de către agenții economici. Informația generală, obținută de rețelele comerciale în străinătate, institutele de cercetări și brokerii privați, rămâne, pentru moment, o soluție mai rentabilă decât consultarea masivă a băncilor de date.

La începutul anilor '80, transferul de informații a avut loc între serviciile specializate ale statului și fundațiile private, finanțate de către Patronatul german. Vechii responsabili ai Bundesnachrichtendienst (BND) și ai Bundeskriminalamt (BKA) și-au schimbat funcțiile, pentru a răspunde nevoilor ofensive ale gestiunii informației economice germane. Administrația federală s-a dotat, de asemenea, cu un sistem de colectare a datelor foarte performant. Aceste structuri operează cu "valul" de informații și contribuie la protejarea intereselor germane în interiorul, ca și în exteriorul țării.

INDEX DE AUTORI

BĂDILEANU, Marina, 230 (XXXII)
BELLI, Nicolae, 3, 377 (XXXII)
BRATU, Ioan, 67, 297, 329 (XXXII)
BULEARCĂ, Marius, 230 (XXXII)
CONSTANTIN, Romeo, 97 (XXXII)
CROITORU, Lucian, 230 (XXXII)
DAN, Vasile, 230 (XXXII)
DOGARU, Luminița, 508 (XXXII)
DUMITRESCU, Georgeta, 145, 189
(XXXII)
GEORGESCU, Luminița, 230 (XXXII)

IANCU, Aurel, 230, 457 (XXXII)
IOAN-FRANC, Valeriu, 262, 508
(XXXII)
ION, Mihai, 35 (XXXII)
IONETE, Constantin, 205 (XXXII)
MIROIU, Rodica, 189 (XXXII)
RĂDUCANU, Viorica, 230, 233 (XXXII)
RUSSU, Corneliu, 74, 75, 230 (XXXII)
STANCIU, Maria, 262 (XXXII)
STOICA, Victor, 171, 189 (XXXII)
TURGAY, Tayfun, 125 (XXXII)